

MUZEUL JUDEȚEAN DIMBOVIȚA

VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

9

TIRGOVIȘTE

1977

Ilona Lege

VALACHICA

ILUSTRAȚIA COPERTEI :

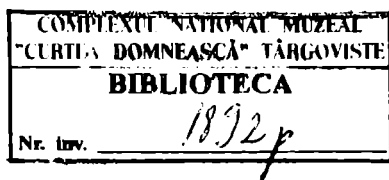
Vasile Blendea : LUPTA DE LA MĂRĂȘEȘTI
(gips basorelief, 1936)

MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

9

TÎRGOVIȘTE

1977

<https://biblioteca-digitala.ro>

COLECTIVUL DE REDACȚIE

ALEXANDRINA ANDRONESCU

ADRIANA BOESCU

GHEORGHE BULEI

PETRE DRĂGUȚOIU

CLEOPATRA IONESCU

GABRIEL MIHĂESCU (secretar de redacție)

MIHAI NICULĂESCU

MIHAI OPROIU

S U M A R

CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

RADU GIOGLOVAN, CONSTANTIN NĂSTASE	— Participarea județului Dîmbovița la lupta poporului român pentru libertate și inde- pendență	15
PÎRVAN DOBRIN	— Formațiuni militare participante la Război- ul pentru cucerirea independenței națio- nale, staționate în orașul Tîrgoviște . . .	23
STELIAN NEAMȚU	— Participarea Regimentului 7 Dîrobanți la Războiul de Independență	27
CONSTANTIN NĂSTASE, PÎRVAN DOBRIN	— Mărturii dîmbovițene despre Războiul de Independență	31
GEORGETA VLĂSCEANU, CONSTANTIN NĂSTASE	— Monumente închinare eroilor dîmbovițeni de la 1877	38
FLORICA DEFTU, RADU GIOGLOVAN, DUMITRU POPESCU, VICTOR BOȘTINARU	— Din contribuția dîmbovițenilor la Războiul de Independență	51
DUMITRU P. IONESCU	— Contribuția ceferiștilor la Războiul de In- dependență	59

70 DE ANI DE LA RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI DIN 1907

EUGEN FRUCHTER GABRIEL MIHĂESCU,	— Considerații asupra caracterului Răscoalei din 1907	69
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Situația social-economică a județului Dîm- bovița în preajma Răscoalei din 1907 . .	75
MIRCEA T. GEORGESCU	— Răscoala țăranilor de la 1907 în județul Dîmbovița	81
ALEXANDRINA ANDRONESCU	— 1907 în opera lui I. C. Vissarion	103
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Aspecte ale situației țăranimii dîmbovi- țene după anul 1907	109

ISTORIE

ERSILIA TUDOR, ION CHICIDEANU	— Săpăturile arheologice de la Brăteștii de Sus, județul Dîmbovița	119
LUCIANA MUSCA	— Cercetările arheologice de la Bucșani. Ne- cropola prefeudală	153

PETRU DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU	— Cercetări arheologice de teren în bazinul mijlociu al riului Dimbovița. 1977	167
STELIAN NEAMȚU	— Găești — capitala județului Vlașca	179
CLEOPATRA IONESCU	+ Domeniul Mănăstirii Mărgineni în județul Dimbovița	183
GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER	+ Elemente de demografie istorică în evoluția orașului Tîrgoviște	189
Prof. univ. dr. doc. ION IONAȘCU	— Un aspect al relațiilor lui Mihai Viteazul cu boierii	197
MIHAI OPROIU	— Din istoria Tîrgoviștei	207
GH. I. MAREȘ	+ Pe unde a trecut munții oastea voievodului Radu Șerban în anul 1611 ?	219
MIHAI OPROIU	+ Situația politică la Tîrgoviște între anii 1660—1690	227
LUMINIȚA OPROIU, MIHAI OPROIU	— Din istoricul sticlăriilor din județul Dimbovița	233
DUMITRU STANCU	+ Pe urmele unei răscoale	243
CLEOPATRA IONESCU	+ Satele Pietrari, Adunați-de-Pietrari, Bărbulețu și Rîu Alb în lumina catagrafiei din anul 1838	247
ADRIANA BOESCU, GHEORGHE BULEI, MIHAI OPROIU	+ Aspecte ale dezvoltării urbanistice la Tîrgoviște în preajma Războiului pentru Independență	251
MIHAI NICULĂESCU	+ Documente referitoare la județul Dimbovița, aflate în Arhivele Statului — Prahova	265
Dr. DUMITRU ANGELESCU	+ Contribuții la cunoașterea vieții social-politice din județul Dimbovița în anii 1922—1928	283
PÎRVAN DOBRIN	— Lupta maselor populare din județul Dimbovița, conduse de comuniști, pentru înfăptuiri democratice în perioada 23 August 1944 — 30 Decembrie 1947	295
FLORICA DEFTU	— Rolul femeilor dimbovițene în sprijinirea desfășurării procesului revoluționar din perioada 1944—1947	305

ISTORIE A CULTURII

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	— Contribuția gândirii antice din Dacia la conturarea profilului spiritual al poporului român	313
CONSTANTIN MANOLESCU	+ Geneza Tîrgoviștei în lumina unor interpretări toponimice, etnografice și sigilografice	319
EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	+ Sincronismul cultural, coordonată a progresului spiritual al poporului român	335
CORNELIU IONESCU	— Un aspect necunoscut al relațiilor moldo-muntene. Ctitorii din timpul domniei lui Ștefan cel Mare la Tîrgoviște	345
GHEORGHE BÂRLEA	— Cărturari dimbovițeni despre latinitatea limbii române	353
MARIA GEORGESCU	— Elemente sculptate care au aparținut pridvorului brîncovenesc al bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște	359

PETRE DRĂGUȚOIU	✚ O catagrafie inedită a Mănăstirii Gorgota	369
CONSTANTIN MANOLESCU	✚ Unele precizări cu privire la biografia lui Gr. Alexandrescu (Primul lustru și jumătate al vieții sale)	373
ILEANA GAIȚĂ	— Tipuri de scoarțe din zona de nord a județului Dîmbovița	393
CONSTANTIN MANOLESCU	— Întiul spectacol de teatru românesc în aer liber	411
GLORIA-GABRIELA RADU	— Revista „Steluța”, una dintre publicațiile dîmbovițene	415
VICTOR PETRESCU	— Considerațiuni asupra școlilor și cursurilor țărănești din județul Dîmbovița între cele două războaie mondiale	421

30 DE ANI DE LA MOARTEA ELENEI VĂCĂRESCU

CICERONE MAREȘ	— O dîmbovițeană sub cerul Genevei — Elena Văcărescu	427
ALEXANDRINA ANDRONESCU	— Arta de orator a Elenei Văcărescu (I) . .	437
EMIL PĂUNESCU	— Elena Văcărescu și cooperarea intelectuală internațională	443

MUZEOGRAFIE

MIHAI NICULĂESCU	— 85 de ani de la apariție. Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice — prima lege de patrimoniu . . .	453
PETRE DRĂGUȚOIU	✚ Tradiții în valorificarea patrimoniului cultural național în județul Dîmbovița . . .	461
MARIA HOLÎCU	— Prezentarea condițiilor de conservare a pieselor textile la posesori. Stabilirea categoriilor de obiecte, a materialului și a tehnicilor de lucru	463
GHEORGHE BULEI, CICERONE MAREȘ	— Un nou muzeu sătesc : Pucheni-Dîmbovița	467
MARIA HOLÎCU	— Momentele pregătirii pieselor textile pentru intrarea în colecție și normele conservării în depozite	475
MIHAI-GABRIEL POPESCU	— Anuarul muzeului județean — instrument de lucru al profesorului de istorie în activitatea didactică	483
ION CIUREA	— Muzeul școlar — instrument de lucru al profesorului de științe sociale în educarea patriotică a elevilor	493
GH. T. IONESCU	— Folosirea aparatului critic într-o lucrare științifică	499
PETRE CRISTEA	— Expoziția permanentă „Participarea tineretului dîmbovițean la luptele poporului român pentru independență, unitate națională și dreptate socială”. Schiță-cadru a proiectului tematicii	503

NOTE

TIBERIU I. MUSCA	— Virfurile de săgeți hallstattiene tîrzii de la Valea Voievozilor	509
ION CHICIDEANU	— Un cuptor de ars oale descoperit la Tîrgoviște	513
GABRIEL MIHĂESCU	— Contribuții la problema începuturilor orașului medieval Tîrgoviște	521
PETRE DRĂGUȚOIU	— Puncte de vedere asupra turnului Chindia	525
MIHAI OPROIU	— A existat steagul Tîrgoviștei ?	529
ADRIANA BOESCU	— Cîteva opere de artă din sec. XVII—XVIII în județul Dîmbovița	531
GEORGETA VLĂSCLEANU	— O fabrică de gaz în Tîrgoviștea anului 1876	535
ION CIUREA, CICERONE MAREȘ	— Înființarea băncilor populare rurale în comuna Puchenii — Dîmbovița	537

EVOCĂRI

DUMITRU STANCU	— D. P. Condurățeanu — autor al primului dicționar geografic al județului Dîmbovița	543
RACHILA TRANDAFIR	— Raicu Ionescu-Rion. Biobibliografie selectivă	547
G. M.	— Un „haretist“ dîmbovițean: învățătorul Ion Gh. Mareș	557
VICTOR BRÎNDUȘ	— Savantul Scarlat Lambrino — fost profesor la Tîrgoviște	565

CRONICĂ — RECENZII

— Revista activității noastre (GABRIEL MIHĂESCU)	573
— Cercul științific al elevilor „Tinerii istorici“ (PETRE CRISTEA)	577
— Un omagiu dîmbovițean Centenarului Independenței (RODICA FLOREA)	581
— Memento istoric dîmbovițean — 1977 și 1978 (GABRIELA NIȚULESCU)	583

SOMMAIRE

LE CENTENAIRE DE L'INDÉPENDANCE D'ÉTAT DE LA ROUMANIE

RADU GIOGLOVAN, CONSTANTIN NĂSTASE	— La participation du département Dâmbovitza à la lutte du peuple roumain pour la liberté et pour l'indépendance	15
PÎRVAN DOBRIN	— Des formations militaires participantes à la Guerre pour la conquête de l'indépendance nationale, stationnées dans la ville Târgoviște	23
STELIAN NEAMȚU	— La participation du Régiment „7 Dorobanți“ (des Soldats d'infanterie) à la Guerre de l'Indépendance	27
CONSTANTIN NĂSTASE, PÎRVAN DOBRIN	— Des témoignages de Dâmbovitza sur la Guerre de l'Indépendance	31
GEORGETA VLĂSCLEANU, CONSTANTIN NĂSTASE	— Des moments consacrés aux héros de Dâmbovitza, de 1877	37
FLORICA DEFTU, RADU GIOGLOVAN, DUMITRU POPESCU, VICTOR BOȘTINARU	— Quelque chose sur la contribution des hommes de Dâmbovitza à la Guerre de l'Indépendance	51
DUMITRU P. IONESCU	— La contribution des cheminots à la Guerre de l'Indépendance	59

70 ANNÉES DE LA RÉVOLTE DES PAYSANS DE 1907

GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER	— Considérations sur le caractère de la Révolte de 1907	69
MIRCEA ALEXANDRESCU	— La situation sociale — économique du département Dâmbovitza à la veille de la Révolte de 1907	75
MIRCEA T. GEORGESCU	— La Révolte des paysans de 1907 dans le département de Dâmbovitza	81
ALEXANDRINA ANDRONESCU	— L'année 1907 dans l'oeuvre de I. C. Visarion	103
MIRCEA ALEXANDRESCU	— Des aspects de la situation de la paysannerie de Dâmbovitza après l'année de 1907	109

HISTOIRE

ERSILIA TUDOR, ION CHICIDEANU	— Les fouilles archéologiques de Brăteștii de Sus, le département de Dâmbovitza	119
LUCIANA MUSCA	— Les recherches archéologiques de Bucșani. La nécropole précédante de la féodalité	153

PETRU DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU	— Des recherches archéologiques de terrain dans le bassin moyen de la rivière Dâmbovitza. 1977	167
STELIAN NEAMȚU	— Găești — la capitale du département Vlașca	179
CLEOPATRA IONESCU	— Le domaine de la Monastère Mărgineai existant dans le département Dâmbovitza	183
GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER	— Éléments de démographie historique dans l'évolution de la ville Târgoviște	189
Prof. univ. dr. doc. ION IONAȘCU	— Un aspect des relations de Michel le Brave avec les boyards	197
MIHAI OPROIU	— Quelque chose sur l'histoire de Târgoviște	207
GH. I. MAREȘ	— Le lieu où la troupe du voïvode Radu Șerban a passé les montagnes pendant l'année 1611	219
MIHAI OPROIU	— La situation politique de Târgoviște entre les années 1660—1690	227
LUMINIȚA OPROIU, MIHAI OPROIU	— Quelque chose sur l'histoire de la verrerie du département Dâmbovitza	233
DUMITRU STANCU	— Sur les traces d'une révolte	243
CLEOPATRA IONESCU	— Les villages Pietrari, Adunați de Pietrari, Bărbulețu et Rîul-Alb dans la lumière du recensement de l'année 1838	247
ADRIANA BOESCU, GHEORGHE BULEI, MIHAI OPROIU	— Des aspects du développement urbaniste à Târgoviște à la veille de la Guerre pour l'indépendance	251
MIHAI NICULAESCU	— Des documents relatifs au département Dâmbovitza — existents aux Archives de l'État — Prahova	265
Dr. DUMITRU ANGELESCU	— Des contributions à la connaissance de la vie sociale-politique dans le département Dâmbovitza pendant les années 1922—1928	283
PÎRVAN DOBRIN	— La lutte du peuple du département Dâmbovitza, conduit par les communistes pour des réalisations démocratiques, pendant la période de 23 Août 1944 — 30 Décembre 1947	295
FLORICA DEFTU	— Le rôle des femmes de Dâmbovitza à l'appui du déploiement du processus révolutionnaire pendant la période de 1944—1947	305

HISTOIRE DE LA CULTURE

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	— La contribution de la pensée antique de Dacie à la formation du profil spirituel du peuple roumain	313
CONSTANTIN MANOLESCU	— La genèse de Târgoviște dans la lumière de quelques explications toponymiques, et sigillographiques	319
EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU	— Le synchronisme culturel, une des coordonnées du progrès spirituel du peuple roumain	335
CORNELIU IONESCU	— Un aspect inconnu des relations moldaves et valaques. Des établissements pendant la règne d'Étienne le Grand	345
GHEORGHE BÂRLEA	— Des lettrés de Dâmbovitza sur la latinité de la langue roumaine	353

MARIA GEORGESCU	Des éléments sculptés qui ont appartenu au „přidvor“ de l'église Cathédrale de Târgoviște pendant la règne de Brâncoveanu	359
PETRE DRĂGUȚOIU	— Un recensement inédit de la Monastère Gorgota	369
CONSTANTIN MANOLESCU	— Quelques précisions concernant la biographie de Grigore Alexandrescu. (Le premier lustre et demie de sa vie)	373
ILEANA GAIȚĂ	— Des types de tapis de la région du nord du département Dâmbovitza	393
CONSTANTIN MANOLESCU	— Le premier spectacle de théâtre roumain en plein air	411
GLORIA-GABRIELA RADU	— La revue „Steluța“. une des publications de Dâmbovitza	415
VICTOR PETRESCU	— Des considérations sur les écoles et les cours rustiques du département Dâmbovitza, entre les deux guerres mondiales	421

30 ANNÉES DE LA MORT D'ELENA VĂCĂRESCU

CICERONE MAREȘ	— Une femme de Dâmbovitza sous le ciel de Genève — Elena Văcărescu	427
ALEXANDRINA ANDRONESCU	— L'art oratoire d'Elena Văcărescu (I)	437
EMIL PĂUNESCU	— Elena Văcărescu et la coopération intellectuelle internationale	443

MUSÉOGRAPHIE

MIHAI NICULĂESCU	— 85 années de l'apparition de la loi pour le découvrant des monuments et des objets antiques — la première loi du patrimoine	453
PETRE DRĂGUȚOIU	— Des traditions dans la valorification du patrimoine culturel-national dans le département de Dâmbovitza	461
MARIA HOLÎCU	— La présentation des conditions de conservation des pièces textiles aux possesseurs — la fixation des catégories des objets, du matériel et des techniques de travail	463
GHEORGHE BULEI, CICERONE MAREȘ	— Un nouveau musée rustique Puchenii — Dâmbovitza	467
MARIA HOLÎCU	— Les moments de la préparation des pièces textiles pour l'entrée dans la collection et les normes de conservation dans les dépôts	475
MIHAI-GABRIEL, POPESCU	— L'annuaire du musée départemental — un instrument de travail pour le professeur d'histoire dans l'activité didactique	483
ION CIUREA	— Le musée scolaire — un instrument de travail pour le professeur de sciences sociales dans l'éducation patriotique des élèves	499
GH. T. IONESCU	— L'emploi de l'appareil critique dans une oeuvre scientifique	499

PETRE CRISTEA

- L'exposition permanente „La participation de la jeunesse de Dâmbovitza aux luttes du peuple roumain pour l'indépendance, pour l'unité nationale et pour la justice sociale“ — L'esquisse — cadre du projet du sujet 503

NOTES

TIBERIU I. MUSCA

- Les pointes des flèches hallstattiennes tardives de la Vallée des Voïvodes 509

ION CHICIDEANU

- Un fourneau pour le brûlement de la céramique, découvert à Târgoviște 513

GABRIEL MIHĂESCU

- Contributions au problème des origines de la ville medievale Târgoviște 521

PETRE DRĂGUȚOIU

- Des points de vue sur la tour de Chindia 525

MIHAI OPROIU

- Est-ce qu'il y a eu l'étendard de Târgoviște ? 529

ADRIANA BOESCU

- Quelques oeuvres d'art du XVII-ème et du XVIII-ème siècles dans le département de Dâmbovitza 531

GEORGETA VLĂSCEANU

- Une fabrique de gaz à Târgoviște pendant l'année 1876 535

ION CIUREA,
CICERONE MAREȘ

- La constitution des banques populaires rurales dans la commune Pucheni — Dâmbovitza 537

ÉVOCATIONS

DUMITRU STANCU

- D. P. Condurățeanu — l'auteur du premier dictionnaire géographique du département Dâmbovitza 543

RACHILA TRANDAFIR

- Raicu Ionescu-Rion. Biobibliographie sélective 547

G. M.

- Un „haretist“ de Dâmbovitza : le maître d'école Ion Gh. Mareș 557

VICTOR BRÎNDUȘ

- L'érudit Scarlat Lambrino — ancien professeur à Târgoviște 565

CHRONIQUE — ANALYSES

La revue de notre activité (GABRIEL MIHĂESCU) 573

Le cercle scientifique des élèves „Les jeunes historiques“ (PETRE CRISTEA) 577

Un hommage du département Dâmbovitza au Centenaire de L'indépendance (RODICA FLOREA) 581

Mémento historique de Dâmbovitza — 1977 et 1978 (GABRIELA NIȚULESCU) 583

CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI

PARTICIPAREA JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA LA LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ

RADU GLOGLOVAN și CONSTANTIN NĂSTASE

La sfîrșitul secolului al XIV-lea hotarele Țării Românești cuprindeau teritorii întinse, de la Banatul Severinului pînă la gurile Dunării și din Țara Făgărașului pînă la Dîrstor „și de amîndouă părțile peste toată Podunavia pînă la Marea cea Mare“. Tot în această vreme atrăgea din ce în ce mai mult atenția voievozilor țării creșterea importanței drumului comercial internațional care trecea prin Bran și ajungea la Brăila. Alegerea capitalei de la Tîrgoviște la sfîrșitul secolului al XIV-lea încununa adînci transformări în viața economică și politică și răspundea totodată unor complexe planuri strategice față de pericolul otoman tot mai amenințător la Dunăre. Mai aproape de Dunăre decît Curtea de Argeș și Cmpulung, noua capitală dădea voievozilor posibilitatea unor intervenții armate mai operative, fără a se depărta prea mult de regiunile frămîntate și împădurite ale dealurilor, care ofereau largi posibilități de combinații strategice .La Tîrgoviște se puteau grupa cu cea mai mare grabă cetele înarmate din oștirea cea mare, adunate din toate unghiurile țării, ascunse de privirile bănuitoare și la adăpost de loviturile prin surprindere ale atacurilor dușmane.

Împletirea combinațiilor strategice cu tradiționala vitejie strămoșească au asigurat de cele mai multe ori victoria oștilor românești chiar în condiții de surprinzătoare inferioritate numerică.

Strălucita victorie de pe Ialomița i-a deschis lui Iancu de Hune-doara o suită de expediții victorioase la sudul Dunării iar spectacolul îngrozitor al unei păduri de țepi, pline cu leșuri omenești, i-a făcut temutului Mahomed al II-lea o atît de puternică impresie, încît a hotărît o grabnică retragere spre Dunăre hărțuit continuu de cutezătoarele oști ale cruntului Vlad Țepeș. La Tîrgoviște cîștiga apoi una din cele 19 bătălii Radu de la Afumați în scurta și dramatica sa domnie, care avea să convingă Poarta otomană că nu va putea întemeia un pașalic turcesc în fața unei atît de dîrze și unanime hotărîri de luptă, pentru apărarea libertății și independenței.

Pînă la jumătatea secolului al XVI-lea, dominația otomană se întărea în țările vecine și ținuturile de la Dunăre erau întoarse cu fața spre Istanbul. Căile comerțului internațional din ținuturile noastre fuseseră părăsite iar voievozii erau tot mai atrași spre capitala de la București, încurajați în această direcție și de bănuitoarea putere otomană. Cu toate acestea calitățile strategice ale Tîrgoviștei și împrejurimilor,

intuite cu atât de pătrunzătoare înțelegere de Mircea cel Bătrîn, aveau să readucă în vechea capitală pe marii voievozi care au organizat eforturile poporului în lupta pentru independență la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în cel următor. La Tîrgoviște s-a desfășurat cea mai mare parte din eroica epopee a lui Mihai Vodă Viteazul. Exemplul viteazului voievod avea să constituie un testament politic pentru mai toți domnitorii veacului al XVII-lea, în frunte cu Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu.

Această luptă de secole a costat nenumărate sacrificii de vieți omești și grele distrugerii de valori materiale. Scriitorul Ion Ghica reflecta cu ocazia uneia din vizitele sale la Tîrgoviște, că „de la Mircea pînă la Vladimirescu nu este un singur nume ilustru care să nu fie scris cu sînge pe pămîntul Tîrgoviștei... Numai aceia care știu a se bate și a muri pentru apărarea țării pot avea o patrie”¹, iar autorul unei istorii a mănăstirii franciscanilor din Tîrgoviște, nota că de opt ori² au fost prădate și arse chiliile mănăstirii, împărtaşind soarta Tîrgoviștei, ale cărei sacrificii au încins-o cu aureola unui oraș erou.

Cît de pustiitoare erau represiunile împotriva luptelor pentru apărarea libertății și independenței purtate de strămoșii noștri ne-o arată Paul din Alep, martor ocular la urmările uneia dintre expedițiile turcești după răscoala lui Constantin Șerban: „Am văzut pe sârmanii oameni ce fură omorîți, zăcînd risipiți pe străzi. După aceea din ordinul domnului s-a săpat o groapă pentru ei unde au fost înmormîntați... Noi nu ne puteam ține plînsul, văzînd ceea ce se petrecuse în Tîrgoviște și starea ei de față. Nu puturăm găsi loc de dormit afară de pivnițele mănăstirii și de alte pivnițe. Nici urmă de clădire măcar nu mai rămăsese pe pămînt”³.

Oriunde se sapă pe pămîntul Tîrgoviște, în vatra veche a orașului, se întîlnesc straturi masive de cărbuni și cenușă pînă la 3 m adîncime și pivnițele pline de dărmături și moloz. După fiecare represiune devastatoare se ridica din nou Tîrgoviștea ca pasărea Fönix din propria-i cenușă, prin brațele harnice ale poporului.

Printr-o eroică încreștare seculară ni s-au păstrat tradițiile, obiceiurile și neamul pe un pămînt frămîntat cu sîngele strămoșilor. Înverșunata dîrzenie cu care au luptat înaintașii noștri pentru apărarea pămîntului strămoșesc au asigurat ființa națională a poporului nostru. Entuziasmul și sacrificiile dăruite cu abnegație de către înaintași au asigurat condițiile pentru formarea și desăvîrșirea statului nostru național de astăzi și Tîrgoviștea este strîns legată de toate aceste trude și strădanii. Pentru o perioadă de mai bine de 300 de ani istoria orașului Tîrgoviște aproape se confundă cu istoria Țării Românești, ceea ce i-a făcut pe oamenii de cultură din secolul trecut, scriitori și artiști, să prezinte Tîrgoviștea ca pe un simbol al luptei pentru independență și unitate națională, să glorifice faptele străbunilor în operele lor, să compare Tîrgoviștea cu Mecca arabă și Atena antică, aceste două izvoare de putere și cultură ale lumii vechi.

Evenimentele istorice de la mijlocul secolului al XIX-lea, revoluția de la 1848, alegerile pentru divanul Ad-Hoc și pentru unirea Moldovei

¹ Ion Ghica, *Scrieri economice*, Buc., 1937, I, p. 191.

² *Arhiva istorică a României*, Buc., 1865, II, pp. 49, 54.

³ Paul din Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, ed. Em. Cloran, p. 237.

cu Țara Românească și războiul pentru independență au avut un puternic ecou în rindurile populației județului Dimbovița, care a moștenit tradițiile de veacuri ale luptelor pentru unire, libertate și independență.

Populația județului Dimbovița a răspuns cu abnegație la toate rechizițiile de vite și materiale, chiar când acestea erau părtinitoare și nedrepte sub raport economico-social. Începând din 4 aprilie 1877 s-au făcut masive rechiziții de furaje, cereale și alimente, a treia parte din produsele de fin, porumb, grâu, orz, ovăz, mei, fasole, pastramă, rachiu și vite. În toamna lui 1877 s-a rechiziționat toată pastrama existentă în județ, vestită pe atunci în toată țara pentru calitatea ei, din care un prim transport de 3.000 ocale a fost expediată la stația de cale ferată Piatra Olt⁴.

Încă din aprilie 1877 s-au construit pe terenul Curții Domnești din Tîrgoviște 10 cuptoare de pâine cu capacitatea de 1.000 ocale pe fiecare zi, destinate pentru armată, la care s-au mai adăugat încă două cuptoare proprietăți particulare. După începerea războiului s-au lucrat 30.000 de piini de rezervă la 3 brutării din oraș, destinate frontului. S-au rechiziționat cai de la numeroși locuitori din sate și orașe, s-au făcut transporturi de oameni și materiale, s-a asigurat cazarea coloanelor de ostași și ofițeri în trecere prin oraș, deoarece la acea dată nu exista în Tîrgoviște nici o clădire proprie pentru armată în afară de Fonderia de tunuri. Unitățile militare în trecere sau staționate temporar în județ, cantonau în bivuacuri în timpul verii sau erau repartizate pe la case particulare, în orașe și sate, în timpul friguros și ploios.

Un aspect al participării maselor populare din județul Dimbovița la sprijinirea războiului pentru independență a fost colectarea de ofrande pentru front. La 20 aprilie 1877 a avut loc la școala nr. 1 din Tîrgoviște o întrunire publică cu scopul organizării unui comitet pentru stringerea de ofrande pentru armată⁵. Comitetul a avut o bogată activitate care s-a soldat cu colectarea a numeroare ofrande de vite, alimente, cereale și îmbrăcăminte calduroasă : flanele, obiele, sumane, zeghii, ițari, cojoace. Conducerea gimnaziului din Tîrgoviște a organizat o serie de spectacole de teatru ale căror încasări au fost destinate sprijinirii frontului⁶. În urma unui ordin de rechiziție pentru 200 ocale de brînză din județ cîțiva orășeni au și făcut ofrandă de 343 ocale care s-au și trimis la Stația Stolnici pentru hrana diviziei din împrejurimile Craiovei în care se aflau și unitățile militare din Tîrgoviște.

„Sîrbii“ din marginea Tîrgoviștei și cei de la Băleni Sirbi, au dăruit însemnate cantități de zarzavaturi pentru aprovizionarea armatei, din care unele s-au vîndut pe piață și s-au transformat în bani cu aceeași destinație.

După cum se știe pregătirea pentru război a avut și inevitabile carențe. La începutul lunii septembrie, în urma sîngerosului asalt de la Grivița de la 30 august, guvernul a lansat lozinca „Avem brațe dar n-avem arme“. În urma apelului ministrului de externe Mihail Kogălniceanu s-a organizat, ca și în celelalte județe ale țării, un comitet pentru stringerea de fonduri ca să se cumpere puști „Peabody“, „pe care expe-

⁴ Culegere de documente privind contribuția maselor populare din județul Dimbovița la lupta pentru independență națională a patriei, Tîrgoviște, 1977, p. 17

⁵ Idem, p. 30.

⁶ Idem, p. 31.

riența în fața inamicului le-a dovedit ca cele mai bune în mina soldatului român⁷. În câteva zile s-au și colectat 2 220 lei pentru cumpărarea a 37 puști „Peabody” în afară de 6 000 franci aprobați de Consiliul comunal al orașului Tîrgoviște trimiși la casa de depuneri din București⁸. Tot prin comitetul pentru cumpărare de arme s-au difuzat cu plată litografiile lt. col. Papazoglu reprezentînd asaltul Griviței, cucerirea Plevnei și monumentul comemorativ din războiul pentru independență, ale căror încasări în parte erau destinate frontului.

O intensă activitate a depus în această vreme Comitetul județean Dîmbovița de Cruce Roșie, atît pentru sprijinirea frontului cu ofrande cit și pentru organizarea spitalului militar și îngrijirea ostașilor români și prizonieri turci, răniți și bolnavi.

La 2 septembrie 1877 guvernul repartiza 200 de răniți pentru a fi cazați în județ. Primul lot de 50 ostași răniți a fost instalat într-una din halele Fonderiei de tunuri transformată în spital, a cărui îngrijire a fost încredințată comitetului local de Cruce Roșie, numit și „Comitetul damelor”, care trebuia să asigure din ofrande aprovizionarea cu hrană, medicamente și echipament.

Primele ofrande au fost ale Elenei Bulandra care dona 10 cearșafuri de pat, 10 peșchire, 12 kg feșe și 1 kg scamă precum și toate medicamentele aflate în farmacia soțului său „cu un scăzămînt de 25%”⁹. Exemplul a fost urmat în zilele următoare de alți 29 donatori de pînzeturi, feșe pentru bandaj, scamă, cămăși, saltele, perne.

Intrucît războiul se anunța sîngeros, la îndemnul guvernului, autoritățile locale au hotărît la 21 septembrie 1877 organizarea unui spital de 230 paturi la Fonderie. Pentru această inițiativă Ministerul de interne trimitea Prefecturii Dîmbovița la 24 septembrie 1877 următoarea telegramă: „Onoarea Tîrgoviștei care a hotărît să înființeze 230 de paturi pentru răniți în Fonderie și 100 de paturi pentru bolnavi în mănăstirea Dealu”¹⁰. La 29 octombrie se și anunța plecarea din Turnu Măgurele a unui transport de 100 răniți destinat spitalului militar din Tîrgoviște, îngrijirea totală urmînd a se face tot prin comitetul local de Cruce Roșie.

La 4 decembrie 1877 guvernul a hotărît să se organizeze în chiliile de la Dealu un lagăr de prizonieri turci și în acest scop armele și materialele depozitului de armament au fost strînse într-un singur atelier. Îngrijirea bolnavilor dintre prizonieri precum și a răniților urma să se asigure prin spitalul de la Fonderie.

Contribuția cea mai substanțială a județului Dîmbovița la războiul pentru independență a constituit-o jertfele de vieți omenești pe cîmpul de luptă de la Plevna, Grivița, Rahova și Smîrdan.

Înainte de război, în Tîrgoviște se afla batalionul 2 Dîmbovița din regimentul 7 dorobanți cu garnizoana la Ploiești. La 3 aprilie 1877 regimentul a fost concentrat la București și prin ordinea de bătaie din 27 aprilie a fost încadrat în brigada a 2-a, rezerva diviziei a 2-a, care făcea siguranța malului stîng al Dunării de la Gruia pînă la Calafat. Prin a

⁷ *Idem*, p. 34.

⁸ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, Buc., 1954, vol. VII, p. 20.

⁹ *Culegere de documente*, Tîrgoviște, 1977, p. 69.

¹⁰ *Idem*, p. 74.

2-a ordine de bătaie, în vederea trecerii Dunării, regimentul 7 dorobanți era încadrat în divizia de rezervă comandată de col. Cerchez Mihail, brigada I. Deplasarea pînă la Corabia s-a făcut începînd de la 25 iulie prin Gînjova, Dăbuleni, Celei și a ajuns la Siliștioara la 14 august 1877, unde a așteptat instalarea podului peste Dunăre pînă la 20 august.

Strîns legat de județul Dîmbovița prin efectivele sale de recruți era regimentul 3 linie cu reședința în București, la începutul războiului. La 6 aprilie și-a concentrat ostașii și s-a deplasat spre Calafat ocupînd avangposturi la Fintîna Banului. A făcut tot timpul parte din brigăzile comandate de col. Vlădescu Matei originar din Tîrgoviște, și din aceleași divizii ca și regimentul 7 dorobanți. A trecut Dunărea tot pe la Siliștioara la 20 august.

În ajunul războiului se afla în Tîrgoviște și un escadron de cavalerie sub comanda cpt. Palada Ion din regimentul 4 călărași, care făcea parte din divizia de rezervă ca și 7 dorobanți și 3 linie. Pentru siguranța construirii podului de la Siliștioara regimentul 4 călărași a format un detașament împreună cu cele două regimente de călărași ale diviziei a 3-a sub comanda col. Formac. Regimentul 4 călărași a trecut Dunărea pe pontoane primind misiunea specială de a recunoaște valea Iscărilor și comunicațiile cu Plevana. La 18 august escadronul de Dîmbovița și cu cel de la Buzău au fost împinse pînă la Trestenicul Bulgăresc, pe malul stîng al Vidului.

Din divizia 4 făcea parte, în brigada I, batalionul 2 de vînători sub comanda maiorului Candiano Popescu, eroul mișcării revoluționare de la Ploiești, în acest batalion fiind de asemenea numeroși tineri dîmbovițeni. Alte unități din care făceau parte și dîmbovițeni erau regimentele de linie 1, 2, 3, 4, 6 și 8, 1 roșiori și 2 artilerie.

După trecerea Dunării diviziile 3 și cea de rezervă au înaintat în coloane și dispozitive de luptă spre Plevna. Regimentul 4 călărași mereu în luptă cu trupe neregulate turcești, a primit misiunea de a se retrage de pe Iscăr și să formeze ariergarda armatei române și de asemenea să asigure paza podului de la Corabia. După asalturile nereușite de la 8 și 18 iulie trupele turcești deveniseră ofensive pe tot frontul. La 21 august formații turcești de călărași au atacat satul Ghiven luînd toate vitele. Regimentul 4 călărași a reușit o învăluire printr-unul din escadroane ai căror călăreți luaseră pe crupele cailor cîte un dorobanț și apărînd în flancul turcilor, aceștia surprinși au luat-o la fugă în cea mai mare dezordine urmăriți și săbiați de aproape de călărașii români. După demontarea podului de la Corabia, regimentul 4 călărași a primit paza podului de pe Vid, la Golenți. Din divizia de rezervă o parte din brigada I a rămas la Bechet pentru a supraveghea Rahova unde se găseau trupe turcești, ca și o parte din brigada a II-a. Numai brigada a 3-a a trecut întregă și a înaintat pînă la Muselim Selo, cu batalionul 1 vînători, regimentul 3 linie, 5 dorobanți ajungînd la 23 august la Coiulovcea stabilindu-se alături de cavaleria rusă de sub comanda gen. Lascarev. La 25 august se afla în fața Plevnei întreaga armată operativă românească cu diviziile 3, 4 și rezervă, brigada de roșiori, 2 brigăzi de cavalerie și un batalion de geniu, peste 36.000 de oameni, alături de trupele rusești care totalizau peste 38.000 oameni. În executarea pregătirii asaltului de la 30 august întregul dispozitiv trebuia să se apropie de Plevna. Brigada a 2-a și a 3-a ajunse-

seră la Verbița iar brigada 1 la rezerva generală de la Pelișat. Asaltul Griviței de la 30 august a fost cea mai grea încercare a frontului din 1877 cu sacrificii mari de vieți omenești. Regimentul 8 linie din care făcea parte un mare număr de tineri dîmbovițeni (batalionul 1 era comandat de cpt. Valter Mărăcineanu) împreună cu 10 dorobanți (două companii comandate de maiorul Gh. Sonțu) formau primele linii care au luat cu asalt și lupte la baionetă șanțurile redutei Grivița 2. Un contraatac din flanc al trupelor turcești a nimicit însă cea mai mare parte dintre vitejii luptători, 268 morți și răniți, 7 ofițeri morți și alți 7 răniți. Din Dîmbovița au căzut atunci 17 ostași. Batalionul 2 de vînători a luptat în cadrul diviziei a 4-a într-o grupă ad-hoc formînd linia de tiraliori a coloanei de atac. Asaltul reuși să alunge pe turci din șanțurile înaintate și să ajungă pînă la redută dar a fost respins cu mari pierderi și silit să se retragă. Un nou atac fu de asemenea respins și numai la al 3-lea atac pe la orele 7 seara detașamentul reuși să ocupe Grivița 1, la acest atac participînd și un regiment rus din Arhanghelogorod. Încercarea turcilor de a relua Grivița 1 la 31 august a fost respinsă și reduta a rămas în mîinile unităților românești pînă la căderea Plevnei. A fost succesul cel mai durabil deoarece cuceririle unităților rusești, cu tot eroismul lor nu au putut fi păstrate. Pierderile au fost colosal de mari : peste 50 ofițeri și 3 000 ostași morți și peste 200 ofițeri și grade inferioare răniți din armata rusă iar la diviziile românești 1 683 morți și răniți, 19 ofițeri morți și 34 răniți. Batalionul 2 vînători și primul batalion din regimentul 5 linie au pierdut aproape jumătate din efectivele lor¹¹. În urma unor atît de însemnate pierderi un consiliu de război a hotărît să nu se mai dea nici un atac pînă nu vor sosi ajutoare armate din Rusia cu care să înceapă un asediu strîns al Plevnei cu toate fortificațiile ei. Totuși regimentul 7 dorobanți a mai participat și la asaltul de la 6 septembrie în cadrul acțiunii detașamentului col. Sachelarie contra redutei Grivița 2, care de asemenea a eșuat costînd numeroase vieți omenești (1 167 oameni morți, dispăruți și răniți din care 41 numai din regimentul 7 dorobanți în frunte cu sublocotenentul Florescu Alexandru¹². Alți eroi din județul Dîmbovița au căzut în recunoașterile asupra Griviței 2 în sept. și oct. 1877.

La Rahova au luptat ostași dîmbovițeni în cadrul regimentului 4 și 6 dorobanți, asalturile din 7 și 9 noiembrie 1877 înregistrînd cîțiva morți și răniți.

La 28 noiembrie, în ziua căderii Plevnei, regimentul 3 linie cu batalionul Dîmbovița a luptat în cadrul diviziei a 2-a ca și regimentul 6 linie pînă la capitularea lui Osman Pașa și predarea lui ca prizonier în mîinile col. Cerchez. O companie din regimentul 3 linie a format garda lui Osman Pașa. În aceeași zi, treptat, frontul aliat a impus capitularea tuturor sectoarelor inamice de luptă și predarea ostașilor turci. După ordinea de bătaie din 5 decembrie regimentul 3 linie era încadrat în brigada I-a a colonelului Vlădescu Matei cu batalionul 1 vînători și regimentele 8 și 13 dorobanți. Escortarea prizonierilor de la Plevna a fost încredințată diviziei a 3-a din care făcea parte și reg. 3 linie. De la Alexandria 2 000 prizonieri erau trimiși spre Pitești și Tîrgoviște sub

¹¹ *Istoricul războiului din 1877—1878*, Buc., 1898, partea a II-a și a III-a, p. 501, 512.

¹² *Idem*, p. 547.

escorta reg. 3 linie și a reg. 3 călărași, în timp ce restul armatei era îndreptat spre Vidin curățind localitățile de pe malul drept al Dunării de trupe turcești. La începutul lunii ianuarie 1878 trupele române au împresurat Vidinul, regimentul 7 dorobanți ocupând poziție la Tîrneac, ca rezervă a diviziei a 4-a. Punctul întărit din satul Smîrdan a fost atacat la 12 ianuarie de reg. 4 și 6 linie din care făceau parte și ostași dîmbovițeni. Luptele de la Smîrdan de la 12—13 ianuarie au constituit o victorie strălucită a armatei române luîndu-se cu asalt întăriturile inamice, scoțînd din efectivele armatei turcești 800 oameni, din care 300 prizonieri și capturînd arme, muniții și 4 tunuri. S-a organizat apoi o strînsă împresurare a Vidinului și un bombardament puternic începînd de la 14 ianuarie pînă la 22 ianuarie cînd s-a anunțat comandamentului armatei române încheierea armistițiului dintre armata rusă și cea otomană¹⁵. Regimentul 7 dorobanți a trecut în țară la 19 februarie și la 7 august 1878 a demobilizat. Regimentul 3 linie se va contopi cu 22 dorobanți creat din 7 dorobanți numîndu-se 3 Dîmbovița 22 care în 1931 își sărbătorea centenarul existenței avîndu-și în întregime reședința în Tîrgoviște¹⁶. Tratatul de la San Ștefano și Congresul de la Berlin au recunoscut independența României, proclamată la 9 mai 1877. Cucerirea independenței de stat a însemnat un moment de seamă în istoria patriei prin impulsionearea luptei de eliberare a românilor aflați sub ocupații străine, prin noile posibilități de dezvoltare a economiei naționale, prin programul mișcării muncitorești și socialiste, prin dezvoltarea culturii. În județul Dîmbovița s-a dezvoltat exploatarea petrolului, s-au înființat 6 rafinării, o fabrică de făină, 2 de textile și numeroase ateliere meșteșugărești, s-a dezvoltat agricultura, pomicultura și zootehnia, s-a construit calea ferată Titu-Pietroșița, a crescut rețeaua de șosele și s-au lărgit posibilitățile de organizare ale clasei muncitoare.

Résumé

Les auteurs de cet ouvrage ont essayé de présenter quelques moments de la lutte pour l'indépendance du peuple roumain à travers les XIV—XVII-ème siècle ayant pour centre Tîrgoviște — l'ancienne capitale de la Valachie. La guerre de 1877 a eu un vibrant écho parmi les rangs de la population du district de Dîmbovitza qui a soutenu le front par des offrandes et par un grand nombre de soldats qui ont lutté pour la victoire a Grivitză, Plevna, Rakhova et Smîrdan.

¹³ *Idem*, p. 671—682.

¹⁴ *Idem*, p. 781—791.

¹⁵ *Idem*, p. 940—968.

¹⁶ I. Nicolin, *Istoricul regimentului III Dîmbovița, nr. 22, Tîrgoviște, 1930*, p. 14.

FORMAȚIUNI MILITARE PARTICIPANTE LA RĂZBOIUL PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE, STAȚIONATE ÎN ORAȘUL ȚIRGOVIȘTE

PÎRVAN DOBRIN

La începutul lunii aprilie 1878, primele formațiuni militare, ce se încununaseră de glorie pe câmpurile de luptă din Bulgaria, își fac intrarea în orașul Țirgoviște, salutate cu entuziasm de populația venită în număr mare în întâmpinarea lor la bariera București-Ploiești.

Începînd cu această dată și pînă aproape de finele anului, trupe făcînd parte din Brigada de călărași comandată de colonelul Rosnovanu, regimentele 6, 7 și 8 dorobanți, regimentele 3 și 5 infanterie de linie, precum și Regimentul II Artilerie, au staționat pentru refacere în orașul nostru, bun prilej pentru populație de a-și manifesta încă odată dragostea și devotamentul față de armata biruitoare. A fost instituit grabnic un sistem de aprovizionare cu alimente și îmbrăcăminte pentru ostași și furaje pentru cai. Au fost amenajate depozite, s-a asigurat cartiruirea ostașilor și au fost pregătite încăperi pentru cancelariile regimentelor și infirmerii. Menționăm că în rîndurile acestor formațiuni militare, venite în refacere în capitala județului nostru, se aflau numeroși ostași dimbovițeni, formînd uneori chiar subunități întregi, așa cum vom urmări în continuare.

Brigada comandată de colonelul Rosnoveanu era formată din regimentele 3, 4 și 7 călărași și își adusese un prețios aport, pe câmpul de luptă, la cauza independenței naționale. Încă din luna mai 1877, subunități ale brigăzii se aflau dislocate în Oltenia, avînd ca misiune apărarea liniei Dunării de o eventuală invazie otomană¹. După trecerea fluviului, în a doua jumătate a lunii iulie, subunitățile brigăzii efectuează acțiuni de recunoaștere pe valea riurilor Isker și Vid, iar în luna august încep împreună cu celelalte formațiuni ale armatei, acțiunile militare în jurul Plevnei, distingîndu-se pentru faptele lor de arme, ostașii Excadronului I. Dimbovița din Regimentul 4 Călărași². Pentru destoinicia și bărbăția arătată în ciocnirile cu turcii de la 17 septembrie la Calișovăț și din octombrie 1877 la Caciamunița, precum și pentru reușita deplină a acțiunilor de recunoaștere efectuate în împrejurimile Opanezului și Griviței, numeroși ostași din regimentele brigăzii sînt decorați și înaintați în grad³.

¹ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, vol. VIII, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, doc. nr. 938.

² *Albumul Armatei Române*, București, 1902.

³ *Documente...*, vol. VI, doc. nr. 1067 ; vol. VII, doc. nr. 119—291.

Cele trei regimente participă direct la asaltul final asupra Plevnei, capturînd, la 20 noiembrie 1877, 500 care cu muniții și 1 200 prizonieri⁵. Tot la 28 noiembrie Regimentului 3 Călărași îi revine misiunea escortării la Bogot a lui Osman Pașa și a încă 6 generali turci⁶. După căderea Plevnei, prin înaltul ordin de zi din 1 decembrie 1877, Brigada Rosnovanu este însărcinată cu escortarea prizonierilor turci la București.

La Tîrgoviște sosește în cursul lunii aprilie 1878, Regimentul 4 Călărași rezervîndu-i-se o primire aparte. Primăria or. Tîrgoviște solicita reprezentanților autorităților din oraș că participe la solemnitățile organizată în ziua de 3 aprilie în cinstea ostașilor acestui regiment, în cadrul căruia se aflau numeroși dîmbovițeni⁷.

Printre formațiunile militare staționate în orașul Tîrgoviște în vederea refacerii se aflau și Regimentele 3 și 5 infanterie de linie.

Regimentul 3 Linie (viitorul Regiment III Dîmbovița nr. 22), în sinul căruia se afla un însemnat număr de fii ai Dîmboviței s-a evidențiat alături de Regimentul 5 Linie în luptele purtate pentru cucerirea redutei Grivița I, precum și în nenumărate ciocniri cu inamicul, înregistrînd pînă la 10 noiembrie 1877, 13 morți și 35 răniți. Printre ostașii care-și jertfiră viața se aflau și dîmbovițenii Stancu Vasile din Văcărești și Constantin Marin, morți în timpul atacurilor de la 8—9 octombrie, asupra Griviței II⁸. Fapte de bravură au încununat și participarea ostașilor acestei formațiuni militare alături de Regimentul 6 Dorobanți, la operațiunile militare soldate cu căderea Plevnei.

La 29 noiembrie 1877, colonelul Vlădescu, comandantul Brigăzii I, raporta colonelului Cerchez, comandantul Diviziei a II-a, comportarea vitejească a ostașilor acestui regiment, „care a luat un drapel, 5 tunuri de munte, 15 tunuri diferite calibre, 350 cai și mai multe mii de prizonieri“, propunînd acordarea medaliei „Virtutea Militară“ unui număr de 276 soldați și decorarea cu „Steaua României“ a 8 ofițeri⁹. Este demn de menționat că o companie din acest regiment, a dat onorul lui Osman Pașa la 28 noiembrie, în momentul în care acesta s-a predat colonelului Cerchez¹⁰. Ca și Regimentul 5 Linie, Regimentul 3 participă la acțiuni de escortare a prizonierilor turci în țară, iar începutul anului 1878 îl găsește dislocat la Călărași, purtînd lupte cu turcii din cetatea Silistra¹¹. După încheierea ostilităților, regimentul urmînd un lung traseu, ajunge în vara anului 1877 la Tîrgoviște.

Reședinței județului nostru îi revine cinstea de a primi în refacere și regimentele 6, 7 și 8 de dorobanți, vrednice participante la luptele din Bulgaria.

Vom insista mai mult asupra participării la război a Regimentului 7 Dorobanți, motivați fiind de faptul că jumătate din efectivele sale erau

⁴ *Albumul Armatei Române*, Buc. 1902.

⁵ *Documente...*, vol. VIII, doc. nr. 938.

⁶ Fil. Arh. St. jud. Dîmbovița, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. nr. 64/1878, f. 4.

⁷ *Documente...*, vol. VII, doc. nr. 632.

⁸ *Ibidem*, doc. nr. 1223.

⁹ *Ibidem*, doc. nr. 1214.

¹⁰ *Documente...*, vol. VIII, doc. 665 și 967.

¹¹ *Ibidem*, vol. V, doc. 467.

formate din ostași din județul nostru și anume companiile (în forma lor teritorială) 1 Pietroșița, 2 Tîrgoviște, 3 Găești și 4 Titu ¹².

Regimentul condus de colonelul Holban Mihail se afla în iunie 1877 la hotarul țării, apărînd sectorul dunăream Galinți-Maglavit-Cetate. Trezirea Dunării este urmată de participarea la crîncenele lupte purtate pentru cucerirea fortificațiilor Plevnei. La Grivița au fost răniți soldații dimbovițeni Burdeanu Sima, Dumitrescu Nicolae și Alexandrescu Ștefan, iar în urma atacului din 6 septembrie 1877, mai mulți ostași sînt decorați ¹³.

Pînă la 10 noiembrie își jertfiseră viața în focul luptelor 9 bravi fii ai județului Dimbovița :

Ilie Hristache din Mărcești, *Ion Gheorghe, Popoiu Banu* și *Constantin Ion* din Bărbuleț, *Mihăescu Gheorghe* din Dobra, *Tudor Anghel* din Bădulești, *Albulescu Ion* din Tița, *Anghel Ghiță* și *Anghelina Gheorghe* din Riul Alb ¹⁴. Alți 38 de răniți vin să completeze lista jertfelor de sînge făcute de ostașii dimbovițeni din acest regiment, pînă în preajma căderii Plevnei.

Faptele de arme săvîrșite în timpul atacurilor asupra Rahovei la 7 noiembrie 1877 și Vidinului la 1 2ianuarie 1878 ¹⁵, vin să întregască tabloul participării acestei formațiuni militare la războiul neatîrnării patriei.

În lunile iulie-august sosesc la Tîrgoviște și bateriile Regimentului II Artilerie, care se distinseseră în crîncenele lupte de la Grivița, Rahova și Plevna.

La 10 noiembrie 1877, comandantul corpului de armată de pe Vid și Isker, aducea mulțumiri bateriilor III, IV și V din acest regiment, pentru vitejia arătată în luptele de la 18 octombrie, 7 și 9 noiembrie, pentru luarea Rahovei ¹⁶.

Pentru un mic oraș cum era Tîrgoviștea anilor independenței, nu era deloc ușoară asigurarea cartiruirii și aprovizionării unui număr așa de însemnat de forțe militare. Cu toate măsurile energice luate de autoritățile comunale, fără sprijinul larg al populației nu s-ar fi putut asigura o bună aprovizionare și cartiruire a trupelor, la rechizițiile ordonate de autorități s-au adăugat numeroasele ofrande în bani și produse ale populației, decise încă odată să-și mafisete devotamentul față de armata țării. Atunci cînd resursele județului au fost insuficiente aprovizionării trupelor, s-a recurs la adunarea de alimente și furaje din județele Prahova și Buzău, organizîndu-se un întreg sistem de căraușie ¹⁷. Un număr însemnat de căruțe rechiziționate, a fost destinat transportului de materiale militare ¹⁸. De menționat că, nu puține sînt cazurile în care populația

¹² *Ibidem*, vol. VI, doc. nr. 258.

¹³ *Ibidem*, vol. VII, doc. nr. 632.

¹⁴ *Albumul Armatei Române*, București, 1902.

¹⁵ *Documente...*, vol. VII, doc. nr. 620.

¹⁶ Fil. Arh. St. jud. Dimbovița, fond Poliția or. Tîrgoviște, dos. nr. 287/1878, f. 78.

¹⁷ *Ibidem*, fond Poliția or. Tîrgoviște, dos. 287/1878, f.

¹⁸ *Ibidem*, fond Primăria or. Tîrgoviște, dos. 57/1877, f. 34.

se oferă a transporta gratuit asemenea materiale ¹⁹. Pentru îngrijirea ostașilor răniți, spitalul de la Fonderie este transformat în spital militar divizionar ²⁰, întreținut în bună parte prin ofrande ale populației.

Pentru atenția cu care au fost înconjurate în tot timpul staționării în oraș, pentru buna aprovizionare și pentru numeroasele ofrande primite din partea populației, la părăsirea orașului formațiunile militare aduc calde mulțumiri țirgoviștenilor. Iată cum se exprimă o asemenea scrisoare de mulțumire : „Binevoiți, vă rog, a arăta, din partea Regimentului nr. 3 Linie, cele mai vii mulțumiri tuturor domnilor orășeni pentru buna ospitalitate, ce au binevoit a ne da... Despărțindu-ne, vom păstra o frumoasă recunoștință din parte-ne, zicându-vă :

Să trăiască cetățenii din Țirgoviște !“.

Acțiunile întreprinde de populația orașului nostru în vederea primirii trupelor ce se întorceau victorioase de pe frontul independenței patriei, ne trezesc acum, la un veac de la împlinirea acestui deziderat, sentimentul recunoștinței și mândriei pentru înaintașii noștri.

---

¹⁹ Ibidem, fond Poliția or. Țirgoviște, dos. 287/1878, f. 132.

²⁰

PARTICIPAREA REGIMENTULUI 7 DOROBANȚI LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

STELIAN NEAMȚU

Motto :

*„După revoluția de la 1848, ne mai rămîne nouă, românilor, să facem două revoluții și anume : o revoluție de unitate națională și, mai tirziu, de independență națională pentru a face să re-
între, în felul acesta, națiunea română în pleni-
tudinea drepturilor sale naturale“.*

Nicolae Bălcescu

Cuvintele marelui patriot și istoric de talent, care a prefigurat atât de limpede destinul viitoareii României, dovedesc încă o dată că, pentru români, cucerirea independenței a fost sensul vital al existenței lor, este calea progresului și civilizației. Lupta pentru independență a stat dintotdeauna în inima și simțirea românilor, a constituit suportul moral al entuziasmului popular, care a permis marilor noștri voievozi să înscrie în cartea de aur a neamului pagini nepieritoare de viteză. Totodată, ea a fost și dreaptă năzuință spre unitatea națională a tuturor românilor, element indispensabil cîștigării independenței depline.

Odată realizată Unirea Principatelor, se impuneau o serie de reforme care să facă din România un stat modern ; una dintre ele a fost „crearea și pregătirea tinerei noastre armate naționale“¹. Acest lucru a permis ca, la izbucnirea războiului, armata română să fie bine instruită și cu un efectiv de peste 100.000 oameni.

Izbucnirea războiului ruso-turc, numeroasele atacuri turcești asupra teritoriilor românești, au determinat Comandamentul Suprem să decreteze mobilizarea generală a armatei ; începută la 6/18 aprilie, mobilizarea era terminată la 7 mai 1877.

În cadrul efortului general pe care armata română l-a depus în timpul campaniei din 1877—1878, ostașii dîmbovițeni din Regimentul 7 dorobanți au dat dovadă de eroism fără seamăn și dragoste față de patrie. Deși avea sediul la Ploiești, Regimentul 7 dorobanți își recruta soldații din județele Prahova și Dîmbovița. Regimentul era comandat de colonelul Mihail Holban și era organizat în două batalioane, Batalionul I Dîmbovița și Batalionul II Prahova². Batalionul I Dîmbovița era comandat de maiorul Ion Bălăceanu³ și format din patru companii, după cum urmează :

---

¹ Ceașescu, Nicolae, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a Marii Adunări Naționale și a activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, 9 mai 1977, Buc., 1977, pp. 14—15.

² Războiul pentru independență națională, 1877—1878, *Documente militare*, Buc., 1971, p. 67.

³ *Ibidem*.

— *Compania 1-a Pietroșița* era comandată de căpitanul Petrescu Ion, avînd în subordine pe locotenentul Tomescu Theodor și sublocotenentul Cojocăreanu Alexandru, comandanți de plutoane ;
 — *Compania 2-a Tirgu-Vești* avea următorul efectiv de ofițeri : căpitanul Georgescu Cristache, comandant, locotenentul Ionescu Teodor și sublocotenentul Codreanu George, comandanți de plutoane ;
 — *Compania 3-a Găiești* și *Compania 4-a Titu* erau comandate de locotenenții Toporan Scarlat și Tomescu Dimitrie ⁴. Numărul ofițerilor pentru ultimele două companii urma să fie completat ulterior.

În urma mobilizării întregului efectiv al armatei, numeroși ofițeri au fost trecuți la alte unități și subunități. Astfel, colonelul Mihail Holban, comandantul Regimentului 7 dorobanți, a preluat comanda Brigăzii a 2-a din Divizia a 2-a. Regimentul 7 dorobanți, în urma mobilizării, făcea parte din Divizia a 2-a, comandată de colonelul Logadi Ion, Brigada a 2-a Holban ⁵.

După mobilizarea din 25 aprilie, Comandamentul suprem al armatei ordonase Diviziei a 2-a să prelungească și să apere flancurile poziției de la Calafat, stabilind la Cetate Regimentul 3 linie, Regimentul 5 dorobanți, două escadroane din Regimentul 4 călărași și Bateria a 3-a din Regimentul 1 artilerie. La Moțăieni, Batalionul 1 vînători, la Băilești Regimentul 6 dorobanți, și la Galicea Mare, pentru a servi de ajutor sau de raliere, regimentele 7 și 8 dorobanți, un batalion din Regimentul 6 linie și bateriile 4 și 5 din Regimentul 1 artilerie ⁶.

În urma ordinului din 23 iulie/4 august 1877, armata română se împarte în armată operativă și armată de observație. Datorită acestei împărțiri, Regimentul 7 dorobanți făcea parte din divizia de rezervă, Brigada 1-a, comandată de colonelul Sachelarie Oton ⁷. În urma acestui ordin, divizia de rezervă se pune în marș, iar la 23 august se afla în apropierea Plevnei, stabilită în localitățile Brizlău și Kojulovka ⁸.

La sfîrșitul lunii august, Comandamentul aliat a hotărît o ofensivă de mari proporții asupra armatei turcești din Plevna. Regimentul 7 dorobanți, deși n-a participat la luptele din 30 august 1877, totuși a trebuit să susțină cu foc trupele noastre. În ziua următoare, nu s-a mai semnalat nici o ofensivă de mari proporții asupra inamicului, totuși trupele Diviziei a 3-a, din care făcea parte acum și Regimentul 7 dorobanți, au răs-puns cu foc focului inamic. În aceste condiții, numeroși ostași dimbovițeni din Regimentul 7 dorobanți au fost răniți în tranșee. Dintre aceștia, amintim pe : Ilie Ion din Văcărești, Mihai Gheorghe din Bucșani, Dumitrescu Nicolae din Tirgoviște, și mulți alții ⁹. Rezultatul atacului din 30 august a convins Comandamentul aliat că Plevna nu poate fi luată prin asalt, ci prin blocare. În zilele următoare, armatele turcești din reduta Grivița 2, și-au continuat tirul asupra trupelor noastre, pricinuindu-le pierderi grele. De aceea, în zilele de 6 și 7 septembrie, s-au dat atacuri

⁴ *Ibidem*.

⁵ Văcărescu, C. T. *Luptele românilor în rezbela din 1877—1878*, Buc., 1887, p. 40.

⁶ *Ibidem*, p. 45.

⁷ *Ibidem*, p. 190.

⁸ Nicolin, I., *Istoricul Regimentului III Dimbovița*, nr. 22, Tgv., 1930, p. 19.

⁹ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, vol. VII, Buc., 1957, p. 343.

parțiale asupra Griviței 2, pentru acoperirea turelor din această redută ¹⁰. Regimentul 7 dorobanți a participat la aceste lupte cu două companii: o companie în drumul acoperit în partea dinapre redută, iar cealaltă în rezervă, în dreapta trupelor destinate atacului ¹¹. Din aceste lupte, Regimentul 7 dorobanți a ieșit cu efectivul micșorat; acum au căzut pentru patrie numeroși dimbovițeni, printre care Constantin Ion din Bărbulești, Mihaescu Constantin din Dobru și alții. Dintre cei răniți, menționăm pe sergentul Velea Ion din Hulubeghi, căprarul Iancu Ion din Doicești, căprarul Ghiță Grigore din Bădulești, Marița Matei din Dragomirești, Dragostin Gheorghe din Cornești, Georgescu Teodor din Cihergani și Simion Matei din Băleni ¹².

În urma luptelor purtate în luna septembrie, comandanții armatelor aliate și-au întărit convingerea că Plevna trebuie blocată până ce armatele turcești aflate aici vor capitula. De aceea, s-a căutat să se închidă toate căile de acces pe care armatele turcești le ar fi folosit pentru aprovizionare sau pentru retragere. Cu urmărirea a acestui lucru la 12 octombrie 1877, Brigada Sachelarie Otom, din care făcea parte și Regimentul 7 dorobanți, se afla încercuită în fața Opancezului. Nici în această lună, asupra Plevnei nu s-au dat lupte de mari proporții; totuși, românii au răspuns cu foc provocărilor turcești. Au murit în aceste schimburi de focuri, în special militarii din avangardă; astfel din dimbovițenii Regimentului 7 dorobanți, au căzut eroii în ziua de 22 octombrie, Chivu Ștefan din Dobru, Matei Nicolae din Postoroci și Tinea Ion din Sârdegi ¹³.

Blocarea Plevnei, pe lângă faptul că lăsa armata turcească fără nici o posibilitate de aprovizionare cu muniție și alimente, a creat în rândul trupelor o stare de deznădejde. Commandamentul aliat și-a dat seama că garnizoana din Plevna nu poate rezista încercuită mult timp. Într-adevăr, la 28 noiembrie 1877, lipsa alimentelor, a muniției și frigul năpraznic au determinat pe Osman-pașa să ordoneze ieșirea din Plevna încercuită. La ora 10 dimineața, Brigada Sachelarie ajutată fiind și de brigada de la Suarlu, ocupase prima linie de redute din cele trei care se găseau la Opancez. După câteva ore, românii au ocupat Opancezul, făcând prizonieri circa 7.000 de tureci. În aceste lupte, dorobanții Regimentului 7 au dat dovadă că „prin vinele lor curge sângele lui Ștefan și Mihail” ¹⁴.

După capitularea armatelor turcești de la Plevna, Regimentul 7 dorobanți trebuia să se întoarcă în țară pentru a escorta prizonierii ¹⁵. În urma ordinului de zi 174 din 7/14 decembrie 1877, s-a format Corpul de Vest, alcătuit din diviziile 1, 2 și 4, având în frunte pe generalul Haralambie. Regimentul 7 dorobanți a fost încredințat în Divizia a 4-a comandată de generalul George Angelescu, Brigada a 2-a Ipățescu ¹⁶. După această dată, Corpul de Vest s-a pus în mișcare spre Vidin, ajungând la 30 dec./11 ian. 1877/1878 cu enpetele de coloană ale Diviziei a 4-a la Arcer Palanca,

¹⁰ *Întorcia Românelor*, vol. IV, Buc., 1904, p. 625.

¹¹ *Întorcia războiului din 1877-1878*, Buc., 1908, p. 544.

¹² *DIR, Războiul pentru independență*, vol. VII, Buc., 1957, p. 343.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Întorcia războiului din 1877-1878*, Buc., 1908, p. 544.

¹⁵ *Războiul pentru independență națională, Documente militare, 1877-1878*, Buc., 1971, p. 501.

¹⁶ Văcărescu, T. C., *Op. cit.*, p. 520.

Bela, Cladino și Ostrokavei. Brigada a 2-a Ipătescu înaintează spre Belogradjik, Bela și Vîrtop ¹⁷. La Vidin, Divizia a 4-a ocupa flancul stîng cu Brigada 1-a Sachelarie în satul Vitbol, avînd posturi înaintate pe șoseaua Vitbol-Vidin, iar Brigada a 2-a Ipătescu ocupa satele Tîrnek și Bucovița, cu posturi înaintate spre Tatargik ¹⁸. La 12/24 ianuarie 1878, ora 8 dimineața, a început atacul. Brigada a 2-a Ipătescu înaintează asupra Tatargikului. La atacul asupra Vidinului, Regimentul 7 dorobanți a fost ținut în rezervă, iar după cucerirea cetății, a primit ordin să se instaleze la Bucovița, așteptînd aici încheierea armistițiului ¹⁹.

După terminarea războiului, regimentul încărcat de glorie pe cîmpiile din sudul Dunării este decorat la 8 octombrie 1878 cu Crucea „Trecerea Dunării” ²⁰. În lunile următoare, comandantul regimentului și comandanții companiilor trimit soldaților din subordine brevetele decorației „Trecerea Dunării”. Așa se explică de ce, la 27 februarie 1879, căpitanul Toporan Scarlat, comandantul Companiei a 3-a din Regimentul 7 dorobanți, trimite primăriei comunei Bădulești două brevete pentru crucea „Trecerea Dunării”, care „...să fie înmîinate într-un cadru solemn foștilor soldați Ghiță Ioșef și Ionescu Ghiță” ²¹.

În 1880, Regimentul 7 dorobanți se împarte în două regimente : Regimentul 7 dorobanți Prahova, cu sediul la Ploiești și Regimentul 22 dorobanți Dîmbovița, cu sediul la Tîrgoviște ; în 1891, ultimul fuzionează cu Regimentul 3 linie, dînd naștere Regimentului 3 Dîmbovița nr. 22 ²², regiment care apoi se va încărca de glorie în campaniile din 1916—1918.

¹⁷ *Ibidem*, p. 537.

¹⁸ *Istoria României*, vol. IV, Buc., 1964, p. 540.

¹⁹ *Istoricul războiului din 1877—1878*, Buc., 1898, p. 986.

²⁰ Nicolin, I., *Op. cit.*, p. 24.

²¹ Filiala Arhivelor Statului Dîmbovița, *fond Primăria comunei Bădulești*, dos. 1/1879, f. 5.

²² Nicolin, I., *Op. cit.*, p. 24.

MĂRTURII DÎMBOVIȚENE DESPRE RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

CONSTANTIN NĂSTASE, PÎRVAN DOBRIN

Eveniment crucial în istoria milenară a poporului nostru cucerirea independenței de stat a constituit atît înfăptuirea unui deziderat secular, cît și o nouă treaptă pe calea dezvoltării economico-sociale a României, exercitînd o puternică înrîurire asupra întregii evoluții istorice a țării noastre.

Numeroase mărturii documentare păstrate timp de un veac pe teritoriul județului nostru, vin să aducă o lumină asupra crucialelor evenimente din anul de răscruce 1877, asupra contribuției aduse de populația satelor și orașelor noastre la cauza neatîrnării, asupra faptelor de vitejie săvîrșite de ostașii dîmbovițeni pe cîmpul de luptă.

Din gama largă a mărturiilor dîmbovițene referitoare la susținerea războiului de independență, la eroismul ostașilor noștri, enumerăm : documentele de arhivă din 1877—1878, scrisori ale ostașilor de pe front și ale celor rămași acasă, însemnări pe filele de cărți referitoare la evenimentele din acei ani, fotografii ale veteranilor de război, medalii și decorații precum și brevetele de acordare a acestora, monumentele eroilor ridicate în satele dîmbovițene imediat după 1878, precum și listele de eroi păstrate în lăcașele de cult.

Un număr însemnat de documente se referă la mobilizarea armatei și la rechizițiile făcute în scopul întreținerii ei, la entuziasmul și dăruirea cu care populația județului Dîmbovița a răspuns la aceste acțiuni. Astfel, Primăria orașului Tîrgoviște ordona la 26 aprilie 1877 Poliției orașului Tîrgoviște ca, în consens cu dorința populației, să acorde tot sprijinul necesar formațiunilor militare cantonate în oraș, în probleme privind transportul, aprovizionarea și rechizițiile ¹.

Ilustrative sînt și documentele ce consemnează acțiunile organizate de populație în vederea sprijinirii armatei cu alimente, echipament și sume de bani. „În fața nevoilor ce amenință țara — se arăta într-un apel lansat de un grup de locuitori ai Tîrgoviștei la 29 aprilie 1877 — fiecare român cu adevărate sentimente românești, trebuie să se întreacă în a contribui pentru ușurarea nevoilor celor mai indispensabile. Animați dar, ca români, de dorul țării noastre, ne-am decis ca în acest scop, singuri, să facem o întrunire publică la care să ia parte toate clasele sociale” ².

¹ Filiala Arhivelor Statului, jud. Dîmbovița, fond Poliția oraș Tîrgoviște, dos. nr. 282/1877, f. 2.

² Idem, fond Primăria oraș Tîrgoviște, dos. 59 bis/1877, f. 62.

Promptitudinea cu care dimbovițenii răspund solicitărilor reiese și dintr-un raport al prefectului Lerescu către Ministerul de Interne din 29 aprilie 1877. Acesta făcea cunoscută efectuarea în bune condiții a rechizițiilor, precum și închirierea unei magazii necesare depozitării ofrandelor primite de la cetățeni „unde s-a și început a se primi ovăs, rachi, etc. Înfine, această prefectură în tot ce privește rechizițiunile propuse a lucrat și lucrează cu cea mai mare acceleritate”³.

Din planul general al rechizițiilor, județul Dîmbovița trebuia să trimită pentru nevoile armatei 18 cai de lucru și 64 cai ordinari. Semnificativ pentru înalta conștiință națională de care au dat dovadă în această perioadă este și numărul mare de cai care au fost trimiși pentru front : 56 cai de lucru și 6 477 cai ordinari.

În timp ce populația județului nostru, asemenea locuitorilor întregii țări, nu precupețea nici un efort pentru susținerea armatei, încep a sosi primele știri despre ciocnirile dintre trupele române și otomane pe linia Dunării. La 28 aprilie 1877 Prefectura județului Dîmbovița făcea cunoscute populației acțiunile ostile întreprinde de turci, constînd în bombardarea unor localități din vecinătatea fluviului precum și riposta energică a trupelor noastre : „Ieri, marți la 2½ ore din posturile de la Vidin, oștirea otomană a încercat bombardarea Calafatului. Armata română aflată aci a ripostat cu energie. Armata de pe linia Dunării din Oltenița este pusă în poziție a întâmpina forța prin forță și are ordin a respinge orice înaintare”⁴. Tot la 28 aprilie, în legătură cu această ripostă dată de armata română, primarul și cetățenii Tîrgoviștei trimit salutul lor comandantului Diviziei I, care a primit „pentru înțlia oară după două sute de ani pe jefuitoarii țării noastre altfel decît cu piine și cu sare”⁵. La 6 mai 1877, în preajma proclamării independenței, ministrul de interne anunța populația că un monitor turcesc a provocat deschiderea focului de către artileria română la Oltenița. În același timp este evidențiată bateria căpitanului Lupașcu „care s-a distins în justețea tirului ei, prin care a pus focul în portul turcesc”⁶.

Odată cu intrarea oficială a României în război și începerea operațiunilor militare la sud de Dunăre, se intensifică și acțiunile de ajutorare a armatei prin liste de subscripție pentru stringerea fondurilor necesare cumpărării de arme, alimente, îmbrăcăminte și materiale sanitare. La 24 mai 1877 Comitetul Central al Crucii Roșii din România, printr-o adresă confirma primirea unor sume de bani strînse prin subscripție publică de la Tîrgoviște, cerînd „...a continua cu această subscripțiune prin mijlocul căreia putem îndeplini această operă umanitară”⁷. La 2 iunie 1877 prefectul județului Dîmbovița informa pe ministrul de interne că „rechiziționîndu-se suma de 280 kile de grîu necesar armatei române s-au și trimis ... 194 chile la Pitești ... 86 chile în capitala Bucu-

³ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, vol. II, doc. nr. 954, p. 403.

⁴ Filiala Arh. St., jud. Dîmbovița, fond Poliția oraș Tîrgoviște, dos. 282/1877, f. 2 bis.

⁵ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, vol. II, doc. nr. 889, p. 450.

⁶ Fil. Arh. St., jud. Dîmbovița, fond Poliția oraș Tîrgoviște, dos. nr. 273/1877, f. 142.

⁷ Idem, fond Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 60/1877, f. 16.

rești la depoul de hrană militar“⁸. Într-o altă telegramă trimisă aceluiași ministru de interne, din 3 iunie 1877, prefectul Lerescu este nevoit să necunoască greutățile pe care le întâmpină în rechiziționarea de alimente și furaje necesare armatei, „din cauza unor primari ignoranți și neglijenți, subprefecți tare ocupați“⁹. Un astfel de subprefect este și cel al plășii Bolintin, care nu a făcut rechizițiile la timp, și „proprietarii și arendașii, profitînd de slaba administrație locală, au vîndut și ridicat tot finul ce posedau fără a popri o a treia parte pentru stat“¹⁰.

Prefectura Dîmbovița solicita primăriei orașului Tîrgoviște luarea de măsuri pentru constituirea unui comitet cetățenesc în vederea strîngerii de fonduri pentru cumpărarea de arme necesare armatei române. Se făcea apel „spre a se organiza comitete de cetățenii cei mai rîvnitori pentru mărirea și onoarea națiunii române, ca să se adune sumele trebuitoare pentru cumpărarea a cel puțin două mii de arme „Peabody“¹¹. Comitetul constituit la 10 septembrie 1877 avea menirea de a forma liste de subscriere pentru sumele de bani care vor fi adunate de la cetățenii orașului și vor fi „cu destinațiune precizată a fi pentru cumpărare de arme Peabody“¹². În apelul lansat la 20 septembrie 1877 de acest comitet se exprima convingerea că „aceste nevoi — necesitatea armelor n.n. — fiind recunoscute de toți, vă veți grăbi a le întâmpina prin fapte, contribuind fiecare în proporțiune cu mijloacele de care dispune, pentru că toți avem una și aceeași patrie, toți... avem să ne bucurăm în curînd de o independență absolută, cîștigată prin luptă ca străbunii noștri iar nu cerșetorită și împodobită de vâlul interesat al politicii“¹³. Apelul are un larg ecou în rîndul maselor dîmbovițene. Astfel, la 26 septembrie 1877, Serviciul sanitar al județului Dîmbovița informează primăria orașului Tîrgoviște că personalul medical din județ a făcut ofrandă pentru cumpărarea de arme suma de 660 lei, iar Consiliul comunal al orașului a votat în aceeași zi acordarea sumei de 6 000 lei, pentru același scop¹⁴. Personalul polițienesc și pompierii din oraș s-au alăturat și ei tuturor celor care și-au oferit ajutorul pentru dotarea armatei române cu armament modern, cu suma de 274 lei noi. Alte sume de bani s-au strîns prin vînzarea în oraș a portretului căpitanului Valter Mărăcineanu, eroul de la Grivița și a tablourilor executate de locotenent-colonelul Papazoglu, reprezentînd cucerirea Plevnei de către armata română și portretele ofițerilor români căzuți pe cîmpul de luptă.

Odată cu aducerea primilor răniți de pe front se fac apeluri către toți locuitorii orașului Tîrgoviște pentru „a primi cîte unul sau doi soldați răniți, a le da, nu hrană, nu medicamente, ci adăpost și consolațiune“¹⁵. La 7 septembrie 1877 Prefectura județului cerea primăriei orașului să fie acordate toate înlesnirile în vederea înființării unui spital

⁸ Doc. ist. Rom., Răzb. Ind., vol. III, doc. 918, p. 490.

⁹ Idem, vol. III, doc. 951, p. 516.

¹⁰ Idem, vol. IV, doc. 348, p. 182.

¹¹ Fil. Arh. St., jud. Dîmbovița, fond Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 97/1877, f. 14.

¹² Idem, dos. nr. 97/1877, f. 16, 17, original.

¹³ Ibidem, f. 28 original.

¹⁴ Ibidem, ff. 23 și 27.

¹⁵ Ibidem, dos. nr. 88/1877, f. 1.

pentru 200 de răniți ¹⁶. Față de promptitudinea cu care dimbovițenii au răspuns apelurilor lansate pentru ajutorarea răniților, primul ministru I. C. Brătianu telegrafia : „Onoare Țirgoviștei care a hotărît să înființeze 230 paturi pentru răniți la Fonderie și 100 paturi pentru bolnavi la Mănăstirea Dealului“ ¹⁷.

Ecolul participării armatei române la crîncenele lupte de la sudul Dunării se face auzit și în județul Dimbovița. Prefectura județului făcea cunoscut la 28 august 1877, în ajunul luării cu asalt a redutei Grivița I, că „orice fapte ale armatei noastre vor fi îndată comunicate publicului prin Monitorul Oficial și prin circulare“ ¹⁸. În ziua următoare erau comunicate unele acțiuni militare de anvergură premergătoare asaltului asupra Griviței : „Alaltăieri a fost un bombardament mare din partea artileriei române în contra țărilor Plevnei ; 12 baterii au întreținut focuri. Brigada Alexandru Anghelescu, înaintînd în contra inamicului, după o luptă crîncenă a luat un retransament turcesc. Artileria noastră s-a deosebit“ ¹⁹.

La cauza independenței naționale județul Dimbovița a dat un număr însemnat de jertfe de sînge. Prezenți în formațiuni militare teritoriale cum ar fi Regimentul 7 Dorobanți și Regimentul 4 Călărași precum și în mai toate regimentele de infanterie de linie, ostașii dimbovițeni au luat parte activă la aproape toate acțiunile militare importante, pe toată perioada războiului.

O valoroasă sursă informativă o reprezintă monumentele ridicate în localitățile județului în cinstea eroilor căzuți pe cîmpul de luptă. Unul din acestea este și cel din cartierul Teiș, ridicat la 5 mai 1900, ce consemnează numele eroilor căzuți la datorie din cadrul Regimentului III linie și Regimentul 7 Dorobanți. Lista eroilor din Regimentul III linie cuprinde un număr de 79 ostași căzuți în luptele de la Grivița din 30 august și Plevna din 28 noiembrie 1877. Desigur că numărul lor este cu mult mai mare avînd în vedere participarea regimentului la luptele de avanposturi din zona Ostrov-Silistra la începutul anului 1878 ²⁰. Acest lucru ne este confirmat și de alte izvoare, de genul listelor de eroi aflate în unele lăcașe de cult din satele județului nostru. Asemenea liste au fost depistate în satele Costeștii din Vale, Buciumeni, Diaconești-Pucioasa, Pătroaia-Crîngurile, Cazaci, Colanu, etc. Era și acesta un mijloc de cinstire a memoriei celor căzuți în războiul neatîrnării. Consemnăm pe baza acestor liste numele eroilor : caporal Prodan Stan din satul Costeștii din Vale, Ioniță Neagu din Cazaci, Bărcan Dinu, Ilie Dumitru, Marin Grigore și Mihai Ghiță din Pătroaia, Niță Delureanu din satul Colanu etc.

În ceea ce privește Regimentul 7 Dorobanți menționăm că jumătate din efectivele sale erau formate din ostași dimbovițeni și anume companiile 1 Pietroșița, 2 Țirgoviște, 3 Găiești și 4 Titu ²¹. Odată cu trecerea Dunării acest regiment ia parte la luptele pentru cucerirea fortificațiilor Plevnei. La Grivița au fost răniți ostașii dimbovițeni Burdeanu

¹⁶ Ibidem, dos. nr. 97/1877, f. 14.

¹⁷ Idem, fond Poliția oraș Țirgoviște, dos. nr. 273/1877, f. 387.

¹⁸ Ibidem, dos. nr. 282/1877, f. 46.

¹⁹ Ibidem, fila nr. 45.

²⁰ *Albumul armatei române*, București, 1902.

²¹ *Doc. ist. Rom., Răzb. Ind.*, vol. V, doc. nr. 467.

Sima, Dumitrescu Nicolae și Alexandrescu Ștefan iar în urma atacului din 6 septembrie 1877, mai mulți ostași au fost decorați ²².

Pe monumentul de la Teiș sînt consemnate numele a 48 dîmbovițeni căzuți în lupte. Printre aceștia amintim pe sublocotenentul Florescu, sergenții Albulescu Ion și Nițoi Vasile, soldații Ciorbă Mihai, Mihăilescu Constantin și Vieru Dumitru. Împrejurările în care a murit sublocotenentul prahovean Alexandru Florescu sînt consemnate de fratele acestuia — și el pe front — într-o scrisoare pe care o trimite mamei lor : „La 1 septembrie Alexandru luă o pșcă de la un soldat turc mort, și cum în redută s-au găsit și lăzi cu cartușe turcești, începu să tragă în turci cu cartușe turcești, doborîndu-i la pămînt cum îi zărea că scot capul din întăriturile lor. Astfel doborî cîțiva, dar aprins de a-i vedea căzînd și mai mulți luă din nou pușca ca să tragă. Soldații îl opriră zicîndu-i. Domnule subolocotenent nu mai scoate capul din redută ca să nu te ochească ! Frate-mu îi întrebă atunci : V-ar părea rău dacă aș muri, băieți ? Soldații îi răspunseră cu lacrimile în ochi. Un moment după aceea cînd ridică pușca să ochească fu izbit de un glonte în nas-turele chipiului“ ²³.

În cadrul Regimentului 4 Căllărași exista și Escadronul I Dîmbovița din rîndul căruia au căzut în luptele de la Grivița, Plevna și Opanez numeroși ostași, printre care menționăm pe soldatul Brînzoiu Ghiță din satul Diaconești-Pucioasa.

Numeroase sînt și acele mărturii documentare care reflectă dragostea și căldura cu care au fost primite de către populația orașului Tîrgoviște trupele victorioase întoarse de pe front. Întîmpinate cu entuziasm la barierele orașului de către populație, trupele au fost cartiruite în oraș, asigurîndu-se întreținerea lor atît pe bază de rechiziții cît și pe baza ofrandelor făcute de locuitorii orașului.

La începutul lunii aprilie 1878 primele formațiuni militare își fac intrarea triumfală în Tîrgoviște. Începînd cu această dată și pînă aproape de finele anului, trupe făcînd parte din Brigada de căllărași comandată de colonelul Roznovanu, regimentele 6, 7 și 8 Dorobanți, III și V infanterie de linie, precum și II Artilerie au staționat pentru refacere în orașul nostru, bun prilej pentru populație de a-și manifesta încă odată dragostea și atașamentul față de armata biruitoare.

La plecarea acestor unități din oraș se aduc vii mulțumiri populației pentru ospitalitatea și atenția acordate. Într-o scrisoare de mulțumire adresată tîrgoviștenilor, comandantul regimentului III linie arăta : „Despărțindu-ne, vom păstra o frumoasă recunoștință din parte-ne, zicîndu-vă : Să trăiască cetățenii din Tîrgoviște“ ²⁴.

Mărturiile documentare referitoare la susținerea acestui război, vin să demonstreze încă odată atașamentul maselor largi populare față de acest act istoric, ce constituie „o încununare a unor năzuințe și lupte de veacuri ale poporului român...“ ²⁵.

²² *Idem*, vol. VI, doc. nr. 258.

²³ Gheorghe Calmutchi, 1877—1878. *Eroii noștri*, Bibliografie însoțită de figura lor, Iași, Viața Românească, 1928, pp. 50—51.

²⁴ Fil. Arh. St., jud. Dîmbovița, fond Primăria oraș Tîrgoviște, dos. nr. 64/1878, f. 87.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul educației politice și al culturii socialiste, iunie 1976*.

MONUMENTELE ÎNCHINATE EROILOR DÎMBOVIȚENI DE LA 1877

GEORGETA VLASCEANU, CONSTANTIN NĂSTASE

Dorobanții de la 1877 luptînd cu vitejie și eroism la Grivița și Plevna, la Rahova, Smîrdan și Vidin, au consfințit cu sîngele lor independența de stat a României. Aceasta „a dat un nou și puternic avînt dezvoltării economice și sociale a țării... a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare“¹.

Ceea ce afirmase Mihail Kogălniceanu, exponent al năzuințelor maselor largi populare, în parlamentul român, tinăra dar puternica armată română a confirmat cu fapte de arme înălțătoare pe cîmpul de luptă de dincolo de Dunăre. Vitejia și bărbăția ofițerilor pornea din convingerea oamenilor plecați de acasă, de la plug, că se luptă pentru o cauză dreaptă și nobilă, că libertatea țării și a lor depinde tocmai de rezultatul acestui război pornit împotriva dușmanului de secole. Ei nu și-au precupețit nici un efort, răspunzînd chemării datoriei de a se bate pînă la ultima picătură de sînge și energie pentru dreptul poporului român de a-și decide singur soarta, de a-și orîndui viața după vrerea sa. Din efectivul total de aproximativ 100.000 de ostași români mobilizați, din care peste 58.000 formau armata operativă, aproape 10.000 au căzut la datorie în singeroasele lupte de la Grivița, Plevna, Vidin, etc. Dintre aceștia 2.696 de militari români au fost loviți de armele vrăjmașilor pe timpul atacurilor asupra redutelor Grivița 1 și Grivița 2, din zilele de 27 și 30 august 1877. Pe 6 septembrie și 7 octombrie, în timpul asaltului asupra redutei Grivița 2 au căzut morți și răniți, alți 2.076 dorobanți, artișteriști, roșiori sau călărași. Celelalte lupte duse pînă la încheierea războiului au înmulțit numărul jertfelor umane aduse cauzei atît de scumpă tuturor românilor : neatîrnarea țării.

Totți acești eroi căzuți pe cîmpul de luptă într-un moment în care România era atît de puțin cunoscută pe plan internațional, lăsau urmașilor moștenirea sfîntă a iubirii de țară și crudul adevăr că independența se cucerește și se apără adesea chiar cu sacrificiul suprem. Moștenirea aceasta va renaște în 1916—1918, la fiii și nepoții celor căzuți la Plevna, care în triumghiul eroic Mărăști, Mărășești și Oituz au dat tot ceea ce înseamnă luptă, dîrzenie, curaj, uitare de sine, sacrificiul suprem în numele patriei pentru desăvîrșirea unității naționale statale.

---

¹ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 34.

Toate acestea vor fi ridicate pe culmi și mai înalte de luptătorii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 și războiul antihitlerist.

Tuturor acestora care nu și-au precupețit viața pentru dreptul poporului român de a fi el însuși, le-au fost ridicate din piatră și bronz monumente care ne vorbesc, în graiul simbolurilor, despre mari comandanți și simpli ostași, despre nume de răsunet sau anonime, despre mulțimi trăind momentul istoric la aceleași cote înalte, în aceleași fierbinte și nemărginit devotament față de patrie.

Și în județul nostru, imediat după terminarea operațiunilor militare din Bulgaria și după ce este cunoscută situația exactă a celor căzuți la datorie, populația împreună cu autoritățile vor ridica în centrul localităților monumente care să le amintească lor, precum și urmașilor lor despre vitejia celor dragi, să fie pildă pentru urmași că independența și neatinerea au fost cucerite cu arma în mână și cu nenumărate jertfe umane. Primul monument ridicat în județ a fost cel de la Vișina în anul 1878 lucrat în piatră de un autor necunoscut din inițiativa locuitorilor satului, monumentul cinstind memoria soldatului Matei Dragomir.

La 5 mai 1900 este dezvelit cel mai important monument al eroilor căzuți în războiul pentru independență, la Teiș. Pe plăcuțele de marmură încastrate pe fațada estică a monumentului, sînt săpate numele eroilor căzuți la Grivița în 30 august 1877 și Plevna, 28 noiembrie 1877, din regimentele III-Linie și VII-Dorobanți (monumentul a fost restaurat în primăvara anului 1977 prin grija Comitetului județean Dîmbovița pentru cultură și educație socialistă).

Un alt monument care cinstește memoria eroilor de la 1877 și ridicat în primii ani ai secolului XX este cel de la Potlogi. Lucrat de inginerul M. Bruneanu și sculptorul Aristide Iliescu în anul 1910, din inițiativa locuitorilor comunei, monumentul reprezintă un soldat în uniformă de dorobanț. De menționat faptul că primăria comunei prevedea în bugetul pentru anul 1910/1911, 500 lei pentru construirea unui monument în cinstea eroilor de la 1877².

După primul război mondial, sub conducerea societăților „Mormintele eroilor” și „Cultul eroilor” vor fi continuate lucrările de ridicare a unor noi monumente care să cinstească memoria eroilor căzuți atît în războiul de independență, cît și în războiul neatinării. Astfel, la 9 octombrie 1929, Ministerul de Interne ordonă Prefecturii județului Dîmbovița, ca în colaborare cu societățile „Mormintele eroilor” și „Cultul eroilor”, să îngrijească de înființarea la Tîrgoviște a unui cimitir de onoare al eroilor și a unui monument. Se cere, de asemenea, îngrijirea mormintelor eroilor răspîndite în cuprinsul județului³. Pe de altă parte comitetele locale pentru ridicarea monumentelor din localitățile județului, cer prefecturii județului Dîmbovița, acordarea unor ajutoare bănești, pentru terminarea sau ridicarea monumentelor din satele lor.

Școala de agricultură din Nucet solicita la 5 martie 1925 Prefecturii ajutor bănesc necesar terminării lucrării monumentului eroilor căzuți în război, ce va fi ridicat în curtea școlii⁴, iar Comitetul pentru ridicarea

² Arh. St. Dîmbovița, Fond Prefectură, dos. 3/1910, f. 89.

³ Idem, dos. 30/1929, f. 544.

⁴ Idem, dos. 34/1924, f. 299.

monumentului eroilor din satul Podu Rizii, comuna Braniștea cerea Prefecturii ajutor bănesc pentru același scop. În această ultimă adresă se arată că din cei 86 locuitori plecați pe front, 42 au căzut pe cîmpul de luptă (aici este vorba de primul război mondial)⁵.

Erau însă și alte surse de obținerea banilor necesari ridicării monumentelor. Că este așa, ne-o confirmă o știre apărută în ziarul „Legea nouă” din 31 martie 1919, care spunea : „ În 11 aprilie, în saloanele școlii din comuna Pietrari se va ține o serbare sub patronajul doamnei Natalia Maior Georgescu. Banii încasați vor servi ca fond pentru ridicarea unui monument pentru cei care au căzut pe cîmpul de luptă⁶.

La rîndul lor, primăriile comunale din județ alocă, din bugetul propriu o anumită sumă pentru ridicarea monumentelor eroilor. Astfel, din bugetul extraordinar al județului Dîmbovița pe anul 1924 s-a prevăzut alocarea a 20.000 lei contribuție la ridicarea monumentului eroilor din Tîrgoviște⁷, iar la capitolul IX al bugetului de cheltuieli al județului Dîmbovița pe anul 1924, 10.000 lei pentru ridicarea monumentului eroilor de la Mănăstirea Dealu⁸.

Comuna Scheiu prevăzuse pentru anul 1928, 6.000 lei pentru ridicarea monumentului iar comuna Dragodana prevăzuse 3.000 lei.

Alte comune, cum sînt : Băleni Români, Comișani, Brătești, Văcărești, etc. au alocat anumite sume de bani necesare ridicării monumentelor, care să cinstească memoria celor căzuți pe cîmpul de luptă. Alături de cei căzuți în luptele de la Mărăști, Mărășești, Oituz, rămăseseră vii, încă în memoria consătenilor lor dorobanți, roșiori, artileriști și vînători de la 1877. Numele lor, înscrise astăzi pe majoritatea monumentelor ridicate între cele două războaie mondiale au rămas imortalizate în listele de eroi care s-au păstrat mulți ani în lăcașurile de cult și din care cîteva au rămas pînă în zilele noastre. Din aceste liste s-au inspirat și sculptorii N. Ap. Gava și Ion Gh. Florea din Albești, cînd au săpat în piatra de Albești numele eroilor Niță Delureanu, Andrei Petre și Ioniță Stoica din Colanu, sau cei care au ridicat monumentul din Costeștii din Vale cînd au scris pentru nemurire numele caporalului Prodan Stan și a soldaților Dragomir I. Păduraru și Petre N. Radu.

Prin ceea ce au săvîrșit pe cîmpul de bătălie, prin mărețele idei ce le-au slujit, prin nemărginita iubire de țară probată în sacrificiul suprem, acești eroi ne sînt contemporani, căci, așa cum se spune în poezia săpată de Vasile Blendea în 1935, pe monumentul eroilor din satul Puroinica, comuna Mătăsaru :

„Voi trăiți în flori de luncă
Și-n izvoare de cristal
Voi trăiți în doina dulce
Ce răsună de pe deal

Liniștit vă fie somnul
Astăzi bravilor eroi.

⁵ Idem, dos. 40/1921, f. 25.

⁶ „Legea nouă” din 31 martie 1919.

⁷ Arh. St. Dîmbovița, Fond Prefectură, dos. 1/1924, f. 6.

⁸ Idem, dos. 2/1925, f. 4.

Glorie vă strigă țara
 Veți fi pilda pentru noi.
 Neclintiți vom face stîncă
 Să păstrăm ce ne-ați lăsat
 Tot pămîntul țării noastre
 Ce-i cu sînge amestecat.

Glorie vă zicem astăzi
 Scumpi eroi ai României
 Ce-ați văzut prin moartea voastră
 Un simbol al vitejiei
 Glorie, vă strigă țara
 Pentru singele vărsat
 Glorie, vă strigă satul
 Nimenea nu v-a uitat.
 Voi trăiți în mintea noastră
 Și în inimă de mamă
 Voi trăiți în copilașii
 Care încă vă mai cheamă.“

ANEXA I

1. *Monumentul eroilor din satul Băleni-Români, comuna Băleni*, ridicat de un comitet de inițiativă, are soclul format din două corpuri paralelipipedice, delimitate de un brîu cu elemente triunghiulare. Ca ornament, monumentul prezintă o sabie cu teaca încrucișată, cu o cască în partea de sus, iar jos o cruce. Este lucrat din piatră, marmură și bronz (vulturul). Dimensiuni : L bazei = 1.10 m : l bazei = 1 m ; Î = 4,30 m ; Inscripția „Eroilor morți în războiul de la 1916—1919 și 1877—1878 : Comisie Dumitru, Săileanu Gh., Vieru Dumitru“.

2. *Monumentul eroilor din satul Vișina, comuna Vișina*, construit în 1878, autor necunoscut, lucrat din piatră, La partea superioară se află sculptat profilul unui dorobanț încadrat cu o ramură de stejar. Soldatul este în echipament de luptă, pușca la ochi. În spate se află o coroană din frunze de măsline. Sub medalion este vâpată inscripția „Eroi/ morți pentru țară/ în războiul pentru/ independență/ 1877—1878/ Matei Dragomir/.

3. *Monumentul eroilor din comuna Buciumeni* pe lângă numele ostașilor căzuți în primul război mondial este trecut și cel al sergentului Albulescu Ion din regimentul 7 Dorobanți (1877).

4. *Monumentul eroilor 1877—1878 din comuna Potlogi*, lucrat în 1910 de inginerul M. Bruneanu și sculptorul Aristide Iliescu, din inițiativa locuitorilor comunei reprezintă un soldat în uniformă de dorobanț. Soclul este format din volume paralelipipedice, pe care sînt prinse plăcile de marmură. Inscripția : „Ridicatu-sa acest monument istoric național în amintirea vitejiei armatei române dovedită pe cîmpiile Bulgariei în războiul din anul 1877—1878. Dindu-ne neatinerea... 1910 octombrie. Voi toți martori Badea Dan și Mărin Gh. din satul Potlogi. Că mulți din patrie au căzut în lupte și au murit în ea. Ce poate țara să vă dea. Azi cînd țărîna v-ați făcut. De cit un nume de eroi căzuți pe cîmpul de război și să v-arate în viitor... tuturor de pe la noi. Vouă celor ce v-ați războit pentru neatinerea venim acum la rîndul nostru să vă aducem o închinare ca eroi de mari legende, venim să vă privim în față iar ca nepăsători de moarte și disprețuitori de viață, ați probat cu moartea voastră, lumii pusă în mirare, că din vultur vultur naște și din stejar stejar răsare.“

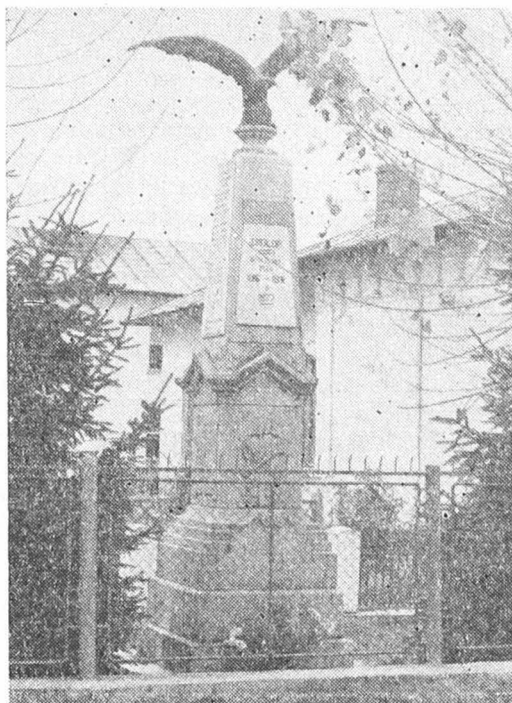

Fig. 1 Monumentul eroilor din satul Băleni-Români

Fig. 2 Monumentul eroilor Războiului pentru Independență din 1877—1878 din satul Vișina

Fig. 3 Monumentul eroilor Războiului din 1916—1918 din satul Vișina

Acest monument s-a ridicat prin stăruința următorului comitet : C. Dumitru — prefect, N. Brătoiu — administrator, Alexandru Barbu — președinte, C. Mihăilescu — învățător, președinte, Economu N. Constantinescu, Carier Ioan, Marinescu Nitar — secretar, M. Dănescu — primar, I. Cristescu — preot, D. Sorescu, S. Tudor, C. Mihăescu, Constantin I. Stanciu, C. I. Cristescu, Zamfirescu, M. Dumitrescu, Dumitru Selaru, I. P. Vistierescu, I. M. Zăvoianu, I. D. Stănescu, R. Radu plutonier.

5. *Monumentul eroilor 1877—1878, 1916—1919 din satul Vlădeni*, comuna Dărmănești, lucrat în piatră, mozaic și bronz are soclu compus din patru corpuri paralelipipedice, susținut de o platformă de formă pătrată. Dimensiuni : Postament 1,25/1,25 m ; baza soclului 0,75/0,75 m ; $\bar{I}$ soclu = 3,23 m. Inscripția : Alături de numele ostașilor căzuți în războiul 1916—1918 sînt trecuți cap. Mihai Ilea, soldați Moise Mihai, Ioan S. I., Bălan Matei, căzuți în 1877—1878.

6. *Monumentul eroilor din satul Glodeni*, comuna Glodeni, situat în apropierea școlii, lucrat în 1938 de C. Brussio cu contribuția bănească a căminului cultural „Înfrățirea“, este ridicat pe o platformă cu mai multe trepte pe care se sprijină un soclu realizat în formă de cruce pe toate cele patru laturi. La partea superioară se află o platformă pe care urma să fie fixat un soldat. Dimensiuni : L bază 4 m ; l bază = 2 m ; $\bar{I}$ = 6 m. Inscripția : „În amintirea eroilor din comuna Glodeni. Dinu Stan 1877... (urmează numele eroilor căzuți în 1916—1918).

7. *Monumentul eroilor 1877—1878, 1916—1918 din comuna Costești din Vale* ridicat la 28 august 1923 din piatră, marmură și beton și amplasat în fața bisericii ; are crucea din piatră așezată pe un postament octogonal. Pe laturile înguste ale crucii, ca ornamente, două ramuri de laur încrucișat. Platforma, pătrată, din beton.

Dimensiuni : postament : 2,10/2,10 m ; cruce $\bar{I}$ = 2,40 m, soclu = 0,60/0,40 m. Inscripția : „Locuitorii comunei Costești 1916—1918 ca cinstire și veșnică amintire eroilor morți pentru întregirea neamului (...) — urmează numele eroilor căzuți în luptele din 1916—1918, Stan Prodan, Dragomir I. Păduraru, Petre N. Radu, Ion (Sivache. n.n.), Constantin D. Stama(...) (1877—1878).

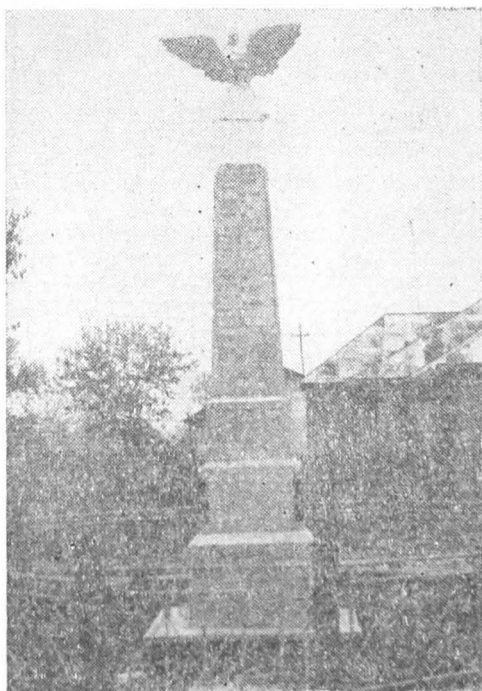

Fig. 4 Monumentul eroilor din satul Vlădeni, comuna Dărmănești

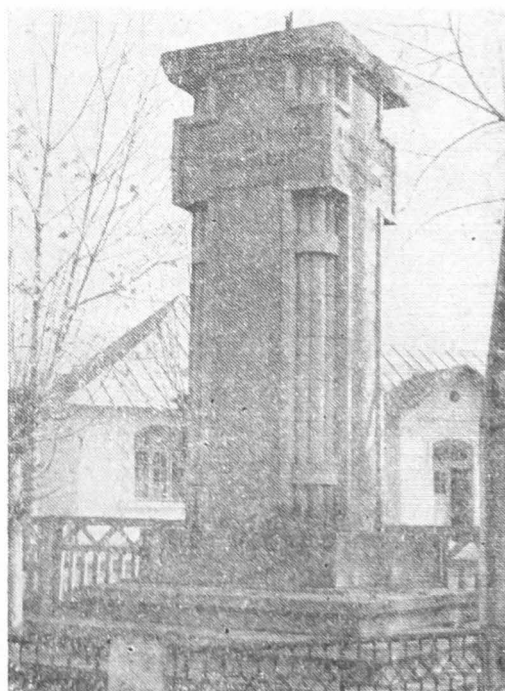

Fig. 5 Monumentul eroilor din satul Glodeni, comuna Glodeni

Fig. 6 Tabelul eroilor satului Costeștii-din-Vale (1877—1878), aflat în pronaosul bisericii.

În aceeași comună în pronaosul bisericii se află un tablou cuprinzînd numele eroilor căzuți în războiul pentru cucerirea independenței României, fiind trecute gradele și unitățile din care au făcut parte respectiv regimentul III-Linie și VI-Linie.

8. *Monumentul eroilor de la 1877—1878, 1916—1917 de la Teiș*, este ridicat la 5 mai 1900. Inscripția : „Ostașii morți pentru neahtinare în războiul din 1877—1878 din regimentul III-Linie : Poenaru N., locot ; Bucur Davidescu, sublocot., sergenți Dîmbovița comună, Georgescu I. Produlești, Dolgiu Rucăru D. Budan. Ilfov Sparlea G. Militari, caporali Buzău Nicolae N. Năieni, Dîmbovița Pătrașcu D. Colibași, Prodan S. Costești, Ilfov Tudor M. Fierbinți, Argeș Zamfir I. Olaru, Eranca P. Budești, Basangeac S. Cepari (coloana II) Constantinoiu D., Duță S. Dedulești, Matan S. Humle, Neru I. Rachitele, Buzău Negrea Boldești, Bucur R. Glodeanu, Dîmbovița comisie D. Băleni, Săileanu C., Olteanu M. Corvu, Radu P. Costești, Ionescu C. Pierșinari, Pătrănoiu M., Minescu S., Picior de Munte, Stancu D. Poiana, Badea N. Potlogi, Stan V. Văcărești, Constantinoiu N. Dolgiu, Gogoneață C. Cetatea, Marin M., Burduca C., Florești, (coloana a III), Budrucea M, Motrunea G., Gangiu B. Floreasca, Barleșteanu I. Petrișor, Bratan D., Ioan I., Jurnea V. Budari, Gavrilă M. Siliștea, Enache I. Turcanan, Chiot C. Urzicuța. Ilfov. Badea A. Dârvari, Mustătea C. Copăceni, Tudor M. Fierbinți, Dobre B. Poenari, Lixandru R. Costinari, Tocea M. Lamotești, Grigore D. Merii, Radu I. Orezeni, Burican E. Penari. Mehedinți. Calesuia I. Gemeni, Chelu I. Obîrșia“.

În partea de jos : „Grivița/ 30 august 1877“. (Spre stradă). Din regimentul III-Linie, Badea C. Slaroma, Nicuță C. Bușoiu, Prahova, Grigore A. Sangeru, Verzea N., Dragoș I. Breaza, Radu N. Prugureni, Gheorghe G. Draganeș, Romanai, Iordache N. Ungureni, Tecuci, Ursu I. Muscelu, Teleormanu, Opinca L. Beuca, Stanida S. Ciobaneș, Burcea I. Dobroteș, Pleșa M. Curcan, Cane D. Orleasca, Rac I. Parlita, Gh. D. Perii, R. Lungu M. Segarcea Habnateanu D. Țigănești, Strimbeni, Dracea Buv. Turnu Măgurele, Moraru I. C. Vișinești, Moraru N. C., Popescu N. Vlașca, Matei D. Vișina, Bocea D. Lețca, Mărgărit S. Scurta, Batalionul Dimbovița, reg. VII-Dorobanți, Florescu A. sublocot., sergenții Albulescu I, Țița, Nițoi V. Bezdead, soldați, Ciorlea M., Mihăilescu C. Dobra, Vieru D. Băleni, Constantin M. Bărculeț, Dumitru M. Boțescu, Parashiva I. Cucuteni, Pîrvulescu N., Rizea A. Ghi-nești, Ileana I. Glamboca, Iosif G. Gura Foi, V. Ursei, Bucuroiu I. Țapu S. Țapu C., Gheorghe S. Hulubești, Ioan S., Dinu D. Lucieni, Burlacu I. Moroieni, Puspan I., Roilă I., Burtoiu I., Popoiu B., Porojan I., Stancu D., Chivu S. Ocnîța, Marin C. Pătroaia, Laculea A. Poiana, Mavroghene O., Pitulice S., Anghel C., Anghelinu G., Popescu R., Constantin I., Ioan G., Bucuroiu N., Olaru I., Popa I., Preotu P., Andrei I. Tătărani, Ilinca B., Voicu C., Titu, Vlad C. Văcărești.“

În partea de jos în stînga „V mai 1900, Recunoștință eroilor de la 1877. comandant locot. colonel A. Dumitrescu“.

9. *Monumentul eroilor din satul Ghirdoveni, comuna I. L. Caragiale* ridicat în anul 1920 cu contribuția obștei, pare un monument funerar obișnuit, căruia i s-a dat destinația actuală. Inscriptia : „Ridicat de obștea Ghirdoveni, anul 1920, în amintirea eroilor căzuți în războaie pentru patrie și neam“. Dinu Stan 1877 (...) urmează numele eroilor căzuți în primul război mondial.

10. *Monumentul eroilor din comuna Dragodana, sat Dragodana*, ridicat după primul război mondial cu contribuția sătenilor, are soclu înalt format din patru volume paralelipedice și este compus din trei registre, terminate la partea superioară cu un vultur care ține în gheară o sferă. Dimensiuni : 250×50×60 cm. Pe latura de est inscripția : „(numele eroilor căzuți în primul război mondial) 1877 : Bădescu Badea, Anca Gh., Marin St. Marin, Marin Dumitrache Vasile, Chiru Nic., Ene Nicolae, Drăgan N. Stan, Cristea Ion, Radu Dragomir, Oprea C-tin., Popescu C. Haralambie, Dan Voicu, Radu Dumitru, Iordache C-tin., Ion Ion, Ion Gh., Ioniță D-tru., Vlad Marin, Băncilă I. Tănase, Ioniță Gh. Dumitru“.

11. *Monumentul eroilor 1877—1916—1918 din satul Colanu, comuna Ulmi*, executat în 1937 din inițiativa unui comitet comunal de către N. Ap. Gava și Ioan Gh. Florea din Albești, are soclu format din șase corpuri paralelipedice. Pe segmentul patru se află placa funerară, incizată în piatră. Dimensiuni : $\text{Î} = 4,50 \text{ m}$, L bază = 1,25 m. Inscriptia : Pe fațada de nord și vest sînt trecut numele eroilor căzuți în războiul pentru întregirea neamului. Pe fațada de est : „Omagiu de recunoștință luptătorilor independenței din 1877, Niță Delureanu, Andrei Petre, Ioniță Stoica, Gh. Cefălan, Nicolae Teodorescu. Ridicatu-sa acest monument în anul 1937 prin stăruinta următorului comitet : Diaconu Andreescu — președinte, Stelian Predoiu — învățător, G. Constantin — primar, N. Popescu, V. Stoica — notar, G. Ionescu, G. Nicolescu, I. Andreescu, Gh. Petrescu, V. Ionescu, N. Nicolae — invalid.“

12. *Monumentul eroilor din satul Mănăstirea, comuna Cobia* lucrat de Nicola Karaghiorghis din Pitești, cu contribuția bănească a locuitorilor avînd un soclu format din trei volume paralelipedice așezate pe o platformă cu trei trepte. La limita între soclu și monumentul propriu-zis este o platformă de formă pătrată. Pe fațada de vest, atît pe soclu cît și pe monumentul propriu-zis se află lista cuprinzînd numele eroilor precum și semnătura sculptorului. Dimensiuni : $\text{L} = 1,20 \text{ m}$, $\text{Î} = 6 \text{ m}$, $\text{l} = 1,20 \text{ m}$. Inscriptia : După numele eroilor din primul război mondial : „1877—1878“ Nicolaescu Istrate brig., Liculescu Marin sold., Mușat C., Stan sold., Stoica Niță Soare sold.

13. *Monumentul eroilor din Valea Voievozilor, comuna Răzvad*. Ridicat în anul 1936 din inițiativa unui comitet parohial, compus din : Preot Ion Cristache, Ispas Marinescu, Gheorghe Toboșaru, ad. cpt., Dumitru Măcelaru, Nicolae Furtună — învățător, Ștefan Tomescu, Ștefan C., Ionescu Brînzoiu — primar, Ion Apostolescu — fost primar, are pe fațada de vest următoarea inscripție : „Eroi din războiul pentru independență 1877—1878, soldat Dumitru Oprea, reg. VIII-Linie, soldat Ion Vintilă reg. VIII-Linie“.

14. *Monumentul eroilor de la 1877, 1916—1918, satul Pierșinari, comuna Văcărești*, executat în 1936 de I. G. Florea și N. Ap. Sava C. Albești, Muscel, are un postament format din trei trepte pe care este așezat soclul format din șase corpuri dreptunghiulare. Ultimul corp prezintă pe toate fațetele același ornament : o cruce. Pe cel de al cincilea segment, pe toate fațetele se află un medalion ce reprezintă o sabie și o teacă încrucișate avînd în centru o cască. Pe segmentul patru se află placa funerară incizată în piatră. Inscripția : După numele eroilor căzuți în primul război mondial, pe fațada de est : „Morți în războiul 1877—1878 Ionescu C-tin., Pătrănoiu Marin.

15. *Monumentul eroilor din Răzvadul de Jos*, lucrat de Vasile Blendea în 1936, din inițiativa unui comitet comunal, are înscris pe bronzul din față : „1877 soldați : Dragomir C-tin., Dima St.“.

16. *Monumentul eroilor din Ocnîța*, lucrat în 1937 de Vasile Blendea, cuprinde și numele soldatului Chivu Stan din reg. VII-Dorobanți.

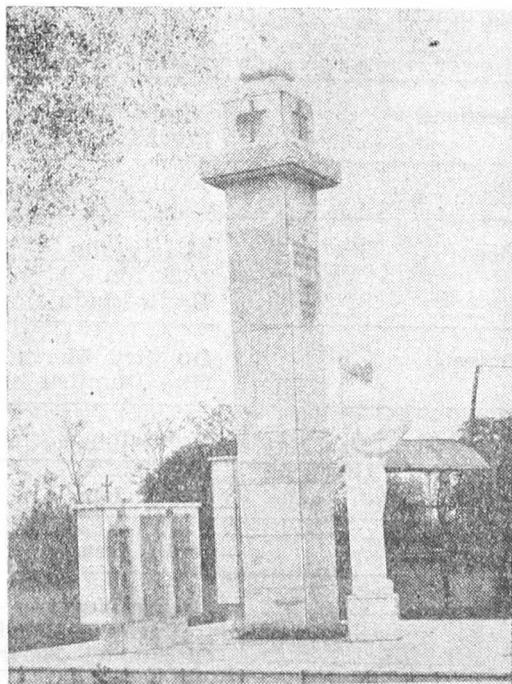
17. *Monumentul eroilor din Răcari*, lucrat în 1924 de Gh. Tudor cu contribuția bănească a locuitorilor comunei are săpat pe placa de marmură, pe lîngă numele eroilor din 1916—1918 și pe cel al soldatului de la 1877, Caracu D-tru.

17. *Monumentul eroilor din satul Căprioru*, ridicat la 20 mai 1868 prin grija urmașilor eroilor căzuți pe cîmpul de luptă, are soclul compus din trei volume paralelipedice. Pe secțiunea a II-a se află cele două plăci funerare, secțiunea a III-a are ca ornament două săbii încrucișate, avînd în centru o cască.

Inscripția : „În amintirea eroilor morți pe cîmpul de luptă în războiul pentru independență 1877. Soldați : Andrei Iacob, Bădică Marin, Ilinca N. Bucur“ (urmează numele ostașilor căzuți în cele două războaie mondiale).

18. *Monumentul eroilor din satul Băleni-Sîrbi*, comuna Băleni, ridicat prin grija locuitorilor satului în 1975, sculptor Duman Ion, este format din mai multe părți : I-volum paralelipedic, avînd la partea superioară o platformă ale cărei muchii au un decor vegetal. Deasupra acestei platforme este un alt volum paralelipedic cu fațetele ornate cu cruci. În partea superioară, deasupra unei figurări de flăcări se află o cruce latină ; II. Femeie (rezolvare în planuri mari, sintetice, drapaje stilizate) ținînd în brațe o cunună. Dimensiuni : soclu : $0,40 \times 0,40 \times 5$ m ; anexa sculptată : $0,32 \times 0,40 \times 1,80$ m ; placa I : $1,05 \times 0,80 \times 0,20$; placa II : $1,55 \times 0,84 \times 0,24$ m. Inscripția : „Eroilor din Băleni Sîrbi căzuți pentru independență, între-

Fig. 7 Monumentul eroilor din satul Băleni-Sîrbi

girea și apărarea patriei. Ridicat în anul 1975, paroh preot Popescu Vasile, sculptor Duman Ion... 1877, Dumitru C-tin, Gheorghe Dușcu, Gheorghe Matei, Ivan Anghel, Ignat Crăciun, Ilie Naiden, Ion Vlăjan, Matei Milea, Nițache Niță, Nicolae Lilea, Neculea Petcu, Petru Tonea, Paraschiv Dam, Petrișor Lanea, Toma Milea, Sfetcu Dobrin“.

În județ mai sînt cinci monumente ale eroilor care au înscris pe plăcile funerare numele ostașilor din regimentele III și VII-Dorobanți, căzuți pe cîmpul de luptă în campania 1877—1878 și anume :

1. *Moreni* : Irimescu Alexandru (monument ridicat în 1921).
2. *Buciumeni, satul Valea Leurzii* : Ciorobea P. Matei 1877.
3. a) *Moșăieni* : „1877—1878 : Brătioiu I. D. (soldați Brătioiu S. I., Popoiu Banu, Porojan I., Staicu Dragomir)“ ; b) *Moșăieni, satul Cucuteni* : Pirvu-lescu N. 1877.
4. *Mănești, satul Dragomirești* : „eroi morți pentru patrie 1877, Bondoc Ilie“.
5. *Ludești, satul Scheiu de Jos* : camp. 1877, Ion Stan, sold.“.

ANEXA 2

(Lista eroilor de la 1877, existentă la Biblioteca Academiei R.S.R.)

JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

Bădulești	Ionescu Dima Mihai Stan	soldat	reg. 6 linie
		„	„ 2 „
Bălenii Români	Comisie Dumitru Saileanu Gheorghe Vieru Dumitru	„	„ 3 „ „ 3 „ „ 7 dorobanți
Bălteni	Stan Lambru	„	„ 8 linie
Bărbulețu	Constantin Mircea Dobre Anton Radu Ion	„	„ 7 dorobanți „ 7 „ „ 7 „
Bezdead	Nițoiu Vasile Ciorbă P. Mateiu	sergent soldat	„ 7 „ „ 7 „
Bîlcuiurești	Gheorghe Nicolae	„	„ 7 „
Bogați	Mateiu Ion Niță Ion Vasile Radu	„	„ 1 linie „ 2 linie „ 7 dorobanți
Boșești	Dumitru Marin Niță Dumitru	„	„ 7 dorobanți „ 1 linie
Brănești	Rizea Ion	„	„ 8 linie
Broșteni	Stoica Ion	„	„ 3 linie
Cazaci	Ioniță Neagu	„	„ 8 linie
Crovu	Brezae Neacșu Iordache B. Marin Olteanu C. Marin	„	„ 6 linie bat. 2 vînători reg. 3 linie

Cobia	Nicolaescu Istrate Liculescu Marin Mușat C. Stan Stoica Niță Soare	brigadier soldat " "	reg. 4 călărași reg. 6 linie 4 linie 6 "
Cojasca	Mitroi Dumitru Scarlat Savu	" "	2 linie 2 linie
Colibași	Pătrașcu Dumitru	caporal	" 3 linie
Comișani	Stan Mihai	soldat	" 8 linie
Cornățelu	Dinu Gheorghe Drăgostin Gheorghe Niță Tudorache Răducu Dragomir	" " " "	7 linie 2 linie 1 linie 1 linie
Cornetu	Andrei Nae Neacșu Nedelcu	" "	2 art. 6 linie
Costești	Prodan Stan Pădureanu Dragomir Radu N. Petre Sivache Ion	caporal soldat " "	" 3 linie " 6 linie " 3 linie " 6 linie
Cucuteni	Popescu Serb Chițu Ion Grecu Nicolae Paraschiva Ion Pirvulescu Nae	sergent soldat " " "	bat. 2 vânători artilerist artilerist reg. 7 dorobanți 7 "
Dobra	Mihăilescu Gheorghe	"	" 7 "
Dragodana	Bădescu Badea	"	" 4 călărași
Dragomirești	Miriță Paloșă Matei	"	" 1 linie
Gheboiaia	Ion Ion Ioniță Constantin	" "	4 călărași 6 linie
Ghinești	Rizea Andrei	"	" 7 dorobanți
Glimbocata	Ileana Niță Ion	"	" 7 "
Glodeni	Dinu Stan	"	" 6 linie
Gura Foi	Iosif Ghiță	"	" 7 dorobanți
Gura Ocnitei	Preda Voicu	"	" 8 linie
Hulubești	Gheorghe Stan Ion Stan Radu I. Ion	" " "	7 dorobanți 7 " 1 linie
Lucieni	Dragnea Nicolae Dinu Dumitru Iordan Voicu Mihai Radu	brigadier soldat " "	" 4 călărași " 7 dorobanți " 8 linie " 2 linie
Ludești	Ion Stan Spirea Constantin	" "	bat. 2 vânători reg. 8 linie
Mănești	Bondac Ilie	"	" 1 linie

Mătăsarui	Soare Nicolae Tănase Marin	soldat	bat. 2 vînători reg. 6 linie
Mogoșani	Nuță Nae	„	„ 7 linie
Moroeni	Burlacu Ion Pușpan I. Ion Roșilă Niță Ion	„ „ „	7 dorobanți 7 „ 7 „
Moțăieni	Barțoiu Ion Barțoiu S. Ion Popoiu Banu Porojan Ion Staicu Dragomir	„ „ „ „ „	7 „ 7 „ 7 „ 7 „ 7 „
Ocnița	Chivu Stan	„	„ 7 „
Odobești	Dudea Ioniță	sergent	„ 1 linie
Pătroaia	Bărcan Dinu Ilie Dumitru Marin Grigore Mihai Ghiță	soldat „ „ „	„ 6 linie „ 8 linie 7 dorobanți „ 8 linie
Perșinari	Ionescu Constantin Pătrănoiu Marin	„ „	„ 3 linie „ 3 „
Pietrari	Stan Marin	soldat	bat. 2 vînători
Petrești	Vlaicu Gheorghe	„	reg. 6 linie
Picior de Munte	Bădescu Badea Minescu Stan	„ „	„ 4 călărași „ 3 linie
Podu Bărbierului	Cazacu Dumitru	„	„ 7 linie
Poiana de Jos	Gheorghe Ion Stancu Dumitru	„ „	„ 2 roșiori „ 3 linie
Poiana de Sus	Lamba Anghel Mavroghene Gheorghe Pitulice Ștefan	„ „ „	7 dorobanți 7 „ 7 „
Potlogi	Badea Niță Gheorghe Marin	„ „	„ 3 linie „ 8 linie
Priboiu	Dincă Iordache	„	„ 4 călărași
Produlești	Georgescu Ion Filipeșcu Nicolae	sergent soldat	„ 3 linie reg. 1 artilerie
Puntea de Greci	Pană Crăciun	sergent	reg. 6 linie
Răzvad	Dumitru Ștefan Dragomir Constantin	soldat „	reg. 8 linie „ 8 „
Rîul Alb	Anghel Ghiță Anghelinu Gheorghe	soldat „	reg. 7 dorobanți „ 7 „
Runcu	Bunoiu Nicolae Olaru Ion Popa Ion Iosif Preotu N. Petre	„ „ „ „	7 „ 7 „ 7 „ 7 „

Slobozia Moară	Ion Constantin	soldat	„	4 călărași
	Ștefan Ion	„	„	2 linie
	Vasilescu Stoica	„	„	4 călărași
Șerbănești-Poduri	Brînzoiu Ghiță	„	„	4 „
	Colțoiu Niță Petre	„	„	6 linie
Tătărani	Andrei Iacob	„	„	7 dorobanți
	Bădică Marin	„	„	1 linie
	Ilinca N. Bucur	„	„	7 dorobanți
Titu	Voicu Costache	„	„	7 „
Țița	Albulescu Ion	sergent	„	7 „
Uliești	Anghel Stan	soldat	„	7 „
	Chivulescu Marin	„	„	4 călărași
	Iordache Iancu	„	„	4 „
	Radu Petrache	„	„	4 „
Urseiu	Bănescu Vasile	„	„	7 dorobanți
	Bucuroiu Ion	„	„	7 „
	Lungu Zamfir	„	„	8 linie
	Țapu I. Simion	„	„	7 dorobanți
	Țapu N. Constantin	„	„	7 „
Valea Mare	Ionescu Dobre	soldat	reg.	6 linie
	Suță Ruse	„	„	8 linie
Văcărești	Călin Vasile	„	„	3 linie
	Vlad Gheorghe	„	„	7 dorobanți
Viforîta	Dumitru Oprea	„	„	8 linie
	Ion Vintilă	„	„	8 linie
Vișinești	Moraru I. Gheorghe	„	„	7 dorobanți
	Moraru Gh. Nicolae	„	„	7 „
	Pupezescu N. Nicolae	„	„	7 „

DIN CONTRIBUȚIA DÎMBOVIȚENILOR LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

Evenimentele naționale majore prin care a trecut poporul nostru de-a lungul timpurilor au găsit ecou întotdeauna în gândurile și acțiunile femeilor. Sublinierea se impune a fi făcută cu atât mai mult în acest an jubiliar al independenței, aducînd femeilor omagiul nostru pentru tot ce au reprezentat și reprezintă ele din totdeauna, femeilor luptătoare pentru progres și civilizație și o viață mai demnă, pentru fericirea căminului lor, pentru apărarea și prosperitatea patriei.

Sustînătoarele bărbaților, ca mame și modeste soții, ele au fost întotdeauna prezente în evenimentele epocii și în vîltoarea luptelor purtate de întregul nostru popor, pentru apărarea pămîntului strămoșesc, pentru neatîrnarea patriei și păstrarea ființei naționale.

Prețuind aceste calități, tovarășul **Nicolae Ceaușescu** a subliniat de fiecare dată contribuția adusă de cea mai numeroasă parte a populației țării în marile acțiuni întreprinse de poporul nostru și cărora socialismul le-a acordat drepturi depline și posibilități largi de a-și face și mai simțită prezența în toate domeniile de activitate.

Participante ca voluntare pe frontul de luptă, cit și al frontului muncii pașnice, rămase acasă ca păstrătoare de neam, de tradiție și frumos, însuflețitoare de puternice și adînci sentimente patriotice, femeile au dus mai mereu greul. De multe ori, pe umerii lor slabi au apăsut greutățile și grijile zilei de mîine pentru familia lor numeroasă. Iată de ce mi se pare semnificativ să amintesc de apelul pe care-l făceau, la 30 mai 1877, femeile celor concentrați către Primăria orașului Tîrgoviște, pentru „a li se da ajutor în munca cîmpului, altfel mor de foame“¹.

Istoria ne mărturisește despre aceeași grijă a femeilor românce pentru neamul lor față de care au știut, cu inima lor bună și bogată în sentimente, să se apropie de cei suferinzi, să-i ajute și să-i însuflețească în curajul și lupta lor. Ele au știut în modestia lor caracteristică să pună, atunci cînd era nevoie, o picătură de „apă tare“, din sufletul ei nobil pentru a ridica moralul celor care, obosiți și bolnavi, își pierduseră curajul.

Izvoarele documentare cercetate ne aduc destule dovezi de solici-tudine din partea acestora la apelul făcut de societatea de Cruce Roșie către popor pentru a strînge ofrande necesare armatei și răniților români.

¹ Arh. St. județ Dîmbovița, fond Primăria orașului Tîrgoviște, dos. 59 bis/1877, f. 154.

„Gologanul săracului, banul văduvei“ — se nota în apel, „este un adaos la sumele de la cei mai cu prinsoare, vor da Crucii Roșii mijloacele îngrijirii în locul vostru mame, surori, soții pentru cei iubiți“².

Este de semnalat graba celor 85 de persoane, printre care numeroase femei, de a „aduce ofrande în alimente, bani, îmbrăcăminte, pentru hrana armatei de la Craiova sau pentru cei 100 de soldați răniți și bolnavi internați pentru a fi îngrijiți în Spitalul din Tirgoviște“³.

Sînt tot atîtea dovezi ale înaltului umanism și patriotism de care au dat dovadă femeile românce.

De asemenea, aflăm din aceleași surse că și Prefectura primise, la 12 septembrie 1877, de la 18 persoane din comuna Bella, județul Dîmbovița „ofrande reprezentînd 42 coți pînă necesară soldaților răniți în război și cazați în spitalul militar local“⁴.

Apelurile Primăriei către populație de a manifesta grijă și înțelegere pentru soldații bolnavi și răniți se refereau atît la contribuția materială de care era mare nevoie, cît și la necesarul de arme. În telegrama ministrului de externe de atunci, M. Kogălniceanu se făcea apel la patriotismul orășenilor și sătenilor care va birui sărăcia, contribuind cu sume de bani pentru procurarea a cel puțin 2 000 de puști⁵.

Populația județului Dîmbovița a contribuit și la sprijinirea armatei cu cantități mari de făină, porumb, orz, pîine, (bine făcută și bine coaptă ca să poată ține mult timp), cu căciuli, ciorapi, cojoace, mănuși și alte obiecte necesare soldaților. Solicitățile se refereau mai ales la alinarea suferințelor acestora primind cîte unul sau doi soldați răniți, nu atît pentru hrană sau medicamente, cît pentru adăpost și consolarea celor oboșiți și răniți în războiul de la Plevna⁶.

Femeile care aveau și așa destule greutăți în rezolvarea nevoilor lor familiare au contribuit totuși la rechiziționarea de magazii, cuptoare și cai de la o serie de familii, cum ar fi : Zamfira Nae, Bălașa Negoescu, Ioana Ogrozeanca, Catinca Grincule sau Catinca Hagi Costache, Marghioala Vlădescu, Ioana Iliescu ș.a.

În același timp, Comitetul format la nivelul orașului pentru a primi și distribui ofrandele aduse de către populație, nu reușea mereu să dea curs solicitărilor presante ale medicilor de la spital care aveau nevoie de rufărie pentru cele 330 de paturi, cîte se aflu la 10 septembrie 1877 în localul respectiv.

Pe adresa comitetului de sprijin a celor răniți și bolnavi sosesc ofrande și de la farmacistă Elena Bulandra (mama actorului Tony Bulandra), despre al cărui „gest patriotic și umanitar“, spunea prefectul, trebuie să se publice în „Monitorul Oficial“. De asemenea, se primesc ofrande și de la familia Mihai Popescu (care trimitea pansamente, comprese, cearceafuri), de la familia I. Stematiu : bandaje, cearceafuri, cămăși, ciorapi, pantaloni, flanelă groasă ; alți 18 cetățeni și cetățene ofereau 28 cearceafuri, cămăși bărbătești, bani și alte obiecte⁷. Iar pe lista celor

² Idem, dos. 60/1877, f. 43.

³ Idem, dos. 88/1877, f. 38, 66 ; dos. 59 bis/1877, f. 196 și dos. 60/1877, f. 44.

⁴ Idem, f. 18, 14.

⁵ Idem, dos. 59 bis/1877, f. 18, 60.

⁶ Idem, dos. 88/1877, f. 14—15.

⁷ Ibidem, f. 25, 16.

53 persoane care trimiteau ofrande la 16 septembrie 1877 găsim și numele Sofiei Mărculescu, Eufrosinei Damian, Sița Bădulescu, Maria Pirjolescu, Anica Tănase și Anica Cuțui⁸.

Iată doar câteva dintre faptele de patriotism, prin care femeile județului Dimbovița au înțeles să-și aducă ofrandele prețuirii lor față de eroismul și bărbăția soldatului român pe frontul independenței.

Florica Deftu

* * *

UN LUPTĂTOR DE LA PLEVNA

Printre eroii care s-au acoperit de glorie în războiul pentru independență s-a înscris și colonelul Matei Vlădescu. Originar din Tirgoviște, făcea parte din vechea familie a Vlădeștilor. Tatăl său, Mihai, a fost multă vreme judecător în Tirgoviște și a îndeplinit diferite misiuni legate de conservarea monumentelor istorice ca aceea de ispravnic la lucrările de restaurare ale Mănăstirii Dealu, pe vremea domnului Gheorghe Bibescu și îngrijitor al Curții Domnești.

Matei s-a născut la 2 februarie 1835 în casele părintești de lângă ruinele Curții Domnești — astăzi casa Nicoară (fig. 1) și a crescut cu imaginația înflăcărată de isprăvile de vitejie ale voievozilor români cîntate de poeții tirgovișteni. A urmat cursurile primare la Școala națională din Tirgoviște, în anul 1845 numărîndu-se printre premiații clasei a III-a. S-a înscris apoi la Școala militară din București fiind avansat locotenent în anul 1856. Conștiincios și disciplinat, a înaintat pînă la gradul de colonel, în anul 1873. Pregătirile pentru războiul de neam au găsit comandant de brigadă.

Printre acțiunile vizînd trecerea Dunării, colonelului Matei Vlădescu i s-a încredințat recunoașterea de la Cetatea, îndeplinită cu succes. După concentrarea de la Corabia/brigada sa a trecut Dunărea, la 20 august 1877, pe podul de la Siliștioara, apoi a înaintat prin Muselim Selo pînă la Koiulovcea cu misiunea să acopere una din comunicațiile dintre Plevna și Nicopole.

În cadrul planurilor tactice de luptă, brigada sa a ocupat poziție în fața fortificațiilor Plevnei participînd cu eroism la marea bătălie din 30 august 1877, care a dus oastea românească la cucerirea redutei Grivița I. A luat parte de asemenea, la atacurile pentru cucerirea redutei Grivița II, precum și la luptele de diversiune din 12 și 16 octombrie cu scopul de a ușura operațiunile de tăiere a liniilor otomane de aprovizionare dintre Plevna și Sofia.

Cînd trupele turcești, sleite de forțe în urma luptelor înverșunate din timpul asediului, au încercat să părăsească fortificațiile de la Plevna, brigada col. Matei Vlădescu a luptat în cadrul diviziei gen. Mihail Cerehez pe valea Bucovei, silindu-le să se retragă. După victorie, unitățile diviziei a II-a au primit sarcina să strîngă armele și prizonierii, iar o com-

⁸ Ibidem, f. 12.

panie din regimentul III Linie, din brigada colonelului Matei Vlădescu a fost destinată ca gardă a comandantului otoman prizonier, Osman Pașa.

După căderea Plevnei, brigada a fost încadrată în divizia a III-a cu sarcina de a escorta prizonierii spre țară și a ocupat poziții de luptă pe malul Dunării, între Călărași și Oltenița.

Un convoi de 800 prizonieri a fost însoțit de ostași din această brigadă cu destinația Tîrgoviște unde au sosit la începutul lunii decembrie 1877 și au fost internați într-un lagăr la Mănăstirea Dealu, în timp ce răniții și bolnavii erau repartizați la spitalul militar de la Fonderia de tunuri din Tîrgoviște.

După război, colonelul Matei Vlădescu a înaintat pînă la gradul de general de divizie fiind numit șef al statului major regal (fig. 2).

Trupul eroiului a fost depus în cavoul familiei din cimitirul mănăstirii Viforîta, deasupra căruia se ridică o stelă funerară din marmură cu bustul eroului sculptat în basorelief de Carol Storck (fig. 3).

Pe piatra de mormînt sînt înscrise numele membrilor familiei : Serdarul Mihail Vlădescu, 1800—1868 ; Elena, soția lui, 1808—1847 ; general Matei Vlădescu, 1835—1901 ; slt. Eugeniu Vlădescu, 1868—1892 ; cpt. Emil Vlădescu, 1866—1907 ; general Gheorghe Vlădescu, 1868—1939.

Radu Gioglovan

* * *

DIN PLAIUL ȘERBĂNEȘTILOR, PE FRONTUL DE LA PLEVNA

Războiul pentru independență l-am învățat de la veterani, de la acei oameni simpli, eroii care au luptat cu arma în mînă pentru cîștigarea unei cauze sfinte. Libertatea a fost cucerită la Plevna, Grivița, Rahova și Smîrdan, unde ostașii români au obținut victorii strălucite, prin jertfă, pe cîmpul de bătălie.

Au participat la aceste lupte dorobanții din Șerbănești :

1. Costăchescu Ion-Bunel, sublocotenent 4 Călărași.
2. Brebene Ion, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
3. Crăciunoiu Toma, voluntar, regimentul 7 Dorobanți.
4. Sorescu Ion, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
5. Miculescu Banu-Anghel, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
6. Grigorescu Dumitru, sergent, regimentul gardă călare.
7. Scociu Nicolae, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
8. Banu Dinu, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
9. Tudorache Petre, soldat, regimentul 7 Dorobanți.
10. Teodorescu Anghel-Nicolae, soldat, regimentul 7 Dorobanți.

Fig. 4. Costăchescu Ion-Bunel din Șerbănești.

Fig. 5. Erou din Pietroșița.

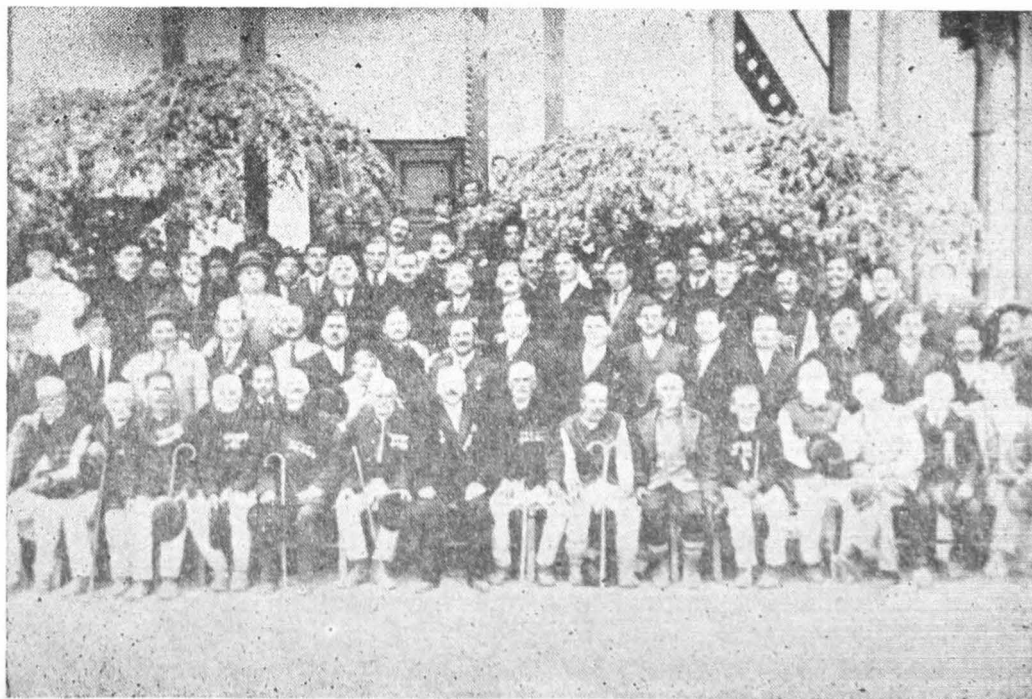

Fig. 6. Dorobanții din Șerbănești.

Sînt oameni care au trecut prin foc, prin spăngi, prin gloanțe, prin fum, prin mii de baionete, sînt oameni simpli, păstrătorii costumului național și ai dulcii limbi românești, oameni de omenie, muncitori harnici, cinstiți, pricepuți și destoinici.

În anul 1879 eroii de la Plevna au pus umărul și au construit locul de școală din Șerbănești ; în 1880 au plantat arborii din parcul orașului pe care l-au numit „Independența“.

Îmi amintesc, elev de liceu fiind, cum recitam la Căminul cultural poeziile „Peneș Curcanul“, „Sergentul“, „O scrisoare de la Muselim-Selo“, cum jucam în piesele de teatru „Ecaterina Teodoroiu“, „Cine-Cinel“, „Florin și Florica“, „Unirea“.

Era alături de noi Costăchescu Ion-Bunel, luptător și în primul război mondial pentru unitatea națională a României, care era pe atunci secretar și președinte al Căminului cultural (după 1924).

Am învățat Războiul de Independență de la acest țăran și îi păstrez o vie amintire și prețuire.

Dumitru Popescu

* * *

DIN CONTRIBUȚIA SATELOR DÎMBOVIȚENE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ: GRECI

Anul 1977, an al centenarului cuceririi independenței de stat a României, a determinat, cum era și firesc, o creștere considerabilă a interesului față de istoria participării națiunii române la realizarea secularului vis al neatîrnării.

În acest context, anul centenarului a marcat editarea unor lucrări istorice cu caracter general, dar și publicarea unor informații despre aspecte locale ale participării la război.

Angrenat în asemenea activități, cercul de istorie al Școlii generale Greci, cu sprijinul unui pasionat de istorie, învățătorul pensionar Ratea, a aflat cu emoție și mîndrie despre contribuția adusă de locuitorii satului Greci, fosta comună Greci, în cadrul acestui război.

Se cunosc astzi numele a doi sergenți cavaleriști, *Stănescu Nae* și *Stănculeanu Marin* care au luptat pe frontul sud-dunărean.

Trebuie menționată, de asemenea, contribuția întregului sat, căruia i-au fost rechiziționate toate carele. Aceste care, încărcate cu cereale sau furaje, erau conduse de posesorii lor pînă la Giurgiu, unde erau preluate de armată, sau alteori erau duse dincolo de Dunăre, în sud.

Sigur, această contribuție înfățișată parțial poate fi socotită modestă, însă sîntem siguri că investigațiile ulterioare la nivelul întregii comune vor releva noi nume și noi aspecte, care s-au încadrat atunci în generosul efort care a propulsat România în rîndul statelor independente ale Europei.

Victor Boștinaru

CONTRIBUȚIA CEFERIȘTILOR LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

DUMITRU P. IONESCU

Războiul franco-prusac din anul 1870 demonstrase utilitatea căilor ferate pentru ducerea unui război modern. După 1870, căile ferate au făcut parte integrantă din utilajul militar al statelor, iar puterea lor militară se aprecia nu numai după efectivele ce le puteau mobiliza, ci și după rețeaua feroviară care le permitea să concentreze mari forțe, într-un timp scurt.

La începutul anului 1877, Rusia poseda 3.095 locomotive, 4.867 vagoane-călători, 61.241 vagoane-marfă și avea mai mult de 20.000 km.c.f în exploatare și peste 3.000 km în construcție, adică aproape cît Germania și Franța la un loc. În raport cu imensitatea imperiului țarist, această cifră reprezenta foarte puțin, adică 0,41 c.f. la 1.000 km² și 276 km la un milion de locuitori. Unind marile centre industriale și garnizoanele militare, rețeaua feroviară satisfăcea însă interesele și politica Rusiei.

Imperiul țarist avea în sud patru puncte feroviare terminus : trei la Marea Neagră (Odesa, Nikolaef, Sevastopol) și unul în Caucaz (Vladicaucaz). Acest lucru făcea imposibilă concentrarea efectivelor militare în sudul țării, mai ales că nu putea folosi porturile Mării Negre pentru îmbarcarea combatanților, deoarece flota rusă era inferioară celei turcești. Cum frontul din Asia era secundar, Rusia nu avea decît o singură direcție de atac spre teatrul de operațiuni cu Turcia, adică prin România în Peninsula Balcanică. În acest scop, armata rusă nu putea folosi decît calea ferată Odesa-Rasdelnaia-Chișinău. Din această cauză, guvernul rus a făcut presiuni diplomatice asupra României pentru construirea liniei Iași-Ungheni = 22 km., în anii 1872—1874 și a realizat în perioada 1872—1876 calea ferată Chișinău-Ungheni. Astfel, la 7 martie 1876¹ s-a deschis secțiunea Iași-Chișinău. Datorită grabei în execuție, terasamentul acestei secțiuni era foarte slab, mai ales primăvara cînd ploile erau abundente. A apărut și o dificultate : Prutul nu era atunci traversat de un pod de fier. Prin înțelegerea de la Livadia dintre cele două guverne, în toamna anului 1876 s-au început lucrările pentru pod și la 9 aprilie 1877² s-a făcut inaugurarea și s-a realizat joncțiunea celor două rețele feroviare. Liniile românești Ungheni-Iași-Pășcani-Brăila-Buzău-București-Giurgiu aveau forma literei Z răsturnată. A apărut altă

¹ Nicolae I. Petculescu, *Căi de comunicații și transporturi pe uscat, pe apă și prin aer*. București-Sud, Imprimeria Căilor Ferate Române, 1935, p. 121.

² C. Martner, *Emploi des chemins de fer pendant la guerre d'Orient 1876—1878*, Paris, Imprimerie Laloux. fils et Guillot, 1878, p. 11.

dificultate : ecartamentul (distanța dintre osii). Țarismul construisese rețeaua feroviară cu ecartamentul 1,524 m., astfel că vagoanele românești care aveau ecartamentul 1,435 m nu puteau circula în Rusia, dar nici vagoanele rusești nu puteau circula în România.

Războiul de independență a surprins România nu suficient de înzestrată cu căi ferate. La începutul anului 1877, România posedă 110 locomotive, 382 vagoane-călători, 1988 vagoane-marfă³ și avea o rețea feroviară de 1 228,541 km⁴ din care calea ferată București-Giurgiu și linia Iași-Ungheni, adică 91,240 km ce reprezentau 7,42% în proprietatea statului, iar restul de 1 137,301 km, respectiv 92,5% aparținea la două societăți străine : una germană, Societatea Acțiunilor și alta austro-ungară, Societatea Lemberg-Cernăuți-Iași. Rețeaua feroviară română era împărțită în patru secțiuni, fiecare secțiune avînd administrație proprie, sistem de exploatare și de semnalizare diferit. S-au ivit mari dificultăți în timpul războiului de independență, deoarece fiecare secțiune era exploatată cu personal propriu care nu cunoștea traseul celorlalte secțiuni și semnalele lor. Datorită acestor particularități, rețeaua românească nu a putut satisface integral necesitățile celor două armate aliate. Din cauza lipsei de soliditate a lucrărilor de artă, în special a podurilor, transporturile feroviare erau întrerupte săptămîni întregi și înlocuite cu transporturile pe șosele. În România exista un regulament, decretat la 21 august 1873⁵, care reglementa transporturile militare pe calea ferată, în timp de pace. Nu exista însă nici o lege și nici un regulament care să îndreptățească autoritățile militare să preia liniile ferate, în caz de război.

Pentru a face să dispară deficitul cu care se solda bugetul anului 1877 votat de Adunarea Deputaților, guvernul liberal de sub conducerea lui Ion C. Brătianu a făcut o serie de economii pe seama funcționarilor inferiori din transporturi și a creat noi dări. Una din aceste dări a fost scumpirea biletelor de cale ferată cu 15%. De exemplu : un bilet de cls. III București-Craiova care costa 15 lei a ajuns la 17,25 lei. Guvernul liberal a prezentat în Cameră la 28 februarie 1877⁶, proiectul de lege privind sporirea tarifului feroviar, exceptîndu-se linia Iași-Ungheni datorită circulației restrînse. Proiectul a fost criticat de G. Vernescu⁷ care și-a exprimat îngrijorarea că această scumpire va micșora circulația pe căile ferate și va apăsa țărănimea, cea mai numeroasă clasă socială. Cu toate criticile făcute, proiectul s-a adoptat cu 62 voturi, 2 abțineri și un vot împotriva⁸. La 8 martie, proiectul a fost adoptat și de Senat cu 37 voturi și 2 voturi contra⁹.

Cînd războiul a devenit iminent, generalul rus M. Catalay a venit la București la 21 martie 1877¹⁰ și, fără să aducă la cunoștința guver-

³ *Ceferiada 1869—1939*. București, Imprimeria C.F.R., 1939, p. 17.

⁴ *Dare de seamă statistică asupra exploatării căilor ferate române, docurilor și Serviciului Maritim Român pe exercițiul bugetar 1905/1906*. București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, Sr. I. St. Rasidescu, 1907, p. 7.

⁵ „*Monitorul Oficial*“, no. 191, mercuri 5/17 septembrie 1873, pag. 1093, col. I.

⁶ *Ibidem*, no. 51, sîmbătă 5/17 martie 1877, pag. 1683, col. I.

⁷ *Ibidem*, p. 1688, col. I.

⁸ *Ibidem*, p. 1689, col. I.

⁹ *Ibidem*, no. 57, sîmbătă 12/24 martie 1877, p. 1826, col. I.

¹⁰ *Memoriile regelui Carol I al României*. București. Tipografia ziarului Universul, 1909, vol. IX, p. 40.

nului român, a tratat cu cele două societăți străine problema transportului armatei țariste. Cu această ocazie, generalul Catalay a observat necesitatea militară a unei linii ferate Buzău-Mărășești, care ar fi scurtat distanța ce o avea de străbătut armata rusă. Guvernul țarist a înțeles la timp această importanță și de aceea a inclus-o în Convenția din 4/16 aprilie 1877 ¹¹.

Conform articolului III din această Convenție s-a elaborat și „Convențiunea specială relativă la modul de trecere a trupelor imperiale ruse“ care prin articolul I stabilea că „Guvernul român acordă armatei ruse uzul căilor ferate, comunicațiunilor fluviale, drumurilor, poștelor și telegrafelor României“ ¹².

Deși se zbătea într-o criză financiară și făcuse o serie de economii, guvernul român a manifestat bunăvoința față de armata rusă, obligându-se — conform articolului VI — „a priori pentru o reducere de patruzeci la sută asupra tarifelor ordinare...“ ¹³.

Trenurile militare ruse — prevedea articolul VII — „vor avea prioritate asupra tuturor celorlalte trenuri, exceptându-se trenul-poștă și fără prejudiciu pentru transporturile trupelor române“ ¹⁴. Datorită transportului armatei ruse, trenurile de marfă au circulat în toată perioada războiului numai câte două pe săptămână, ceea ce a dus la stagnarea comerțului românesc și la sporirea divergențelor cu societățile străine; grîul a două recolte stătea în gări și putrezea.

„Spre asigurarea transportului celui mai grabnic și celui mai regulat“ — preciza articolul IX — „se va institui, sub direcțiunea ministrului lucrărilor publice, un consiliu centrale, compus din delegații diferitelor companii, care posedă părți din rețeaua română“ ¹⁵. Legătura dintre acest consiliu și armata țaristă o făcea un comisar numit „Șeful comunicațiilor ruse“.

Articolul X hotăra că „Direcțiunea superioară și privegherea transporturilor armatei imperiale vor aparține șefului comunicațiilor militare ale acestei armate“ ¹⁶.

Guvernul român a acceptat ca personalul căilor ferate să fie subordonat aproape total șefului comunicațiilor ruse. Conform articolului XII, acesta avea dreptul de „...a cere de la ministrul lucrărilor publice depărțarea impiegăților și agenților subalterni a căror rea voință ar putea da temeri de primejdii“ ¹⁷.

Dacă era imperios necesar, guvernul român permitea armatei ruse „construirea pe teritoriul român a unui nou tronson sau ambrășament de cale ferată“ ¹⁸ obligându-se să înlesnească asemenea lucrări, preciza articolul XIII.

Ca și Convenția din 4/16 aprilie, „Convențiunea specială“ a fost adoptată de Adunarea Deputaților în ședința din 16/28 aprilie 1877 cu o

¹¹ „Monitorul Oficial“, no. 90, joi 21 aprilie/13 maiu 1877, p. 2645, col. III.

¹² *Ibidem*, no. 91, vineri 22 aprilie/4 maiu 1877, p. 2672, col. II.

¹³ *Ibidem*, col. III.

¹⁴ *Ibidem*, p. 2673, col. I.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, col. II.

¹⁸ *Ibidem*.

majoritate de 79 voturi, contra 25¹⁹ și de Senat, a doua zi, 17/29 aprilie cu 41 voturi, contra 10²⁰.

Textul celor două convențiuni a fost înaintat companiilor străine. Printr-un lung memoriu înaintat Ministerului Lucrărilor Publice la 2/14 mai 1877, Societatea Acționarilor a protestat contra convenției speciale care îi leza privilegiile „consacrate prin concesiune”²¹. Atrăgând atenția că „dreptul de control și supraveghere pe care îl are statul este îngrădit de contractul concesiunii”, compania a declarat guvernului român că „nu trebuie să uite că rețeaua noastră de cale ferată aparține în deplină proprietate unei Societăți anonime de acționari, în cea mai mare parte străini”, că măsurile adoptate erau ilegale fiindcă nu au fost prevăzute în actul de concesiune, că hotărîrea ca armata rusă să beneficieze de o reducere de 40% din tariful de transport, fără aprobarea direcțiunii, era o violare a articolului XXII al. 2 din Convenția încheiată la 2 februarie 1872²².

Protestul a fost analizat de guvern și de șeful comunicațiilor ruse care s-au străduit și au ajuns la un „modus vivendi” cu societățile străine²³.

Țarul a declarat război Turciei la 12/24 aprilie 1877 și imediat corpurile de armată 4, 8, 11, 13, 14 și 15 au fost puse în mișcare. Corpurile 4, 14 și 15 au fost transportate pe calea ferată. Stăpîni absoluți ai Dunării în acea vreme, turcii ar fi putut cu tunurile și monitoarele lor să distrugă podul de peste Siret de la Barboși care avea o lungime de 246 metri. Malurile Siretului erau atunci inundate pe o distanță de 21 km. Dacă turcii ar fi înțeles importanța căilor ferate pentru transportul trupelor rusești, puteau să distrugă această operă de artă lucrările de reparații ar fi durat circa trei luni și astfel campania putea fi compromisă.

Întrucît, armata țaristă a trecut Prutul la 12/24 aprilie 1877, deci înainte de votarea convenției româno-rusă de către corpurile noastre legiuitoare, guvernul liberal a numit delegați pe lângă comandamentul rus: comisar general Alexandru Plagino²⁴, comisari pe N. Rosetti-Bălănescu, Gr. Arghiropolu²⁵, George Mirzescu și Constantin Cornescu, director al cancelariei comisarului general român George M. Ghica²⁶. De asemenea, a numit pe Grigorie Bilciurescu²⁷ „comisar regional român pe lângă comandamentul trupelor ruse cantonate la Zimnicea”. Directorii celor patru administrații feroviare, inginerii Edmund Beller, N. Brînză, N. Zahariad și I. Lupulescu au fost obligați să sprijine deplasarea unităților rusești spre Dunăre²⁸.

Decretată la 6/18 aprilie 1877, mobilizarea celor patru divizii active românești a fost efectuată în trei zile, grație căilor ferate. Diviziile 3 și 4 au fost aduse din Moldova în zona București-Olteneța-Giurgiu în cea mai

¹⁹ *Ibidem*, p. 2675, col. I.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Arh. Min. Transporturi, doc. 1/1877, f. 1.

²² „Monitorul Oficial”, no. 27, sâmbătă 5/17 februarie 1872, p. 136, col. I.

²³ Arh. Stat. Buc., fond. Min. Luc. Publ., dos. 18/1877, f. 90, 100.

²⁴ „Monitorul Oficial”, no. 96, joi 28 aprilie/10 maiu, 1877, p. 2807, col. I.

²⁵ *Ibidem*, no. 101, mercuri 4/16 maiu 1877, p. 2967, col. III.

²⁶ *Ibidem*, p. 2968, col. I.

²⁷ *Ibidem*, no. 167, marți 26 iulie/7 august 1877, p. 4684, col. I.

²⁸ Arh. Stat. Buc., fond. Min. Luc. Publ., dos. 17/1877, f. 24.

mare parte cu trenul, iar unitățile de infanterie și geniu din diviziile 1 și 2 s-au concentrat rapid în Oltenia, tot cu ajutorul căilor ferate. După transportul armatei ruse la Dunăre și concentrarea armatei române în Oltenia, rețeaua feroviară a fost folosită pentru aducerea munițiilor și a materialelor necesare construirii podului de peste Dunăre, între Zimnicea și Șiștov.

Cînd s-a declanșat războiul, guvernul român a alcătuit o lege asupra rechizițiilor militare la 8/20 aprilie 1877²⁹, care a fixat condițiile ce îndreptăteau autoritățile militare să rechiziționeze o parte sau întreaga rețea de căi ferate. Pentru aplicarea legii s-a elaborat un regulament asupra rechizițiilor militare care, după trei luni, a fost găsit defectuos și înlocuit cu altul, la 3/15 iulie 1877³⁰.

Țarul Alexandru II a numit pe generalul M. Catalay șef al comunicațiilor militare ruse³¹, iar în fiecare gară principală cite un ofițer, comandant de stație.

Necesitățile de transport ale armatelor rusești au dus la dublarea orelor de lucru pentru personalul feroviar, iar în unele luni s-a muncit fără întrerupere. Salariile erau foarte mici : un acar primea 80 lei, iar un cantonier 60 lei³², ceea ce le permitea doar să-și țină zilele. Criza financiară a statului nu a permis nici angajări și nici sporirea salariului. În mai 1877, directorul liniei ferate Iași-Ungheni a raportat Ministerului Lucrărilor Publice : „Cu ce drept pot să pretind unui impiegat, mai ales acum, cînd face serviciu de zi și de noapte, zel și activitate, cînd el nu are cu ce se hrăni ?”³³.

Lucrătorii din stația Turnu Severîn³⁴ și salariații căii ferate Buceurești-Giurgiu³⁵, precum și cei aparținînd Circumscripției a III-a feroviară³⁶ au făcut donații pentru susținerea războiului de independență.

Aportul căilor ferate la războiul de independență a fost deosebit și din punct de vedere financiar : numai în perioada 12 aprilie-2 iunie 1877, statul român a cheltuit 7.000.000 franci³⁷, pentru transportul unităților și materialelor de război. Ca să facă față acestor mari cheltuieli guvernul liberal a suspendat lucrările de construcție a liniei ferate Ploiești-Predeal³⁸ și a respins oferta Gobart privind concesionarea construirii liniei Buzău-Mărășești³⁹.

Și societatea Lemberg-Cernăuți-Iași a avut o atitudine abuzivă, sporind greutățile statului român. Pentru locomotivele și vagoanele ei, care circulau pe linia statului Iași-Ungheni⁴⁰, a pretins o plată suplimentară, pe baza unei convenții. Guvernul român a fost silit să accepte convenția încheiată de inginerul Schrack, delegatul societății, și de inginerul N. A.

²⁹ „Monitorul Oficial”, no. 78, vineri 8/20 aprilie 1877, p. 2359, col. III.

³⁰ *Ibidem*, no. 149, duminică, 3/15 iulie 1877, p. 4223, col. I.

³¹ Arh. Stat. Buc., fond. Min. Luc. Publ., dos. 29/1877, f. 16.

³² *Ibidem*, dos. 14/1877, f. 18 și 20.

³³ *Ibidem*, f. 144.

³⁴ „Monitorul Oficial”, no. 210, duminică 18/30 septembrie 1877, p. 5524, col. II.

³⁵ *Ibidem*, no. 239, duminică 23 octombrie/4 noiembrie 1877, p. 6068, col. I.

³⁶ *Ibidem*, no. 244, duminică 30 octombrie/11 noiembrie 1877, p. 6174, col. II.

³⁷ *Ibidem*, no. 150, duminică 5/17 iulie 1877, p. 4258, col. I.

³⁸ *Ibidem*, no. 149, vineri 3/15 iulie 1877, p. 4221, col. I.

³⁹ Arh. Stat. Buc., fond. Min. Luc. Publ., dos. 31/1877, f. 110.

⁴⁰ *Ibidem*, dos. 19/1877, f. 290.

Suțu, directorul căii ferate Iași-Ungheni⁴¹. Cînd convenția s-a aplicat, Societatea a dublat chiria unui vagon și a cerut ca plata să se facă în florinul de hîrtie și nu în franci francezi, incluzînd penalizarea statului român cu 10%, în caz că nu respectă termenele fixate pentru plată⁴².

La început, șeful comunicațiilor militare ruse a cerut guvernului român „să i se asigure între Iași și Giurgiu un număr de șapte trenuri pe zi”⁴³. Desfășurarea operațiunilor militare care impunea ca pînă la începutul lunii iulie 1877 întreaga armată rusă să fie la Dunăre, a silit pe șeful comunicațiilor militare, generalul M. Catalay, să ceară Ministerului Lucrărilor Publice cîte „zece trenuri pe zi între Ungheni și Giurgiu”⁴⁴.

Luptele sîngeroase au demonstrat insuficiența numerică a forțelor rusești masate în Bulgaria. Atunci țarul Alexandru II a mobilizat garda imperială, Corpul de Grenadiri și Corpul 5 de Armată. Pentru transportul acestor efective militare care a durat mult, de la 3/15 august pînă la 10/22 septembrie⁴⁵, administrația liniilor românești a pus la dispoziția comandamentului rus circa 1.600 vagoane⁴⁶.

Pentru necesitățile frontului, cele două state aliate au construit liniile ferate Bender-Galați și Frătești-Zimnicea. Prima linie Bender-Galați = 304 km a fost construită cu scopul de a lega linia Odesa-Chișinău cu rețeaua română, prin drumul cel mai scurt. Largă de 1,44 m, ea trebuia să permită circulația a 14 trenuri în 24 ore, în ambele direcții. Linia avea două părți distincte : una românească și alta rusească și de aceea, la Galați și la Bender au fost organizate două mari depozite de materiale și unelte de lucru. Construcția a început la 27 iulie/8 august 1877, în mai multe puncte deodată, după un traseu care urma direcția văilor formînd mai multe zigzaguri. Din punct de vedere tehnic, linia a fost împărțită în diviziuni de 40 km și fiecare diviziune în două secțiuni. Șinele și accesoriiile metalice au fost aduse din diferitele uzine din Rusia și Europa cu cea mai mare regularitate, fără ca să sufere transportul trupelor și al materialelor de război, care se făcea simultan. Lucrările de artă (2.343 m de pod și 1.800 m de canale) au fost făcute din lemn adus din Galați și Chișinău. Stațiile au fost construite din lemn și fier, după modelul rusesc. Costul kilometric a fost de 85.000 ruble adică 340.000 mii franci⁴⁷, 13.300 oameni au executat 5.000.000 m³ de terasamente și așezarea liniei s-a făcut rapid, cîte 5 km pe zi. Cu toate acestea linia nu a fost construită în trei luni cum prevedea contractul încheiat de „directorul secțiunii de drumuri de fer în campanie” cu antreprenorul căii ferate. A fost inaugurată la 3 noiembrie 1877⁴⁸ și a funcționat pînă la evacuarea armatei ruse.

Văzînd insuficiența drumurilor de fier românești și starea deplorabilă în care se găseau șoselele, precum și lipsa unei căi de manevră de-a

⁴¹ Ibidem, f. 379.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, dos. 17/1877, f. 9.

⁴⁴ Ibidem, f. 39.

⁴⁵ C. Hîrjeu, *Căi ferate. Conferințe făcute*. București, f. tip., 1890, p. 30.

⁴⁶ C. Martner, *op. cit.*, p. 37.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Eduard Sava, *Economia industriei transporturilor și evoluția agriculturii, industriei și comerțului în România 1859—1905*. București, Tipografia G. A. Lăzăreanu, 1906, p. 138.

lungul Dunării, statul major rus s-a hotărît să construiască linia Frătești-Zimnicea = 80 km. Construcția a început la 15/27 septembrie 1877 cu materiale puține, cu oameni puțini și de aceea concesionarul a fost silit să aducă lucrători din Austria și Italia. Linia trebuia să fie gata la 15 octombrie, dar fiind timpul rău a făcut ca platforma să fie terminată în 45 zile. Transportul materialelor metalice a durat mult, două luni și jumătate, din cauza îngrămădirii materialelor de război rusești. Așezarea liniei a fost dificilă fiindcă s-a început numai din Frătești. Aducându-se 300 așezători de cale din Rusia, construirea s-a făcut destul de repede, 4 km pe zi. Deși s-au executat destul de puține lucrări de artă, linia a fost terminată abia la 3/15 decembrie din cauza grevei celor 1.500 lucrători italieni.

Înșelați de reprezentantul concesionarilor, Carol Crivelli, care i-a lăsat fără hrană și bani, muncitorii au părăsit lucrul și au venit la București unde au asaltat consulatul italian⁴⁹. Baronul de Fava, agentul diplomatic al Italiei la București, a cerut ajutor ministrului de externe român Mihai Kogălniceanu⁵⁰. Guvernul român a declarat că nu poate interveni întrucît nu cunoaște clauzele contractelor încheiate între lucrători și concesionari. Deoarece muncitorii italieni colindau străzile Capitalei în grupe de 30 oameni, guvernul român a intervenit și a silit pe concesionari să asigure întreținerea și repatrierea lucrătorilor.

Calea ferată Frătești-Zimnicea a fost exploatată pînă la 1/13 septembrie 1878, aducînd mari servicii la evacuarea armatei ruse.

Căile ferate au fost un prețios ajutor și pentru Crucea Roșie. De la 16/28 iunie pînă la 31 decembrie 1877/12 ianuarie 1878⁵¹ au fost evacuați în Rusia 71.941 răniți și bolnavi cu 221 trenuri. Din acest număr, 41.159 au fost transportați cu trenuri sanitare și 30.782 cu trenuri ordinare. În septembrie 1877 circulau 14 trenuri sanitare, dar prin caritatea publică s-a ajuns la 1/13 ianuarie 1878 să fie 24 trenuri sanitare⁵². Este drept că personalul trenurilor sanitare a fost insuficient.

Căderea Plevnei a avut drept consecință transportul în Rusia a unei mulțimi de prizonieri răniți și bolnavi turci. Tifosul care a izbucnit printre soldați cu o mare violență a secerat o parte din personalul trenurilor sanitare și ordinare.

Deși lipsită de omogenitate și uniformitate în exploatare, rețeaua feroviară românească a adus incontestabile servicii în timpul războiului de independență. Sacrificiul uman și financiar al căilor ferate române a fost mare, dar ceferiștii s-au înrolat în entuziasmul întregului popor pentru dobîndirea independenței de stat. Ca un omagiu adus jertfelor românești în războiul de independență, administrația feroviară a numit primele patru locomotive achiziționate în iulie 1878 cu numele localităților Grivița, Rahova, Smîrdan și Vidin⁵³, acolo unde eroismul soldaților români s-a manifestat din plin, atrăgînd admirația opiniei publice din Europa.

⁴⁹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*. București, Editura Academiei R.P.R., 1954, vol. VII, p. 83.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 283.

⁵¹ C. Martner, *op. cit.*, p. 42.

⁵² Un tren sanitar avea 25 vagoane

⁵³ Arh. St. Buc., fond Min. Luc. Publ., dos. 4/1878, f. 76.

70 DE ANI DE LA RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI DIN 1907

CONSIDERAȚII ASUPRA CARACTERULUI RĂSCOALEI DIN 1907 *

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Aniversarea a șaptezeci de ani de la Marea răscoală a țăranilor din anul 1907 ne oferă prilejul de a analiza de pe pozițiile principiilor metodologice materialist-dialectice caracterul și locul răscoalei în istoria modernă a României.

Filozofia marxistă a istoriei, pornind de la introducerea categoriilor științifice de formațiune socială și mod de producție, distinge marile mișcări de masă generate de contradicția fundamentală dintre baza tehnico-materială și baza economică în societățile bazate pe exploatare. Atît revoluția social-politică, cît și răscoala, avînd drept bază obiectivă principală legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție — sînt deosebite îndeobște prin nivelul conștiinței și organizării, ceea ce nu corespunde în mod satisfăcător adevărului verificat de istorie.

Studierea atentă a marilor mișcări sociale din istoria universală și din istoria patriei noastre — printre care și Răscoala din 1907 — ne conduce în mod firesc la următoarea întrebare : de ce nici una dintre răscoale nu a reușit să schimbe formațiunea socială ? Problema nu stă deci în faptul că răscoalele nu ar fi organizate și nu ar avea o ideologie proprie. Se cunosc destule exemple cînd răscoale a căror forță motrice principală o constituia țărănimea s-au transformat în adevărate războaie țărănești, cu un grad evident de organizare a acțiunilor ofensive. În ceea ce privește conștientizarea maselor răscolate, găsim numeroase argumente istorice care atestă existența unui program de luptă, a unei platforme de revendicări — elaborate de mari personalități cultural-politice care s-au situat pe poziția claselor oprite, exprimîndu-le teoretic interesele.

Un exemplu concludent al caracterului tot mai conștient și relativ pregătit al unor răscoale țărănești îl constituie Marea răscoală populară din 1907, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea ținută la mitingul din comuna Flămînzii din 17 octombrie 1968, o caracteriza astfel : „S-a vorbit aici de spontaneitatea acestei răscoale. Lucrurile nu stau chiar așa, tovarăși. Răscoala din 1907 nu a fost o întîmplare, ci

---

* Comunicare ținută la Simpozionul „Răscoalele țărănești din 1907. Principalele momente ale răscoalei în județul Dimbovița“, Tîrgoviște, 18 februarie 1977. Un text prescurtat a apărut în „Era socialistă“, nr. 7, aprilie 1977, p. 60.

rezultatul creșterii conștiinței țărănimii noastre, a setei ei străvechi de libertate și o viață mai bună. Răscoala a fost consecința unui regim ce se cerea înlăturat odată pentru totdeauna¹.

Documentele partidului nostru — evidențiind marile energii *revoluționare* ale țărănimii, manifestate în nenumărate *răscoale*, și faptul că țărănimea a reprezentat cea mai importantă forță a progresului social, a dus greul luptelor pentru păstrarea ființei naționale de-a lungul istoriei — menționează în același timp că această *capacitate revoluționară* a avut o finalitate deplină, ducând la înfăptuirea definitivă a năzuințelor de veacuri ale țăranilor, numai atunci când s-a aliat cu cea mai înaintată forță a progresului social — proletariatul, clasa cea mai revoluționară a societății moderne și contemporane¹.

Această alianță istorică s-a putut cimenta încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, mișcarea muncitorească din România avînd, se știe, drept preocupare permanentă lupta pentru rezolvarea problemei agrare — într-o țară în care țărănimea reprezenta marea majoritate a populației, „elementul cel mai puternic al naționalității române [...] însuși țara”², cum se exprima Mihail Kogălniceanu — dar și pentru înscrierea acestei probleme pe ordinea de zi a congreselor Internaționalei a II-a.

Solidaritatea manifestă a clasei muncitoare cu țărănimea răsculată, sprijinirea răsculaților de către o însemnată parte a intelectualității, nu numai de la sate, ca și ralierea în luptă a altor categorii sociale de exploatați, au conferit mării ridicări revoluționare din 1907 caracterul de *răscoală populară*, care a angajat aproape trei sferturi din populația țării, fapt fără precedent în Europa acelei vremi³.

Sînt cunoscute nu numai acțiuni de susținere a răsculaților de către clasa muncitoare (greve — ca la Moreni, demonstrații, intervenții de eliberare a arestaților), ci și participarea efectivă la răscoale — de multe ori în calitate de „capi de răscoală” și „instigatori” — a unor muncitori petroliști, mineri și oferiști, dublu exploatați — ca muncitori și țărani în același timp — uniți în luptă și interese cu consătenii lor, așa cum s-a petrecut în cîteva sate din județul Dimbovița — fapt remarcabil pentru întreaga țară.

Din alte documente ale vremii rezultă conștientizarea maselor țărănești de către muncitori și învățători socialiști, de către studenți, scriitori și alte categorii de intelectuali, difuzarea de ziare, manifeste și foi volante cu conținut mobilizator la sate. Astfel, învățătorul N. Caragea, arestat în 1907 ca instigator la răscoală, era acuzat că, într-o cuvîntare ținută la jubileul din 10 mai 1906, în fața sătenilor din Șelaru, Glavacioc și Ștefan cel Mare, a spus „că regele este străin, că nu face decît pentru străini și că în lunga sa domnie de 40 de ani n-a făcut pentru țărani nici

¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, pp. 31—33, 36; Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul cooperativelor agricole de producție*, în vol. „România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste”, 1, București, 1968, p. 277; idem, *Cuvînt la mîtingul din comuna Flămînzii*, op. cit., 3, București, 1969, p. 598; idem, *Cuvîntare la Plenara C.C. al P.C.R. din 14 aprilie 1976*, București, 1976, pp. 19—20.

² Mihail Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, București, 1967, p. 210.

³ Titu Georgescu, *Filonul revoluționar al mișcărilor sociale din România (1848—1921)*, București 1972/, p. 9.

ceea ce Cuza Vodă a făcut într-o singură zi"⁴. Acestor fapte li se datorește și conținutul elevat, caracterul generalizator al multor petiții redactate în ajunul răscoalelor, care analizează din punct de vedere istorico-social problema agrară, ele dezvăluind o veritabilă platformă minimală de revendicări. Aceste cereri, urmărind ușurarea situației economice a gospodăriilor țărănești, nesatisfăcute la timp, au fost depășite pe măsura desfășurării evenimentelor, după declanșarea răscoalei țărării urmînd un adevărat program de luptă pentru desființarea rămășițelor feudale, ilustrat prin succesul temporar al smulgerii de la unii proprietari a declarațiilor de cedare a moșilor.

Îngrijorarea moșierimii în fața „revoluției țărănești” era exprimată de George Pavlof, care, prezentînd poziția clasei sale, cerea ca țăranul să rămînă „un automat, un instrument agricol viu și rudimentar”, propunînd cu același cinism o singură schimbare: „toți țărării care mai posedă vreo parcelă de pămînt să fie expropriati [...]”⁵.

Caracterul programatic al Marii răscoale populare se poate deduce și din numeroasele elemente organizatorice ale acțiunilor răsculaților, semnalate de documente și care apropiiau răscoala de un veritabil război civil. Astfel, numai într-un singur județ, Dimbovița⁶, sînt atestate încercări de tăiere a legăturilor telefonice ale autorităților, dezarmarea jandarmilor, atragerea unor soldați de partea răsculaților, atragerea unor primari, coordonarea acțiunilor pe grupe de sate (unele aparținînd chiar unor județe vecine) și organizarea marșurilor asupra Gării Titu — nod de cale ferată — pregătindu-le pe cele asupra Bucureștiului, ca și asupra depozitului Arsenalului din Tîrgoviște, „de sute de mii de arme și muniții, care, intrate în mîna jefuitorilor, ar putea da ocazie la un adevărat măcel” (cum se exprima prefectul județului în telegrama către Ministerul de Interne⁷) — acțiuni de larg ecou în presa din țară și străinătate.

Consemnarea evenimentelor care au zguduit conștiințele apare și într-o mențiune contemporană din Tîrgoviște: „În anul 1907, luna martie, a[u] fost răscoale țărănești în toată Țara Românească [...] S-a[u] omorît mulți țărani și s-a[u] distrus multe sate”⁸. O însemnare din Șerbănești (Pucioasa) relatează un episod sîngeros al răscoalelor din județul Dimbovița: „Revoluția română din 1907, începută la 1 ianuarie și abia domolită la 1 mai, țăran[i]i contra boierilor, să le dea pămînt și drepturile lor. În județul Dimbovița nu s-a răscolat decît comuna Răzvad, la

⁴ Arh. St. București, Ministerul Instrucțiunii, 1906, dos. nr. 925, apud „Învățătorii și răscoala din 1907”, E.D.P., 1958, p. 36.

⁵ George Pavlof, *Răscoalele țărănești. Boala și leacul*, București, 1907, apud „Învățătorii și răscoala din 1907”, București, 1958, pp. 175—176.

⁶ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Postfață (studiu) și harta „Răscoala din 1907 în județul Dimbovița”*, în „Culegere de documente privind răscoalele țărănești din anul 1907 în județul Dimbovița”, Tîrgoviște, 1977, pp. 108—127; Gabriel Mihăescu, *Aspecte inedite ale răscoalei țăranilor din 1907 în județul Dimbovița*, în „Valachica”, 1, Tîrgoviște, 1969, pp. 113—122.

⁷ „Universul” din 15 martie 1907; *Documente privind răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, București, 1948, p. 556; Augustin Deac, *1907 văzut peste hotare*, București, 1957, passim.

⁸ Însemnare cu creionul făcută de cîntărețul Ogescu la 27 mai 1907, pe marginea paginii 430 a unui penticostar tipărit la București în 1856 și păstrat la bis. Lemnului din Tîrgoviște (comunicată de Cleopatra Ionescu).

care a venit degrabă Școala de cavalerie din Tîrg, că atîta armată mai era acolo, și a omorît 9 oameni și 13 răniți“ ^{8 bis}.

În ciuda evidenței sîngeroaselor represalii, fostul prefect al județului Dimbovița, care a ordonat să se tragă în țărani, își „amintea” cu ipocrizie, după 35 de ani, de așa-zisele metode pașnice cu care ar fi reușit să înăbușe răscoalele : „Neliniștea, teama amortise energiile, întunecase multe din mințile cele mai luminate și, drept să spun, și eu eram adînc turburat cînd aflai că satele răzvrătite porneau să prade orașul [...] În urmă, cu ajutorul celor cumînți, am izbutit să potolesc neorînduirile fără să jertfesc nici o viață omenească” ⁹.

Justificarea măcelului care a urmat era exprimată de politicianul liberal Vintilă Brătianu, prin sublinierea pericolului — pentru regimul burghezo-moșieresc — de a se generaliza răscoala : „În acele zile critice nu era de temut numai caracterul sălbatic ce-l luau devastările din județele dunărene și repeziciunea cu care focul se întindea, dar era de temut și clocoteala care începea să se simtă puternic în orașe, și mai cu seamă în capitală. Cu drept cuvînt ne întrebam cu ce forțe se va putea restabili liniștea în sate, cînd și orașele de unde trebuia să plece pacificarea ar fi fost în flăcări... După cunoștința ce aveam, dacă răscoalele s-ar fi întins vineri și sîmbătă, dacă nu s-ar fi înăbușit începuturile de răzvrătire dimprejurul capitalei (Dimbovița, Ilfov, Prahova), duminică la 18 martie nu se putea prevedea ce s-ar fi întîmplat în capitală. Cei care își amintesc de panica din acele zile în București pot să-și dea seama de efectele ce ar fi avut cea mai mică luptă pe străzile capitalei” ¹⁰.

Dezvăluirea adevăratelor cauze și căutarea soluțiilor adecvate problemelor țărănești au preocupat presa locală în anii care au urmat răscoalelor. Din toate articolele rezultă însă pesimismul autorilor față de eficiența soluțiilor adoptate de guvernanți, cum și critica vehementă la adresa politicii claselor dominante. Din gazeta „Voința Dimboviței”, ce apărea în 1911 în satul Valea Lungă, aflăm că jandarmii de la 1907 continuau să folosească aceleași metode represive și după patru ani de la răscoale ¹¹. În timp ce revizorul școlar al județului Dimbovița aproba represaliile atroce împotriva răsculaților ¹², la Congresul al VIII-lea al învățătorilor și institutorilor din România, ținut sub conducerea lui Spiru Haret la Tîrgoviște (23—24 august 1911), s-a afirmat printre altele că „opinia publică de la sate [...] o formează prefectul cu jandarmul” ¹³.

Învățătorul Ion Popescu, semnatarul unui articol apărut într-un număr din 1912 al gazetei „Lumina” din satul Aninoasa, scria despre

^{8 bis} Apartine lui Ion Diaconescu, cîntăreț la biserica din Șerbănești-Dimbovița, datată 16 septembrie 1907 (Biblioteca Academiei R.S.R., C.r.v. 393, ex. 2, foaia albă de la început), apud Ilie Corfus, *Insemnări de demult*, Ed. Junimea [Iași], 1975, însemnarea 203.

⁹ C. D. Dimitriu, *Din trecutul glorios al Tîrgoviștei*, Buc., 1943, pp. 3—4.

¹⁰ Vintilă Brătianu, *Scrieri și cuvîntări*, vol. II, București, 1938, pp. 5—6.

¹¹ Apud Constantin Manolescu, *Conștiințe în răscoală*, în „Dimbovița”, Tîrgoviște, nr. 2081 din 26 martie 1977.

¹² M. Roller, *Răscoala țăranilor din 1907*, Buc., 1948, vol. II.

¹³ *Revista generală a învățămîntului*, nr. 1—2, iunie-iulie 1912.

„înfricoșătorul 1907“, criticînd „politicianismul fără scrupule și gălăgioșii de bilciuri“¹⁴.

„Reflexiunile“ lui Ioan Popescu-Cernea din Valea Lungă sînt semnificative pentru starea de spirit a intelectualilor satelor după răscoale, care denotă înțelegerea importanței rezolvării problemei țărănești : „Azi, boierul, proprietarul moșiei de altă dată, ar voi să ia șapte piei, și de pe moșie și de pe muncitorii ei. Azi, boierului, proprietarului, nu-i mai place viața la țară, în mijlocul supușilor săi. Azi, boierului, proprietarului, nu-i mai ajunge venitul moșiei lui, de ar curge banii gîrlă din ea. Azi, între boier și țaran nu mai e nici un loc și nici un mijloc de înfrățire. [...] Țăranul de azi e aci prea nevoiaș, prea răbduliu și supus, aci prea răzbunător, sălbatic. Cînd îi abate lui, ca gîrliei, cînd vine mare, cu plăvii, nu-i mai poți sta înaintea, răstoarnă și distruge tot ce întilnește în cale, ca în 1907 [...] Grozave timpuri am ajuns ! Și ce măsuri am luat noi, ca să ieșim din acest fâgaș periculos ? O sumedenie de legi și un puhoi de slujbași, și tot atîția jandarmi, toți oameni fără minte, fără suflet, agenți inconstienți ai propagării necredinței în popor !! Aștia o să aducă ordinea și liniștea [...] ? !“¹⁵.

Același autor, în articolul intitulat „Starea noastră politică la începutul anului 1912“, relevă continuarea vechilor stări de lucruri de la sate și a măsurilor represive împotriva țăranilor : „În sfîrșit, tu, țaran, nu poți niciodată să faci gălăgie unui prefect ori și altui slujbaș mai mic că nu-ți dă ceea ce ți-a făgăduit ori chiar ceea ce trebuie să-ți dea, pentru că pentru tine se găsesc mijloace de represiune [...]“¹⁶.

Referindu-se la „țărănimea, așa de întîrziată în rosturile ei, zorită de nevoi, cu sufletul prea muncit de îndoieli, pricinuite de vitregia tuturor celor care îi putea[u] fi de folos și nu i-a[u] fost“, un colaborator al aceluiași almanah deplînge soarta țăranilor cărora li se opun clasele guvernante în stat : „Cîtă vreme a trebuit să treacă pînă să vadă cei în mîna cărora stă soarta treburilor din țara aceasta, că ne lipsesc atîtea și atîtea !! De ce adică, să vezi numai la lumina focurilor mari, după zguduiri puternice, stricăciunile tale și alor tăi ? Și nici atunci, ca și după aceea, cum se cuvine ! [...] Da, am mai adăugat, cu decepția celui care nu mai nădăjduiește îndreptare, suferă țărănimea de la noi de multe neajunsuri, dar ce să facem noi dacă statul e așa de îndărătnic în această ? ! Și n-am voit să căutăm mai adînc pe toți vinovații tuturor relelor care apasă asupra acestei țărănime“¹⁷.

Înțelegerea științifică de către socialiștii români a potențialului revoluționar al mării mase a țărănimii, ieșită cu putere în evidență la 1907, prevestea zorii alianței revoluționare, care va deveni cea mai puternică forță socială și politică a progresului societății noastre.

Semnificația majoră a răscoalei și actualitatea învățămintelor sale la împlinirea a șapte decenii de la desfășurarea sa este subliniată de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea ținută la Plenara C.C. al

¹⁴ C. Manolescu, *Mișcarea revoluționar-democratică și muncitorească oglindită în presa dimbovițeană*, comunicare la Sesiunea științifică dedicată semicentenarului fărîrii Partidului Comunist Român, Tîrgoviște, 26 martie 1971.

¹⁵ *Almanachul „Dimboviței“*, 1912, București, pp. 61—62.

¹⁶ *Idem*, pp. 194—195.

¹⁷ Nicolae Popescu-Glodeni, *Sărbătorile păgînești*, op. cit., pp 16, 18, 25.

Partidului Comunist Român din 14 aprilie 1976 : „Într-adevăr, merită ca și răscoalele din 1907 să fie evocate într-un context larg, cu atât mai mult cu cât ele au și o importanță internațională actuală pentru țările unde marea majoritate a populației o constituie țărănimea — și acestea constituie peste jumătate din omenire. Țărănimea reprezintă o forță socială care trebuie organizată și atrasă mai activ în lupta de eliberare națională pentru consolidarea independenței în lupta împotriva politicii colonialiste și imperialiste, pentru noua ordine economică, pentru pace și progres“.

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ÎN PREAJMA RĂSCOALEI DIN 1907

MIRCEA ALEXANDRESCU

De la sfîrșitul secolului XIX țărănimea din acest județ a fost într-o continuă frămîntare, ca urmare a neconținutei îngreuieri a situației în care se afla. Noile condiții social-economice din țara noastră provocate de criza economică declanșată în anii 1899—1903, la care s-au adăugat cele două secete din această perioadă, au adus tulburări în economia națională, cu grave repercursiuni asupra condițiilor de viață ale întregului popor. Cum era și firesc, burghezo-moșierimea a căutat ieșirea din acest impas prin noi impozite și sarcini puse masei de producători. De altfel în acești ani sînt înregistrate și numeroase revolte ale țărănimii din care menționăm, numai din județul Dîmbovița, pe cea de la Conțești din 1899, de la Aninoasa, Pietroșița, Gemenea, Voinești, Bezdead și Pri-seaca în 1900, la Dragodana în 1902 etc.¹

La începutul secolului XX, în județul Dîmbovița nedreapta împărțire a pămîntului a scos în evidență și o netă diferențiere socială și economică între posesorii de pămînt și marea masă de producători, muncitori ai pămîntului. Dacă cei 756 mari și mijlocii proprietari stăpîneau peste 80.000 ha, celor aproape 37.000 țărani producători le reveneau 99.592 ha, o familie de țărani avînd pentru hrană cca 2,70 ha². Pentru aceste motive lucrătorul pămîntului a fost silit să apeleze la moșieri și arendași, să lucreze la aceștia în condiții înrobitoare. În anii 1900—1906 s-a generalizat dijma „una și una” din toate produsele pămîntului. Pe de altă parte, sistemul plocoanelor (rușfeturilor) erau obligațiuni ce apă-sau în continuare asupra gospodăriilor țărănești. Valoarea lor trecea în general de 50% din dijmă, iar dacă adăugăm și alte suprasarcini percepute de moșieri și arendași în muncă și transporturi, se ajunge în unele județe la un procent aproape incredibil: 214,4% în Vlașca, 100,6% în Ilfov. Apăruseră chiar unele „noi impozite” nescrise în vre-o lege, ca „șoricăritul” și „ciorăritul”, adică pentru ce mînceau șoarecii și ciorile din recolta de pe moșia boierului, țăranii dijmași plăteau despăgubiri³.

¹ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, Studiu-postfață, în „Culegere de documente privind răzcoalele țărănești din anul 1907 în județul Dîmbovița”, Tirgoviște, 1977, p. III. Vezi și C. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, Bucureți, 1907.

² *Ibidem*, p. IV.

³ *Marea răzcoală a țărănilor din 1907*, pp. 62—64, Academia R.S.R., București, 1967,

Un alt aspect interesant care se face simțit la începutul secolului XX este și acela că virfurile burgheziei industriale și bancare încep să-și extindă interesele și în domeniul economiei agrare : „Caracteristic pentru structura de clasă a virfurilor acestei păături este împletirea activității economice în domeniul industrial cu cea din domeniul economiei agrare, unde dețineau adesea bunuri funciare“⁴, lucru dovedit și de situația din județ, dînd numai 2 exemple : Ion Grigorescu un vechi industriaș, posesor al rafinării de petrol de lîngă Tîrgoviște încă din 1881, era în același timp și proprietar de moșie la Săcueni ; frații Câmpeanu posesori și ei ai unei rafinării de petrol sînt și proprietari de moșie la Răzvad.

Pe de altă parte, tot această evoluție a capitalului industrial-bancar explică și apariția unui mare număr de bănci agricole în întreg județul.

O situație specifică acestor locuri a constituit-o lipsa islazurilor și pășunilor pentru vite, în deosebi în zona deluroasă și de munte, ce lovea tot mai puternic în sleita putere economică a gospodăriei țaranului dîmbovițean. Documentele vremii confirmă cele afirmate, această țară fiind „un izvor de permanentă nemulțumire a țăranilor“, din care cauză se „punea în primejdie însăși parcul animalier al țării“⁵.

Un mare număr de țărani dîmbovițeni, fiind în același timp și muncitori petroliști sau mineri, au suferit o dublă exploatare, atît a moșierului cît și a industriașului.

Adăugînd la toate acestea obscurantismul în care trăia țăranimea, starea sanitară precară în care se afla, ne explicăm numeroasele izbucniri de minie ale ei în anii premergători marei răscoale din 1907.

În dezvăluirea anacronismelor sociale și economice un rol important l-au avut socialiștii care au activat în raza județului din care menționăm pe, doctorul Franchevici ce avea strînse legături cu Nicolae Zubcu-Codreanu și cu doctorul Russell, apoi doctorul Ștefan Stîncă, profesorul Raicu Ionescu Rion, ș.a.

În anii 1903—1906 sînt înregistrate peste 20 de izbucniri ale nemulțumirilor țăranilor, din tot atîtea localități. Locuitorii satelor Răzvad, Poiana-Lungă, Mărunțișu și Produlești reclamă Prefecturii județului Dîmbovița lipsa de islaz, din care cauză sînt siliți să-și vîndă vitele ; locuitorii din Adîncea și Săcuieni cer să li să vîndă loturi din moșiile respective, neavînd cu ce se hrăni. Din cauza secetei, cer ajutoare grabnice în porumb pentru hrană, fiind în pragul foametei : „Am bătut tîrgurile cu vitele și toți ne iau în batjocură. Am rugat arendașii, cărora le umpleam magaziiile de porumb și de grîu, să ne dea cu 100 de lei chila de porumb. Toți au fost surzi și nu au voit să ne audă“, arătau locuitorii comunei Produlești.

În anul 1905 astfel de reclamații sînt primite din localitățile Valea-Caselor, Mărcești, Mircea-Vodă, Potlogi-Rurali, Izvoare, Bildana, Serdanu, Frasinu, Costești-Deal, Viforita, Cornet, Tătărăi, Ocnița, Bella, Runcu, etc. „...dacă nu veți binevoi a ne distribui notatul porumb cît s-ar putea mai urgent, mulți dintre noi vom pieri de foame ca dobitoacele“ arătau locuitorii din Mărcești ; „...locuitorii acestei comune au ajuns în cea mai

⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵ D. Hurezeanu, *Poziția mișcării muncitorești față de problema agrară și lupta de clasă a țăranimii între 1907—1917*, Studii — revistă de istorie nr. 4/1963, p. 784.

neagră mizerie din cauza foamei ce îi bintuie. Cite 4 și 5 zile stau nemîncăți și cum unii din ei care au 10—11 guri în casă, au ajuns să piară cu toții“, arăta primarul comunei Potlogi ; „...în toate zilele vin și stau la Primărie cite 100—200 locuitori și-mi cer să le dau porumb și sînt gata a se revolta“ raporta primarul comunei Serdanu.

În anul 1906 lucrurile se agravează, documentele dezvăluind și alte aspecte ale vieții satești. Locuitorii din Dragodana-Cuparu reclamă Prefecturii că arendașul moșiei, după ce a cotropit un drum de trecere al satului, sînt mereu „insultați trivial și bătuți și torturați în mod barbar...“ Învățătorul școlii din Glodeni arăta la rîndul său nepăsarea autorităților comunale față de școală, neîngrijindu-se de aprovizionarea cu lemne, din care cauză „elevii încă de pe acum nu mai pot suporta frigul din clasă, cea mai mare parte din ei fiind desculți“⁶.

Acesta ar fi în mod succint tabloul vieții țăranilor din județul Dîmbovița în ajunul izbucnirii răscoalei din 1907 — analizînd desfășurarea ei ne vom rezuma numai la prezentarea unor noi documente, încercînd să scoatem în evidență unele aspecte noi, a arăta unele erori comise, ca urmare a necunoașterii acestora.

Nici formele de manifestare ale răsculaților din județul Dîmbovița nu au fost cunoscute îndeajuns. În afară de acțiunile violente rezultate cu răniți și morți, au mai fost organizate marșuri ale țăranilor către capitala județului, iar în unele localități unde răscoalele au fost sugrumate în fașă, au fost arestați numeroși „instigatori“ la răscoală.

Documentele existente precum și unele cercetări recente indică existența mai multor centre unde s-au desfășurat acțiuni hotărîte ale răsculaților.

Cel mai puternic focar a reunit localitățile Săcuieni, Răzvad (de Sus și de Jos), Aninoasa și cătunul Șoseaua, Gura-Ocniței, Ocnița, Viforita cu cătunul Mahalaua și Adinca ; apoi localitățile Băjești-Pierșinari, iar în sudul județului localitățile din jurul actualului oraș Titu, Văcărești-Colanu și acțiunile din jurul orașului Găești.

În ce privește primul centru, acțiunile s-au desfășurat în zilele de 11—13 martie 1907, unde s-a acționat în masă ; peste 500 de răsculați au obligat pe moșieri și arendași să dea declarații pentru cedarea moșiilor. Acțiunile s-au îndeplinit nu numai sub presiunea numărului mare de răsculați, ci și prin forță. Vasile Dumitru din Săcuieni arăta, că, în ziua cînd a fost adus la Răzvad moșierul Grigorescu a văzut cum „unii din rezvedeni îi dădea chiar cu genunchiul în spate d-lui Grigorescu. Acesta de frică și ca să scape a dat declarație că le dă moșia“⁷. Răsculatul Stan Matache își amintea și el că la sosirea lui Grigorescu la Primărie, oamenii adunați s-au repezit la el zicîndu-i : „pînă acum ne-ai mîncat tu pe noi, acum te mîncăm noi pe tine“⁸. La fel s-a întîmplat și cu ocazia

⁶ F.A.S. jud. Dîmbovița, Cabinetul de instrucție al Tribunalului jud. Dîmbovița, dos. 1/1907, f. 22, 23. Dosarul a fost descoperit și valorificat de Gabriel Mihăescu în studiul „Aspecte inedite ale Răscoalei țăranilor din 1907 în județul Dîmbovița“, în „Valachica“, 1, 1969, pp. 113—122 ; Inspectoratul Agricol jud. Dîmbovița, dos. 2/1905, f. 202, 43, 93, 8, 47, 4, 55, 57, 62, 84, 107, 119, 144, 207, 145, dos. 6/1906, f. 20, dos. 8/1906, f. 49, 54, 62.

⁷ F.A.S. jud. Dîmbovița, Cabinetul de instrucție al Tribunalului jud. Dîmbovița, dos. 1/1907, f. 163.

⁸ Din amintirile participantului la răscoală Stan Matache din comuna Săcuieni.

aducerii arendaşului Niţache Bolovăneanu, precum şi a arendaşului Gavrilesco, primul fiind prins de răsculaţi şi pus într-o căruţă cu capul pe buturugă.

Un alt aspect al luptei răsculaţilor este acela al acţiunilor de intrajutorare. Din declaraţia lui Ion Trandafir, plugar din comuna Săcuieni, reese că pe 11 martie 1907, a sosit în această localitate vre-o 400—500 oameni din Răzvad „care vine peste noi în şcoală şi cum erau înfuriaţi ne spune că au venit să ceară d-lui proprietar Iancu Grigorescu ca să dea declaraţie că ne dă nouă moşia“, iar a doua zi „am plecat de la noi ca la vre-o 100 oameni ; din Adînca sosise mai puţini şi cu toţii am mers la Răzvad“⁹.

Din cele relatate se constată fără dubiu conlucrarea conştiinţă şi organizată a răsculaţilor din localităţile acestui centru, pentru obţinerea moşiiilor pe care se aflau.

Documentele cercetate scot în relief şi faptul că autorităţile comunale au participat la acţiunile răsculaţilor. Iată şi dovezile : în primul rând declaraţiile date de către moşieri şi arendaşi la primăriile comunelor Săcuieni şi Răzvad au fost legalizate prin semnăturile primarului şi secretarului respectiv. Răsculatul Toma Iamandi din Săcuieni arată venirea locuitorilor din Adînca „în cap cu primarul“¹⁰.

Un alt grup de documente ne informează despre acelaşi aspect al problemei. Prin raportul ministrului de interne I. I. C. Brătianu către regele Carol I se cere înlocuirea Consiliului comunal din Puntea de Greci ce s-a făcut vinovat „de abateri grave de la datorie, comiţând acte de natură a tulbura ordinea publică, întrucît cu ocazia răscoalelor ţărăneşti nu au luat nici-o măsură pentru menţinerea liniştei şi ce este mai grav unii dintre ei au luat parte activă la răscoală“¹¹. Alte rapoarte, din 20 şi 27 aprilie 1907, propun înlocuirea Consiliilor comunale din Poiana de Sus, Costeşti, Răzvad şi Gura-Ocniţei, tot pentru participare la răscoale. La rîndul ei Prefectura judeţului Dîmboviţa cere revocarea ajutorului de primar al comunei Ocniţa, Ştefan Duţulescu, domiciliat în cătunul Gorgota întrucît „în loc să ia măsuri pentru potolirea mişcărilor ce se semnalau în acel cătun, a găsit de cuviinţă să se pună în fruntea locuitorilor, îndemnîndu-i să se răscoale.“ De asemenea s-a cerut şi înlocuirea primarului comunei Pietrari¹².

Deosebit de interesant este documentul din 20 martie 1907. Este un ordin al Ministerului de interne către Prefectura judeţului Dîmboviţa prin care cere revocarea primarului comunei Mătăsaru deoarece a făcut scăpat pe un fost învăţător ce „cutreeră satele şi lua informaţii asupra situaţiei averilor arendaşilor şi proprietarilor“. La percheziţia ce s-a făcut asupra lui s-a găsit „o însemnată mulţime de manifeste revoluţionare, numele a 20 proprietari şi arendaşi, cum şi a citorva persoane ca : şeful gării din Titu care trebuiau distruşi. S-a mai găsit o scrisoare către Emanoil Moldoveanu din comuna Dragodana-Cuparu, şi din care reiese că e tovarăş cu acel învăţător, ce avea manifestele. Era în legătură

⁹ F.A.S. jud. Dîmboviţa, Cabinetul de instrucţie al Tribunalului jud. Dîmboviţa, dos. 1/1907, f. 134—135.

¹⁰ Ibidem, f. 124.

¹¹ D.G.A.S. Bucureşti, fond M.A.I., dos. 59/1907, f. 8.

¹² Ibidem, f. 11, 13.

cu Nicolae Stamatescu secretar la Banca Poporului, care acum e arestat, cu Pandele Scodrea morarul de la Braniște și cu Tache Dumitrescu... din cătunul Podul-Rizii”¹³.

În ce privește aria de răspîndire a răscoalelor din județ, în afara localităților arătate, documentele mai menționează comuna Băleni unde locuitorii se ridică împotriva samavolniciilor proprietarului Cantacuzino și ale cămătarului N. Ionescu. Învățătorul din această comună este cercetat că ar fi „socialist și răsvrătit” și ar fi îndemnat pe locuitori „să pună mina pe topor și pușcă” încă din anul 1906¹⁴. La 17 aprilie 1907 obștea locuitorilor din Costești cere eliberarea din închisoare a lui I. C. Vissarion și I. Mărculescu acuzați ca instigatori la răscoală¹⁵. Din tabloul întocmit de către Tribunalul județului Dîmbovița cu „numele indivizilor contra cărora s-a deschis acțiune publică cu ocazia răscoalelor din acest județ” se constată că au fost arestați 120 capi și instigatori la răscoală din următoarele localități : 2 din comuna Văleni, 51 din Răzvad, 1 Găești, 1 Lungulețu, 1 din Serbănești-Poduri, 6 din Tîrgoviște, 9 din Săcuieni, 3 din Gura-Ocnitei, 12 din Piersinari, 15 din Văcărești, 1 din Doicești, 1 din Braniștea, 7 din Odobești, 2 din Adîncea, 1 din Potlogi, 2 din Costești, 1 din Titu, 1 din Glodeni și 3 din Ocnîța¹⁶.

Deosebit și specific acestui județ îl constituie faptul că, la Răzvad răsculații au fost în posesia armelor, precum și prezența unor soldați în rîndurile răsculaților. Din raportul Parchetului Tribunalului Dîmbovița către Ministerul justiției reiese că, la 13 martie, trupele trimise la Răzvad au fost atacate cu pietre și focuri de armă. Răspunzînd atacului, armata a tras în răsculați și „în urma acelei salve au rămas morți pe loc șapte oameni, iar răniți au fost 10 din care trei au murit la spital”¹⁷. Declarațiile lui Ghiță Orășanu și Grigore Nedelcu dovedesc același lucru. Primul neagă participarea la dezarmarea soldaților ce păzeau Primăria, iar cel de al doilea că ar fi împărțit armele din Primăria Răzvad la răsculați pentru a lupta împotriva armatei¹⁸. Dumitru C-tin Cosac din Săcuieni atestă participarea la răscoală a unor tineri abia eliberați din armată. Tot în acest sens menționăm și interogatoriul luat dorobanțului Marin C-tin Neacșu. Acesta este admonestat de către anchetatori : „Tu ești soldat-dorobanț cu schimbul și așteptai din moment în moment să primești ordin pentru concentrare, ca să mergi cu trupa să mențineți liniștea răsculaților, cum ți-ai permis să iei parte la răscoale ?”¹⁹.

Un ultim aspect al desfășurării răscoalelor din acest județ este acela al organizării de marșuri ale răsculaților spre centrele de plasă și capitala județului. Tinărul scriitor I. C. Vissarion din Costești-Vale este arestat și închis la Tîrgoviște sub învinuirea de a se fi aflat în fruntea „a cîteva mii de răsculați” ce mergeau spre Titu. Chiar dacă admitem ca exagerată informația și reducînd numărul răsculaților la cîteva sute, însăși faptul mărșăluirii în coloană, înarmați doar cu dorința

¹³ Ibidem, dos. 363/1907, f. 1.

¹⁴ D.G.A.S. București, fond Spiru Haret, dos. 12/1906—1912, f. 1—7.

¹⁵ Ibidem, f. 3.

¹⁶ Ibidem, f. 6—7.

¹⁷ D.G.A.S. București, fond Ministerul de Justiție, dos. 8/1907, f. 2 ; 8.

¹⁸ F.A.S. jud. Dîmbovița, Cabinetul de instrucție al Tribunalului jud. Dîmbovița, dos. 1/1907, f. 12—15.

¹⁹ Ibidem, f. 165.

fierbinte de a obține pământ și condiții de viață mai omenești, constituie un act revoluționar de mare curaj²⁰. O altă coloană de răsculați din Răzvad, Săcuieni, Adinca și Gura-Ocniței, în ziua de 13 martie, după ce au tăiat firele telefonice, se îndrepta spre Tîrgoviște. N-au reușit să ajungă însă, fiind întâmpinați și risipiți de armată în singeroasa ciocnire ce s-a amintit²¹. În ziua de 14 martie 1907, locuitorii din satele Colanu, Văcărești și alte localități, al căror număr s-a ridicat la 150, au pornit și ei spre Tîrgoviște, dar sînt opriți de autorități la marginea orașului²². Este posibil ca această ultimă coloană să fie avut legătură și cu acțiunea lui I. C. Vissarion ce ajunsese cu răsculații la Titu. Răbufniri ale răsculaților au mai avut loc la 16 martie în comuna Găiseni, Poiana de Sus și Dragodana, iar ultima la 8 aprilie la Potlogi. Toate au fost înăbușite în fașe de prezența armatei și intervenția autorităților locale²³.

În alte două localități din acest județ au avut loc de asemenea puternice acțiuni ale țărănimii împotriva exploatatorilor încheiate cu incendierea conacelor moșierilor Calinderu și Vasile Georgescu : „Țăranii din satele Băjești și Piersinari au trecut direct la incendierea proprietăților Calinderu și Vasile Georgescu. Cînd au sosit autoritățile însoțite de o companie de soldați, conacele erau în flăcări“²⁴.

În concluzie, județul Dîmbovița se numără printre cele în care acțiunile hotărîte ale țărănimii au avut loc într-un mare număr de localități și nu poate fi vorba doar de acțiuni pe calea petiționării. De asemenea, unele autorități comunale, primari, ajutori de primar, șefi și ajutori ai șefilor de garnizoane au participat la acțiunile răsculaților. Trebuie reținută apoi participarea soldaților veniți de curînd din armată, a sergentților rurali, participarea directă la acțiuni a numeroși muncitori petroliști, dezarmarea soldaților puși să păzească avutul exploatatorilor și înarmarea răsculaților în vederea luptei cu forțele represive.

²⁰ Eugen Fruchter, *Primele forme de luptă...*, în „Momente din istoria mișcării revoluționare și democratice a tineretului dîmbovițean“, Tîrgoviște, 1972, pp. 24—25.

²¹ F.A.S. jud. Dîmbovița, Cabinetul de instrucție al Tribunalului jud. Dîmbovița, dos. 1/1907, f. 242.

²² D.G.A.S. București, fond Ministerul de justiție, dos. 8/1907, f. 2 ; 8.

²³ *Marea răscoală a țăranilor din anul 1907*, f. 434.

²⁴ *Ibidem*, f. 436.

RĂSCOALA ȚĂRANILOR DE LA 1907 ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

MIRCEA T. GEORGESCU

Reforma agrară de la 1864 nu rezolvase decît în foarte mică măsură problema țărănească. Lipsită de pămînt, marea majoritate a țăranilor trebuia să muncească pe pămîntul moșierilor, a căror privilegii suferiseră numai o neînsemnată știrbire. Puținele avantaje pe care țăranii le obținuseră la 1864 le-au fost răpite ulterior prin diferite legiuri ale guvernelor următoare. „Legea învoirilor agricole din 1866 era, pentru cine voia să vadă fondul, nu aparența lucrurilor, reînființarea clăcii sub altă formă”¹.

Toate acestea lăsau deschisă la începutul sec. XX problema țărănească, care în timpul celor 40 de ani de domnie a lui Carol I, „nu evoluase de loc prin vreo acțiune a statului care ar fi purtat de grijă categoriei celei mai numeroase, mai interesante și mai nenorocite din populația românească”².

În județul Dîmbovița, bogat în așezări din timpuri foarte vechi³, situația țăranilor era aceeași ca în toată țara, din care cauză nu au rămas nici ei pasivi în memorabilul an 1907³ bis.

Județul Dîmbovița cuprindea pe lîngă regiuni de munte și deal și însemnate întinderi de cîmpie, fapt care permitea o variată activitate economică, la aceasta contribuind în afară de produsele solului și însemnate zăcămintele subterane (sare, cărbuni, petrol).

La începutul secolului nostru existau în județ, o veche exploatare de sare la Ocnița (Ocna mică), circa 8 exploatări de cărbuni (lignit), mai

---

¹ Tache Ionescu, *Discurs rostit în ședința camerei din 20.03.1897 reprodus de R. Seișanu în „Tache Ionescu”, Ed. Universul, Buc., 1930, pag. 122.*

² N. Iorga, „*Supt trei regi*”, Buc., 1932, Ed. II, pag. 132.

³ C. C. Giurescu, *Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino, o descriere a Munteniei la 1700*, Buc., 1943, pag. 18... Jud. Dîmbovița figurează pe această hartă cu cele mai multe sate (51) din Țara Românească.

³ bis. Tema a mai fost tratată anterior în următoarele studii : Radu Gioglovan și Toma Svințiu, *Reforma agrară din 1945 în județul Dîmbovița*, în vol. „Din lupta P.C.R. pentru închegarea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945”, II, București, 1958 (la care am colaborat) ; *Răscoala țăranilor din 1907 în regiunea Ploiești*, Ploiești, 1957 ; Gabriel Mihăescu, *Aspecte inedite ale Răscoalei țăranilor din 1907 în județul Dîmbovița*, în „Vâlachica”, 1, Tîrgoviște, 1969, pp. 113—122 ; Mircea Alexandrescu, Pirvan Dobrin, Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Culegere de documente privind răscoalele țărănești din anul 1907 în județul Dîmbovița*, Tîrgoviște, 1977 ; Constantin Manolescu, *Conștiințe în răscoală*, în „Dîmbovița”, Tîrgoviște, nr. 2081 din 21 martie 1977.

multe de petrol, cele mai active fiind la Gura Ocnitei — 32 puțuri și 21 sonde — și Glodeni — 50 puțuri și 20 sonde — precum și 8 cariere de piatră⁴.

Exploatarea erau încă primitiive, numărul puțurilor petrolifere întrecând cu mult pe acela modern al sondelor. Existau în județ și întreprinderi de prelucrarea petrolului : la Tirgoviște, Brănești, Doicești, Viforita. Alte 36 fabrici diferite erau : atelierul mecanic de țesut de la Brănești, fabrica de brichete de la Vulcana, fabrica de făină de la Băleni, fabrica de praf de pușcă de la Glodeni. Și aceste întreprinderi erau la început, cu o capacitate de producție modestă. În industria morăritului începuse să se introducă motoarele cu benzină⁵.

Altă ramură dezvoltată a economiei județului, numărând circa 80 de obști, o constituia exploatarea pădurilor.

O bună parte a județului era propice agriculturii, cultivându-se alături de cereale : orez, cartofi, tutun, sfecla de zahăr, zarzavaturi.

Și aici ca și în alte județe, moșierii și arendașii dețineau cea mai mare parte a suprafețelor cultivabile. În 1908, marii cultivatori (moșieri și arendași) cultivaseră 18.066 ha grâu, în timp ce țărani numai 11.303 ha⁶.

Aceiași situație exista și în ceea ce privește culturile de secară, orz ; micii producători întrecându-i pe proprietari numai la culturile de ovăz.

Dacă în 1908 când prin aplicarea legii învoirilor noi sporiseră într-o oarecare măsură suprafețele date țăranilor, aceștia se aflau în minoritate cu suprafețele cultivate, ne putem da ușor seama de situația anilor anteriori.

Se manifesta la începutul secolului nostru tendința de partea unor moșieri și arendași de a reduce loturile date țăranilor oprindu-le pentru ei, în vederea unor culturi speciale care să le mărească profiturile.

Într-o ciornă, găsită cu prilejul perchezițiilor de după răsccoală la locuitorul Marin Canache din Răzvadul de Jos, întâlnim un pasagiu foarte semnificativ în această privință. Locuitorii sus-numitei comune, într-o cerere către Ministerul Agriculturii, cer, „vînzarea în loturi către ei, a moșiei statului, deoarece arendașii nu le dau pămînt în dijmă, chiar cu obligații cit de mari oprindu-le pentru ei și pun cîte 100 pogoane napi, cartofi și sfeclă“⁷.

Pe unele moșii se făceau culturi intensive, care măreau profitul proprietarilor. Pe moșia Cacova-Zorleni din comuna Morteni a Col. Dr. Zorileanu s-au introdus din 1902, „culturi intensive, folosindu-se mașinile cele mai perfecționate, obținîndu-se produse superioare, care se vindeau la preț bun“⁸.

4. *Dicționarul statistic al României după recesămîntul din 1912* editat la 1914 vol. I. pag. 259—302.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Buletinul Ministerul Agriculturii și Domeniilor*, anul 20, sept.-oct. 1908, nr. 6—7, pag. 402.

⁷ Arhivele Statului Tirgoviște. Fond neinventariat, Tribunalul Dîmbovița an 1907. Cabinetul de instruire. Dos. incomplet. ciornă (foaie volantă atașată la depunerea numitului învinuit, fila 23.

⁸ *Ibidem*, Fondul inspectoratului agricol D-vița. Dos. 27. An 1908, filă volantă, raport col. Zorileanu către inspectorat.

Goana după câștiguri cît mai mari îi făceau să ignore cu totul nevoile țărănimii. La Băleni seceratul se făcea cu mașini.

Un loc fruntaș ocupa județul Dimbovița în mișcarea cooperatistă, situîndu-se la începutul secolului XX, pe locul 4 ca număr de bănci populare și mărimea capitalului social, pe locul 5 ca mărime a capitalului de rulment, pe primul loc în ceea ce privește vechimea băncilor populare, „comunele Voinești și Bezdead ocupînd locul I în istoria cooperației românești, băncile de aici fiind înființate în 1893”⁹.

Din cele 133 bănci, 10 aveau capital peste 100.000 lei. Totalul membrilor se ridica la 29.604, din care : plugari 25.229, meseriași 1.117, comercianți 1 025, funcționari 1 022, proprietari rurali 612, învățători 307, preoți 292¹⁰.

S-ar părea că mișcarea cooperatistă pătrunsese adînc în masa țărănească, însă inegalitatea de avere și privilegiile de clasă, crează și aici țărănimii o situație de inferioritate.

Repartiția capitalului social, e cît se poate de grăitoare. Aproximativ jumătate din membri, 14.079, aveau depuneri de 2—50 lei, reprezentînd numai a 18-a parte din totalul capitalului. La conducerea acestor instituții „țărănești” țaranii erau în număr foarte mic, iar din cei 8—10 la sută dividend se foloseau tot cei bogați cu depuneri de cîte 1 000—5 000 lei.

Slaba participare a țărănimii cu capital social, e explicată de autorul studiului citat, prin sărăcia acestei clase „n-au de unde”¹¹. Cauza sărăciei, lipsa de pămînt. „Sîntem aproape în culmea disperării din lipsă de pămînt”, scriau țaranii din Răzvad cu 2—3 ani înainte de răscoală, Ministerului Agriculturii¹².

Este adevărat că în județ, nu se găseau moșii prea întinse. Cele mai mari aparțineau la începutul secolului nostru, baronului Barbu Bellu, care stăpînea aproape toată partea de sus a văii Ialomiței, începînd de la Pucioasa¹³. O altă moșie întinsă era aceea a lui Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul, prim ministru conservator pînă la răscoala de la 1907, zestre a soției sale Ecaterina Băleanu. Moșia Băleni avea o întindere de 2 344 ha 01 ari și 35 centiari¹⁴. Celelalte moșii erau mai mici¹⁵.

Mulți proprietari își munceau pămîntul în regie, alții îl dădeau arendașilor. Atît primii, dar mai ales ultimii exploatau crunt pe țărani. Tot felul de procedee erau folosite pentru a scoate cît mai mult de la bieții producători, așa că toamna în loc să le aducă acestora bucuria belșugului, după o primăvară și o vară de muncă, venea cu un nesfîrșit șir de datorii, care odată achitate, lăsa țăranilor atît cît să nu le ajungă nici pînă în miezul iernii.

⁹ M. A. Bădărău, *Cooperația în Dimbovița*, Buc. Tipografia „Lupta”, 1915, pag. 10.

¹⁰ *Ibidem*, pag. 24—25.

¹¹ M. A. Bădărău, *o.c.*, pag. 27.

¹² Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dosar citat — ciorna de la fila 23.

¹³ Cam în această perioadă toate moșiile lui Bellu se vînd, cele mai multe fiind cumpărate de Vasiliu Bolnavu.

¹⁴ Arh. St. Tgv. Inspectoratul Agricol Dos. 5/912, fila 83.

¹⁵ Din această cauză la împrumutarea din 1918—1921 n-au putut fi împrumutați toți locuitorii cu drept de împrumut din județ.

Cind siliți de foame și frig apelau la același nesățios boier sau arendaș, aceștia profitind de situația lor grea, le impuneau condiții și mai împovăraătoare. Și totuși „favoarea” era plătită cu daruri, păsări și ouă, întâi că le dăduse pământ în dijmă și-i împrumutase la mare nevoie, al doilea pentru a-i avea în vedere și anul viitor ¹⁶.

Aceste plocoane apăsau greu asupra gospodăriilor țărănești, în timpul răscoarelor ei ridicându-se și împotriva lor. Prima dintre condițiile pe care obștea comunei Săcuieni le cerea proprietarului era aceea de a se renunța la ele ¹⁷.

În gospodăriile modeste ale țăranilor, în afară de câteva păsări, se găseau puține vite, prost hrănite și slab îngrijite. Izlaz comunal nu era peste tot. Chiar acolo unde mai înainte existase izlaz, cu îngăduința autorităților locale, acestea erau împărțite în loturi de către locuitorii mai înstăriți, lipsindu-i pe concetățenii lor de posibilitatea hrănirii vitelor. O a doua ciornă găsită la locuitorul Marin Canache din Răzvad, se referă la un asemenea caz. Mai mulți locuitori ai comunei cereau prefectului să li se lase izlazul „de 200 ha” „stăpînit din vechime de obștea satului”, respectat și de reforma de la 1864 și care „în ultimii ani a fost împărțit în mod arbitrar de cetățenii mai înstăriți, în loturi pe care le-au cultivat, oprindu-i de a mai paște vitele, pe cele prinse ducându-le la oborul primăriei și globindu-le”. Petiția este motivată de faptul că izlazul „de mii și sute de ani, n-a fost cultivat și nici nu produce nimic decît pășuni.” Se plîng că le pier vitele de foame prin curți” ¹⁸.

Lipsa de izlaz i-a îndemnat la acțiune și pe țăranii din comuna Adîncă. Expresia „n-avem izlaz și ne mor vitele de foame” apar în depoziția a numeroși locuitori din această comună, care cereau niște poeni din pădurea statului, arendate de cărciumarul Petre Săndulescu ¹⁹.

Vitele neînvoite și prinse pe moșie erau duse la curte și restituite după o răscumpărare fixată în mod arbitrar de boier. La Răzvad, în ajunul răscoarei, procedeul era folosit de Komrad, administratorul neamț al moșiei Cîmpeanu ²⁰. De altfel, acești funcționari, care în lipsa proprietarilor ce ședeau mai mult la oraș sau în străinătate, tratau în numele lor cu țăranii, comițînd numeroase abuzuri. Administratorul moșiei Băleni — Ion Chivulescu — a angajat în 1905 pe țăranul Ioniță Ion Nică, din comuna Dobra, pentru suma de 60 lei, să muncească cu carul și cu palmele. Pentru această sumă, numitul a muncit pe moșie doi ani, 1905—1906. La finele acestui ultim an, administratorul refuzînd să-i dea chitanță i-a spus că s-a achitat. Peste cîtva timp, agentul fiscal i-a vîndut la primăria Dobra 1/2 chilă porumb și un plug, spunînd că mai datorează 34 lei, din cei 60 primiți. Plîngîndu-se justiției se face anchetă, dar pînă la urmă jalba săteanului este respinsă cu cartea de judecată civilă nr. 3 din ianuarie 1909 ²¹.

¹⁶ Declarația sătenilor din comuna Răzvad, care au apucat vremurile anterioare răscoarei.

¹⁷ Arh. St. Tgv. Fondul Tribunalului. Dos. citat. Fila 251.

¹⁸ Ibidem, filă volantă înregistrată la fila 23.

¹⁹ Ibidem, filele 303, 307, 312, 317, 323, 339.

²⁰ Declarația țăranilor de la Răzvad, care mai trăiau în 1956.

²¹ Arh. St. Tgv. Fond Inspectoratul Agricol Dimbovița, dos. 5/912, fil. 1.

Și țăranii care luau pământ de la moșieri sau arendași erau supuși la obligații foarte mari înaintea răscoalei. Dealtfel dijma era forma cea mai răspîndită de învoială în județul Dîmbovița. Ea reprezenta cam parte și parte din recoltă, sămînța fiind pusă de țăranii, care mai plăteau ca supra sarcini pentru 2—3 ha 10 kg fasole, 2 pui de găină, 20 ouă etc.

Erau însă arendași mai lacomi, impunînd sarcini și mai grele. Dumitru Lascu, unul din cei mai neomenoși, arendașul moșiei Ionești din plasa Găiești, cerea țăranilor : dijmă una și una din orz și porumb, plus dijmă din coceni, fasole, dovleci etc., să-i care la arie și la pătulele sale pe teritoriul alte moșii, recolta ce i se cuvenea ca dijmă, iar pentru ridicarea porumbului să-i facă gratuit ogore de toamnă, să-i plătească fiecare o dare suplimentară de 1 leu pentru pîndărit ²².

În partea de nord a județului, locuitorii comunelor Pietrari și Cucuteni, încheiau cu arendașul Aureliu Schneider, învoieli în dijmă și bani. Pentru pămîntul dat în dijmă, țăranii trebuiau să dea din trei părți una, plus 3 zile de lucru cu palmele, 3 pui de găină, 5 oca de fasole și 20 snopi de coceni. Pămîntul învoit în bani se dădea, după loc, cam între 35—40 lei ²³ pogonul, plus un pui de găină.

Cîtiva ani înaintea răscoalelor, moșierii și arendașii, măriseră simțitor prețul învoirilor, fapt care explică alături de alte cauze, ridicarea țăranimii. Cînd judecătorul de instrucție C. Nacianu l-a întrebat pe Grigore Nedelcu din Răzvad, din ce pricini s-au răscolat oamenii, acesta a răspuns : „Am auzit că pentru pămînt, că oamenii aveau învoiri prea grele, unde mai acum 2—3 ani plăteau d-lui Gavrilescu cu 40 lei pogonul, anul trecut și ăst timp plătesc îndoit“ ²⁴.

Supuși unor asemenea înrobitoare obligațiuni, bieții săteni căutau să obțină o ușurare din partea stăpînirii. E semnificativ în această privință, cererea țăranilor din comuna Bogați, adresată „înaltului guvern și corpurilor legiuoare“ în care înfățișînd „starea de plîns și mizerie neagră“ cer să li se dea izlaz „pentru a scăpa de sărăcie“ ²⁵. Ce cruntă ironie că locuitorii comunei „Bogați“ să se plîngă de sărăcie.

Starea de sărăcie explică și ravagiile pe care bolile sociale le făceau în sînul țăranimii prost hrănite și lipsite de orice asistență medicală. Din aceleași cauze, mortalitatea infantilă era extrem de mare. Datele statistice ale vremii, cea mai grăitoare dovadă a acestui fapt, sînt din belșug. În 1907, anul răscoalei, la Tîrgoviște, din 334 morți, 128 erau copii sub 5 ani ²⁶. De altfel, în acel an orașul Tîrgoviște a înregistrat cea mai mare mortalitate infantilă din toată Muntenia ²⁷.

Dacă la oraș, unde condițiile de igienă erau mai bune, găsim această situație, la sate, sigur, situația era și mai gravă. Tuberculoza și pelagra erau bolile sociale cele mai răspîndite, aceasta din urmă scăzînd simțitor capacitatea de muncă a țăranilor.

Analfabetismul era și aici în floare, lipsa de cultură explicînd în bună parte nivelul scăzut de trai al țăranilor noștri. În 1903, din 56

²² Ibidem, dos. 7/908, fila 11.

²³ *Răscoala țăranilor din 1907 în regiunea Ploiești*, editată de Muzeul regional de istorie Ploiești, pag. 84—85.

²⁴ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. Citat, fila 17—18.

²⁵ Ibidem, Fond Inspectorat Agricol, dos. 27/908, fila 23.

²⁶ Ibidem, Fond primăria orașului, dos. statistic 8/907, fila 43.

²⁷ *Bul. Mîa. Agr. și Domentii*, nr. 4—5/1908, pag. 340.

membri ai obștii Priseaca, care dădeau procură unui concetățean să le apere interesele într-un litigiu cu primăria Tîrgoviștei, 43 nu știau carte ²⁸. Din cei 36 țărani din comuna Beșteloaia, care cereau izlaz, 28 nu știau nici măcar să se semneze, punînd degetul ²⁹. Procentul cel mai mare de neștiutori de carte îl dădeau țărani lipsiți de pămînt. Din 17.883 plugari fără pămînt, 9.190 nu știau carte și 8 693 știau, în timp ce din cei 7 346 plugari cu pămînt știau carte 3 349, iar 3 997 erau analfabeți ²⁸. Este vorba de țărani membri cooperatori.

Statistica e valoroasă și în ceea ce privește numărul mare al țăranilor fără pămînt, față de cei care aveau ceva avere.

Justiția timpului, în slujba clasei dominante îi condamnă pe țărani, fie că erau vinovați sau nu, dînd dreptate arendașului sau boierului, ori cum ar fi apărut în fața instanțelor, piriți sau acuzatori. Cazul țăranului din Dobra, înățișat mai sus, e cea mai categorică dovadă. Chiar atunci cînd moșierii sau oamenii lor sînt condamnați prin vre-o sentință judecătorească, ei nu o respectau în totul. Sub administratorul Mihai Misis al moșiei Săcuieni, dat în judecată de săteanul Stancu Petre Ioniță, fiindcă i-a bătut băiatul, e condamnat de judecătoria de ocol la 10 lei despăgubiri. N-a plătit decît 5 lei, iar după răscoală drept răzbunare l-a pîrit pe numitul sătean ca agitator primejdios ³¹.

Viața grea a țăranilor din județul Dimbovița, lipsiți de orice fel de apărare, este înfățișată și în literatura timpului de scriitorul țăran, participant la răscoală, I. C. Vissarion, din Costești care o redă în pagini ca aceasta :

„Bătaia care era în cinste odată, a venit Cuza și a desființat-o, dar acum a venit în loc, ipistații ne bat, primarii ne bat, boierii de bat, jandarmii ne bat, oriunde reclamăm nu găsim dreptate. Așteaptă autoritățile ca întii să murim și apoi să ne facă dreptate. Legea ne amendează și decît amenda, mai bună bătaia“.

Nici abuzurile boierilor sau ale justiției nu scapă scriitorului : „Apoi domnule judecător, se plînge un țăran, eu nu știu de costătățiile dumnealui, eu știu că am muncit boierului 253 zile ; că nu-i mai sînt dator nici o stramă, că i-am dat puii, fasole, ouăle, mușchii, că i-am secerat, muncit finitivul, tot“ ³². Paginile lui Vissarion oglindesc stări de fapt reale culese parcă din plîngerile către autorități.

În fața acestui neomenos tratament, țăranii nu aveau altă ieșire atunci cînd el devenea peste putință de suportat, decît să-și facă singuri dreptate, lovind în toți asupritorii lui.

Rezistența locuitorilor din județul Dimbovița împotriva jafurilor moșierești și a abuzurilor autorităților, a dat naștere la serioase frămîntări, cu mult înainte de 1907.

Locuitorii satului Priseaca din vecinătatea orașului pășteau din vechime vitele pe un izlaz în suprafață de 380 pogoane făcînd parte din moșia orașului fără să fie impuși la vreo dare.

²⁸ Arh. St. Tgv. Fond. Primărie Anul 1894. Dos. procesul intentat contra locuitorilor din cătunul Priseaca.

²⁹ Ibidem. Fond. Inspectorat Agr. Dos. 27/1908.

³⁰ M. A. Bădărău, o.c., pag. 25.

³¹ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal, dos. citat, fila 241.

³² I. C. Vissarion. *Nuvele și schițe*, Bibl. școlarului, 1954, pag. 93—95.

În 1894 Primăria orașului Tîrgoviște a închiriat unor proprietari de oi din Pietroșița, dreptul de pășunat pe acest izlaz. La 4 mai 1894 inspectorul proprietăților Primăriei urbei Tîrgoviște arăta într-un raport către primar : „ieri pe la orele 11 dimineața s-au răscolat toți locuitorii cătunului Priseaca, comuna Colanul, asupra ciobanilor de la oile... (urmează numele proprietarilor din Pietroșița) ce erau învoiți la pășune cu luna pe izlazul dinprejurul aceluia cătun Priseaca, spre a-i izgoni sub pretext că este izlazul lor ,au bătut ciobanii foarte cumplit“. Înștiințat, s-a dus la Primăria Colanu, pentru ca împreună cu primarul acestei comuni să vină la Priseaca spre a restabili liniștea și a adresa cuvenitul proces verbal „spre a da judecății pe capii acestui fapt“. Primarul, înștiințat probabil de starea de agitație de la Priseaca, a refuzat să-l însoțească. S-a dus el, cu confinistul Nițioi Marin și cu ciobanul ce-l anunțase, la casa guardului silvic Nicolae Geantă, spre a se informa de cele întâmplate, „și l-a aflat ascuns în pod“. Acesta l-a sfătuit să plece, că „nu va fi bine de el.“ În acest timp, sosind cîțiva locuitori și alții trăgînd clopotele acelei biserici, au început să vie din toate părțile aceluia cătun oameni și femei, copii și cu popa în frunte, avînd toți pari, ciomege și cuțite în mîini, „l-au bătut pe el și pe însoțitorul său. Cerea primarului să intervină la procuror să meargă la Priseaca cu forța armată, spre a ridica pe agitatori”³³.

A urmat un lung proces între obștea din Priseaca și Primăria orașului Tîrgoviște, încheiat abia prin 1903, cu victoria celor de la Priseaca. Primăria voia să-i impună acum și la taxe pe care ei nu le plătiseră niciodată. Era un abuz, ferm respins de către țăranii cătunului Priseaca.

Abuzurile autorităților locale în operațiunile de impunere se loveau adesea de opoziția îndîrjită a țăranilor, care nu se linișteau decît sub presiunea forței, folosită de stăpînire.

Un asemenea caz a avut loc în noiembrie 1900 în comuna Ocnița, așezată la nord-est de orașul Tîrgoviște. Spre a potoli spiritele, s-au deplasat aici, prefectul, judecătorul de instrucție procurorul și comandantul companiei de jandarmi, care în urma unei anchete, a arestat 8 indivizi, dînd posibilitatea funcționarilor fiscalului să-și continue operațiunile.

S-au lăsat în comună și după aceia trei jandarmi spre a da concursul autorităților la aplicarea legii băuturilor spirtoase³⁴.

Deplasarea tuturor autorităților, precum și numărul arestațiilor, constituie un indiciu de amploare mișcării țărănești în susnumita comună.

În județul nostru, răscoalele s-au desfășurat între 11—13 martie 1907.

Afară de cauzele generale semnalate mai sus, motivele imediate ale ridicării țăranilor, au fost zvonurile despre răscoalele din Moldova și județele de cîmpie, unde țăranii din comunele Văcărești, Lazuri etc., vecine orașului, mergeau să vîndă gaz.

Faptul este atestat atît de cererea telegrafiată a prefectului conservator de atunci, George Cair, către Ministerul de Interne, de a opri

³³ Arh. St. Tgv. Fond Primăria orașului Tîrgoviște, 1894. Dos. Procesul intentat contra locuitorilor din cătunul Priseaca, fila 19.

³⁴ M. Damaschin și Gh. Matei. *Documente privind unele răscoale țărănești*. Studii — III — an. 6, iulie-septembrie 1953, pag. 182.

vînzarea ziarelor care îi aduc șiri despre răscoala din Moldova, „deoarece aceste știri agită pe țăranii din județul Dimbovița, pentru care personal a oprit difuzarea lor în stațiile de la Titu la Pucioasa“ cerind oprirea lor din capitală³⁵, cît și de țăranii anchetați după răscoală. Mulți au arătat că vestea despre ridicarea țăranilor din Moldova i-a impulsionat și pe ei. Ion Radu Zmaranda din Răzvad, răspundea anchetatorului „Cred că din auzite, numai, că la Moldova s-ar fi răscurat oamenii pentru pămînt și astfel și cei de la noi s-au îndemnat la faptul ăsta“³⁶. Grigore Nedelcu din aceeași comună, întrebant dacă știau oamenii de răscoalele din Moldova, a răspuns : „Știau, căci unii din cei care știau carte cum-părau jurnale, Universul, Alevărul“³⁷. La aceeași întrebare, Toma Iamandi Popescu din Săcuieni, răspundea „Știau, că frații Mocăneștii, care țin hanul domnului Iancu Grigorescu, primeau jurnale și lumea știa că în Moldova sînt răscoale“³⁸.

La Adîncă, „vestea despre răscoală au adu-so soldații care fiind chemați la concentrare se înapoiau căci se complectase efectivul“³⁹. Influența răscoalelor din Moldova ne-a fost confirmată de altfel și de țăranii care mai trăiau încă, prin 1957. Ion Lazăr din Săcuieni atunci în vîrstă de 74 ani îmi spunea „vîntul a venit de la Moldova și noi nu era să stăm cu mîinile în sîn“⁴⁰. Aceeași concluzie trag și magistrații însărcinați cu instrucția celor arestați din județ, care raportau la 18 martie Ministerului de Interne, numele țăranilor arestați și „Cu aceasta binevoii a cunoaște că răscoalele care s-au petrecut în acest județ, nu sînt rezultatul vreunei instigații străine, ci totul s-a pornit din citirea jurnalelor care au pătruns la sate și în care au văzut cele petrecute în Moldova“⁴¹.

Pentru a denatura cauzele reale ale răscoalei, stăpînirea căuta să le pună pe seama unor agitatori din afară. Justiția a urmărit foarte atent acest fapt, dar rezultatele anchetei au fost negative⁴². Se vorbea de un agitator din Ghirdoveni (lîngă Moreni), care ar fi trecut în ziua de muce-nici prin Răzvad și ar fi îndemnat pe oameni la revoluție. Nici un țăran din cei interogați nu l-a văzut. Negativ a fost și răspunsul primarului din Ghirdoveni, la o corespondență în acest sens, a tribunalului Dimbovița⁴³.

Organele anchetatoare, au căutat să afle dacă acești agitatori au lăsat manifeste. Răspunsurile țăranilor, ca și perchezițiile făcute, n-au dovedit nimic. Procurorul Antonescu, care la 21 martie 1907, s-a deplasat la Săcuieri în acest scop, declara : „N-am găsit nici o scriere cu caracterul celor ce ne interesează“⁴⁴. Tot ca agitatori, erau căutați în sudul

³⁵ *Răscoalele țărănești din 1907*. Documente sub îngrijirea acad. M. Roller, pag. 555.

³⁶ Arh. St. Tgv., Fond Tribunal, dos. citat. fila 12.

³⁷ Ibidem, fila 17—18.

³⁸ Ibidem, fila 195—196.

³⁹ Arhivele St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. cit., fila 342.

⁴⁰ Declarația țăranului Ion Lazăr.

⁴¹ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 373. Declarația judecătorului de instrucție C. Nacianu, mort în 1958.

⁴² Declarația mi-a fost făcută de C. Nacianu în martie 1957 și e confirmată de dosarul anchetei aflat la arhivele Statului Tgv.

⁴³ Arh. St. Tgv. Tribunal. Dos. cit. Fila 14.

⁴⁴ Ibidem, fila 186.

județului, „pretinșii studenți“. Prin județul Dîmbovița, era semnalată trecerea a doi indivizi, studenți, îmbrăcați mocănește, și venind călare dinspre Corbii Mari-Vlașca, prin Crovu, Odobești, Sălcuța, împărțind manifeste în toate părțile în numele reginei, spunînd că regele e mort, că armata nu va trage.

Îndemnau pe țărani să devasteze tot. Au fost anunțate autoritățile și trimise împotriva lor ⁴⁵. Știrea a pornit de la administrația moșiei Sălcuța a lui Nicu Stănescu, fost primar la Cîmpina și de la oficiul telefonic Titu. Probabil că cercetările n-au dus la nici un rezultat, deoarece comunicatul privitor la mersul anchetei în județul Dîmbovița, afirma categoric „Nu s-au găsit pretinși studenți“ ⁴⁶. Din cei 120 țărani arestați și cercetați la parchet, numai doi, Dumitru Ion Florea și Constantin Niță din satul Băjești, au declarat că „Mergînd cu gaz în comuna Gratia din Vlașca, au văzut că se dăduse foc conacului proprietății și niște domni îmbrăcați în alb, 10 la număr, vorbind între ei limbi străine, iar cu sătenii românește, împărțeau porumb cu saci la săteni, din magazinele proprietarului. Le-a dat și lor, povățuindu-i să se întoarcă în comună, să dea foc arendașilor greci“ ⁴⁷.

Rezultă deci, că în afara diferitelor forme de exploatare înfățișate mai sus, mișcarea din județul Dîmbovița, a fost impulsionată de știrile despre răscoalele din alte județe ale țării, unde țăranii s-au ridicat pentru a pune capăt abuzurilor și a obține pămînt, scopuri urmărite și de cei de aici. Cert este faptul că nemulțumirea era aproape generală, mai ales în regiunea de cîmpie, iar panica în rîndul arendașilor și proprietarilor de aici, foarte mare.

Din toate părțile județului, se cereau prefectului forțe militare, de care acesta nu dispunea, regimentul 22 infanterie din Tîrgoviște, fiind trimis să reprime răscoalele din Moldova ⁴⁸.

Sudul județului părea mai amenințat, semnalîndu-se grupe mari de țărani, „cari înaintează devastînd și dînd foc spre Potlogi cu obiectivul spre Titu, important nod de cale ferată“ ⁴⁹.

Măsurile repezi luate de guvern și care urmăreau „protecția liniilor telegrafice, telefonice și căile ferate, ce se va asigura prin patrulare, iar paza gărilor prin detașamente de gardă“ s-au îndreptat în primul rînd asupra principalei artere de cale ferată. București-Craiova, care trecea prin sudul județului. În acest fel a fost împiedicată alăturarea țăranilor din satele dimbovițene violentelor răscoale din Vlașca și Teleorman, ai căror țărani se îndreptau spre București în cete organizate, avînd în frunte „grupul de cercetași călări“ dar care au întîlnit pretutindeni armata cu care s-a ciocnit, lăsînd numeroși morți și răniți. După relatările primarului „urbei“ Găiești. Mișu Cornescu, numărul lor trecea de 200—300, iar aspectul cîmpului de luptă „cercetat a doua zi, părea o nemărginită măcelărie“ ⁵⁰.

⁴⁵ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 891.

⁴⁶ *Ibidem*, pag. 851.

⁴⁷ *Ibidem*, 373.

⁴⁸ Petre Spiridon din Adîncea, a fost în cătunul Tiban, din comuna Miroaneasa lîngă Iași, pentru reprimarea răscoalelor. Arh. St. Tgv. Fond Tribunal, fil. 139.

⁴⁹ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 554.

⁵⁰ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 551.

Intervenția energetică a autorităților a împiedicat dezlănțuirea în sudul județului a unor acțiuni de amploare, fără a stinge de tot nemulțumirea țăranilor, permanent agitați. În comuna Lungulețu acuzați de răzvrătire erau preotul, primarul și învățătorul, care ar fi ascuns în sat și „instigatori străini”. Ministrul de Interne, sesizat de „un bun român”, asupra acestei situații, cere prefectului să cerceteze, luând măsurile de cuviință”⁵¹.

Frământări și îndemnuri la răscoală au mai fost semnalate în comunele Pătroaia și Costești. La Costești, agitator era, țăranul autodidact, scriitor de remarcabil talent, I. C. Vissarion.

Fiu de țăran sărac, a cunoscut de mic amarurile lipsei și traiul greu al țăranilor. Participând la răscoala din 1907, instigând pe țărani, el a fost arestat și depus la arestul din Tirgoviște, numele său figurând între cei 120 de țărani reținuți în județul Dimbovița.

Iubit și stimat de concetățeni, alături de care-l găsim toată viața, Vissarion din Salcia, cum era cunoscut la arest, a lăsat o neuitată amintire tovarășilor arestați, înveselindu-i cu glumele sale pline de duh.

Deși întemnițat, el nu înceta cu ironiile la adresa stăpînirii și cei care mai viețuiau prin 1957, (el a murit în 1951), își mai aminteau versurile scrise de Vissarion, cu cărbune pe zidurile celulei :

Vai țăranii împușcați,
 Stau pe drumuri neîngropați.
 Și rămașii neuciși,
 Stau prin pușcării închiși.
 Dorm pe-un pat de scînduri goale
 Și-un bredeac, drept pernă moale.
 Drept de hrană pîine veche
 Și scatoalce la ureche.
 Trei cartoafe degerate
 Și acelea nesărate⁵².

Aceste versuri, înfățișînd mai bine decît sute de pagini situația țăranilor în perioada represiunii răscoalelor, sînt tot odată un aspru și meritat rechizitoriu la adresa regimului de atunci.

Dacă în sudul județului nu se semnalaseră decît aceste agitații, ciocniri violente cu morți și răniți, au avut loc în comunele vecine orașului Tirgoviște. Se aflau aici moșiile : Iancu Grigorescu la Săcuieni, Adîncea și Gura Ocnitei, arendașii Gavrilescu între Săcuieni și Răzvadul de Jos ; Toma Cîmpeanu și Nițache Bolovăneanu la Răzvadul de Sus.

Vestea despre răscoalele din Moldova a găsit ecou în inima țăranilor din aceste comune. Încă din primele zile ale lunii martie se întîlneau pe la crîșme, citeau ziarele, discutau, mergînd cu treburi la oraș, se informau. Acțiunea comună a țăranilor din cele patru comune — mai sus amintite — dovedește că între ei au existat legături și înainte de răscoală. Mai active erau legăturile dintre locuitorii din Răzvad și cei

⁵¹ *Ibidem*, pag. 365.

⁵² Versurile citate le-am auzit de la țăranii Ghiță Ploieșteanu și Ion Lazăr din Săcuieni, închiși cu Vissarion la 1907.

din Săcuieni. Gornistul Petre Radu Gorgoteanu, declara la anchetă că ar fi auzit „duminică seară 11 martie, că au venit în satul lor „vreo trei inși din Răzvad și i-au îndemnat să se răscoale”⁵³.

Din mărturisirile mai multor țărani, reese că „duminică 11 martie, de dimineată, s-au adunat la cîrciuma lui Gh. I. Constantinescu mai mulți țărani și au alcătuit o ciornă de contract de învoieri pentru a o prezenta proprietarului Iancu Grigorescu. „Ciorna a fost scrisă, i se părea lui C. Rădulescu, dă către Gheorghită Constantinescu”⁵⁴. Noi sîntem siguri că el a scris-o, deoarece confruntînd ciorna, păstrată în dosarul tribunalului, cu semnătura sa, recunoaștem același scris frumos, ordonat și citeț. Dăm mai jos în întregime cuprinsul ciornei, din el rezultînd și unele abuzuri ale proprietarului, dar și hotărîrea sătenilor de a impune ei, pe viitor, condițiile în care să se încheie învoierile .

„Condițiile care le cere obștea comunei Săcuieni :

— 3 găini care se dă de nume să nu se mai dea, căci nu pasc găinile pe moșia boierească.

— să ni se dea pămînt după cum e poziția, cu 25 și 20 lei pogonul.

— zilele cu căruța, care se plătesc cu 2 și 2.50 lei să se plătească cu 3 și 4 lei după împrejurări.

— locurile care ni se dau pentru porumb, să nu mai fie ogoare făcute de boieri, ci să le facem noi.

— ogoarele să ne se mai facă decît numai un pogon de ogor pentru vite.

— grapa care era prevăzută în contract ca să se facă la toate pogoanele de ogor primite să nu se mai facă.

— transportul care era pus în contract, să nu se mai facă.

— cocenii să se dea cum este la Adîncea, la snopi de pogon.

— pogoanele care ni se vor da pentru porumb, să fie măsurate drept, nu cum s-au dat pînă acum, cum le primim așa să le facem și ogor.

— dijma porumbului, din trei, una, adică : două grămezi nouă și una boierului.

— ~~doilecii~~ dovlecii și fasoalea să nu se mai dea căci se taie în luna august din porumb cînd se pune grîu cu sapa.

12. Zilele cu brațele, dacă nu se mai fac, să nu se mai plătească cu 3 lei cum s-a plătit pînă acum.

13. Toate muncile cari nu s-au făcut pînă în toamnă, să nu se plătească încărcat, ci cu prețurile care vor fi prevăzute în contract.

14. Să ni se dijmuiască pînă cel mai tîrziu pînă la octombrie și nu să fim ținuți cu porumbul pe cîmp, cum a fost astă-toamnă, de ni s-a stricat porumbul pe cîmp, că pentru unul care nu face datoriile învoirii, să ne ție pe toți cu bucatele pe cîmp.

— În sfîrși să fim dijmuiți în parte, care cum se găsește. Acestea sînt condițiile care le cere toată obștea comunei Săcuieni și rugăm pe domnul proprietar, I. Grigorescu, ca să ne aprobe ca să fie liniște în comună.⁵⁵

⁵³ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. Cit. fila 188.

⁵⁴ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. Cit. Fila 190—193.

⁵⁵ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. cit. Fila 251.

În fruntea oamenilor, Gh. I. Constantinescu a mers apoi la conacul moșiei, înminând cererea administratorului pentru a o da proprietarului. Acesta a și plecat îndată la Tîrgoviște, spre a-i duce lui Grigorescu petiția alcătuită din săteni ⁵⁶.

La terminarea slujbei, preotul Nicolae Georgescu a spus oamenilor să se adune la școală, spre a li se vorbi despre băncile populare ⁵⁷. Alți țărani au fost înștiințați de adunare prin gornistul Petre Gorgoteanu. Aici le-a vorbit studentul în drept Petre Constantinescu, fratele lui Gheorghită învățătorul C. Popescu, despre foloasele băncilor populare, îndemnându-i să facă depuneri ⁵⁸.

Simțind starea de agitație din rîndul țăranilor, preotul N. Georgescu și învățătorul Popescu, după declarația lui Nicolae Ceaușu, „le-a făcut morală, ca locuitorii din satul nostru să stăm liniștiți, că guvernul a luat măsuri, ca domnii proprietari și arendași să mai împuțineze prețurile muncilor agricole” ⁵⁹. Între timp, a sosit în comună, proprietarul Grigorescu cu prefectul G. Cair și revizorul școlar Condurățeanu, primul se pare fiind chemat și la telefon ⁶⁰, de primarul din Săcueni „sub amenințarea oamenilor”.

Poate să fi fost înștiințat și de administratorul moșiei, care să-i fi dat ciorna amintită. Nu după mult timp, și-a făcut apariția la Săcueni, un grup numeros, circa 3—400 de săteni din Răzvad. Văzuseră probabil autoritățile trecînd spre Săcueni, cu proprietarul Grigorescu și-au venit în urma lor. Proprietarul, a fost adus cu forța la primărie și silit să declare că le cedează țăranilor moșia „penru ca să le-o vîndă statul cu prețuri mai ieftine. Grigorescu le-a spus că le poate da el locuri mai ieftine, „dar țăranii n-au vrut”. Ion Oprea din Săcueni, declara că răzvedenii „cu zurbaua l-au silit de ne-au dat declarații, că ne dă nouă moșia” ⁶¹.

Lucrurile evoluaseră între timp, țăranii nu se mai mulțumeau cu condițiile formulate în cerere. Vroiau ca pămîntul să fie al lor. Sprijinul răzvedenilor le-a mărit încrederea în propriile lor forțe.

De nevoie, proprietarul a dat următoarea declarație : „Subsemnatul Ioan Grigorescu, proprietar, domiciliat în Tîrgoviște în fața domnului prefect de Dimbovița, domnul Gheorghe Cair, domnul Constantin D. Condurățeanu, revizor școlar și în fața domnului Aureliu Balaban, inspector comunal, precum și în fața locuitorilor comunelor Săcueni, Adîncea, Gura Ocniței și Răzvad, adunați în localul școlii din comuna Săcueni, declar că consimt ca moșia Săcueni-Adîncea, luată de mine de la stat, să fie cedată Ministerului de Domenii ca să fie vîndută la săteni, Ministerul plătindu-mi-o astfel cum am cumpărat-o, mai mult îmbunătățirile făcute și instrumentele agricole aflate astăzi pe această moșie.

Spre dovadă, am dat această declarație, astăzi 11 martie 1907”.

⁵⁶ Ibidem, fila 191—193.

⁵⁷ Ibidem, fila 220. Declarația lui Ion Lazăr.

⁵⁸ Ibidem, filele 221, 222, 225, 226.

⁵⁹ Ibidem, fila 225.

⁶⁰ Ibidem, fila 214.

⁶¹ Arh. St. Tgv. Fond Tribunal. Dos. cit. Fila 209—210.

Declarația scrisă cu cerneală violetă, are și o copie. Ambele acte au fost semnate apoi de proprietar, de prefect, de revizorul școlar și de 50 de țărani ⁶².

Omul de afaceri care era Grigorescu, n-a vrut să piardă nimic, incluzînd în declarație toate cheltuielile făcute la moșia pe care n-o cedează direct sătenilor, ci statului, probabil spre a fi mai sigur că va fi despăgubit. Pe țărani la rîndul lor nu-i interesa de la cine cumpără moșia, ei vroiau pămînt.

După semnarea declarației, proprietarul, prefectul și însoțitorii lor, s-au înapoiat la Tîrgoviște, iar răzvedenii strigînd „ura” s-au întors în satul lor ⁶³. Înainte de a pleca, au declarat majoritatea sătenilor din Săcueni, cei din Răzvad i-au invitat pe confracții lor de aici și din Adîncea, să vină a doua zi la dînșii, dacă nu, se înorc ei și le pun foc ⁶⁴. Îi chemau pentru a-i sprijini să obțină și ei actele de la proprietarii lor.

Tot duminică, în Adîncea au venit de la Tîrgoviște doi dorobanți cu schimbul, originari din acea comună și au povestit oamenilor cele petrecute la Săcueni. Atunci, primarul G. Dumitrescu, a trimis pe consilierii comunal să vestească lumea, pentru ca a doua zi să meargă la Săcueni ⁶⁵.

Ajuns la Tîrgoviște, Iancu Grigorescu, care dăduse declarația numai sub puternica presiune a amenințării țărănilor, nu s-a gîndit o clipă să-și respecte promisiunea, din contră, telefonează regelui, relatîndu-i agitația și deși spune că a reușit să potolească spiritele, nu uită să solicite „Majestății Sale” ajutor armat ⁶⁶.

În dimineața zilei următoare, luni 12 martie, în frunte cu primarul, locuitorii din Adîncea au plecat la Săcueni, unde crîșmarul Petre Săndulescu, a dat declarație că renunță la „niște poeni din pădure, proprietatea statului, în favoarea țărănilor”. Declarația s-a făcut pe coală timbrată, cumpărată cu bani strînși de la oameni de către ajutorul de primar ⁶⁷. Acesta, primind actul de la inspectorul Balaban, împreună cu consătenii săi, s-au întors la Adîncea pentru a autentifica actul la primărie. În drum, s-au oprit pe la crîșma lui Petre Săndulescu, „au băut aldămașul”, și apoi la primărie unde s-a autentificat declarația lui Săndulescu, făcîndu-se apoi cerere la minister să li se dea lor acele poene. Cererea a făcut-o fiul primarului ⁶⁸. Spre deosebire de alte sate, unde primarii au stat în rezervă sau au acționat de frică, primarul din Adîncea a fost tot timpul în fruntea oamenilor din comuna lui.

Tot luni de dimineață, pînă să se lumineze de ziu, au venit din Răzvad la Săcueni 4 oameni, spre a le reaminti celor de aici, promisiunea din ajun.

În numără mare, țărani din Săcueni, Gura Ocnitei, Adîncea, Răzvad, erau masați în fața primăriei din această ultimă comună. Aici au venit arendașul Toma Cîmpeanu și Grigore Gavrilescu, care ca și Nițică Bolo-

⁶² Ibidem, fila 252, copie fila 263.

⁶³ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit. Fila 198—199.

⁶⁴ Ibidem, fila 199, 200—204.

⁶⁵ Ibidem, Declarația Stoica Stănescu din Adîncea, fila 302.

⁶⁶ *Răscoalele țărănilor din 1907*, pag. 554.

⁶⁷ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit., fila 307.

⁶⁸ Ibidem, fila 308.

văneanu a fost adus cu forța, ultimul în propria-i căruță, culcat pe o buturugă⁶⁹. După venirea autorităților în frunte cu prefectul Cair, arendașii au fost nevoiți să alcătuiască declarații similare celei date de Grigorescu în ajun. Arendașul moșiei Drăgăneasca din Răzvad, Gavrilescu, adăuga că „locuitorii au dreptul chiar acum să intre cu plugurile în acel pământ, fără ca eu să am vre-o pretenție sau să mai dau pe acolo”⁷⁰.

La Răzvad au avut și câteva incidente. Până la venirea prefectului, primarul din Răzvad, Gheorghe Georgescu-Chiru, a telefonat la Tîrgoviște, arătînd că țărani s-au agitat și că moșierii sînt în pericol, pentru care fapt a fost bătut și închis la un loc cu arendașii. Faptul e confirmat de primarul Ilie Mira din Gura Ocnitei, care a raportat la prefectură cu adresa nr. 70/907, că în ziua de 12 martie, în timp ce se îndrepta spre Tîrgoviște, „a fost oprit de locuitorii comunei Răzvad, răsculați, bătut și tirît la primărie, unde se afla și primarul de aici”⁷¹.

Țăranii din Săcueni, au adus cu ei și pe subadministratorul moșiei, M. Misis, pentru a vorbi la telefon cu Grigorescu, să le trimeată actele de proprietate. Neobținînd legătura, a fost crunt bătut.

Rău a fost bătut și picherul Gheorghe Păcurețu, scos de sub pat, din casa unui cetățean, pentru că i-ar fi dat datori „să plătească prestația în bani, pe anul trecut 1906”⁷².

„Unii dintre răzvedeni, au îndrăznit să pună mîna pe hăturile cailor trăsorii, cu care venise domnul prefect și cu domnul procuror și chiar au dat jos cu forța pe domnul Gr. Gavrilescu pe care domnul prefect vroia să-l ia”⁷³, declara Constantin Rădulescu din Săcueni.

Dintr-o scrisoare particulară, a unui ostaș, Vasile Nicolaescu, care confirmă cele de mai sus, reese că bătute au fost și „Cîmpeanu și o parte din arendași”⁷⁴.

Se pare că este o exagerare a susnumitului ostaș din corpul însărcinat cu paza podului peste Ialomița, de la marginea Tîrgoviștei, spre a stimula pe unchiul său, căruia îi adresează scrisoarea, nu știm unde, să se ridice și acolo împreună cu ceilalți țărani. Din această scrisoare, poziția tînarului ostaș se situează sigur alături de răzvrătiți. Nu este de altfel singurul caz.

Înainte de a pleca din Răzvad, pentru a întări declarațiile boierilor, prefectul Cair a dat țăranilor procură la mîină că le va da toate moșiile de la un cap la altul.

Această atitudine, folosită și de alți prefecti, a fost criticată mai tirziu în parlament de M. Gr. Cantacuzino, calificînd-o drept „lucruri extraordinare, pentru că printr-un arbitrar nemaipomenit, în nici-o țară unde domnește legalitatea, prefectii în multe județe, au editat condiții, au chemat prin adrese oficiale sau circulări pe proprietari la prefectură, spre a le impune acolo condiții de învoială, izvorîte din propria lor fantazie, avînd grijă ca în același timp să adauge în acele acte oficiale, că

⁶⁹ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit. Declarația Ion Lazăr, fila 220 și Ilie Mira din Gura Ocnitei, fila 35.

⁷⁰ Ibidem, fila 160.

⁷¹ Ibidem, fila 35.

⁷² Ibidem, fila 200. Declarația lui Vasile Rădoi din Săcueni.

⁷³ Ibidem, fila 191—193 și *Răscoala țăranilor din 1907 în regiunea Ploiești*, pag. 173.

⁷⁴ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 553.

altfel ei nu răspund de siguranța averii, ei organ administrativ, a căror primă îndatorire este tocmai a închezășui siguranța vieții și siguranța averii oricărui contribuabil ⁷⁵.

Probabil și la Răzvad, prefectul să fi îndemnat pe proprietari să cedeze, îmblinzind astfel dirzenia țăranilor.

Obținerea declarațiilor de la moșieri, n-a însemnat decît o etapă și o primă victorie în lupta țăranimii. Fiind convinși că numai de teama bitelor, amenințator mînuite în juru-le, boierii s-au arătat generoși, semnînd acele declarații, țăranii așteptau acum concretizarea renunțării proprietarilor la moșiile lor și, anume predarea către ei a actelor de proprietate.

La rîndul lor, proprietarii erau munciți de gîndul găsirii soluției, care să-i dezlege de promisiunea scrisă dată țăranilor. Mai mult încă, cer stăruitor ajutoare și cît mai grabnic, pentru a nu da timp țăranilor să împartă moșiile. Lipsa trupelor din Tirgoviște, l-a îndemnat pe lăncu Grigorescu, cel mai hrăpăreț dintre ei, să se adreseze direct regelui cu rugămintea de a ordona „a împiedica cu puterea armată acele devastări, căci din partea autorităților respective, nu sînt speranțe” ⁷⁶.

Pentru a liniști spiritele încă agitate ale țăranilor și pentru a-i împrăstia, după plecarea autorităților de la Răzvad, domnul căpitan de jandarmi, le-a spus să vină a doua zi, ia taici, „pentru a primi actele de proprietate” ⁷⁷.

Oroa în felul acesta, să ciștige timp, sperînd în venirea forțelor militare cerute de proprietari.

Nici sătenii nu se lăsaseră amețiți de întîia biruință. Dimpotrivă, starea de revoltă departe de a se stinge, era în permanență creștere. Luni către seară, locuitorii din Adîncea, s-au adunat din nou și-au scris petiție către minister, pentru ca să li se vîndă lor moșia lui Grigorescu (partea ce revenea satului lor) ⁷⁸.

Mult mai puternică era agitația la Săcueni, unde țăranii erau foarte neliniștiți de întîrzierea trimiterii actelor de către proprietarul Grigorescu. Simțind probabil, manevrele acestuia, țăranii au început să murmure și să profere amenințări. Mai pornit era săteanul Ghiță Cioranu, care vorbea printre oameni „că pînă cînd nu vor face ceva stricăciuni la curtea domnului Grigorescu, nu se aduc actele” ⁷⁹.

În cursul nopții, răspunzîndu-se cererilor proprietarilor, a sosit o companie din regimentul 30 Mușcel, condusă de maiorul de stat major, Atanasiu, care a fost cantonată la conacul moșiei Cîmpeanu, situat la extremitatea dinspre oraș a satului Răzvadul de Sus, circa 4—5 km, nord-est de Tirgoviște. Pentru cantonarea ostașilor au fost sculați argații conacului ⁸⁰.

Vestea sosirii trupei, s-a răspîndit fulgerător atît în Răzvad, cît și în comunele vecine, adunînd iarăși pe țăranii peste măsură de indignați de lipsa de cuvînt a moșierilor.

⁷⁵ Ilie Grămadă. *Falsificarea cauzelor răscoalei țăranilor din 1907*, Studii și referate, vol. II, pag. 1388.

⁷⁶ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 553.

⁷⁷ Arh. St. Tgv. Fd. Trib. Fila 198—199.

⁷⁸ Ibidem, fila 302.

⁷⁹ Ibidem, fila 323.

⁸⁰ Declarația țăranilor din Răzvad care mai trăiau în 1956.

Probabil la răspîndirea vestii, să fi contribuit chiar argații conacului, ce se simțeau legați prin interese de clasă, de țărani. În cursul acestei nopți, au fost anunțați și țărani din Valea Voevozelor, cari pînă acum rămăseseră liniștiți. Gornistul acestei comune, Nae Ungureanu, arăta la interogatoriu, judecătorului de instrucție că, „a fost somat de mai mulți concetățeni să sune cu garna, amenințîndu-l că-l taie dacă nu merge cu ei“. Cu alți circa 50—60 oameni care-i luaseră cu ei și pe primarul I. Dumitrescu, au pornit spre Răzvad. În „gura Răzvadului“ s-au întîlnit cu răzvedenii cari veneau către ei ⁸¹.

Puțin după miezul nopții, s-a sunat goarna și în comuna Săcueni, de către Petre Gorgoteanu și Nicolae Ceaușu ⁸². La chemarea lor, s-au adunat mai mulți oameni și-au pornit cu căruțele spre Gura Ocniței. Aici au dat alarma pentru adunarea oamenilor, prin tragerea clopotelor de la biserică. Cu toții trebuiau să pornească spre Răzvad și de aici la Tirgoviște ⁸³.

La Adîncă, alarma a fost dată marți „de mult de dimineață“, adunîndu-se oamenii la primărie. De aici, au plecat cu toți la Săcueni, cerînd și ei o copie după declarația lui Grigorescu, care se afla la preotul Nicolae Georgescu. Oamenii de aici au refuzat să le-o dea, spunîndu-le să aștepte pînă ce Grigorescu va trimite contractul moșiei ⁸⁴. Împreună cu cei de aici, au pornit spre Răzvad, unde între timp sosise și grupul de la Gura Ocniței.

Împreună cu țărani din cele două Răzvaduri, numărul lor depășea 1.000 de oameni. ~~Cu toții~~ au pornit în zorii zilei de marți 13 martie spre Tirgoviște, pentru a obține actele de la Grigorescu.

Deși chestiunea privea în special pe țărani din Adîncă și Săcueni, cu ei mergeau și cei din comunele vecine, fapt care dovedește solidaritatea locuitorilor din aceste sate, menținută tot timpul cît au pregătit și s-a desfășurat răscoala.

Mai vroiau țărani să întrebe pe prefect de prezența trupei în regiune, deși declaraseră că nu vor săvîrși nici-o ucidere sau devastare, în cazul că vor primi pămînt.

În aceeași zi, la 13 martie, s-a produs și schimbarea guvernului, urmată la Dimbovița de înlocuirea prefectului conservator George Cair cu liberalul Costică Dumitriu. Ambii prefecti, confirmă știrea celor petrecute la Răzvad în aceeași zi ⁸⁵.

Nu departe de conacul Cimpenilor, drumul le-a fost barat de armată, ofițerul comandant somîndu-i pe țărani să se întoarcă. Țărani au continuat să înainteze, ceea ce face pe comandant să ordone prima salvă în aer. Efectul a fost nu intimidarea, ci creșterea miniei țăranilor. Neavînd arme la îndemînă, au rupt pari de prin garduri ⁸⁶. Vroiau să străpungă cordonul ostașilor și apoi să pătrundă în Tirgoviște, unde panica era mare, în centrul orașului „aflîndu-se un depozit de sute de mii de arme și munițiuni“ ⁸⁷. E de la sine înțeles că în cazul cînd țărani ar fi intrat

⁸¹ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit. Fila 1.

⁸² Goarna lui Petre Gorgoteanu se află acum la Muzeul de Istorie a Partidului din București.

⁸³ Declarația țăranilor din Săcueni.

⁸⁴ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit. fila 313.

⁸⁵ *Răscoala țăranilor din 1907*, pag. 556.

⁸⁶ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit. fila 4. Declarația țăranilor din Răzvad.

⁸⁷ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 556.

în posesia acestor arme, moșierii ar fi avut de ce să se teamă. De aceea, țăranii trebuiau cu orice preț împiedicați să ajungă în oraș. Ofițerul comandant, ordonă foc în plin. Lupta a început extrem de îndrăjită. Din rîndul țăranilor cad morți și răniți. În același timp, prin curtea locuitorului Niță Mihai își face apariția un escadron de la Școala de Cavalerie⁸⁸, format din 50 elevi, comandați de locotenentul Moruzi, lovind în flanc pe răsculați. Pentru a sosi mai repede, aceștia n-au mai venit pe șosea, ci direct peste cîmp. Îndrăjiți țăranii se reped la dirlogii cailor, trîntesc pe călăreți, luîndu-le vestoanele și sabiile. Femeile și copii iau parte la luptă, aruncînd cu pietre în ostași. În toiul încăierării, un ofițer a despicat cu sabia capul lui Ioniță Sache, veteran de la 1877, decorat pentru acte de bravură⁸⁹.

Copleșiți de armată, care avea avantajul armelor, țăranii se retrag prin curți către pădure, spre a scăpa de urmărirea armatei. Cei din comunele vecine, se retrag grabnic către satele lor⁹⁰.

Pe locul luptei au rămas 10 morți, dintre care 9 din Răzvad și unul din Tîrgoviște. Alți 5 răniți au fost internați la spital, unde doi au murit⁹¹.

În registrul Stării Civile pentru morți din comuna Răzvad în dreptul celor uciși se găsește mențiunea „fiind împușcat de armată în timpul răscoalei penru pămîn, pe cînd se afla în stradă în contra armatei”⁹².

Intervenția brutală a armatei, chiar dacă a reușit să-i împrăstie momentan pe țăranii, n-a potolit furia lor contra moșierilor, mărită acum de uciderea celor din Răzvad.

Gheorghe Avram, cismar, era învinuit că îndemna oamenii să dezarmeze pe soldații de la primărie⁹³, probabil pentru a face și ei rost de arme.

La Săcueni, oamenii strigau „să mergem la Răzvad că s-au omorît frați de-ai noștri”⁹⁴. Centrul răscoalei s-a mutat la Săcueni, unde rămăseseră și cei din Adîncă, cu toți așteptînd primirea actelor de la Grigorescu, ce trebuiau să le parvină încă de dimineață⁹⁵.

Văzînd că actele nu mai sosesc, locuitorii din Săcueni au început să-și piardă răbdarea și se gîndeau să treacă la devastarea și incendierea conacului moșiei. Inn Gheorghe Lazăr, fost servitor la Grigorescu, era acuzat chiar că a cumpărat și chibrituri în acest scop⁹⁶. Tot el declara la anchetă că „Grigorescu era amenințat să aducă actele, de nu i se dă foc conacului, că nimic nu-i mai poate ține pe oameni”⁹⁷.

⁸⁸ Arh. St. Tgv., Fond. Tribunal. Dos. cit., fila 4. Declarația țăranilor din Răzvad.

⁸⁹ Declarația țăranilor din Răzvad. Extractul său de deces se află în registrul Stării Civile pentru morți de la Răzvad la nr. 20.

⁹⁰ Arh. St. Tgv. Dos. ci. Fond. Tribunal, fila 1, 4.

⁹¹ *Răscoala țăranilor la 1907*, p. 561.

⁹² Registrul Stăii Civile Răzvad, publicate în *Răscoalele țăranilor din 1907 în regiunea Ploiești*, pag. 186—187.

⁹³ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit., fila 16.

⁹⁴ Ibidem, fila 327, Declarația lui Ion Coman din Adîncă. Consăteanul său Petre Vlad arăta la anchetă că Ghiță Cioranu „îndemna pe oameni să meargă la Răzvad unde s-au împușcat oamenii de către armată. Fila 332.

⁹⁵ Ziarul „Adevărul” nr. 6306/14.III.907.

⁹⁶ Arh. St. Tgv. Fond. Tribunal. Dos. cit., pag. 222.

⁹⁷ Ibidem, fila 229.

Exasperat de atîta așteptare, Ghiță Cioranu s-a dus la primar și i-a zis „sună domnule primar la telefon, să aducă actele căci altfel ne ducem să surpăm conacul moșiei“. Neavînd ce face, primarul a sunat în acest fel la telefon și pe cînd acesta vorbea, Ghiță Cioranu, „pusese una din cele două cutii ale telefonului la ureche, pentru ca să asculte și dînsul ce se vorbește“ ⁹⁸.

Socotind că nu e de glumit cu minia țăranilor, autoritățile au hotărît că e mai cuminte să-l îndemne pe proprietar să trimită actele moșiei. Ele au fost aduse chiar de procurorul Gh. Al. Antonescu, care declara în acea zi, în scris, că „s-a transportat la Săcueni, unde era informat că sătenii s-au răscolat și vroiau să facă devastări la casa proprietarului Grigorescu“ ⁹⁹.

Procurorul venea însoțit de o companie, comandată de un căpitan ¹⁰⁰. Detașamentul, împreună cu procurorul, au rămas la marginea satului, numai trei călăreți au veni pînă la centrul comunei, unde au tras focuri de armă în aer, după care au spus mulțimei adunate, să aleagă patru delegați care să discute cu reprezentantul autorităților dorințele lor și să primească actele de proprietate. S-au prezentat cei patru țărani, mai violent părăind procurorului Gh. I. Constantinescu, căruia i s-au înmînat actele dorite, precum și recipisa de plată a ratei la minister ¹⁰¹.

Predarea actelor către țărani, n-a fost decît un truc, pentru potolirea spiritelor și salvarea conacului. În ziua următoare, au început arestările. Primii au fost ridicați delegații din ajun, care primiseră actele. În fiecare zi erau arestați apoi cîte doi, trei țărani, din rîndul celor bănuți de instigare.

Deși oamenii se liniștiseră, pentru înlăturarea eventualelor surprize a fost întărit postul de jandarmi Săcueni, de unde erau controlate și comunele Gura Ocniței și Adîncea.

Dirzenia țăranilor din comunele Adîncea, Săcueni, Răzvad se explică și prin aceea că parte dintre ei erau și muncitori la puțurile petrolifere și rafinăriile din jurul Tirgoviștei.

Frămîntări s-au mai semnalat și la Văcărești, unde țăranii au incendiat o casă, vecină cu a arendașului Vasile Georgescu iar 150—200 țărani se îndreptau spre Tirgoviște, dar au fost opriți la Colanu de autorități și armată ¹⁰².

La Piersinari, țăranii instigați de cei ce fuseseră prin Teleorman cu gaz, urmînd pilda răscolăților din acel județ, vroiau să incendieze proprietatea lui Vasile Grecu Calînderu. Intervenția autorităților a împiedicat îndeplinirea planului lor. La Ulmi și Sirbi, o suburbie a orașului, locuită de sirbi-grădinari, veleitățile răscoalei au fost potolite de o companie de recruți, ridicîndu-se instigatorii ¹⁰³.

Teama de răscoală pe moșia sa Băleni, unde se afla și o fabrică de făină, avea și fostul prim-ministru conservator, Gh. Gr. Cantacuzino-

⁹⁸ Ibidem, fila 222.

⁹⁹ Ibidem, fila 185.

¹⁰⁰ Arh. St. Tgv. Fond. Trib. Dos. cit. Fila 332.

¹⁰¹ Ibidem, fila 185, declarația procurorului Antonescu. Declarația verbală a lui Ion Lazăr, care reținea că atunci a văzut și el că Grigorescu cumpărase moșia de la stat cu 320 lei ha.

¹⁰² Răscoalele țăranilor din 1907, pag. 565.

¹⁰³ Ibidem, Raportul procurorului Antonescu către Min. de Interne, p. 518.

Nababul, pentru care cere atît verbal/cît și scris ministrului de interne în guvernul liberal, Ionel Brătianu, 100 de soldați să-i păzească aceste bunuri ¹⁰⁴.

Rugămîntea ese imediat îndeplinită, în numele ministrului de interne, prefectul de Dîmbzovița, primind dispoziția să trimită urgent la Băleni un detașament de 50 soldați, pentru paza curții și a fabricii domnului Cantacuzino ¹⁰⁵.

Prefectul Dumitriu, răspunde că a luat măsurile necesare „și la Băleni vor porni coloane volante ca și în alte direcții“. Atenția deosebită față de fostul premier, dovedește o dată mai mult, deplina înțelegere între conservatori și liberali, de a face front comun împotriva țăranilor și/dacă numărul cerut de Cantacuzino este redus la jumătate, se datora numai lipsei de forțe militare, grosul armatei fiind în regiunile unde răscoalele au fost mai violente.

Raportînd îndeplinirea ordinului, prefectul anunța că a arestat pe instigatori, prinzînd și corespondența secretă care-i chema la răscoală ¹⁰⁶. Despre ce fel de corespondență este vorba, nu știm, atît rapoartele oficiale, cît și declarațiile țăranilor anchetați neamintind nimic în acest sens.

Din tot județul au fost arestați peste 120 țărani. Unii au fost supuși unei cercetări sumare ca preotul Nicolae Georgescu din Săcueni ¹⁰⁷, majoritatea au fost reținuți mai multe săptămîni în arestul din Tîrgoviște. Cei mai mulți erau din comunele vecine orașului.

La arest, starea de mizerie, era mărită și de veștile din alte județe, unde mulți din cei judecați, fuseseră condamnați la moarte. Probabil de aceea la anchetă, cei mai mulți negau faptele ce li se puneau în seamă, spunînd, fie că n-au participat la răscoală, fiind bolnavi, fie că au fost luați de ceilalți sub amenințarea că vor fi bătuți sau li se vor pune foc ¹⁰⁸.

Anchetarea lor nu se terminase încă la sfîrșitul lui aprilie. Țăranii din Săcueni au fost anchetați la 20 aprilie, iar cei din Adîncă la 27 aprilie. În urma anchetei, unii țărani sînt puși în libertate. Cei socotiți mai primejdioși, sînt menținuți la arest ¹⁰⁹. O primă cerere de punere în libertate a țăranilor din Săcueni în frunte cu Gh. I. Constantinescu este respinsă. Repetînd cererea sînt puși în libertate la 21 aprilie, urmînd a fi judecați — totuși.

Pentru a înlătura posibilitatea unor pedepse capitale, soțiile și rudele unora din cei arestați, au cheltuit sume mari cu avocații. Auzînd de acuzațiile pe care moșierii, în special Iancu Grigorescu, le pun pe seama lor, deținuții din arestul de la Tîrgoviște, au făcut un memoriu către Jean. I. Dalles de la Bucșani, recunoscut ca fiind cel mai omenos ¹¹⁰.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 518.

¹⁰⁵ Arh. St. Tgv. Fond. Trib. Dos. cit. pag. 519.

¹⁰⁶ *Ibidem*, fila 559.

¹⁰⁷ Pr. Al. I. Ciurea. *Preoți români în revoluțiile țărănimii*. Studii teologice nr. 9—10, noiembrie-decembrie, an V, pag. 182.

¹⁰⁸ Aproape toți țăranii din Răzvad, V. Voevozi, Săcueni, Adîncă ale căror interogatorii se găseau în dos. citat, fac această declarație.

¹⁰⁹ Arh. St. Tgv. Fond. Trib. Dos. cit., fila 145.

¹¹⁰ Declarația lui Ion Lazăr și a văduvei lui Gh. I. Constantinescu care a fost de mai multe ori la Dalles spre a interveni pentru soțul ei.

Dalles a venit la tribunal, a cercetat dosarele, s-a dus apoi la arest, a stat de vorbă cu deținuții, promițându-le că va face totul pentru a-i scoate de acolo. S-a ținut de cuvânt fiindcă a intrat în completul de judecată ca primjurat ¹¹¹

Procesul țăranilor la curtea cu juri a ținut 3 zile.

Unii din cei mai aprigi acuzatori a fost proprietarul Iancu Grigorescu, care s-a folosit de mărturiile mincinoase ale unor oameni ai lui din comună.

Țăranii au fost apărați de avocații : Costică Cimpeanu, fratele arendașului de la Răzvad, pe care moartea celor 10 țărani l-a determinat poate la acest gest, pentru a potoli pe viitor resentimentele țăranilor față de familia sa ; Polizu Dragomirescu, Mișu Cornescu și scriitorul Brătescu Voinești, ce practica pe atunci avocatura în orașul natal ¹¹².

Cu toate că apărătorii au arătat nevinovăția țăranilor, instanța, pentru a satisface pe unii din moșieri, a vrut să condamne circa 16 țărani. Dalles s-a opus, părăsind în mod demonstrativ ședința. Readus după vreo oră, reușește să abțină achitarea tuturor arestaților ¹¹³. De altfel, Dalles al cărui nume e legat de numeroase opere filantropice (sala ce-i poartă numele din București, spitalul și școala din Bucșani) e singurul despre care țăranii vorbesc și astăzi cu respect.

Sentința dată, era necesară și pentru potolirea tensiunii. Se pare că datorită intervenției lui Dalles, sentința de la Tîrgoviște a fost unică și contrară dispozițiilor, deoarece ea a atras asupra magistraților locali, observații din partea procurorului general și al ministrului de justiție, Toma Stelian ¹¹⁴.

La începutul lui aprilie, liniștea era restabilită în tot județul. Totuși autoritățile vegheau, așa cum reese dintr-un raport al generalului Cica, către forurile superioare ¹¹⁵. Știrea este confirmată și de un raport al prefectului către Ministerul de Interne, către Averescu, Sturza și palat. Țăranii nu mai voiau să încheie învoieli în condițiile impuse de proprietari. Gh. Ciobanu era dat în judecată fiindcă la 8 aprilie, când a venit Misis subadministratorul moșiei Săcueni să iscălească oamenii contractul de învoieli, s-a opus zicîndu-le „Să nu-l iscălească pînă nu-l vor face pe placul lor, iar de-l vor face altfel să-l duceți pe proprietar în baionete la Tîrgoviște“ ¹¹⁶. Justiția a apreciat „sfaturile“ susziselui, ca generatoare de răzvrătiri. Deși primise două pogoane pentru semănat porumb, învinuitul declara că n-a semnat încă contractul.

De refuzul țăranilor de a semna învoielile propuse de el „deși le-am făcut toate propunerile și concesiunile putincioase“ se plîngea și Gr. Cantacuzino-Nababul, arătînd că ei pretind „învoieli imposibil de acordat“, că își permit să ducă vitele pe izlazul moșiei lui „fără nici o teamă. Cerea prefectului de Dimbovița să intervină să se pună capă acestor acțiuni,

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Declarația țăranilor din Săcueni care trăiau încă în 1957.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Declarația judecătorului de instrucție C. Nacian, care a primit observație scrisă.

¹¹⁵ *Răscoalele țăranilor din 1907*, pag. 362.

¹¹⁶ Arh. St Tgv. Fond. Trib. Dos. cit., fila 342.

„anarhice care lovesc în proprietatea sa și-l păgubesc“. Îl ruga tot odată să intervină „pentru o înțelegere pașnică de învoire“ ¹¹⁷.

Faptele de mai sus demonstrează că gloanțele cu care stăpînirea i-a improșcat, n-a înfrînt hotărîrea țăranilor de a li se crea condiții mai bune de viață, din contră ea se afirmă tot mai categoric.

Potolite în primăvară, răscoalele amenințau să izbucnească din nou toamna și fapt interesant, de astă dată agitația părea să înceapă din județul Dimbovița, unde, după relatarea lui P. Ștefănescu, fost secretar general de interne, s-ar fi răspîndit un manifest, ce îndemna pe țărani nu la revolte, ci pur și simplu la asasinaarea arendașilor și moșierilor.

Probabil nu numai necazur din martie, dar și asemenea zvonuri l-au îndemnat pe proprietarul Iancu Grigorescu de la Săcueni să-și vîndă moșia, nu țăranilor față de care a nutrit numai dispreț și ură, ci altul moșier ¹¹⁸.

Puternica mișcare a țărănimii a fost ca și precedentele. Înăbușită sîngeros de către reprezentanții stăpînirii, amenințați serios în suportul lor material de revendicările celor ce cu forța voiau să intre în posesia pămîntului pe care de secole îl făceau ră rodească prin trudă și suferințe, nu însă și în folosul lor. Deși liniștiți de crunta represiune, țărani înspăimîntau însă pe stăpînitorii moșiilor, cărora le dovediseră că atunci cînd mizeria și sărăcia, ajung la limitele lor externe, ei n-au altă cale de a le înlătura, decît ridicarea violentă contra celor ce le cauzau. Înăbușirea răscoalei nu era de fel un indiciu că țărani se resemnau cu înfrîngerea, acceptînd povara obligațiilor mai departe. Prea fusese crîncenă revolta lor, pentru ca moșierii și iarendașii să-și ducă fără teamă, mai departe, parazitarea lor existență.

Spre a evita, pe viitor, noi răscoale și spre a stinge cel puțin pentru moment spiritele încordate și ura stîrnită de moartea celor 11.000 țărani, stăpînirea se grăbește să ia unele măsuri, menite să ușureze sau mai degrabă să reglementeze raporturile dintre moșieri sau arendași și țărani. În acest scop a fost modificată legea învoirilor agricole, noua lege făcînd unele concesii țăranilor. Ori care ar fi fost gîndurile stăpînirii ce căuta să evite o nouă împroprietărire, cert este că noua lege a învoirilor agricole nu era un act de mărinimie din partea ei, ci o cucerire, ce-i drept modestă, totuși o cucerire a răscoalei, făcînd încă odată valabile spusele lui Bălcescu că domnii și boierii pămîntului nu dau nimic fără numai ceea ce le smulg popoarelor.

Legea nu leza cu nimic baza exploatării, marea proprietate rămînd neștirbită, iar țărani lipsiți de pămînt depindeau mai departe de ea. Se pare că la alcătuirea ei au fost consultați și moșierii. Dintr-un raport al prefectului de Dimbovița, rezultă că el a convocat pe toți proprietarii și arendași fruntași din județ, pentru a stabili o înțelegere comună în ce privește măsurile de îmbunătățire ce urmau să se aducă învoirilor agricole ¹¹⁹.

¹¹⁷ Răscoalele țăranilor din 1907 în regiunea Ploiești, Dos. pag. 151.

¹¹⁸ De altfel Grigorescu, dezamăgit de sentința tribunalului, a vîndut moșia ca o răzbunare contra țăranilor. Declara că vrea să le dea un proprietar, care să nu le lase decît o singură capră legată de gard și pe care să n-aibă unde paște un fir de iarbă. (Declarația țăranilor din Săcueni).

¹¹⁹ Răscoalele țăranilor din 1907, pag. 365.

Concesiile pe care noua lege le crea ,nu înlăturau fondul problemei, anume formele de exploatare feudală. Prin legea de la finele anului 1907, statul intervenea să înlătore numai abuzurile săvârșite de proprietari și arendași în dauna țăranilor, fără a le atinge privilegiile apărute de însăși conținutul legii.

Cu toate acestea, pe alocuri, proprietarii vor să nesocotească învoielile și să le aplice pe cele vechi, atât de împovărătoare pentru țăranii. În județul Dâmbovița, s-au semnalat o serie de încălcări a noii legi, de către aceia care nu se împăcau cu noile contracte scrise, preferându-le pe cele vechi, verbale, ce le îngăduia multe abuzuri.

Numai că acum țăranii nu se mai plecau în fața încercărilor moșierilor și arendașilor de a nesocoti legea. Din arhiva fostului inspectorat agricol, aflăm numeroase cazuri de rezistență din partea țăranilor față de tendințele abuzive ale exploataretilor. Numeroși arendași au fost chemați în judecată pentru încălcarea legii învoirilor. Putem aprecia atitudinea de acum a țăranilor tot ca o cucerire a răscoalei. Cutezanța lor arată că înăbușirea răscoalelor nu le-a temperat avântul, ci i-a făcut mai fermi în apărarea cuceririlor dobândite, hotărâți să nu cedeze nimic, ci să continue lupta pînă la triumful cauzei lor.

1907 ÎN OPERA LUI I. C. VISSARION

ALEXANDRINA ANDRONESCU

Născut la sfârșitul secolului trecut la Costești-Dimbovița, aproape de Titu, scriitorul-țăran I. C. Vissarion a trăit o mare parte a vieții în satul natal, zugrăvind în operele sale viața satului cu bucuriile și necazurile lui.

El nu este însă un țăran oarecare, ci un țăran cult, „cu o cultură acumulată pe apucate”¹, de aceea păstrează în opera sa anumite caracteristici, rămânând astfel legat de mentalitatea satului.

El singur se consideră „un scriitor țăran, cum e Maxim Gorki în Rusia”² și tocmai pentru că a fost atât de mult legat de oamenii de la sate, opera sa are o particularitate interesantă, plină de contradicții.

În perioada de dinaintea primului război mondial activitatea sa de scriitor este destul de bogată și pe lângă volumul „Draci și strigoi” (1883), „Fără pîine”, „Mîrlanii”, „Nevestele lui moș Dorogan” (1913), „Privighetoarea neagră” (1916), I. C. Vissarion publică în revista „România muncitoare” drama socială în 4 acte „Lupii”, ca mai târziu această lucrare importantă pentru crezul său literar din acea vreme, să apară în volum în 1915. Tot în „România muncitoare” apare în 1910, în fragmente, o încercare de roman, „Răsculații” care tratează aceeași temă a răscoalei din 1907.

Am putea spune că adevăratul debut și-l face sub semnul oglinzirii acestor evenimente cărora le sînt consacrate piesa de teatru, încercarea de roman și cîteva poezii care nu au fost încă publicate, dar care exprimă durerea adîncă a țărănimii asuprite și îngenunchiate de moșierime.

Se pare că aceste poezii au fost scrise chiar în timpul răscoalei deoarece Vissarion așterne pe hîrtie pagini de o adevărată valoare artistică și documentară și aceasta nu de pe poziția scriitorului, ci de pe aceea a țăranului participant la răscoală.

De altfel, Vissarion a fost închis la penitenciarul din Tirgoviște unde, plin de revoltă, el scrie cu cărbune pe peretele celulei următoarele versuri :

„Vai, țăraniî împușcați/ Stau pe drumuri ne-ngropați,/ Iar rămașiî neuciși,
Zac prin pușcăriiî închiși ;/ Drept de hrană — pîine veche/ Și

¹ Gafița, Mihai — Prelață la volumul *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1959.

² *Ibidem*.

scatoalce la ureche ;/ Dorm p-un pat de scinduri goale/ C-un bedreag drept pernă moale“³.

Apoi, într-una din ultimile schițe publicate în 1935, un personaj întruchipat de o bătrână se adresează țăranului povestitor, spunându-i cu multă obidă : „Bine, maică, acum cîțiva ani făcuși revoluție. ...Sculași lumea să ia moșiile boierilor și veni oastea și omori o groază de creștini... Și pă dumneata, maică, nu te luă dracu !... Tenchiseră nițel și-ți dădură drumul ; iar Dumnezeu nu te trăzni nici el !...“⁴

Se mișcă în opera lui I. C. Vissarion o serie întreagă de personaje reale ; tipurile sînt specifice împrejurărilor și sînt cu atît mai bine realizate cu cît sînt zugrăvite de foarte aproape.

Aceste „animale“, așa cum erau socotiți răsculații de către imbui-bații satelor, sînt în sufletele lor simple, capabili de cele mai variate sentimente : ura și dragostea, dîrzenia și duioșia, puterea și slăbiciunea.

Găsim în drama „Lupii“ o serie întreagă de personaje dintre cele mai complexe : de la Nicu — proprietarul moșiei, Nae, administratorul moșiei și Profirița nevasta acestuia pe de o parte, și Ion Găvan cu familia sa, Lixandra și copiii, Marin și Stanca văduva pe de altă parte : două tabere diferite, cu forțe diferite, cu caracter și motive diferite, ce dau conflictului duritate și o încordare bine întemeiată.

Lixandra este o fire sensibilă, plină de duioșie. Necazurile și sărăcia îi distrug nu numai ființa dar și construcția sufletească : „...N-am fost sortită să pot rîde !... Mi-a plăcut să cînt ; dar n-am putut de lacrimi !... Cui îi plac florile mai mult decît mie ?... Dar dacă văz în juru-mi durere, sărăcie și mă ține pieptul de nu pot să dorm, cum să pot cînta ?...“⁵ Moare tuberculoasă, cu durerea în suflet, că și-a lăsat copiii și bărbatul fără nici un sprijin.

Stanca văduva, sora Lixandrei este contrar acesteia și a celorlalte personaje ale piesei, tipul revoluționarei, a conducătorului care nu vrea să cedeze exploatării ciocoilor.

Ion Găvan personajul central al piesei, reprezintă drama țăranului lipsit de o concepție clară despre revoluție, slab, șovăitor, incapabil să ia o hotărîre definitivă, își iartă dușmanii, mai crezînd încă într-o urmă de omenie, într-o înțelegere dintre țărani și moșieri. Moare, pradă slăbiciunii lui.

Marin este țăranul întîlnit peste tot în opera lui Vissarion. Și pentru că este un tip hazliu, aici în drama „Lupii“ nu prea își are locul, rămînînd astfel în atmosfera răscoalei din 1907, un personaj nereușit.

Fragmentul de roman „Epilogul răscoalei“ ar putea constitui epilogul întregului „ciclu“ despre 1907 al lui Vissarion, pentru că această încercare de a scrie o operă de proporții mai mari ilustrează represiunea sălbatică a ridicării țăranilor pentru pămînt.

³ Radu Gioglovan și Toma Svințiu, *Reforma agrară din 1945 în județul Dimbovița*, în volumul „Din lupta P.C.R. pentru încheierea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în bătălia pentru reforma agrară din 1944—1945“, II, București, 1958.

⁴ Vissarion, I. C. — *Invietorul de morți* — București, 1935.

⁵ Vissarion, I. C. — *Lupii* — București, 1916, p. 39.

Există aici un personaj, moș Radu care ajunge să-și blesteme soarte că a apucat să vadă sfârșitul tragic al răscoalei de la 1907. Din postura de soldat silit să tragă în frații săi țărani, moș Radu povestește cu mult necaz sfârșitul unor răsculați care au fost îngropați de vii. Simbol al chinurilor îndurate pentru pământ, imaginea mîinii îngropatului de viu, care se zbate ca o ghiară a morții, îl urmărește ca un reproș pe țăranul soldat.

Povestirea țăranului se termină cu cîteva versuri ce ilustrează amarul adunat de veacuri în sufletul țăranului exploatat :

„— Cînd mi-o sta sufletu-n gît,/ M-oi ruga numai atît :/ Mai stai, suflate, pe loc,/ Că mai am în mine-un foc —/ Focu cînd mi-oi potoli/ Poți să ieși cîndu-i voi !...“⁶

În lucrarea de față am amintit de cîteva poezii scrise de I. C. Vissarion în focul răscoalei de la 1907, care nu au fost încă publicate. Una dintre acestea este „Doina lui 1907“ scrisă la 30 martie și constituie am putea spune epilogul răscoalei ,oglundind jaful și cenușa ce a mai rămas din sate și din țăranii răsculați cît și condiția inumană la care au fost reduși fără motiv, sau poate numai pentru motivul că mureau de foame. Din bruma ce aveau nu le-a mai rămas nimic, nici măcar sentimentele curate, sau mai păstrează ceva — mormintele celor dragi pe cîmpuri și la marginea satului. Pînă și cultul pentru morți le este pîngărit. Țăranii mor ca animalele, îngropați de vii, fără preot.

Pe cei rămași în viață îi așteaptă temnițele grele ca drept răsplată pentru că nu au fost „de treabă“, sau pentru că nu au mai putut suporta foamea.

Natura tristă și îndoliată participă la durerea și revolta scriitorului. Cîmpul este uscat, soarele nu îndrăznește să lase singele și trupurile țăranilor uciși pe cîmpuri, pîngărite de plugurile ciocoilor.

Vissarion plînge și soarta celor care au fost alături de suferințele țăranilor și care nici ei nu au avut un sfârșit mai fericit.

Pentru o mai bună exemplificare a celor transmise de mesajul poeziei o reproducem mai jos după manuscrisul (fig. 1—4) ce se află la Casa memorială I. C. Vissarion din Costești-Dîmbovița :

„Frunză verde de stejar,/ Plâng și popii în altar,/ Plâng neveste, plâng copii,/ C'au rămas sate pustii !/ Urlă cîinii prin păduri/ Turbați de bubuituri.../ Că dădeau cu tunurili/ Să dărâme satele,/ Să ucidă vitili,/ Să ne stingă zilili !.../ La marginea satului/ Am crucea bărbatului,/ Crucea neni, crucea taichi,/ Iar aici o am p'a maichi.../ Frunză verde de secară,/ Cîmpul nimeni nu-l mai ară,/ Că țăranii răsculați,/ Făr' de popă's îngropați, Iar cei ce n'au fost uciși,/ Stau prin temnițe închiși !/ Procurorii-i tot întrebă,/ Că de ce n'au fost de treabă,/ Că acum pe lege dreaptă/ Ocna neagră îi așteaptă !/ Ocna neagr' a jepilor,/ Și legea tiranilor, Și munca'nvoelilor,/ Tot una ne sînt de grele,/ Tot una ne sunt de rele !.../ De mulți ani ne dijmuiți,/ De mulți ani ne chinuiți,/ Și cînd dijmuirăm noi,/ Vă supărați ciocoi !.../ Foaie verde trei alune/ Vine Oltul plin de

⁶ Vissarion, I. C. — „Epilogul răscoalei“, din volumul *Scrieri alese* — E.S.P.L.A., 1959.

Donna lui 1907. 1)

Imaga vrede de a
 Plâng și popii în altar
 Plâng nemurte, plâng capii,
 Cău rânas sate pusti
 Uola cămii fîr pînă
 Turbati de lăutarii...
 Că bideaua sa fîrnat
 Să dădărua satelii,
 Să vînda vîrșii,
 Să ne strîga pîlă!
 Au mîrșii, satul
 Au mîrșii, bătălie
 Cău mîrșii, mîrșii
 Să mîrșii, mîrșii!

a

Tu ești ce n-ai fost
 Stau prin tîmnițe
 Procurori tot intruți,
 Că de ce n-ai fost de lîngă
 Că am putut deșerta
 Dea ne pînă
 Că nea gîta pîlă,
 Si legea fîrnat,
 Si mîrșii, mîrșii
 Tot mîrșii ne sunt
 Tot mîrșii ne sunt de rele!
 De multe ani ne dîmniți,
 De multe ani ne dîmniți,
 Si cînd dîmniții noi,
 Vă supărarați cînd!

Frații, mîrșii, alinați
 Vă dîmniți pînă de epine,
 Că pînă tîmnițe de lîngă!

b

Vine Olteul supărat,
 Că i-a sînge, a mîrșii,
 Că la Gîrșii sunt aduși,
 Si la grele dîmniți pîlă,
 Pînă la Kogălniceanu,
 Si cu Valeriu, tîmniți,
 Si Florescu, bătălie
 Fîrnat au fîrnat cu sîmniți
 Că cînd au sfîrșit
 Să mîrșii pîrșii negrișit
 În mîrșii cu pîrșii bătălie,
 Si în dîmniți, aruncati
 Si, a pîrșii vîrșii să pîrșii
 Că au fîrșit de mîrșii mîrșii...

Frații, mîrșii, alinați
 Vă dîmniți pînă de epine,
 Că pînă tîmnițe de lîngă!

c

Unde-a fost sînge vîrșat,
 Tot pîrșii tîmniți e cîrșat,
 Soare le mîrșii vîrșat
 Să lase sînge cîrșat,
 A pîrșii de cînd vîrșat!
 Cînd ia mîrșii după pîrșii
 Si o pîrșii în albi pîrșii,
 Tot a pîrșii a mîrșii
 Sîngele vîrșii vîrșat
 Si lîngă pîrșii în cîrșii bătălie,
 Jălă pîrșii pîrșii dîmniți...

d

Fig. 1

spume/ Că geme temniți de lume !.../ Vine Oltul supărat,/ Că-i cu sînge-amestecat./ Că la Girugiu sunt aduși/ Și la grele chinuri puși/ Boerul Kogălniceanu,/ Și cu Valescu țaranul,/ Și Florescu. bădăranul,/ Fiindc'au ținut cu Sărmanul.../ Că ciocoi-au sfătuit/ Să mi-i piarză negrișit,/ În saci cu pietre băgați,/ Și-n Dunăre aruncați,/ Și'apoi veste să'mprăstie" C'au fugit de nu-i mai știe !.../ Foaie verde iasomie/ Nu-i nici iarbă pe cîmpie,/ C'a dat secetă pustie ! Unde-a fost sânge vărsat/ Tot pămîntul e crăpat,/ Soarele nu s'a'ndurat/ Să lase sânge curat./ A fi de ciocoi arat !... Cum ia roua după flori/ Și-o pune în albiu nori,/ Tot așa a ridicat/ Sângele nevinovat,/ Și l-a pus în curcubeu./ Jalbă pentru Dumnezeu !..."

(*Doina* lui 1907, 30 martie 1907)

O altă poezie (fig. 2) a lui I. C. Vissarion, care a rămas *fără titlu* exprimă aceeași stare jalnică a țăranului flămînd, hărțuit și dezumanizat. Reproducem mai jos poezia după manuscris :

„Vino Doamne pe pământ,/ Nu sta tot în cerul sfânt/ Fă-te om ca or
și care,/ Dar lasă-ți puterea mare./ Simte cum simte săracul,/ Și durerea
și pe... dracul !/ Ia-o pe drum prin noroaie,/ Prin vânturi reci și cu
ploaie ;/ Mergi flămând și înghețat,/ Prin viscolul ne'ndurat,/ Simte relele
ca mine/ Și-apoi să-mi spui de ți-e bine !/ Întâlnește-te cu hoți,/ Lasă-i să
te fure toți,/ Lasă-i să te bată bine,/ Ca să poți simți ca mine“.

Poezia „Răscoala 1907“, a treia din grupul celor rămase în manuscris (fig. 3) constituie un îndemn la răscoală ; țărani își adună forța seculară și ca o putere unică se ridică cu furci și cu topoare ,dau foc la moșii, își fac dreptate singuri :

Vino Doamne pe păcătoși
Nu ești tot în cerul sfânt.
Fă-te om, ca să și om
Văz lăsa-ți puterea mare
Sfinte cum sfinte oămene!
Și dăruiea și pe... dușul!
Fă-o pe Dumnezeu prin noi.
Prin vânturi, zău și ea ploaie.
Mergi flămând și înșelător!
Prin vântul lui răsturnat,
Sfinte rebele ca mine.
Și apoi să-mi spui de tu e omul!
Fă-lăscălește cu hoști,
dă-lăscălește furește-te.
Dă-mi, sfinte Sfinte și mine
Ca să pot fi sfinte ca mine

Fig. 2.

S-au riscolat Flămânzi cu cozi și, în
 far case și palate mult locale, o va
 Răcora, placă și fete și stiga
 „Pe ci va se scapă! Pe ci fu va le
 a găsi prin iată și stiga: a mult și
 De ce va și... Haină să se dă
 usuri de... Cicoșii fug în ceară
 va mult, lenis, tot, tunc...
 Căci de flacări, în multe
 a aduce au de înșela și

J. C. Navarro

Fig. 3.

„S-au răsculat Flămânzii cu coase și topoare,/ Iar case și pătule sunt toate o vârtoare/ Răcnesc flăcăi și fete și strigă încruntați/ „Pe ei să nu ne scape ! Pe ei ! Nu vă lăsați !/ Aleargă toți prin sate și strigă : „Mulți să fim !“/ „De ce vi-i frică-acuma ? Haideți să-i dijmui“/ Ca iepurii de repezi ciocoi fug în crâng,/ De frică mulți leșină, toți tremură și pling !/ Se'nnață limbi de flăcări, se'nnață sus în cer.../ E jertfa ce-o aduce, acei ce dreptu'și cer...”

(Răscoala 1907)

I. C. Vissarion este un povestitor expresiv al vieții de la țară, „înzestrat cu o rară putere verbală de a reproduce realitatea...”⁷. Viața satului cu evenimentele pur reale ce se desprind din paginile sale este de-a dreptul impresionantă ; apar aici o galerie întreagă de personaje bine conturate cu trăsăturile țaranului muntean. Dialogul este rapid, cu particularități specifice graiului din satul unde s-a născut povestitorul țaran.

Din paginile lui I. C. Vissarion se desprinde clar, intern și adevărat, o adâncă emoție sufletească pentru clipele trăite, aducând în fața cititorului întunecata imagine a suferinței țărănești în răscoala de la 1907.

BIBLIOGRAFIE

1. Vissarion, I. C. — *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., București, 1959.
2. Vissarion, I. C. — *Lupii*, București, 1916.
3. Vissarion, I. C. — *Învietorul de morți*, București, 1935.
4. Vissarion, I. C. — Manuscrisele aflate la casa memorială „I. C. Vissarion“ de la Costești, Dimbovița.
5. Călinescu, George — *Istoria literaturii române*, București, 1941.
6. Lovinescu, Eugen — *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, București, 1928.

⁷ Lovinescu, Eugen — *Istoria literaturii române contemporane*, vol. IV, București, 1928.

ASPECTE ALE SITUAȚIEI ȚĂRANIMII DÎMBOVIȚENE DUPĂ ANUL 1907

MIRCEA ALEXANDRESCU

După încheierea sîngerosului episod al anului 1907, cu toate că se constată pentru un scurt timp un reflux revoluționar, urmările impuse de marea răscoală a țăranilor constituie un interesant domeniu de cercetare. Burghezo-moșierimea ce înăbușise în mod barbar încercarea de eliberare socială a celor exploatați, a fost silită să ia unele măsuri de îmbunătățire a soartei țăranilor, de limitare a abuzurilor și nedreptăților. Guvernul liberal de teama unui nou 1907 a emis o serie de legi menite să domolească ura celor care au avut atîtea de suferit. Din aceste motive s-au elaborat cele 3 legi mai principale în legătură cu țăranimea, luată în ansamblul ei : legea, sau mai bine zis, noua lege a învoielilor agricole ce reglementa relațiile dintre moșieri și țărani, cea împotriva trusturilor arendășești și legea Casei rurale în legătură cu cumpărarea moșiilor particulare și vînzarea lor în loturi țăranilor. S-a acționat de către liberali chiar spre pregătirea unei reforme agrare, însă izbucnirea primului război mondial a oprit continuarea ei. Pentru aceste motive conservatorii acuzau pe I. I. C. Brătianu că are idei socialiste¹. În acești ani se reliefează activitatea intensă a învățătorilor pentru emanciparea țăranimii prin înființarea de bănci populare, obștii de arendare, cooperative, cercuri și cămine culturale, antrenînd în aceste instituții rurale un mare număr de țărani. Presa sătească, deși sporadică, a jucat de asemenea un rol important în unitatea de acțiune a țăranimii².

Legea învoielilor agricole din 23 decembrie 1907/5 ianuarie 1908 interzicea „munca la tarla” admițîndu-se „numai cea în bani sau în dijmă de-a valma”, se interziceau rușfeturile și fixau prețuri maxime pe regiuni³. Toate aceste prevederi însă nu s-au aplicat, fapt ce a generat și în această perioadă noi și noi nemulțumiri ale țăranimii.

S-a încercat mai întîi o reglementare a prețurilor muncilor agricole pe moșii, ce variaua de la un județ la altul, în funcție de calitatea pămîntului, iar pe de altă parte s-a încercat să se rezolve și problema islazurilor ce în această vreme a constituit „un izvor de permanentă

¹ P. Scurtu, *Contribuții privind mișcarea țărănistă din România în perioada 1907—1914*, în „Studii, revistă de istorie”, Nr. 3/1968, p. 499.

² *Ibidem*, p. 504.

³ M. Jora, *Legislația agrară din perioada 1907—1912 și aplicarea ei*, în „Studii, revistă de istorie”, Nr. 2/1966, p. 309.

nemulțumire a țăranilor... care punea în primejdie însuși parcul animalier al țării”⁴.

În județul Dimbovița, în ce privește prețurile muncilor agricole, ele s-au stabilit între 14—16 lei hectarul de arat, grăpat și semănat, ele variind între muncile de primăvară și de toamnă. S-a stabilit apoi și cantitatea de muncă ce trebuia efectuată într-o singură zi, cantitate diferențiată după regiune și sex, conform tabelului⁵ de mai jos :

Nr. crt.	Sexul	Secerat	Pășit porumb		Cules
			la câmp	la munte	
1	bărbați	12 ari	10 ari	5 ari	24 ari
2	femei	10 ari	8 ari	4 ari	20 ari
3	minori	5 ari	8 ari	4 ari	20 ari

Se poate constata dintr-o privire marea cantitate de muncă ce se cerea depusă și nediferențierea muncii dintre femei și minori, cu excepția seceratului. Îndeplinirea acestor cantități de muncă a fost posibilă prin faptul că durata zilei de muncă nu era bine determinată ; de obicei țăranul lucra din răsăritul și pînă la apusul soarelui, cu o singură pauză la prînz. Prețurile erau stabilite de o comisie județeană formată din inspectorul agricol, reprezentantul proprietarilor și cel al țăranilor (de obicei primarul comunei). Dijma era stabilită în funcție de gradul moșiei, una din una, sau una din trei. În acest sens, cu titlul informativ arătăm că, în județul Dimbovița, pe baza art. 65 din legea învoielilor agricole, moșiile erau de trei grade (de câmp, deal și munte) ; existau 113 moșii din care majoritatea (aproape 100) erau de calitatea I-a și a II-a, acest lucru fiind în avantajul moșierilor, putînd cere prețuri mari la arendă. De asemenea și prețul pentru pășunatul vitelor varia între 5—10 lei, de cap de vită mare, iar arenda unui hectar de teren s-a fixat între 32—60 lei, după caz. În ședințele din 4—12 martie 1908 reprezentantul moșierilor s-a opus în permanență asupra prețurilor stabilite, cerînd altele mai mari⁶. Opușarea a fost însă zadarnică întrucît Consiliul Superior al Agriculturii a confirmat, în general, prețurile stabilite de Comisia județeană. S-ar părea că a fost o realizare, dacă moșierimea n-ar fi trecut ca de obicei, la încălcarea legii, la noi abuzuri, fapte care și explică marele număr de reclamații ale locuitorilor satelor.

⁴ D. Hurezeanu, *Poziția mișcării muncitorești față de problema agrară și lupta de clasă a țăranimii între 1907—1917*, Studii, revista de istorie, Nr. 4/1963, p. 784.

⁵ Arh. St. Dimbovița, fond Inspectoratul Agricol jud. Dimbovița, dos. Nr. 6/1908, f. 3.

⁶ Ibidem, fila 5—10.

Începutul s-a făcut cu încetul, de la învoieli verbale cu țăranii ce nu aveau alte posibilități să se învoiască pe alte moșii, prin perceperea în continuare a rușfeturilor peste prețurile prevăzute în contracte, prin munci suplimentare, la învoirea vitelor la pășune, prin oferirea ca islaz a locurilor celor mai proaste, prin abuzuri, înșelări etc. Cele arătate demonstrează întrutotul că „în fața abuzurilor arendașilor și moșierilor țăranimea era descoperită“, primii având ca sprijin justiția și administrația vremii⁷. Această situație sigur că a provocat indignarea țăranimii, manifestată prin noi agitații la care exploataatorii răspund cu mărirea numărului de jandarmi (de la 2 690 la 6 310)⁸.

Documentele cercetate relevă întocmai toate aspectele arătate. La 2 februarie 1908, 20 locuitori din comuna Suța-Seacă reclamă prefectului că de la 1864 și pînă acum comuna lor a ajuns să fie „lipsită cu desăvîrșire de islaz pentru vite“, arătînd și consecința: „împuținarea la extrem a vitelor, sărăcirea, stricarea cinstei, vițiarea funcționarilor, amenzile și pușcăriia cu duiumul pentru pădurea statului etc. E înspăimîntător a cerceta dosarele judecătoreiei Găești, ale Tribunalului și ale Penitenciarului județului și a vedea urmările lipsei noastre de pășune. În nici-o altă comună nu credem că această nevoie a făcut mai multe victime, deși înainte vreme era cea mai bogată în vite“⁹. Față de încercarea arendașilor de a-i constrînge să ia pămînt în arendă la tarla, țăranii au intrat cu forța pe moșii arîndu-și cite un loc, cum s-a întîmplat și în satul Produlești¹⁰.

Cu cît ne apropiem de anii primului război mondial, cu atît situația țăranimii devine mai grea, mai ales din momentul începerii mobilizărilor, lucru de care profită moșierii și arendașii pentru a mări dijmele și prețurile arenzilor. În 12 martie 1909 locuitorii satului Ghinești reclamau Inspectoratului Agricol că arendașul moșiei nu voiește a încheia cu ei contract pentru pășunatul vitelor cum prevede legea și voiește „ca să luăm învoieli vechi cu rușfeturile lor. Ba că nu ne dă islazul unde întotdeauna l-am avut și împărțit în două trupuri, căutînd ca pe cel văzut de onor Comisiunea regională să-l distrugă prin arătură și multe altele“¹¹.

Mai mulți locuitori din comuna Perșinari reclamau și ei în același an că moșierul Mihail Calinderu nu respectă condițiile învoielii pentru pășunat. Pe lîngă faptul că nu le mai dă islazul învoit le mai percepe și o taxă în plus de trei lei de vită „drept pui de găină și ouă“; ei cer: „a ni se da islazul pe care ne-am învoit și a nu ne mai lua acele plăți ilegale pentru pui de găină și ouă, plus că plata vitelor o facem tot în muncă deși contractul este format ca să dăm bani“¹².

Unii arendași ca să nu dea islaz locuitorilor nu arătau mărirea reală a moșiei. Un astfel de caz este constatat la 29 aprilie 1909 la moșia

⁷ I. Scurtu, *Op. cit.*, p. 499.

⁸ D. Hurezeanu, *Op. cit.*, p. 791.

⁹ Arh. St. Dimbovița, fond Inspectoratul Agricol jud. Dimbovița, dos. Nr. 3/1908, f. 7.

¹⁰ M. Jora, *Acțiuni țăărănești în perioada 1907—1917*, Studii, revistă de istorie, Nr. 4/1962, p. 845.

¹¹ Arh. St. Dimbovița, fond Inspectoratul Agricol jud. Dimbovița, dos. Nr. 13/1909, f. 6.

¹² Ibidem, f. 88.

comunei Găești. Arendașul a informat Consiliul Superior al Agriculturii că moșia lui are mai puțin de 150 ha, ca la măsurătoare să se găsească aproape 250 ha și conform legii, trebuia să dea islaz locuitorilor ¹³.

Așa cum s-a arătat mai înainte înșelarea locuitorilor se făcea și cu concursul autorităților. Edificatoare în acest sens este reclamația celor din satul Sturzeni din 26 martie 1909. Din plângere reese că țăranii nici nu auziseră de legea învoielilor agricole din care cauză în anii 1908—1909 nu primesc islaz, primarul comunei nespunându-le nimic : „Dl. Georgescu fost primar, care nu a voit a aduce în cunoștiința locuitorilor noua lege, ci din contra în schimbul unui folos ce a tras de la D-l Iancul Tomescu proprietarul moșiei“... s-au unit cu acesta ¹⁴. Alteori islazul oferit de proprietar sau arendaș era cu totul nepropice, la mari depărtări, fără iarbă. La 8 mai 1909 locuitorii com. Moțăeni reclamau pe arendașul moșiei, Ionașcu Munte, care nu vrea să le dea islaz pentru vite și nici proprietarul nu le repartizează islaz comunal mărginindu-se a le arăta „niște rîpi aproape sterpe unde nici cinci pogoane nu sînt suficiente pentru o vită mare“. Invocînd legea învoielilor agricole concludeau : „credem că se va executa cu strictețe de oameni competenți și chemați a o aduce la îndeplinire pentru lumina și înlesnirea clasei noastre țărănești“ ¹⁵. Locuitorii comunei Mătăsaru arătau în iulie 1909 același lucru, arendașul moșiei „Domnița Bălașa“ dîndu-le drept islaz locuri depărtate și numai rîpi și pietriși ; încheiau revoltați că nu mai „suferim jugul pus pe gitul nostru... ne-a fost mare bucuria că s-a făcut legi să ni se ia acest jug“ ¹⁶. Alți 115 săteni din Săcueni arătau, tot în 1909 : „D-l proprietar în contra legii a voit a ne măsura islaz departe de satul nostru și unde nu este propriu islaz, noi însă nu am voit cerînd a ne da islaz conform legii și mai aproape de noi“. Încheierea reclamației scoate din nou în relief unirea autorităților comunale cu proprietarul : „față cu răspunsul nostru autoritatea comună de atunci s-a mărginit, după cum sîntem informați, ca să unească cu proprietarul și a raporta că nouă nu ne trebuie islaz“... ¹⁷. În acest fel satul a fost lipsit de islaz timp de doi ani. Un caz interesant este relevat de plîngerea locuitorilor comunei Finta din 1 august 1912, moșierul Hagi Pantele prin diferite reclamații și cereri repetate de măsurătoare a moșiei, a reușit să prevaleze pe locuitori de islazul comunal ce era obligat să dea, mai mulți ani : „din anul 1908 de cînd s-a pus în aplicare legea învoielilor agricole și cum noi am avut aprobare de islaz comunal din moșia d-lui D. H. Panteli... așteptăm punerea în posesie a numitului islaz...“ ¹⁸.

Înrăutățirea situației și pauperizarea progresivă a țăranimii este din ce în ce mai evidentă. Acest lucru reese din reclamația arendașului moșiei Săvulești jud. Ilfov din 4 noiembrie 1915, prin care cerea o anchetă serioasă în comuna Băleni jud. Dimbovița, de unde angajase pentru munci agricole 21 locuitori, care însă nu s-au prezentat la lucru. Arendașul cerea despăgubiri de la aceștia pentru lucrătorii angajați în locul

¹³ Ibidem, f. 70.

¹⁴ Ibidem, dos. 13/1909, f. 82.

¹⁵ Ibidem, f. 76.

¹⁶ Ibidem, f. 118.

¹⁷ Ibidem, f. 8.

¹⁸ Ibidem, dos. 16/1909—1912, f. 46.

lor. Ca răspuns la plîngerea arendașului Primăria comunei Băleni înaintează 21 procese-verbale de insolabilitate a țăranilor respectivi, fapt ce umple de mirare pe reclamant : „m-a surprins acest lucru că la nici-unul din 21 locuitori să nu se găsească avere nici de 1 leu, neavînd în curtea lui chiar nici-o găină“ ?¹⁹

De înrăutățirea situației țăranimii profită direct arendașii și moșierii care fac abuzuri peste abuzuri. Un număr de 77 locuitori ai satului Bălțița arătau la 28 ianuarie 1916, direct Ministerului de Interne, că proprietarul moșiei, Iancu Gheorghiu, nu vrea să le ofere islaz decît „cel mai rău loc fiind prund de gîrlă“²⁰. Mai mulți locuitori din cătunul Costești din Deal reclamau la 15 iulie 1916 pe Grigore Ionescu „arendășul moșiei la care au fost învoiți, că îi înșală : „în loc ca să ne măsoare exact pogonul, ne-a dat mai mult de secerat ; așa în loc de un pogon ne dă două și dumnealui ne socotește pe unul ;“ cer facerea unui anchete „din care să iasă adevărul și pentru noi țăranii talpa țării“²¹. De asemenea și locuitorii comunei Ciupele intră în conflict cu arendașul moșiei respective deoarece le lua cîte 15 lei pentru pășunatul unei vite mari. Prin cartea de judecată a judecătoriei Găești Nr. 13/1916 se dă cîștig de cauză sătenilor reducînd la 10 lei prețul pe cap de vită mare pentru pășunat²².

Unii proprietari și arendași angajau verbal țărani la munci agricole sub prețurile minimale stabilite de Consiliul Superior al Agriculturii, profitînd de faptul că locuitorii nu aveau posibilități de angajare pe alte moșii. Asemenea situații au fost constatate de inspectorul agricol al județului Dîmbovița în comunele Crîngurile, Ionești, Priboiu, Izvoarele ș.a.²³

În mod firesc, întreagă această situație grea a țăranimii creată după anul 1907, la care după izbucnirea războaielor balcanice și a primului război mondial s-au adăugat rechizițiile, concentrările, întreaga gamă a nevoilor frontului, au împins țăranimea la acțiuni din ce în ce mai hotărîte împotriva exploatatorilor. Acțiunile lor vor fi sprijinite de presa progresistă a vremii, de clasa muncitoare în dezvoltare, de noul flux revoluționar ce va atinge o deosebită vigoare între anii 1918—1920.

Din marele număr de documente cercetate și care demonstrează cele afirmate mai înainte, prezentăm cîteva. La 11 octombrie 1908, ca urmare a cedării locului pentru islaz al locuitorilor comunei Viforîta mînăstirii cu același nume, aceștia ne mai avînd unde pășuna vitele, au intrat cu forța pe acest islaz. Cu toată intervenția șefului Ocolului silvic Tirgoviște, locuitorii n-au mai putut fi scoși din aceste terenuri, hotărîndu-se în ultimă instanță ca să plătească taxa pășunatului mănăstirii : „puneți în vedere locuitorilor, care au introdus vitele cu forța, în primăvara anului curent în acel teren, să plătească mănăstirii taxa pășunatului“²⁴.

¹⁹ Ibidem, dos. 4/1915, f. 20. v.

²⁰ Ibidem, dos. 40/1916, f. 3.

²¹ Ibidem, dos. 32/1916, f. 1.

²² Ibidem, dos. 22/1916, f. 5.

²³ Ibidem, dos. 121/1919, f. 1—20.

²⁴ Ibidem, dos. 13/1909, f. 8.

În reclamația locuitorilor satului Slobozia comuna Cornățelul din aprilie 1909 se întrevăde și o undă de amenințare, ca urmare a refuzului proprietarului de a le mai da locuri în dijmă pentru hrana lor și a vitelor, contrar celor prevăzute în art. 1 al legii învoielilor agricole : „sîntem aproape pierduți dinpreună cu vitele noastre și sîntem în stare de a face la un fel întreaga obște, că nu mai putem răbda atîta nedreptate“²⁵.

Un alt caz interesant îl constituie acțiunea locuitorilor comunei Vulcana care în același an, neavînd pășune îndeajuns, au intrat și ei cu forța pe moșia Tamaslicului oieriei Runcu²⁶. An de an aceste acțiuni ale țărănimii sînt tot mai numeroase, ca în primăvara anului 1917 ele să se transforme în puternice revolte, distrugîndu-se conacele arendașilor și moșierilor, împărțindu-se cerealele, distrugîndu-se arhivele primăriilor ce păstrau documentele învoielilor agricole oneroase.

Astfel de fapte au fost consemnate în mai 1917. Locuitorii comunei Cornățelul au devastat conacul moșiei „Cocoș“ și au eliberat vitele închise la oborul comunal²⁷. La 11 mai la fel procedează și locuitorii satului Cătunu, aceștia pătrunzînd în Primărie și distrugînd arhiva²⁸. La cîteva zile administratorul plășii Bilciurești raporta Prefecturii jud. Dîmbovița că primarul comunei Cojasca : „profitînd de împrejurările prin care trecem, a strîns de pe la locuitori o bună cantitate de grîu pe care ei îl luase de la banca populară din localitate pe care o devastase, vinzîndu-l în profitul său... iar de la Primărie au sustras vitele“²⁹.

Uneori, sub presiunea maselor și autoritățile comunale sînt silite a fi alături de locuitori și împotriva administrației de ocupație. În iunie 1917 se consemna într-un proces-verbal că primarul com. Hodărăști a fost arestat de către ocupanți, iar ajutorul de primar și notarul nu fac nimic pentru descoperirea devastatorilor conacului arendașului Manolescu și că locuitorii comunei Hodărăști și din Ochul Boului, refuză a ieși la sapa porumbului³⁰.

În luna august din același an astfel de revolte se țin lanț. În comuna Finta este distrusă arhiva primăriei ; cei din Frasin refuză a încheia contracte scrise cu arendașul moșiei ; la fel în comuna Slobozia locuitorii obligă și pe consilierii comunali să participe la acțiunea lor de distrugere a arhivei ; același lucru se întîmplă și în comuna Mărcești³¹. Asemenea revolte au mai avut loc în comunele Bucșani, Cornești și în Bilciurești reședința plășii cu același nume³².

Sub aceste presiuni, clasa dominantă a fost obligată să treacă la punerea în practică a reformei agrare, iar pe de altă parte să mențină încă legea învoielilor agricole, dar sub un control mai riguros în ce pri-

²⁵ Ibidem, f. 28.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Arh. St. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 47/1917, f. 4.

²⁸ Ibidem, f. 6 ; 11.

²⁹ Ibidem, f. 1—2.

³⁰ Ibidem, f. 71.

³¹ Ibidem, f. 20, 21, 22, 28, 43.

³² Ibidem, f. 9, 16, 33—34.

vește respectarea ei de către arendași și moșieri. Referindu-se la noua împroprietărire a țăranilor, în circulara Consiliului Superior al Agriculturii Nr. 1010/1919 se recunoștea în fapt situația grea a țăranimii noastre precum și limitarea ei, neputându-se satisface toate cererile țăranilor lipsiți de pământ. Se cerea inspectorilor agricoli județeni de a veghea în deosebi la respectarea legii învoielilor agricole de către exploatatori pentru „imposibilitatea de fapt pentru a se împroprietări toți sătenii lipsiți de pământ, va avea neapărat o clasă însemnată de muncitori agricoli a căror interese vor trebui să fie apărute...”³³. Sigur, apărarea intereselor țăranimii din partea exploatatrilor a fost iluzorie. Eliberarea ei socială va fi posibilă numai prin lupta revoluționară și sub conducerea clasei muncitoare.

---

³³ Arh. St. jud. Dîmbovița, fond Inspectoratul Agricol jud. Dîmbovița, dos. 113/1919, f. 14.

ISTORIE

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA BRĂTEȘTII DE SUS *, JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

ERSILIA TUDOR și ION CHICIDEANU

Pe terasa de pe partea stîngă a Ilfovului, la marginea de nord-est a satului Brăteștii de Sus, comuna Văcărești, județul Dîmbovița, în punctul „Coasta bisericii”, s-a descoperit în anul 1972, cu ocazia unei periegheze făcute de Muzeul județean Dîmbovița din Tîrgoviște, o așezare care urma să intre în perimetrul lucrărilor de excavare din zona lacului de acumulare.

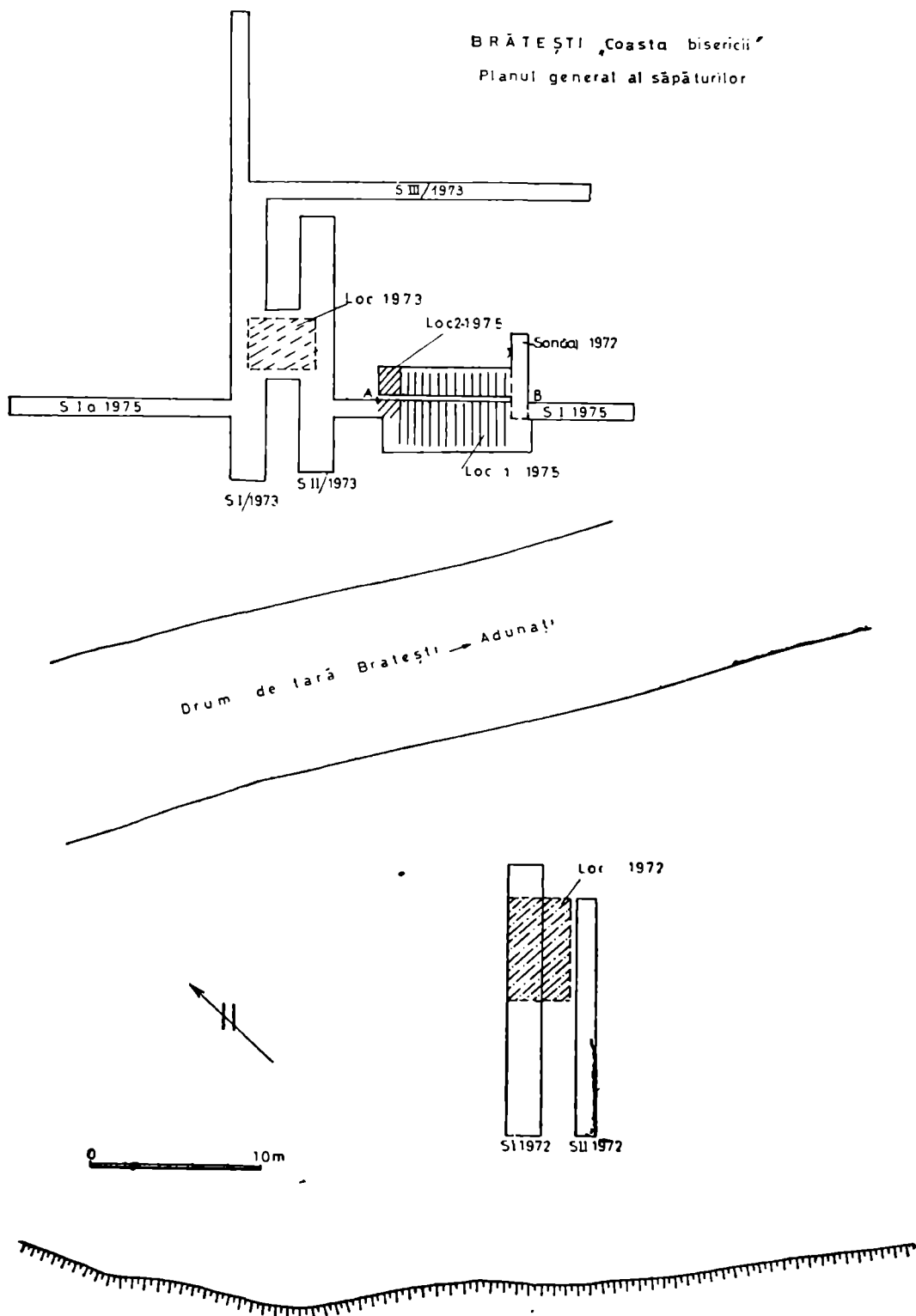
În timpul aceleiași periegheze, pe baza unor informații primite de la prof. Petre Marin Constantin, fost director la școala din Brăteștii de Sus (Bungetu), a mai fost descoperită o așezare, care se afla în marginea pădurii Brăeasca, pe un promontoriu al terasei de pe partea dreaptă a Ilfovului, la distanța de aproximativ 2,5 km spre sud-est de așezarea din punctul „Coasta bisericii”.

I. *Punctul „Coasta bisericii”*. În perioada 8—22 septembrie 1972, în punctul amintit, s-a făcut o săpătură de salvare¹, care s-a executat parțial, concomitent cu excavările făcute pentru înălțarea drumului de țară aflat pe suprafața așezării. Lucrările de excavare au răzuit complet stratul de locuire de pe fișia de terene, lată de 35—40 m, din apropierea marginii terasei. În această zonă, săpăturile noastre au constatat din deschiderea a două secțiuni paralele, orientate perpendicular pe terasă : S.I./1972 (dimensiuni 16×2 m) și S.II/1972 (dimensiuni 14×1 m). Pentru degajarea resturilor unei locuințe (Loc./1972), între cele două secțiuni, s-a deschis o casetă (dimensiuni 6×2 m). Spre sfîrșitul lucrărilor, pe terasă, dincolo de drumul de țară amintit, s-a făcut un sondaj (dimensiuni : 5×1 m). Acest sondaj a dovedit că așezarea cuprindea și o zonă aflată în afara perimetrului lucrărilor de excavare (fig. 1).

În 1973, săpăturile s-au făcut în zona sondajului din anul precedent. Secțiunile au fost trasate la distanța de aproximativ 25 m față de secțiunile din 1972. S.I./1973 (avînd lungimea de 27,50 m și lățimea de 2 m, pe distanța de 17,50 m și de 1 m pe distanța de 10 m) și S.II/1973 (dimensiuni 15×2 m) au fost orientate perpendicular pe terasă. Pentru degajarea resturilor unei locuințe (Loc./1973), între cele două secțiuni, s-a

* Vechea denumire a satului actual Bungetu.

¹ Săpăturile s-au efectuat de Institutul de Arheologie în colaborare cu Muzeul județean Dîmbovița din Tîrgoviște. Pentru colaborarea oferită și fondurile de săpături acordate aducem și pe această cale mulțumiri călduroase conducerii Muzeului din Tîrgoviște.

Fig. 1. „Coasta Bisericii”. Planul săpăturilor arheologice efectuate în anii 1972—1973, 1975.

deschis o casetă (dimensiuni 4×2 m). S.III/1973 (dimensiuni 20×1 m) a fost orientată perpendicular pe S.I/1973 (fig. 1).

În 1975² s-a săpat S.I-Ia/1975 (dimensiuni : $30,50 \times 1$ m), orientată perpendicular pe S.I. și S.II/1973. Pentru degajarea resturilor locuințelor nr. 1 și nr. 2 (Loc. 1 și Loc. 2/1975), pe ambele laturi ale S.I, între carourile 4—8, s-a deschis câte o casetă cu dimensiunile de 9×2 m, respectiv $9 \times 1,60$ m (fig. 1).

— *Stratigrafia*. În secțiunile deschise, la $-0,25$ — $-0,40$ m, într-un sol compact, cenușiu, a apărut un strat de locuire cu grosimea de circa $0,15$ m, sărac în materiale arheologice. În trei zone ale acestui strat s-au descoperit aglomerări de materiale : fragmente ceramice, chirpici, pietre, cărbune și rare unelte. Caracterul materialelor și gruparea lor ne-au determinat să le interpretăm ca fiind resturile unor locuințe. Acestea fuseseră construite la suprafața solului din puțini chirpici și, probabil, material lemnos ușor (Loc/1972, Loc/1973, Loc. 1/1975). Chirpicii arși, arderea secundară a unor materiale ceramice, cărbunii, dovedesc că locuințele au fost distruse de un incendiu.

În săpăturile din 1975 s-a constatat existența unui strat de locuire inferior, aflat între $-0,45$ — $-0,60$ m, într-un sol cenușiu cu structură mai puțin compactă decât aceea a solului din stratul superior. În stratul inferior s-au descoperit resturile unei locuințe de suprafață (Loc. 2/1975), care erau parțial suprapuse de resturile Loc. 1/1975, din stratul superior (fig. 2).

Stratul inferior. Materialele care aparțin acestui strat sînt puțin numeroase și au fost descoperite în zona locuinței.

— Locuința nr. 2/1975. Deoarece resturile locuinței au apărut în perioada de încheiere a săpăturilor, acestea au fost degajate numai parțial (fig. 1 și 2). Materialele descoperite constau din : fragmente ceramice (din vase diferite sau din aceleași vase), un topor și un fragment de topor de piatră, cîteva așchii de silex, un fragment de vatră, bucăți mărunte de chirpici arși, uneori vitrificați, pietre de rîu neprelucrate. Observațiile făcute în timpul degajării și caracterul materialelor descoperite dovedesc că locuința a fost construită la suprafața solului, din puțini chirpici, și a fost distrusă de un incendiu. Bucățile de chirpici conțineau pleavă în pastă. Pietrele aflate în perimetrul locuinței serviseră probabil, la fixarea acoperișului.

— *Ceramica*. După degresantul folosit se deosebesc două categorii ceramice : a) Ceramica de uz comun și b) ceramica de bună calitate. Prima categorie conține ca degresant pleavă și nisip cu pietricele. Cea de a doua categorie conține nisip cu rare pietricele. Suprafața ambelor categorii ceramice, cînd nu este corodată, prezintă slip roșcat sau gălbui, puțin lustruit. În majoritatea cazurilor, arderea ceramicii s-a făcut incomplet.

Forme ceramice. Deoarece nu s-au descoperit vase întregi sau întregibile, formele de vase, puțin numeroase, ne sînt sugerate de profilele fragmentelor ceramice.

² În anul 1975, din partea Muzeului din Tîrgoviște a participat temporar la săpături Petre Diaconescu.

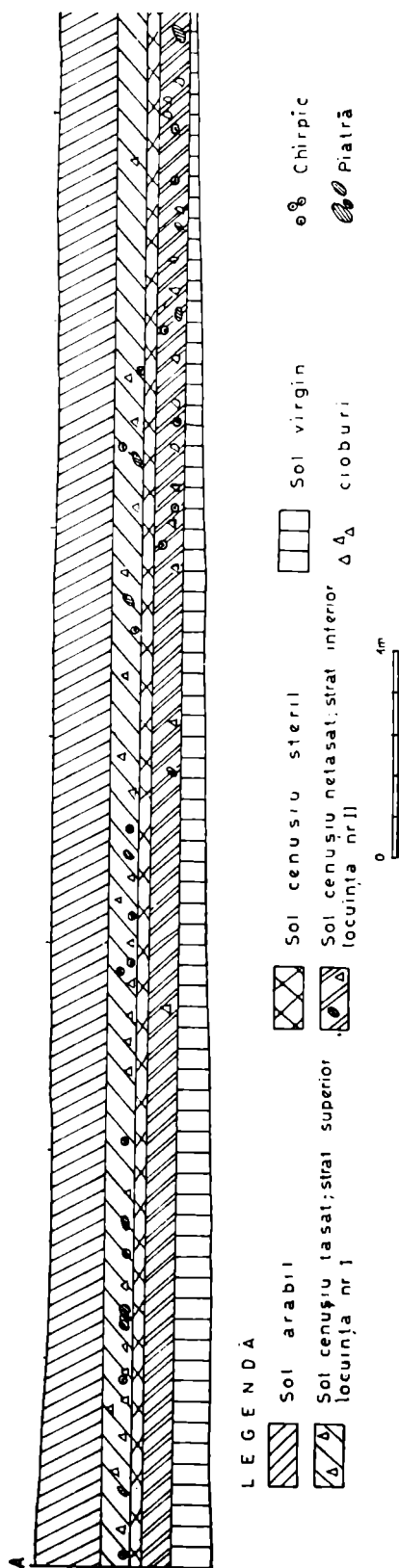

Fig. 2. „Coasta Bisericii”. Profilul locuințelor nr. 1 și 2/1975.

— O formă care pare a fi frecventă este cupa de dimensiuni mici și mijlocii, cu fund inelar, înalt de 1,5 cm sau cu piedestal plin, de aceeași înălțime (fig. 3/5—10, 6/7). O altă formă pentru care există indicii este vasul pîn-tecos cu margine scurtă, cilindrică sau puțin înclinată spre exterior (fig. 4,12). Acestei forme de vas îi aparțin, probabil, două torți tubulare lucrate din bandă cu lățimea de 3—3,4 cm și două proeminente perforate vertical (fig. 3/11—13 ; 6a/9—10). Cîteva fragmente ceramice aparțin, probabil, unei forme de vas cu pereți arcuiți spre exterior (fig. 3/1—2).

Decorul ceramicii. Cîteva fragmente ceramice din categoria de uz comun prezintă unele elemente de decor simple, executate neglijent. Este probabil ca slipul roșcat sau gălbui, care este mai gros și mai bine lustruit în categoria ceramicii de bună calitate, să fi îndeplinit și un rol decorativ.

Elementele de decor menționate constau din : 2—3 creste scurte, grupate, dispuse vertical ; 2—3 proeminente grupate ; urme de impresiuni alveolare executate pe buză ; bandă puțin reliefată dispusă la exteriorul buzei (fig. 3/3—4 ; 6/6, 8) ; barbotină, într-un singur caz.

— *Unelte*. Cu toate că nu s-au descoperit unelte de silex, prezența cîtorva așchii și a unui fragment dintr-un bulgăre de silex dovedesc că în așezare se lucrau astfel de unelte. Ca unelte de piatră s-au descoperit : un fragment de topor din piatră verzuie (partea dinspre tăiș, spartă longitudinal din vechime) și un topor din rocă de culoare albă. La primul exemplar porțiunea din apropierea tăișului este puternic șlefuită iar tăișul, păstrat pe o mică porțiune, este bine ascuțit

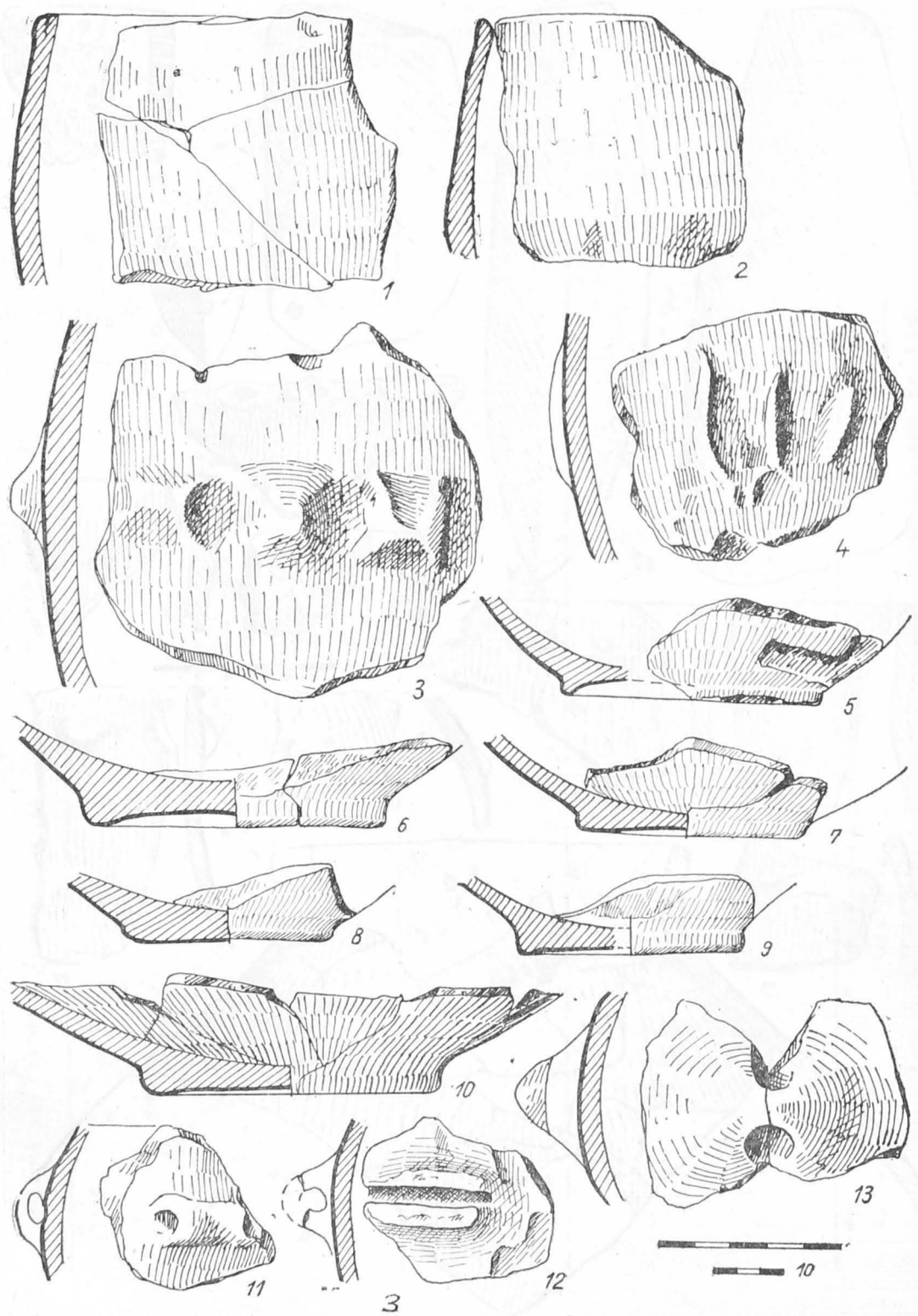

Fig. 3. „Coasta Bisericii“. Cultura Criș-Starčevo. Ceramică.

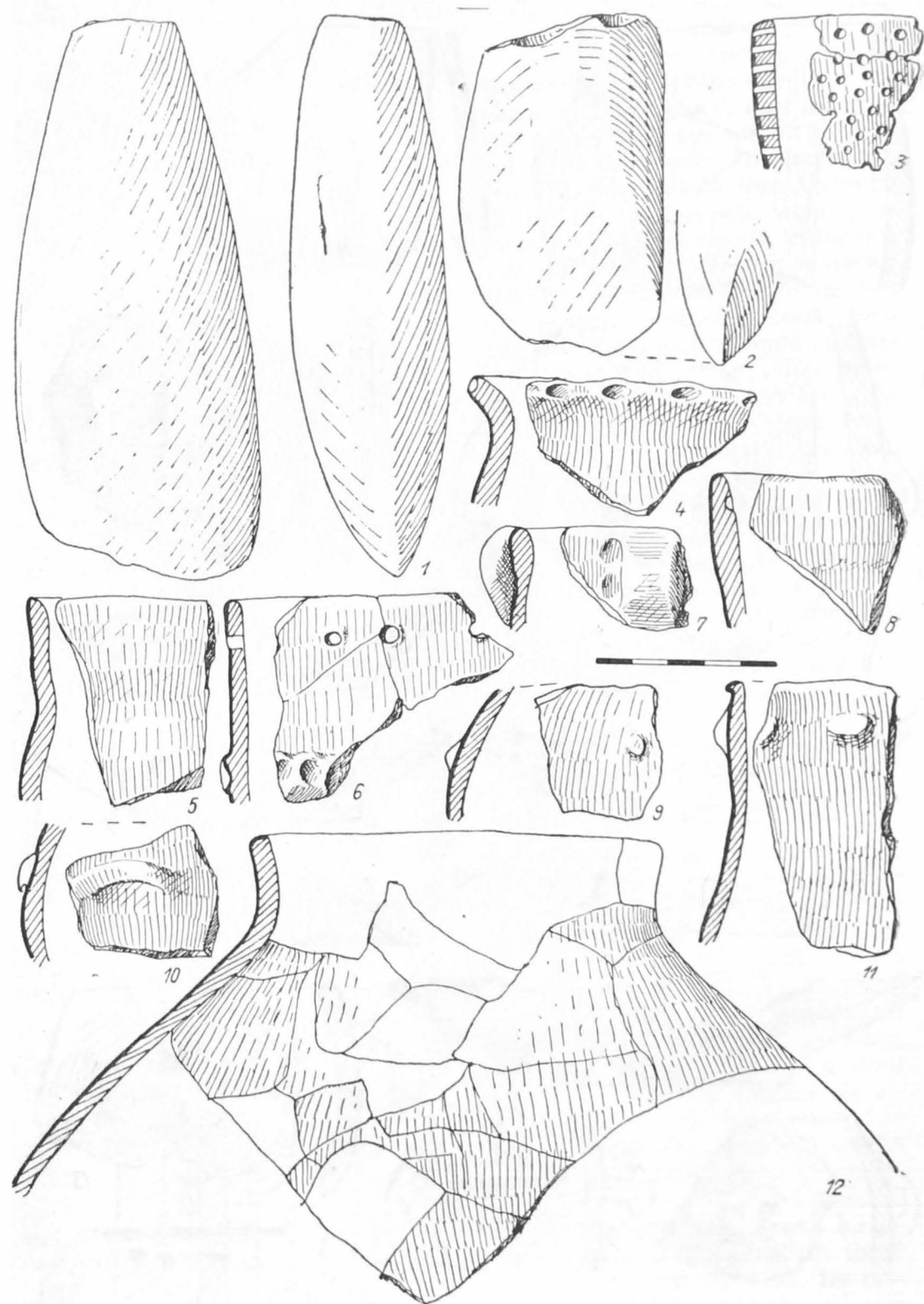

Fig. 4. „Coasta Bisericii“. Cultura Criș-Starčevo. 1—2, topor și fragment de topor din piatră ; 3, ceramică.

„Pădurea Brăteasca“. Cultura Glină III. 3—11, ceramică.

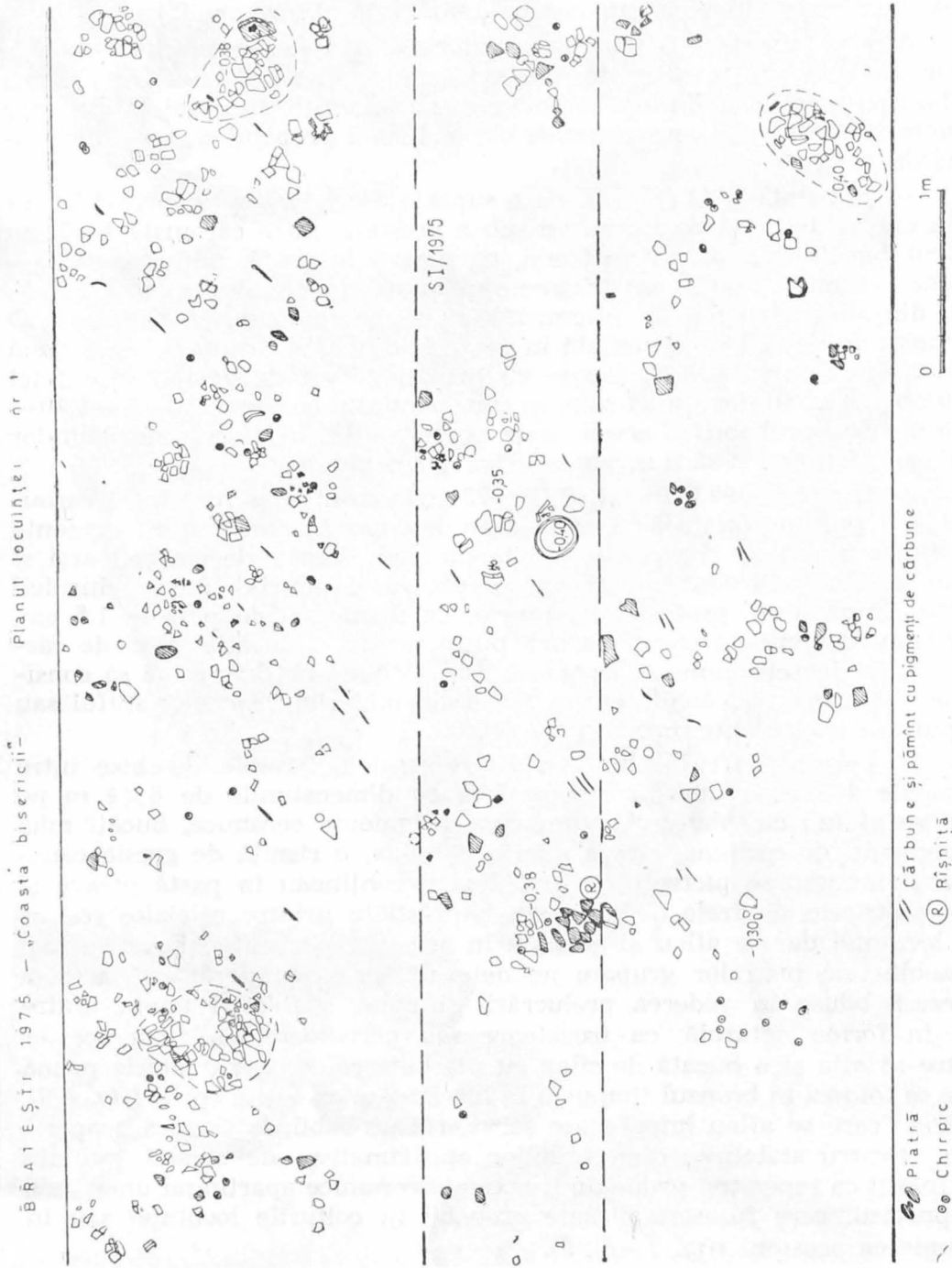

Fig. 5. „Coasta Bisericii”. Stratul superior. Planul locuinței nr. 1/1975.

(fig. 4/2). Exemplarul al doilea este neperforat și are tăișul deteriorat, în cea mai mare parte, din cauza utilizării. Muchia este îngustă, plată, de formă ovală. Suprafața este uniform șlefuită (fig. 4/1 ; 6/10). Tipologic el se încadrează în seria topoarelor „vălătuc” („Walzenbeil”).

*Stratul superior*³. Numeroase materiale au fost descoperite în zonele celor trei locuințe menționate. Deoarece ne lipsesc indicii sigure pentru stabilirea formei și dimensiunilor acestor locuințe suprafețele pe care le vom menționa sînt aproximative ele incluzînd probabil și unele împrăștieri de materiale.

— Locuința/1972 (fig. 1). Pe o suprafață de 4×3 m, cuprinsă în S.I și în caseta deschisă pe latura de sub a acesteia, între carourile 4—7, au apărut bucăți mici de chirpici arși, cu pleavă în pastă, numeroase fragmente ceramice, două vase fragmentare, uneltele de silex virfuri de săgeți din silex și o rîșniță fragmentară din gresie, puternic calcinată. O porțiune de circa $1 \times 0,50$, aflată în partea de nord a locuinței, avea două rînduri de fățuieli subțiri făcute cu lut. În partea de vest a suprafeței locuinței se aflau două mici zone în care pămîntul era ars pînă la $-0,10$ — $-0,15$ m. Este probabil ca aceste zone să se fi aflat în afara dimensiunilor reale ale locuinței și să fi servit ca vetre neamenajate.

— Locuința/1973. În S.I, S.II/1973 și în caseta deschisă între carourile 3—5, pe o suprafață de 3×4 m, s-au descoperit : numeroase fragmente ceramice, pietre de rîu, cîteva unelte de silex, bucăți de chirpici arși și cărbune. Chirpicii conțineau în pastă pleavă și pietriș. Uneori chirpicii purtau impresiuni, probabil, de nuiete, cu diametrul de pînă la 1,5 cm. Suprafața lor era, în cîteva cazuri, puțin netezită. Bucățile mici de cărbune și în deosebi numeroșii pigmenti de cărbune ne determină să considerăm că acoperișul locuinței era făcut din material ușor, ca : stuful sau tulpini ale altor plante (fig. 1 ; 10/A, B).

— Locuința 1/1975. În S.I/1975 și casetele laterale deschise între carourile 4—8, s-a degajat o suprafață cu dimensiunile de 6×4 m pe care se aflau : chirpici arși, numeroase fragmente ceramice, bucăți mici și pigmenti de cărbune, cîteva unelte de silex, o rîșniță de gresie calcinată și numeroase pietre de rîu. Chirpicii conțineau în pastă pleavă și rare pietricele. Pietrele de rîu erau împrăștiate printre celelalte resturi ale locuinței dar se aflau și grupate în apropierea rîșniței. Formele mai deosebite ale pietrelor grupate ne determină să considerăm că acestea fuseseră aduse în vederea prelucrării și chiar a folosirii unora dintre ele, în forma naturală, ca frecătoare sau percutoare. În zona acestor pietre se afla și o bucată de silex cu plachete calcaroase (materie primă care se folosea în bronzul timpuriu la lucrarea unor cuțite curbe (fig. 6/9). Pietrele care se aflau împrăștiate serviseră, probabil, la fixarea acoperișului. Pentru stabilirea dimensiunilor aproximative ale acestei locuințe am folosit ca reper trei grupe de fragmente ceramice aparținînd unor vase de provizii, care fuseseră plasate probabil în colțurile locuinței sau în apropierea acestora (fig. 1—2 ; 5).

³ Descoperirile din stratul superior al așezării de la „Coasta bisericii” au servit și la întocmirea unui articol publicat de Ersilia Tudor în SCIVA, 28, 1, 1977, p. 37—53. Vezi acolo reconstituirea în desen a formelor ceramice din acest strat.

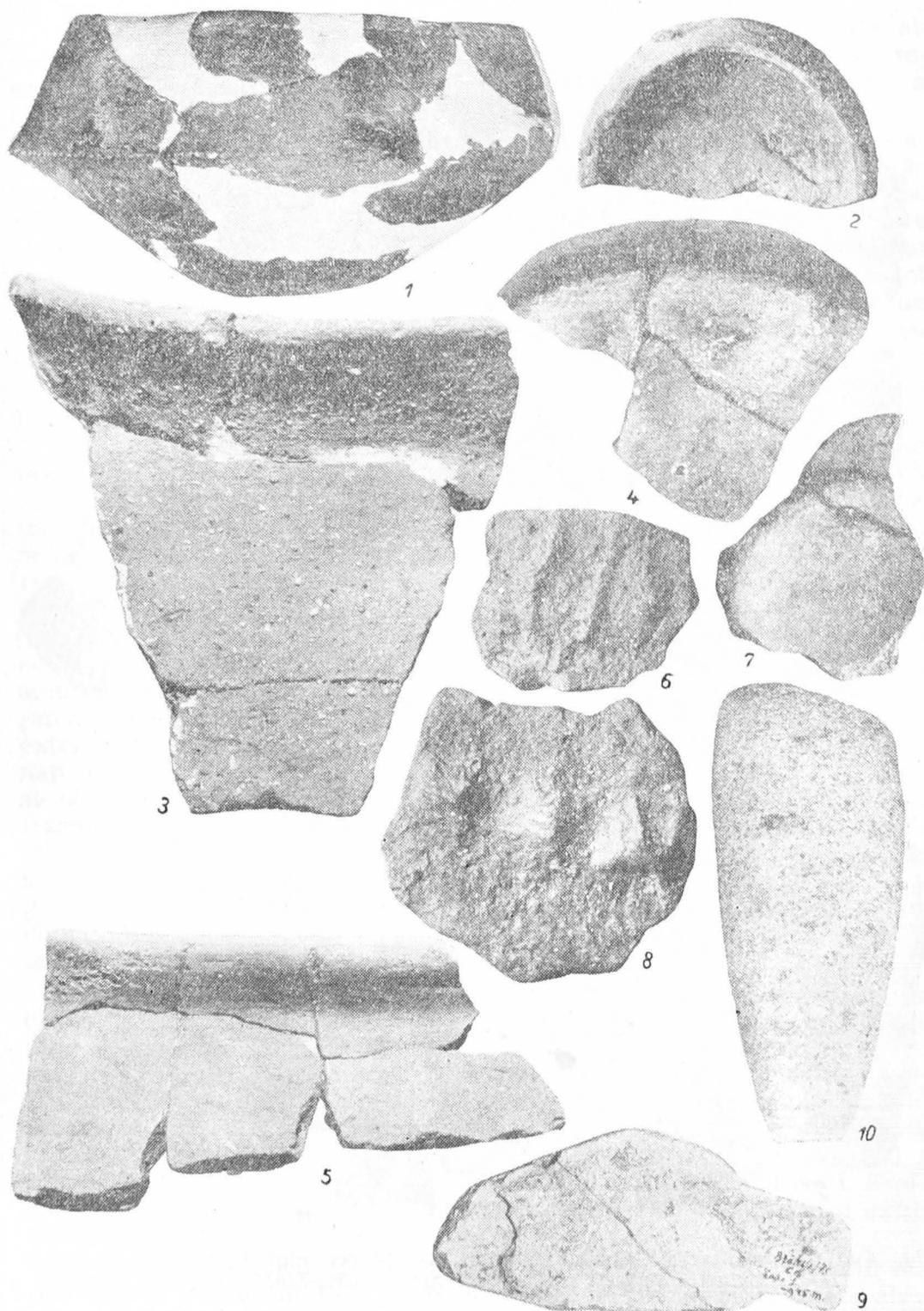

Fig. 6. „Coasta Bisericii“. Stratul superior. 1—5, ceramică. 9, placă de silex cu plachete calcaroase. Cultura Criș-Starcevo. 6—8, ceramică, 10 topor de piatră.

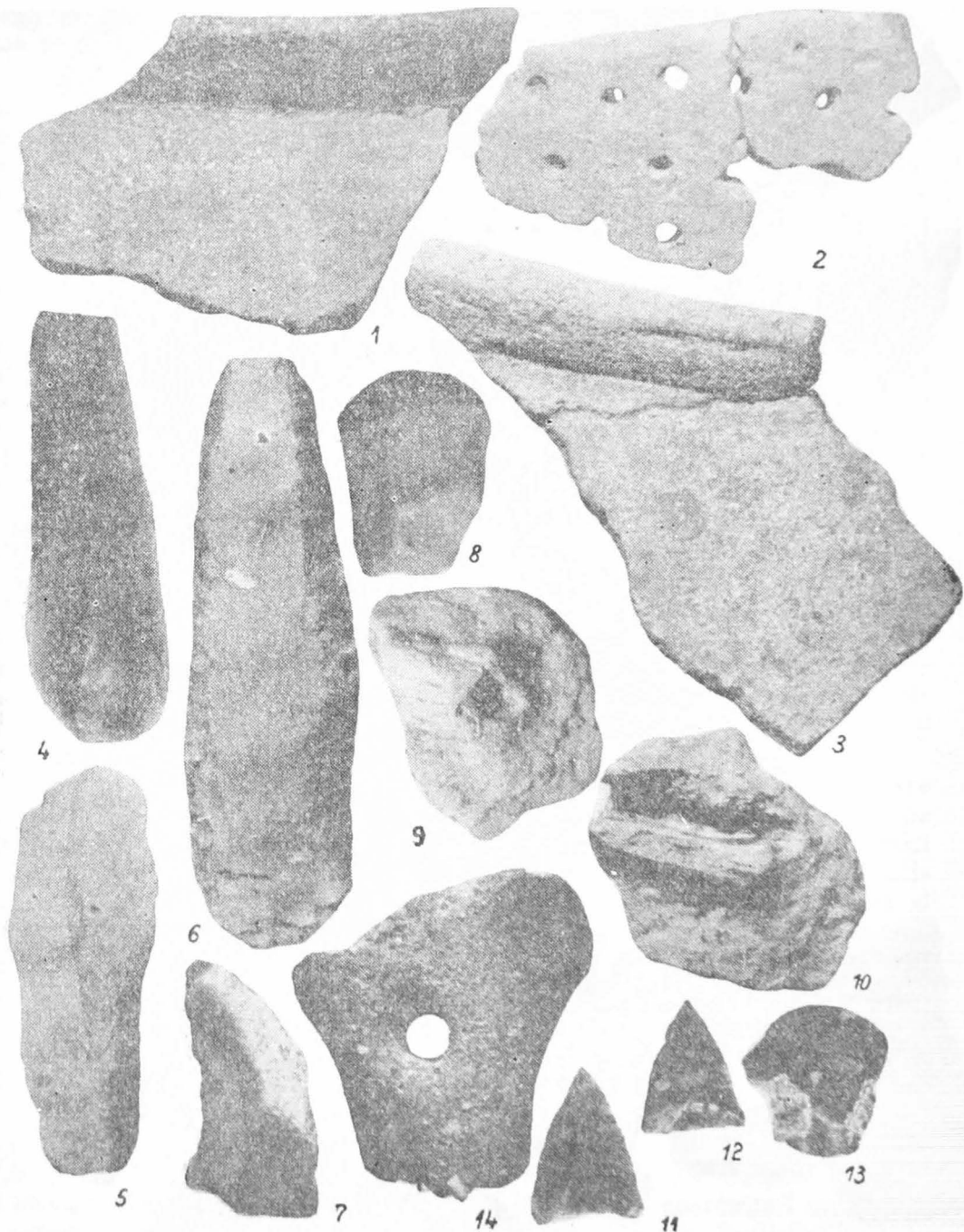

Fig. 6 a. „Coasta Bisericii“. Stratul superior. 1—3, 14, ceramică. 4—8, unelte de silex ; 11—12, vîrfuri de săgeți din silex ; Cultura Criș-Starčevo. 9—10. ceramică.

— *Ceramica*. Se deosebesc următoarele caracteristici generale ale ceramicii : 1) Folosirea ca degresant a nisipului cu pietriș, 2) acoperirea suprafeței ceramicii cu slip puțin lustruit, de culoare castanie, neagră și rar roșcată.

După calitatea pastei am deosebit următoarele categorii ceramice : — I. Ceramica de bună calitate. În această categorie nisipul folosit ca degresant conține rare pietricele sau în cazuri excepționale, acestea lipsesc. Slipul este mai gros și mai bine lustruit decît la categoriile următoare.

— II. Ceramica intermediară. Aceasta este categoria ceramică cea mai frecventă în așezare. Cantitatea de nisip și pietriș, folosită ca degresant, este mai mare decît la prima categorie. Slipul fiind subțire și puțin lustruit, suprafața ceramicii este, de cele mai multe ori, aspră iar pietrișul este vizibil uneori la suprafață.

— III. Ceramica grosieră. Pasta conține o cantitate mare de nisip cu pietricele, vizibile la suprafață. Slipul este subțire și slab lustruit.

Forme ceramice. Se remarcă următoarele forme de vase, pe care le-am dedus, în majoritatea cazurilor, după profilele fragmentelor ceramice : — *Castronul*. Forma cea mai frecventă de castron are marginea înclinată spre interiorul vasului, urmărul rotunjit, prevăzut cu proeminențe aproximativ conice, perforate vertical și neperforate, partea inferioară a vasului fiind tronconică (fig. 6/1,4 ; 7/9 ; 7a/1). Cîteva fragmente ceramice provin, probabil, de la castroane cu pereții arcuiți spre exterior (fig. 7a/12). *Strachina* cu pereții înclinați spre exterior. Buza acestei forme se întîlnește în următoarele variante : nedemarcată de peretele vasului, arcuită spre interiorul vasului, îngroșată spre interiorul vasului (îngroșarea avînd profil bombat și doar într-un caz fiind prelung), îngroșată spre exteriorul vasului (fig. 7/2—5, 7—8 ; 7a/6—7). — *Cupa* (?) cu pereții înclinați spre interiorul vasului. Pe diametrul maxim, aflat în partea inferioară, se observă urmele unei proeminențe sau torți (fig. 6/2). — Numeroase fragmente ceramice provin de la vase pîtecoase cu gît cilindric sau cu margine scurtă, verticală ori evazată (fig. 6/3, 5 ; 6a/1, 3 ; 7/1). — *Fragmente de cești* cu corp bombat, gît cilindric, toartă în bandă prinsă pe gît și corp (fig. 7/10). — Au mai fost descoperite : un fragment de strachină-miniatură, semisferică ; un fragment de capac de vas și cîteva fragmente de pereți din vase strecurători (fig. 6a/2 ; 7b/5).

În număr însemnat s-au descoperit : proeminențe, proeminențe-apucători și torți de vase. Acestea nu pot fi atribuite întotdeauna unei anumite forme de vas. Proeminențele organice : conice, neperforate sau perforate, erau plasate pe umărul castroanelor (fig. 6/1 ; 7/9, 6, 12 ; 7a/1). Proeminențele-apucători au formă : conică, cilindrică, tronconică, alungită orizontal (fig. 7b/9, 4, 6, 7). În majoritatea cazurilor, torțile sînt scurte, prinse pe corpul vaselor. Există și torți prinse în zona dintre gîtul și corpul unor fragmente de vase, de dimensiuni mici, probabil cești. Profilul torților este semicircular și mai rar unghiular spre una dintre extremități (fig. 7/10 ; 7b/1—3, 10).

Decorul ceramicii. Ceramica decorată se întîlnește rar. Decorul mai des întîlnit constă din 1—4 șiruri orizontale de împunsături scurte alun-gite și, mai rar, din impresiuni circulare. Împunsăturile sau impresiunile sînt executate la mică distanță unele de altele. În majoritatea cazurilor decorul este dispus sub buza și pe umărul castroanelor cu marginea încli-

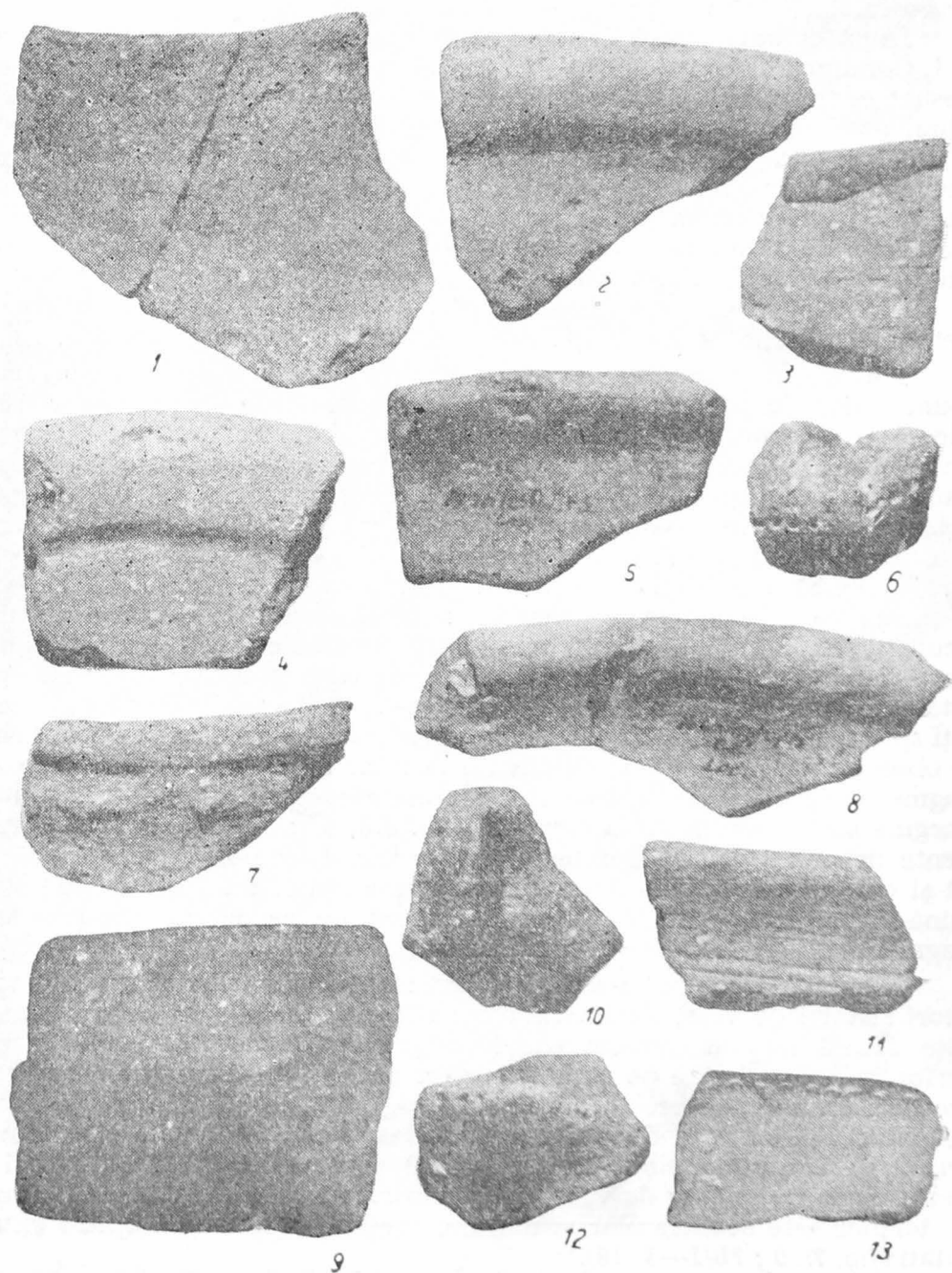

Fig. 7. „Coasta Bisericii”. Stratul superior. Ceramică.

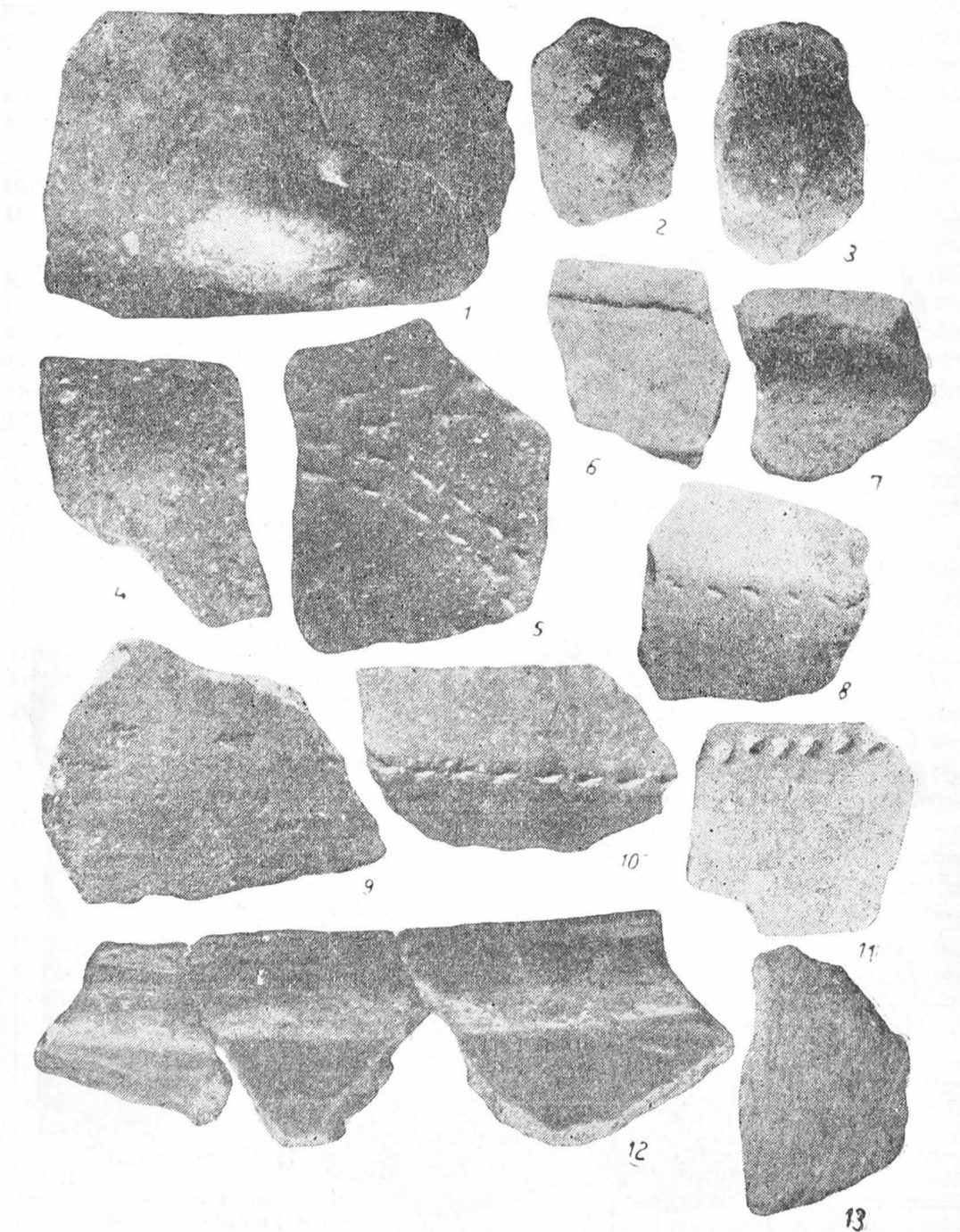

Fig. 7 a.

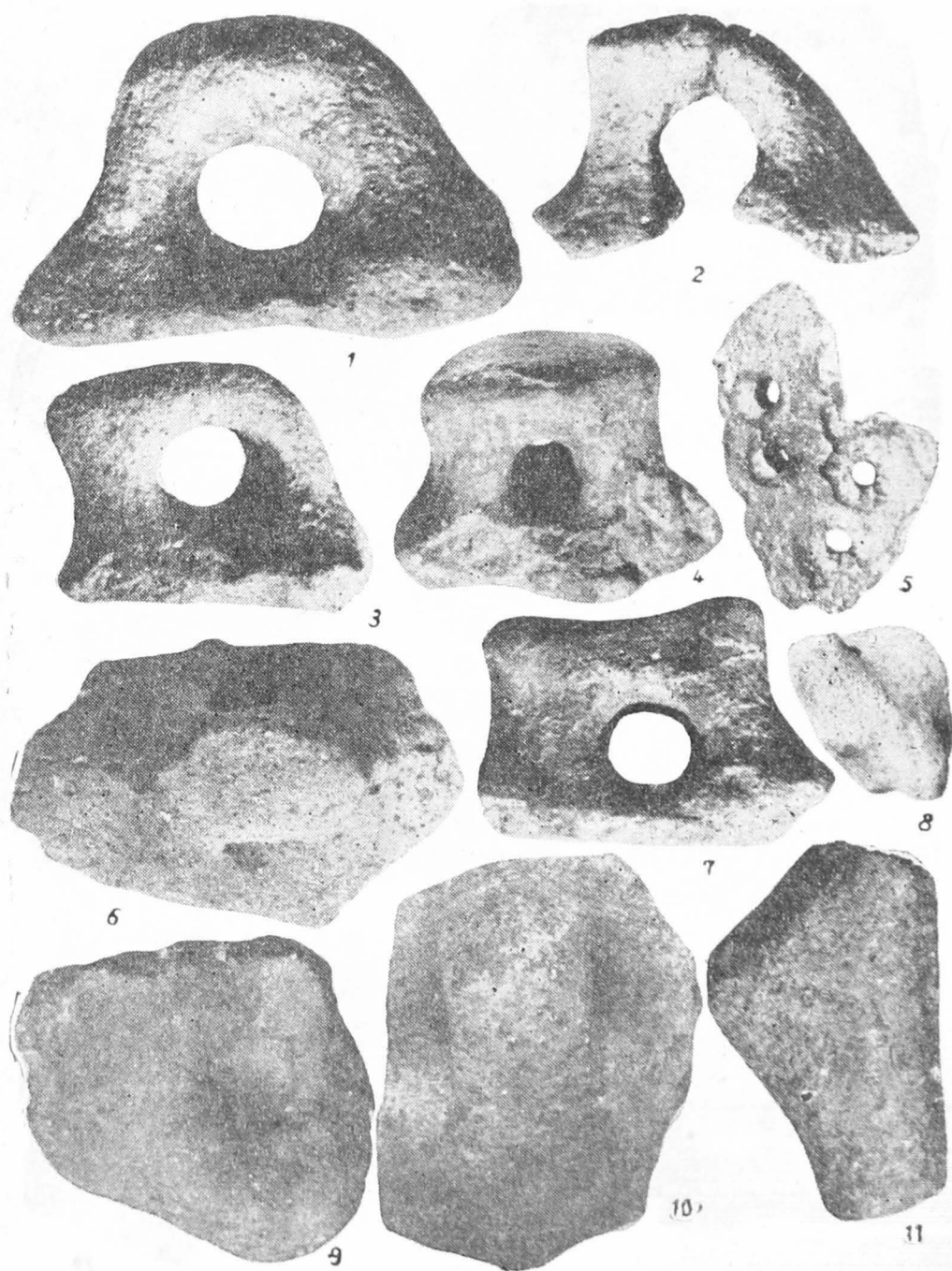

Fig. 7. b. „Coasta Bisericii”. Stratul superior. 1—7, 9—10, ceramică ; 8, fragment de figurină zoomorfă ; 11, fragment de figurină antropomorfă.

nată spre interior (fig. 6/1 ; 7/6, 12—13 ; 7a 8, 10—11). Într-un caz, acest decor apare pe un fragment din partea inferioară a unui vas (fig. 7a/5). Ca elemente de decor întâlnite foarte rar menționăm : creștături scurte, verticale, dispuse sub buză, striuri foarte superficiale (fig. 7/11 ; 7a/13), proeminențe realizate prin ușoara împingere a pastei dinspre interiorul vasului (fig. 7a/4), briul organic sau aplicat, modelat rudimentar și dispus sub buză (fig. 7/7 ; 7a/12), creștături scurte alveolar-alungite executate pe corpul vasului, după ardere (fig. 7a 9).

— *Obiecte de lut.* S-au descoperit : un fragment de lingură, un fragment de mărgică sferică, perforată, un fragment de figurină zoomorfă și un fragment dintr-un picior de figurină antropomorfă (fig. 7b/8, 11).

— *Unelte.* S-au descoperit câteva unelte lucrate din silex de culoare gălbuie, rar cenușie. Aceste unelte constau din : lame retușate, având uneori și urme de lustru, răzuitoare simple și duble, cu partea activă convexă, răzuitoare pe lame (fig. 6a/4—8, 13). Tehnica de lucru este aceea a retușelor plate și abrupte. Deasemeni s-au descoperit câteva lame neretușate și așchii de silex. Uneltele de piatră constau din fragmente de percutoare și de rîșnițe din gresie, calcinate.

— Ca arme s-au descoperit în Loc./1972, trei vîrfuri de săgeți din silex. Ele sînt de dimensiuni reduse și prezintă retușe bifaciale. Baza unui exemplar este de formă larg-concavă iar a celorlalte este dreaptă (fig. 6a/11, 12).

Încadrarea cultural-cronologică a descoperirilor din stratul interior de la „Coasta bisericii“ este îngreuiată de caracterul restrîns al cercetării și de lipsa unui decor mai caracteristic al ceramicii. Datele de care dispunem sînt următoarele : Pleava, folosită ca degresant în pasta ceramicii este întâlnită în culturi neolitice ca : cultura Criș și cultura Ceramicii liniare. Același degresant apare rar și într-o perioadă mai tîrzie⁴. Pentru formele de vase (cupa, vasul pîntecos) și torțile tubulare întîlnim analogii în așezări ale culturii Criș-Starčevo, ca cele de la Perieni, Tîrgșor, Verbița, Sălcuța, Grumăzești și în alte așezări din Ungaria și Jugoslavia⁵. Toporul de tip „vălătuc“ are de asemenea analogii în cultura menționată⁶.

Pe baza analogiilor citate, înclinăm să atribuim descoperirile din stratul inferior de la „Coasta bisericii“, culturii Criș-Starčevo. Avînd în vedere că locuința descoperită aparține tipului de suprafață și că pentru o parte a ceramicii nu s-a folosit ca degresant pleava, descoperirile ar putea fi sincronizate cu nivelul II Criș-Starčevo din așezarea de la Verbița, care la rîndul său a fost sincronizat cu Starčevo III, după Vladimir Milo-jčić și Starčevo II b, după Draga Garašanin⁷.

⁴ Ion Nania, în Studii și articole de istorie, 1967, 9, nota 52 ; Corneliu Mateescu, în Mat. Cerc. Arh., 1959, 5, p. 71 ; Expectatus Bujor, în Rev. Muz., 1967, 4, 3, p. 215.

⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, în Mat. Cerc. Arh., 1957, 3, fig. 3/2, 11 ; 4/1, 2 ; Victor Teodorescu, în SCIV, 1963, 14, 2, fig. 3/1—5, 8 ; D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România*, 1961, fig. 45/1—2 ; pentru Grumăzești, informații Silvia Marinescu-Bîlcu ; Kutzian Ida, în Diss Pan, Budapesta, 1944, 2, 23, pl. IV/2 ; LVIII/1a — kb ; LIX/2 ; Draga Barašanin, Starcevska Kultura, Ljubljana, 1954, pl. V/16 ; fig. 21.

⁶ Silvia Marinescu Bîlcu, în SCIV, 1975, 26, 4, p. 498—499 ; 502.

⁷ D. Berciu, *idem*, p. 30—31.

Încadrarea cultural-cronologică a descoperirilor din stratul superior de la „Coasta bisericii” încercăm să o facem pe baza datelor oferite de tipul de așezare și de locuințe, de ceramica și uneltele descoperite.

Așezarea era situată în apropierea unei margini de terasă, avea strat de cultură subțire, locuințe de suprafață, netrainice, construite din puțini chirpici și care au fost distruse de un incendiu. Stratul de cultură subțire și locuințele netrainice indică, pentru comunitatea respectivă, un mod de viață puțin stabil, care ar putea fi pus în legătură fie cu un caracter precumpănitor păstoresc al economiei, fie cu o nesiguranță creiată în urma unor perturbări petrecute în vremea respectivă. Deși așezarea nu aparține culturii Glina III, caracteristicile legate de tipul de așezare și de locuințe nu o deosebesc de așezările acestei culturi descoperite în raza comunei Văcărești⁸. Aceleași caracteristici deosebesc, însă, așezarea de la Brătești de așezările gumelnițene, dintre care, mai apropiate de zona descoperirilor noastre, sînt tell-urile de la Teiu și Geangoești⁹. Și așezările perioadei de tranziție spre epoca bronzului dovedesc un grad de stabilitate mai ridicat decît așezarea de la Brătești.

În privința uneltelor de silex descoperite remarcăm că acestea au analogii în cultura Gumelnița, atît în ceea ce privește calitatea materiei prime cît și a tehnicii de lucru și a tipurilor reprezentate¹⁰. Spre deosebire, însă, de frecvența acestor unelte în așezările gumelnițene, la Brătești numărul lor este foarte redus. Totodată se constată lipsa unor tipuri și categorii de unelte care sînt bogat reprezentate în așezările gumelnițene. Această situație ar putea fi explicată, însă, în parte, prin durata scurtă a așezării cercetate.

Folosirea aproape generalizată a degresantului care constă din nisip cu pietricele precum și calitatea slipului, deosebesc ceramica de la Brătești de ceramica gumelnițeană și sălcuțeană „clasică”. Nu este însă lipsit de importanță faptul că în faza a III-a a culturii Gumelnița din așezarea de la Tangîru și în aceeași fază a culturii Sălcuța apare degresantul amintit care devine frecvent în Sălcuța IV¹¹. Același degresant se întîlnește iar și în ceramica culturii Cernavoda III¹², devenind frecvent în ceramica culturii Glina III-Schneckenberg¹³.

Fragmentele de străchini, în deosebi cele cu buza arcuită și cele cu buza îngroșată spre interiorul vasului, găsesc analogii la forme de străchini din culturile Sălcuța, Gumelnița și la Herculane¹⁴. Castronul cu marginea înclinată spre interiorul vasului și cu proeminențe pe umăr ar putea constitui rezultatul unei evoluții a străchinilor cu marginea

⁸ Așezarea din punctul „Pădurea Brăteasca”; în prezentul raport. Așezarea de la Văcărești, punctul „La Suhă”, vezi Ersilia Tudor, în *Scripta Valachica*, Tîrgoviște, 1973, 4, p. 93—107.

⁹ Sebastian Morintz, în *SCIV*, 1962, 13, 2, p. 287; Ion Nania, id., *Geangoești, săpături inedite făcute de Gabriel Mihăescu*.

¹⁰ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită, descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 179—184.

¹¹ D. Berciu, idem, p. 310; 465.

¹² Petre Roman, în *SCIV*, 1966, 17, 3, p. 451; Sebastian Morintz și Petre Roman, în *Dacia*, 1968, 12, p. 81.

¹³ I. Nestor, în *Dacia*, 1933, 3—4, p. 238. Vezi și ceramica de la „Pădurea Brăteasca”, în prezenta lucrare.

¹⁴ D. Berciu, idem, fig. 85/1; 89/26; 93/6—8; 10—13; 125/1; 142/4, 6, 9, 13; 234/4—27; Petre Roman, în *Dacia*, 1971, 15, p. 83.

înclinată spre interior, cunoscute în culturile Gumelnița și Sălcuța. Un tip asemănător de strachină se întâlnește și în culturile Cucuteni și Horodiștea¹⁵. Analogiile cele mai apropiate pentru tipul de castron menționat se cunosc în materialele nivelului I de la Retevoești, jud. Argeș, atribuit de descoperitor fazei Sălcuța IV și în așezarea de la Tigveni, punctul „Pietroasa“, jud. Argeș. În ceramica culturii Cernavoda I de la Căscioarele și în aceea a culturii Glina III de la Văcărești există unele fragmente ceramice care ar putea aparține unor castroane cu marginea înclinată spre interior¹⁶. Pentru fragmentele ceramice cu buza îngroșată la exterior cunoaștem o analogie, în cultura Sălcuța¹⁷. Menționăm și existența unor fragmente ceramice din cultura Cernavoda III care au buza puțin trasă neglijent spre exterior¹⁸. În ceramica Glina III de la Văcărești unele buze de vase sînt trase spre exterior sub formă de bandă, uneori ornamentată¹⁹. Profilele cu marginea înclinată spre exterior, găsesc unele analogii în eneolitic dar mai ales în perioada de tranziție spre epoca bronzului și în bronzul timpuriu²⁰. Torțile cu profil unghiular la una dintre extremități au analogii, mai mult sau mai puțin apropiate, în culturile Sălcuța, Cernavoda I, Cernavoda III, Horodiștea²¹.

Raritatea ornamentării, simplitatea tehnicii de ornamentare și a ornamentelor deosebesc ceramica de la Brătești de ceramica culturilor Gumelnița și Sălcuța. Indicii pentru decorul alcătuit din împunsături există la Retevoești, în ceramica nivelului inferior²². Analogii sigure pentru acest fel de decor se cunosc în cadrul unor descoperiri izolate de la Geangoești și Morteni, jud. Dîmbovița și în așezarea de la Tigveni, punctul „Pietroasa“, jud. Argeș²³. Dispunerea decorului pe umărul castroanelor este asemănătoare dispunerii impresiunilor scurte, executate cu șnurul, pe umărul unor fragmente de castroane cu profil asemănător din cultura Cernavoda I, de la Căscioarele²⁴. Dintre elementele de decor care apar foarte rar (proeminențele organice executate prin împingerea pastei dinspre interiorul vasului, briul în relief, creștăturile executate sub buză și striurile superficiale), unele au analogii în eneolitic²⁵, iar altele se întâlnesc și în perioada următoare.

În concluzie, în așezarea discutată, se întâlnesc, pe de o parte, elemente comune cu culturile Gumelnița și Sălcuța, inclusiv cu faza Sălcuța IV, iar, pe de altă parte, lipsesc importante elemente caracteristice acestor culturi. În ceea ce privește tipul de așezare, locuințele, stratul de cultură subțire, formele ceramice și decorul ceramicii, analogiile cele mai apropiate se întâlnesc în așezarea din nivelul inferior de

¹⁵ Vladimir Dumitrescu, în *Dacia* 1945, 9—10, fig. 19/13 b; Hortensia Dumitrescu, în *Dacia*, 1945, 9—10, fig. 3/9.

¹⁶ Ersilia Tudor, în *SCIV*, 1965, 16, 3, fig. 3/4, 5, 7.

¹⁷ D. Berciu, *idem*, fig. 85/9.

¹⁸ Sebastian Morintz și Petre Roman, *idem*, fig. 33/19; 35/8.

¹⁹ Ersilia Tudor, în *Scripta Valachia*, Tîrgoviște, 1973, 4, fig. 1/2, 3; fig. 3/5, 6.

²⁰ D. Berciu, *idem*, fig. 121/6; Hortensia Dumitrescu, *idem*, fig. 10/2, 3, 6, 14.

²¹ *Ibidem*, fig. 102/3; 110/11; Sebastian Morintz și Petre Roman, *idem*, fig. 9/18; 13/2; 32/9; Hortensia Dumitrescu, *idem*, p. 104, fig. 15/15—19.

²² Dinu V. Rosetti, în *Mat. Cerc. Arh.*, 1959, 6, p. 706—708. Indicii pentru decor, în materiale inedite.

²³ Săpături inedite.

²⁴ Vezi nota 16, fig. 3/4, 7.

²⁵ D. Berciu, *idem*, fig. 135/2, 4, 6.

la Retevoiești, punctul, „Cotul mătușii“, și în așezarea de la Tigveni, punctul „Pietroasa“.

Pe baza datelor de care dispunem în prezent, înclinăm să considerăm că așezarea din stratul superior de la Brătești, „Coasta bisericii“, aparține unui aspect cultural nou (pe care provizoriu îl numim „aspectul Brătești“), care s-a format, probabil, în urma retragerii unei părți a triburilor gumelnițene spre zona de dealuri a Munteniei^{25a}. Această retragere o punem în legătură cu pătrunderea în aria de răspîndire a triburilor gumelnițene a unei populații de origină nord-pontică care a creat cultura Cernavoda I. Populația gumelnițeană dislocată a fost nevoită să se adapteze noilor condiții de viață și de mediu geografic, fapt care se oglindește în cultura materială.

La Brătești nu există date stratigrafice care să ne permită stabilirea limitelor cronologice ale așezării din stratul superior²⁶. În schimb, la Retevoiești, nivelul I, caracterizat prin descoperiri de tipul celor de la Brătești, este suprapus de un nivel Coțofeni. Un indiciu în sensul stabilirii aceleiași limite cronologice superioare poate fi constituit de descoperirea pe teritoriul satului Brătești, cătunul Bungetu, a unor resturi de locuire Coțofeni²⁷. Pe bază tipologică înclinăm să plasăm limita cronologică inferioară a așezării de la Brătești într-un moment ulterior încetării așezărilor gumelnițene „clasice“ (faza B). Toporul de cupru cu brațele în cruce, descoperit la Brătești, cătunul Bungetu, punctul „La arman“, care este tipologic evoluat față de exemplarele cunoscute în cultura Gumelnița²⁸, ar putea aparține, eventual, orizontului Brătești. Deci, pe baza datelor de care dispunem, așezarea de la Brătești și aspectul cultural căruia îi aparține, s-ar plasa cronologic, în mare, într-un moment post Gumelnița B(III)-ante Coțofeni, fără ca acest moment să poată fi stabilit mai exact.

II. *Punctul „La pădurea Brăteasca“*. În perioada 19 septembrie — 12 octombrie 1974, s-au făcut săpături arheologice de salvare în așezarea aflată la marginea pădurii Brăteasca, pe un promontoriu al terasei de pe partea dreaptă a Ilfovului. Distanța de la așezare pînă la cursul Ilfovului este de aproximativ 50 m. În anul 1973, cu ocazia săpăturilor de la „Coasta bisericii“, s-a făcut și un sondaj în marginea promontoriului de la „Pădurea Brăteasca“. Săpăturile din 1974 s-au făcut în aceeași parte a promontoriului, unde s-au produs numeroase alunecări de teren, în decursul anilor.

Săpăturile din anul 1974 au constatat din 4 secțiuni (S. I, III, V, VI) perpendiculare pe promontoriu, o secțiune longitudinală (S. II) și 6 casete. Încercînd să delimităm întinderea așezării am mai deschis o secțiune perpendiculară (S. IV) la distanța de 10 m de S. VI. O altă secțiune (S. VII) a fost trasată în marginea pădurii Brăteasca (fig. 8). Prin săparea S. III, V, VI au fost degajate resturile, parțial alunecate, ale unei locuințe

^{25a} Vezi și A. Vulpe, în vol. Congr. IX UISPP, Nice, 1976, Colloque XXII, p. 147.

²⁶ Printre elementele caracteristice fazei Sălcuța IV, care lipsesc la Brătești, sînt și torțile pastilate.

²⁷ Ion Chicideanu, în Documenta Valachica, Tirgoviște, 1974, 6, p. 63—67.

²⁸ Idem, în SCIV, 1973, 24, 3, p. 521—522, fig. 1a ; 2a ; Alexandru Vulpe, *Die Arte und Belle in Rumänien*, II, München, 1975, p. 50, nr. 232, pl. 30/232.

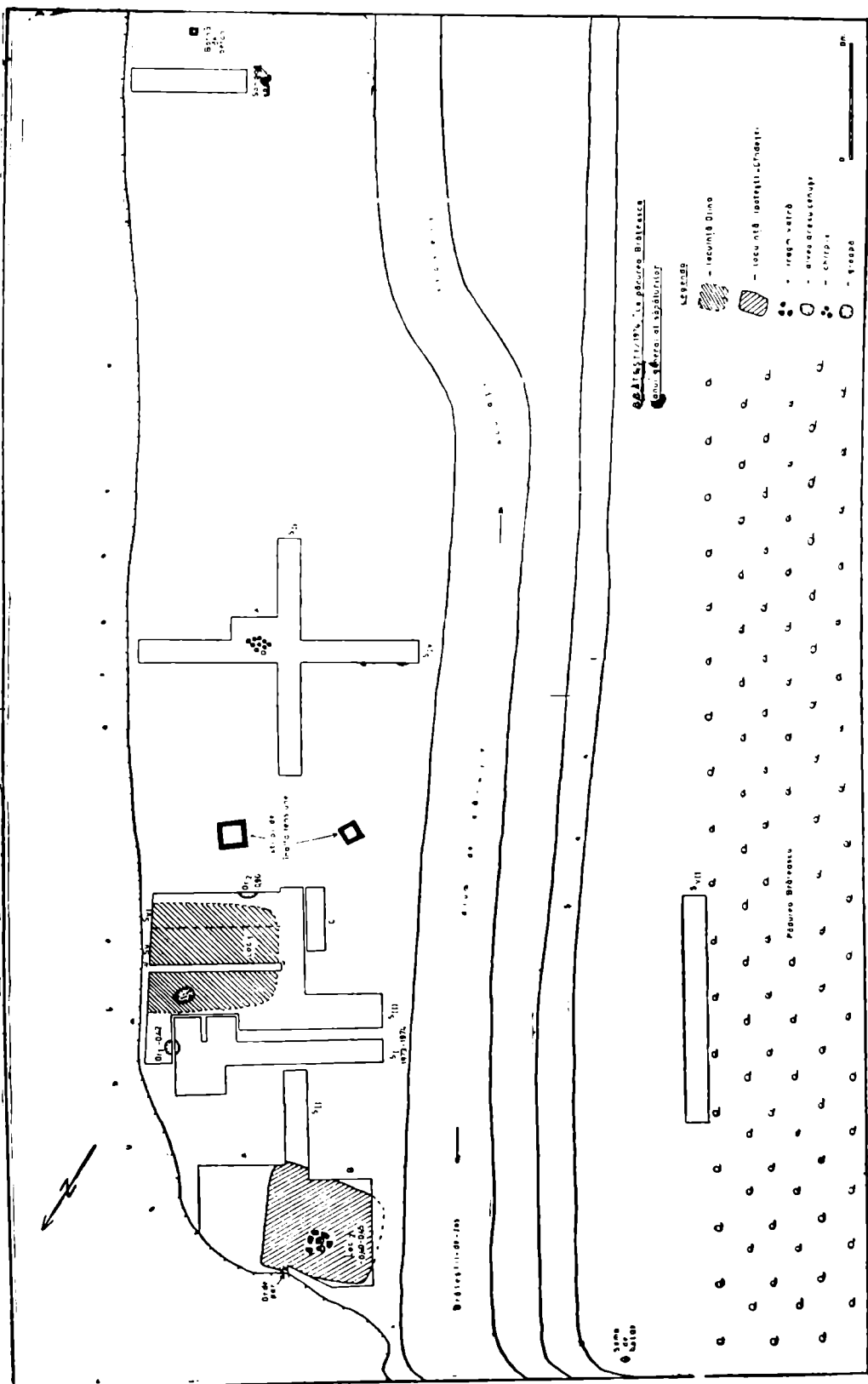
de suprafața (Loc. nr. 1). În apropierea acestei locuințe au fost cuprinse două gropi (Gr. nr. 1 și Gr. nr. 2) (fig. 8). Materialele arheologice descoperite pe suprafața locuinței și în pământul de umplutură al gropilor aparțin culturii Glina III. La distanța de 7 m spre vest de locuința nr. 1 s-au degajat resturile unei alte locuințe (Loc. nr. 2), care aparține secolului VI e.n., cultura Ipotești-Cindești (fig. 8).

În afara complexelor menționate, resturile de locuire Glina III și Ipotești-Cindești au apărut sporadic. De aceea sîntem înclinați să considerăm că datorită alunecărilor de teren, din așezările respective s-a păstrat doar porțiunea din margine. Ca un indiciu în acest sens menționăm faptul că resturile locuinței Ipotești-Cindești erau parțial afectate de surpările de teren, iar cele ale locuinței Glina III erau parțial alunecate. Ar mai fi posibil, însă, ca complexe de locuire să se fi aflat la distanțe mai mari unele de altele și din aceste motive resturile lor să nu fi fost surprinse în secțiunile noastre.

— Stratigrafia. Încă din solul arabil, negru-cenușiu, gros de circa 0,25 m au apărut materiale arheologice Glina III, sec. II—III e.n. și Ipotești-Cindești. Între —0,25 — 0,40 (45) m, în pământ de culoare cenușie, a apărut un strat de locuire care aparține culturii Glina III, sărac în materiale arheologice. Datorită torenților și alunecărilor de teren, numeroase materiale Glina III au apărut la marginea promontoriului, pînă la adîncimea de aproximativ 0,60 m. Sub stratul Glina III se află solul galben-castaniu, care, cu excepția unor materiale antrenate din stratul superior, nu cuprindea resturi de locuire (fig. 9, A).

Locuirea Ipotești-Cindești este reprezentată, în afara locuinței nr. 2, doar prin puține fragmente ceramice care au fost descoperite în pământul arabil sau erau pătrunse în stratul Glina III. Din răspîndiri sporadice provin și cîteva fragmente ceramice datate în sec. II—III e.n. și în epoca feudală. În profilul secțiunilor nu s-au putut distinge depuneri arheologice nederanjate, corespunzătoare unor straturi de cultură materială Ipotești-Cindești, sec. II—III e.n. și din epoca feudală.

Locuirea Glina III. — Locuința nr. 1. Prin săparea S. III, V, VI a fost degajată o suprafață cu laturile de aproximativ $5,50 \times 5$ m, care cuprindea numeroase fragmente ceramice și vase parțial întregibile, cîteva obiecte de lut, unelte de silex și de piatră, o unealtă de dimensiuni mici, din aramă, fragmente dintr-o plăcuță de aramă, bucăți de chirpici arși, cărbune, cenușă, cîteva fragmente de vatră și pietre de rîu. Caracterul materialelor enumerate și gruparea lor în teren ne fac să considerăm că pe suprafața menționată se aflau resturile unei locuințe de suprafață, construită din puțini chirpici (fig. 8 ; 10/c). Este probabil ca dimensiunile locuinței să fi fost mai reduse decît suprafața pe care se aflau împrăștiate resturile menționate. Bucățile de chirpici aveau dimensiuni mici și conțineau în pastă, uneori, rare pietricele și puțină pleavă, alteori numai puține pietricele. Pe suprafața chirpicilor s-au observat, în cîteva cazuri, impresiuni cu diametrul de 2—2,5 cm, probabil ale unor nuiete folosite la construcție. Fragmentele de vatră erau împrăștiate pe suprafața locuinței. Unele dintre ele aveau dimensiuni de circa 6×3 (3,5) cm. Fățuiala lor era subțire și avea culoarea cenușie-albicioasă. Deoarece în partea de nord-vest au apărut fragmente de vatră mai numeroase s-ar putea deduce că vatra se afla în această parte a locuin-

BRĂTEȘTI 1974 — Pădurea Brătească —

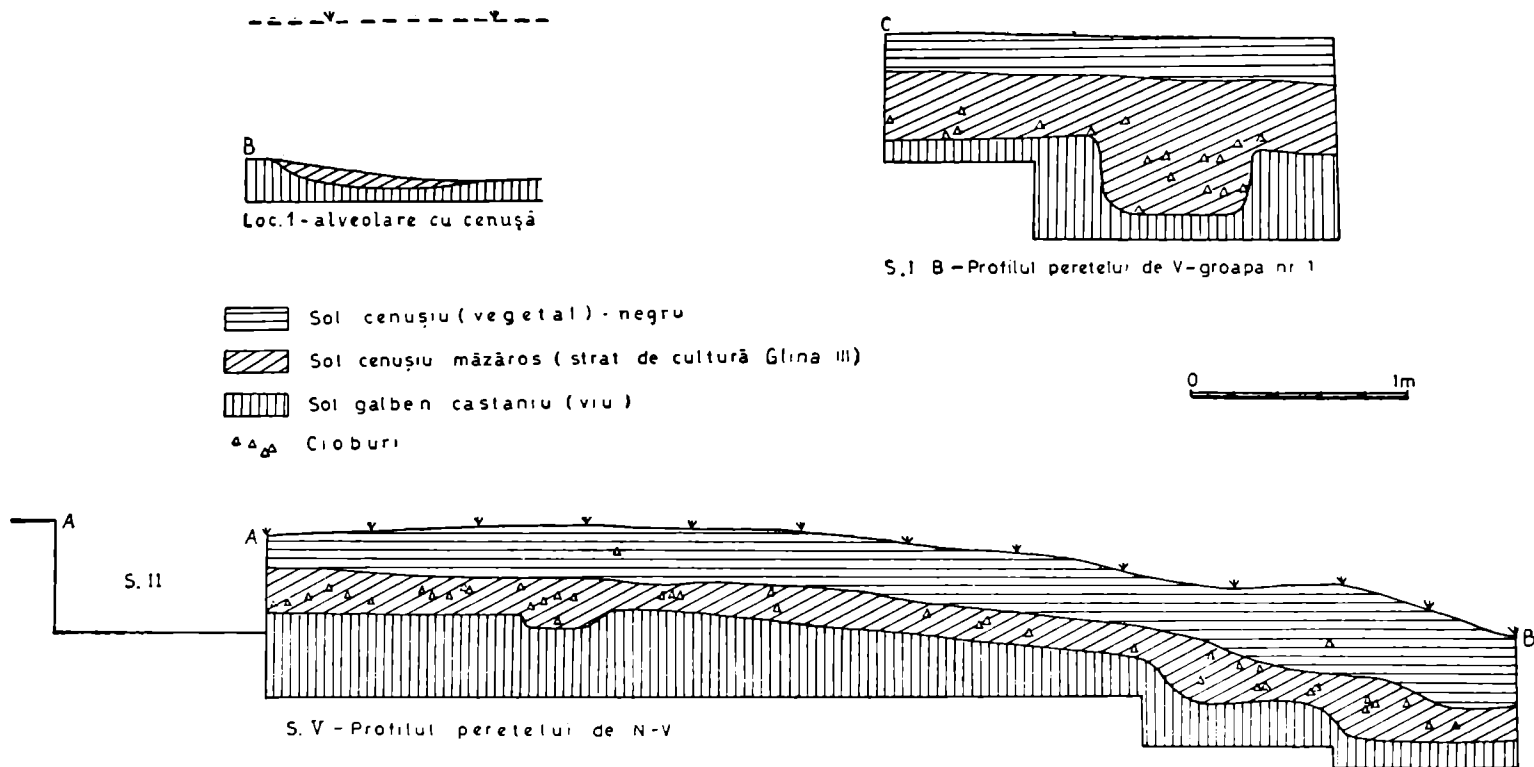

Fig. 9 „Pădurea Brătească”. A. Profilul peretelui de nord-est al secțiunii V/1974. B. Alveolare cu cenușă, locuința 1/1974. C. Profilul gropii menajere nr. 1/1974.

ței. În aceeași zonă a fost observată o alveolă care avea diametrul de 0,90 m. adîncimea de 0,07 m și conținea cenușă (fig. 8 ; 9/B). Această alveolă a fost probabil în legătură cu vatra.

Un fapt care ar explica lipsa vaselor întregi și starea proastă de conservare a materialelor descoperite este acela că locuința fiind construită din puțini chirpici, prin distrugerea ei în incendiu, obiectele din interior nu au fost acoperite cu un strat gros de dărămături, ci au rămas descoperite, expuse împrăstierii și degradării.

— Gropi menajere. — Groapa nr. 1. În S. I, la baza stratului Glina III, a apărut o groapă cu diametrul de 0,70 m, care s-a adîncit pînă la 0,80 m. Pereții ei erau simpli, verticali, și aveau colțurile rotunjite. În pămîntul de umplură s-au descoperit : fragmente ceramice, un fragment dintr-o lamă de fierăstrău din silex, cîteva bucăți de chirpici arși și puțină cenușă (fig. 8 ; 9/C).

— Groapa nr. 2. S. VI a secționat o groapă din care s-a păstrat nederanjată numai partea inferioară. Aceasta avea colțurile rotunjite și se adîncea pînă la — 0,90 m. Materialele descoperite în pămîntul de umplură constau din fragmente ceramice diferite, bucăți de chirpici și un fragment de măciucă din piatră. Din cauza apropierii de stilpii de înaltă tensiune, groapa nr. 2 n-a fost degajată în întregime (fig. 8).

— *Ceramica*. Descoperirile Glina III constau în deosebi din ceramică fragmentară. Am deosebit trei categorii ceramice de pastă : 1. Ceramică de bună calitate. Degresantul acestei categorii constă dintr-o cantitate redusă de nisip fin cu mică. În mod excepțional, nisipul conține și puține pietricele. La ardere pasta a căpătat culoare cenușie, castanie sau neagră. Uneori, datorită arderii incomplete, culoarea pastei, în secțiune, diferă de aceea de la suprafață. 2. Ceramică intermediară. Cantitatea de nisip cu pietricele, folosit ca degresant, este destul de mare. La ardere, ceramica a căpătat, în majoritatea cazurilor, culoarea cenușie-neagră și numai rareori o nuanță galbenă sau castanie. 3. Ceramică grosieră. Degresantul constă dintr-o cantitate mare de nisip cu numeroase pietricele. Pasta este roșcată sau gălbuie, rar cenușie. Uneori, în secțiune, culoarea este neagră-cenușie.

O caracteristică generală a ceramicii este acoperirea suprafeței cu slip. Acesta este mai gros și mai bine lustruit, la categoria ceramicii de bună cantitate, mai subțire și mai puțin lustruit, la celelalte două categorii.

Forme ceramice. Formele de vase pe care le vom menționa sînt stabilite în deosebi pe baza fragmentelor ceramice descoperite și a analogiilor acestora. Dintre formele mai reprezentative cităm : — Castronul cu umăr arcuit și marginea în formă de pîlnie (fig. 11/4 ; 14/5). — Castronul cu pereții ușor arcuiți spre exterior (fig. 14/3, 4). — Castronul cu profil în formă de „S” (fig. 14/1 ; 12/4). „Amfora” cu torți modelate din bandă lată cu marginile drepte sau ușor înălțate (fig. 11/2-3 ; 12/14). Vasul cu git înalt. — Vasul cu toartă scurtă prinsă sub buză. — Vasul pintecos cu margine verticală sau ușor înclinată spre exterior (fig. 4/5-6, 11 ; 12/1, 5 ; 14/2, 8). — Unele fragmente din pereți de vase, prevăzute cu un mic buton provin, probabil, de la cești sau căni (fig. 4/9 ; 12/10). — Din categoria vaselor miniaturale cităm un fragment de strecurătoare (fig. 4/3). Decorul ceramicii. Cea mai mare parte a materialului ceramic descoperit este neornamentat. Pentru ceramica neornamentată slipul, probabil, pe lîngă

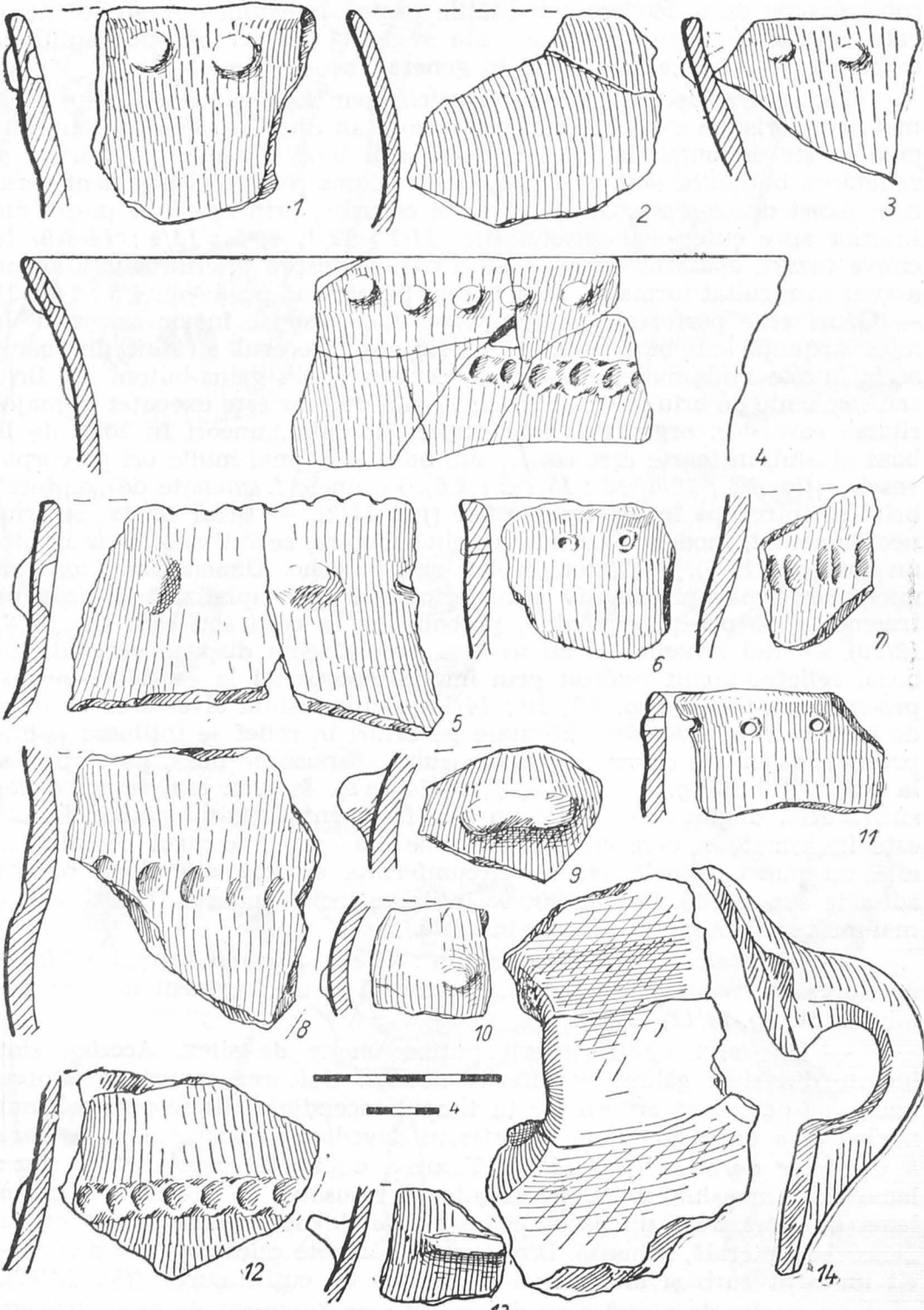

Fig. 12 „Pădurea Brăteasca“. Cultura Glina III. Ceramică.

rolul practic de a acoperi porozitățile pastei, îndeplinea și un rol decorativ. Această presupunere ne este sugerată în deosebi de faptul că ceramica de bună calitate, este, în general, neornamentată.

Elementele decorative ale ceramicii apar separat sau asociate. Cele mai caracteristice elemente decorative constau din : — Găuri-butoni, dispuși în șir orizontal, la mică distanță sub buză. Diametrul găurilor și reliefarea butonilor sînt variabile, uneori chiar pe acelaș fragment ceramic. Acest decor s-a executat în toate cazurile, prin apăsarea pastei din interior spre exteriorul vasului (fig. 11/1 ; 12/1, 4, 5 ; 13/4 ; 14/8-9). În cîteva cazuri, apăsarea superficială a pastei dinspre interiorul vasului nu a avut ca rezultat formarea unor butoni pe partea opusă (fig. 4/8 ; 14/2-3). — Găuri care perforează marginea vasului, dispuse în șir orizontal, la mică distanță sub buză (fig. 4/6 ; 14/6, 10). Decorul alcătuit din găuri se întîlnește mult mai rar decît cel constituit din găuri-butoni. — Briu sau segmente de briu alveolar în relief. Acest decor este executat în majoritatea cazurilor, organic și este dispus orizontal, uneori în zona de la baza gîtului, în foarte rare cazuri sub buză și de mai multe ori pe corpul vaselor (fig. 4/6 ; 12/4, 12 ; 13/1-2 ; 4/6). Pe unele fragmente de „amfore” briul se întrerupe în dreptul torților (fig. 11/2). — Briul crestă și briul neornamentat, modelate cu multă neîndeminare, se întîlesc doar în cîte un caz (fig. 13/5). — Butoni izolați sau pereche. Dimensiunile lor sînt mici, au formă aproximativ semisferică sau ușor applatizată și apar pe fragmente de pereți provenind, probabil de la cești sau căni (fig. 4/9 ; 12/10). — Rol ornamental au avut și proeminența dispusă vertical sub buză, relieful arcuit realizat prin împingerea pastei la exterior, în sus, proeminența-torțită (fig. 4/7, 10 ; 14/7). — Impresiuni alveolare. În afară de impresiunile alveolare executate pe briuri în relief se întîlesc și impresiuni executate direct în pasta vasului, dispuse pe buză, pe corp, sau la baza gîtului (fig. 4/4 ; 12/5, 7, 8, 14/5, 9). Într-un caz, impresiunile sînt scurte, unghiulare. — Pe un mic fragment dintr-un perete de vas este imprimat un cerc cu diametrul de 1,5 cm. În centrul cercului se află un punct adîncit, iar pe circumferință se află alte două puncte adîncite superficial. Foarte rar, se întîlesc incizii înguste (1—2), scurte, mai mult sau mai puțin adîncite în pastă.

— *Obiectele de lut* constau din : cîteva fusaiole întregi și fragmentare, un fragment de figurină zoomorfă și un fragment de toporaș-miniatură (fig. 13/11, 14-15).

— *Unelte*. S-au descoperit puține unelte de silex. Acestea sînt lucrate din silex gălbui cu diferite nuanțe. Culoarea cenușie a cîtorva unelte se datorează arderii lor în timpul incendiului. Descoperirea unui nucleu și a unor așchii de decorticare dovedesc prelucrarea în așezare a uneltelor de silex (fig. 13/16). Tipurile de unelte reprezentate sînt : lame de dimensiuni mici, neretușate și retușate, un fragment dintr-o lamă de fierăstrău, un răzuitor pe așchie de decorticare, prevăzut cu „encoche” laterală, retușată. Din silex cu plachete calcaroase s-a descoperit un cuțit curb și alte cîteva fragmente de cuțite curbe (fig. 13/17).

Ca unelte de piatră s-au descoperit : un fragment de topor (partea dinspre tăiș) și un fragment de cuțit curb din gresie. Datorită utilizării, tăișul toporului s-a deteriorat căpătînd o formă teșită. După ce s-a rupt

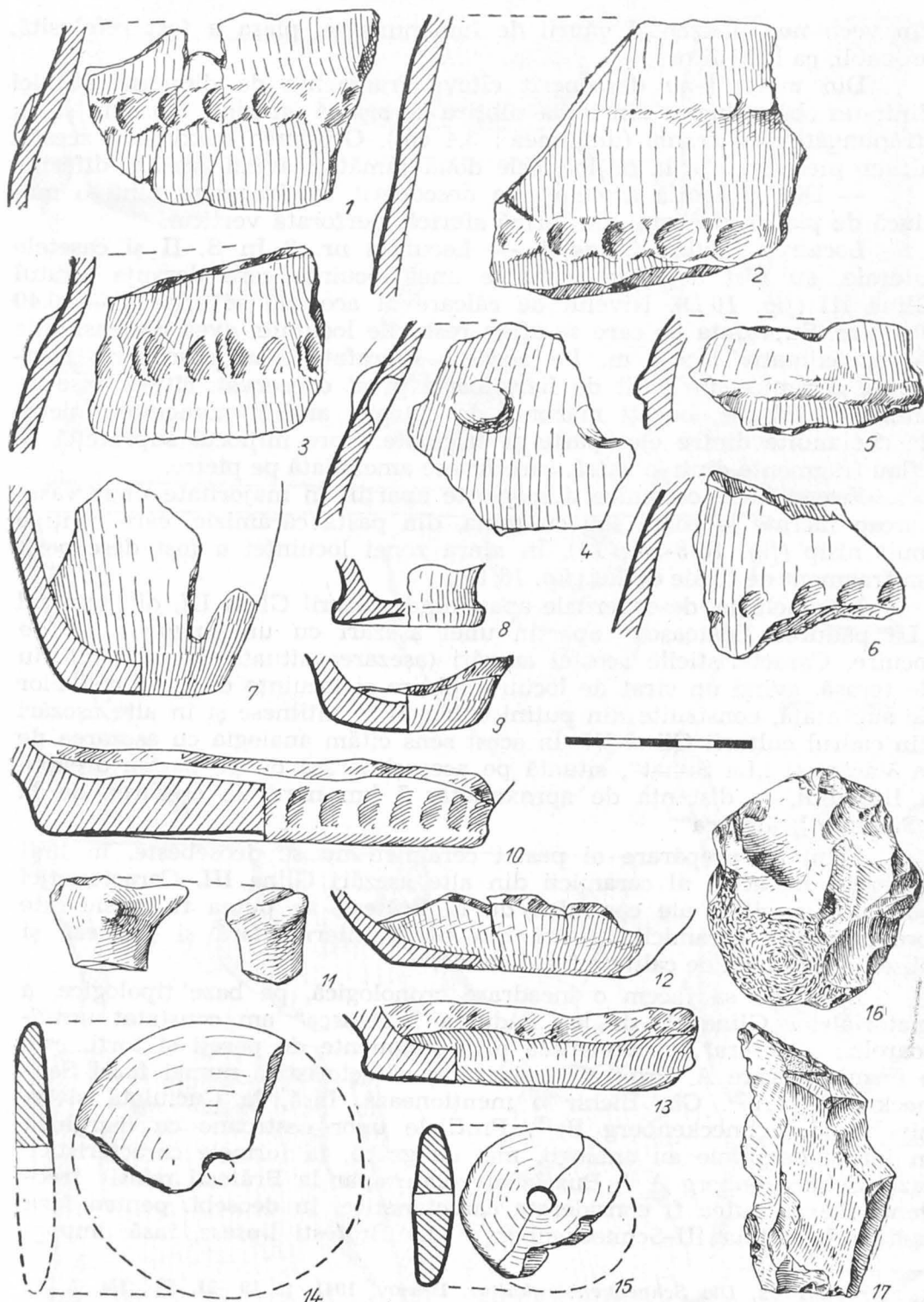

Fig. 13. „Pădurea Brăteasca“. Cultura Glină III. 1—10, 12—13, ceramică ; 11, fragment de figurină zoomoră ; 14—15, fusaiole ; 16, nucleu de silex ; 17, cuțit curb de silex.

din vechime, în dreptul găurii de înmănunșare, piesa a fost refolosită. probabil, ca lustruitor.

Din metal s-au descoperit câteva fragmente de dimensiuni mici dintr-un obiect lucrat din tablă subțire de aramă (grosime 0,5 mm) și un străpungător de aramă (lungimea : 3,4 cm). Grosimea maximă a acestei ultime piese se afla la mijloc, cele două jumătăți având grosimi diferite.

— Din categoria *armelor* s-a descoperit un fragment dintr-o măciucă de piatră, probabil, de formă sferică, perforată vertical.

Locuirea Ipotești-Cîndești. — Locuința nr. 2 În S. II și casetele laterale, au fost degajate resturile unei locuințe care deranja stratul Glina III (fig. 10 D). Nivelul de călcare al acesteia se afla la — 0.40 (0,45) m. Suprafața pe care se aflau resturile locuinței avea dimensiunile de aproximativ 5×4 m. Pe această suprafață s-au descoperit fragmente ceramice, un cuțit de fier, foarte prost conservat, câteva oase de animale, cărbune, bucăți mărunte de chirpici arși și numeroase pietre de rîu, multe dintre ele sparte și calcinate. Spre mijlocul suprafeței se aflau fragmente dintr-o vatră, care fusese amenajată pe pietre.

Fragmentele ceramice descoperite aparțin în majoritate unor vase-borcan lucrate la roată sau cu mîna, din pasta cărămizie, care conține mult nisip (fig. 16/8-15 ; 15). În afara zonei locuinței a fost descoperit un fragment de tîpsie de lut (fig. 16/15).

În concluzie, descoperirile aparținînd culturii Glina III, din punctul „La pădurea Brăteasca” aparțin unei așezări cu un singur nivel de locuire. Caracteristicile acestei așezări (așezarea situată pe promontoriu de terasă, avînd un strat de locuire subțire și locuințe de tipul colibelor de suprafață, construite din puțini chirpici) se întîlnesc și în alte așezări din cadrul culturii Glina III. În acest sens cităm analogia cu așezarea de la Văcărești „La Suhat”, situată pe aceeași terasă de pe partea dreaptă a Ilfovului, la distanța de aproximativ 5 km nord de așezarea de la „Pădurea Brăteasca”.

Felul de preparare al pastei ceramicii nu se deosebește, în linii generale, de acela al ceramicii din alte așezări Glina III. Caracteristici oarecum specifice ale ceramicii de la Brătești ar putea fi considerate predominarea ceramicii lucrată din pastă intermediară și grosieră și absența ceramicii de calitate foarte bună.

Încercînd să facem o încadrare cronologică, pe baze tipologice, a materialelor Glina III de la „Pădurea Brăteasca” am constatat următoarele : „Amfora”, documentată prin fragmente de pereți și torți, este o formă pe care A. Prox a considerat-o caracteristică numai fazei Schneckenberg A²⁹. Gh. Bichir o menționează, însă, la Cuciulata și în nivelul II (Schneckenberg B)³⁰. Profilele unor castroane cu marginea în formă de pîlnie au analogii, mai de grabă, la formele caracteristice fazei Schneckenberg A³¹. Buzele alveolate apar la Brătești relativ frecvent. Ele ar putea fi considerate caracteristice, în deosebi, pentru faza mai veche Glina III-Schneckenberg³². La Brătești lipsesc, însă, impor-

²⁹ A. Prox, *Die Schneckenbergkultur*, Brașov, 1941, p. 19—21, 54 ; fig. 2, 3 ; pl. II/4.

³⁰ Gh. Bichir, *Dacia*, 1962, 6, p. 101.

³¹ A. Prox, *idem*, p. 23 ; fig. 7, 8 ; Gh. Bichir, *idem*, fig. 7/3, 5.

³² Gh. Bichir, *idem*, p. 94, pl. 5/6, 10 ; 6.

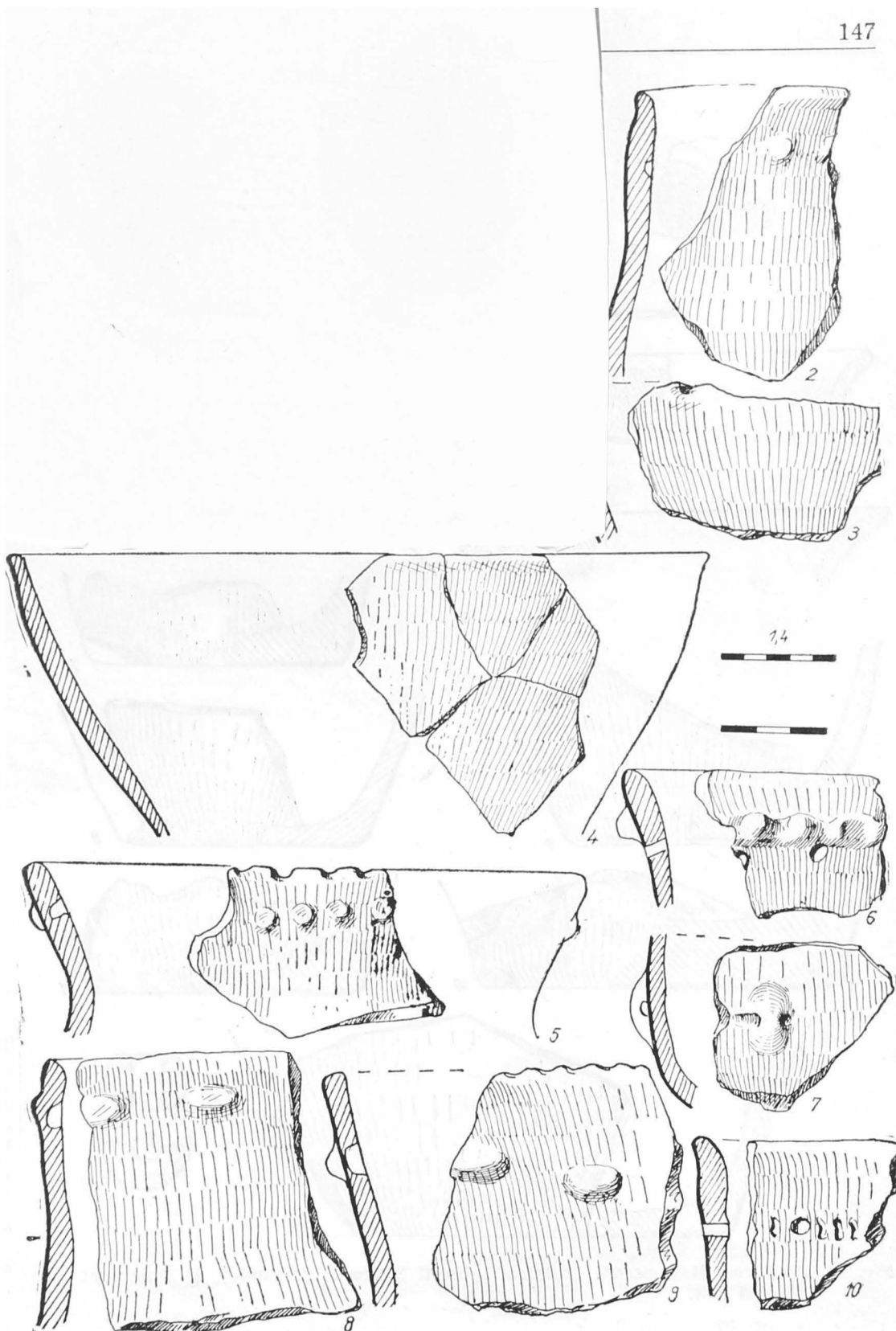

Fig. 14. „Pădurea Brăteasca“. — Cultura Glină III. Ceramică.

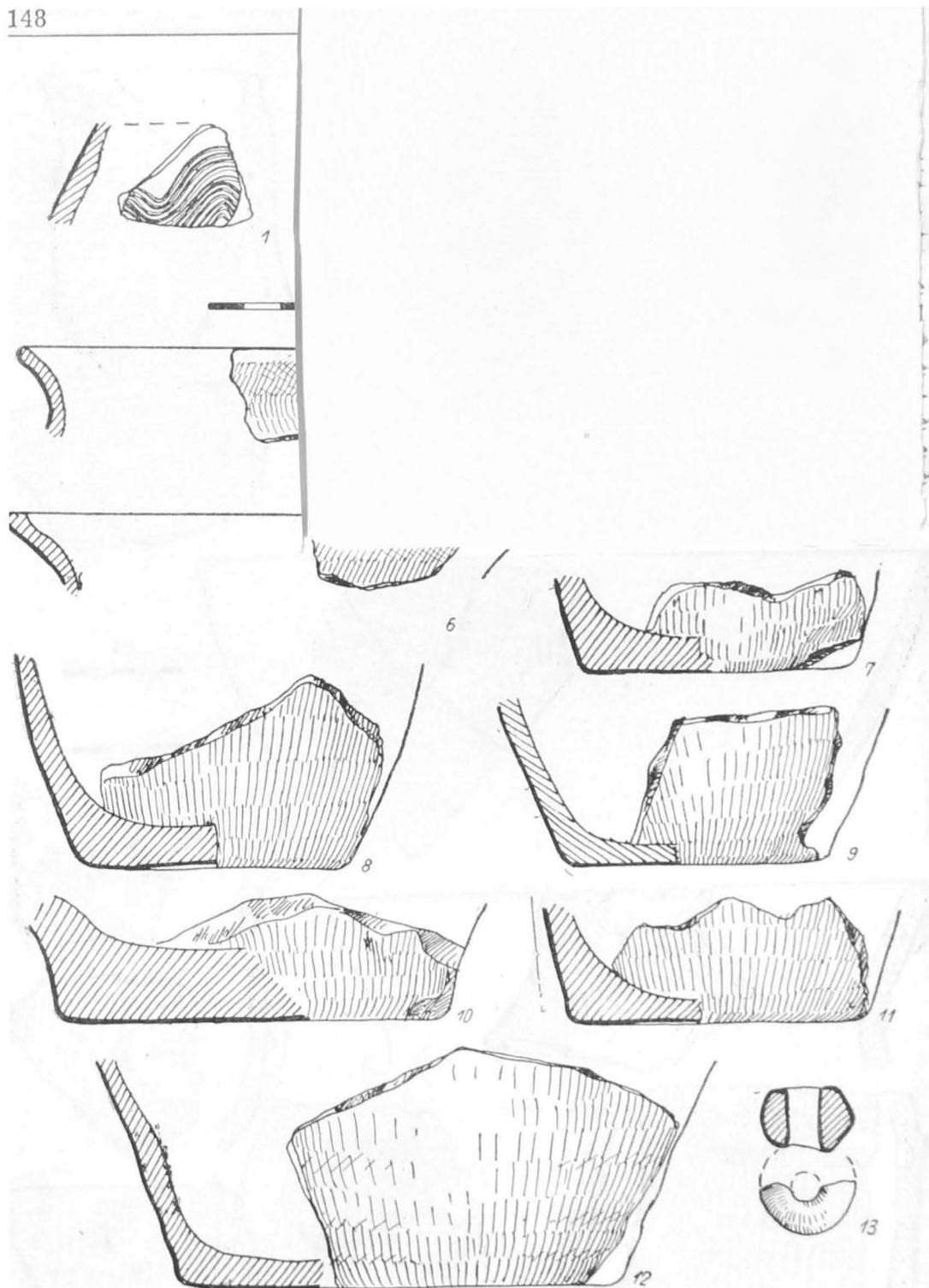

Fig. 15. „Pădurea Brăteasca“. Cultura Ipotești-Cindești. Ceramică și fragment de fusaiole (13).

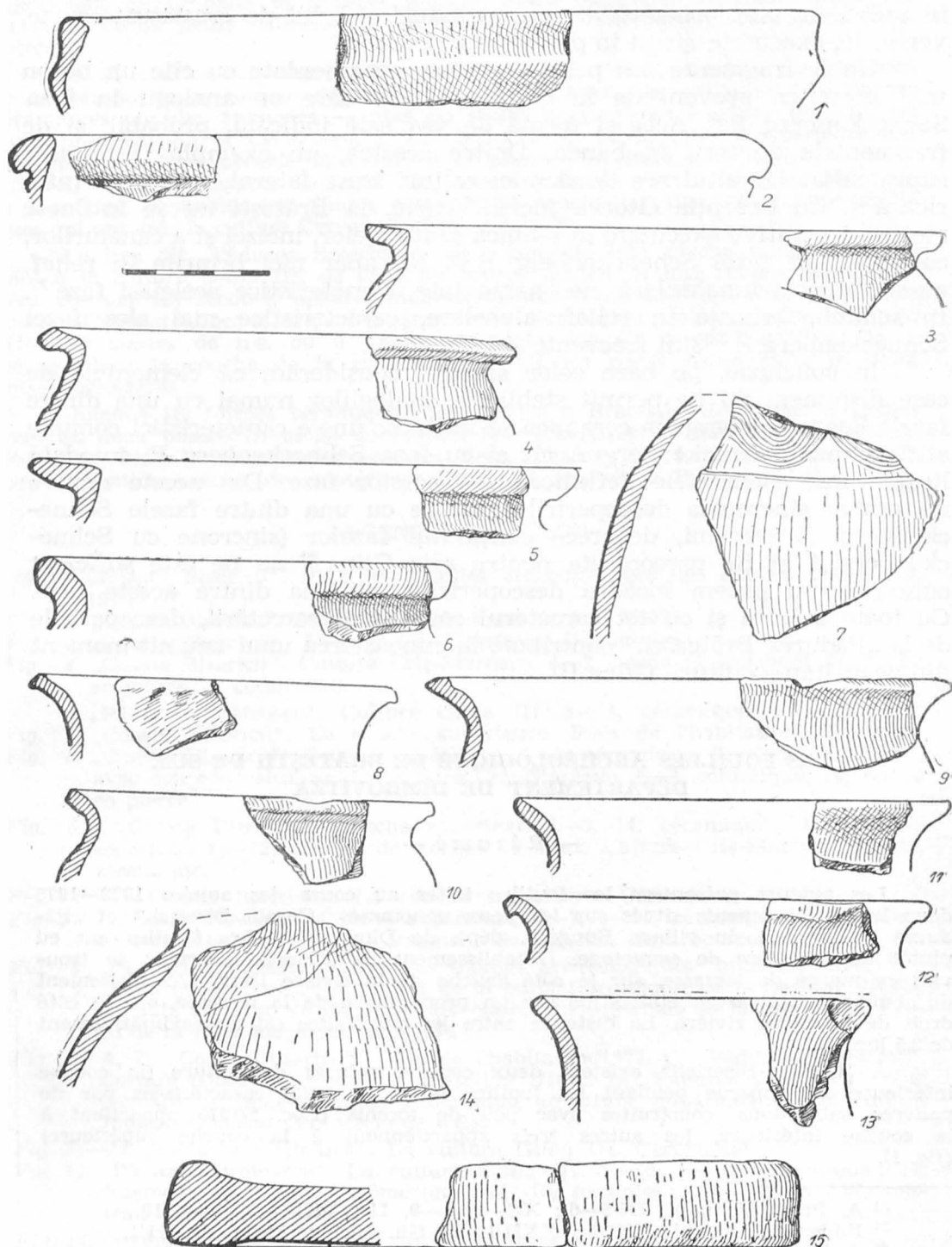

Fig. 16. „Pădurea Brăteasca“. Cultura Ipotești-Cindești. 8—15, ceramică. Sec. III—IV e.n. 1—7, ceramică.

tante elemente de decor caracteristice fazei Schneckenberg A : briurile în relief, înguste, ornamentate cu creștături și briul de creștături scurte, verticale, executate direct în pasta vasului ³³.

Unele fragmente din pereți de vase, ornamentate cu câte un buton mic ar putea proveni de la cești sau căni care au analogii în faza Schneckenberg B ³⁴. Aceeași formă de vas este indicată, probabil, și de fragmentele de torți în bandă. Dintre acestea, un exemplar este ușor suprînălțat iar altul are două mici colțuri trase lateral, la partea inferioară ³⁵. Cu excepția citorva incizii scurte, la Brătești nu se întilnesc motive decorative executate în tehnica șențulețelor, incizei și a canelurilor, caracteristice fazei Schenckenberg B ³⁶. Nu apar nici briurile în relief, cu secțiunea triunghiulară, neornamentate, caracteristice aceleiași faze ³⁷. În schimb, briurile în relief, alveolare, caracteristice mai ales fazei Schneckenberg B ³⁸ sînt frecvente și la Brătești.

În concluzie, pe baza celor arătate, considerăm că elementele de care dispunem nu ne permit stabilirea analogiilor numai cu una dintre fazele Schneckenberg. În ceramică se întilnesc unele caracteristici comune atît cu faza Schneckenberg A cît și cu faza Schneckenberg B, totodată lipsind însă elementele definitorii ale acestor faze. Din aceste motive nu putem sincroniza descoperirile noastre cu una dintre fazele Schneckenberg. Deasemeni, deoarece conținutul fazelor (sincrone cu Schneckenberg A și B), preconizate pentru aria Glina ³⁹ nu ne este suficient cunoscut, nu putem încadra descoperirile într-una dintre aceste faze. Cu toate acestea și cu tot caracterul restrîns al cercetării, descoperirile de la „Pădurea Brăteasca” contribuie la cunoașterea unui anumit moment din dezvoltarea culturii Glina III.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUE DE BRĂTEȘTI DE SUS, DÉPARTEMENT DE DÎMBOVITZA

— R é s u m é —

Les auteurs présentent les fouilles faites au cours des années 1972—1975 dans les établissements situés sur les lieux dénommés „Coasta Bisericii” et „Pădurea Brăteasca”, du village Bungetu, dépt. de Dîmbovitza. Les fouilles ont eu plutôt un caractère de sauvetage. L'établissement de „Coasta Bisericii” se trouvait en marge de terrasse, sur le côté gauche de la rivière Ilfov. L'établissement de „Pădurea Brăteasca” était situé sur un promontoire de la terrasse, sur le côté droit de la même rivière. La distance entre les deux sites est approximativement de 2,5 km.

À „Coasta Bisericii” existent deux couches minces de culture (la couche inférieure est apparue pendant les fouilles faites en 1975) caractérisées par de pauvres habitations, construites avec peu de torchis (Loc. 2/1975 appartient à la couche inférieure, les autres trois appartiennent à la couche supérieure) (fig. 1).

³³ A. Prox, idem, pl. IX/5—6 ; X/1—2, 4—9, 11 ; VIII/1—3, 4—6, 10.

³⁴ Ibidem, p. 31, pl. XXI/2 ; XXII/1, 3 ; Gh. Bichir, idem, fig. 11/1.

³⁵ A. Prox, idem, pl. XXIV/3.

³⁶ Ibidem, p. 31, 63 ; pl. XVI—XVII ; Gh. Bichir, idem, p. 94—95, fig. 10.2, 4, 15.

³⁷ Ibid., p. 32, pl. XIX/8—14.

³⁸ A. Prox, idem, p. 29, pl. XIV/3—7 ; 10/11.

³⁹ Gh. Bichir, idem, tabelul de la p. 114.

La céramique de la couche inférieure comprend une catégorie ayant comme dégraissant de la balle de céréale, et une autre catégorie contenant seulement du sable et de petits cailloux. Cette couche a été attribuée à la culture Criș-Starcevo.

De la couche supérieure provient un nombre réduit d'outils. La majorité de la céramique a comme dégraissant du sable avec des cailloux. Les formes céramiques ont des analogies — plus ou moins rapprochées — dans les cultures Gumelnița, Sălcuța et Cernavoda I. Les découvertes de la couche supérieure ont été réparties à une période ultérieure à la phase Gumelnița B (III), à un aspect culturel, dénommé aspect Brătești. Cet aspect culturel s'est formé au Nord de la Munténie, probablement comme suite de la pénétration des tribus nord-ponti-ques qui ont créé la culture Cernavoda I (voir note 3).

Au lieu dit „Pădurea Brăteasca” on a constaté une couche mince appartenant à la culture Glina III, de l'âge du bronze ancien. À une couche supérieure, dérangée par les labours, appartiennent les restes d'une habitation de la culture Ipotești-Cindești (Loc. 2/1974). Des fragments céramiques isolés appartenant aux IIIe—IVe siècles de n.è. ou à l'époque féodale ont été aussi identifiés. On a dégagé dans la couche de la culture Glina III les restes d'une hutte et deux fosses ménagères.

Quoique les formes céramiques découvertes à Brătești offrent des analogies avec les deux phases (A et B) de l'aspect Schneckenberg, il manque les éléments décoratifs définitoires caractérisant ces deux phases. Ce fait rend difficile la synchronisation précise des matériaux Glina III trouvés à Brătești.

LEGENDA FIGURILOR

- Fig. 1.* „Coasta Bisericii”. Plan des fouilles archéologiques des années 1972—1973, 1975.
- Fig. 2.* „Coasta Bisericii”. Profil des habitations no. 1 et 2/1975.
- Fig. 3.* „Coasta Bisericii”. Culture Criș-Starcevo. Céramique.
- Fig. 4.* „Coasta Bisericii”. Culture Criș-Starcevo. 1—2, hache et fragment de hache en pierre ; 3, céramique.
- „Pădurea Brăteasca”. Culture Glina III. 3—11, céramique.
- Fig. 5.* „Coasta Bisericii”. La couche supérieure. Plan de l'habitation no 1/1975.
- Fig. 6.* „Coasta Bisericii”. Couche supérieure. 1—5, céramique. 9, plaque de Silex, avec couches calcaires. La culture Criș-Starcevo. 6—8, céramique, 10, hache en pierre.
- Fig. 6. a.* „Coasta Bisericii”. Couche supérieur. 1—3, 14, céramique ; 4—8, outils en silex : 11—12, pointes de flèches en silex. Culture Criș-Starcevo ; 9—10, ceramique.
- Fig. 7 ; 7 a.* „Coasta Bisericii”. La couche supérieure. Céramique.
- Fig. 7 b.* „Coasta Bisericii”. Couche supérieure. 1—7, 9—10, céramique. 8, fragment de figurine zoomorfe. 11, fragment de figurine anthropomorfe.
- Fig. 8.* „Pădurea Brăteasca”. Plan des fouilles archéologiques faites en 1974.
- Fig. 9.* „Pădurea Brăteasca”. A. Profil de la paroi Nord-Ouest de la Section V/1974. B. Habitation no 1/1974, fosse alvéolaire qui contenait de la cendre. C. Profil de la fosse ménagère no 1/1974.
- Fig. 10.* A, B, „Coasta Bisericii”. Vues de l'habitation/1973. C, „Pădurea Brăteasca”. Culture Glina III. Vue de l'habitation 1/1974. D, „Pădurea Brăteasca”. Vue pendant le dégagement de l'habitation no 2/1974, appartenant à la culture Ipotești-Cindești (VIe siècle de n.è.).
- Fig. 11—12.* „Pădurea Brăteasca”. La culture Glina III. Céramique.
- Fig. 13.* „Pădurea Brăteasca”. La culture Glina III. 1—10, 12—13, céramique ; 11, fragment de figurine zoomorphe ; 14—15, fusaïoles ; 16, nucleus ; 17, cou-teau recourbé en silex.
- Fig. 14.* „Pădurea Brăteasca”. La culture Glina III. Céramique.
- Fig. 15.* „Pădurea Brăteasca”. La culture Ipotești-Cindești. Céramique et fragment de fusaïole (13).
- Fig. 16.* „Pădurea Brăteasca”. La culture Ipotești-Cindești. 8—15, céramique, IIIe—IVe siècle de n.è. ; 1—7, céramique.

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA BUCȘANI. NECROPOLA PREFEUDALA

LUCIANA MUSCA

În iunie 1974, cu ocazia efectuării unor canale de desecare în punctul „Țipirig“ situat la hotarul dintre Bucșani și Adîncea, la 3,5 km nord-est de Bucșani au fost distruse mai multe morminte de incinerare*. Cercetările arheologice de suprafață au identificat 2 stațiuni prefeudale : o așezare și o necropolă.

Cele două obiective arheologice sînt situate în zona subcolinară, fiind mărginite la vest și nord-vest de pîriul Pîscov iar la est și nord-est de colinele Bucșanilor. Importanța descoperirilor au impus organizarea unor cercetări ample, care s-au desfășurat în mai multe campanii (1974, 1975 și 1977), atît în așezare cît și în necropolă**.

Desele amenajări efectuate în această zonă (terasări, subsolări, canale de desecare), care au distrus peste 20% din cele 2 complexe arheologice, au impus intervențiilor noastre un permanent caracter de salvare.

La sfîrșitul a două campanii de săpături (1974 și 1977) în necropolă au fost descoperite 17 morminte, 15 de incinerare și 2 de înhumare***. Majoritatea mormintelor de incinerare apar la adîncimi cuprinse între 0,22—0,45 m. Gropile sepulcrale au formă ovală și diametrul aproximativ $0,55 \times 0,65$. Studiarea gropilor de morminte și al ritului funerar au dus la stabilirea pînă acum a 2 tipuri de înmormîntări : incinerarea și înhumarea.

În cadrul ritului funerar al incinerării au fost identificate următoarele variante :

— oase umane calcinate depuse simbolic pe un fragment mai mare de vas, spart ritual, ars secundar și acoperit cu fragmente din același vas — un singur caz M₁.

— oase umane calcinate depuse direct pe sol și acoperite cu fragmente ceramice provenite de la diferite vase, sparte ritual, arse și nearse secundar.

---

* Din relatările descoperitorilor am aflat că au fost distruse peste 10 morminte de incinerare.

** Săpăturile au fost efectuate în colaborare cu Institutul de arheologie București, reprezentat de Gh. Diaconu și Gh. Bichir, cărora le aducem și pe această cale mulțumiri. La campania din 1977 a participat și Rodica Preda de la M.J.D.

*** Necropola continuă latura sudică a așezării atribuită dacilor liberi și datată din a doua jumătate a sec. III pînă în sec. V inclusiv.

— oase umane calcinate depuse direct pe sol fără ceramică sau urme de inventar — M_{10} , M_{17} .

Majoritatea mormintelor sînt de incinerare, ele reprezentînd 88,20% din totalul mormintelor descoperite și se compun în general din vase sparte ritual, arse și nearse secundar, depuse peste oasele calcinate bucățele de cărbune și de lut ars. O situație aparte o prezintă M_1 , a cărui depunere a resturilor funerare identifică un ritual deosebit¹ de restul mormintelor de incinerare. Subliniem faptul că în toate mormintele de incinerare este prezentă ceramica arsă secundar² pe rug, chiar dacă uneori ea este reprezentată de un număr redus de fragmente (excepție fac doar mormintele M_{10} și M_{17}). Nu a fost descoperit nici un mormint cu resturile funerare depuse în urmă și nici o groapă purificată prin foc. Toate sînt morminte simple, fiecare mormînt reprezentînd resturile funerare ale unui singur individ.

Cel de al doilea rit, inhumarea, prezintă pînă acum o singură variantă, aceea în care individul este depus direct în groapă. Forma gropilor este aproximativ dreptunghiulară. Nu s-au putut obține detalii privind poziția, orientarea s-au eventualele piese de inventar, mormintele fiind parțial distruse. În ceea ce privește riturile de înmormîntare, majoritatea tipurilor de morminte și variantele lor rituale, reprezintă continuarea unor forme mai vechi din Latîn-ul dacic pînă în sec. IV³.

Catalogul mormintelor.

Mormîntul 1. Incinerare. — 0,65 m. Deranjat. Groapă ovală $0,50 \times ?$ Oase umane calcinate depuse simbolic pe un fragment mai mare dintr-un castronș cu trei torți, pastă fină cenușie lucrată la roată, spart ritual, ars secundar pe rug ; acoperit cu 5 fragmente din același vas, arse secundar pe rug. Surplusul de oase calcinate, împreună cu bucățele de cărbune au fost depuse direct pe sol și acoperite cu 4 fragmente dintr-un pahar de lut, semioval, cu fundul plat, ornamentat cu fațete ovale distanțate, arse secundar. Inventar : cataramă simplă cu veriga ovală, $L = 25$ mm, argint ; cataramă simplă cu veriga oval-alungită, $L = 20$ mm, bronz. Nu au fost trecute prin focul rugului.

Mormîntul 2. — 0,35 m. Incinerare. Groapă ovală $0,50 \times 0,60$ m. Oase umane calcinate împreună cu bucățele de cărbune depuse direct pe sol și acoperite cu 6 fragmente dintr-o oală de mari dimensiuni, pastă cenușie, aspră, arsă secundar ; 2 fragmente de oală, pastă roșie-cărmizie, zgrunțuroasă, lucrată la roată, arsă secundar. Inventar : 2 mărgelile sferice turtite din sticlă albastră, netrecute prin focul rugului.

¹ Gh. Diaconu, *Tîrșor, Necropola din sec. II—IV*, București, 1970, p. 37 ; Z. Székely în *Aluta*, I, 1969, p. 71.

² Din informațiile primite de la prof. D. Berciu, căruia îi mulțumim și pe această cale, rezultă că în necropola geto-dacică cercetată la Ocnița, circa 90% din totalul mormintelor descoperite prezintă ardere secundară a vaselor ; și cea mai mare parte a mormintelor documentează ritul incinerării. Arderea secundară a vaselor este întîlnită și la Soporu de Cîmpie, D. Protase, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporu de Cîmpie*, Buc., 1976, p. 75 ; la Bratei în toate cazurile au apărut fragmente ceramice arse secundar. L. Birzu, *Continuitatea populației autohtone în sec. IV—V. Cimitirul nr. 1 de la Bratei*, Buc., 1973, p. 34.

³ A se vedea observațiile de la nota 2 și D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, 1971, p. 120.

Mormîntul 3. — 0,45 m. Incinerație. Groapă ovală $0,55 \times 0,60$ m. Oase umane calcinate împreună cu bucățele de cărbune și lut ars depuse direct pe sol, acoperite cu patru fragmente dintr-o oală, pastă poroasă gălbuie, modelată cu mîna. Arsă secundar. Fără inventar.

Mormîntul 4. — 0,35 m. Incinerație. Groapă ovală $0,50 \times 0,65$ m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune și lut ars depuse direct pe sol, acoperite cu 2 fragmente de strachină, pastă fină cenușie, lucrată la roată, arsă secundar ; 3 fragmente de oală pastă poroasă, gălbuie, nearsă secundar ; 1 fragment de ceașcă dacică fără toartă, decorată la bază cu impresiuni dispuse invariabil, arsă secundar. Inventar : o mărgea cilindrică din sticlă albastră, netrecută prin focul rugului.

Mormîntul 5. — 0,25 m. Incinerație. Groapă ovală $0,50 \times 0,65$ m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune și lut ars depuse direct pe sol, acoperite cu 2 fragmente de strachină, pastă fină cenușie ; 4 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă, roșu-cărămiziu, arsă secundar pe rug. Inventar : o mărgea din cornalină, fațetată poliedric, $L = 30$ mm.

Mormîntul 6. — 0,22 m. Incinerație. Groapă ovală $0,48 \times 0,55$ m. Deranjat. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune și lut ars, 2 fragmente de oală, pastă poroasă grosieră, modelată cu mîna, arsă secundar pe rug. Inventar : o mărgea tubulară albastră, deformată de foc.

Mormîntul 7. — 0,22 m. Incinerație. Groapă ovală $0,50 \times 0,58$ m. Deranjat. Cîteva oase umane calcinate, bucățele de cărbune, și luat ars, 3 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă roșu-cărămiziu, lucrată la roată ; 4 fragmente de oală, pastă poroasă gălbuie modelată cu mîna, arse secundar. Fără inventar.

Mormîntul 8. — 0,25 m. Incinerație. Groapă ovală $0,50 \times 0,60$ m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune, acoperite de 3 fragmente dintr-un vâsuț, pastă fină gălbuie, arse secundar ; 2 fragmente dintr-o strachină, pastă fină cenușie, nearsă secundar ; 2 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă roșu-cărămiziu, lucrată la roată, arsă secundar. Fără inventar.

Mormîntul 9. — 0,62 m. Incinerație. Groapă ovală $0,55 \times 0,60$ m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune depuse direct pe sol, acoperite cu 8 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă, cărămizie, modelată cu mîna, arsă secundar. Inventar : cataramă simplă cu veriga ovală, bronz $L = 22$ mm.

Mormîntul 10. — 0,45 m. Incinerație. Groapă ovală $0,55 \text{ m} \times 0,60 \text{ m}$. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune și lut ars, depuse direct pe sol. Fără ceramică s-au urme de inventar.

Mormîntul 11. — 0,22 m. Incinerație. Groapă ovală $0,55 \times 0,60$ m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune, lut ars, acoperite cu 6 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă, roșu-cărămiziu, arsă secundar, 4 fragmente de strachină, pastă fină cenușie, arsă secundar ; 3 fragmente dintr-un pahar semioval cu fundul plat, decorat cu fațete ovale distanțate, pastă fină cărămizie, ars secundar ; 2 fragmente de amforetă, pastă fină cărămizie. Inventar : mărgea cilindrică de sticlă albastră, netrecută prin foc ; mărgea sferică din coral pisat și sticlă, netrecută prin foc ; mărgea aplatisată fațetată poliedric, sticlă neagră, netrecută prin foc ; mărgea tubulară din sticlă verde, deformată de foc ; mărgea din sticlă albă deformată de foc ; perlă de granat albastru-verzui decorată cu foiță de aur,

netrecută prin foc ; aplică de tipul Viereckebeschlage bronz, netrecută prin foc ; fragment de pandantiv semilunar din foiță de bronz netrecut prin foc ; fragment de fibulă de fier de tipul *mit umgeschlagenem Fuss*, deformată de foc.

Mormîntul 12. — 0,45 m. Incinerație. Groapă ovală 0,50 × 0,60 m. Oase umane calcinate, cărbune, acoperite de 6 fragmente de oală, pastă poroasă gălbuie, modelată cu mîna ; 2 fragmente de ceașcă dacică decorată cu alveole la bază, arse secundar. Fără inventar.

Mormîntul 13. — 0,80 m. Înhumat. Matur. Groapă aproximativ dreptunghiulară. Parțial distrus. Din schelet s-au mai păstrat : un fragment din calota craniană, un os tarsian, 2 molari, 3 fragmente de amforă, pastă fină cărămizie.

Mormîntul 14. — 0,75 m. Înhumat. Groapă aproximativ dreptunghiulară. Matur. Parțial distrus. Fragment de mandibulă, 2 oase metatarsiene, un femur ; 10 fragmente de amforă, pastă fină cărămizie, 2 fragmente de oală pastă cenușie-închis, zgrunțuroasă, lucrată la roata rapidă.

Mormîntul 15. — 0,45 m. Incinerație. Groapă ovală 0,60 × 0,65 m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune, acoperite de 10 fragmente de oală, pastă roșu-cărămiziu, lucrată la roată, arsă secundar. Fără inventar.

Mormîntul 16. — 0,35 m. Incinerație. Groapă ovală 0,55 × 0,60 m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune și lut ars, acoperite de 3 fragmente de oală, pastă zgrunțuroasă roșu-cărămiziu, lucrată la roată, nearsă secundar ; 1 fragment de oală, pastă poroasă, gălbuie modelată cu mîna, arsă secundar ; 2 fragmente de strachină, pastă fină cenușie, arsă secundar. Inventar : 1 mărgea sferică turtită, sticlă neagră, netrecută prin focul rugului.

Mormîntul 17. — 0,45 m. Incinerație. Groapă ovală 0,55 × 0,65 m. Oase umane calcinate, bucățele de cărbune depuse direct pe sol, fără ceramică sau inventar.

Cea mai mare parte a inventarului este constituit din **ceramică**. În funcție de compoziția pastei distingem :

Ceramica lucrată cu mîna, este confecționată dintr-o pastă impură care conține cioburi pisate sau pietricele și prezintă un grad ridicat de friabilitate. Culoarea variază de la gălbui la roșu-cărămiziu. Forma principală este oala de dimensiuni mici și mijlocii, cu corpul ușor bombat, fundul drept, buza răsfrîntă. Ca ornament amintim briul alveolat în relief sau linii incizate în val (Fig. 1/1-4 ; Fig. 2/9-12). Analogiile pentru acest tip de vas, larg răspîndit în spațiul geto-dacic, sînt extrem de numeroase⁴, așa încît vom aminti doar cîteva : Bucșani⁵, Băleni⁶, Tîrgoviște⁷, Tîrgșor⁸, Sacidava⁹, Dulceanca¹⁰.

⁴ Ibidem, p. 120—121, idem, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticei*, Buc., 1966, p. 40—50 ; I. H. Crișan, *Apulum*, VII, 1968, p. 241, Z. Székely, *art. cit.*, p. 71.

⁵ L. Oancea, *Așezarea dacilor liberi de la Bucșani*, ms.

⁶ Idem, *Așezarea prefeudală de la Băleni*, ms.

⁷ Idem, *Săpăturile arheologice din Tîrgoviște, 1972, Așezarea prefeudală*, în *Arhiva Vlahica*, 1976, p. 61.

⁸ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 72—73, 76.

⁹ C. Scorpan, în *Crista*, 1972, p. 157.

¹⁰ S. Dolinescu-Ferche, *Contribuții privind continuitatea populației autohtone. Așezări din sec. III și IV e.n. din sud-vestul Munteniei*, Buc., 1974, p. 30—31.

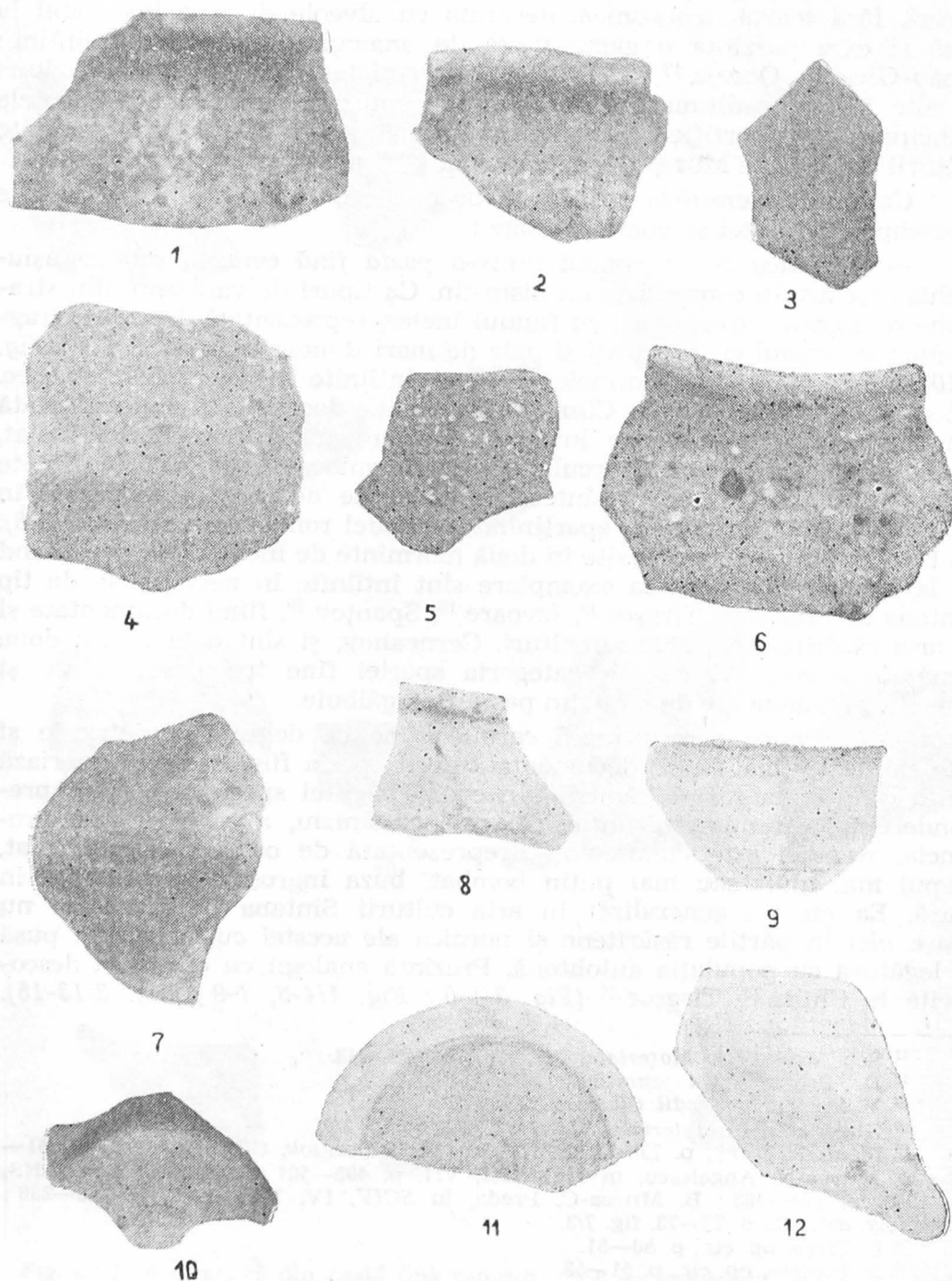

Fig. 1 : 1—3,6 — ceramică lucrată cu mîna ; 4—5, 7—9 — ceramică din pastă zgrunțuroasă de culoare cărămiziu-roșu și cenușie ; 10—12 — ceramică din pastă fină cenușie.

O altă formă, reprezentată de 2 exemplare fragmentare, este ceașca dacică, fără toartă, tronconică, decorată cu alveole dispuse invariabil la bază și care prezintă o gamă vastă de analogii dintre care amintim : Cipău-Gîrle ¹¹, Obreja ¹², Constanța ¹³, Cuciulata ¹⁴. Ea constituie alături de alte forme tradiționale dacice, după cum știm, unul din elementele principale care certifică componenta dacică și în complexele atribuite culturii Sîntana de Mureș de pe teritoriul țării noastre ¹⁵.

Ceramica lucrată la roată este preponderentă cantitativ. În funcție de compoziția pastei se poate distinge :

— *ceramica confectionată dintr-o pastă fină* cenușie sau cenușiu-închis care are în compoziție un nisip fin. Ca tipuri de vase amintim strachina de formă bitronconică cu fundul inelar, reprezentată de cîteva fragmente ; castronul cu trei torți și oala de mari dimensiuni (*fig. 2/1-6 ; Fig. 1/10-12 ; Fig. 3/11-12*). Formele sînt des întîlnite în necropolele din sec. IV. ca Bratei ¹⁶, Soporul de Cîmpie ¹⁷. O atenție deosebită trebuie acordată fragmentelor de pahare de lut, cenușii sau cărămizii, cu fundul plat, marcat uneori de o incizie circulară, corpul semioval ornamentat cu fațete ovale distanțate, și care amintesc de paharele de sticlă descoperite în Scandinavia sau Germania, aparținînd perioadei romane tîrzii (*Fig. 2/7-8*). La Bucșani au fost descoperite în două morminte de incinerare, prevenind de la trei vase. Asemenea exemplare sînt întîlnite în necropolele de tip Sîntana de Mureș ca Tîrșor ¹⁸, Izvoare ¹⁹, Spanțov ²⁰, fiind documentate și în aria răsăriteană a acestei culturi, Cerneahov, și sînt datate în a doua jumătate a sec. IV. Tot în categoria speciei fine trebuie incluse și cele cîteva fragmente de vase din pastă fină gălbuie.

— *Ceramica zgrunțuroasă* care conține ca degresant pietricele și este cantitativ mai bogat documentată decît specia fină. Culoarea variază de la cenușiu la roșu-cărămiziu. În cadrul acestei specii remarcăm preponderența, ceramicii zgrunțuroase roșu-cărămiziu, a cărei origine provincial romană este cunoscută ²¹, reprezentată de oale cu fundul plat, corpul mai mult sau mai puțin bombat, buza îngroșată și răsfrîntă în afară. Ea nu s-a generalizat în aria culturii Sîntana de Mureș și nu apare nici în părțile răsăritene și nordice ale acestei culturi, fiind pusă în legătură cu populația autohtonă. Prezintă analogii cu ceramica descoperită la Chilia ²³, Tîrșor ²⁴ (*Fig. 3/1-6 ; Fig. 1/4-5, 7-9 ; Fig. 2/13-15*).

¹¹ Seb. Morintz, în *Materiale*, VII, 1961, p. 441—448.

¹² D. Protase, *Un cimitir...*, p. 56.

¹³ V. Barbu, în *Studii Clasice*, III, 1961, p. 214.

¹⁴ Gh. Bichir, în *Materiale*, VII, 1961, p. 352, fig. 2/4.

¹⁵ Idem, *Tîrșor...*, p. 73—74 ; I. Kovács, în *Dolgozatok*, Cluj, III, 1912, p. 251—252 ; B. Mitrea-N. Angelescu, în *Materiale*, VII, p. 495—501 ; B. Mirea, *Dacia*, NS, III, 1959, p. 474—483 ; B. Mitrea-C. Preda, în *SCIV*, IV, 1953, 1—2, p. 228—236 ; Z. Székely, *art. cit.*, p. 72—73, fig. 7/3.

¹⁶ L. Birzu, *op. cit.*, p. 50—51.

¹⁷ D. Protase, *op. cit.*, p. 51—53.

¹⁸ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 83.

¹⁹ R. Vulpe, *Izvoare*, Buc., 1957, p. 285, fig. 303.

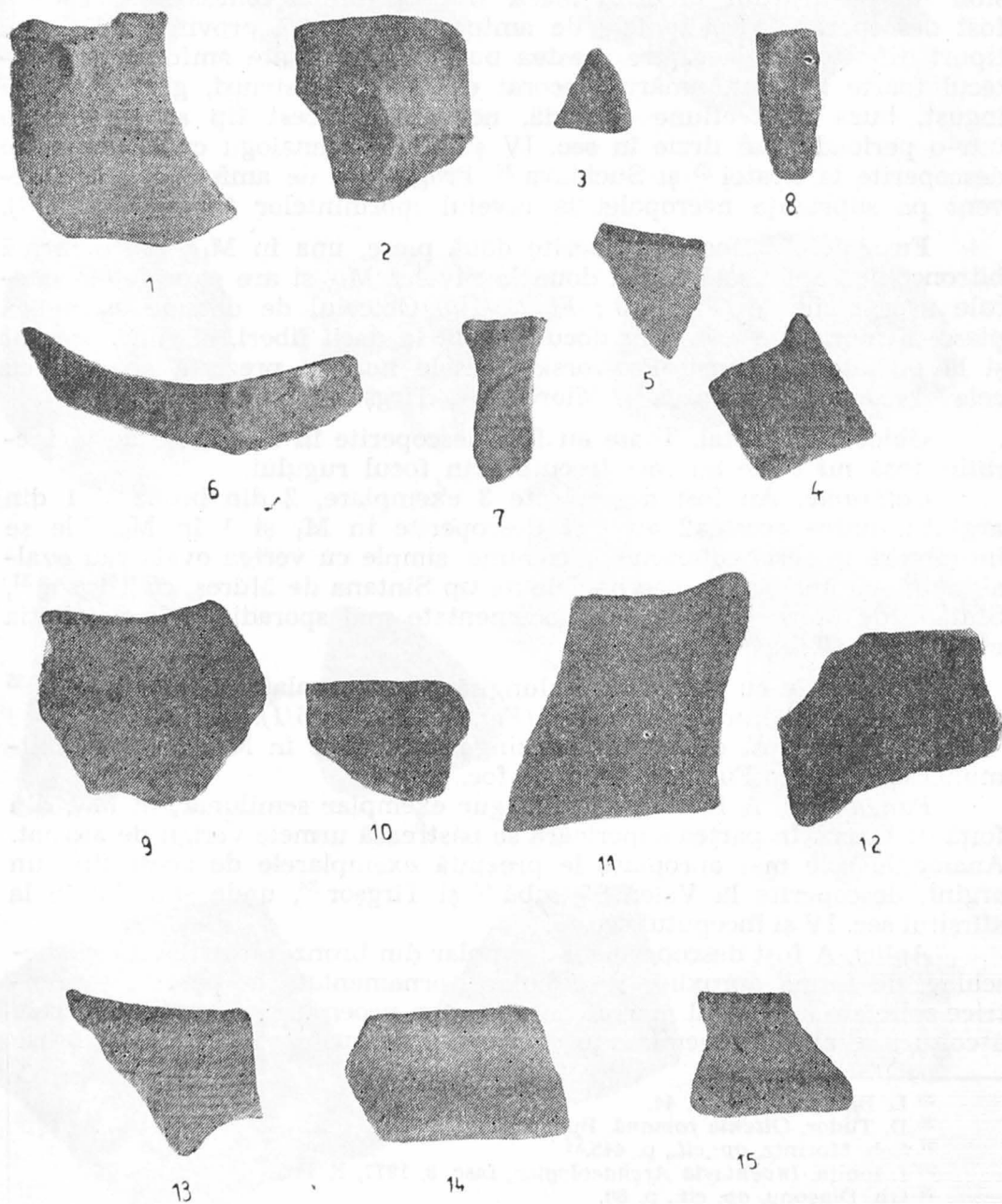
²⁰ Seb. Morintz-C. Preda, în *Materiale*, V, p. 167.

²¹ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 76.

²² Ibidem, p. 76—77.

²³ Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 445.

²⁴ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 77.

Fig. 2 : 1—6 ceramică din pastă fină cenușie ; 7—8 — fragmente de pahar ; 9—12 — ceramică lucrată cu mîna ; 13—15 — ceramică din pastă zgrunțuroasă de culoare cărămiziu-roșu și cenușie.

— *Ceramica romană* este reprezentată de un număr relativ crescut de fragmente de amforă și amforete a căror formă este aproape imposibil de reconstituit datorită stării fragmentare accentuate în care a fost descoperită. Fragmentele de amfore se pare că provin de la două tipuri diferite, unele dintre acestea putând fi atribuite amforele cu pîn-tecul foarte bombat, umărul decorat cu benzi de striuri, gîtul drept și îngust, buza de secțiune rotundă, neevazată. Acest tip se încadrează într-o perioadă mai tîrzie în sec. IV și prezintă analogii cu exemplarele descoperite la Bratei²⁵ și Sucidava²⁶. Fragmente de amforete apar frecvent pe suprafața necropolei la nivelul mormintelor (*Fig. 3/7-10, 13*).

Fusaiole. Au fost descoperite două piese, una în M₁₁, are o formă bitronconică aplatizată, iar a doua la nivelul M₁₅ și are suprafețele laterale ușor bombate (*Fig. 4/3 ; Fig. 5/10*). Obiceiul de depune asemenea piese în morminte este larg documentată la dacii liberi, el fiind prezent și la purtătorii culturii Pseworsk. Pieseile noastre prezintă analogii cu cele descoperite la Chilia²⁷, Miorcani²⁸, Tîrgșor²⁹, Bratei³⁰.

Obiecte de metal. Toate au fost descoperite în morminte de incinerare, însă nu toate au fost trecute prin focul rugului.

Catarama. Au fost descoperite 3 exemplare, 2 din bronz și 1 din argint ; dintre acestea 2 au fost descoperite în M₁ și 1 în M₉. Ele se încadrează în seria cataramelor comune, simple cu veriga ovală sau oval-alungită, cu analogii în necropolele de tip Sîntana de Mureș, ca Tîrgșor³¹, Sîntana de Mureș³² ș.a., fiind documentate mai sporadic și la populația autohtonă : Chilia³³, Bratei³⁴.

Catarama cu veriga oval-alungită sînt semnalate și în Pannonia³⁵ și la purtătorii culturii Pseworsk³⁶ (*Fig. 4/1-2 ; Fig. 5/1*).

Fibule. A fost descoperit un singur exemplar în M₁₁, de tipul *mitmungeschlagenem Fuss*, deformat de foc.

Pandantive. A fost găsit un singur exemplar semilunar, în M₁₁, din foiță de bronz. În partea superioară se păstrează urmele verigii de atîrnat. Analogiile cele mai apropiate le prezintă exemplarele de acest tip, din argint, descoperite la Valea Strîmbă³⁷ și Tîrgșor³⁸, unde sînt datate la sfîrșitul sec. IV și începutul sec. V.

Aplici. A fost descoperit un exemplar din bronz de tipul *Viereckebe-schlag*, de formă aproximativ circulară, ornamentată cu cercuri concentrice reliefate și centrul marcat de un buton proeminent. Periferic în cele 4 colțuri se află 4 proeminențe conice, iar pe spate prezintă 4 piciorușe

²⁵ L. Birzu, *op. cit.*, p. 44.

²⁶ D. Tudor, *Oltenia romană*, Buc., 1968, p. 462.

²⁷ Seb. Morintz, *op. cit.*, p. 445.

²⁸ I. Ioniță, *Inventaria Archaeologica*, fasc. 8, 1977, R 43/3.

²⁹ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 88.

³⁰ Ibidem, p. 61—62, 66, pl. XCVII/8, XCIV/11.

³¹ Ibidem, p. 90—91, pl. CLXII.

³² I. Kovács, *op. cit.*, p. 258.

³³ Seb. Morintz *op. cit.*, p. 445.

³⁴ L. Birzu, *op. cit.*, pl. XXXIV.

³⁵ M. Párducz-I. Korek, în *Arch. Ert.*, 1946—1948, pl. LVI/2.

³⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 92.

³⁷ Z. Székely, în *Folia Archaeologica*, V, 1945, p. 95—99.

³⁸ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 97.

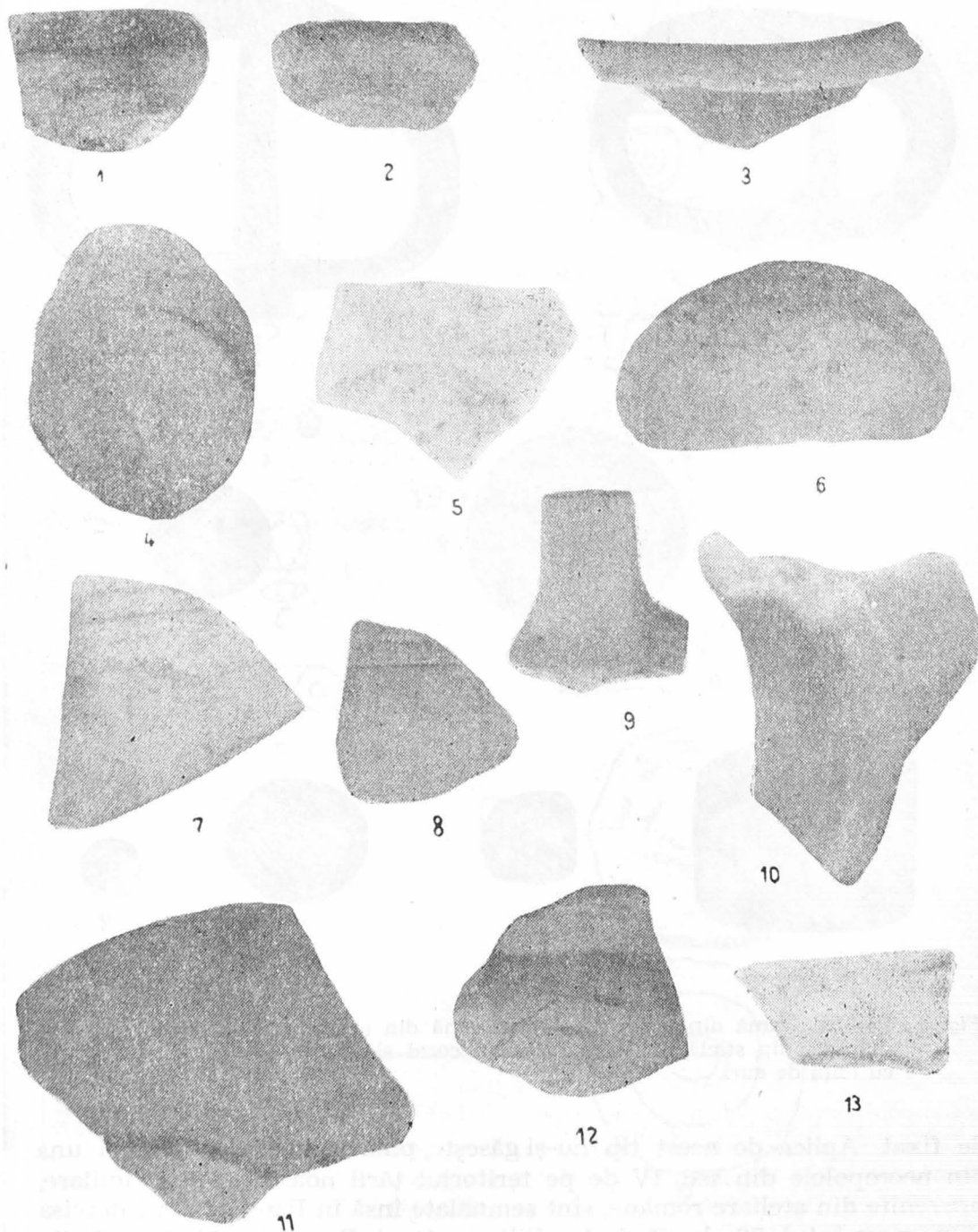

Fig. 3 : 1—6 — ceramică din pastă zgrunțuroasă de culoare cărămiziu-roșu și cenușie ; 7—10, 13 ceramică romană ; 11—20 — ceramică din pastă fină cenușie.

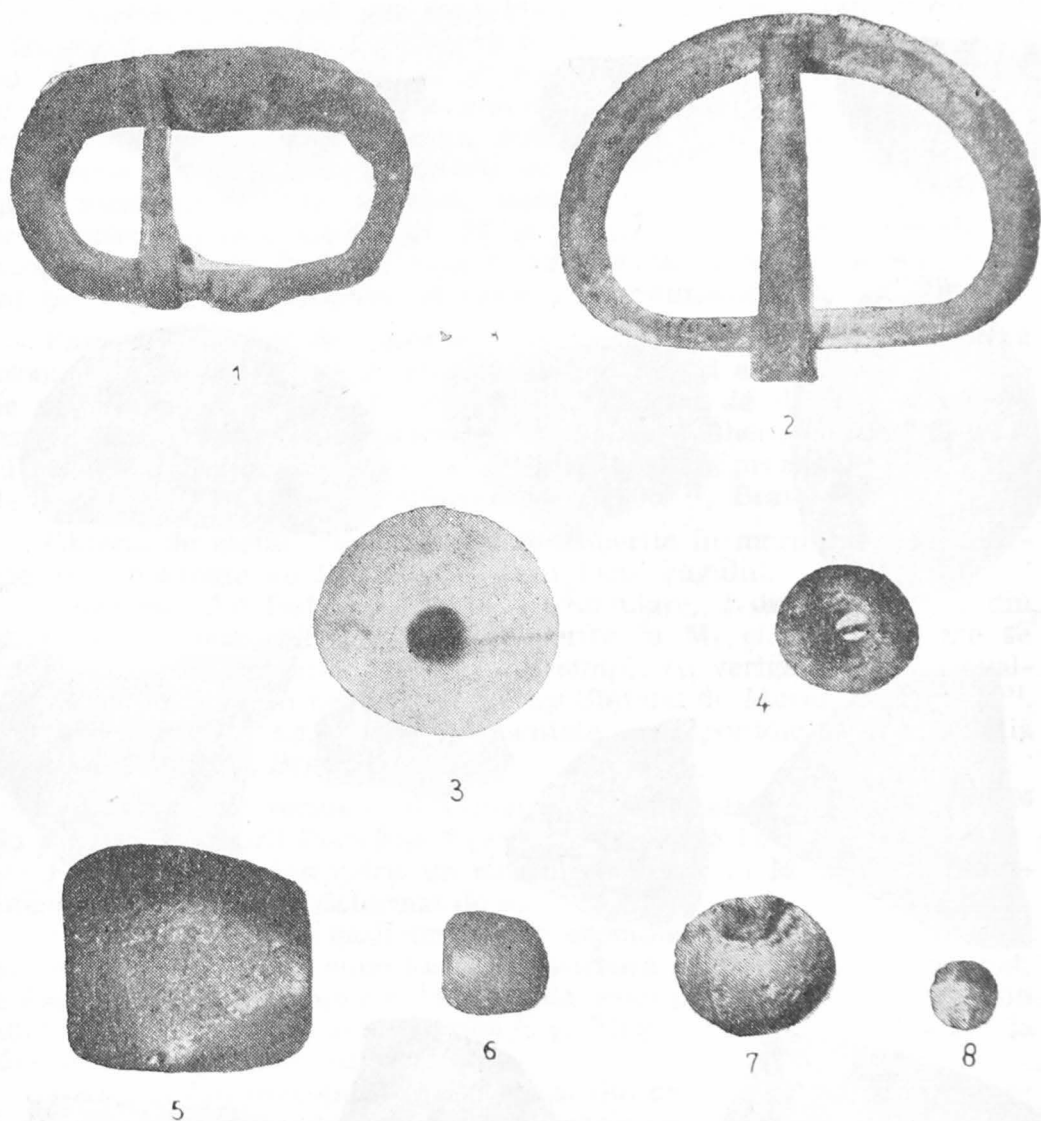

Fig. 4: 1 — cataramă din bronz; 2 — cataramă din argint; 3 — fusaiolă; 4—6 — mărgelă din sticlă; 7 — mărgelă din coral și sticlă; 8 — perlă din granat cu foiță de aur.

de fixat. Aplica de acest tip nu-și găsește, pînă acum analogii în nici una din necropolele din sec. IV de pe teritoriul țării noastre. Piese similare, provenite din ateliere romane, sînt semnalate însă în Pannonia la Intercisa I în mormîntul 72, la Csákvár, Pilismarót și Poetovio, fiind atribuite perioadei romane tîrzii, respectiv sfîrșitul sec. IV și începutul sec. V ³⁹ (Fig. 5/11).

³⁹ A. Salamon-L. Barkoczi, în *Mitteilungen des Archeologischen Instituts des Ungarischen Akademie der Wissenschaften*, 4, 1973, p. 88, Taff. 25/11.

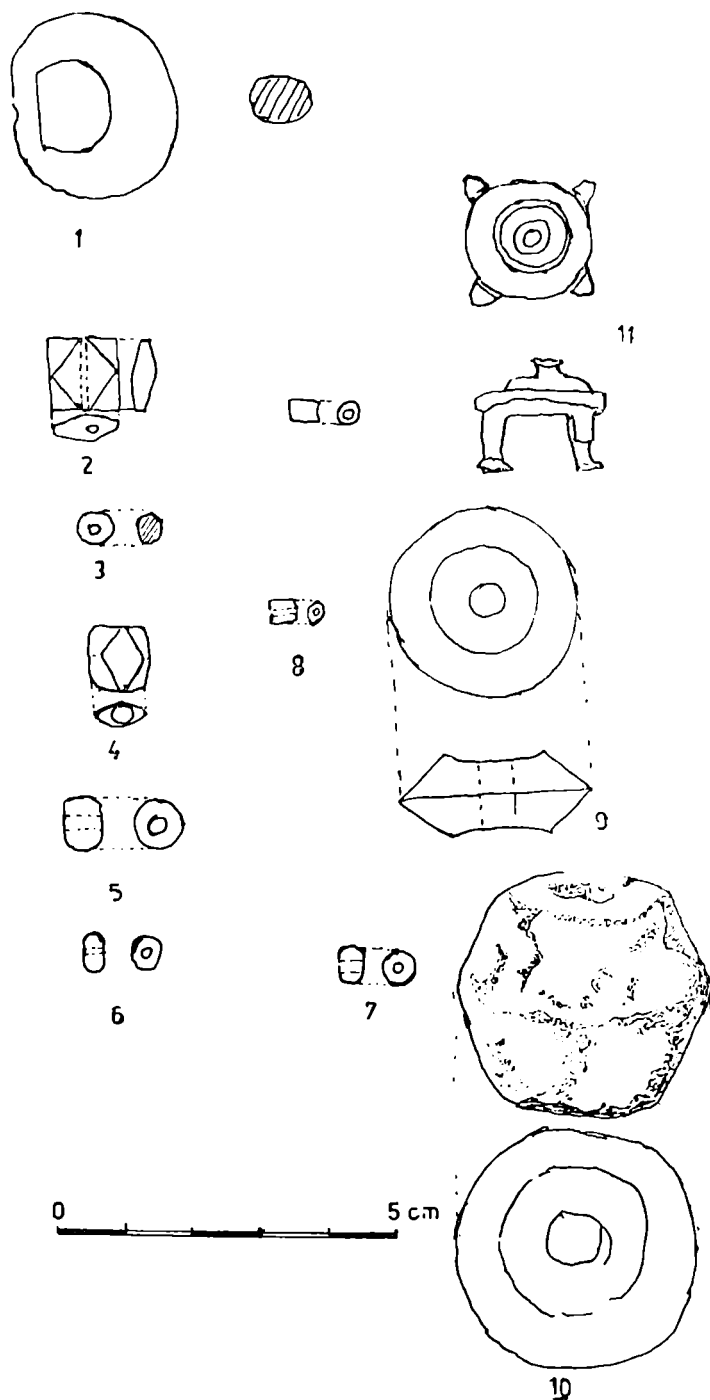

Fig. 5 : 1 — cataramă din bronz ; 2 — mărgea din cornalină ; 3—8 — mărgelă din sticlă ; 9—10 — fusaiolă ; 11 — aplică din bronz.

— *Mărgele*. Cele mai multe sînt din sticlă prezentînd o gamă variată de culori, forme și dimensiuni, de la negru la albastru, verde și alb, de la tubulare, sferice turtite la aplatisate, fațetate poliedric. Celelalte mărgelile sînt din granat, cornalină și din coral pisat și sticlă (*Fig. 5/1-8*; *Fig. 4/4-8*). Tipurile de mărgelile din sticlă își găsesc numeroase analogii în necropolele de la Tirgșor⁴⁰, Mogoșani⁴¹, Bratei⁴², Soporu de Cîmpie⁴³ ș.a. Majoritatea mărgelilor fiind lipsite de elemente specifice, sînt greu de încadrat în limite cronologice mai îndeaproape determinate. Astfel mărgelile de cornalină fațetate, cele negre poliedrice sau sferice turtite, prezintă o perioadă de circulație în timp mai lungă⁴⁴. Rareori, grație obiectelor care le însoțeau au putut fi cuprinse în limite cronologice mai restrînse, respectiv a doua jumătate a sec. IV e.n.

În încheiere, pe baza celor prezentate mai sus, vom încerca, chiar dacă acest lucru nu poate fi făcut cu destulă precizie deocamdată, să încadrăm cronologic mormintele descoperite la Bucșani. O privire de ansamblu asupra inventarelor funerare, ne obligă la o încadrare a lor în general în sec. IV. Cataramele, fibula de fier, mărgelile de cornalină sînt mai mult produse ale sec. IV, prezentînd vaste analogii în necropolele populației autohtone din sec. IV și în necropolele de tip Sintana de Mureș. Rețin atenția cîteva piese ca aplica de bronz, pandantivul semilunar, perlele de granat cu foiță de aur a căror încadrare cronologică bine determinată indică sfîrșitul sec. IV și începutul sec. V.

Caracterul general imprimat datării de piesele de inventar este completat de materialul ceramic. Un studiu de detaliu al diferitelor elemente ce pot oferi relații cronologice mai precise (fragmentele de amforă decorate cu benzi late de striuri, paharele de lut fațetate, caracterul degenerat al cătușii dacice, preponderența aproape exclusivă în cadrul ceramicii lucrate cu mîna, a oalelor borcan) sugerează o restrîngere a limitei cronologice inferioare, propuse inițial, la a doua jumătate a sec. IV și începutul sec. V. O problemă deschisă, rămîn cele două morminte de înhumăție, descoperite la limita vestică a necropolei. Prezența fragmentelor de amfore, decorate, cu benzi de striuri și de oale din pastă zgrunțuroasă, lucrate la roata rapidă, aparținînd unor forme tîrzii, indică sfîrșitul sec. IV. Lipsa altor elemente specifice, nu permit o încadrare și o atribuire mai precisă a lor.

Considerînd drept criteriu fundamental prezența ceramicii tradiționale dacice, pe baza ritului funerar specific, și a analogiilor prezentate mai sus, marea majoritate a mormintelor pot fi atribuite populației autohtone, fapt confirmat cu prisosință de așezarea căreia îi aparține și care se întinde în continuarea laturii nordice a necropolei, precum și de multitudinea vestigiilor dacice (sec. III-IV-V) descoperite în apropiere.

În raport cu grupul de necropole cercetate, ca : Izvoare, Mogoșani, Olteni, Spanțov, Tirgșor, ș.a., a căror componență etnică heteroclită este cunoscută, la Bucșani se constată un orizont dominant autohton.

⁴⁰ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 108—109.

⁴¹ Idem, *Mogoșani*, Tirgoviște, 1970, p. 11.

⁴² L. Birzu, *op. cit.*, p. 70—71.

⁴³ D. Protase, *op. cit.*, p. 69—70.

⁴⁴ Gh. Diaconu, *Tirgșor...*, p. 110.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE BUCȘANI. LA NÉCROPOLE PREFEODALE. RÉSUMÉ.

L'ouvrage présente les résultats des recherches archéologiques effectuées dans la nécropole de Bucșani située dans la zone souscarpatiques à 3,5 km. N.E. de Bucșani.

On a été découvert 17 tombeaux, 15 d'incinération et deux d'inhumation. La majorité des tombeaux sont d'incinération en représentant 88,2% de l'entier des tombeaux découverts et ils sont composés généralement par des vaisseaux écrasés pour le rituel brûlés et non brûlés secondairement. Ils sont disposés sur des os calcinés, sur des petits neorceaux de charbon et d'argile brûlée.

On trouve dans tous les tombeaux d'incinération la céramique brûlée secondairement sur le bûcher. La céramique de type M_{10} et M_{17} manque en totalité. Tous sont de simples tombeaux, chacun d'entre eux représentant le contenu funéraire d'un seul individu. En ce qui concerne les rites de l'enterrement, la majorité des types des tombeaux et leurs variantes rituelles, représente, la continuation de quelques formes rituelles plus vieilles de Latén, geto-dacique jusqu'au IV-ème siècle.

A la fin l'article essaie un encadrement chronologique des tombeaux découverts. Un regard d'ensemble sur l'inventaire funéraire nous oblige à un encadrement des tombeaux en générale pendant le IV-ème siècle n.èr.

C'est différent qu'on nous retient l'attention de quelques pièces, comme une applique du type Vierckebeschlag un pendentif semilunaire les perles en grenat avec un papier d'or que les limites chronologiques plus restrictives indiquent la deuxième moitié du IV-ème siècle et le commencement du V-ème siècle.

La céramique soit celle locale soit celle romaine essaie de s'encadrer pour la majorité comme technique forme et décorés avec des facettes ovales, des amphores décorées avec des bandes larges des incisions, des vaisseaux émaillés en vert-jaune, claire, le caractère dégénéré de la cassiolette dacique ;

Tous cela assure l'encadrement chronologique pendant la deuxième moitié du IV-ème siècle et pendant le commencement du V-ème.

Cette chose est confirmée aussi par l'établissement dacique situé au prolongement du côté du nord de la nécropole.

En prenant comme critère fondamental, la présence de la céramique traditionnelle dacique et avant tout de la cassiolette dacique et aussi de la céramique grumeleuse rouge-rougeâtre- de la tradition provinciale romaine- sur le fondement du rite funéraire spécifique la grande majorité des tombeaux découverts peuvent être attribués à la population autochtone. Par rapport au groupe des nécropoles étudiées comme : Tirgșor, Olteni, Independența, etc. à Bucșani on peut constater un horizon prédominant autochtone.

La liste des illustrations

Fig. 1 — céramique travaillée à la main ; céramique en pâte grumeleuse rougeâtre, rouge et cendrée ; céramique en pâte fine cendrée.

Fig. 2 — céramique en pâte fine cendrée des fragments de verre en glaise 9—12 : céramique travaillée à la main ; 13—15 : céramique, pâte grumeleuse rougeâtre, rouge et cendrée.

Fig. 3 — céramique en pâte grumeleuse, rougeâtre-rouge et cendrée — 7—10, 13 : céramique romaine ; 11—12 : céramique pâte fine cendrée.

Fig. 4 — 1 : boucle en bronze, boucle en argent ; 3 : toupie des rassades en verre ; 7 : rassade coralliaire travaillée en verre ; 8 : perle en grenat avec un papier d'or.

Fig. 5 — boucle en bronze ; 2 : rassade cornaline ; 3—8 : des rassades en verre ; 9—10 : toupie ; 11 : applique en bronze.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE DE TEREN ÎN BAZINUL MIJLOCIU AL RÎULUI DÎMBOVIȚA, 1977

PETRU DIACONESCU, GABRIEL MIHĂESCU

În cadrul programului unic de cercetare arheologică a teritoriului României, care se va concretiza într-un repertoriu arheologic, am cercetat în această campanie bazinul mijlociu al râului Dîmbovița, cu afluenții Gîrlița și Nucetelul, care străbat teritoriul comunelor Nucet, Văcărești, Lucieni și Dragomirești.

Cercetarea exhaustivă a acestui teritoriu a avut ca rezultat identificarea unui număr de 21 stațiuni inedite, care datează din epoca bronzului pînă în perioada destrămării feudalismului (începutul sec. XIX). Marea majoritate a acestor stațiuni se grupează pe afluenții râului Dîmbovița cu debit mic de apă, fapt ce făcea ca așezările să fie ferite de inundații. Nici o stațiune preistorică nu apare în imediata apropiere a râului Dîmbovița, rîu cu un debit inegal provocînd uneori inundații catastrofale. Pentru aceste motive vetrele de sate din feudalism au fost părăsite în sec. XVIII—XIX, cînd s-au aplicat și măsurile administrative de sistematizare a teritoriului în perioada regulamentară. Tragerea la linie s-a făcut spre vetrele satelor existente și astăzi, ferite de inundații.

Cercetarea caracteristicilor solului, ca și a hărților vechi (harta militară ausriacă 1791 ; harta militară la sc. 1 : 100.000 ridicată între 1896—1903) atestă defrișări masive în sec. XIX și la începutul sec. XX.

Cercetările au fost prilejuite de lucrările ample de regularizare a pîriului Gîrlița, ca și cele de amenajări hidrotehnice ce urmează să se execute începînd din 1978 în bazinul Dîmboviței. Stațiunile depistate au fost cartate pe planurile cadastrale la 1 : 10.000. Din economie de spațiu anexăm numai o schiță * la scara 1 : 100.000 pe care sînt marcate aceste noi puncte descoperite.

---

* Punctele negre, numerotate de la A la R și marcate pe planul de situație la scara 1 : 10 000, indică descoperirile arheologice din zonă efectuate anterior anului 1977, mai ales în interfluviul Ialomița-Dîmbovița, grupate astfel : A — tezaur monetar de la Mircea cel Bătrîn, Gura-Șuții ; B — tell-ul neolitic de la Speriețeni, punctul Movila ; C — tezaurul de arme de ceremonie (echivalent general ?) de la Piersinari ; D — tezaurul monetar imperial din sec. I—II e.n. de la Luceni ; E — tellul eneolitic de la Geangoești, punctul Hulă ; F — așezare din epoca bronzului, cultura Tei de la Comișani, punctul Cruce ; G — așezare din epoca bronzului din satul Lazuri, punctul S.M.A. ; H — așezare din epoca bronzului, cultura Glina III de la Văcărești, punctul Suhat ; I — descoperire Coțofeni din satul Bungetu, punctul Canal ; J — așezare din epoca bronzului, cultura Tei de la Bungetu, punctul

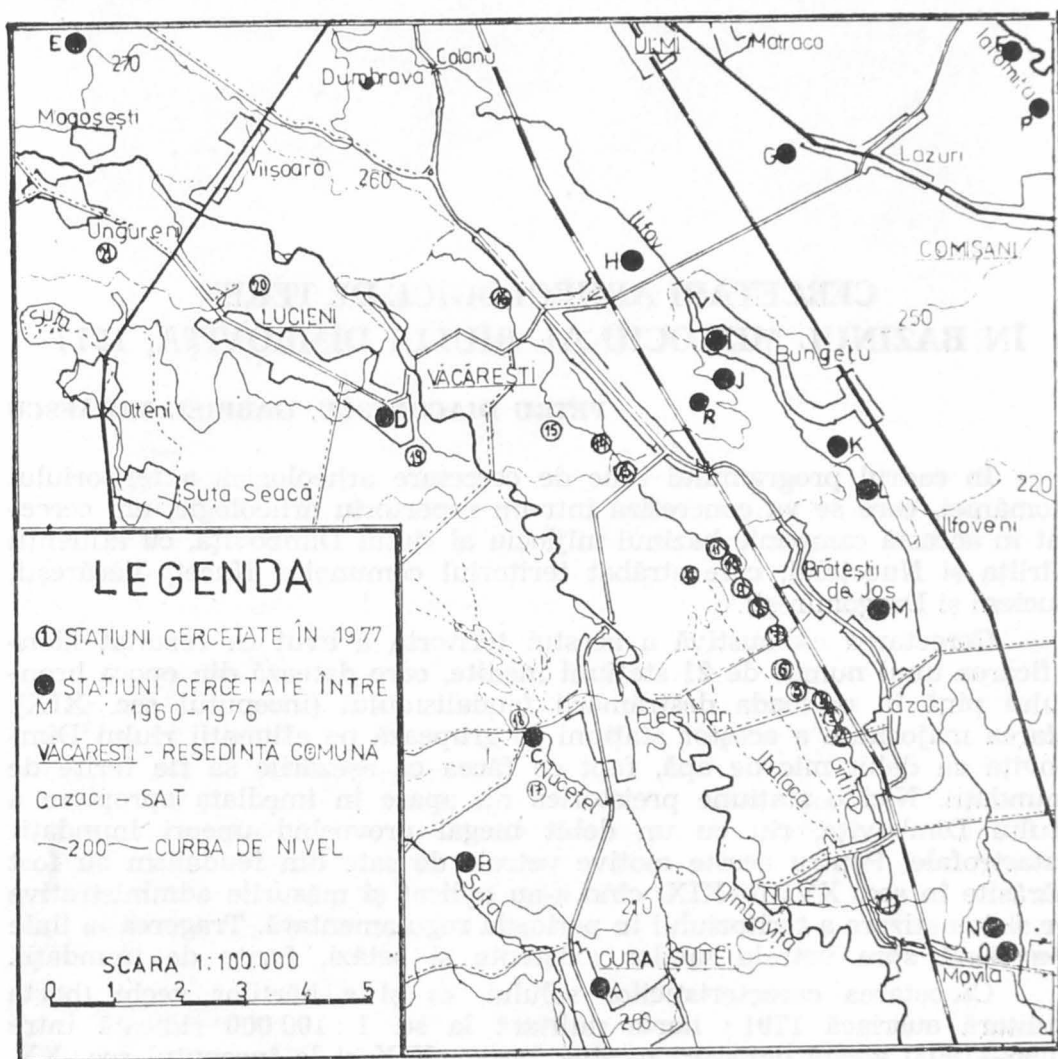

Fig. 1 Plan de situație al bazinului mijlociu al riului Dimbovița cu punctele arheologice identificate.

Din punct de vedere statistic se remarcă frecvența mare a locuirii luncii riului Dimbovița, pe un spațiu restrâns (20×5 km): în epoca bronzului 6 așezări, în secolul IV e.n. 7 așezări și în epoca medievală 7 așezări, una fiind nedeterminată cronologic.

Stubeu; K — așezare postgumelnițeană de la Bungetu, punctul Biserică; L — așezare prefeudală sec. IV e.n. de la Bungetu, punctul Hoaga; M — așezare din epoca bronzului, cultura Glina III și prefeudală, cultura Ipotești-Cindești de la Brătești de Jos, punctul Pădurea Brăteasca; N — mormint de incineratie, cultura Monteoru, faza I C 4 de la Movila — com. Sălcișoara; O — așezare neolitică de la Movila, com. Sălcișoara; P — așezare prefeudală de la Comișani, punctul Solar; R — așezare epoca bronzului, cultura Glina III ? de la Brătești de Jos, punctul Barajul lacului de acumulare III.

Luarea în evidență a acestor puncte arheologice permite programarea lucrărilor de săpături arheologice sistematice în ordinea priorităților impuse de lucrările de hidroameliorații și îmbunătățiri funciare.

*

1. NUCET, satul Nucet, punctul *Chirigioaia*. Indicații cadastrale : tarlăua 52 (456 A).

Așezare civilă, rurală, deschisă (aparținând sec. IV e.n.)

Localizare : terasa stângă a pîrîului Gîrlița, cuprinsă la vest de pîriu, la 300 m sud de drumul comunal din Nucet, ce leagă stația C.F.R. Nucet de balastiera Dimbovița. Suprafața : cca. 10 ha.

Au fost culese fragmente ceramice lustruite de culoare cărămizie și cenușie, lucrate în majoritate la roată, dar și la mînă (cele grosiere). Remarcăm oale cu toarta în bandă lată decorate cu benzi de linii paralele incizate dispuse orizontal, castroane cu buza îngroșată și profilată și fundul inelar.

2. NUCET, satul Cazaci, pîrîul Gîrlița, punctul *Izlaz*. Indicații cadastrale : tarlalele 17, 18, 25, 26.

Localizare : prima terasă a Dimboviței, pe ambele maluri ale pîrîului Gîrlița, delimitată astfel : spre sud 400 m N de liziera pădurii Nucet (Dc. 565), spre vest De. 540—541, spre nord de linia electrică de 380 V Cazaci-Perșinari, spre est C.F. Titu-Tîrgoviște. Cuprinde o suprafață de 60 ha.

Așezare feudală civilă rurală, deschisă, identificată cu siliștea satului Găleşești menționat prima dată în 1501, ulterior dispărut¹. Materialul arheologic recoltat (ceramică lucrată la roată, arsă oxidant, aparținînd oalelor cu toartă avînd buza cu profilul „în streășină“, mult evazată sau dreaptă, decorată cu smalț, pieptene etc., torți în bandă lată, fundul plat, într-un singur caz marcat cu un șir de alveole triunghiulare ; cănițe cu fundul profilat) permite datarea așezării în sec. XIV—XVI.

Informator : Marin S. Ion, zis Piciooreanu, din satul Cazaci.

3. NUCET, satul Cazaci, pîrîul Gîrlița, punctul *Izlaz*. Indicații cadastrale : tarlăua 25 (259 A).

Localizare : terasa riului Dimbovița, pe ambele maluri ale pîrîului Gîrlița, situată la 200 m nord de podețul de beton al Dc. 565. Întinsă pe o arie de cca. 1,5—2 ha, adică pînă la 200 m nord de podeț.

Așezare civilă, rurală, deschisă aparținînd epocii de tranziție de la neolitic la epoca bronzului (aspectul Brătești²).

¹ *Documente privind istoria României, B. Țara Românească*, veacul XVI, vol. I, p. 8 (1501), 113, 164.

² Ersilia Tudor, *Un aspect cultural postgumelnițean descoperit în zona de dealuri a Munteniei (săpăturile de la Brătești, „Coasta Bisericii“, jud. Dimbovița)* în S.C.I.V.A., tom 28, nr. 1, 1977, p. 37—55 ; Ersilia Tudor, Ion Chicideanu, *Săpăturile arheologice de la Bungetu, jud. Dimbovița*, în „Valachica“, 9, Tîrgoviște, 1977.

S-a recoltat ceramică arsă reducător, incomplet, lucrată din pastă cu pietricele; s-au putut reconstitui forme de vase cu buza dreaptă sau îngroșată, crestată sau nu și forme de vase mici bitronconice cu umărul marcat cu o linie de împunsături. Ca decor se întilnesc mici proeminențe circulare. Uneori ceramica prezintă urme de slip. Alături de ceramică s-a descoperit și o figurină antropomorfă fragmentară.

4. NUCET, sat Cazaci, pîriul Gîrlița, punctul *Izlaz*; Indicații cadastrale: tarlalele 17 și 25 (De 539, 287 A și 282 A).

Localizare: așezarea este situată pe ambele maluri ale pîriului Gîrlița plasată în direcția bisericii din Cazaci, între Fn 286 la nord și Vh 288 la sud, întinzîndu-se pe circa 200 m de-a lungul pîriului.

Așezare civilă, rurală, deschisă. Se încadrează cronologic în sec. IV e.n.

Ceramica, care formează aproape totalitatea descoperirilor, aparține speciilor cărămizie și cenușie, cu pietricele în pastă, arsă uneori incomplet, lucrată la roată, cît și la mînă. Se remarcă un gît de cană cu toartă și buza evazată, cît și un fund de vas mare de provizii, profilat. În afară de ceramică, s-au recoltat fragmente de chirpic cu urme de nuiiele.

Alături de ceramica din sec. IV s-a recoltat și ceramică din așezarea feudală descrisă la punctul 2.

5. NUCET, sat Cazaci, pîriul Gîrlița, punctul *Izlaz*. Indicații cadastrale: tarlaua 18 (A 282 și 287, Vh 283 și 261).

Localizare: așezarea este situată pe ambele maluri ale pîriului Gîrlița, delimitată la vest de De 541, la est 200 m vest de Calea ferată Titu-Tirgoviște, la nord de linia de înaltă tensiune Cazaci-Pierșinari. Se întinde de-a lungul pîriului pe o lungime de cca. 150 m, ocupînd o suprafață de 1,5—2 ha.

Așezare rurală, deschisă, civilă, aparținînd epocii bronzului — cultura Glina III.

De pe suprafața stațiunii s-a recoltat ceramică din pastă cenușie cu mult piatră, lucrată cu mîna, aparținînd unor forme de vase mari și mijlocii, cu buza dreaptă, rotunjită, uneori cu creștături dispuse oblic, sau cu buza îngroșată puternic în exterior; vase cu gîtul înalt și buza ușor evazată. Se remarcă un fragment de ceașcă cu toartă tubulară, ușor supraînălțată. Ca decor, în afară de creștături, sînt frecvente găurile butoni și proeminențele dispuse orizontal. Pe lîngă ceramică, au apărut și fragmente de chirpic cu urme de nuiiele, cît și două așchii de silex rezultate din prelucrarea uneltelor.

6. NUCET, sat Cazaci, pîriul Gîrlița, punctul *Islaz* — *Tarlaua lui Îmbulzitu*; indicații cadastrale: tarlalele 19 și 25 (A 264 și 266).

Localizare: așezarea este situată pe malul drept al pîriului, mărginită la sud de linia de înaltă tensiune Cazaci-Pierșinari, la vest de De 542, depășind De 587 cu 100 m spre nord și 200 m spre sud. Ocupă o suprafață de cca. 6 ha. Așezare rurală, civilă, deschisă, încadrată cronologic în sec. IV e.n.

Fragmentele ceramice recoltate aparțin categoriei fine, lucrată la roată, din pastă cenușie, mai rar cărămizie, cit și speciei de uz comun lucrată cu mîna sau la roată. Ca forme se recunosc castroanele din pastă fină cu buza îngroșată simetric și rotunjită, ulcioare cu buza îngroșată și funduri de vase inelare, profilate sau drepte și îngroșate. Se mai recunosc torți în bandă lată și fragmente de chirpic.

7. NUCET, sat Cazaci, pîriul Gîrlița, punctul *Tarlaua lu' Îmbulzitu*. Indicații cadastrale : tarlaua 18 (A 262—264).

Localizare : așezarea este dispusă pe ambele maluri ale pîriului Gîrlița, stațiunea depășind intersecția De 538 și 534, ce delimitează cele trei parcele de teren agricol 262, 263 și 264. Spre nord are ca limită hotarul com. Văcărești, ocupînd o suprafață de 1,5 ha.

Așezare civilă, rurală, deschisă, aparținînd epocii bronzului, cultura Glina III. În perimetrul stațiunii se întîlnesc și răspîndiri slabe de material ceramic aparținînd sec. IV și sec. XVII.

Ceramica aparținînd culturii Glina III se încadrează în totalitate categoriei de uz comun, din pastă poroasă cu pietricele, arsă incomplet. Nu se pot distinge forme clare, în schimb se remarcă buze evazate și crestate sau alveolate, buze îngroșate și triunghiulare în secțiune sau simple evazate ; funduri drepte și îngroșate.

8. VĂCĂREȘTI, satul Brăteștii de Jos, pîriul Gîrlița, punctul *Tarlaua lu' Îmbulzitu*. Indicații cadastrale : tarlaua 34 (A 500, Fn 496 și Vh 495).

Localizare : așezarea este situată pe ambele maluri ale pîriului Gîrlița, mărginită la nord de A 494, la est de De 486, la sud de De 499 și la vest pînă la 100 m de pîriu. Se întinde de-a lungul pîriului pe o lungime de 100 m și cuprinde o suprafață de 2,5—3,0 ha.

Așezare civilă, rurală, deschisă. Aparține cronologic sec. IV e.n. În cuprinsul stațiunii au fost descoperite și fragmente ceramice feudale aparținînd secolelor XVI—XIX.

Inventarul descoperit este alcătuit exclusiv din ceramică cenușie din pastă ciment, lucrată la roată, din care se remarcă buzele de castroane, îngroșate și rotunde, decorate cu șanțuri canelate și paralele. Mai rar apare și ceramica cărămizie, lucrată mai mult cu mîna și aparținînd unor vase cu buza dreaptă și ușor evazată. Remarcăm un fragment ceramic cărămiziu de tradiție romană, din pastă compactă, miezul cenușiu, buza ascuțită și răsfrîntă în exterior.

9. VĂCĂREȘTI, satul Brăteștii de Jos, pîriul Gîrlița, punctul *Delniță*. Indicații cadastrale : tarlalele 34—35 (A 494, Fn 480 și 496, Ph 465, Ps 482 și 485, Vh 471, 475 și 495).

Localizare : stațiunea este situată pe ambele maluri ale pîriului, cuprinsă între De 499, la sud, C.f. Titu-Pietroșița, la est, biserica din Brăteștii de Jos, la nord și 200 m vest de cursul pîriului Gîrlița, la vest. Așezarea ocupă o suprafață de 25 ha. În această arie au fost descoperite și două așezări aparținînd secolului IV e.n.

Așezare rurală, civilă, deschisă (siliștea satului Brătești ?³).

În cuprinsul așezării au apărut urmele unei construcții din cărămidă, marcată în teren printr-un mamelon prelung cu dimensiunile de 25—30 × 8—10 m, cu urme de cărămidă și mortar. Materialul ceramic recoltat se încadrează cronologic între secolele XVI-XIX și aparține unor vase diferite ca formă : borcane, ulcioare, câni, străchini dintre care unele smălțuite.

10. VĂCĂREȘTI, satul Brăteștii de Jos, pîriul Gîrlița, punctul *Biserica*. Indicații cadastrale : tarlaua 33 (A 472 și Ps 482).

Localizare : stațiunea este plasată pe malul stîng, înalt al pîriului, îmbrăcînd un bot de terasă, delimitat la vest de albia pîriului, la sud de De 404, la nord de De 469, iar la est de vatra satului și Dc 459 (Brăteștii de Jos — Bărbulești). Așezarea se întinde pe o suprafață de 2,5—3,0 ha.

Așezare rurală, civilă, deschisă ce aparține secolului IV e.n.

Inventarul descoperit constă exclusiv din ceramică fragmentară, cenușie, din pastă-ciment arsă uneori incomplet. La ceramica fină se remarcă fundurile inelare, iar la cea uzuală, poroasă și cu pietricele în pastă, ies în evidență fundurile plate, îngroșate și ușor profilate, buzele de borcane îngroșate, rotunjite și ușor evazate. În cuprinsul acestei așezări au fost găsite fragmente ceramice din așezarea medievală vecină, ce o suprapune parțial.

11. VĂCĂREȘTI, satul Brăteștii de Jos, pîriul Gîrlița, punctul *Bărbulești*. Indicații cadastrale : tarlaua 33 (Ps 481).

Localizare : așezarea este situată pe malul stîng al pîriului, la jumătatea drumului dintre Ferma I.A.S. și biserica din Brăteștii de Jos. întinzîndu-se de-a lungul apei pe o distanță de cca. 200 m și închizînd o suprafață de cca. 2,0 ha.

Așezare rurală, civilă, deschisă aparținînd secolului IV e.n.

Ceramica descoperită în așezare este de două tipuri :

— a. ceramică roșie, lucrată la roată, arsă incomplet, avînd pietricele în pastă, din care se remarcă un fragment dintr-un mare vas de provizii, cu buza îngroșată în exterior, de secțiune triunghiulară și cu gîtul foarte scurt ;

— b. ceramică cenușie din pastă-ciment sau din pastă poroasă arsă la negru, lucrată la roată sau cu mîna și aparținînd unor vase cu gîtul drept, buza ușor evazată, decorate cu briul întrerupt de proeminențe în formă de corn de animal.

12. VĂCĂREȘTI, satul Brăteștii de Jos, punctul *Izvorul Ibalaca*. Indicații cadastrale : tarlaua 35.

Localizare : stațiunea este situată pe prima terasă a riului Dîmbovița, pe partea stîngă a pîriului Ibalaca, delimitată la nord de De 513, la vest de albia pîriului, la sud de Fn 507, iar la est pînă la 100 m est de pîriu. Ocupă o suprafață de cca 1,0 ha.

³ Militarische Karte der kleinen oder osterreichischen und grossen Wallachai, 1790—1791, B.A.R.S.R., Hărți, D. XXVII 6, planșa 60.

Așezare civilă, rurală, deschisă, nedeterminată.

Ceramica, destul de sporadică, este reprezentată de fragmente atipice lucrate cu mîna, din pastă cenușie, poroasă, cu pietricele, aparținînd unei stațiuni din comuna primitivă.

13. VĂCĂREȘTI, satul Văcărești, punctul *Ferma I.A.S. Văcărești-Băjești*. Indicații cadastrale : tarlaua 62 (A 961, 967, Ai 963, Cn 962).

Localizare : situată pe terasa pîrului Gîrlița, cuprinsă între Ferma I.A.S. și 50 m sud DJ 950 Văcărești-Pierșinari-Titu, vest Cn 956, est Cn 958, iar la nord pînă la 300 m sud de Cn 960.

Așezare civilă, rurală, deschisă, încadrată în epoca feudală, secolele XV—XIX, identificată cu siliștea satului Băjești⁴, azi comasat cu Văcărești. Cuprinde o suprafață de cca. 20 ha.

Menționăm ceramica fragmentară aparținînd unor tipuri de oale, castroane, borcane cu buza triunghiulară în secțiune și căni cu corpul globular. Se remarcă oalele cu buza evazată sau dreaptă — tipul „cu streășină”. Decorația ceramicii fine constă în culoare verde-oliv, verde-brun, galben sau pale de humă albă. La sud de DJ 950 s-au descoperit numeroase cărămizi cu dimensiunile de $24 \times 12,5 \times 3,5$ cm și mortar, elemente care ar putea indica prezența în acest punct a vestigiilor unei construcții monumentale din cărămidă.

În perimetrul așezării, la 150 m nord de DJ 950, au fost descoperite și fragmente ceramice lucrate cu mîna, din pastă poroasă, cenușie sau cărămizie, cu cioburi pisate în compoziția pastei, care ar putea indica prezența unei stațiuni aparținînd comunei primitive.

14. VĂCĂREȘTI, satul Văcărești, pîriul Gîrlița, punctul *De 951*. Indicații cadastrale : tarlaua 62 (A 961, 965, 966 și Ps 962).

Localizare : pe ambele maluri ale Gîrliței, delimitată la nord de De 951, la est de Cn 958, la vest pînă la 300 m este de Cn 956, iar la sud de Ps 965.

Așezare civilă rurală, deschisă ce aparține epocii bronzului, probabil culturilor Glina III sau Tei.

Inventarul constă din ceramică fragmentară cenușie sau cărămizie, confecționată din pastă cu pietricele sau cioburi pisate. Formele sînt greu de precizat, prezentînd torți tubulare situate sub buză sau ușor supraînălțate, buze răsfrînte în exterior, funduri plate și îngroșate. Un fragment este decorat cu brîu simplu în relief, dispus oblic pe umărul vasului.

15. VĂCĂREȘTI, satul Văcărești, pîriul Gîrlița, punctul *La Beci*. Indicații cadastrale : tarlaua 64 (Gz 1052, 1064, 1066, 1067, Ai 1010, A 1028, 1032 și 1052).

Localizare : situată pe prima terasă a rîului Dîmbovița și pe malul drept al pîrului Gîrlița, delimitată de pîriu și heleșteul Văcărești la est, Cn 1070 la nord, Cn 933 la sud și Cn 1065 la vest, ocupînd o suprafață de cca. 20 ha.

Așezare rurală, civilă, deschisă, identificată cu siliștea satului Văcăreștii din Vale⁵, existent din secolul XVI pînă în a doua jumătate a

⁴ D.I.R., B, veacul XVI, I, p. 74 (1511).

⁵ v. nota 3.

sec. XIX (săpături inedite G. Mihăescu, 1973, la biserica și curtea feudală a lui Ivan Văcărescu).

16. VĂCĂREȘTI, satul Văcărești, pîriul Gîrlița, punctul *Broșteni*. Indicații cadastrale : tarlaua 65 (A 1094).

Localizare : situată pe partea stîngă a vechiului curs al Gîrliței, care o delimitează la vest, întinzîndu-se pînă la noul curs al pîriului la vest și cuprinzînd o suprafață de cca. 8,0 ha.

Așezare rurală, civilă, deschisă, încadrată cronologic în secolele III—IV e.n.

Inventarul ceramic este fragmentar, din pastă cărămizie arsă incomplet, cu nisip mare și cioburi pisate în compoziție, decorate cu briu alveolar și proeminențe ovale în secțiune și dispuse orizontal pe corpul vasului.

În această zonă au fost culese și fragmente ceramice medievale decorate cu benzi de linii angobate realizate cu pieptenul, pale de humă albă și culoare verde smălțuite. Ca forme se remarcă farfuriile, borcanele și cămile, încadrate cronologic în secolele XVI—XVIII. Inventarul descoperit aparține probabil siliștei satului dispărut Corbi ⁶.

17. VĂCĂREȘTI, satul Pierșinari, pîriul Nucețelul, punctul *Parcela A 744*. Indicații cadastrale : tarlaua 54 (A 744).

Localizare : situată pe terasa înaltă de pe malul drept al pîriului, delimitată spre sud și nord de viroage (Tf 745), spre est de marginea terasei, iar la vest de șanțul de apărare al așezării.

Așezare civilă, rurală, fortificată cu val și șanț de apărare pe latura de vest, ce taie legătura promontoriului cu restul terasei. Așezarea aparține epocii bronzului.

Materialul ceramic recoltat este necaracteristic, totuși se poate observa pasta cărămizie arsă incomplet, cu nisip de granulație mare în compoziție. Solul castaniu din zonă atestă existența anterioară a unei păduri, sesizată și cartografic pînă la sfîrșitul secolului XIX.

18. VĂCĂREȘTI, satul Pierșinari, pîriul Nucețelul, punctul *Izlaz*, tarlaua 58 (A 847).

Localizare : așezarea este situată la 50 m nord de Dc 759 Pierșinari-Siliștea, la originea văii Nucețelului. Ocupă o suprafață de cca. 1,0 ha pe un martor de eroziune cu suprafața netedă, ce se ridică deasupra albiei actuale a pîriului cu cca. 4—5 m.

Așezare civilă, rurală, apărută natural și fortificată la nord-vest, în punctul de acces, printr-un șanț. Aparține epocii bronzului.

Materialul arheologic recoltat este compus din ceramică poroasă avînd pietricele în compoziția pastei, arsă incomplet, cu buza dreaptă și rotunjită și apucători orizontale ovale în secțiune, precum și din două așchii de silex de culoare vineție rezultate din prelucrare.

La 50 m sud de așezare, pe marginea Dc 759, au apărut întîmplător în puncte diferite dar apropiate, în 1954 și în 1964, piesele din argint și aur ce compun celebrul tezaur de arme de ceremonie cu rol de echi-

⁶ Menționat documentar de la 1535 (v. George D. Florescu și Dan Pleșia, *Condica Văcăreștilor*, în „Studii — revistă de istorie”, tomul 19, 1986, nr. 5, pp. 968—973.

valent general în stadiul premonetar al schimbului, aflat azi în colecția Muzeului de istorie al R. S. România și încadrat cronologic în perioada mijlocie a bronzului (sec. XV î.e.n.), atribuit unui șef militar ⁷.

19. LUCIENI, satul Lucieni, punctul *Ripe*. Indicații cadastrale : tarlăua 15 (A 200).

Localizare : situată în lunca râului Dîmbovița și pe terasa înaltă, abruptă, mărginită la vest de Tf 203 și Lî 202, la sud de Tf 201, la est de zăvoiul Dîmboviței (Pd 196) iar la nord de De 204 și 205. Cuprinde o suprafață de cca. 8—10 ha.

Așezare rurală, civilă, deschisă, cunoscută din documente sub numele de *Rîpeni* ⁸ ce a fost trasă la linie în satul Ciurari (înglobat la rîndul său la Lucieni).

S-au recoltat fragmente ceramice (oale, căni, străchini) cu buza îngroșată și teșită în exterior, torți în bandă lată, funduri plate. Decorul constă din benzi de linii cu humă sau smalț verde oliv. S-a descoperit din abundență chirpic cu urme de nuiele.

20. LUCIENI, satul Lucieni, punctul *Biserică*. Indicații cadastrale : tarlăua 8 (A 103 și Lp 192).

Localizare : situată pe terasa joasă de pe malul drept al râului Dîmbovița, delimitată la est de zăvoiul din lunca râului (Pd 91), la nord de De 78, la vest de De 104 și De 93, iar la sud de De 145.

Așezare rurală, civilă, deschisă, identificată cu siliștea satului Lucienii Pămînteni ⁹, marcată și de biserica și cimitirul satului actual rămase acum în cîmp deschis. Așezarea este datată între secolele XV—XIX.

21. DRAGOMIREȘTI, satul Ungureni, punctul *Livadă*. Indicații cadastrale : tarlăua 23 (Lv 435, A 455 și 457).

Localizare : situată pe terasa înaltă de pe malul drept al râului Dîmbovița, mărginită la sud de A 451, la vest de liziera pădurii Ungureni și De 458, la nord de A 459 și Lv 480, iar la est de marginea terasei (Lv 435).

Așezare rurală, civilă, deschisă aparținînd siliștei satului Lucienii Ungureni ¹⁰. Pe botul terasei a fost identificat cimitirul satului.

Ceramica, în general atipică, o putem încadra preliminar în secolele XVII—XVIII.

*

Rezultatele încurajatoare obținute pînă în prezent formează punctul de plecare pentru extinderea cercetărilor în bazinul râului Dîmbovița, atît în amonte cît și în aval de zona prezentată, ceea ce ne va permite în final concluzii mai ample asupra condițiilor locale de habitat din comuna primitivă pînă în feudalism.

⁷ Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol. I, București, 1974, p. 396—397, fig. 434 ; Constantin Preda, *Moneda antică în România*, București, p. 9, fig. 2.

⁸ Vatra satului este figurată în planul din 1829 al moșiilor lui Iancu Văcărescu, publicat în anexă la *Condica Văcăreștilor* (v. nota 6).

⁹ v. nota 3.

¹⁰ Ibidem.

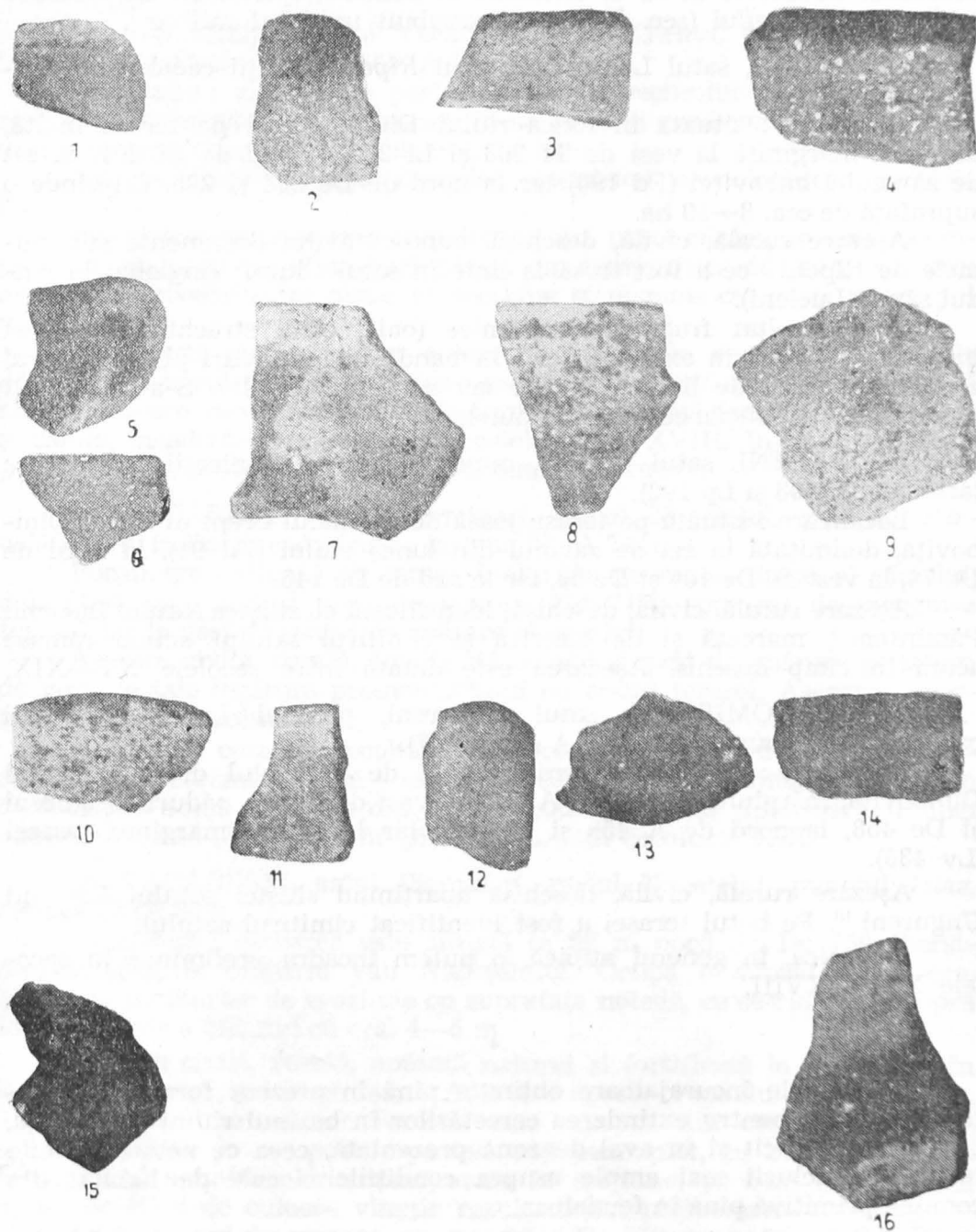

Fig. 2 Ceramică din epoca bronzului. 1—4 : stațiunea nr. 3 ; 5—9 : stațiunea nr. 5 ; 10—14 : stațiunea nr. 7 ; 15—16 : stațiunea nr. 14.

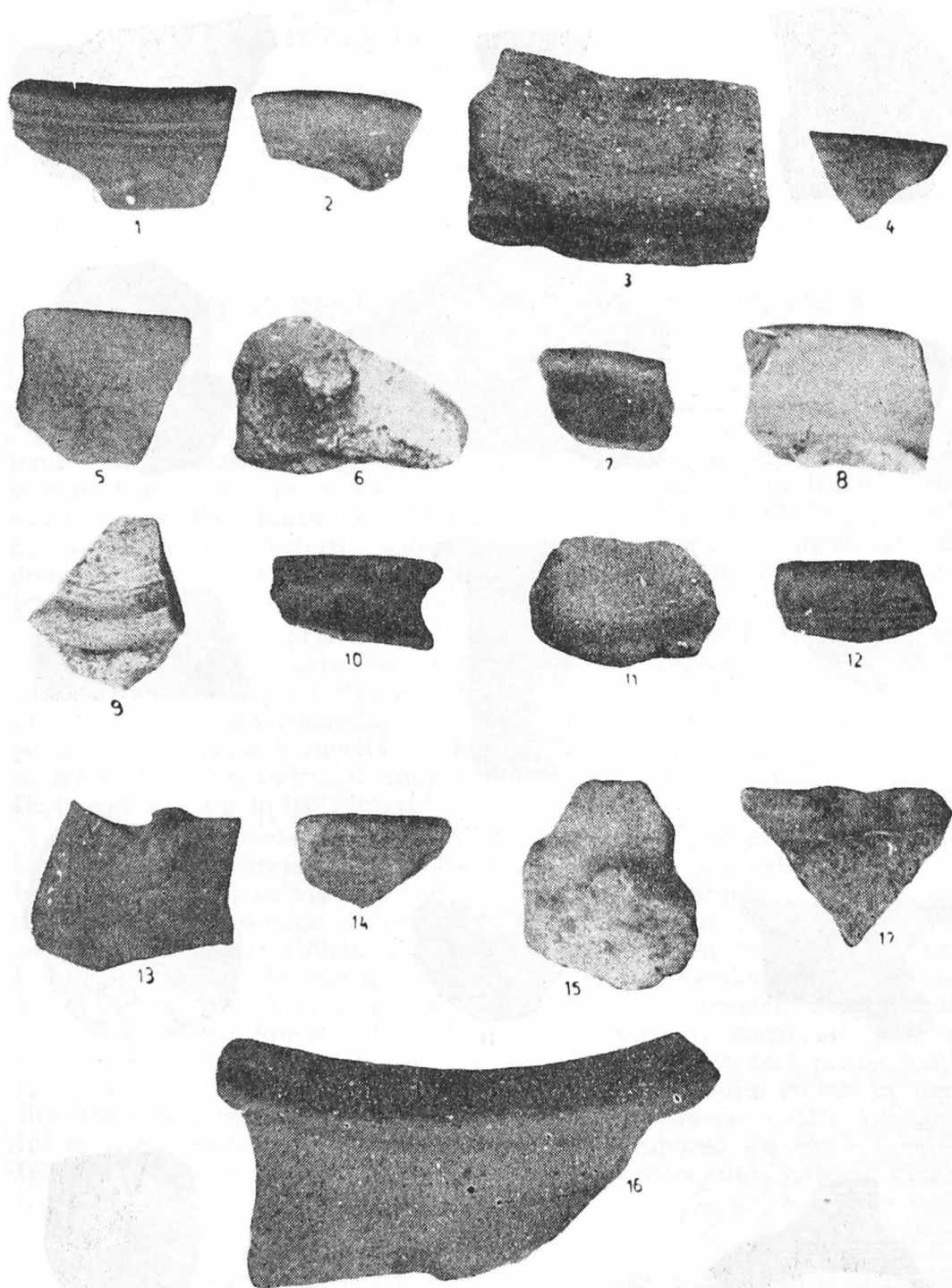

Fig. 3 Ceramică din secolul IV e.n. 1—2 : stațiunea nr. 1 ; 3—4 : stațiunea nr. 8 ; 5—8 : stațiunea nr. 4 ; 9—12 : stațiunea nr. 6 ; 13—14 : stațiunea nr. 10 ; 15—16 : stațiunea nr. 11 ; 17 : stațiunea nr. 16.

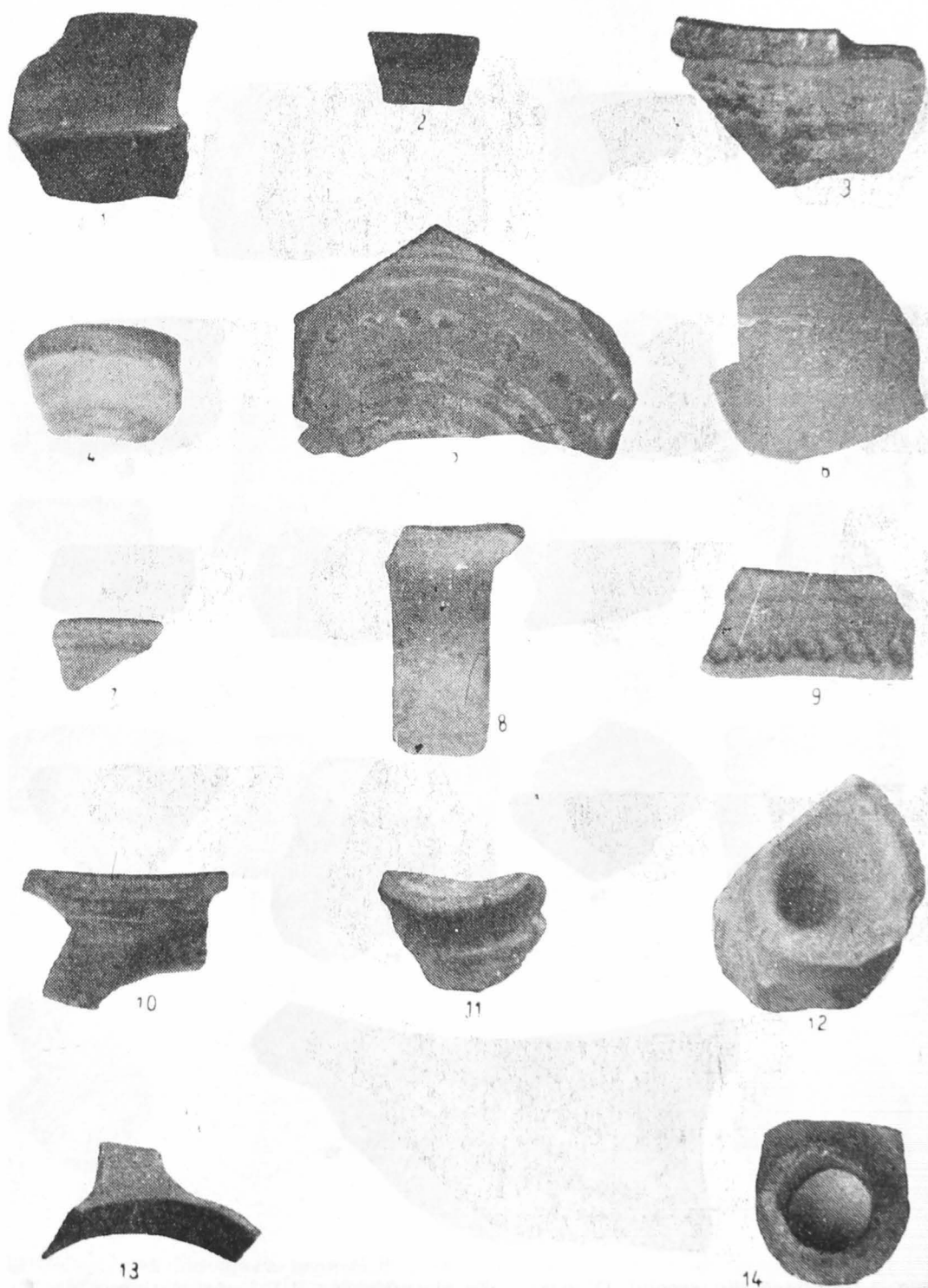

Fig. 4 Ceramică medievală. 1—3 : stațiunea nr. 2 ; 4—6 : stațiunea nr. 9 ; 7—14 : stațiunea nr. 13.

GĂEȘTI — REȘEDINȚĂ A JUDEȚULUI VLAȘCA

STELIAN NEAMȚU

Vechi împărțiri administrative, județele își au probabil începuturile înainte de formarea statelor feudale, în uniunile de obști, așezate de cele mai multe ori pe valea unui râu (al cărui nume l-au împrumutat) sau într-o regiune naturală. În secolele al XIV-lea și al XV-lea, județele nu aveau încă caracterul unor diviziuni administrative organizate de domnie, ci mai mult pe acela de grupări teritoriale, pe care domnia le-a transformat apoi în unități administrative ¹.

Amintit pentru prima dată la 19 iulie 1498 ², județul Vlașca își trage numele de la codrul uriaș ce acoperea aproape întreaga cîmpie a Bărăganului și Burnazului, codru pe care slavii l-au numit „vlașca“, sau țara vlahilor, adică țara românilor ³. Ținînd cont de faptul că cea mai mare parte a județului e acoperită de pădure, și de faptul că numele acestuia se trage de la un codru, domnia a hotărît ca stema județului Vlașca să fie reprezentată prin trei stejari ⁴.

Dezastrul armatei otomane în bătălia de la Ancara din 28 iulie 1402, bătălie în urma căreia sultanul Baiazid a fost luat prizonier, a făcut ca tronul imperiului să rămînă vacant. În Imperiul Otoman, după această dată au izbucnit o serie de conflicte între pretendenții la tron, conflicte pe care Mircea cel Bătrîn a căutat să le folosească în interesul Țării Românești. Astfel, Mircea a susținut mai mulți pretendenți la tron (Musa, Mustafa, Bedreddin), care au fost însă înfrinți de armatele contracandidatului Mehmed. Amestecul lui Mircea cel Bătrîn în conflictele interne din Imperiul Otoman, a adus după sine — în situația în care pretendenții lui Mircea au fost înfrinți — intervenția armată a noului sultan în Țara Românească, intervenție soldată în anul 1417 cu căderea cetății Giurgiuului și transformarea ei în raia turcească ⁵. Ocuparea de către turci a Giurgiuului, a dus probabil la o rearondare a teritoriului, județul Vlașca

¹ *Istoria României*, Buc., 1962, vol. II, p. 329.

² *D.I.R.*, B., vol. I, Buc., 1953, p. 255.

³ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Buc., 1963, p. 304 ; vezi și C. C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă azi*, Buc., 1976, p. 30.

⁴ G. I. Lahovari, *Marele dicționar geografic al României*, Buc., 1902, vol. V, p. 768.

⁵ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Buc., 1975, p. 280.

luînd partea de sud a județului Pădureți. Dacă pornim de la afirmația că județul Pădureți se situa între cursurile Argeșului și Dîmboviței⁶ și de la demonstrația că județul Pădureți și județul Mușcel erau unul și același lucru⁷, putem trage concluzia, ținînd cont și de documentele medievale, că județul Vlașca a luat la început de la județul Pădureți satele din jurul Găieștiului. Pe baza celor spuse mai sus, putem trage concluzia că granița județului Vlașca în partea de nord, se întindea la început aproximativ pînă la pîriul Potop (Potoc), cu satele „...Găieștii și Străoștii”⁸ pe graniță cu județul Pădureți. Același document din 19 iulie 1498, arată și granița de sud a județului Pădureți „...satele anume Iacoveștii și Dobroieștii”⁹. Mai tîrziu, prin secolul al XVII-lea, probabil cu ocazia unei noi rearondări și alte sate trec de la județul Mușcel (Pădureți) la județul Vlașca. Printre acestea se numără și satul Iacovești, amintit la 25 ianuarie 1650 ca făcînd parte din județul Vlașca¹⁰. Cu alte cuvinte, putem constata că acum județul Vlașca cuprindea întreaga plasă a Cobiei de mai tîrziu, cu comunele de astăzi Cobia, Gura-Foii, Cringurile, Valea Mare, și de asemenea Găieștiul cu Dragodana.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea granițele județului Vlașca erau : la nord cu județul Dîmbovița și județul Mușcel, la vest cu județul Teleorman, la est cu județul Ilfov, iar la sud cu Dunărea și raiaua Giurgiului¹¹.

Ocuparea Giurgiului la 1417 și transformarea sa în raia turcească, a lăsat județul Vlașca fără capitală. Ca să nu mai existe pericolul ocupării și transformării ei în raia turcească, domnia a considerat că noua capitală trebuie să se afle la o distanță destul de mare de Dunăre, cît și la intersecția sau în apropierea unor drumuri comerciale. Deși sat, Găieștii prezenta toate aceste avantaje întrucît se găsea la distanță mare de Dunăre, în apropierea unor drumuri comerciale și în apropierea Țirgoviștei — capitala Țării Românești. Astfel, prin apropiere trecea „drumul basarabilor” ce venea de la Țirgoviște, „drumul sării”¹² ce trecea pe moșia Vișinei pe lîngă mănăstirea Glavacioc și „drumul Slatinei” ce venea de la Craiova¹³ și trecea de asemenea pe moșia Vișinei. Prezentînd toate aceste avantaje, probabil ca la puțin timp de la căderea Giurgiului, Găieștiul să devină capitală a județului Vlașca¹⁴, cu toate că documentar e amintit mult mai tîrziu (1498).

Din punct de vedere politic, județele erau la început conduse de sudeț (județ) care era reprezentantul puterii centrale, ajutat fiind de mai mulți dregători, recrutați din mica boierime a județului și ale cărui atri-

⁶ Nicolae Constantinescu, *Coconi — un sat din cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn, studiu arheologic și istoric*, Buc., 1972, p. 192.

⁷ G. Mihăescu, E. Fruchter, *Țirgoviște. Începuturile orașului medieval*, sub tipar la „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă”, nr. 2/1978.

⁸ D.I.R., B, I, Buc., 1953, p. 255.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, LVII, 6.

¹¹ G. I. Lahovari, *op. cit.*, p. 766.

¹² Biblioteca Academiei R.S.R., ms. 5359, f. 382.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Virgiliu N. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din județul Dimbovița*, Buc., 1912, p. 6.

buții constau în a administra, a judeca și a strînge dările¹⁵: mai tirziu locul sudețului este luat de vornic, iar începînd cu secolul al XVIII-lea hrisoavele domnești, și nu numai ele, vorbesc de ispravnicul și apoi de ispravnicii de județ. Aceștia aveau probabil aceleași atribuții ca sudețul sau vornicul, dar probabil că fiecare răspundea de un anumit sector al administrației.

Primii conducători politici cunoscuți ai județului Vlașca sînt probabil Ilie vornicul și Gheorghe vornicul. Primul apare într-un hrisov din 1642, care spune că Udrea postelnicul din Găiești vinde lui Radu mare logofăt partea lui de moșie din Tătărani, însă două delnițe cu prețul de 14 ughi¹⁶, iar al doilea într-un hrisov emanat din cancelaria lui Constantin Șerban la 5 iulie 1656, hrisov care întărește mănăstirii Cobia daniile domnilor anteriori¹⁷. Atît Ilie vornicul, cît și Gheorghe vornicul apar în aceste documente ca martori. Alt conducător cunoscut al județului Vlașca este Iordache vel clucer za arie. Acesta apare într-un hrisov din 2 iulie 1742, dat de Mihail Racoviță care spune că „...credincioși boiarilor domnii mele Ștefan Văcărescul vel vornic al Țirgoviștii i Iordache biv vel clucer za arie ispravnicul ot sud Vlașca, care v-am orînduit domnia mea drept 12 boieri ca să alegeți și să hotăriți moșia Davideștilor ot sud Dămbovița¹⁸.

Începînd cu jumătatea secolului al XVIII-lea, în documente apare și al doilea ispravnic. Astfel, documentul din 9 iulie 1745 arată pe lîngă ispravnicul vechi — Iordache biv vel clucer za arie — și unul nou „...Grigore Brătășanu biv vel vâtaf za aprozi ispravnic Vlascii“¹⁹. La 26 iunie 1776, cu ocazia cercetării unei pricini pentru o vie între preteasa Maria din Găiești și egumenul mănăstirii Cotroceni, apar alți doi ispravnici, dintre care doar unul este amintit și anume Badea vel dvornic²⁰. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, mai exact la 18 decembrie 1790, apare un alt ispravnic al județului Vlașca, pe nume Răducan Fărcășanu, care confirmă și întărește partea de moșie din Speriatu, cumpărată de Ioniță fost mare șetrar de la Rada și Neacșa, fiicele lui Stan Colțu Speriețeanu²¹.

Conducătorii județelor, după cum se poate observa din cele spuse mai sus, pe lîngă funcția de sudeț, vornic sau ispravnic, aveau și înalte titluri boierești, ca: vel vornic, biv-vel clucer, biv-vel vâtaf etc., ceea ce ne determină să credem că aceștia erau oameni apropiați domnilor, oameni pe care domnii se puteau bizui oricînd.

Pentru ca activitatea într-un județ să se desfășoare în bune condiții și pentru păstrarea liniștei și siguranței boierilor, în fiecare județ pe lîngă Ispravnicat exista și o Căpitănie a catanelor, staționate de obicei în capitala județului, dar și în apropierea acesteia (satul Catanele din comuna Gura Foii își trage numele de la catanele staționate aici pe vremea cînd Găieștiul era capitala județului Vlașca). Căpităniile se aflau sub directa îndrumare a ispravnicilor, iar căpitanul nu făcea altceva decît să exe-

¹⁵ *Istoria României*, Buc., 1962, vol. II, pp. 329—330.

¹⁶ George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița*, Tgv., 1972, p. 218.

¹⁷ *Ibidem*, p. 303.

¹⁸ *Ibidem*, p. 656.

¹⁹ *Ibidem*, p. 676.

²⁰ *Ibidem*, p. 783.

²¹ *Ibidem*, p. 881.

pute ordinele ispravnicilor. Cei ce ocupau funcția de căpitan de catane se recrutau de obicei din rîndul boiernașilor din apropierea capitalei de județ. Așa este cazul lui Stepan căpitan Furduescu²², originar din comuna Gura Foi.

De multe ori cătanele în frunte cu căpitanul lor, intrau în conflict cu marii proprietari funciari din împrejurimi, conflicte care nu de puține ori ajungeau pînă la domn. Numai așa se explică de ce, la 5 februarie 1766, Scarlat Grigore Ghica poruncește ispravnicului județului Vlașca să cerceteze pricina dintre mănăstirea Cobia și catanele de la Găiești. Documentul spune că „...dete jalbă Cornilie egumen mănăstirii Cobii sud Vlașca, cum că are mănăstirea o moșie anume Cobia i Racovița lingă care moșie săd catanele slabului căpitan de la Găiești și ar fi stricînd bucatele ce sânt arătate pe moșie cu dobitoacele lor și livezile de fân și altele așijderea”²³.

Dar Găieștiul n-a fost numai capitala județului Vlașca, ci — pentru o scurtă perioadă de timp — a fost și capitala județului Dimbovița. Era în anul 1716 și Ștefan Cantacuzino domnul Țării Românești, pentru a lăsa Tirgoviștei timp să-și refacă rănile, mută capitala județului Dimbovița la Găiești²⁴.

În anul 1775, cu ocazia unei reorganizări administrative, Alexandru Ipsilanti hotărăște ca pentru o mai bună administrare a treburilor din țară să împartă județele în plăși. În urma acestei reforme administrative județul Vlașca este împărțit în nouă plăși, după cum urmează: Cobia, Gălăești, Greci, Izvorul, Orzăreni, Cilniștea, Frasinul, Hadivoaia și Băltei²⁵.

Izbucnit în 1828, războiul ruso-turc se termină în 1829 prin pacea de la Adrianopol, pace prin care se înapoiază Țării Românești cele trei raiale — Brăila, Turnu și Giurgiu²⁶. Eliberarea acestor cetăți a dus la o nouă arondare a teritoriului țării, arondare care a început la 5 decembrie 1830. După această arondare, plasa Cobia cu tirgul Găiești — capitala județului Vlașca — trece la județul Dimbovița, capitala județului Vlașca mutîndu-se la Giurgiu, cetate recent eliberată de sub stăpînirea turcească. Documentul care se referă la acest lucru arată că „...pentru mutarea isprăvnicatului din Găiești la Giurgiu cum și darea plășii Cobii de județul Dimboviții... să se dea poruncă din partea divanului săvîrșitor spre a se pune în lucrare”²⁷. Mutarea capitalei de la Găiești la Giurgiu s-a făcut probabil la începutul anului 1831, în tot cazul după luna ianuarie pentru că, la 23 ianuarie 1831 Divanul scria ispravnicilor „...să se mute negreșit la orașul Giurgiu”²⁸. Probabil că energica intervenție a Divanului s-a datorat faptului că fiind iarnă, ispravnicilor le venea greu să se mute cu toată arhiva în timpul iernii de la Găiești la Giurgiu, de aceea ei așteptau aici venirea primăverii.

²² *Ibidem*, p. 676.

²³ *Ibidem*, p. 753.

²⁴ G. I. Lahovari, *op. cit.*, Buc., 1900, vol. III, pp. 475—476.

²⁵ *Ibidem*, vol. V, p. 768.

²⁶ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 563.

²⁷ C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hărții ruse din 1835*, Buc., 1957, p. 62.

²⁸ *Ibidem*, p. 63.

DOMENIUL MĂNĂSTIRII MĂRGINENI ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

CLEOPATRA IONESCU

Situată pe Valea Cricovului Dulce (de aici și denumirea de Cricoveni sub care apare în unele documente) Mănăstirea Mărgineni datează din 10 septembrie 1486. Este zidită de vornicul Drăghici Stoicev, strămoș pe filieră maternă al doamnei Elina Cantacuzino, mama stolnicului și soția întemeietorului ramurei muntenesti a Cantacuzinilor, postelnicul Constantin Cantacuzino¹. Prin hrisovul domnesc de la data de 18 septembrie 1720, Mănăstirea Mărgineni este închinată muntelui Sinai².

Din cercetările efectuate pînă în prezent reiese că această mănăstire în decursul cîtorva secole, prin danii, cumpărări, zalogiri ajunge să stăpînească părți de moșie pe Valea Dîmboviței : în satele Căprioru, Tătărani, Mănești și Gheboieni ; pe Valea Rîului Alb în satul Pietrari și pe Valea Cricovului în Moreni, Ghirdoveni, Vlădeni, Olari și Cricoveni (teritoriul de astăzi al comunei I. L. Caragiale).

Băstinașii satelor erau moșneni. Aceștia posedau pe lîngă terenurile din vatra satului în care erau grupate casele, cîmpurile de cultură formate din loturile sătenilor aflate în jurul gospodăriilor cunoscute în documente sub numele de delnițe și bunurile existente în hotarul satului stăpînite în devălmășie confirmat și de formula întîlnită în documentele vremii „den cîmp, den pădure, den apă și de preste tot hotarul cît se va alege“³.

---

¹ C. Dima Drăgan, *Biblioteci umaniste românești*, Buc., 1974, pp. 128—129. Vezi D.G.A.S. fond manuscrite nr. 454, f. 143—144 : Pentru descendența Cantacuzinilor munteni pe filieră maternă din boierii Drăghici și Udriște (ambii de la Mărgineni) vezi George D. Florescu, *Boierii mărgineni din sec. XV—XVI, studiu genealogic*, Vălenii de munte, 1930, -03 p. : Arbore genealogic, extras din Buletinul Comisiunii istorice a României vol. IX și X, 1929—1930.

² C. Dima Drăgan, *op. cit.* ; N. Iorga, *Două hrisoave domnești pentru Mănăstirea Mărgineni închinată muntelui Sinai*, Buc., 1935, p. 13—17, și o copie cu mențiunea : acest izvod s-au scris pe limba rumânească după hrisovul cel slovenesc de Lupp dascălul slovenesc la școala domnească, în Buc., leat 7240, la Arhivele Statului București, Condici mănăstirești ms. 455, f. 2—5 v. A existat deci și o versiune intermediară slavonă a hrisovului, vezi și Toma G. Bulat, *Mărginenii o veche și bogată ctitorie prahoveană închinată sfîntului munte Sinai*, în Glasul Bisericii nr. 11—12, 1966, p. 1072.

³ D.I.R., veacul XVII, B, Țara Românească, Buc., Acad. R.P.R., 1951, vol. 1, doc. 163, pp. 163—165 : George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița*, Tîrgoviște, 1972, doc. 359, p. 216.

În decursul anilor apar ca proprietari pe lângă moșneni, boierii și mănăstirile. Astfel, moșia Căprioru, menționată documentar în hrisovul lui Mihnea voievod în anul 1587 este confirmată și de cartea domnească din 28 aprilie 1605, prin care voievodul Radu Șerban întărește lui Stan Cabartun și soției sale Vișa moșiile cumpărate. Pe lângă alte sate este menționată și moșia Căprioru cumpărată de la popa Pîrvu fiul lui Pîrvu cel bătrîn, terenul din Fața Gruului cumpărat de la Tatul împreună cu șase vecini, Curătura de la Gruî, cumpărată de la Simion și fratele său Mihail. La toate acestea se mai adaugă și o moară. Suma primită pentru aceste vânzări este de 15 100 aspri. După cum precizează documentul terenurile sînt cumpărate în cursul anului 1587, în zilele lui Mihnea voievod. Din cauza haiducilor existenți în Țara Românească și a lui Marcu voievod care a plecat în Țara Ungurească, după „ce au jefuit și au luat totul și toate cărțile lui de ocină“, Stan Cabartun nemaifiind în posesia actelor de proprietate asupra moșiei Căprioru a apelat la domnitorul Radu Șerban și la marii dregători, care „au înnoit prin această carte“ terenurile cumpărate pe moșia Căprioru ⁴.

În anul 1640, vătaful Vintilă, împreună cu feciorii săi Calotă, Dragomir și Mihalașco, vînd lui Radu mare vistier satul Tătărani cu moara și cu rumânii și cu tot venitul „den cîmp, den pădure, den apă, și de peste tot hotarul oricît se va alege“ și toate părțile de moșie de la Căprioru stăpînite de Nedelco, Mihai, Preda și Stoica, feciorii logofătului Pîrvu din Lazuri.

În urma decesului logofătului Pîrvu, moșia rămîne moștenire fiilor săi. Aceștia o vînd lui Iane grecul fără a încunoștința obștea și rudele în schimbul sumei de 216 ughi. Pe această moșie Iane grecul construiește o moară, pentru care a cheltuit suma de 40 ughi. Nemulțumit de această vinzare vătaful Vintilă cheamă în judecată pe Nedelco, Mihai și Stoica feciorii logofătului Pîrvu și pe Iane grecul în fața domnitorului și divanului. Rezultatele se concretizează prin restituirea banilor lui Iane grecul și dreptul lui Vintilă vătaf de a „stăpîni satul Tătărani și cu rumâni și cu ocina de la Căprioru“. Acesta neavînd bani sîcîlîtă un împrumut de 257 ughi de la Radu mare vistier, pe care îi dă lui Iane grecul, iar acesta îi restituie „cărțile de moșie și zapisele“. Nedelco vinde și el partea de moșie din Tătărani și Căprioru și cu rumâni cu 57 ughi. De asemenea Preda, Stoica și Mihai mai vînd o delniță și jumătate în Tătărani fostă Măneasa în schimbul sumei de 7 ughi, teren care nu este vîndut lui Iane grecul.

Pentru cumpărarea acestor terenuri vătaful Vintilă face un împrumut de 320 ughi, la marele vistier Radu și „s-au înfrățit pe satul Tătărani și pe rumâni și pe ocina de la Căprioru să țină două frățește și să socotească jumătate din bani“, iar pentru cealaltă jumătate roagă să-l mai păsuiască un an. Vătaful Vintilă neputînd să restituie banii în termen s-a tocmît cu Radu vistier de i-au dat și cealaltă jumătate de sat cu rumâni și cu părțile de ocină, pentru care Radu vistier i-a mai dat 50 ughi, deci un total de 370 ughi. Astfel marele vistier rămîne ca posesor de moșie în Tătărani și Căprioru ⁵.

⁴ D.I.R., veacul XVII, B. Țara Românească, Buc., Acad. R.P.R., 1951, vol. 1, doc. 163, p. 163—165.

⁵ George Potra, op. cit., doc. 346, p. 205.

În anul 1642, vornicul Constantin vinde neguțătorului Ivașco delnița Săndruloae cu 15 ughi în satul Căprioru, cumpărată de la Ana călugărița. În acelaș an, Udrea postelnicul din Găiești vinde lui Radu mare logofăt partea lui „dă ocină den Tătărani” cu 14 ughi⁶. În anul 1662, Costea, fiul lui Oprea din Tătărani, vinde jupînesii Marulii logofeteasă, clucerului Radu și spătarului Vlad „o siliște în sat în Tătărani cu 1 300 bani”⁷.

Am făcut cîteva precizări asupra modului de transmitere a proprietății cu precizarea că, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, toate aceste documente, împreună cu terenurile respective, se aflau în proprietatea mănăstirii Mărgineni. La acestea se mai adaugă delnița lui Simion Rametea vîndută mănăstirii de călugărul Gherasim, fiul căpitanului Iane din Tîrgoviște.

Prima mențiune documentară prin care mănăstirea devine proprietară pe moșia Căprioru este zapisul din anul 1710, prin care Ilinca, fata logofătului Vlad Cocorăscu, vinde egumenului Cornilie de la mănăstirea Mărgineni partea sa de moșie stearpă de la Tătărani și Căprioru „...den cîmp, den pădure și den șezutul satului, de peste tot hotarul cu vaduri de moară în apa Dîmboviței și cu pomet” în schimbul a 380 taleri. În acest zapis se precizează că mănăstirea mai posedă „moșie în hotarul Căpriorului tot într-un hotar cu noi” și, fiind și moșia Tătărani alături de moșia Căprioru, au cumpărat-o toată sfinția sa⁸. În anul 1714, din porunca lui Constantin Brîncoveanu, Alexandru șufarul în prezența a 12 boieri face din nou o delimitare a moșiilor, stabilind hotarele prin siliștea satului. Pentru a nu se strica casele moșnenilor, Marin vătăful, împreună cu sătenii din Tătărani, dă zapis egumenului Cornilie de la Mănăstirea Mărgineni prin care „le-a dat cîmpul din Căprioru pînă în hotarul egumenului dăn Vale și pînă în apa Dîmboviței și sfinția sa (le-a) lăsat siliștea și pădurile”⁹.

Menționăm că o parte din moșia Căprioru se afla în proprietatea mănăstirii din Cîmpulung-Muscel, confirmat și de zapisul călugăriței Magdalina, fata lui Duca legănarul din satul Godeni din județul Mușcel, prin care dă danie mănăstirii din Cîmpulung șapte delnițe de moșie din satul Căprioru. Acestea sînt cumpărate de Mihai legănarul, moșul Magdalinei, de la moșnenii din Căprioru, încă din zilele lui Simion Movilă (1600—1601) și „după cum am văzut adevărind Alexandru (Iliș) vodă în hrisovul mării sale de la leat 7135 (1627)”¹⁰.

Megiașii aveau și ei partea lor de moșie în Căprioru, confirmat de două hrisoave, unul dat de Mihnea vodă în anul 1587 și cel de al doilea de Gavril Moghilă în anul 1620, prin care menționează ca moșnean pe strămoșul lor Neagoe și pe ginerele acestuia Simion¹¹.

În anul 1747, o parte din moșia Mănești cade sub stăpînirea Mănăstirii Mărgineni. Astfel, în anul 1724, Stanca spătăreasa și fiul său căpi-

⁶ D.I.R., veacul XVII, B. Țara Românească, Buc., Acad. R.P.R., 1951, vol. 1, doc. 346, p. 205.

⁷ George Potra, *op. cit.*, doc. 498, pp. 332—333.

⁸ *Idem*, doc. 747, pp. 574—575.

⁹ *Idem*, doc. 773, pp. 602—603.

¹⁰ *Idem*, doc. 807, pp. 636—638.

¹¹ *Idem*, doc. 807, pp. 637.

tanul Constantin avînd nevoie de bani au mers la Cornilie egumenul mănăstirii Mărgineni pentru un împrumut de 1850 taleri și pun zălog 1 133 stînjeni din moșia Mănești cumpărată de soțul Stanchii, Constantin Cantacuzino biv vel stolnic de la comisul Constantin Bărbătescu și de la vărul lui, Vlad feciorul căpitanului Radu Cîrstescu și Necula și Gheorghe feciorii logofătului Tudose Mănescu, excluzînd moșia stăpînită de Barbu Bălăceanu. Neputînd să restituie banii timp de 23 de ani „și să-și ia zălogul, au făcut stătătoare la mănăstire, această moșie Mănești prin zălogul dumneaei de la leat 1747”¹².

La punerea semnelor de hotar, ca urmare a hotărniciei făcută în anul 1735, cei doi egumeni de la mănăstirile Cîmpulung și Mărgineni se învoiesc pentru un schimb de terenuri. Primul dă moșia din hotarul Tătăranilor și partea pe care o stăpînește din hotarul moșiei Brana. proprietatea căpitanului Constantin Lăzureanu în lățime de 342 stînjeni, iar în lungime din drumul cel mare al Cîmpulungului, din hotarul Mănăstirii din Vale pînă în matca Dîmboviței”, iar Mănăstirea Mărgineni a rămas să stăpînească în hotarul Căpriorului 959 stînjeni¹³ și restul în hotarul Tătăranilor. La aceasta se mai adaugă cei 1 133 stînjeni, parte din moșia Mănești deci un total de 2 092 stînjeni. O hotărnicie asemănătoare este făcută la 20 iulie 1799 de Grigore Hrisoscoleu mare clucer prin care se stabilește „ca Tătăranii, Măneștii și Căpriorul să aibă a le stăpîni Mănăstirea Mărgineni în bună pace de către vecini, răzași de acum înainte”¹⁴. Mănăstirea din Cîmpulung stăpînește în continuare 277 stînjeni, iar moșnenii 111 stînjeni.

Atestată documentar în anul 1542, moșia Pietrari ajunge să fie stăpînită de Pătru logofăt. Acesta vinde nepotului său Matei Filipescu biv vel agă „jumătate din sat, a treia parte cît se va alege, den câmp, den pădure, den apă cu valuri de moară, den șezutul satului și din ocnele care taie pietre de moară și cu toți rumânii cîți au mai rămas”. Vînzarea s-a făcut cu 229 taleri și jumătate¹⁵.

După trei ani de stăpînire, la 12 martie 1689, Constantin Brîncoveanu întărește boierului Matei Filipescu „moșie în sat în Pietrari, toată partea lui Pătru logofăt, nepotul spătarului Stoica din Cepturile”. Nu trece mult timp și Matei Filipescu moare, iar soția sa Maria rămîne datoare mănăstirii Mărgineni cu 450 taleri. Neavînd alte posibilități de plata datoriei „și avînd o moșie în Pietrari ot sud Dîmbovița cumpărată cu 229 taleri și jumătate de la Petrican fiul paharnicului Pătru ot Cepturi și cîteva suflete de rumâni”¹⁶, o dă mănăstirii în contul datoriei. În anul 1704, Dumitrașcu fiul lui Dumitru postelnic din Cepturi vinde mănăstirii Mărgineii „moșia din Pietrariul, parte de doi rumâni anume Stoica Scunde i Stoica Gărdin de preste tot hotarul” cu 21 taleri¹⁷.

Documentele cercetate pînă în prezent nu ilustrează suficient modul în care satele de pe Valea Cricovului au ajuns în proprietatea mănăstirii. Știm că în anul 1732, Mihai Bărbătescu ispravnicul orașului Tîrgoviște

¹² *Idem*, doc. 1051, pp. 928—937.

¹³ *Idem*, doc. 807, pp. 636—638.

¹⁴ *Idem*, doc. 1051, pp. 928—937.

¹⁵ *Idem*, doc. 709, p. 534.

¹⁶ *Idem*, doc. 709, p. 534.

¹⁷ *Idem*, doc. 731, p. 557.

alege și hotărânicește moșia Moreni proprietatea Mănăstirii Mărgineni. În acest scop egumenul arată toate zapisele care-i confirmă proprietatea, printre care un hrisov dat de Matei Basarab din anul 1636, care cuprinde toate moșiile din jurul mănăstirii între care și partea de danie a jupînesii Frujinii de pe moșia Moreni, zapisul lui Pîrvu fiul spătarului din Cocorăștii Caplii și al jupînesii Despîi din anul 1709, zapisul de vînzare din anul 1705 al lui Marin fiul lui Pătrașco postelnic din Cîmpina, zapisul de cumpărătoare al lui Văsiu și al femeii lui, fata căpitanului Vasile Cîmpineanul Sonțul din anul 1707, un zapis al popii Predii fiul lui Pătrașco din Cîmpina din anul 1707 și un zapis de danie al lui Manole și al Sculii nepoții lui Verga vel clucer. Ca urmare a cercetărilor efectuate se hotărâște „a stăpîni sfînta mănăstire toată partea de moșie Moreni după hrisoavele și zapisele de cumpărătoare și de danie care se află la Mănăstirea Mărgineni, afară de moșiile cîmpinenilor i dăn moșia căpleștilor, care nu iaste vîndută mănăstirii”¹⁸.

Din hotărnicia efectuată în anul 1736, reiese că Mănăstirea Mărgineni stăpînea în Moreni „du peste tot hotarul stînji 785 și au lipit acei stînji de moșie, iar alătura pe lîngă altă moșie a sfîntei mănăstiri ce se cheamă Cricoveanu”¹⁹. În acelaș an Ban, feciorul lui Calotă din Moreni dă zapis egumenului Mănăstirii Mărgineni, chir Cozma, prin care arată că fiind dator 17 taleri la fostul egumen Cornilie și neputînd să dea banii la termenul fixat se precizează „să fie sfîntia sa volnic cu zapisul meu, ca să-mi ia moșia pentru acești bani, precum s-a prețuit de boieri”²⁰.

În anul 1743, Banu Căplescu din Moreni, avînd nevoie de bani face un împrumut la egumenul mănăstirii și trecînd cinci ani de la soroc, acesta solicită banii cu dobînda lor ... taleri 34 și neavînd să restituie suma respectivă s-a rugat de sfîntia sa de i-a mai dat 7 taleri. Deci un total de 41 taleri, în schimbul moșiei pusă zalog²¹.

Satul Cricoveni este dania domnitorului Radu Mihnea, fiind scutit de bir și de toate dăjdiile²². De asemenea mănăstirea mai posedă terenuri și în satele Răzvad și Bucșani. *R. de J.*

Domeniul Mănăstirii Mărgineni pe teritoriul județului Dîmbovița cuprindea ogoare, păduri fînețe cu pomi fructiferi, bunuri care creau condiții favorabile pentru creșterea vitelor, agricultură, cultura pomilor fructiferi. Pe Valea Dîmboviței și pe Valea Rîului Alb, locul preponderent îl ocupă cultura pomilor, în special pruni, urmat de meri, peri, cireși. Pe Valea Cricovului pe lîngă cultura pomilor se cultivă și vița de vie, fiind cunoscute în Moreni viile Varvara, Vaternița și „via cea din Ziduri care are casă și cramă”²³.

Prunele se transformau în țuică. În satele Răzvad și Căprioru, printre acareturile mănăstirii se afla și cîte o povarnă.

Vadurile de moară erau consemnate în stăpînire și formau obiect de tranzacție. Astfel în anul 1710 Ilinca fata logofătului Vlad Cocorăscu

¹⁸ *Idem*, doc. 800, p. 628—629.

¹⁹ *Idem*, doc. 816, p. 649.

²⁰ *Idem*, doc. 812, p. 646.

²¹ *Idem*, doc. 835, p. 669—670.

²² *D.I.R.*, sec. XVII, vol. IV, doc. 13, p. 14—15.

²³ *D.G.A.S.*, fond Mănăstirea Mărgineni, dos. 168/1842, f. 22.

vinde egumenului Cornilie de la Mănăstirea Mărgineni, partea sa de moșie în Tătărani și Căprioru „cu vaduri de moară în apa Dîmboviței”.

Menționăm că moara din Căprioru atestată documentar în anul 1587, în anul 1735 o întîlnim în proprietatea mănăstirii.

La data de 5 mai 1860, la inventarierea bunurilor Mănăstirea Mărgineni poseda pe Valea Dîmboviței o gospodărie numită în actele vremii „Casa proprietății”, formată dintr-o casă, trei porumbare, dintre care unul cu o capacitate de 120 kg porumb, cel de al doilea încăpător ca de 80 kg bucate și cel de al treilea încăpător de vreo 40 kg, un grajd cu șopron încăpător ca de șase cai, două magazii dintre care unul cu pivniță, bucătărie povarnă și un șopron. La acestea se adaugă moara, zahanaua (loc pentru tăiatul vitelor), piua, cîrciuma și hanul ²⁴.

Din catagrafia acarteurilor moșiei Vlădeni, reiese că Mănăstirea Mărgineni poseda aici o moară, fiind inventariate scocuri, fusuri mertice, banițe, o pivă cu ciocane de fier, jgheaburi vechi prin care vine apa la ciocane, o cîrciumă și o casă cu cele trebuincioase ²⁵, iar în satul Răzvad poseda o cîrciumă, o casă și povarnă ²⁶.

Prin secularizarea averilor mănăstirești (1863) toate aceste bunuri au trecut în proprietatea statului.

²⁴ Ibidem, dos. 467/1858, f. 47—47v.

²⁵ Ibidem, f. 10—21.

²⁶ Ibidem, f. 34—36.

ELEMENTE DE DEMOGRAFIE ISTORICĂ ÎN EVOLUȚIA ORAȘULUI TÎRGOVIȘTE *

GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER

Dinamica procesului demografic al Tîrgoviștei în evul mediu este strîns legată de dezvoltarea economică a orașului, cu precădere în perioadele cînd scaunul domniei se afla aici.

Tendința de creștere demografică a orașului în această lungă perioadă a cunoscut și unele oscilații cauzate de o serie de calamități naturale și sociale (distrugerile provocate de bătăliile sau incursiunile armatelor străine din 1442, 1462, 1476, 1522, 1595, 1603, 1611; cutremurele din anii 1411, 1517 și 1636; luptele din 1655, 1658, 1659; epidemiile din anii 1456, 1567, 1659—1661, 1705; foametea din 1598, 1605, 1659—1660, precum și incendii pustiitoare ca cel din anul 1712). Aceste evenimente, ca și încercările repetate ale Porții Otomane de a controla mai energic politica domnilor români, au dus la părăsirile temporare ale Tîrgoviștei de către domnii aserviți Porții¹.

Relatările călătorilor și cronicile țării menționează, în schimb, importante sporuri de populație, determinate de revenirea curții la Tîrgoviște. În februarie 1584 — ne informează Franco Sivori — „aici s-au strămutat, de asemenea, toți negustorii și meșteșugarii din București, astfel că au ajuns atît de mulți, împreună cu cei localnici, că se găseau orișice fel de mărfuri“. Tot atunci, „toți boierii cei mari s-au apucat apoi, urmînd pilda principelui, să ridice o clădire“, astfel că „iute, iute s-a mărit mult orașul“². În anul 1640, din București, domnul „a strămutat pe toți ostașii

* Comunicare pregătită pentru Congresul internațional „De condicionibus progressus nostris temporibus“, București-Brașov, 28—31 august 1977.

¹ Radu logofătul Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu voievod (1688—1714)*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p. 102 (30—40); *Călători străini despre țările române*, vol. III, Ed. științifică, București, 1971, p. 18 (relația lui Franco Sivori); *Revoluțiile Valahiei de Anton Maria del Chiaro Fiorentino*, Iași, 1929, pp. 9, 10, 111; *Călători străini...*, V, 1973, pp. 35, 119, 207 (relațiile lui Bartolomeo Locadello, a subalternului lui Jerzy Krasinski și a lui P. Bakšić); *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, pp. 138 și 141; Edmund Chishull, *Travels in Turkey and back to England*, Londra, 1747, p. 83; George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (Tîrgoviște)*, 1972, doc. nr. 787, p. 614; Ion Ghica, *Scrieri*, vol. I, București, 1914, pp. 110—112; Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor supt Mihai voievod Viteazul*, Ed. Minerva, București, 1970, pp. 111—112; I. D. Petrescu, *Tîrgoviștea. Schițe istorice și topografice*, Tîrgoviște, 1888, pp. 76—77; *Tesaur de monumente istorice pentru România*, publicate de A. Papiu Ilarian, I, București, 1862, p. 113 (relația lui Johann Bissellius).

² *Călători străini...*, III, pp. 12—13.

săi care locuiau în acest oraș, împreună cu familiile și tot avutul lor“ — cum relatează episcopul catolic Pietro Deodato Bakšić³.

În acest fel, orașul a avut în general o evoluție ascendentă și în ceea ce privește populația. Dacă în 1532 Francesco della Valle îl vedea încă „oraș nu prea mare“⁴, după 1549 umanistul Anton Verancsics remarcă faptul că „în Țara Românească, Tirgoviște este singurul oraș mai însemnat, destul de întins și capitala țării“⁵. În anul 1581, misionarul Jeronim Arsengo găsea la Tirgoviște peste 1022 case⁶, pentru ca în 1583 Sivori să observe în localitate — spre deosebire de București — „locuințe mult mai bune și mai mindre... și o așezare... bine și bogat populată“⁷. La sfârșitul secolului al XVI-lea, în 1595, Filippo Pigafetta aprecia că „acest oraș este foarte mare, deschis, mai degrabă în chip de sat“⁸ (referindu-se, deci, la sensul de întins și aerisit). Petru Pellérđi îl vedea, tot atunci, mare și cu multe case frumoase de piatră și mănăstiri⁹, iar Balhasar Walter îl considera la 1597 „cetate mare, dar fără întărituri“¹⁰. În 1613, Toma Borsos confirma faptul că Tirgoviște era un oraș deschis, foarte mare, având foarte multe case în care locuiesc mulți negustori bogați¹¹. Bakšić aprecia, la 1640, că în Tirgoviște sint „peste 4000 de case... ceea ce înseamnă peste 20.000 de suflete, dintre care foarte mulți negustori“¹². În 1641, Bartolomeo Locadello socotea — desigur exagerat — mărimea orașului la 7000 de case cu 40.000 de suflete¹³. La puțin timp după aceasta, în 1653, Paul de Alep confirma că „Tirgoviște este un oraș mare, cam cât Alepul sau Damascul“¹⁴.

Conrad Iacob Hildebrandt găsea orașul, în 1657, ca o așezare întinsă, în care s-a îngrămădit multă negustorime¹⁵, ceea ce observa și Evlia Celebi, în 1659, considerându-l marele centru comercial al Țării Românești, un oraș mare, comparabil cu Belgradul și Adrianopolul¹⁶. După marile distrugerii provocate de turci în 1659, orașul mai avea doar 500 de case, 9 mănăstiri, vreo 50 de dughene și două hanuri¹⁷.

Revenirea domniei la Tirgoviște, rămânând aici cîte 6 pînă la 9 luni pe an, sub Constantin Brîncoveanu, începînd din 1694, a determinat repopularea orașului, fapt relatat de Edmund Chishull, care a trecut prin Țara Românească la 1702¹⁸. Dar, decăderea orașului nu a mai putut fi oprită, căci el nu mai ajunsese la întinderea din trecut, „judecînd după urmele zidurilor“, pe care le vedea, în 1711, La Mottraye¹⁹.

³ *Idem*, V, p. 217.

⁴ *Idem*, I, p. 322.

⁵ *Ibidem*, p. 404.

⁶ *Idem*, II, p. 509.

⁷ *Idem*, III, pp. 11—12.

⁸ *Ibidem*, p. 550.

⁹ *Ibidem*, p. 622.

¹⁰ *Tesaur...*, I, p. 31.

¹¹ *Călători străini...*, IV, p. 375.

¹² *Idem*, V, pp. 215—216.

¹³ *Ibidem*, p. 35.

¹⁴ *Idem*, VI, p. 118.

¹⁵ *Idem*, V, p. 606.

¹⁶ *Idem*, VI, p. 464.

¹⁷ *Ibidem*, pp. 484, 712, 724, 725.

¹⁸ E. Chishull, loc. cit.

¹⁹ La Mottraye, *Voyage en Europe, Asie et Afrique*, II, Haga, 1727, p. 218, :pud N. Iorga, op. cit., p. 121.

Părăsirea definitivă a reședinței domnești de la Tîrgoviște, distrusă la 12 septembrie 1737, în timpul războiului turco-austriac, și apoi de cutremurul din 1738, marchează începutul decăderii vertiginoase a așezării în secolul al XVIII-lea, exprimată și prin depopularea sa catastrofală. În 1781, Franz Joseph Sulzer vedea la Tîrgoviște, alături de casele puternice din piatră, multe case ruinate, asemănînd orașul cu un „sat părătos”²⁰, astfel încît ajunsese, în anii 1790—1791, la numai 578 case. Nici în prima jumătate a secolului al XIX-lea, situația nu se ameliorase. La 1810 se înregistrau 634 case, cu aproape 2.300 locuitori²¹. În continuare, statisticile, deși contradictorii, sînt concludente: aproximativ 5000 locuitori la 1822²²; 546 gospodării la 1828—1832; 769 case cu 3.876 locuitori în 1832²³; 2.240 locuitori la 1835²⁴; 408 familii la 1839²⁵; 850 case cu peste 4.000 locuitori în 1849²⁶; 1.105 case la 1855²⁷; 5.101 locuitori în 1859²⁸. Nu poate fi reală cifra de cca. 2000 de case la începutul secolului al XIX-lea, menționată într-o statistică sanitară²⁹.

La această decădere vor fi contribuit și marile cutremure din anii 1790. 1802, 1829, 1838, distrugerile provocate de oștile otomane în 1821, marele incendiu din 6 octombrie 1829 și epidemiile de ciumă și holeră din anii 1819, 1831, 1833 și 1848. În anul 1820, William Wilkinson aprecia că „Tîrgoviștea a fost cu încetul părăsită de restul locuitorilor săi, iar astăzi nu este decît un sat”³⁰, remarcînd — ca și Ion Codru Drăgușanu și Stanislas Bellanger în 1836³¹, Elias Regnault, în 1855³², și Théodore Margot, în 1859³³ — mulțimea caselor nelocuite. Singurele produse locale exportate din Tîrgoviște erau, în perioada 1803—1827, sticlele, pietrele de mcară și funiile de lei³⁴, ceea ce arată că și activitatea economică decăzuse odată cu orașul în perioada intensificării monopolului otoman.

²⁰ *Geschichte der transalpinischen Daciens...*, I, Wien, 1781, pp. 321, 322.

²¹ cf. Alex. A. Popescu-Runcu, *Catagrafia județului Dîmbovița la anul 1810*, Tîrgoviște, 1936, pp. 5—10.

²² I. I. Nistor, *O descriere a principatelor române din 1822*, Buc., 1943, pp. 19, 61.

²³ „Tabela statistică a politiei Tîrgoviștei alcătuită în luna iunie, leat 1832”, Arh. St. Dîmbovița, fondul Ocîrmuirea jud. Dîmbovița, dos. nr. 2762/1833, f. 51.

²⁴ *File de monografie. Județul Dîmbovița*, Tîrgoviște, 1969, p. 38.

²⁵ Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria orașului Tîrgoviște, dos. nr. 20/1839, f. 22 (apud Cleopatra Ionescu, Mihai Oproiu, *Tîrgoviștea în perioada regulamentară*, în „Scripta Valachica”, 4, Tîrgoviște, 1972, p. 236).

²⁶ Idem, fondul Primăria orașului Tîrgoviște, dos. nr. 56/1849, f. 1v.

²⁷ Toma Svințiu, *Sănătatea publică în orașul Tîrgoviște în secolul al XIX-lea (I)*, în „Chronica Valachica”, Tîrgoviște, 1973, p. 123.

²⁸ *File de monografie. Județul Dîmbovița*, loc. cit.

²⁹ Pompei Samarian, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracș (1800—1828)*, Buc., 1937, p. 201.

³⁰ *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia*, Londra, 1820, p. 87, în trad. în „Buletinul Societății de geografie”, 1936, pp. 207—208.

³¹ Ion Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, Buc., 1924, p. 33; Stanislas Bellanger, *Le Kéroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, Paris, 1846, II, p. 12.

³² Apud I. D. Petrescu, *op. cit.*, p. 13.

³³ *O viatorie în cele șaptesprezece districte ale României. Antichități, curiozități naturale, orașe, monumente, date istorice, uzuri și moravuri*, Buc., 1859, pp. 65—66.

³⁴ Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Buc., 1969, pp. 401—405.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, măsurile adoptate de autorități pentru dezvoltarea economică a țării s-au răsfrânt favorabil și asupra Tîrgoviștei. Înființarea primei întreprinderi industriale din oraș — Arsenalul armatei — cerută cu insistență de tîrgoviștenii care sperau în propășirea localității, construirea rafinăriilor de petrol, apariția exploatărilor petroliere și carbonifere din împrejurimi, ca și construirea drumurilor naționale și a căii ferate — ce legau orașul de capitală și celelate centre urbane din teritoriu — au plasat Tîrgoviștea în circuitul economic capitalist.

Creșterea populației era totuși modestă și oscilantă în această perioadă : prin 1880 se înregistrau 7.125 locuitori ; în 1892 existau 8.299 locuitori ³⁵ ; în 1894 populația orașului atinsese cifra de 9.823 locuitori ³⁶ ; în 1899 scăzuse la 9.519 locuitori ³⁷, număr care a rămas aproape neschimbat și în anul 1909 : 9.223 locuitori de religie ortodoxă ³⁸. Sporul lent al populației și realizările edilitare ale acestui sfîrșit de secol au impresionat totuși pe localnici, ceea ce se desprinde și din scrierile lui Ion Al. Brătescu-Voinești ³⁹.

Prima jumătate a secolului nostru marchează un salt demografic pe fondul dezvoltării economice, legată mai cu seamă de valorificarea bogatelor resurse naturale din zonă. Între anii 1912—1930 se înregistrau creșteri mai sensibile ale populației : de la 18.719 locuitori în 1912 s-a ajuns la 22.298 locuitori în 1930. Crizele economice de supraproducție determină însă o scădere a populației în perioada următoare, în 1938 înregistrîndu-se numai 18.730 locuitori. Recensămintele efectuate în anii 1941 (26.144 locuitori) și 1948 (26.038 locuitori) nu înregistrează diferențe însemnate față de populația anilor anteriori ⁴⁰.

Explozia demografică a orașului — redevenit reședință de județ în anul 1968, consecință a politicii științifice de industrializare și dezvoltare echilibrată a întregului teritoriu al țării, promovată de Partidul Comunist Român — este ilustrată de sporul fără precedent al populației localității de la 29.763 locuitori, înregistrați de recensămîntul din 1966, la 61.500 locuitori existenți la recensămîntul din ianuarie 1977 ⁴¹, ceea ce înscrie Tîrgoviștea între primele 8 orașe reședință de județ și între cele 3 municipii cu cea mai dinamică creștere a populației (și anume de peste două ori) ⁴².

Odată cu puternica dezvoltare economico-socială și creșterea absolută a populației Tîrgoviștei, se evidențiază și alte fenomene demografice specifice : creșterea ponderii populației tinere, afluxul spre sectoarele productive ale economiei — în special industriale, deplasările din mediul rural spre oraș, integrarea populației feminine în toate sectoa-

³⁵ *Tîrgoviște. File de monografie*, Tîrgoviște, 1977, p. 19.

³⁶ Arh. St. Dimbovița, fond Primăria orașului Tîrgoviște, dos. nr. 52 1895, f.85.

³⁷ *Tîrgoviște. File de monografie*, loc. cit.

³⁸ *Anuar 1909. Administrațiunea Casei Bisericii*, Buc., 1909, pp. 32—33, 49.

³⁹ *Nuvele și schițe*, Buc., 1958, pp. 136—137.

⁴⁰ *Comunicări statistice*, Buc., nr. 2, 31 ian. 1945 ; *Probleme economice*, Buc., nr. 2, martie 1948, p. 41.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Comunicat privind rezultatele preliminare ale recensămîntului populației și al locuînelor din 5 ianuarie 1977*, în „Scînteia“, nr. 10829 din 14 iunie 1977, p. 3.

rele de activitate, diversificarea profesiunilor și creșterea gradului de ocupare a populației, revenirea specialiștilor — fii ai orașului — și stabilizarea lor, urbanizarea rapidă a comunelor suburbane.

În condițiile aplicării consecvente de către partid a politicii de cultivare a tradițiilor istorice ca premisă a progresului contemporan al României, fosta capitală a Țării Românești trăiește o nouă epocă de renaștere economică, socială și culturală, pe măsura exigențelor societății socialiste, devenind un oraș modern, cu o urbanistică ce satisface în cel mai înalt grad cerințele de viață ale oamenilor muncii, constructorii societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României.

ÉLÉMENTS DE DÉMOGRAPHIE HISTORIQUE DANS L'ÉVOLUTION DE LA VILLE TÎRGOVIȘTE

La dynamique du processus démographique de Tirgoviște au Moyen-Âge est étroitement lié au développement économique de la ville déterminé par les périodes où le trône princier se trouvait ici. Pendant cette longue période, la tendance d'accroissement démographique de la ville a eu aussi des oscillations causées par les calamités naturelles et sociales : les destructions provoquées par les batailles ou les incursions des armées étrangères de 1442, 1462, 1476, 1522, 1595, 1611 ; les tremblements de terre de 1517 et 1636 ; les luttes de 1655, 1658, 1659 ; les épidémies de 1456, 1567, 1705 ; les famines de 1598 et 1605 ; les incendies, comme celui de 1712. Ces événements, tout comme les essais répétés de la Porte Ottomane de contrôler plus énergiquement la politique des princes roumains, ont mené à ce que les princes asservis à la Porte abandonnent temporairement la ville de Tirgoviște.

Les relations des voyageurs et les chroniques du pays mentionnent, en échange, les importantes augmentations de population déterminées par le retour de la cour à Tirgoviște. En février 1584 — ainsi comme nous a informé Franco Sivori — „ici, ont encore changé de place tous les commerçants et les artisans de Bucarest, ainsi qu'ils sont devenus si nombreux, à côté des habitants de l'endroit qu'on trouvait ici toute sorte de marchandise"... „tous les grands boyards ont commencé ensuite, suivant le modèle du prince, à lever un bâtiment“, ainsi que „vite, vite la ville a beaucoup grandi“. En 1640, le prince „a déplacé de Bucarest tous ses soldats qui habitaient dans cette ville avec leurs familles et toutes leurs fortunes“ — comme nous a relaté l'évêque catholique Pierre Déodate Bakšić.

De cette manière, la ville a eu en général une évolution ascendante rapide même en ce qui concerne la population. Si, en 1532, Francesco della Valle la voyait encore „une ville pas tout à fait grande“, après 1549 l'humaniste Anton Verancsics remarquait : „En Valachie, Tirgoviște est la seule ville plus importante, assez étendue et la capitale du pays“. En 1581, le missionnaire Jeronim Arsengo trouvait à Tirgoviște 1 022 maisons, afin qu'en 1583 Franco Sivori observe dans la localité „des habitations meilleures et plus belles... et un établissement... bien et richement peuplé“. À la fin du XVIe siècle, Filippo Pigafetta appréciait que „cette ville est très grande, ouverte, plus tôt ayant l'aspect d'un village“, c'est à dire étendue et aérée. Pierre Pellérin la voyait aussi grande et avec beaucoup de belles maisons en pierre et des monastères, et Balthasar Walter la considérait „une cité grande mais sans fortifications“, en 1597. Toma Borsos confirmait, en 1613, le fait que Tirgoviște était une ville ouverte, très grande, ayant bien de maisons où habitaient beaucoup de commerçants riches. Pierre Déodate Bakšić appréciait, en 1640, qu'à Tirgoviște sont „plus de 4 000 maisons... ce qui représente plus de 20 000 âmes“, entre lesquelles de nombreux commerçants. Peu de temps après, en 1653, Paul d'Alep confirmait que „Tirgoviște est une grande ville, autant que Alep ou Damasc“.

Conrad Iacob Hildebrandt, en 1657, appréciait la ville comme un établissement étendu, où se sont amassées beaucoup de commerçants, ce qui voyait aussi Evlia Celebi, en 1659, qui la considérait le grand centre commercial de la Valachie, grande ville, la comparant à Belgrad et Adrinople. Après les grandes destructions provoquées par les Turcs en 1659, la ville avait encore 500 maisons, 9 monastères, environ 50 charpenteries et deux auberges.

Le retour du règne à Tirgoviște de 6 jusqu'à 9 moins chaque année, sous Constantin Brancovan, à partir de 1694, déterminait le repeuplement de la ville, ainsi comme nous a relaté Edmund Chishull, qui passait par la Valachie en 1702. Mais, la décadence de la ville n'a pas pu être arrêtée, car elle n'était plus arrivée à l'extension antérieure „en jugeant d'après les vestiges des murailles" que La Mottraye voyait en 1711.

L'abandon définitif de la résidence de Tirgoviște, détruite à 12 septembre 1737, pendant la guerre turco-autrichienne et puis par le tremblement de terre de 1738, marque le commencement de la décadence vertigineuse de l'établissement au cours du XVIIIe siècle, exprimée aussi par son dépeuplement catastrophique. En 1781, Franz Joseph Sulzer voyait à Tirgoviște, auprès des maisons fortes en pierre, beaucoup de maisons tombées en ruine, comparant la ville avec un „pauvre village", de manière qu'elle était arrivée au cours des années 1790—1791 à seulement 578 maisons. Ni même pendant la première moitié du XIXe siècle, la situation ne s'était pas améliorée. En 1810 on enregistrait 634 maisons, avec environ 2 300 habitants. Les statistiques, qui s'ensuivent quoique contradictoires, sont concluantes : 1822 — 5000 habitants ; 1828 — 546 foyers ; 1849 — 805 maisons avec plus de 4000 habitants ; 1859 — 5 501 habitants.

À cette décadence auront contribué aussi les grands tremblements de terre de 1790, 1802, 1829, 1838 ; les destructions provoquées par les armées ottomanes en 1821, le grand incendie de 6 octobre 1829 et les épidémies de choléra de 1831 et 1848. En 1820, William Wilkinson appréciait que „Tirgoviște a été lentement abandonnée par le reste de ses habitants, et aujourd'hui elle n'est qu'un village", remarquant — tout comme Ion Codru Drăgușanu en 1836, Élias Regnault en 1855 et Théodore Margot en 1859 — le grand nombre de maisons non habitées. Les seuls produits locaux exportés de Tirgoviște étaient pendant la période 1803—1827 les bouteilles, les meules et les cordes d'écorce de tilleul, ce qui montre le fait que l'activité économique elle-aussi avait régressé en même temps avec la ville, pendant la période de la consolidation du monopole turc.

Pendant la seconde moitié du XIXe siècle, les mesures adoptées par les autorités pour le développement économique de la Roumanie moderne se reflètent favorablement sur Tirgoviște elle-aussi. La fondation de la première entreprise industrielle — l'Arsenal de l'Armée — demandée instamment par les habitants de Tirgoviște qui espéraient dans le progrès de la ville, la construction des raffineries de pétrole, des exploitations pétrolières et carbonifères des abords de la ville, tout comme la construction de la route nationale et de la voie ferrée vers Bucarest, ont placé la ville dans le circuit économique capitaliste.

La croissance de la population était pourtant modeste pendant cette période : en 1880 on enregistrait 7 125 habitants ; en 1892 — 8 299 habitants ; en 1894— 9 823 habitants et en 1899 — 9 519 habitants, nombre qui reste presque invariable en 1909. L'augmentation lente de la population et les réalisations éditaires de cette fin de siècle ont impressionné pourtant les gens du pays, ainsi comme on apprend des écritures de Ion Al. Brătescu-Voinești.

La première moitié de notre siècle marque un saut démographique sur le fond du développement économique lié surtout à la valorisation des riches ressources naturelles de la zone. Entre 1912—1930 on enregistre des croissances plus sensibles de la population : à partir de 18 719 habitants en 1912, on arrive à 22 298 habitants en 1930. Les crises économiques de surproduction déterminent une décroissance de la population pendant la période suivante, en arrivant à 18 730 habitants d'après la statistique de 1938. Les recensements de 1941 et de 1948 n'enregistrent pas des différences importantes par rapport aux ans antérieurs.

L'explosion démographique de la ville — redevenue résidence de département pendant la dernière décennie, conséquence de la politique scientifique d'industrialisation et de développement équilibré de tout le territoire du pays promue par notre État socialiste — est illustrée par l'augmentation de la population à

partir de 29 763 habitants au recensement de 1966 à 61 500 habitants existants au recensement de cette année-ci, ce qui fait inscrire Tirgoviște parmi les premières 8 villes résidence de département et parmi les 3 municipales en ce qui concerne la croissance de la population (à savoir plus de deux fois).

Avec le fort développement économique-social et la croissance absolue de la population à Tirgoviște se distinguent aussi d'autre phénomènes démographiques spécifiques : la croissance du poids de la jeune population, l'afflux vers les secteurs productifs — en particulier industriels, les déplacements du milieu rural vers la ville, l'intégration de la population féminine dans tous les secteurs d'activité, la diversité des professions et la croissance du degré d'occupation de la population, le retour des spécialistes — les fils de la ville — et leur stabilisation, l'urbanisation rapide de communes suburbaines.

Dans les conditions de la politique de promotion des traditions historiques comme prémisses du progrès contemporain de la Roumanie, l'ancienne capitale de la Vallachie vit une nouvelle époque de renaissance économique, sociale, culturelle, en devenant une ville moderne, avec un aspect urbain moderne, digne pour la Roumanie socialiste.

UN ASPECT AL RELAȚIILOR LUI MIHAI VITEAZUL CU BOIERII

Prof. univ. dr. docent ION IONAȘCU

În septembrie 1593, Mihai, aflându-se la Poartă pentru confirmarea domniei, „cînd i-au dat căciula cu surguci în divan — ne informează un cronicar transilvănean —, a jurat în inima sa ca îndată ce va lua domnia, va scoate sabia împotriva turcilor. Chiar și cînd a ieșit din divan și a fost dus de pași și begi la locuința sa, și atunci a jurat că va fi dușmanul neîmpăcat al turcilor, ceea ce mulți au auzit chiar din gura lui”¹.

Fiindcă în vara acestui an izbucnise războiul austro-turc, Mihai — după înscăunarea la București, în octombrie — căută să se informeze de orientarea politică a lui Sigismund, în care scop trimise soli la Alba Iulia, în februarie 1594, îndemnîndu-l pe principele Transilvaniei pentru o acțiune comună a țărilor române împotriva Imperiului Otoman și, deci, o asociere la războiul „Ligii creștine”². Sigismund Báthori nu-și dezvăluie intențiile, fapt ce determină pe Mihai să trimită, în vară, la principe pe Radu Buzescu pentru tratative în vederea unei alianțe antiotomane³. Pentru același scop trimise în Moldova la Aron Vodă pe Stroe Buzescu⁴.

Aproape un an de zile, voievodul Țării Românești a căutat să îndepărteze orice urmă de bănuială la Poartă cu privire la fidelitatea sa față de sultan și să nu trezească neliniști în numeroasa clică a creditorilor, care însoțise pe domn în țară. Pentru aceasta a trebuit să numească și să păstreze în sfatul domnesc (divan) trei dregători pămînteni (Mitrea vor., Andrei log. și Sîrbul stol.) și cinci greci (Dumitrache spăt., Pană comis, Pangrație vistier, Manta post. și Coci post.).

După aranjarea chestiunii alianței cu Transilvania și Moldova, Mihai începu pregătirea internă în vederea răscoalei antiotomane, ce avea să se deslănțuie. În septembrie 1594 înlocui pe Mitrea vornic, conducătorul facțiunii boierești turcofile, cu Ioan Noroceă, iar mare comis deveni

¹ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la români*, Cluj, 1928, p. 100.

² I. Sîrbu, *Istoria lui Mihaiu Vodă Viteazul*, vol. I., Buc., 1904, p. 139, nota 2.

³ Nu se știe data precisă, însă se cunoaște cadrul discuțiilor din raportul către Rudolf al II-lea, adresat de I. Marini Poli, în care se fac referiri la mai multe scrisori, printre care și la una din 3/13 iulie transmisă de Poli împăratului, descriîndu-i convorbirile cu ambasadorul muntean și jurămîntul făcut de Sigismund și Buzescu pentru aderarea la Ligă (Hurmuzaki, *Documente III-1*, pp. 202—203).

⁴ *Istoria Țării Românești, 1290—1690*, Buc., 1960, p. 55.

Radu Florescu. În locul unui grec puse mare postelnic pe Preda Buzescu, în octombrie, iar în noiembrie dispar toți grecii din divan⁵.

Apoi, înainte de a deslănțui răscoala antiotomană, Mihai convocă marea adunare a țării „ca să țină sfat cum ar putea scăpa țara de atâtea rele ce suferă”. Domnul obține „învoirea unanimă a tuturor” pentru alianța cu creștinii împotriva turcilor⁶ și, la 3/13 noiembrie, cu oști proprii și cu un contingent transilvănean, trimis de Sigismund, Mihai dădu, la București, semnalul răscoalei antiotomane, exterminând pe toți creditorii turco-levantini, chemați la vistierie sub pretextul plății datoriilor⁷ și lichidind corpul militar turc de 2000 de oameni, conduși de un emir cantonat în casele vistierului Dan, înrăit turcofil.

Urmează o eroică campanie de iarnă pînă la Dunăre și în Bulgaria, cucerind, Mihai și ai săi, orașul Giurgiu, două armate turco-tătare fiind înfrînte și toate cetățile turcești de pe malul dunărean fiind pustiite. Răscoala din noiembrie 1594 și acțiunile războinice în țară și la sud de Dunăre au fost soldate cu grele pierderi pentru turci⁸.

Paralel, Mihai Viteazul a urmărit, cu toată atenția, și mișcările marilor boieri turcofili, pe cei descoperiți ca dușmani ai domnului, accasta pedepsindu-i exemplar, poruncind suprimarea lor, cum s-a petrecut cu Dima postelnicul ucis la Snagov⁹. Alți membri ai facțiunii proturcești, simțind că sînt urmăriți, au scăpat fugind din țară. Printre aceștia se afla și Vintilă postelnicul din Clătești, fiul lui Stan, fost mare spătar și al Caplei. Nu se cunoaște ascendența spătarului Stan, avem însă date bogate despre jupînița Caplea. Ea era fiica banului Teodosie din Periș, căzut în lupta de la Periș (1547), ca adversar al lui Mircea Ciobanul. Iar Teodosie era fiul lui Neagoe vornicul și al Caplei, fiica domniței Caplea, fata lui Vlad Călugărul și soră cu Radu vodă cel Mare¹⁰. Tatăl lui Neagoe se numea Socol și era frate cu Chirca și n-au ocupat mari dregătorii, dar s-au bucurat de favoarea lui Vlad Călugărul, folosindu-i ca oameni de încredere în relațiile pe care vodă le avea cu Sibiul și Brașovul¹¹. Se pare că erau mari negustori, care cumpără și moșii, devenind stăpîni feudali. Prin căsătoria cu nepoata Călugărului voievod, Neagoe urcă la mari dregătorii: mare post. în 1516, mare vist. în 1525 și mare vornic în 1527. S-a bucurat de favoarea lui Radu Vodă de la Afumați, care, în anul 1522, îi dăruie două sate confiscate de la

⁵ Cf. *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele XV—XVII*, extras din „Studii și mat. ist. medle”, IV, Buc., 1960, pp. 566—583; Nic. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV—XVII*, pp. 2—19.

⁶ B. Walter, *Scurta și adevărata descriere a faptelor lui Mihai — domnul Țării Românești*, în „Tezaur de mon. istorie”, I, Buc., 1862, p. 12.

⁷ Vezi cronicarul Ibrahim Pecevi în M. Guboglu și M. Mehmed, *Cronici turcești*, I, Buc., 1966, pp. 496—500.

⁸ *Istoria Țării Românești*, ed. 1960, p. 56; A. Veress, *Documente*, IV, pp. 181—182, 208—215.

⁹ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, Buc., 1904, p. 161, nr. 330.

¹⁰ Vezi *Tabela genealogică a familiei din Clătești și Corbi*, la sfîrșitul articolului.

¹¹ La 11 ianuarie 1492, Vlad Călugărul scria siblenilor pentru policandru de la Cozia să se facă cum a convenit cu el omul lui Vodă, Chirca (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XV—1, p. 133, nr. CCXLI).

Hamza spătar pentru viclenie ¹². Datorită unei căsătorii influente și marilor dregătorii ocupate, Neagoe a ajuns un mare latifundiar, stăpînind 36 de sate, 95 sălașe de robi țigani și 46 de țigani răzleți, în total 511 suflete, numai acești țigani reprezentînd o importantă avere în forță de muncă ¹³.

Cu toate darurile și favorurile acordate de Radu Vodă de la Afumați, Neagoe vornicul n-a ezitat, la momentul oportun, să omoare pe binefăcătorul său la Rimnicu Vilcii, unde ajunsese cu fiul său în drumul spre Craiova, căutînd sprijin la Craiovești, cu care se înrudise, luînd în căsătorie pe fiica lui Neagoe Basarab. Sacrilegiul s-a consumat la 2 ianuarie 1529, voievodul ucis fiind îngropat la m-reă socrului său de la Argeș ¹⁴. Succede la tron Moise Vodă, căruia Neagoe îi oferă serviciile. Domnul îl numește comandantul oastei românești, care acționa în Transilvania, unde Neagoe și cumnatul său, Drăgan postelnicul, pârtaș la suprimarea voievodului Radu, încheie, la 4 sept. 1529, un tratat cu transilvănenii la Turnișor-Sibiu ¹⁵. În anul următor, Moise Vodă și Craioviștii ucid pe Neagoe și Drăgan, exponenții grupării boierești opusă Craioveștilor ¹⁶.

În 1535, Vlad Vintilă ia de la fiii lui Neagoe ocina Uibărești-Olt și o redă m-rii atonite Cutlumuz ¹⁷. În 1543, Radu Vodă Paisie se arată binevoitor față de Teodosie post. și Neagoe, fiii lui Neagoe vornicul, confirmîndu-le stăpînirea moșiei Budești ¹⁸. După cum am arătat, răzvrătindu-se contra lui Mircea Ciobanul, acesta îl prinde în lupta de la Periș și-l decapitează (1547). În anii următori, Neagoe din Budești, fraatele banului Teodosie, trecu alături de domn, ocupînd dregătoria de mare vistier ¹⁹. Fiica lui Teodosie, Caplea,, vinde, în 1555, cu 9000 de aspri, moșiile Aninoasa și Pirvulești „ca să-și facă scule de zestre“, căci pe ale ei le cheltuisese, cînd pribegise cu tatăl său în Transilvania ²⁰. Cumpărători erau matusa ei, Maria, și soțul acesteia, Ivan, m. medelnicer Rudeanu. Apoi, Caplea se căsătorie cu boierul Stan, care ocupă dregătoria de mare spătar în anii 1568—1579. Amîndoi zidesc m-reă Cătălui de la Clătești, lîngă Căscioarele-Ilfov, unde au și fost înmormîntați ²¹. Ctitoria lor nu mai există astăzi, a fost închinată, în 1742, la m-reă Cotroceni ²².

Caplea și Stan spătarul au avut doi copii: Vintilă și Maria. În decembrie 1580, Vintilă post. și Maria apar într-un hrisov domnesc, în

¹² *Docum. privind istoria României, veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. I (1501—1525), Buc., 1951, p. 179, nr. 174 (În continuare se va cita: D I R, XVI-1, cifra arabă indicînd volumul, iar cea romană — secolul).

¹³ D I R, XVI-2, p. 14—18, nr. 14 document din 1 iunie 1526.

¹⁴ *Istoria Țării Românești*, ed. 1960, p. 46.

¹⁵ Hurmuzaki-Iorga, op. cit., 331—332, nr. DCXV.

¹⁶ Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Buc., 1963, p. 44.

¹⁷ Grigore Nandriș, *Documente românești în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos, 1372—1658*, Buc., 1937, pp. 69—72, nr. 10.

¹⁸ DIR, XVI-2, pp. 300—301, nr. 307.

¹⁹ În anii 1548—1552 (*Lista dregătorilor*, p. 9).

²⁰ DIR, XVI-3, p. 37, nr. 47.

²¹ Gh. Cantacuzino și C. Bălan, *Date noi... de la m-reă Cătălui*, în „*Revista muzeelor*“, nr. 6/1968, pp. 547—553.

²² Închinarea se face la 18 februarie 1742 de către Const. Corbeanu m. șetrar și soția sa Marica (Arh. Stat. Buc., *Cotroceni*, pac. XXVIII-22).

care se înscriu hotarele moșiilor din jurul m-rii Cătălui²³. Prin anii 1587—1589, Vintilă post. din Clătești cumpără locul cu casele din Tîrgoviște ale lui Chisar, mare vornic (unul din exponenții facțiunii turcofilj), plătindu-i suma de 200 de galbeni, loc „ce l-am ținut — declară Vintilă, în 1615 — și am șezut în case pînă mi se-au prînsu pribegie, ce am venit în zilele lui Șerban voievod den pribegie“, cînd și-a reluat locul și și-a construit alte case²⁴. Vom arăta, mai departe, împrejurările pribegiei și data revenirii în țară.

Cînd, în 1591, m-rea Cătălui stabilește cu reprezentantul domniei cum să-și ia venitul de la balta formată din Dunăre pe pămîntul m-rii de la Gura Cătăluiului, printre cei care participă la acest așezămînt erau Vintilă post. și „popii din satul Clătești“²⁵. Nu avem acte care să ne informeze ce s-a petrecut cu boirul din Clătești în următorii trei ani, însă, un document inedit precizează că, după răscoala din noiembrie 1594, Vintilă a fugit din țară, probabil de teama de a n-o sfîrși ca Dima postelnicul. Documentul amintit, emis de Mihai iVteazul, la 18 februarie 1595, arată că, la această dată, „el a fost pribeag, iar mama sa jupînița Caplea, nepoata lui Neagoe vornic, fiica lui Tudosie ban, ea a rămas aici în țară în mare sărăcie și în strînsoare, și în nevoie. Astfel, de aceea, ea a avut multă îngrijire și miluire de la cinstitul dregător al domniei mele, jupan Teodosie vistiar <Rudeanu>. Așa pentru binefacerea și căutarea ce a avut-o jupanița Caplea spătăreasa și cu fiica sa jupanița Maria“, au venit înaintea lui Mihai Viteazul și a divanului „cînd au dat și au dăruit“ dregătorului amintit „zisa deadină în veacuri“.

Este vorba de satul Negoști „lingă Rîmnic, adică de peste rîu“²⁶. Propunem localizarea în județul Rîmnicu Sărat. Este unul din satele aparținînd, în 1526, de domeniul lui Neagoe, mare vornic, bunicul Caplei. Faptul că Caplea și fiica sa au rămas în mare sărăcie poate duce la concluzia că Mihai Viteazul a confiscat toate averile lui Vintilă pentru înaltă trădare. Documentul din 1595 demonstrează că, deși principalii exponenți ai taberei boierești turcofile (Mitrea, Chisar, Dan etc.) au continuat să rămînă în țară pînă după bătălia de la Călugăreni și chiar pînă în vara anului 1596, urzind comploturi împotriva eroului, totuși, alți boieri, manifestîndu-se fățiș potrivnici domniei autoritare, au fost siliți să ia, fără întîrziere, drumul pribegiei, probabil mai întîi în Imperiul Otoman, apoi în Moldova, după instalarea aici a Movileștilor.

Unul dintre cei mai înverșunați adversari ai lui Mihai Viteazul a fost un boier Vintilă, mare stolnic în anii 1586—1588, apoi mare clucer în 1589—1590²⁷. El a rămas în țară după declanșarea răscoalei din noiembrie, uneltind, alături de Mitrea vor., Dan vist., Miroslav log. și alții, răsturnarea viteazului voievod. În mai 1595 a fost în solia de la Alba Iulia, care a acceptat ca Sigismund Báthori să fie suzeranul lui Mihai, umilindu-l²⁸. În timpul bătăliei de la Călugăreni, Vintilă, fost mare clu-

²³ DIR, XVI-4, p. 434—437.

²⁴ DIR, XVII-2, p. 393—394, nr. 342.

²⁵ DIR, XVI-6, p. 8—9, nr. 10.

²⁶ Anexa I.

²⁷ Lista dregătorilor..., p. 13 ; N. Stoicescu, op. cit., p. 102.

²⁸ I. Ionașcu, Mihai Viteazul și autorii tratatului de la Alba Iulia (1595), extras din Anuarul Inst. de ist. din Cluj, t. V, Cluj, 1962, p. 25.

cer și ceilalți protagoniști ai taberei boierești, devotați turcilor, au căutat să cumpere pe Albert Kiraly, comandantul ardelean, să nu participe la luptă alături de Mihai, sprijinind, astfel, oastea lui Sinan pașa. Când, după Călugăreni, Mihai a descoperit complotul, Vintilă a fugit peste graniță, devenind, apoi, alături de Dan vistierul, refugiat în Moldova, capi ai pribegilor și inițiatori ai tuturor demersurilor pe lângă Ieremia Movilă, cancelarul polon Zamoyski și regele Sigismund al III-lea, ca să alunge de la tronul Țării Românești pe Mihai, „care pentru noi (pribegii) e mai rău ca un turc”²⁹ și să impună domn pe Simion Movilă. Acest Vintilă, descendent din Stanciu Benga spătarul, a fost identificat pînă în 1962 cu Vintilă post. din Clătești³⁰, însă potrivit documentului din februarie 1595, Vintilă din Clătești era, de mai nainte, pribeg, deci deosebirea este evidentă. Acel Vintilă Benga³¹ este identic, probabil, cu marele ban al lui Radu Mihnea, în prima domnie efemeră a acestuia din anul 1601—1602, cînd primește în dar moșiile Prundul și Radovanul, foste de moștenire ale lui Șerban paharnic (viitorul domn Radu Șerban)³².

Vintilă din Clătești a rămas în pribegie pînă în timpul domniei lui Radu Șerban, cînd acesta l-a iertat. În 1605 apare în documente clucer³³, iar în 1608 clucer al doilea³⁴. Mai pe urmă, în domnia lui Radu Mihnea și a succesorilor acestuia, Vintilă a deținut ani de zile dregătoria de mare logofăt și de mare vornic, pînă în mai 1623³⁵. El este începătorul familiei Corbeanu, nume luat după satul Corbii Mari (Dimbovița), sat care aparținut în sec. XVI lui Stanciu Benga mare spătar, iar în sec. XVII a trecut în stăpînirea fiilor lui Vintilă Corbeanu mare vornic. Acest fapt duce la ipoteza că Stanca, soția lui Vintilă I Corbeanu, a putut fi din neamul boierilor Benghești.

²⁹ Hurmuzaki-Bogdan, *Documente*, Supl. II-1, București, 1893, p. 487—490 (scrisoare nedată, admisă de editori a fi din anul 1598, cînd moare regina Ana, soția lui Sigismund al III-lea. La 2 martie s.n. 1598, ambasadorul spaniol din Praga raporta lui Filip al II-lea că a murit regina Ana (A. Randa, *Die Walachei im „langen“ Türkenkrieg der Katholischen Universalismächte (1593—1606)*, München, 1964, p. 168. La 18 martie 1598, Ieremia Movilă trimitea condoleanțe regelui polon de moartea reginei (P. P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 45—46, nr. 17). În privința datei înmormîntării reginei apar însă nedumeriri, căci la 9 august 1599, Zamoyski scrie că nu poate participa la acest eveniment funebru (Vezi Ilie Corfus, *Mihai Viteazul și polonii — cu documente inedite în anexe* —, București, 1938, p. 51, nota 4). Credem că scrisoarea pribegilor munteni trebuie considerată din anul 1599. Și scrisoarea apocrifă a boierilor munteni, numai cu data lunară (5 septembrie) este tot din 1599 (Șt. Ștefănescu, *Știri noi cu privire la domnia lui Mihai Viteazul*, în SMIM, V, 1962, p. 186—188.)

³⁰ I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 25.

³¹ A considera pe acest Vintilă m. stolnic și m. clucer (1586—1590) ca strănepot al lui Stanciu Benga m. spătar (N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 90—91, 102) ni se pare o imposibilitate cronologică. El nu poate fi fiul lui Stanciu post. din Pade și Dilga, care trăiește în deceniile II—III ale sec. XVII.

³² Arh. Stat. Buc., *Achiziții Noi*, pac. CXVI-14 (Filipescu).

³³ N. Iorga, *Documente mai ales argeșene*, în BCI, III (1924), p. 79—80 (doc. din 14 ian. 1605): DIR, XVII-1, p. 185, nr. 181 (doc. din 6 aug. 1605).

³⁴ DIR, XVII-1, p. 304—305, nr. 281 (doc. din (mai 7) 1608). În iulie 1609, Vintilă clucerul dăruia lui Papa vtori vistier la nuntă o țigancă (*Ibidem*, p. 398—399, nr. 357). Ulterior, cei doi boieri vor deveni cuscari.

³⁵ N. Stoicescu, *Dicționar...*, p. 158—159. Ultima apariție a lui Vintilă este la 15 mai 1623. Este de presupus că a murit la puțin timp după această dată. Soția sa Stanca îi supraviețuiește (*Anexa II*).

Din căsătoria lui Vintilă Corbeanu vornicul cu Stanca s-au născut doi fii : Teodosie și Negoită. Primul s-a căsătorit cu Mara, fiica lui Preda Buzescu, fost mare ban ; în 1638, el ajunsese mare ban, după nouă ani moare, fiind îngropat în m-reă Cătălui ; a avut câțiva copii, care au dus o viață obscură. Negoită n-a ajuns mare dregător, ocupînd o vreme postul de postelnic II. Vintilă vornicul a avut și două fiice : Maria, căsătorită cu Udriște Năsturel, mare cărturar, cu care avu, în anul 1635, un fiu Mateiaș, botezat de Matei Basarab și adoptat, dorind să-i urmeze la tron, dar, la o săptămîină după naștere, Maria muri, iar la începutul lui August 1652 se stinse din viață și Mateiaș, fapt care produse o adîncă mîhnire în sufletul bătrînului domnitor, rămas fără urmaș³⁶. A doua fiică a vornicului Vintilă s-a măritat cu Drăghici Greceanu.

Negoită post. se pare că a avut o primă soție, mamă a copiilor Vintilă II și Dumitrașco, apoi pe Păuna, care i-a supraviețuit. Cei doi frați au avut și o soră, Maria, căsătorită cu Șerban Vlădescu³⁷. Vintilă II Corbeanu a făcut o căsătorie aleasă, luînd pe Ilinca, fiica lui Const. Cantacuzino mare postelnic, soră cu Stanca, mama lui Const. Vodă Brîncoveanu. În anii 1688—1692, Vintilă a deținut dregătoria de mare ban³⁸. Vintilă a avut trei băieți (Constantin, Mihai și Barbu) și trei fete : Maria, căsătorită cu Constantin Știrbei, Smaranda (Manda) cu Iorga (Costescu) mare sluger³⁹ și Bălașa cu Mihai Macriș medelnicer.

Nic. Stoicescu, în lucrarea sa⁴⁰, nu cunoaște fiicele lui Vintilă banul. Interpretînd greșit un pasaj din „Anonimul brîncovenesc“⁴¹, el consideră pe Const. Știrbei ca fiu al Ilinței Cantacuzino cu Radu Știrbei, cînd, în realitate, Radu a fost însurat cu Neacșa⁴². La 1701, august 30, el se găsea la mănăstirea Curtea de Argeș, iscălindu-se Rafail monahul⁴³, la fel în noiembrie 1704⁴⁴, deci nu a murit „ante 1700 mai 30“, cum admite Stoicescu⁴⁵. O altă eroare este în legătură cu soția lui Iorga m. sluger, pe care o numește Bălașa și o consideră fiica lui Ianache Văcărescu⁴⁶, care, după cum am arătat, se numea Manda și era fiica lui Vintilă banul. Deci, Iorga era cumnat cu C. Știrbei, cum o atestă și un act din 1699, iunie 6, prin care Știrbei vinde „cumnatului“ său Iorga moșia Bărbulești din Rîmnicu Sărat⁴⁷. Despre a treia fiică a banului Corbeanu

³⁶ St. Nicolaescu, *Mateiaș voievod, fiul lui Matei Basarab voievod*, în „Arh. Olt.“, XX (1941), p. 19—27.

³⁷ „Revista Arhivelor“, I (1924), p. 236, nota.

³⁸ *Lista dregătorilor...*, p. 3 (587).

³⁹ El a murit în 1708, fiind înhumat la Mitropolia din Tirgoviște, pe cînd ea trăia și în deceniul trei, iscălinind „Manda slugereasa fiica lui Vintilă ban Corbeanu“ (Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, pac. XLV-39 (doc. din 28 oct. 1723).

⁴⁰ *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova — sec. XIV—XVII*, Buc., 1971.

⁴¹ *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 pînă la martie 1717*, Buc., 1959, p. 74, „mumă-sa băneasa Ilinca“ se referă la mama jupînesei lui Știrbei, nu la a lui Știrbei. Cf. *Dicționar*, p. 248.

⁴² Acad. RSR, ms. 1449, p. 158—159 (act din 1691 iunie 11 în care figurează Radu comis Știrbei și soția Neacșa, cu fiii lor).

⁴³ N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 603.

⁴⁴ Acad. R.S.R., ms. cit., p. 156—158.

⁴⁵ *Dicționar...*, p. 247.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 200. Nu indică nici un izvor.

⁴⁷ Acad. R.S.R., ms. 4173, f. 33.

vorbește actul din 1711 (7220), decembrie 13, prin care Bălașa, fiica lui Vintilă, fost mare ban, și jupîneasă lui Mihai Macriș medelnicer, cum-păra livezi de fin la Vilcana⁴⁸. La 28 oct. 1723, cînd sora ei Bălașa nu mai trăia, Manda slugereasă îi închina partea ei de moșie schitului Vilcana și egumenului Climent Grădișteanu⁴⁹.

Dintre fiii lui Vintilă Corbeanu, Constantin a deținut dregătoria de mare pitar în anii 1694—1709⁵⁰. Căsătorit cu Ilinca, fiica lui Dima chiurciubașa, apoi cu Despina Topliceanu, n-a avut nici un urmaș. Dar, neamul Corbenilor se continuă cu un alt Constantin, fiul lui Mihai post. II, alt copil al lui Vintilă C. Constantin și soția sa, Maria Brăiloiu, închină la 18 febr. 1742 m-rii Cotroceni schitul lor Cătălui-Ilfov. Era mare șetrar încă din 1738. În 1746 se prezintă ca mare sluger⁵¹. În mai 1749 scrie mitropolitului cum dorește să fie înhumat⁵², deci, în 1748, era încă în viață, informația din „Genealogia Cantacuzinilor”⁵³ fiind greșită.

Vintilă banul Corbeanu a avut frate pe Dumitrașco Corbeanu, menționat prima dată ca fiu al lui Negoită log. la 22 dec. 1657⁵⁴. S-a bucurat de atenția lui Grigore Vodă Ghica (1660—1664), avînd soție pe Tudosca Sturza din Moldova, rudă cu soția domnitorului. În anii 1679—1680 a fost mare paharnic. A fost amestecat într-un complot împotriva lui Const. Vodă Brîncoveniu, care l-a iertat la stăruința fratelui său Vintilă mare ban, după un an de detențiune la m-rea Tismana. A zidit o biserică de mari proporții la Corbii Mari-Dîmbovița⁵⁵, neapucînd s-o termine, sfîrșindu-și zilele la m-rea Cozia; cum arată un zapis al nepoților săi, Constantin, Mihai și Barbu din 6 aprilie 1706, dăruind m-rii pentru că în ea se află îngropat unchiul lor, Dumitrașco pah., moșia din Vițichești-Muscel⁵⁶.

După moartea lui Constantin m. sluger Corbeanu, ultimul descendent al familiei, văduva lui, Maria s-a remăritat cu un Zamfira clucer. Ea termină zugrăveala bisericii la 1761, sept. 20, înfățișînd chipurile lui Dumitrașco și al Tudoscăi, precum și pe al său împreună cu al celor doi soți⁵⁷. Zamfira clucer și copiii săi cu Maria își vor fi zis Corbeanu, însă cel din urmă vlăstar autentic din trunchiul lui Vintilă I Corbeanu, în relații proaste cu Mihai Viteazul, a fost Const. Corbeanu slugerul, mort în 1749.

⁴⁸ Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Rom.*, pac. XLV-35.

⁴⁹ *Ibidem*, doc. nr. 38—39.

⁵⁰ Muri la 19 sept. 1709, fiind înhumat la Mitropolia din Tîrgoviște (*Dicționar...*, p. 161).

⁵¹ Arh. St. Buc., *Mitropolia*, pac. CXV-4.

⁵² *Idem*, ms. 139, f. 183v—184.

⁵³ Ed. N. Iorga, Buc., 1902, pp. 79—80.

⁵⁴ N. Iorga, *Istoriile domnilor Țării Românești de Const. căp. Filipescu*, București, 1902, p. XII—XIII.

⁵⁵ V. Drăghiceanu, *Biserica din Corbii Mari (Vlașca)*, în „BCMI”, VI (1913), p. 73—77.

⁵⁶ Arh. St. Buc., *Condica Brîncovenească*, nr. 266, f. 493 v.—494.

⁵⁷ V. Drăghiceanu, *art. cit.*, pp. 75—77.

A N E X E

1595 (7103) februarie 18. *Mihai Viteazul întărește lui Teodosie Rudeanu mare vistier stăpînirea peste satul Negoești „de lingă Rîmnic, adică de peste rîu“, pe care i l-a dăruit jupanița Caplea spătăreasa, fiica lui Tudosie banul din Periș, nepoata lui Neagoe vornicul, și cu fiica ei, Maria, căci fiul Caplei, Neagoe, fiind pribeag, ea a rămas „aici în țară, în mare sărăcie și în strînsoare și în nevoie“ și a avut atît ea cit și fiica ei multă îngrijire și miluire de la Teodosie vistierul.*

(Traducere :)

† Din mila lui Dumnezeu, Io Mihai voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiul marelui și prea bunului, răposatului Io Pătrașco voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele cînstului dregător al domniei mele jupan Teodosie mare vistier și cu fiii săi cîți dumnezeu îi va dăruî. Astfel să le fie satul Neagoești lingă Rîmnic adică de peste rîu și cu toți vecinii pentru că acest sat a fost de deadină al lui Neagoe vornic.

Dar apoi cînd a fost în zilele domniei mele, iar Vintilă, fiul jupîniței Caplea spătăreasa, a fost pribeag și mama sa jupînița Caplea nepoata lui Neagoe vornic, fiica lui Tudosie ban, ea a rămas aici în țară în mare sărăcie și în strînsoare și în nevoie. Astfel, de aceea, ea a avut multă îngrijire și miluire de la cînstul dregător al domniei mele jupan Teodosie vistiar. Așa pentru binefacerea și căutarea ce a avut-o jupanița Caplea spătăreasa și cu fiica sa jupanița Maria, astfel au venit de a lor bună voie înaintea domniei mele în marele divan, cînd au dat și au dăruit cînstului dregător al domniei mele mai sus zis cu acest sat Neagoești cu toți vecinii... (care) este mai sus scris pentru sufletul ei și pentru... tuturor... domniei mele mai sus zisu deadină în veacuri.

De aceea a dat și domnia mea dregătorului domniei mele cel mai sus zis, jupan Teodosie mare vistiar, ca să-i fie acest mai sus spus sat Neagoești, de deadină și în ohabă, lui și fiilor și nepoților și strănepoților săi și de nimeni necîlîtit după porunca domniei mele.

Iată și martori punem domnia mea : jupan Ivan mare vornic și Udrea mare logofăt și Danciul mare spătar și Stroe stolnic și Radul comis și Șerban mare paharnic și jupan Radul mare postelnic. Ispravnic Idrea mare logofăt.

Și am scris eu, Dumitru logofăt, în cetatea de scaun București în luna februarie 18 zile și ani curgători de la Adam pînă acum în anul 7103.

Io Mihail voievod din mila lui Dumnezeu domn.

1636 (7144) mai 2, București. *Matei Basarab dă lui Stoica, fiul lui Radu din Călinești, județul Argeș, ca să fie liber de ruminie de către Andrei Rudeanu sluger, fiul lui Vlad Rudeanu fost mare logofăt. Radu tatăl lui Stoica, a fost vecin din satul Bumbuești al lui Vintilă Corbeanu fost mare vornic. După moartea acestuia, soția sa vorniceasa Stanca, a vîndut satul Bumbuești cu toți vecinii lui Vlad Rudeanu logofăt. Însă Stoica, fiul lui Radu, el a ieșit din Bumbuești încă din zilele lui Radu Vodă Șerban, cu mamă-sa Neacșa, fiind copil de fiță, pentru că aceasta s-a măritat cu un bărbat cnez din satul Călinești, Călin Scurtilă. Călin a răscum-părat din vecinie pe fiul său vitreg, Stoica Lotreanu, de la Andrei slugerul, dîndu-i 4 vecini din Bumbuești. Însă, după 3 ani, vecinii din Bumbuești au fugit peste munți, iar Andrei Rudeanu voia să vecinească, pe nedrept, pe Stoica Lotreanu. În divan, acesta s-a plîns, aducînd și martori din Greblești, Ciîneni, Proiani și Drăgănești, adevărînd că Stoica s-a răscum-părat cu 4 vecini.*

(Traducere)

† Din mila lui Dumnezeu, Io Matei voievod și domn a Ungrovlahiei, nepotul marelui și prea bunului, bătrînului, răposatului Io Basarab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Stoica fiul lui Radul din Călinești din județul Argeș din...* și cu fiii săi, cîți Dumnezeu îi va da, ca să fie în pace și liber de vecinie de către Andrei sluger fiul lui Vladul logofăt Rudeanu și de fiii săi și de către toți născuți de el, de la nimeni turburare să nu aibă, pentru că Radul tatăl

lui Stoica sus scrisul, el a fost vecin al lui Ventilă fost mare vornic, din sat din Bumbuești, încă de dinainte vreme.

Iar după moartea lui Ventilă mare vornic, dar jupînița lui, Stanca vorniceasa, ea a vîndut satul Bumbuești cu toți vecinii lui Vladul logofăt Rudeanul. Iar Stoica fiul lui Radul au ieșit din sat din Bumbuești încă de mai dinainte vreme din zilele răposatului Șerban voevod cu mama sa Neacșa, fiind copil mic de țiță, pentru că s-a măritat cu alt bărbat, care era cnez din sat din Călinești, pe nume Călin Scurtilă din Lotru. Iar apoi s-a sculat Călin de a făcut tocmeală cu Andrei sluger fiul lui Vladul logofăt Rudeanul de-a răscumpărat din vecinie pe fiul său vitreg Stoica Lotreanu, fiul lui Radul, de la Andrei sluger, căci a dat Călin Scurtilă pentru Stoica fiul lui Radul, 4 suflute de vecini anume Stoica Hristea cu trei fii, anume Badea și Neagul și Opriș din Bumbuești, să fie vecini pentru vecini. Și s-au tocmnit de a lor bună voe și a ținut Andrei sluger pe Stoica Hristea vecin în trei ani, iar apoi pentru că a fugit Stoica peste munți cu fiii săi, iar Andrei sluger, el voia să vecinească pe Stoica Lotreanu în locul lui Stoica Hristea.

Iar Stoica Lotreanu s-a răscumpărat. Iar Andrei sluger, el a luat zapisul de cumpăratură ce l-a făcut de mina lui. Astfel a venit Stoica Lotreanu aici înaintea domniei mele în divan de s-a jeluît și a plîns cum se răscumpărase de la Andrei sluger cu acei mai sus ziși vecini, iar acum Andrei sluger vrea să-l vecinească pe Stoica Lotreanu în puterea sa pe Stoica Lotreanu. El a mărturisit înaintea domniei mele cu mulți oameni buni anume, din Loviște și din Lotru : din Greblești Necula și din Ciîneni Neagoe și Radul și din Proiani Oprea și din Drăgănești Filip, cum că s-a răscumpărat Stoica Lotreanu de a dat lui Andrei sluger pentru Stoica Lotreanu 4 suflute de vecini pentru vecini.

De aceea, domnia mea am făcut această carte a domniei mele la mina lui Stoica Lotreanu ca să fie în pace și liber de vecinie și fiii lui de către Andrei sluger și de către fiii săi și de către toată rudenia lui și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată dar martori punem domnia mea : jupan Hriza mare ban al Craiovei și jupan Ivașco mare vornic și jupan Gligorie mare logofăt și pan Dumitru mare vistier și pan Nedelco mare clucer și Vasilie mare stolnic și Buzinca mare comis și Vucina mare paharnic și jupan Costandin mare postelnic. Și ispravnic Gligorie mare logofăt.

Și am scris eu, Stan spudei, în cetatea de scaun în București în luna mai 2 zile și de la Adam pînă acum, pînă la această scriere, cursul anilor, în anul 7144, iar de la nașterea lui Hristos 1636.

Io Matel voevod din mila lui Dumnezeu domn.

Io Mateiu voevod (m.p.)

(Pe v-so pergamentului se află scris, se pare în sec. XVIII, următorul poemelnic :)

† Pomelnicul Mihalci feciorul lui Ion Meget ot Călinești.

VII

† Mihalcea, Rachina, Neacșa, Radul, Dima, Andrei, Stanca 2, Chiru.

Morți :

† Stoica, Măriia, Ion, Dragolea, Alecsă, Florea, Calofir, Neacșa Mihalcea, Radul, Măriia, Costandin, Rada, Stănaia.

Și am dat trii zapise ca să mă pomenească în veaci, eu Mihalcea.

Orif. slav pergament (35×26), pătat pe alocuri, pecete aplicată căzută.

* Loc alb în original.

DIN ISTORIA TÎRGOVIȘTEI

MIHAI OPROIU

VORNICUL DE TÎRGOVIȘTE

În cursul secolului al XVII-lea, domnia a fost reprezentată în Tîrgoviște de mai mulți dregători, fiecare din ei avînd sarcini și atribuții precise. Acum s-a conturat o nouă funcție, strîns legată de reședința voievodală din oraș, vornicul Tîrgoviștei fiind reprezentantul domniei, avînd „rolul unui ispravnic de scaun în lipsa acestuia”¹.

Îndeobște, acestei funcții i s-a acordat o atenție relativ redusă, N. Stoicescu² și Th. Rădulescu³ surprinzînd aspecte interesante, dar fugitive, lucrurile lor fiind mult mai ample, instituția de care ne propunem să ne ocupăm reprezentînd un mic spațiu în volumul celor două lucrări.

Se considera în general că la 23 iulie 1695, a apărut un dregător nou, purtînd această titulatură⁴, precizîndu-se că el apărea menționat pentru prima dată „în vremea domniei lui Constantin Brîncoveanu”. Documente noi însă coboară această afirmație, vornicii din Tîrgoviște, fiind menționați la 9 iunie 1677 cînd era amintit „Dârja vornec ot Tîrgoviște”⁵ iar mai tîrziu, la 11 august 1682 „Pascalie vornic ot Tîrgoviște”⁶.

Acordăm atenție acestor precizări nu pentru faptul relativ minor al coborîrii acestei instituții cu aproximativ 20 de ani mai devreme, ci pentru că dă posibilitatea să analizăm documentele într-o altă lumină, aceia de a nu lega apariția „vornicului de Tîrgoviște” de domnia lui Constantin Brîncoveanu. Existînd deja la data cînd Brîncoveanu a restaurat și extins casele domnești din oraș, apare clar că o dată cu refacerile efectuate nu a apărut o nouă funcție, ci domnia lui C. Brîncoveanu a adus decît noi precizări și completări, conturînd-o definitiv ca o instituție de care trebuie să se țină seamă.

Vornicul de Tîrgoviște este o funcție relativ nouă printre instituțiile feudale românești, avîndu-și începuturile probabil la 1626 cînd

---

¹ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), Ed. Ac. R.S.R., 1968, p. 192.

² *Ibidem*.

³ *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai Țării Românești din secolul al XVIII-lea*.

⁴ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 192.

⁵ G. Potra, *op. cit.*, p. 408—409.

⁶ Arh. St. Buc., ms. 449, f. 632.

Tîrgoviştea nu mai era principală reşedinţă domnească. Şi N. Stoicescu sublinia că „vornicul de Tîrgovişte a fost precedat de un ispravnic al scaunului Tîrgovişte” subliniind că era „amintit încă de la 1 aprilie 1630”⁷.

La 1 aprilie 1630 se aminteşte despre „jupan Gheorghe vornicul i Nestor logofăt, ispravnici ai scaunului Tîrgoviştii”, oameni de încredere ai domniei⁸. În acelaş an, întărind nişte locuri mănăstirii Nucet, Leon Tomşa sublinia că întorsese banii „dinaintea tuturor oraşenilor din Tîrgovişte... dinaintea boierului domniei mele vornic, ispravnicul cetăţii de scaun Tîrgovişte „urmind şi ceilalţi slujbaşi domneşti, precum şi judeţul oraşului”⁹.

Faptul că era menţionat primul nu este întâmplător, importanţa sa fiind superioară tuturor celorlalţi, precizându-i-se şi titlul de „vornic” dovedind că era un personaj din rîndul boierimii. În documentele următoare apar noi precizări, amintindu-se Nica căpitan ot Tîrgovişte şi Pădure pîrcălabul de curte¹⁰, ambii îndeplinind aceiaşi funcţie, şi în domnia lui Matei Basarab¹¹.

Din 16 mai 1635 se întâlnea „jupin Crăsteian vornecul ot Boteni” ispravnecul scaunului Tîrgovişte, dar după 1639 funcţia de ispravnic nu se mai întâlneşte.

După 1660 cînd reşedinţa domnească a fost restabilită la Bucureşti, funcţia re apare, fiind menţionaţi ca ispravnici ai Tîrgoviştei la 1664 şi 1669, Chirca Rudeanu fost mare logofăt şi Stoica fost mare agă, personalităţi politice marcante, ce îndepliniseră mai înainte mari dregătorii¹². În 1674 este amintit Stroe pîrcălab, ce îndeplinea funcţia de ispravnic al scaunului Tîrgoviştei¹³.

La 1677 printre martori se întâlnea şi „Dirja vornecl ot Tîrgovişte”¹⁴, iar peste cîţiva ani în domnia lui Şerban Cantacuzino, descoperim prezenţa lui Stoica logofătul Ludescu „judecătorul de la scaunul Tîrgoviştii”¹⁵. Începînd din a doua jumătate a anului 1682 se întâlneşte prezenţa lui „Pascale vornic ot Tîrgovişte”¹⁶ pe care îl putem urmări pînă în jurul anului 1700 îndeplinind această funcţie, timp în care se interesează îndeaproape de averile domneşti, dar şi de cele personale.

După 1700 funcţia de mare vornic de Tîrgovişte a continuat să aibă o mare importanţă. Încă de la sfîrşitul secolului al XVII-lea se folosea numai termenul de „vel vornic” renunţîndu-se la acela de isprav-

⁷ D.H.R., sec. XVII, B, XXXIII, p. 137—138.

⁸ *Ibidem*.

⁹ D.H.R., sec. XVII, B, vol. XXIII, p. 175—177.

¹⁰ *Ibidem*, p. 414—415. Se pare că atribuţiile lor sînt diferite. Nica căpitan îndeplinea funcţia de comandant militar, în timp ce Pădure pîrcălabul de curte de problemele administrative.

¹¹ La 1 mai 1634 era menţionat Nica căpitanul, iar peste cîţiva ani, la 28 mai 1646, Pădure Pîrcălab.

¹² Biblioteca Ac. R.S.R., ms. 2071, f. 78—79.

¹³ G. Potra, *op. cit.*, p. 400.

¹⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 408—409.

¹⁵ Arh. St. Buc., Ep. Argeş, XLV/16 şi Mitropolia Țării Româneşti, XXXIV/16. Vezi I. Ionaşcu, *Despre logofătul Stoica Ludescu şi paternitatea cronicii „Istoria Țării Româneşti”*, în *Analele Universităţii C. I. Parhon, Istorie*, nr. 5/1956, p. 261.

¹⁶ G. Potra, *op. cit.*, p. 428 şi Arh. St. Buc., ms. 449, f. 632.

nic de scaun. La 1701 era amintit în această funcție Grigore Băleanu¹⁷, probabil și ca o compensare pentru acceptarea de a vinde viile din dealul Bărbăteștilor. La 19 iulie 1709 îndeplinea încă această funcție, Radu Greceanu povestind că „întrînd în scaun numaidecît pe vornicul Băleanu ispravnicul Tîrgoviștei, l-au îmbrăcat cu caftan măria sa vodă”¹⁸. Radu sin Hrizea Popescu a continuat să îndeplinească această funcție pînă în 1717, cînd era amintit Bircă Cojăscu¹⁹, apoi în mai 1720 este menționat Drăghici Bălăceanu, amintit și în anul următor²⁰. De la 8 decembrie 1721 „vornic za Tîrgoviște era Constantin Conțescul menționat și în 1722”²¹. În 1723 se întîlnește Gavriil Drugănescu²², iar în 1724 Pătru Obedeianu²³. Spre deosebire de înaintași, Mihai Bărbătescu a reușit să îndeplinească această funcție din 1732 pînă în 1739 cînd era menționat alături de Andronache vel vornic za Tîrgoviște, timp în care Mihai Bărbătescu a avut timp să-și reorganizeze moșia din apropiere²⁴.

În 1742 în funcția de vornic al Tîrgoviștei era amintit Ștefan Văcărescu²⁵, iar în 1745 Ștefan Brezoianu²⁶. Grigorașcu Razu se întîlnea în 1748 cînd supraveghează repararea bisericii din Curtea domnească²⁷. Peste cîțiva ani, în 1749 se întîlnea Ianache Halepliu²⁸, pentru ca în 1751 să reapară Grigore Razu, apoi în 1755 din nou Ianache Halepliu „vel vornic Tîrgoviștii”²⁹. La 17 martie 1752 în funcția de vornic de Tîrgoviște era Stavru ce era solicitat să hotărînicească moșia mănăstirii Cobia³⁰.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea datele despre vornicii de Tîrgoviște s-au micșorat. Se amintește în documente că în 1758 Matei Cocorăscu biv vel vornic za Tîrgoviște era ispravnicul județului³¹, iar peste 10 ani, la 1768 Radu Cantacuzino era „mare clucer și ispravnic al Dîmboviței”³². În 1764 domnul se adresa cu porunci către „vornicul de Tîrgoviște”³³.

În 1774 pentru ultima dată documentele aminteau în această funcție pe „Matei Cocorăscu vel vornic de Tîrgoviște”³⁴, după această dată vornicii de Tîrgoviște nemafiînd amintiți de documente.

¹⁷ Ibidem, p. 555—556, p. 572, 574—575.

¹⁸ Radu Greceanu.

¹⁹ G. Potra, *op. cit.*, p. 570.

²⁰ Ibidem.

²¹ Șt. Greceanu, *Genealogii...* I, p. 183, 159.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 616—617.

²⁵ Ibidem, p. 624, 625, 629, 627—629, Arh. St. Buc., ms. 127, f. 84v—85v, ms. 134, f. 209v—210.

²⁶ Șt. Greceanu, *Genealogii...*, I, p. 321 și G. Potra, *op. cit.*, p. 656 și Arh. St. Buc., ms. 134, f. 371v—373v.

²⁷ Arh. St. Buc., ms. 127, f. 40 ; ms. 134, f. 49v—50.

²⁸ G. Rioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 44.

²⁹ G. Potra, *op. cit.*, p. 697.

³⁰ Ibidem, p. 719—721 și Pr. Ion Răuțescu, *Documente dîmbovițene*, în *Revista istorică*, 1923/nr. 9—12/, p. 278—279.

³¹ G. Potra, *Mănăstirea Cobia*.

³² Idem, *Tezaur...*, p. 747—759.

³³ Ibidem, p. 761—764.

³⁴ Ibidem, p. 750.

În decursul celor aproape o sută și cinzeci de ani, timp cînd această funcție este prezentă în documente, sarcinile ispravnicului de scaun sau a vornicului de Tîrgoviște s-au schimbat în funcție de perioadă și de rolul pe care îl juca reședința de la Tîrgoviște în cadrul politicii domnului. De aceia și numirea în această funcție a unor boieri însemnați sau apropiați domniei. Analizînd documentele, constatăm că încă de la început prezența a doi ispravnici de scaun. La 25 iulie 1631 Pădure „pircălabul de curte” se ocupa probabil în cadrul funcției de ispravnic cu buna organizare administrativă a curții domnești, în timp ce Nica căpitan ot Tîrgoviște supraveghea și răspundea de situația militară. Între 1639—1660 documentele nu amintesc nici un boier îndeplinind această funcție. Nu credem că este o simplă coincidență, căci în această perioadă ispravnicul de scaun se întilnea la București, ce juca rolul de a doua reședință. Schimbarea funcției de capitală după 1660, a făcut să reapară ispravnicii de scaun. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea apare tendința de a se înlocui termenul de ispravnic de scaun cu cel de vornic de Tîrgoviște. Tot de acum nu se mai întilnesc doi boieri îndeplinind această funcție, ci numai unul. Această schimbare se poate explica prin scăderea importanței militare, a curții domnești în urma distrugerilor făcute în 1660 din ordinul Porții. În același timp considerăm că pînă spre mijlocul secolului al XVII-lea cînd s-a păstrat termenul de „ispravnic al scaunului Tîrgoviștei”³⁵, boierii care îndeplineau această funcție aveau atribuții mai largi. Însăși numele de ispravnic, cuvînt de origine slavă, însemnînd îndeplinătorul sau săvîrșitorul unui lucru.

Ispravnicul de scaun nu a fost o funcție întilnită numai la Tîrgoviște, ci este amintită și la București și la Craiova. În această funcție, ispravnicul de scaun lua toate măsurile pentru menținere a ordinii interne, asigurînd paza în cazul unor atacuri de peste graniță. Se bucurau de dreptul de a întări delnițe locuitorilor din oraș și din satele din jur. Erau chemați să „caute și să adeverească” hotarele diferitelor moșii. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea rolul Tîrgoviștei ca principală fortificație militară a scăzut. De aceia Șerban Cantacuzino a încercat să dea un alt curs acestei funcții, „marele vornic de Tîrgoviște” ocupîndu-se îndeaproape de reorganizarea domeniului funciar domnesc aflat în jurul Tîrgoviștei. Priceput și activ, Pascale, a fost cel care a ajutat la îndreptarea hotarelor livezilor și viilor domnești, cerîndu-i-se „să vadă și să înțeleagă toate obiceiurile ceale nouă” și să cunoască în amănunt și „ce au fost mai înainte”³⁶. Din acea perioadă s-a considerat că termenul de „vornic” derivat din dvor ce însemna curte, preciza mai clar sarcinile acestei funcții.

Cu toate schimbările petrecute acum, sarcinile ispravnicului de scaun și cele ale vornicului de Tîrgoviște s-au confundat, lucrul acesta fiind subliniat de documentele vremii. La 1709 Grigore Băleanu era numit ispravnicul Tîrgoviștei, lucru repetat și în 1732 cînd Mihai Bărbătescu avea aceiași funcție.

După reformele lui C. Mavrocordat, cînd conducerea județului Dimbovița era încredințată la doi ispravnici documentele precizează că unul

³⁵ I. C. Filitti, *Arh. Cantacuzino...*, p. 47.

³⁶ Muzeul județean Dimbovița, fond Erna Naghi, nr. 1.

din cei doi ispravnici purta titulatura de „vel vornic de Tîrgoviște”. Se constată că acesta era mult solicitat, cercetînd singur sau împreună cu celălalt ispravnic diferite jâlbi ale mănăstirilor și boierilor, dînd măr-turii, participînd la hotărnicii, eliberînd acte cu concluziile judecăți.

După 1774 funcția de vornic de Tîrgoviște dispăre, casele dom-nești fiind distruse, viile date în schimb mănăstirii Mihai Vodă, livezile și celelalte pămînturi cîmpite de orașeni.

MAHALALE ȘI ULIȚE

Prin înmulțirea lucrărilor de specialitate dedicate vechii capitale, s-au desprins elemente interesante, în mare parte inedite. Deși împăr-țirea administrativă a Tîrgoviștei, precum și cunoașterea rețelei stradale, evoluția acestora a avut o însemnătate majoră, acest fapt s-a aflat mai puțin în atenția cercetătorilor.

Documentele amintesc decît începînd cu secolul al XVII-lea topo-nime ce se referă la împărțirea administrativă, deși cu siguranță a exis-tat mai dinainte. Prima știre o întîlnim cînd se menționa „bazarul de sus și de jos”, reliefînd zone precise în cuprinsul orașului³⁷. Știrea este deosebit de importantă pentru că dă posibilitatea să contureze două zone principale din punct de vedere comercial, împărțire menținută pînă tîrziu. Încercînd să precizăm cele două zone, considerăm că „bazarul de jos” s-a aflat în jurul grupului de mănăstiri și biserici situate la sud de curtea domnească, unde se întîlneau biserica Stelea, biserica Sf. Ionică, biserica Geartoglu, biserica Sf. Apostoli, azi dispărută, biserica Stolnicului, biserica numită „Stelea Veche”, săpăturile arheologice din ultimul timp aducînd numeroase urme despre o locuire timpurie³⁸.

Bazarul de Sus era situat la nord de Curtea domnească, avînd în jur un alt număr important de biserici, ceea ce dovedea o intensă locuire, numele „de Sus”, fiind preluat de un întreg cartier, cunoscut în istoria orașului sub numele sugestiv de Suseni.

Prin trecerea timpului știrile se înmușesc și devin mai precise. Dintr-un document din 1653 se amintea că Matei Basarab „a trimis la mahala și la oameni buni care le-au știut lucru”³⁹ pentru a face drep-tate. Tot în acea perioadă documentele amintesc despre „popa Simion den Mahala”⁴⁰ și „popa Staico ot Mahala”⁴¹, ceea ce ne determină să credem că mahalalele se deosebeau la început în funcție de numele preoților, orașeanul cel mai cunoscut în cartier. Emise la un mic interval de timp, documentele demonstrează prezența a mai multor mahalale.

³⁷ D.I.R., sec. XVII, seria B, Țara Românească, vol. II, p. 267.

³⁸ Gh. Cantacuzino, G. Mihăescu, C. Moiescu, *Date privitoare asupra cerce-tărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstirii Stelea* (1969—1970), în *Studia Valachica*, Tîrgoviște, 1970, p. 175, Săpături efectuate în 1976 cînd s-a modernizat strada Nicolae Bălcescu a confirmat existența unei așezări de secol XV, cu un bogat inventar ceramic.

³⁹ Arh. St. Buc., ms. 127, f. 408v—409.

⁴⁰ G. Potra, *op. cit.*, p. 281—282.

⁴¹ *Ibidem*, p. 220—221.

Se precizează și existența „popii Radul de Sus de la Sfeti Gheorghe”⁴². Știrile sînt confirmate și de Paul din Alep, observator atent care mărturisea că „băieții din fiecare mahala și din fiecare uliță se adunau la mănăstirea sau la biserica din mahalaua lor”⁴³, prinzînd focuri și veselindu-se zgomotos. Același călător mărturisea că se plimbase „prin cartierele orașului”⁴⁴.

Din aceste scurte date se poate observa că împărțirea pe mahalale se făcea în funcție de biserici, această grupare fiind firească pentru orînduirea medievală, orășenii adunîndu-se acolo și preocupîndu-se pentru buna întreținere, făcînd să se stabilească interese și legături comune.

În timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu știrile s-au înmulțit, documentele menționînd „mahalaoa lui Sti Nicolae”, menționată relativ des după 1698, cînd se întîlneau locuind aici numeroși meseriași și negustori și reprezentanți ai marii boierimi, fiind una dintre cele mai vechi și mai bine conturate dintre mahalale⁴⁵. Nu departe de mahalaua Sfîntului Nicolae se afla situată „mahalaua ce au fost popa Albu”⁴⁶ cunoscută încă din 1696, numită apoi într-o perioadă imediat următoare „mahalaua Zlătarilor sau sfinții Îngeri”⁴⁷. Tot în această zonă trebuie căutată și „mahalaua popii lui Dragomir”⁴⁸ situată probabil în jurul bisericii Sf. Mina. Documentele menționează și alte mahalale ca „mahalaua sfetei Vineri”⁴⁹, „mahalaua Cazacilor”⁵⁰ situată în jurul bisericii Sfinții Împărați și „mahalaua popei lui Simion”⁵¹, menționată sub acest nume încă de la mijlocul secolului al XVII-lea. Tot mahalale trebuie considerate și „țigănia sfintei mitropolii” și a mănăstirii Dealu⁵².

În cursul secolului al XVIII-lea a continuat să se respecte împărțirea pe parohii, mahalaua căpătînd și un pronunțat rol economic. Deși s-a păstrat pe alocuri tradiția ca preotul să dea numele mahalalei, apare acum tradiția nouă de a se folosi hramul bisericii. „Mahalaua popii lui Dragomir” a fost numită astfel între 1714—1777, fără să o putem localiza cu siguranță. „Mahalaua popii lui Ianache”, menționată „în dreptul bisericii Băraților”, era amintită la 1783, situîndu-se în jurul bisericii Sfîntul Dumitru Buzinca, popa Ianache fiind protopop al Țîrgoviștei o lungă perioadă de timp⁵³.

Majoritatea mahalalelor au ca nume hramul sau numele bisericii și numai în puține cazuri meșteșugul principal practicat de cei mai mulți dintre locuitori. Este cazul mahalalelor „Sfinților Arhangheli, a Sfîntului ierarh Nicolae, Sfîntul Gheorghe, Crețulescu, a Tabacilor etc.

La începutul secolului al XIX-lea se cunoștea prima delimitare bine conturată, cu precizarea celor 21 de mahalale existente în oraș,

⁴² Arh. St. Buc., ms. 127, f. 408v—409.

⁴³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, p. 104.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ G. Potra, *op. cit.*, p. 528, 498—499 și Șt. Greceanu, *Genealogii documentate*, vol. II, p. 168.

⁴⁶ G. Potra, *op. cit.*, p. 494.

⁴⁷ Arh. St. Buc.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 569—570.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 477.

⁵⁰ R. Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 158.

⁵¹ G. Potra, *op. cit.*, p. 562.

⁵² Arh. St. Buc.

⁵³ Arh. St. Buc., Episcopia Argeșului, XXXIX/2.

împărțite însă tot după principiul parohial. Se observă faptul că printre bisericile care nu aveau mahalagii era Mitropolia și Curtea Gospodăvului⁵⁴, care în perioada anterioară îndeplinise un alt rol, acum rămânând „fără de inoriași“, întreținându-se din daniile domnești⁵⁵. Se observă că multe din mahalale aveau puțini locuitori, fiind situate în zona de vest a orașului, grupate într-un perimetru îngust, avînd o distanță relativ mică între ele. În mahalaua Stelei se menționau doar 7 case, iar în cea a Sfintului Ionică din apropiere numai patru case. Situată în aceeași zonă, în mahalaua sfinților Apostoli se aflau 10 case, toate cu un număr restrîns de locuitori⁵⁶. Aceiași situație era întîlnită și în mahalaua Sfintei Vineri unde se întîlneau 9 case iar în cea a Sfinților Îngeri numai 5, dovedind noi regrupări în cadrul populației orașului⁵⁷. Se poate constata că deși numărul enoriașilor grupați în jurul vechilor biserici era foarte redus, am putea spune cu totul neîndestulător pentru a o întreține, se păstra vechea delimitare, bine precizată, dovedind că avea tradiții adînci și îndelungate, între locuitorii acelor mahalale realizîndu-se o strînsă legătură, conștienți de obligațiile lor, păstrînd o tradiție pe care au preluat-o de la înaintași.

O populație mai numeroasă se întîlnește grupată în jurul bisericilor din mahalalele „Sfîntul Nicolae, Sfîntul Atanasie și Chiril și Sfîntul Dumitru“⁵⁸, toate situate în centrul comercial, dar avînd un număr mult mai mic decît „mahalaua Tîrgului“⁵⁹, devenită acum mahalaua cea mai bine populată, locuitorii masîndu-se în noul centru comercial. Populație numeroasă se întîlnea și în cartierele cu intensă activitate economică. În mahalaua Tabaci erau amintite 36 de case, iar în mahalaua Sfinții Împărați⁶⁰, unde locuiau săpunarii, existau 35 de case. Mahalaua Stolnicului cuprindea 43 de case⁶¹, în timp ce în a Sîrbilor avea 57 de case⁶². Numere apropiate se întîlnea în Mahalaua Sfintului Gheorghe (54 case), Crețulescu (35 case și în mahalaua Sfinților (Albă) 32 case⁶³. Spre deosebire de vechile mahalale unde în trecut se grupau principalele case, acum majoritatea locuitorilor sînt grupați în lungul Uliței Mari, principala arteră a orașului. Se poate constata cu ușurință că dintre mahalalele situate în centrul orașului, doar mahalalele Lemnului și Tîrgului aveau peste 50 de case⁶⁴, ceea ce ne face să credem că avusese loc o sensibilă mișcare a populației. Între mahalalele orașului intra și „mahalaua de peste gîrlă“ care avea un număr însemnat de case (85) și de mahalagii (peste 300)⁶⁵.

⁵⁴ Al. Popescu-Runcu, *Catagrafia județului Dimbovița*, Tîrgoviște, 1936, p. 5.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Al. Popescu-Runcu, *op. cit.*, p. 8—9.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 6—7.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 5—8.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 7.

⁶¹ *Ibidem*, p. 8—9.

⁶² *Ibidem*, p. 10.

⁶³ *Ibidem*, p. 6, 7.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 7—8.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 10.

În perioada regulamentară a fost adoptată o nouă reorganizare. Începînd cu anul 1831 orașul a fost împărțit în nouă mahalale, care au continuat să poarte denumirea bisericii din cartierul respectiv, toate împărțite în două culori⁶⁶. Din 1840, orașul s-a împărțit în patru vopsele, adăugîndu-se culoarea verde și albastră la galben și roșu, existente dintr-o perioadă anterioară.

Încercînd să analizăm planurile orașului constatăm că majoritatea monumentelor sînt dispuse în așa fel încît ne îndeamnă să credem că strazile menținute pînă azi își au începuturile în orașul medieval. Ulița cea Mare, una dintre primele menționate de documente străbătea ca un ax vertical între nord și sud, trecînd prin fața reședinței domnești, este cunoscută și astăzi. Vechea cale a Cîmpulungului, ce continua pe actuala stradă Pirvan Popescu se termina la porțile Curții domnești. Ulița Tîrgului, numită astăzi I. H. Rădulescu, mergea de la reședința voievodală spre Mitropolie. O dată cu extinderea Curții domnești și apariția unei porți în partea de sud a impus apariția unei noi ulițe către Mitropolie, actuala stradă Vasile Cîrlova. Străzi ca, Rodnei și Narcizelor sînt vechi fragmente din vechile uliți ce străbăteau orașul. Între ele, a apărut de timpuriu o rețea relativ deasă de străzi paralele, care în mare parte își mențin vechimea și importanța. Dispunerea vechilor monumente subliniază această idee, demonstrînd că încă din secolul al XVII-lea în oraș străzile au avut o desfășurare foarte asemănătoare cu cele din zilele noastre.

Analizînd primul plan cunoscut al orașului, inclus în harta austriacă de la 1791⁶⁷ sîntem frapați de felul cum Tîrgoviștea a reușit să-și păstreze neschimbată rețeaua de străzi, întîlnindu-se puține modificări.

În decursul perioadei de care ne ocupăm documentele amintesc puține ulițe, multe din ele identificîndu-se cu ușurință. Prima mențiune se referă la Ulița cea Mare, una din principalele artere de circulație a orașului medieval. Rînd pe rînd, spre sfîrșitul secolului al XVII-lea era amintită ulița Buzeștilor⁶⁸, apoi „ulița cea veche pînă în Tîrgoviștioară”⁶⁹. Se pare că era o importantă arteră și „ulița care vine dinspre popa Simion”⁷⁰ sau „ulița bisericii”⁷¹. În cursul secolului al XVII-lea, arterele mai puțin cunoscute au fost denumite sub numele de „ulicioare”, ulicioara care merge la apă pre lîngă gardul jupinului Procăi”⁷², nefiind singulară.

Dinspre oraș pleca „drumul mocanilor pe sub deal” sau „drumul vii lui voivod”⁷³.

În secolul următor, majoritatea ulițelor cunoscute au rămas puține, în mare parte cele vechi. Documentele amintesc ulițe din care se cunosc, multe, dar și unele ce nu pot fi localizate. În 1801 se amintea „drumul Bărăției sau ulița Bărății (actuala Narcizelor), cunoscută cu

⁶⁶ Cl. Ionescu, M. Oproiu, *op. cit.*, în *Scripta Valachica*, p. 238—244.

⁶⁷ Biblioteca Ac. R.S.R., Hărți, DXXVII/6.

⁶⁸ G. Potra, *op. cit.*, p. 481—482.

⁶⁹ Arh. St. Buc., ms. 127, f. 406v.

⁷⁰ G. Potra, *op. cit.*, p. 481—482.

⁷¹ Arh. St. Buc., ms. 127, f. 402.

⁷² Ibidem, f. 400—400v.

⁷³ St. Greceanu, *Genealogii*, I, p. 154. G. Potra, *op. cit.*, p. 496—497.

siguranță cu mult înainte⁷⁴. Tot acum se amintește „drumul ce merge la sfânta Mitropolie“⁷⁵, sau „ulița ce este pă dinaintea bisericii sfântul Nicolae“⁷⁶. Altă uliță era numită „ulița despre sfânta Mitropolie“⁷⁷. Se amintea și drumul ce merge la vadul morii lui Negoită logofăt⁷⁸ sau „ulița ce pogoară la apă în josul uliții pe lângă Drumul cel Mare“⁷⁹. De la 19 iunie 1797 era amintită „ulița Tîrgului“⁸⁰ ce străbătea Tîrgul din Lăuntru. Documentele amintesc despre „drumul Bulduneștilor“⁸¹ sau „ulița ce să zice a măcelarilor“, numită și „drumul Măcelarilor“⁸², precum și ulița „din spatele bisericii“. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, documentele surprind unele modificări în traseul ulițelor. Constatînd că „neavînd pă unde eși la uliță“ se hotărăște ca „jăluitoarea să se invoiască cu sfînta mitropolie“ să iasă „pă locul pivniței sau cu județ, să-i deschiză drum prin grădina lui Alexie spre apus la ulița despre Sfîntul Nicolae“⁸³. La 1808 răzbate pînă la noi știrea interesantă despre „ulița celei mai vechi a Tîrgoviștei „ce era acum astupată, pe acea uliță fiind situate vechile „case boierești... pe malul apei Ialomiței“⁸⁴.

Schimbări mai importante în ceea ce privește dispunerea străzilor s-au petrecut în Tîrgoviștea perioadei regulamentare. Prin mutarea Tîrgului din Afară în interiorul orașului, în vecinătatea Tîrgului din Lăuntru s-a produs o schimbare importantă, accentuînd trăsături apărute într-o etapă anterioară. Acum au apărut noi străzi care au format o rețea deasă, cu o funcționalitate bine precizată. Ulița Tîrgului, atunci, actuala 30 Decembrie, devine dublată de o stradă paralelă (actuala C. A. Rosetti), ele fiind întretăiate de mai multe străzi perpendiculare ce mergeau la oborul de săptămînă. Noile străzi sînt în majoritate înguste, dînd parfum și iz deosebit vechiului centru. Astăzi cunoaștem cu siguranță că două din străzile înguste de aici se mențin de la mijlocul secolului al XIX-lea. La 16 februarie 1848 mai mulți mahalagii „spre a fi știut că împărțindu noi loc de prăvălie de cojocărie“ cumpărat de la slugerul Iamandi Cărpeneșanu și pentru că „locul cade între casele lui Călin Dobrescu“ întinzîndu-se „din ulicioara care dă alătura și s-a lăsat lărgimea ulicioarei de un stîngen și merge lungimea pînă în părtele caselor lui chir Călin bez două palme ce s-au lăsat“⁸⁵. În 1846 slugerul Cărpeneșanu „avînd 6 prăvălii cu două ulicioare în acest oraș Tîrgoviște pă ulița Tîrgului ce merge către sfînta Mitropolie“⁸⁶ ne ajută să înțelegem că aceste ulicioare înguste erau folosite pentru aprovizionarea cu mărfuri la prăvălii, aprovizionare ce se făcea prin dos pentru

⁷⁴ N. Iorga, *St. și doc.*, II, p. 247.

⁷⁵ Arh. St. Buc., Mănăstirea Viforita, VII/11.

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 840.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem

⁸⁰ N. Iorga, *St. și doc.*, II, p. 247.

⁸¹ Arh. St. Buc., Mănăstirea Viforita, VII/11.

⁸² Ibidem.

⁸³ I. C. Filitti, *Cîteva documente românești*, în *Rev. istorică* (26), 1943, p. 276—277.

⁸⁴ Muzeul județean Dimbovița, Fond Erna Naghi, nr. 18.

⁸⁵ Ibidem, nr. 2b.

⁸⁶ Ibidem, nr. 3b.

a nu întrerupe fluxul vânzării și a nu se pierde teren folosit la amenajarea prăvăliilor. Dintr-un alt zapis emis de cancelaria orașului la 30 martie 1842 se preciza că în urma unei taxe primea dreptul de a îngloba în grădina sa „ulicioara... dosnică și netrebuică“ după ce s-a cercetat că „nu este de nici un folos mahalagiilor“⁸⁷.

CIUTĂRIA DOMNEASCĂ

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, documentele amintesc știri despre împrejurimile orașului, precizând locuri cu nume interesante. Printre acestea se numără și „ciutăria domnească“, care reprezenta un loc bine stabilit în cadrul toponimiei orașului. Întilnită și la București încă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, ciutăria domnească era un loc îngrădit în care se țineau „ciute“, adică cerbi și alte animale sălbatice, necesare cu ocazia diferitelor solemnități și serbări domnești⁸⁸.

Ciutăria domnească de la Tîrgoviște este amintită de abia la 29 octombrie 1671 când Antonie vodă din Popești întărea Mitropoliei din oraș „heleşteul domnesc de la ciutărie și cu tot locul cît au fost îngrădit“. Se afla situată „peste apa Iațomiții, den jos de livada domnească“⁸⁹ și prezenta un pitoresc și interesant loc de divertisment pentru domn și marii boieri.

Deși amintită relativ tîrziu, ciutăria trebuie să fi existat cu mult înainte. Aflăm despre existența ei, cînd nu mai aparținea domniei, deci atunci cînd nu mai putea să îndeplinească scopul pentru care a fost creată, Tîrgoviștea nemafiind reședință domnească. Deși nu cunoaștem cu precizie cui a aparținut inițiativa organizării „ciutăriei“, știm că Petru Cercel a poruncit „să se facă cuști nespuse de mari și frumoase pentru a ține sălbăticiuni“⁹⁰, dezvoltînd ceea ce a existat dintr-o perioadă anterioară.

Inițiativa lui Petru Cercel de a se înfrumuseța cu mai multă atenție locul cunoscut sub numele de „ciutărie domnească“ a continuat, domnii următori preocupîndu-se ca locul să fie în permanență „îngrădit“. Mai mult, în interiorul ei, s-a amenajat un heleşteu, numit domnesc, fără să știm din a cui inițiativă a fost realizat.

La mijlocul secolului al XVII-lea cunoaștem că Matei Basarab s-a preocupat îndeaproape să înfrumusețeze acest loc de destindere și recreere. Dintr-un document posterior, emis la 9 mai 1680, cu prilejul vânzărilor pe care le efectua Stanciu logofăt, tîrgoviștean de origine, acum aflat în slujba bisericii Zlătari din București către Năstase ot Tîrgoviște, se amintește despre „fîntina lui Matei vodă“. Analizînd cu atenție documentul care precizează că „dăn șanțul fîntăni lui Matei vodă care merge la ciutăria... dăn șanț pă din sus, pînă perisor pînă în livada sfintei mitropolii și pă din jos dă sălcioară împotriva ciutării la heleşteu“⁹¹,

⁸⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 379—380.

⁸⁸ C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Ed. pentru Literatură, Buc., 1966, p. 62.

⁸⁹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, p. 12.

⁹⁰ G. Potra, *op. cit.*, p. 420.

⁹¹ G. Potra, *op. cit.*, p. 544—545.

ne determină să considerăm că cel puțin fântina, situată în perimetrul ciutăriei a fost făcută de Matei vodă. Probabil că Matei Basarab a inițiat și alte înnoiri neconsemnate de documente. Se știe că acolo se afla un „piriu carele cură prin ciutărie”⁹², după cum precizau documentele vremii.

Părăsirea reședinței domnești din Tirgoviște după 1660, tocmai pentru frumusețea sa a trezit interesul mitropoliei, Antonie vodă din Popești renunțând cu prea multă ușurință la stăpânirea ei. Schimbarea proprietarului, a făcut probabil ca în 1680 să fie numită simplu „ciutărie”.

Îndreptându-și din nou atenția către vechea reședință domnească de la Tirgoviște, C. Brîncoveanu a intervenit cu energia-i binecunoscută. Nu cunoaștem măsurile pe care le-a luat, însă constatăm cum la 29 decembrie 1697 se amintea din nou de „ciutăria domnească”⁹³. Cunoaștem dintr-un document emis la 24 octombrie 1696 cum Brîncoveanu însărcinase pe Pascalie vornicul „de aici din Tirgoviște” să „vadă și să înțeleagă toate obiceiurile ceale nouă” dar și „ce au fost mai înainte”, vechiul loc, devenind domnesc și consemnat ca atare⁹⁴.

Ciutăria domnească este descrisă cu amănunte interesante și în aprilie 1700 livezile cumpărate de Pascale se aflau în apropiere „den josul ciutării domnești cei vechi, însă den părăul carele cură pen ciutărie, merg asupra dealului pină în vîlceaoa ce iar izvorăște, lungul, iar în lat, din drumul ce merge pre Valea lu Voivod”. Radu Greceanu preciza că voievodul a pus să se facă o fântină „frumoasă și minunată, cu apă ușoară și bună”, situată pe malul stîng al Ialomiții⁹⁵.

După moartea Brîncoveanului nu cunoaștem ce s-a întîmplat cu acest interesant loc de odihnă și delectare al voievozilor rezidenți la Tirgoviște. Probabil nemaiavînd nici o folosință, locul a devenit o livadă obisnuită și vechea semnificație s-a pierdut. Se știa totuși în 1753, cînd se încerca să se descopere livezile mănăstirii Hurezul, pe unde fusese „ciutăria cea vechi”⁹⁶, pentru ca apoi, timpul și oamenii să aștearnă uitarea peste acest important și inedit loc de agrement.

⁹² *Ibidem*, p. 524.

⁹³ Muzeul județean Dîmbovița, Erna Naghi, nr. 1.

⁹⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 544—545.

⁹⁵ Radu Greceanu, *op. cit.*

⁹⁶ G. Potra, *op. cit.*, p. 712.

PE UNDE A TRECUT MUNȚII OASTEAA VOIEVODULUI RADU ȘERBAN ÎN ANUL 1611 ?

GH. I. MAREȘ

Sint bine cunoscute împrejurările, care au dus la lupta de lângă Brașov, la 10 iulie 1611, unde voievodul Radu Șerban a obținut o strălucită victorie asupra prințului transilvan Gabriel Bathory¹. Voievodul muntean care fusese silit să se retragă în Moldova, unde împreună cu Constantin Movilă încheiasă un nou tratat cu imperialii, își întocmește aci o oaste cu care se întoarce în țară, alungă pe Radu Mihnea adus de turci și după ce-și strânge și oștenii aflați în țară, fără întârziere se îndreaptă contra dușmanului de peste munți².

Prins între amenințarea lui Gabriel Bathory și a lui Radu Mihnea ce aștepta la Dunăre și chemat insistent de sașii din Brașov, care se temeau să nu aibă soarta celor din Sibiu, Radu Șerban se hotărăște să lovească mai întâi peste munți, deși prințul avea cel puțin de două ori mai multă oștire și mai bine înarmată³.

Convins că nu putea reuși decît printr-o acțiune rapidă, el scrie din Buzău la 19 iunie palatinului George Thurzo, căruia îi cere ajutoare, cît mai neîntîrziate : „ut celeritate nostra dolum et fraudem hostis communis antevertamus“⁴.

În acest timp Gabriel Bathory se afla în Sibiu, iar trupele sale infometate erau împrăștiate prin sate și mulți mercenari fugeau în Moldova⁵.

Francisc Miko, în cronică sa spune că prințul, aflînd de prezența voievodului la Rucăr, pleacă din Sibiu la 20 iunie și își așează tabăra între Codlea și Hălchiu, de unde trimite o ceată de vreo 800—1000 călăreți spre Bran⁶. Știrile despre oștirea voievodului muntean fiind foarte

¹ C. C. Giurescu, *Radu Șerban* (Extr. Bulet. Milit. Național, an V, p. 4—10), Buc. 1943.

² V. Motogna, *Războaiele lui Radu Șerban (1602—1611)*. Academ. Rom. Memoriile secției istorice, seria III, Tom. VI (1927), p. 313.

³ N. Iorga, *Stud. și Doc. Ist. Rom.* Buc. 1902, vol. IV, Prefața P. XCI.

⁴ A. Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei și Țării Rom.*, Buc. vol. I—XI, (1929—1939), vol. VIII, p. 172.

⁵ A. Veress, *Op. cit.*, p. 175.

⁶ Ioachim Crăciun, *În amintirea lui C. Giurescu*, Buc. 1944, p. 198, (citat Francisc Miko a cărui cronică a fost publicată în Monumenta Hungariae Historica, Scriptores, vol. VII, (Pesta 1863, pp. 192—218), cunoscută de N. Iorga prin Șincal și direct de I. Moga).

contradictorii, prințul își aduce grosul trupelor la Prejmer. După unele știri, la 5 iulie, Radu Șerban se afla încă cu întreaga sa oaste la Rucăr⁷.

Toți cronicarii contemporani, care au scris despre această campanie, sînt de acord că trecerea munților de către oștirea munteană s-a făcut nu prin pasurile cunoscute și deci bine păzite, ci prin poteci grele, puțin umblate. Boithinus, biograful lui Gabriel Bathory, spune, dînd și un punct de reper : „prințul se sprijină pe faptul că are de trei ori mai multă oaste ca Radu ; el face să se păzească pasurile, dar voievodul trece pe la „Tranga“ (Straja ? nota lui N. Iorga)⁸.

Care au fost aceste poteci ? Mai mulți cercetători s-au ocupat de această problemă. Traian Muștașcu în documentata sa lucrare din 1961, apreciază că problema nu fusese lămurită pînă la acea dată, de către ipotezele formulate în istoriografia burgheză, care erau „în contradicție cu datele documentare și cu elementele de itinerar de care ne vorbesc izvoarele“. El citează pe generalul R. Rosetti, care credea că trecerea munților s-a făcut pe la Rucăr, pe Victor Motogna care socotește că munții au fost trecuți pe cărările ce se află între Bran și Valea Prahovei, C. C. Giurescu care, de acord cu V. Motogna, arată că trecerea munților a avut loc pe potecile dintre Bran și Timiș și despre N. Iorga spune că încurcat de toponimicul „Tranga“ nu indică nici un traseu⁹.

Apoi autorul scrie : „Considerăm că cea mai grăbită privire a hărții, dovedește că în cazul cînd Carpații ar fi fost trecuți pe la Bran sau pe cărările dintre Bran și Valea Prahovei, oastea munteană nu ar fi putut ajunge la Săcele, ca apoi să se îndrepte spre Brașov, cî coborînd munții ar fi ajuns de-a dreptul în Brașov. Și cu aceasta credem că ipotezele prezentate de V. Motogna, C. C. Giurescu și generalul Rosetti, cad¹⁰. Și deși recunoaște că ipotezele amintite se sprijină pe documente contemporane, amintind raportul lui Andrei Doczy în care se spune că „voievodul Radu cu toate oștile sale, s-a așezat în munți într-un loc numit Rucăr“, părăsește complet problema oastei din Valea Dîmboviței, cu potecile ei încălcite și se ocupă numai de cea care venea din Moldova.

Pe schema nr. 6 este indicată oștirea lui Radu Șerban la Roman și traseul deplasării ei la Buzău ; iar pe schema nr. 7 autorul figurează această oștire concentrată la Buzău de unde făcînd un ocol pe la Ploiești, se îndreaptă pe valea Teleajenului, dar nu ia calea arhicunoscută pe la Tabla Buții¹¹, ci o trece pe la Bratocea, în valea Tîrlungului, către cele șapte Sate. Autorul ne arată apoi cum a ajuns la această ipoteză. El scrie : „Căci nu trebuie să ne închipuim că o armată, chiar fără bagaje, dar care avea în compunerea ei, cuirasați poloni, ar fi putut să-și găsească drum „printre stînci înalte și goale“, cum a crezut Nicolae Iorga“. Și deși sînt cunoscute în istorie și alte oștiri care au traversat munți, avînd de trecut greutăți : elefanți sau artilerie, autorul, pentru oastea lui Radu Șerban caută un drum mai ușor, propunînd trecerea pe la Bra-

⁷ A. Veress, *Op. cit.*, vol. VIII, p. 181.

⁸ N. Iorga, *Ist. Armatei Rom.*, Edit. Milit., 1970, p. 308.

⁹ Traian Muștașcu, *Arta militară în Țara Românească, la începutul sec. XVII. Radu Șerban*, Edit. Milit., 1961 (p. 149).
istorie, vol. XIV, 1969, p. 207—218.

¹⁰ Ibidem, p. 150.

¹¹ Pavel Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Birsei*. Studii și articole de istorie.

tocea. Pentru aceasta el își însușește de la marele istoric echivalarea toponimică Rostopcea = Bratocea (făcută cu rezervă de acesta) și pe această șubredă temelie își clădește ipoteza trecerii pe la Bratocea. Și pentru a justifica traseul pe valea Tîrlungului face îndoielnica presupunere că „Tranga” n-ar fi altceva decît toponimicul Tîrlung (trecut prin ungurescul Tatrang). Mai de ne înțeles însă pe schema nr. 7, este plasarea acestui enigmatic „Tranga”, scris cu litere mari, peste toată regiunea dintre Bratocea și Predeluș, unde se află munții, numiți nu numai astăzi, ci și la începutul sec. XVII, „ai Baiului”¹².

Putem spune și noi că „cea mai grăbită privire” de data aceasta nu a hărții, ci a văii Tîrlungului însăși, ce se deschide în fața celui ce o privește de lîngă borna fostului hotar de la Bratocea, priveliștea nu ne duce deloc cu gîndul la potecile aspre pe care spun contemporanii că ar fi trecut oastea munteană. Pe aici, nu putea să ajungă la Săcele, o oaste întregă, fără a fi simțită de oamenii lui Bathory. Drumul va trebui căutat undeva mai la vest, poate pe „mănunchiul de poteci și drumuri transcarpatice”, care duc în valea Gircinului¹³.

Încheiem aceste considerații prilejuite de ipoteza lui T. Mutașcu, pentru ca aci dorim să arătăm traseul probabil pe care l-a urmat oștirea ce se afla la Rucăr.

Faptul că voievodul a scris o scrisoare dintr-o localitate (cea din Buzău la 19 iulie, sau altele) aceasta nu ne îndreptățește să credem că el în acel moment, avea toată oștirea în jurul lui. Se știe doar că încă din mai, o bună parte din oștire, cu marele sluger Stanciu, precedase pe domn și alungase pe Radu Mihnea. Fără îndoială că acele trupe au trebuit să intre apoi în Tîrgoviște și să cuprindă toată țara pînă la hotare. Se mai știe, de asemenea, că voievodul muntean se temea ca Bathory să nu repete invazia, pe calea urmată în iarna trecută. Și probabil că un detașament puternic, dacă nu toată oastea cum pretind unele izvoare, a fost împins de îndată în fața pasului de la Bran, la Rucăr. Apoi la lupta de la Brașov n-a luat parte numai oastea adusă din Moldova. La aceasta s-au lăturat din țară, toți cei în stare să lupte, setoși de a răzbuna atrocitățile comise de invadatori. Peste 2000 de pedestri și cu mult mai mulți călăreți, provenind îndeosebi din partea de nord-vest a țării, e de presupus că nu au mai fost duși pînă la Buzău, ci au fost concentrați mai aproape, pe valea de sus a Dimboviței. Astfel că trupele strînse la Rucăr, pe de o parte cu rol de apărare, sau cu rolul de a înșela pe dușman, constituiau dacă nu totalitatea în tot cazul „grosul” oștirii muntene.

N. Stoicescu susține de altfel că voievodul Radu Șerban, trebuie să fi făcut trecerea oștirii, după exemplul marelui său înaintaș pe două trasee care convergeau la est de Brașov. Dacă totdeauna, cînd comandanții de oști au trebuit să-și ducă trupele repede dintr-un loc în altul, au utilizat mai multe drumuri paralele, chiar la cîmp, cu atît mai mult la munte erau necesare două sau mai multe poteci, aci totdeauna înguste, pentru a cuprinde pe cei 10.000 de oameni, majoritatea călări.

¹² Prin doc. din 1600 februarie 5, Mihai Viteazul dă orașului Rîșnov carte de stăpînire asupra muntelui Baiul.

¹³ Pavel Binder, *Op. cit.*, p. 217.

Pentru fixarea traseului ne sînt strict necesare punctele de reper date de contemporani. Am văzut că, Boithinus spune : „voievodul trece pe la Tranga. Dacă se adaugă acestui toponim S-ul inițial, omis de croniciar, se ajunge la forma *Stranga* = *Strunga*, numele pasului multi-milenar ce unește obirșia văii Ialomița cu Țara Birsei. Pe aci deci va trebui să treacă poteca probabilă. Punctul de sosire este dat de Francisco Miko participant la bătălie : „voievodul a trecut munții pe cărări (pe unde nu s-a fi trecut vreodată grosul unei oștiri, dar nu s-ar fi putut închipui să treacă nici o ceată) și e nu numai sub munți, ci a petrecut noaptea dincoace de munți, înspre noi... și rînduindu-și frumos oastea, a ieșit de sub poalele munților la Săcele“¹⁴.

Această coborîre a oastei lui Radu Șerban la Săcele, deci la răsărit de Brașov, este confirmată și de alt contemporan, martor al evenimentelor din ziua de 10 iulie 1611, de către giuvaergiul sas, Michael Seybringer, care scrie că „în ziua de 9 iulie, dis-de-dimineață sosește o veste în lagărul care era așezat nu departe de Tîrlung, că străjile pe care le trimisese în munte la Timiș, ca la 3.000 de oameni, fuseseră toate distruse de oamenii voievodului Șerban“¹⁵.

Odată stabilite neîndoielnic punctele de reper esențiale : cel de staționare, Rucăr, de sosire Săcele și punctul intermediar obligatoriu Strunga, toate atestate documentar, trebuie spus că numai harta singură nu este suficientă și că cercetarea pe teren e absolută necesară.

Traversarea masivelor Leaota-Bucegi, care se interpun între valea Dimboviței și Săcele, nu putea să înceapă chiar din satul Rucăr, unde singura deschidere către est este valea Dimboviței și a afluentului ei Ghimbavul, a căror ape străbat aci chei sălbatice, inaccesibile. De altfel potecile de munte bătute de milenii de către oieri cu turmele lor sînt totdeauna pe plaiuri, pe creste și foarte rar pe văi. A ocoli obstacolul văii Ghimbavului pe la nord nu era posibil, pentru că singura potecă ce duce de aci spre vîrfurile Leaotei, era ca și astăzi pe plaiul Muntelui Sf. Ilie, dar pe coama acestuia era și linia de hotar. Drumul urmat nu putea fi deci decît la sud de valea cu neputință de străbătut a Ghimbavului, urmînd străvechile poteci de plai care pleacă din Dragoslavele și Stoenеști.

Din Dragoslavele (vezi harta) poteca pleacă pe valea p. Caselor, spre nord-est, urcă fața Prislopului pînă la curmătura acestuia, avînd Piatra Dragoslavelor în strînga și de acolo se îndreaptă spre sud-est pe plaiul ce desparte valea Ghimbavului, de cea a pîriului Albescu. Urcușul, greu pe alocuri, continuă pe lungul picior al Leaotei, pe m. Albescu, unde poteca plecată din Dragoslavele întîlnește pe cea din Stoenеști.

Această a doua potecă, ce urcă spre Leaota, tot străvechi drum de oi, pe care merg și astăzi ciobanii la stînele cooperativei Stoenеști, începe din capul de nord al acestui sat, urcă pe piciorul m. Priseaca în ușoare serpentine, avînd valea Bădeanca în dreapta, nu departe de creastă, trece pe Piscul Ciinelui și continuă drumul pe creasta muntelui Făgetel, întîlnind în curînd poteca de pe m. Albescu deja amintită. Aci

¹⁴ Ioachim Crăciun, *Op. cit.*, p. 198.

¹⁵ N. Iorga, *Studii și doc.*, vol. IV, p. 122.

pădurea încetează, începe „golul“, orientarea e mai ușoară. Apare în dreapta vârful Leaota, iar în față și în stînga culmile care leagă acest munte cu masivul Bucegi, care va trebui să fie străbătut. După ce urcă și muntele Cumpărata Mare, în cinci-șase ore de urcuș, poteca ajunge sub muntele Mitarca, pe culmea — cumpănă a apelor dintre bazinul Dimbcvița spre vest și al Ialomiței spre est. De aci poteca de plai ia direcția nord mergînd la început pe versantul de vest al m. Jugureanul, nu departe de vîrf și trecînd printr-o curmătură pe partea de est a m. Secărilor, ajunge la curmătura Fiarelor. De aci poteca ia din nou direcția est continuă tot aproape de vîrf, pe versantul de sud al m. Pietrele Albe, Jigârcea, Duda Mică și Duda Mare, ajungînd după un drum de 3—4 ore de la m. Mitarca la Pasul Strunga.

Voievodul ar fi putut să-și coboare oștirea și pe aici, dar ar fi ajuns în regiunea Bran-Zărnești, bine păzită de Gabriel Bathory și mult prea departe de sprijinul Brașovului prieten. De aci și-a continuat drumul coborînd în Valea Ialomiței, ajungînd după un coboriș de nici o oră, la Padina, un loc mai așezat, unde riul scapă din cheile Urșilor și ale Peșterii. Aci, lingă apa Ialomiței, fără îndoială mult așteptată de animale și oameni, în această zi de vară (era între 5—7 iulie) a fost primul popas mai prelungit, poate și de rămînere peste noapte pentru unii, deși ziua lungă făcea posibilă continuarea drumului pînă la apa Prahovei.

De la Padina drumul a continuat pe poteca ce merge pe malul stîng al Ialomiței, ajunge pe coama dintre valea Lăptici și valea Scindurarilor, urcă plaiul Piciorul Lăptici și iese în Curmătura Lăptici, în marginea de apus a Platoului Bucegilor.

De aci poteca coboară ușor către sud-est trece p. Izvorul Dorului și pe clinul sud-vestic al m. Furnica ajunge la curmătura Vîrful cu Dor, în marginea de est a platoului. De aci începe coborișul, repede, ținînd malul stîng al văii Zgarbura și pe coasta de sud a m. Furnica ajunge la apa Prahovei unde astăzi se află Sinaia. Această potecă Padina-Vîrful cu Dor-Sinaia, a fost dintotdeauna drumul oierilor care treceau din Valea Prahovei în Valea Ialomiței. La începutul secolului nostru, această potecă era încă drumul preferat al drumeților ce plecau din Sinaia ¹⁶.

Pe atunci Valea Prahovei de la Comarnic în sus era cu desăvîrșire nelocuită. Singura așezare omenească era micul schit ridicat de Nicolae Grozea — haiducul, la poalele m. Molomăț (Furnica de azi), în locul căruia Mihai Spătarul Cantacuzino a zidit din piatră minăstirea Sinaia, tîrnosită în anul 1695, drept mulțumire pentru găzduirea pe care a primit-o aci în decembrie 1672 cînd a reușit să scape de urmărirea lui Gh. Duca ¹⁷.

După popasul de noapte, Radu Șerban și-a continuat drumul spre nord, spre obîrșia Prahovei, dincolo de care începea. V. Timișului cu poteca ei de picior, bine păzită însă de ostașii prințului Bathory. De o parte și de alta a v. Timișului, doi uriași de piatră străjuiau spre sud Brașovul, ținta voievodului muntean : Postăvarul spre vest și Piatra

¹⁶ *Anuarul Soc. turiștilor din România*, vol. XI, 1913, p. 8.

¹⁷ N. Sandu, *Vulturul Cantacuzin*, Ed. Albatros, Buc., 1975, p. 98.

Mare spre est. Să ocolească Postăvarul pe la vest, pe v. Rîșnoavei, drum ușor de-altfel, ar fi însemnat să iasă lângă Rîșnov, nu departe de locul în care l-ar fi scos și poteca de la Strunga. Nu-i rămînea altceva de făcut, decît să treacă pe potecile ce duc peste Piatra Mare, în marginea de est a Brașovului, la Săcele.

Cine vrea să urce astăzi pe Piatra Mare pornind din v. Prahovei, urcă din Predeal Plaiul Cioplea, apoi versantul de nord-vest al m. Susai, dar acest plai așa cum își amintesc și astăzi bătrînii din Predeal, a fost pînă în 1916, în stăpînirea celor de dincolo și dacă nu era apărat, în orice caz era bine supravegheat de Bathory, iar trecerea pe aici n-ar mai fi realizat surpriza. Așa că foarte probabil, oastea muntenilor n-a urcat pe apa Prahovei decît pînă la confluența acesteia cu p. Azuga, care vine dinspre răsărit și de aci a început urcușul pe plaiul m. Gîrbova, trecînd pe m. Clabucetul Taurului, apoi pe versantul de nord-vest al m. Susai, ajungînd la ultimul obstacol, Piatra Mare. Aci, trecînd pe la Peștera de Gheață, a coborît fie pe valea Gîrcinului, drum posibil, dar mai degrabă pe poteca de plai, care trecînd pe la Bunloc, ajunge, așa cum scrie Fr. Miko în cronică sa, la Săcele, lângă care a mas în noaptea de 9—10 iulie. Prin acest marș de apropiere neobișnuit, comparabil cu trecerile peste munți ale celor mai vestiți „căpitani” din istorie, Radu Șerban și-a realizat magistral planul strategic propus. Plecînd pe neașteptate din v. Dîmboviței, unde staționase inițial și străbătînd regiunea muntoasă arătată, complet nelocuită, marșul s-a putut executa în cea mai desăvîrșită taină, în numai două, cel mult trei zile, reușind surprinderea și nimicirea străjii de la gura văii Timișului și pătrunderea nestingherită în Brașovul care i-a oferit un substanțial sprijin pentru cîștigarea bătăliei.

În mod logic se naște întrebarea cu privire la originea acestei idei strategice cu totul ieșită din comun, a *trecerii rapide a munților pe căi neașteptate*. Fără îndoială că boierul Șerban, n-a avut prilej să ia cunoștință din lecturi de celebrele treceri ale Alpilor din antichitate, iar pînă la faimoasa trecere a lui Napoleon, aveau să mai treacă încă 200 de ani.

Dacă ne amintim însă de faptul că el din toamna anului 1594, ca unul dintre cei mai credincioși dregători a fost tot timpul în *preajma voievodului Mihai, este ușor de înțeles că de la acesta, participînd la toate faptele de arme ale marelui înaintaș, a învățat principiile de bază ale strategiei, pe care apoi ca domn le-a pus în practică în bătăliile pe care le-a avut și din care totdeauna a ieșit învingător*.

SITUAȚIA POLITICĂ LA ȚIRGOVIȘTE ÎNTRE ANII 1660—1690

MIHAI OPROIU

După 1660 a început o nouă perioadă pentru zbuciumata și interesanta istorie a Țirgoviștei. Se cunoaște că noul domn „la Caracal au ernat, căci curțile domnești din București le-au stricat turcii pre vremea tatălui său Ghica vodă, cum și la Țirgoviște le-au surpat“. Spre primăvară a venit în București și „s-au așezat în scaun la mănăstirea lui Mihai vodă“¹.

Perioada cuprinsă între anii 1660—1690 a fost zbuciumată pentru Țara Românească, „țara fiind răsipită și plină de nevoie“, locuitorii fiind „mai virtos îngreuiati de păgînii turci“. Cronicile aminteau că asupra țării s-a abătut multă „judecată și casnă“. Enumerînd nenorocirile, cronica arăta că „întii robiiia, a doa ciuma 3 ani, a treia foamele mare în 2 ani, a patra multe boale și nevoi grele, și în tot chipul de bube“, făcînd precizarea că nenorocirile cele mai mari „s-au abătut mai ales la 2 orașă, Țirgoviștea și Bucureștii făcîndu-se moarte nespūsă“².

Documentele interne completează cronica precizînd că în 1661 la mulți orașeni „s-a tîmplat vreme de boală grea, adică de moarte“³.

Deși puternic afectată, în Țirgoviște viața și-a continuat cursul. Insuși Evlia Celebi constata că după potolirea primelor excese, locuitorii își ridicaseră case modeste în locul celor distruse de incendiu și jaf⁴. Din documentele interne se poate sesiza cu ușurință că orașul era locuit de mai puțini locuitori, viața acestuia fiind mai puțin frecventată. Vinzările s-au efectuat într-un număr restrîns, ele referindu-se în special la livezi, vii și țigani. Prăvăliile sînt foarte rar scoase la vinzare, prima mențiune întîlnindu-se de abia în 1667 cînd Tudor, ginerele Cănătoaiei vindea o prăvălie „în Țirgoviște den sus de pînîi(ă) pre lingă prăvăliia jupînului cojocar“⁵. Mai dese sînt vinzările care se refereau la „locuri de prăvălii“. Astfel în 1671 se vindeau „trei locuri de prăvălii în oraș în Țirgoviște în Țirgul de Sus, în Ulița cea

¹ C. Grecescu, *Mărturia comisului Iștoc*, în *Revista istorică Română*, an VIII, 1938, p. 92—93.

² *Istoria Țării Românești, 1290—1690...* p. 147.

³ G. Potra, *op. cit.*, p. 325—326. Pînă tîrziu se vorbea despre moartea mai multor orașeni „întâmplîndu-i-se moarte de ciună“, p. 361—362.

⁴ C. Zerva, *Călătoria lui Evlia Celebi*, în *Bul. Com. ist. a Rom.*, p. 270.

⁵ G. Potra, *op. cit.*, p. 360.

Mare, dreptu Curtea domnească“, dovedind că la acea dată multe din prăvălii nu fuseseră refăcute, din moment ce chiar cele situate într-un însemnat vad comercial nu fuseseră reparate ⁶.

Știrile transmise de călătorii străini sînt puține dar interesante. În 1676 dintr-o relatare a unui misionar catolic aflăm că „locul de reședință a principilor care acum a fost obligat de turci să treacă la București“ ⁷. Cavalerul De la Croix cunoștea că în Țara Românească erau mai multe orașe, amintind despre „Tîrgoviște, București-reședința prințului, Brăila și Rîmnic“ ⁸ iar un olandez rămas anonim scria la 1688 că se găseau trei orașe importante, ele fiind Tervis-sediul domniei, Brăila, Targard“ ⁹. Deși în relatările călătorilor se poate observa unele confuzii, știrile transmise erau interesante. Bine informat s-a dovedit și Del Monte, autorul relației dintre anii 1679—1688, care știa că „Tîrgoviște se afla lingă Ialomița“, considerîndu-l încă „scaunul principilor și Mitropolia Țării Românești“. Se preciza că „acolo e curtea principelui construită în formă de mare castel, încinsă cu un zid“, care „cu puțin lucru, dar cîr ceva mai mult ar putea să reprezinte un castel foarte tare“ ¹⁰.

Călugărul catolic, bine informat, nu greșea atunci cînd afirma că acolo se afla încă „scaunul principilor“, referindu-se la impunătoarele fortificații militare păstrate încă în stare bună prin grija marelui vornic de Tîrgoviște. În continuare, bine informat, Del Monte preciza că reședința principelui este „în mod de castel“ putînd „rezida mai înainte 4—5 mii de militari“, dar se sublinia că „erau case mari și acum“ dar se aflau „stricate“, însă „zidurile și turnurile stau“ ¹¹.

Din cele relatate reiese că unele știri erau contradictorii, altele au preluat știri mai vechi, iar unele au ajuns la autori deformat, cu mici confuzii. Dintre toți, Giovanni Battista de Burgo se dovedea cel mai puțin informat, afirmînd că ajunsese la Tîrgoviște „după trei zile de navigație“ ¹². Cele mai precise sînt relațiile prelaților catolici, care se completau, reprezentînd un tot. Afirmatia că Tîrgoviștea fusese reședință domnească, dar turcii obligaseră pe domni să se stabilească în București era exactă, fiind completată de cealaltă știre care preciza că aici se afla încă „curtea principelui“, existînd „case mari“, stricate însă în parte din cauza lungii nefolosiri. Se preciza că „toate... zidurile și turnurile stau“, menționîndu-se și faptul că, în urma unui minim efort „ar putea să se formeze un castel foarte tare“, prevestind o posibilă mutare a scaunului domniei, dar și o posibilă folosire în caz de război cu Imperiul otoman ¹³.

⁶ Arh. St. Buc., ms. 206, f. 545—546.

⁷ Franz Babinger, *O relațiune neobservată despre Moldova sub domnia lui Antoniu-vodă Ruset* (1676), în *Analele Acad. Române, seria a III-a, M.S.I. tom. XIX* (1937), p. 124—126.

⁸ *Ibidem*.

⁹ I. C. Filitti, *Descrierea unui olandez despre noi (1688) în Spicuitor în ogor vecin*, an I, 1921, p. 129—132.

¹⁰ *Historica relatio de Statu Valachie, 1677—1688*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. V, Buc., 1847, p. 35—47.

¹¹ *Ibidem*.

¹² P. P. Panaitescu, *Doi călători italieni necunoscuți în țările noastre*, în *Studii italiene*, I, Buc., 1934.

¹³ *Historica relatio de Statu Valachie, 1677—1688*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, vol. V, Buc., 1847, p. 35—47.

Deplasarea reședinței domnești la București a dus la sporirea importanței reședinței metropolitane, mitropolitul Ștefan continuând să-și aibe reședința la Tîrgoviște. Rămăs în oraș, mitropolitul a continuat să acorde atenție proprietăților mitropoliei aflate în oraș și în jur, prelucind chiar o parte însemnată din vechile proprietăți domnești, rămase acum în părăsire. Încă din august 1661 se întărea Mitropoliei un heleșteu situat pe riul Ilfov în apropierea orașului¹⁴. Continuînd încurajarea Mitropoliei „Grigorie vodă în domnia dentăi (1660—1664)” a hotărît pentru ca „să nu rămăe sfinta mitropolie surpată și stricată” a iertat de „lucru domnesc și de lucru boieresc, de podvoade, de mertice, de cai de olac și de alte dăjdi de toate” satul Lucieni aflat în stăpînirea sfintei Mitropolii și situat în apropiere¹⁵.

Nu peste mult timp, la 6 septembrie 1664, aflăm cum mitropolitul Ștefan a obținut aprobarea de la Grigore Ghica să facă modificări în ceea ce privește aprovizionarea cu apă în oraș. Constatînd că „s-au împuținat apa fîntinii de la mitropolie”, se preia „apa de la fîntina... care iaste naintea porții domnești”¹⁶ pentru ca să „o împreune cu apa fântăni de la sfinta mitropolie”.

Buni organizatori și administratori destoinici, dîchii mitropoliei din oraș s-au preocupat îndeaproape de buna gospodărire a averii și, după ce mitropolitul s-a stabilit oficial în București. Faptul că și după 1669, Mitropolia a continuat să primească danii din vechile proprietăți domnești, dovedește importanța pe care a cunoscut-o în cuprinsul orașului, căpătînd un rol coordonator în administrația și viața economică a Tîrgoviștei. În 1671 domnia acorda mitropoliei „heleșteul domnesc de la ciutărie și cu tot locul cît au fost îngrădit, care heleșteu iaste preste apa Ialomiții den jos de livadea domnească”, motivînd că „fiind domnia săzătoare la scaunul Bucureștilor” și „părăsindu-să acel loc și stricîndu-să heleșteul, nefiind domnii de nice un folos” împreună cu „tot locul cît au fost îngrădită ciutăria”¹⁷. Peste cîțiva ani, Gheorghe Duca reîntărea scutirile acordate satului Lucieni ce aparținea Mitropoliei. Avidă de noi proprietăți, Mitropolia primea danie de la Despa, fata popii Tănase, jupineasa „Cirstii logofăt ot Săteni” o pimniță mare și cu o pimniță mică și prăvălii pe pimniță și cu tot locul aflate în „tîrgu de Sus pînă lîngă pimnița lui Socol cliuci”¹⁸. Se pare că în această perioadă Tîrgul de Sus începe să slăbească și să-și piardă din importanță, fiind concurat de negustorii situați în Tîrgul de Jos, căci pentru o mai mare siguranță, negustorii străini trăgeau marfa mai aproape de mitropolie, instituție cu prestanță și autoritate în cuprinsul întregului oraș.

În această perioadă, Mitropolia orașului a luat inițiative edilitare în oraș, fiind de altfel singura care a realizat așa ceva în toată perioada. Devenit mitropolit în decembrie 1672, Varlaam este cel care a luat măsuri pentru lucrarea viilor mitropoliei, dînd în lucru la mai mulți orășeni „vii... în dealul Tîrgoviștei părăsită în gura Văei lu Voevodă”¹⁹. Cu acest prilej, răspunzînd necesităților vremii a pus să se construiască

¹⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 398—399.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 360—367, 379—380.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Arh. St. Buc., ms. 165, p. 13—13v.

un pod menționat în documente sub numele de „podul lui Varlaam“, care avea unul din capete „spre livadea vlădicăi“¹⁹.

Activitatea desfășurată pe lângă mitropolie a continuat să fie prosperă, pentru biserica de aici, mitropolitul Ștefan comandind un frumos clopot ce a fost turnat de către Petru Murator²⁰. În jurul mitropoliei se întâlneau cele mai de seamă evenimente din oraș, printre ele fiind și cele iscate de moartea mitropolitului Ștefan ce-și dădea la 25 aprilie 1669 „obșteasca datorie“, după ce fusese „păstoriu în scaun ani 20“, fiind „astrucat aice în sfânta mitropolie“²¹. Locuitorii orașului proveneau din toate clasele sociale. Documentele amintesc prezența a citorva mari boieri care și-au păstrat proprietățile, numărul lor fiind însă mult mai mic decât în perioada anterioară. Se menționează prezența lui Radu Crețulescu și a urmașilor postelnicului Constantin Cantacuzino, care stăpîneau „vaduri de mori, vii cu pivniți și... locuri de casă în Tirgoviște și în București“²².

Mai slab reprezentați ca în perioada anterioară, dar menționați des sînt meșteșugarii, documentele amintind de Oprea șălar, Caloti teslar, Deftu cojocar, Radu pîslariu, Sima croitorul, Nedelcu abagiul, Proca Tabacul, și alții²³.

Negustorii sînt rar amintiți, unii din ei avînd încurcături financiare și pătîmind de pe urma lor. Astfel, Sima căminar avea de dat „cocoanii Bunii vistier ughi 100, jupînului Zota Ianachi, unghi 8“ precum și sabia zălogită la Petrașcu²⁴. Costandin sin Nedelco chevărarul ot Tirgoviște era dator lui Hagi Pirvan lei 32 ajungînd să fie pus la „închisoare“ pentru neplata datoriei²⁵. Pentru a scăpa dădea „moșia casii de la Tirgoviște, care este de la tată meu Nedelco“. Lucruri asemănătoare se întîmplau și preotesei Stana ce era obligată să pună „casele zălog“ pentru 28 de ughi²⁶.

Neavînd în ce investi banii, unii negustori au cumpărat ocine în satele din jur „luîndu-și chiar numele satului, Proca cupețul ot Brănești nereprezentînd desigur un caz singular²⁷.

Ca și în alte momente ale deplasării domniei, numeroși tirgovișteni s-au stabilit la București, scoțînd spre vînzare „locurile rămase în Tirgoviște“²⁸.

Știrile referitoare la Curtea domnească sînt puține. Deși se știa că aceasta fusese părăsită și avusese de suferit de pe urma ordinelor turcești, documentele amintesc mai puțini funcționari avînd obligații de gospodărire și supraveghere. În documentul emis la 3 mai 1663 prin care se întărea ocine lui Proca cupeț se sublinia că acesta „au fost mers în pîră și înaintea boiarinului domnii mele Iane peharnic ispravnecl den

¹⁹ Ibidem.

²⁰ G. Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 77.

²¹ Ibidem, p. 73.

²² G. Potra, *op. cit.*, p. 326 și St. Greceanu, *Genealogii*, vol. II, p. 297.

²³ G. Potra, *op. cit.*, p. 402—403, 360, 343—344 și Arh. St. Buc., Episcopia Argeșului, XLV/2.

²⁴ Ibidem, p. 325—326.

²⁵ Ibidem, p. 360.

²⁶ Ibidem, ms. 449.

²⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 334—335.

²⁸ G. Potra, *Doc. or. Buc.*, p. 129.

Tirgoviște“²⁹. Ispravnicii Tirgoviștei, sînt în deobște cunoscuți, unii din ei îndeplinind și funcții înalte în sfatul domnesc. Chirca Rudeanu vel logofăt și Stoica vel agă s-au bucurat de mare autoritate ca ispravnici ai Tirgoviștei³⁰, Stroe pîrcălabul³¹, apoi Dirja vin să completeze lista. Începînd cu domnia lui Șerban Cantacuzino în funcția de ispravnic al scaunului Tirgoviștei a fost Stoica logofătul Ludescu³². Din această perioadă domnia a început să acorde atenție sporită vechii reședințe, documentele amintind prezența lui „Dumitru căpitanul den Tirgoviște“³³. Către „pîrcălabii de la Tirgoviște“ se adresa în 1679 porunca domnească³⁴. Se pare că acum s-a produs o reorganizare, documentele amintind tot mai des despre vornicul de Tirgoviște. După anul 1675 din documentele cunoscute se constată o creștere a interesului voievodului pentru fosta reședință. Acum știrile sînt mai precise, reprezentanții domniei mai activi. Se vorbește despre „biserica lui vodă“³⁵.

Pentru prima oară documentele menționează „Ulița cea Mare“³⁶ precum și „ulița Buzeștilor“³⁷, știri interesante, care au existat dintr-o perioadă anterioară, dar sînt amintite acum.

Se pare că Șerban Cantacuzino, mai mult ca domnii anteriori, s-a interesat îndeaproape de oraș, vizitîndu-l și luînd unele măsuri în vederea unei mai bune administrări. Se pare că una din vizite s-a făcut în 1682, cînd dăruia bisericii construită de Matei Basarab o evanghelie ieșită de curînd de sub teascurile tiparului și care lipsea de aici³⁸. Deși către sfîrșitul perioadei de care ne ocupăm Tirgoviștea reușise să depășească momentele critice și să se refacă, întreaga viață economică nu a mai pulsat ca în perioada anterioară. Multe prăvălii și case au rămas distruse, locuitorii nemaiavînd forța de a le mai reface. Populația s-a micșorat.

În cei 30 de ani cînd domnia a stat departe de Tirgoviște, Bucureștii au cunoscut un însemnat avînt, concentrînd o importantă forță economică și devenind pentru totdeauna primul oraș al Țării Românești.

²⁹ G. Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800)*, p. 334—335.

³⁰ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), 1968, p. 191.

³¹ G. Potra, *op. cit.*, p. 394.

³² N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 192.

³³ Al. Ciorănescu, *Un act al lui Stoica Ludescu*, în *Revista istorică*, an 20 (1934), p. 219, și Șt. Greceanu, *Genealogii*, vol. II, p. 156.

³⁴ G. Potra, *op. cit.*, p. 403—404.

³⁵ *Ibidem*, p. 416—417.

³⁶ Arh. St. Buc., ms. 165, f. 16—16v.

³⁷ G. Potra, *op. cit.*, p. 449—445, 407—408, Arh. St. București, ms. 206, f. 545—546.

³⁸ R. Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 257—258.

DIN ISTORICUL STICLĂRIILOR DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

LUMINIȚA OPROIU, MIHAI OPROIU

Prima sticlărie din Țara Românească

Prima manufactură de sticlărie din Țara Românească datează din timpul domniei lui Matei Basarab. Realizată în parte cu ajutor brașovean, „de acolo aducîndu-se materia primă“, aflăm despre ea din scrisoarea adresată la 11 aprilie 1642—1644 de mare vornic Dragomir către Mihai Goldschmied, rugîndu-l să aibă grijă de „pămîntul ce se află în olatul cetății“¹, necesar pentru sticlăria lui vodă.

Din păcate, nu știm prea multe despre această inițiativă. Tradiția locului situează această primă sticlărie, pe valea Sticlăriei, în vatra satului Vulcana Pandele, în apropierea Tîrgoviștei².

Sticlăria lui C. Brîncoveanu

Se știe că printre alte inițiative, Constantin Brîncoveanu a înființat și o sticlărie în apropierea Tîrgoviștei. Cunoscută din relatarea secretarului domnesc Antonio Maria del Chiaro, se preciza că noua manufactură s-ar fi situat la două mile italiene, departe de Tîrgoviște, fără să facă alte precizări³.

Din aceeași știre aflăm că la noua sticlărie se producea o sticlă foarte bună, transparentă, avînd însă culoarea albastră. Comparată cu sticla care venea din Polonia, se preciza că deși aceasta era albă, era plină de pete și alte defecte.

Înființată ca o necesitate stringentă, sticlăria de lângă Tîrgoviște trebuia să producă în primul rînd pentru satisfacerea nevoilor domniei și marii boierimi. Din păcate, știrile transmise pînă la noi sînt laconice

---

¹ N. Iorga, *St. și doc.*, X, p. 108.

² Știrea păstrată pînă în zilele noastre mi-a fost transmisă de bunicul meu, Oproiu Dumitru, locuitor din acea comună. Există posibilitatea să se facă confuzie cu sticlăriile mai noi existente pe raza comunei. Merită menționat faptul că atunci cînd am întrebât de ce se chema Valea Sticlăriei mi s-a răspuns că acolo a fost sticlăria lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, eram copil necunoscînd nimic altceva și nici bunicul meu nu avea decît școala primară, influența unor cunoștințe impuse din afară nealterînd știrea foarte interesantă și de care trebuie ținut seama.

³ C. Șerban, *Date noi de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea privind sticlăria de la Tîrgoviște*, în *Acta Valachica*, Tîrgoviște, 1972, p. 251, consideră că s-ar fi aflat la „aproximativ 3—4 km“, fără să aducă vreo precizare.

și nu ne permit să înțelegem întregul proces de producție. Nu cunoaștem nici meșterii care s-au angajat la această acțiune întreprinzătoare.

Totuși, cel puțin în parte, documente descoperite recent vin să facă puțină lumină în această controversată problemă.

La 17 septembrie 1740, cu prilejul alegerii moșiei schitului Vilcana de către 12 boiernași, se preciza cu această ocazie hotarul către Mihai Bărbătescu, biv vel comis, arătându-se că „la mijlocul moșii pe din jos dă schit și pă din sus(ul) satului și al sticlării cei vechi“ a măsurat toată moșia schitului, 1023 din hotarul Brăneștilor până în hotarul Glava-ciogului⁴.

Știrea cea mai interesantă se referă la „sticlăria cea veche“, situată la poalele schitului, ceea ce ne permite să presupunem ca aceasta a existat nu departe de mănăstirea Bunea.

Deși documentul nu precizează cine a înființat acea sticlărie, și nici când a funcționat, faptul că se afla amintită numai după 25 de ani de la domnia lui C. Brîncoveanu ne permite să afirmăm că funcționarea ei era încă vie în amintirea localnicilor. Se poate preciza că la acea dată nu mai funcționa, căci referințele se fac la „sticlăria cea veche“⁵. Această nouă știre permite să se facă legătura cu știrea transmisă de Antonio Marii de Chiaro, permițând precizarea locului unde a funcționat sticlăria lui C. Brîncoveanu, în raza satului Vulcana Pandele.

Funcționarea sticlăriei a lăsat urme în toponimia locului. Satul luat ca reper în hotărnicie „pă din susu satului“ a existat până către mijlocul secolului al XIX-lea, purtând numele de „Sticlărie“. La 27 aprilie 1798 mitropolitul Dositei se adresa „preotului popa Gheorghe ot Sticlărie sud Dimbovița“, poruncindu-i să fie da față la alegerea moșii schitului Vilcana împresurată de vecini⁶. Satul era menționat și în 1835 când harta rusă amintea aici 44 de case⁷.

Piriul Vilcănița, ce trece prin apropiere, numit așa în tot cursul secolului al XVIII-lea, începînd cu secolul următor și concomitent cu dispariția așezării omenesti a început să fie numit Sticlăria cum este numit și azi de localnici.

În secolul al XIX-lea, pe la 1827 se cunoaște că Alecu Aslanoglu a încercat să înființeze o nouă sticlărie atras probabil de tradiție și de posibilitatea unei grabnice îmbogățiri.

Sticlăria de la Șotînga (1781—1823)

Începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, s-au constatat pe cuprinsul Țării Românești importante schimbări în cadrul economiei. Dispar unele meșteșuguri și apar altele, în funcție de modă, de orientalizarea ei sub fanarioți. Se constată importante schimbări în organizarea producției astfel că în locul atelierelor meșteșugărești apar și se dezvoltă manufacturile cu un număr mai mare de lucrători, cu o diviziune mai accentuată a muncii⁸.

⁴ Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești* și ms. 134, f. 487—488.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ C. C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, Ed șt., 1957, p. 224.

⁸ *Istoria României, Compendiu*, București, p. 237.

În această situație numărul manufacturilor existente în județul Dimbovița a fost în continuă creștere⁹. Dintre ele manufacturile de sticlărie vor fi cel mai des întâlnite, ele continuând activitatea din vremea lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu.

Atenția noastră se îndreaptă spre una din aceste sticlării existente pe raza județului Dimbovița, aflată pe teritoriul de astăzi al comunei Sotînga.

La 26 aprilie 1783 domnul Al. Moruzi cerea să i se trimită „probe de toate felurile de sticle ce lucrează”¹⁰.

Reiese foarte clar din document că sticlăria era situată în Sotînga și că deja funcționa la acea dată. În anii următori știrile s-au înmulțit, fără să se precizeze locul sticlăriei, fiind situată „aici, la județul Dimbovița... la sticlăria unde lucrează sticlă”.

Astfel în 1794 era întâlnit Moise ovreiu care întocmise cu „chel-tuiala sa sticlărie în acest județ, făgăduindu-se că va lucra felurimi de bune sticle, atît pentru trebuința curții domnești, cit și pentru trebuința și îndestularea obștii”¹¹.

Se menționează că Moise ceruse domnului „să-l miluiască și să-l ajute cu privilegiul acela ce au avut mai dinainte această sticlărie de la frații noștrii domni, pentru 6 oameni scutiți, pentru lucrul sticlăriei”¹².

Cu această ocazie ispravnicii județului Dimbovița sînt însărcinați cu cercetarea, arătîndu-li-se și anaforaua epitropilor cu întărirea d-ei sale Mihai Vodă Suțul (1783—1786) (1791—1793) dintr-amîndouă domniile, pe numele a 6 locuitori pămînteni, „care se numesc sticlari domnești vechi ce dau sticle de trebuința Curții, scutiți de a-și deschide sticlărie, ca unii ce au știința acestui meșteșug de la părinții lor spre a se chiver-nisi cu aceasta și a-și da la curte trebuincioasele sticle”¹³.

Aceste știri ne dau posibilitatea să localizăm tot la Sotînga sticlăria menționată în 1783 presupusă a fi în zona orașului Tîrgoviște¹⁴, unul din asociați, Mina, fiind menționat în ambele documente cum și faptul că ele se referă la cele două domenii ale lui Mihail Suțu. Despre activitatea acestei sticlării vorbește și Sulzer, care cunoaștea că o oră mai departe de Tîrgoviște, în valea pe unde curge Ialomița, a fost făcută o fabrică de sticlă care însă „s-a împotmolit din cauza lipsei de mergel și smalt adus cu greu din Transilvania”¹⁵. Cu siguranță Sulzer n-a fost la fața locului, deși cunoștea că sticla era „foarte impură, verde și netransparentă”, servind valahilor mult mai mult decît simpla hirtie pe care pînă acum o puneau marii boieri în geam în locul sticlei și din această cauză localizarea nu mai este precisă. De altfel cam atît trebuia pentru a se ajunge în Sotînga în condițiile de atunci.

⁹ M. Oproiu, *Școlile din jud. Dimbovița în sec. al XVIII-lea* în „Valachica”, p. 90.

¹⁰ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 302.

¹¹ *Ibidem*, p. 303—304.

¹² *Ibidem*.

¹³ C. Șerban, *Date noi de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea privind sticlăria de la Tîrgoviște*, în *Acta Valachica*, p. 252.

¹⁴ Joseph Sulzer, *Geschichte des Transalpinischer Daciens*, Viena, 1781, vol. I, p. 322.

¹⁵ C. Șerban, *op. cit.*, p. 252.

Faptul că manufactura „s-a împotmolit“ n-a descurajat pe Mina. Întreruperea activității se putea datora și plecării negustorului brașovean Reimer¹⁶. Sulzer, foarte atent la ce era în legătură cu Transilvania, nu-l menționează ceea ce însemna că acesta plecase considerind că „sticlarii au rămas fideli cuvîntului folosind metode vechi și a dispărut cu timpul“¹⁷.

Găsind un alt asociat în persoana lui Moise ovreiu, Mina a început reînființarea sticlăriei, încă din 1791.

Din păcate, de la o vreme încoace luîndu-se acei „6 sticlari de ispravniciei ce au fost și de zapcii la alte orînduiele și lipsindu-se de acel privilegiu al scutelei, s-au trasu și ei de la lucru fabricei și fiindcă au rămas ovreiu singur făr-de ajutor, nu poate ține singur sticlărie“... și promite „a scoate felurimi de sticle mai bune decît probele ce ne-au adus de am văzut precum și table curate va sili de a scoate, spre ieftinitatea și trebuința de obște“¹⁸.

Se desprinde ideea că la Sotînga între 1783—1794 au existat două încercări pentru înființarea unei manufacturi de sticlă, întreprinzătorul principal fiind Mina argintarul din București.

Acesta a antrenat în prima fază pe negustorul brașovean Reimer, apoi pe Moise ovreiu, care rămîne apoi principalul proprietar. Localizarea ambelor sticlării la Sotînga este posibilă datorită prezenței lui Mina și a continuității documentelor.

Tot la Sotînga se poate localiza fără să se greșească activitatea de sticlărie a lui Conrad Gottlieb Schröder care a venit în 1796 în Țara Românească și cu această ocazie „a intrat în legătură cu oficialitățile țării“ obținînd „repararea unei sticlării existente odinioară în zona orașului Tîrgoviște“¹⁹.

Din păcate activitatea lui Conrad Schröder nu a fost prea îndelungată, el fiind convins să se întoarcă la Brașov.

De la un document relativ tîrziu, dat în 1814 constatăm că „la județul Dîmbovița s-au găsit la sticlăria unde lucrează sticle acești nemți ce li se arată numele mai jos cu familiile lor... ce nu-i găsim scriși la catagrafia ce avem, din pricină că n-au nici case, nici dobitoase, nici altă stare, ci șed în casa sticlării ce este a d-lui banului Golescu și lucrează la sticle ce sînt 15 ani“²⁰.

Acest document ne dă posibilitatea să sesizăm continuitatea meșterilor sticlari într-o veche sticlărie de lîngă Tîrgoviște încă din 1799 nu mult după prezența aici a lui Conrad Gottlieb Schröder. Discuțiile stîrnite la Rîșnov și Brașov în legătură cu acesta, a îndreptat pașii altor meșteri ardeleni numiți impropriu „nemți“ pentru că veneau din Imperiul Habsburgic. Acești meșteri erau Ianoș neamțu pîrcălabu, Dincă ncamțu și Mihel, Ghiuri, Marin Rîșnovean, Petre și Precupu frați ot

¹⁶ J. Sulzer, *op. cit.*, p. 322.

¹⁷ V. A. Urechia, *op. cit.*, V, p. 303—304.

¹⁸ C. Șerban, *op. cit.*, p. 258.

¹⁹ I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, Buc., Ed. Științifică, 1958, vol. I, p. 170.

²⁰ Ibidem.

Porumbacu, Ion Ardeleanu, chemați de boierul Golescu, siguri de posibilitatea înființării unei manufacturi²¹.

Faptul că această sticlărie nu este localizată precis este explicat în primul rînd prin faptul că sticlăria se afla situată în locuri relativ depărtate de satul Sotînga. Credem că este vorba de aceeași manufactură, ajunsă acum în proprietatea banului Golescu.

În prezent nu cunoaștem cum acesta a ajuns proprietar în acest sat, dar știm că în anii următori familia Golescu a stăpînit pămînturi în raza acestei comune. În urma reformei agrare din 1864 o parte din locuitorii satului fiind împroprietăriți pe moșia „Goleascăi“, vor primi acest nume. Documente găsite de noi și aflate la anexă vin să confirme existența sticlăriei la Sotînga arătînd că la „leat 815 noiembrie 28 cumpărînd un codru de moșie Ruda, livezi și pădure, unde căminurile și pomii ce se vînd au fost și locuință și oameni, drum vechi au avut și are pe valea Sticlării vechi (pe care și sticlăria sumă de ani au lucrat, unde șed și acum rudarii)“²² vin să întărească localizarea acestei sticlării la Sotînga, Ruda fiind pădure, poiană și apă care este situată la hotarul dintre Sotînga și Vilcana Pandele, apa vărsîndu-se în apa Vîlcăniei în dreptul satului Goleasca.

Se pare că sticlăria de la Sotînga a atins perioada de maximă înflorire sub stăpînirea banului Golescu, care a desfășurat o activitate neobosită, pentru dezvoltarea și creșterea producției.

Astfel a reușit să angajeze în 1816 pentru o perioadă de 3 ani două sate din sud Dîmbovița, Gura Vîlcăniei și Lăculețele ca să slujească în lucru fabricii sticlăriei, fiind cu apropiere aceste sate de sticlărie, „urmind să plătească ludele acestor sate, podvezile și angaralile“²³.

Este clar că sticlăria banului care funcționa din 1799 a reușit să devină o manufactură care putea fi numită „fabrică“ la care se angajau două sate.

În anul 1819 fiul banului Golescu, Nicolae Golescu fost mare logofăt încearcă iar prin știrea și voia stăpînirii, „să facă această tocmeală“ subliniind că „această fabrică a sticlăriei este și pentru podoaba Patrii și pentru folosul locuitorilor vînzîndu-să mai ieftine sticlele aici, nefiind calea depărtată ca în țara Nemțească și încă acum în fericirii ani și în norocul mării tale, nădăjduiesc de a se face această fabrică cu desăvîrșită orînduială“²⁴.

Se solicita intervenția domnului către „d-lor boieri ispravnici ai județului, a aduce la isprăvnicat aceste sate, adică Gura Vîlcăniei, Lăculețele și Vilcana Cojocarului, fiind cu apropiere de această fabrică și să-i îndemne cu vorbe cuviincioase și să le așeze iarăși în lucru fabricii; prin zăpis întărit de isprăvnicat“. N. Golescu solicita ca înțelegerea să se facă „iarăși pă 3 ani... căci de nu vor fi sate în lucru fabricii, nu e cu putință a să lucra sticlărie fiind mare cheltuială“²⁵.

²¹ Arh. St. Dîmbovița, *fond Judecătoria Tirgoviște*, d. 2664/1838, f. 1, (vezi anexa 1).

²² I. Cojocar, *op. cit.*, vol. I, p. 199.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

Se sublinia și faptul că sticlele produse aici erau mai ieftine decît cele care veneau din Transilvania.

Din documente aflăm știri și despre procesul tehnologic afirmin-du-se că „mai multă cheltuială merge la țandăra care arde neconținut 8 luni, la facerea materiilor“²⁶.

Producția trebuie să fi fost mare dacă N. Golescu plătise dajdii celor două sate după moartea tatălui său care se ridicau la „peste taleri 1600“.

În această perioadă foarte activă și de avînt deosebit a sticlăriei, N. Golescu intervine „pentru lude 3 leșieri din sud Dimbovița... care făceau... leșie pentru trebuința sticlării“²⁷.

Cu siguranță contractul din 1819 a fost încheiat căci în 1822 N. Golescu scria ispravnicilor județului că „pentru satele ce le va găsi și să va tocni ca să lucreze la această sticlărie, după ce D-lui Vornic își va isprăvi tocmeala cu dinșii — care veți vedea-oă și dumnea-voastră — în scris față de ei să înștiințați și oțirmuirii ce oameni sînt și din ce sate și cite lude“²⁸.

Se pare că ispravnicii n-au reușit să realizeze această cere a vor-nicului N. Golescu. Putem observa chiar că îi lipseau 8 lude scutelnici „din suma celor 10 care sînt orînduiți în hrisov“.

Aceasta este un prim semn că apar greutăți în activitatea sticlă-riei. În anul 1823 octombrie 27 se vorbește despre faptul că „s-au judecat acolo (la sud Dimbovița) vechilu d-lui vornicului cu piritul Ianache, epistatul fabricii sticlării dumisale pentru socoteala fabricii, și după cercetarea ce au făcut isprăvnicatul l-au dat dator pã piritui ca să plătească d-lui vornicului taleri 553 parale 35“²⁹.

Creдем că sticlăria de la Sotînga n-a mai funcționat mult timp după aceasta. Deși se cunoaște încă un document din 1827 aprilie 30 unde se vorbește despre sătenii ot Pietrari sud Dimbovița angajați de Alecu Aslanoglu „pentru a aduce țandăra din pădurea noastră, care țandără să avem a o duce iarăși noi la sticlărie“ nu se poate referi la sticlăria de la Sotînga, ci cu siguranță la Sticlăria care funcționase în comuna Vilcana Pandele, pe Valea Sticlăriei într-o poiană cu ace-lași nume³⁰.

Observăm că proprietarul este altul, cunoscut din alte documente ca avînd sticlărie în Vilcana³¹.

În documentele aflate în anexă se vorbește despre „Valea Sti-clării Vechi“ situată pe Ruda, în apropierea Sotîngii. Locuitorii din jur, buni cunoscători ai locurilor desemnau la 1833 prin „veche“ prima

²⁶ *Ibidem*, p. 191.

²⁷ *Ibidem*, p. 244—245.

²⁸ *Ibidem*, p. 301.

²⁹ Informațiile despre poiana sticlăriei din com. Vilcana Pandele le dețin eu de la doi vinători pasionați, Ilie Pietrăreanu și Constantin D. Oproiu.

³⁰ Vezi T. Svințiu, *Un proces de la Vilcana*, articol aflat în manuscris la Arh. St. Dimbovița, unde se vorbește despre conflictul dintre lucrătorul sticlar Toncu și Alecu Aslanoglu.

³¹ Localizarea poienii s-a făcut de noi prin 1960 cînd am ridicat și mai multe cioburi, cu ajutorul informațiilor date de bunica mea Aurica Oproiu, locuitoare în Vilcana Pandele.

sticlărie pentru a se deosebi de cea care funcționase pînă aproape de vremea procesului și era situată în Vilcana Pandlele.

Și astăzi, fără mare greutate poți ajunge la „poiana sticlăriei“, situată pe Ruda, fiind străbătută prin mijloc de drumul forestier³².

Faptul că sătenii din Gura Vilcănii, Lăculețe și Vilcana Cojocărului lucrau la sticlăria din Șotînga vin să confirme localizarea. În aceste așezări se simțea lipsa pămîntului agricol și locuitorii se ocupau cu diferite meșteșuguri, dintre care tăierea pădurilor era printre primele. Documentele de la anexă vorbesc clar despre „ridicarea fabricii de sticlărie din moșia Făgețel a mănăstirii Glavacioc și s-au mutat pe moșia mănăstirii Valea“. Faptul că I. Cioran afirmă că sticlăria încetase acum „vreo 30 de ani“ nu poate fi reală, ci mai degrabă prin această afirmație el încearcă să creeze confuzie doritor să închidă drumul și să câștige procesul.

Sticlăria de la Șotînga a avut cu mici întreruperi o lungă funcționare. Peste 40 de ani (1781—1823) aici s-au fabricat sticle și geamuri, avînd o producție importantă în ansamblul economiei românești a epocii lor. În momentul cînd sticlăriei din județul Dîmbovița i s-a acordat o atenție deosebită, cunoscîndu-se două studii referitoare la ele³³, și constatînd unele confuzii cu privire la localizare, am încercat să facem prin acest articol cîteva precizări.

ANEXE

I

Cinstitului dumnealui domnul prezident al judecătorii județului Dîmbovița.

Cu plecăciune fac arătare că la leat 815 noiembrie 28 cumpărînd un codru de moșie Ruda, livezi și pădure, unde după căminurile și pomii ce se văd au fost și locuință de oameni, drum prea vechi au avut și are pe valea Sticlării vechi (pe care și sticlăria sumă de ani au lucrat, unde șed și acum rudari) am avut intrarea și ieșirea nepoprită de nimeni; s-au tăiat și pădurea Văleanca și tot pe drumul acesta au fost eșirea, scoatere de fin, de cherestele cînd mi-au trebuit intrarea și ieșirea vitelor și carele mele tot pe acest drum de este trecut am vîndut pădurea spre tăiere. Acum d-lui marele med(elnicer) Ioniță Cioranu au poprit drumul vînzării pădurii (ce puțin la gură calcă și pe moșia d-lui) bătînd și zălogind oamenii ce au ieșit iar pe cei ce umblă a intra nu-i îngăduiește și neguțătorul îmi scrie aceasta.

Cinstiți judecători spre depărtarea dumnealor cei făr de cuvînt împotriva pravilii, dreptății și cuviinții și de-l întunecă răutatea, dar trebuie să-l lumineze știința pravilii și cuvîntu ca cel mulți ani judecător. De aceia plecat mă rog a să face punere la cale a nu ajunge carele de păgubiri și a împotrivoarelor fapte.

839 august 6

Al prezidentului mai mic și slugă, Diamandi sluger.

Arhivele Statului, filiala Dîmbovița, fondul Tribunal, d. 2664/1838, fila 1.

³²

³³ C. Șerban, *op. cit.*, și C. Ionescu, *Date privitoare la economia județului Dîmbovița în prima jurătate a secolului al XIX-lea*, în *Acta Valachica*, p. 261.

II

Atit din raportul subocîrmuitorului plășii Dealului către cinstita Ocîrmuire locală cit și din înscrisa mărturie a locuitorilor din satul Făgețelu, precum și din mărturisirea jeluitorului, se dovedește că acel drum ce se poprește de dumnealui medelnicer I. Cioranu după ce că ajunge în moșia dumisale Șotînga numai la un colț în trecerea mai întîi prin alte două moșii anume Văleanca și Glavaciocu. apoi este umblat din vechime, pentru trebuința vecinatelor sate, pe acolo au fost trecerea la sticlărie, precum mărturisesc singuri clăcașii d. medelnicer din moșia Șotînga, cei ce au ascuns celălalt adevăr, și în care nu s-au încrezut suptocîrmuitorii, pe acolo au trecut lemnele tăiate din pădurea Văleanca și tot pe acolo au trecut și lemnele din pădurea dum. slugerului Diamandi de la începutul tăierii fiind un an și mai bine. De aceia nu are drept d. medelnicer ca să poprească preumblarea unui asemenea drum ci dela judecată se găsește cu cale ca pe deoparte să fie slobod drumul arătat a trece printr-însul ce-i întrebuințați, fără să-i împiedice d. med. fără nici un fel de pricinuire, iar pe de alta să plătească legiuita taxă ce s-au răspuns pe deplin de dl. sluger cit și paguba ce va încredința prin dovezi arendașul pădurii că au cercat dintr-această poprire a drumului și de către care zice că este apucat. D. sluger va plăti și vechilet lei cincizeci.

Arhivele Statului, filiala Dimbovița, fond Tribunal, d. 2664/1838, f. 7.

III

838 avgust 23. Adeverința a 4 lăcuiitori după moșia Făgețel (moșia mănăstirii Glavacioc, cătunul Făgețel) cu copriinderea ; „că noi cei mai jos iscăliți patru locuitori după moșia Făgețelu, la întrebarea ce ni se face de d. suptocîrmuitoru ca să dăm știință despre drumul pădurii ce s-au închis de d. med. Ioniță Cioran, de au fost din vechime drum umblător sau numai de cînd pădurea d. sluger Diamandi spre Tăiere s-au deschis, arătăm în frica lui Dumnezeu că acest drum l-au pomenit umblător mai virtos, și cînd s-au lucrat sticlărie și cînd s-au tăiat pădurea Văleanca, cu un cuvînt cu umbletul nostru de cînd ne-am pomenit în moșia Făgețel tot acolo am fost pe acel drum și niciodată nu l-am pomenit părăsit, fără decît numai acum din viitura repedelor ploi stricîndu-se cîte o zi, două numai și că să-ream cu toții de-l dregeam.

Arhivele Statului, filiala Dimbovița, fond Tribunal, d. 2664/1838, f. 13—14.

IV

Plecat supui în cunoștință Cînstitului Departament că eu avînd moșie sud Dimbovița ce se numește Șotînga și alături pe din sus mă vecenesc cu un hotar de moșie al mănăstirii Glavaciocului, anume Făgețelu, unde din vechime au fost fabrică de sticlărie, peste aceste două hotare de moșie are și d-lui sluger Diamandi Cărpinișanul un petec înfundat ce se numește căminul de la Stoicea pe care se află numai pădure făr sădire sau clădire nici nu au fost vreodată nici că este și nici că au avut vreodată această înfundătură drum a trece, adică printr-aceste două trupuri de moșie, fiind la un loc foarte rău și dosnic. În trecutul an a vindut pădurea ce are în această înfundătură spre tăiere deschizînd drum prin moșia mea, prin livezi de fin, de pomi și arături, de bucate, cînd și moșia mea o aveam dată cu arendă la arendaș, urmîndu-se lucrarea drumului pînă la trecutul mai și atunci eșînd moșia din arendă și luîndu-i eu în stăpînire, am văzut că acest drum deschizînd moșia mea, îmi pricinuește pagube sămîitoare și robire moșiei, care acest drum și de au fost mai înainte, dar s-au închis încă de cînd s-au ridicat fabrica de sticlărie din moșia Făgețel a mănăstirii Glavacioc și s-au mutat pe moșia a mănăstirii Valea, fiind trecuți de atunci aproape treizeci ani și cunoscînd eu această simțitoare pagubă și robire moșii fără nici un cuvînt am închis acel drum. D-lui slugerul Diamandi prin reclamație către Cînstita Ocîrmuire locală reclamarisînd m-am pomenit că poruncește C. Ocîrmuire suptocîrmuitorului plășii de vine și des-

chide drumul fără a-mi face și mie cunoscut ca să-mi arăt dreptățile mele. N-am putut suferi o nedreptate și prădalnică urmare ca aceasta și am astupat drumul. Iarăși pe deoparte m-am pomenit cu hîrtia C. tribunal chemîndu-mă spre înfățișare cu slugerul Diamandi într-acea pricină și pe de altă parte cu suptocîrmuitorul orînduit a deschide drumul. Am arătat suptocîrmuitorului că într-acea pricină sînt chemat la C. tribunal a mă înfățișa dînd înscris și numărul hîrtiei C. judecător spre dovadă și nici așa n-am fost ascultat, ci de iznoavă iarăși C. ocîrmuitor au orînduit pe dorobanți cu suptocîrmuitorul împreună ca să deschiză drumul ne-greșit pășind cu aceasta peste legiuirile întocmite între căderile judecătorești și ocîrmuitoare. Umilit rog pe C. departament ca binevoind și necunoscînd luminatele mele dreptăți să se slobozească cinstită poruncă către C. Ocîrmuire ca să-și potolească pornirea lucrării într-această pricină lăsînd-o de pricina judecătorească precum adecă o și cunosc că este și care mai de virtos este și intrată în cercetare judecătorească.

Ioan C. Cioranu

Arhivele statului, filiala Dîmbovița, fond Tribunal, d. 2664/1838, f. 16.

PE URMELE UNEI RĂSCOALE

DUMITRU STANCU

Pe fondul destrămării relațiilor feudale și începutul afirmării celor capitaliste se profilează lupta puternică pentru pământ, dintre țărani și boieri, țărani și mănăstiri, de pe aceste așezări. Lupta de clasă dă celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea aspectul dominant, impusă de preocuparea stăpînilor feudali, boieri și mănăstiri, de a-și comasa pămînturile în favoarea lor, lărgindu-le prin noi acte samavolnice ce au ridicat spiritul de luptă al țărănimii.

Perioadei respective (1750—1848) — îi sînt proprii apariția în viața satelor a arendașilor, (această categorie socială care, alături de boieri și mănăstiri, face și mai amară viața țăranilor noștri), mărirea clăcii și a dijmei, a taxelor de tot felul pe produsele țărănești, o restrîngere a drepturilor de folosință a țăranilor asupra pădurilor, pășunilor, apelor în favoarea boierilor, extinderea monopolului feudalilor asupra cîrciumilor, zalhanalelor, prăvăliilor, morilor și creșterea continuă a obligațiilor fiscale, boierii făcînd din exploatarea locuitorilor-birnici principalul lor izvor de venit.

Toată gama obligațiilor prezentate succint mai sus, a extins și mai mult cortegiul împilărilor boierilor, mănăstirilor și aparatului statal, care a amplificat atitudinea protestantă a maselor țărănești, devenind suportul luptei de clasă.

Lupta de clasă s-a manifestat, documentar, în rîndul țărănimii noastre, sub forma unor nesfîrșite judecăți ajunse pînă la domnie, cu zeci de hotărnicii de moșii, care explică aceeași împotrivire a țăranilor față de abuzul boierilor și mănăstirilor, cu jalbe adresate ispravnicilor, boierilor și domniei, cu cărți de blestem ale reprezentanților bisericii împotriva țăranilor „răuvoitori și răzbunători“, cu intrări cu forța pe moșiile stăpînilor și împresurarea lor, cu nesupunerea la îndatoririle de clacă, dijmă și alte obligații, cu împotriviri care au luat aspectul unor adevărate răsmerițe locale, așa cum au fost la Cucuteni și Fieni.

Perioada aceasta, mult frămîntată (1750—1848) va da de multe ori cîștig de cauză țărănimii ridicate la lupta pentru pământ. Ea prezintă, însă, cîțiva ani de vîrf : 1772—1778 ; 1794 și 1809—1810.

Nu ne vom opri decît asupra unui singur aspect cu totul inedit, acela al răscoalei din 1794, din satul Cucuteni, azi aparținînd orașului Fieni.

Un document din anul 1772 este edificator într-o serie de aspecte ale luptei de clasă ale țărănimii, manifestate pe aceste meleaguri.

Mănăstirea Căldărușani, se plînge cum că sătenii din Fieni „nu să supun a-și face obicinuita clacă și a-și da dijma după obicei, iar mai virtos unii dintr-inșii stau cu împotrivire cu pricina că au și ei moșie într-acele hotară,... în două rînduri li s-au pus soroc ca să vie la divan să-și aleagă, și ei nu s-au supus, drept aceea de la divan s-au dat această poruncă... să aibă a apuca pe toți cei ce lăcuiesc și să hrănesc pe moșia numitei mănăstiri, ca să-și facă claca și să-și dea dijma din toate semănăturile după obicei. Iar carele va sta cu împotrivire... să-l arate la isprav(nicii) județului. Pentru care se poruncește și dumnea-voastră ispravnicilor județului pe unii ca aceea să-i faceți și fără voie ca să-și dea adetul moșiei din toate semănăturile și să-și facă claca după obicei. Și ei de vor zice că au a răspunde vor veni la domn de-și vor căuta cu judecata...”¹.

Documentul este foarte prețios pentru că evidențiază aspecte multiple ale relațiilor existente între mănăstire și țărani. De exemplu, aspectul de nesupunere este foarte clar, ca și dreptul vechi al moșnenilor față de aceste pămînturi luate cu forța și pe care căutau să le revendice. Din el mai desprindem intervenția aparatului de stat, în favoarea mănăstirii, pentru supunerea țăranilor, în momentul în care reprezentanții acesteia devin neputincioși, și ei nu mai sînt în stare să rezolve împotrivirile țăranilor. Este, după cum se poate constata, o nesupunere determinată de un drept uzurpat de mănăstire, moșnenilor din aceste sate — pămîntul —, trecut abuziv în folosința acesteia, o manifestare a luptei de clasă a țărănimii noastre.

Cele mai multe dintre documentele inedite studiate în arhive se referă la aceste aspecte. Sînt cunoscute peste 20 litigii de hotare, în care țăranii se opun intrării boierilor pe pămîntul lor sau în care ei și-l revendică atunci cînd se trece la comasarea moșiilor, impresurindu-l.

Așa se întîmpla și în satul Cucuteni, închinat Mitropoliei, mai ales cînd, după hotărnicia abuzivă din 2 aprilie 1786² făcută de ispravnicul județului Dîmbovița, la ordinul Caimacamului Țării Românești, moșnenii din Cucuteni reacționează cu impresurarea dînd naștere la o răzmeriță ce se încheie la 29 noiembrie 1794.

Acțiunea determină, imediat, pe Clement economu să înainteze o jalbă către domn, înștiințîndu-l de impresurarea moșiei, arătînd că „sub Suțu-vodă (1783—1786 n.n.) s-a început hotărnicia ce a rămas neisprăvită ca *urmare răsmeriței*”³, la care domnul poruncește ispravnicilor din județul Dîmbovița ca să cerceteze la fața locului prin carte de blestem⁴.

În iunie, același an, mitropolitul „Dositeiul al Ungrovlahiei” dă carte de blestem împotriva moșnenilor care au acționat în chipul de

¹ Arhivele Statului, București, Mănăstirea Căldărușani, XXXII/26, 1772, mai 22.

² *Ibidem*, XXXVIII/95, 1786, 2 aprilie.

³ Drăghiceanu V., *Mitropolia Tirgoviște, (note istorice și arheologice cu 18 ilustrații și planuri)*, Institutul de arte grafice E. Marvan, Buc., 1933, pag. 15.

⁴ Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, XXXVIII/96. 30 martie 1794.

mai sus⁵. Acțiunea nu este singulară. Ea antrenează și pe cei din satul vecin, Vilcana, când în 29 mai 1794, Dionisie, ieromonahul Vilcanei se plînge lui Vodă pentru Bălașa sin Joița Cantacuzino, pentru împresurarea moșiei din Vilcana, „...punînd țiganii l-au bătut, i-au dat brînci, rupîndu-i părul și barba“⁶.

Să urmărim în continuare răsmerița de la Cucuteni. După cartea de blestem, urmează pitacul (dispoziție scrisă) lui Scarlat Cîmpineanu prin care orînduiește pe bi-vel vistiernicul Nicolae, ca împreună cu alții, să facă alegerea moșiei Cucuteni⁷. Peste 7 zile, în 19 iulie 1794, toți moșnenii din Cucuteni⁸ cad de acord „să iscălească o foaie (act) de moșia hotărnicită la 12 iulie și să-și împartă între ei pămînturile rămase, care însă nu încheie socotelile definitiv⁹. Acest aspect este reconfirmat de un alt zapis, din 21 iulie 1794, dat boierilor hotarnici, orînduiți de ispravnicul județului Dimbovița să aleagă partea de moșie a mitropoliei din Tîrgoviște din hotarul lor¹⁰. Urmează alegerea moșiei de către 3 boieri „fiecare parte întocmai după semnele ce s-au stabilit“¹¹ și comunicarea „clucerului Scarlat Cîmpineanu către domn, atingătoare de alegerea și hotărnicia moșiei Cucuteni, a mitropoliei din Tîrgoviște, împresurată de către moșnenii din Cucuteni, viînd ca să se orînduiască portărel ca să puie și pietre pe semnele ce s-au făcut“¹². Același domn, Alexandru Constantin Moruzi, răspunde la jălba lui Climent Economu, arătînd ca să se și împietruiască moșia cu semne¹³, iar pitacul lui A. Poharul către părintele ecleziarh Constantin Cioranu și alții, face executorie poruncă domnului¹⁴, reîntărînd-o în 24 octombrie 1794¹⁵.

Socotind încheiată răsmerița, prin aspectele reieșite din două documente: declarația de mulțumire, din 20 noiembrie 1794, a moșnenilor din satul Cucuteni, către boierii împuterniciți cu alegerea, hotărnicia și „pietruirea moșiei lor de a mitropoliei¹⁶ și anaforaua (raport scris) ispravnicilor din județul Dimbovița, către domn, cu întărirea domnească relativă la „*pricina de judecată*“ dintre mitropolia Tîrgoviștei și moșnenii din Cucuteni¹⁶.

Cele prezentate demonstrează că aici nu a fost o simplă „*pricină de judecată*“, de îndată ce lupta moșnenilor a angrenat toate autoritățile, de la reprezentantul schitului din Cucuteni, la cel al mitropoliei din Tîrgoviște, de la ocîrmuirea județului și a plăiiului, pînă la a domnului și mitropolitul Ungrovlahiei.

⁵ Ibidem, XXXVIII/97, 17 iunie 1794.

⁶ Drăghiceanu V., *Op. cit.*, pag. 21.

⁷ Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, XXXVIII/98, din 12 iulie 1794.

⁸ Ibidem, XXXVIII/99.

⁹ Ibidem, XXXVIII/100.

¹⁰ Ibidem, XXXVIII/101, din 22 iulie 1794.

¹¹ Ibidem, XXXVIII/102, din 23 iulie 1794.

¹² Ibidem, XXXVIII/103 din 14 sept. 1794.

¹³ Ibidem, XXXVIII/104, din 1 oct. 1794.

¹⁴ Ibidem, XXXVIII/105, din 24 oct. 1794.

¹⁵ Ibidem, XXXVIII/106, din 20 noiembrie 1794.

¹⁶ Ibidem, XXXVIII/107, din 29 noiembrie 1794.

Într-un singur an a fost nevoie să se emită o corespondență extrem de bogată, care poate fi urmărită pe zile : 30 martie, 17, iunie, 12, 19, 21, 22, 23 iulie, 14 septembrie, 1 și 24 octombrie, 20 și 29 noiembrie și aceasta pentru ce? Pentru o simplă „pricină de judecată“?

În acest ~~chimb~~ de „mesaje“ trebuie să vedem lacrimile țăranilor noștri cu care ~~au~~ întinat cernelurile jalbelor și cu care ei au stins focul nedreptății.

Rezistența moșnenilor manifestată din 1778 a durat, cu mici intermitențe, pînă la 1794, cînd se atinge punctul culminant, după care se „stinge“, cu victoria acestora în care li se recunosc drepturile vechi asupra pămînturilor. Iată o izbîndă în urma unei lupte îndelungate și permanente, un episod trist, dar demn, din viața țăranimii de pe aceste meleaguri !

SATELE PIETRARI, ADUNAȚI-DE-PIETRARI, BĂRBULEȚU ȘI RÎU ALB ÎN LUMINA CATAGRAFIEI DIN ANUL 1838

CLEOPATRA IONESCU

Constituită din satele Gura Bărbulețului, Bărbulețu, Cetățuia, După Deal, Pietrari, Rîu Alb de Jos, Rîu Alb de Sus, Șipot și Valea, comuna Bărbulețu este situată la poalele munților Bucegi, în zona subcarpatică, în nord-vestul județului Dîmbovița, la o distanță de 39 km față de municipiul Tîrgoviște.

Atestate documentar la 25 ianuarie 1542 — moșia Petrari și la 4 ianuarie 1574 — moșia Bărbulețu—Rîu Alb, satele au rădăcini mult mai adînci în trecutul istoric al patriei.

Cercetările arheologice atestă că cele mai vechi urme de așezare sînt din epoca paleolitică (1.000.000—10.000 î.e.n.), fiind cunoscute aici resturi de faună glaciară¹.

Toponimele existente în documente, prezente și astăzi în această localitate : Aluniș, Cornățelul Gîlmenesc, Șipotul, După Deal, Siliștea Strimbii din Vale, Valea Caselor, Cetățuia, Coasta Cireșului, Gorgani, Pleși, atestă o continuitate a păstrării denumirilor de locuri pe aceste meleaguri.

Pentru perioada de început nu dispunem de statistici care să ne indice numărul familiilor sau sufletelor existente pe moșiile și mai tîrziu în satele menționate. Cert este că au existat asemenea catagrafii impuse de necesitatea de a avea o situație cît mai clară a birnicilor, în vederea achitării dărilor către stat.

Cel mai vechi recensămînt cunoscut pînă în prezent este catagrafia din anul 1810, care indică satele Bărbulețu, Pietrari și Rîu Alb cu un număr de 219 gospodării de români, dintre care 391 sînt bărbați, 414 femei ; 16 case țigănești cu 37 bărbați și 33 femei².

Al doilea recensămînt cunoscut este cel din anul 1838, în care sînt trecute, pe gospodării, numele membrilor de familie, vîrsta acestora, starea socială (clăcaș, moșnean) și meseria pe care o practică. Cei care lucrează în exclusivitate pămîntul sînt trecuți plugari, iar pentru meșteșugari este menționată meseria practică, astfel făcîndu-ne o imagine

---

¹ *File de monografie. Județul Dîmbovița, Tîrgoviște, 1968, p. 20.*

² Popescu Alexandru-Runcu, *Catagrafia județului Dîmbovița la anul 1810. Tîrgoviște, Tipografia „Viitorul”, 1936.*

asupra meșteșugurilor practicate în secolul al XIX-lea în comuna Bărbulețu³.

Catagrafia din anul 1838⁴ ne oferă posibilitatea de a face un studiu genealogic asupra familiilor existente. Sînt antroponime de la primele mențiuni documentare ale moșilor care și-au păstrat continuitatea, devenind nume de familie, de exemplu : Neagoe, Zlate, Neagu, Aldea sau suferind modificări prin adăugarea sufixului *-escu* : Negoescu, Zlătescu, Negulescu, Aldescu etc. Există antroponime care au dispărut sau sînt în curs de dispariție ca : Danciu, Băilă, Dobrotă, Pădure, Guțilă.

În primele documente apar numai numele de persoane : Dobrotă, Neagoe, și mai târziu, numele persoanei precedat de substantivul *sin* și de numele tatălui, după cum se vede din alăturata catagrafie. *Sin* este sinonim cu fecior, fiu sau fiică. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea dispare substantivul *sin* iar numele tatălui devine nume de familie, și de cele mai multe ori urmat de sufixul *-escu*. Sînt și nume în care apare substantivul *zet*, care este sinonim cu ginere, de exemplu : Dumitrache zet Crăciun. Dumitru zet Radu, Coman zet Drăghici, Bucur zet Stan Coșilă. În acest caz, numele socrului devine nume de familie. Antroponimele precedate de substantivul *brat* (frate) rămîne ca nume de familie, la care se mai poate adăuga și sufixul *-escu* : Brătescu. În cazul cînd cetățeanul sau părinții acestuia au o meserie, la antroponim se adaugă și aceasta, de exemplu : Mihai sin Dima șelar, Pană sin Nicolae croitor, Dumitru căprar, Dumitru cioban, Grosu cioban. Persoanele venite din alte sate și-au luat numele de familie de la localitățile din care au sosit : Radu Puchean, Ion Mățăoan, Gheorghe Cobian, Bucur sin Barbu Prahovean, iar cei veniți din Transilvania și-au adăugat la antroponim : Ungurean, Moicean, Mocan ș.a.

La copiii născuți din familie preotească la antroponim se adaugă *sin popa* — fiul popii, popa rămîne ca nume de familie însă de cele mai multe ori se adaugă sufixul *-escu* : Popescu. Sînt însă și porecle ca Popoiacu, Popianu etc.

Cognomenul sau porecla se transformă de cele mai multe ori în antroponime transmisibile urmașilor, care nu mai au nici o justificare a numelui pe care îl poartă.

Catagrafia menționată ne oferă date prețioase asupra structurii sociale a populației din cele patru sate, care alcătuiesc comuna Bărbulețu. Pe de o parte sînt birnicii, în a căror componență intră moșnenii și clăcașii, iar pe de altă parte sînt cei scutiți de dări, din care fac parte preoții, diaconii, neguțătorii, dorobanții și cei care păzesc hotarele țării de tilhari, cunoscuți și sub numele de „potecași“.

Din totalul de 479 familii existente în cele patru sate, 112 sînt meșteri, dintre care 11 în satul Rîu-Alb, 74 în Pietrari, 12 în Bărbulețu, și 14 în Adunați de Pietrari. Sînt menționați : jocari, croitori, fierari, tăietori de piatră de moară, butari, rotari, dogari, băniceri, morari. Tot la capitolul „meșteșug“ sînt menționate numele și prenumele și ale femeilor care torceau cu furca.

³ Muzeul județean Dimbovița, Colecția manuscrise istorice, inv. 399,56 — vezi anexa satul Pietrari, poz. 222, Adunați de Pietrari, poz. 4.

⁴ D.G.A.S., Catagrafia plaiului Dimbovița, dos. 64/1838, f. 11—15 ; 16—39 ; 126—134 ; 146—159.

Date prețioase ne sînt oferite despre livezile cu pomi fructiferi, la 1838 existînd în cele patru localități un număr de 12.997 pruni, la care se adaugă și un număr de 346 pomet : meri, peri etc. Ponderea în cultura pomilor o dețineau prunii, urmată de cultura merilor, perilor, cireșilor.

Ponderea creșterii vitelor era mare, astfel că s-au înregistrat în satul Bărbulețu 124 cai, 148 vaci, 9 oi, 62 capre și 28 porci ; în Rîu-Alb 84 cai, 87 vaci, 5 oi, 63 capre, 7 porci ; în Adunați de Pietrari 9 cai, 39 boi, 25 vaci, 35 capre, 27 porci ; în Pietrari : 253 boi, 268 vaci, 60 oi, 174 capre și 11 porci.

În anii care au urmat se observă o creștere a populației, izvorul principal fiind natalitatea sporită. Au avut loc defrișări de păduri, terenurile fiind folosite pentru pășunatul vitelor și agricultură.

ASPECTE ALE DEZVOLTĂRII URBANISTICE LA TÎRGOVIȘTE ÎN PREAJMA RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA

ADRIANA BOESCU, GHEORGHE BULEI, MIHAI OPROIU

„Oraș de amintiri“, cu „zidurile cetății năruite și șanțurile astupate“, asemuită „cu o femeie îmbătrinită de ani, înclinată sub povara anilor“ era înfățișată Tîrgoviștea în imaginile scriitorilor post-romantici din ultimul sfert al secolului al XIX-lea¹. Viziunea era interesantă, dar se referea în primul rînd la vechea reședință voievodală. Se trecea cu prea multă ușurință peste viața obișnuită a orașului, confruntat cu numeroase probleme în prag de secol XX, dar receptiv la prefacere și modernizare.

Centrul de greutate unde viața pulsa intens nu se mai afla în „mîndrele curți de pe malul Ialomiței“, acum „părăginite... înecate de bălării“, ci în oborul de vite „situat pe unde se-ntindeau altă dată palaturile și edecurile Mitropoliei“².

Încet, dar sigur, dezvoltarea capitalismului a cuprins întreaga viață economică a orașului. Spre București și Cîmpulung s-au înființat curse de poștă rapide, se ia inițiativa construirii unei mari fonderii³. Telegraful își face simțită prezența în oraș, avînd un local propriu⁴, iar calea ferată se apropia vertiginos de barierele tirgului⁵. Petrolul devenea tot mai căutat, stimulînd inițiativa locală⁶.

---

¹ Al. Vlahuță, Pantazi Ghica, *O lacrimă a poetului Cîrlova*, București, 1858, Un boem român, București, 1860, vezi și C. Manolescu, *Tîrgoviștea de la mijlocul veacului trecut evocată de Pantazi Ghica*, în *Valachica*, 1969, pag. 189.

² *Ibidem*.

³ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Cîteva date despre începuturile primei industrii tîrgoviștene*, în „*Dimbovița*“, nr. 1935, 1972; *Uzina de utilaj petrolier la 100 de ani de existență*, Tîrgoviște, 1972, pp. 12—13.

⁴ Telegraf.

⁵ T. Svințiu, *Aspecte ale dezvoltării edilitare a Tîrgoviștei la sfîrșitul secolului al XIX-lea* în „*Studia Valachica*“, pag. 285.

⁶ G. Vlăsceanu, *O fabrică de gaz în Tîrgoviștea anului 1876* în „*Valachica*“ nr. 9 (lucrare în curs de apariție). Florica Dumitrică, *Date noi privind dezvoltarea industriei petroliere la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul sec. XX în județul Dimbovița*, „*Valachica*“, 1969, pag. 107—111. M. Alexandrescu, *Cîteva date inedite privind exportul de petrol din județul Dimbovița între 1881—1900*, „*Acta Valachica*“, 1972, p. 282—292. Se construise și o altă „fabrică de gaz... în anul expirat 1878 pe cîmpul orașului bariera Ciufului...“, *Judecătoria Tîrgoviște*, registru de transcripțiuni d. 18/1878, f. 188—189.

Descoperind un fond de documente rămas inedit ne propunem să conturăm aspectul oraşului în preajma războiului pentru independenţă. Se observă cum, în jurul Tîrgului de săptămînă, preluînd tradiţia Tîrgului din Lăuntru s-a polarizat întreaga activitate comercială, care concentra aici spiritul de iniţiativă al numeroşilor negustori. Aducător de însemnate venituri, comerţul a dat posibilitatea ca cei care-l practicau să obţină profituri mai rapide şi să treacă la modernizarea prăvăliilor. Terenul restrîns al centrului comercial, a obligat pe comercianţi să găsească soluţii pentru o folosire raţională şi intensivă a acestuia. Cunosînd că spaţiul destinat unei prăvălii fusese fixat încă din perioada anterioară, observăm cum în această perioadă, prăvăliile din centrul tîrgului se înalţă pe verticală. Acum s-a renunţat la vechiul tip constructiv de prăvălie independentă, sau de prăvălie cu locuinţă dezvoltată numai la parter, în favoarea unui nou tip care reprezintă un progres, în ceea ce priveşte extinderea spaţiului comercial şi aspectul general al zonei comerciale.

Noul tip, reprezenta descoperirea unor noi soluţii arhitecturale şi sublinia posibilităţile materiale ale proprietarilor, ele nemafiînd simple improvizaţii, avînd prăvălia la parter şi locuinţa proprietarului deasupra, iar în curtea interioară numeroase anexe. Documentele situează prăvăliile în „piaţa oraşului” sau „în faţa oborului de săptămînă”, în mahalalele Tîrgului şi Mitropoliei, dînd posibilitatea să fie identificate în actualul centru comercial cuprins între străzile 30 Decembrie şi C. A. Rosetti⁷. Reiese cu claritate că „prăvălia cu toate camerele cu casele de d-asupra”, reprezenta elementul nou, realizat în perioada posterioară anului 1860. Analizînd numeroase documente referitoare la vînzări şi ipotecări de prăvălii se constată că erau multe „prăvăliile din zid cu cameră în dos de zid” avînd şi cuhnie de zid în paianţă învelită cu scînduri de brad”, acesta reprezentînd tipul vechi, acum depăşit.

Tipul novator prezentat mai sus, odată apărut, a înlocuit repede vechiul tip de construcţie, întîlnindu-se la prăvăliile aflate în stăpînirea lui Chivu Dimitriu⁸, Tache Răducanu⁹, Mihai Săndulescu¹⁰, G. Constantinescu¹¹, Năstase Steriu¹², Tache Neagu, Sevestica Dimovici, C.

⁷ Judecătoria Tîrgovişte, Registrul de transcripţiuni, d. 3/1875, f. 151v—152, d. 18/1879, f. 15, 18—20, 155—156.

⁸ Stăpînea „una prăvălie de zid cu o cameră în dos şi deasupra cu un catu cu patru camere iarăşi de zid în paianţă cu pivniţă dedesubt... şi o magazie mare înuntru curţii în faţă odăi prăvăli de scînduri de brad învelită cu fier”, situată în „piaţa oraşului suburbia sf. Mitropolii”. Judecătoria Tîrgovişte, Transcripţiuni d. 18/1879, f. 179v—180v.

⁹ Era proprietarul „prăvăliilor cu casele de deasupra cu dependenţele cu curtea şi cu tot locul” situată în strada Ion Eliad 628, coloarea de roşu, suburbia bisericii Tîrgului”. Judecătoria Tîrgovişte, Transcripţiuni d. /1880, f. 155—156.

¹⁰ Acesta ipoteca la 17 iulie 1875 „prăvălia cu toate camerele cu casele de d-asupra, cu dependenţele, cu curtea, cu tot locul lor şi cu tot ce le aparţine” situate pe strada Tîrgului. Judecătoria Tîrgovişte, Transcripţiuni, d. 3/1873, f. 35v—36.

¹¹ La 4 august 1879 ipoteca „noile prăvălii cu două etaje ce am construit în piaţa Tîrgului, suburbia Mitropolia, care se învecineşte spre răsărit şi nord cu vechile mele clădiri”. Judecătoria Tgv., Transcripţiuni, d. 18/1879, f. 66v—67.

¹² Vindea lui Mihai Popescu „prăvălia cu casele de d-asupra cu toate dependenţele cu curtea şi cu tot locul lor” situate în strada Tîrgului. Judecătoria Tgv., Transcripţiuni, d. 18/1879, f. 7.

Petrescu ¹³, Hristache Nicolaef, St. Bădulescu ¹⁴ etc. Cele mai impozante par să fie prăvăliile lui G. Constantinescu despre care aflăm în 1879 că erau numite „noile mele prăvălii cu două etaje ce am construit în piața târgului suburbia Mitropolii“.

Alături de prăvălii, observăm că în jurul pieții s-au înmulțit locurile de popas, hanurile și hotelurile, subliniind rolul important al comerțului în cadrul Oborului. Construcții complexe, cu funcțiuni multiple, născute din necesitatea de a oferi odihnă și hrană celor veniți cu treburi la târgul existent în piața Tîrgoviștei, sînt amintite în numeroase documente, fiind grupate atît în apropierea oborului unde se întîlneau cele mai multe și mai mari, rămase în memoria orașului pînă în zilele noastre. În 1880 se întîlnea Constantin Gheorghe Cozma vînzînd lui Tudorache Pitiș, hotelul numit I. Filip, pe care-l cumpăraseră de la proprietarul ce îi dăduse numele în 1873. Situat în suburbia Stelea se compunea din „două etaje cu 12 camere în etajul de sus plus alte două dependințe și de patru prăvălii“, avînd și „cinci camere ale lor în etajul de jos, alte șapte odăi pe ambele părți în curte tot etajul de jos, un grajd, una magazie cu șopron d-asupra, trei pivnițe, plus alte dependințe“ s-a păstrat pînă în zilele noastre ¹⁵. Oarecum asemănător trebuie să fi fost și hanul din mahalaua cavafilor închiriat de Bălașa Negoescu și Ghiță Potlogeanu pentru 550 franci pe an ¹⁶, sau hanul lui Ion Androneșcu amanetat în 1876 ¹⁷.

Intrat în toponimia orașului, căci strada pe care se aflau alte hanuri se numea „strada despre hanul Galben“ la 1878, hanul Galben era situat pe str. Stelea veche, diferit de actualul birt, aflîndu-se în 1883 în proprietatea lui Ioniță Manolescu, învinuit de furt, nevoit să-l ipotecheze, situat în „faț' cu ușa ce merge la obor,... în fundul curții bisericii Stelea“ ¹⁸.

În fața Oborului se afla și hanul lui Dumitrache Tănăsescu, situat în mahalaua Stelea ¹⁹. Cunoscut și apreciat era „hotelul domnului Marin Ivănescu“ ce-l avea „cu titlul de donație de la răsposata Luxandra Brătescu, născută Vlastorm“, cunoscut și în zilele noastre ²⁰.

Tot în centrul orașului trebuie să fie situat și hanul lui Vasile Georgiu cumpărat în 1876 de la ceaușul Ștefan Neacșu, compus din „prăvălia cea mare, cu grajdul, cu magazia, cu toate camerile, cu pivnițele, cu grajdul, cu magazia, cu toate dependințele ce le mai apariține, cu tot locul lor precum și cu toate edecurile din prăvălie“ situat în suburbia Stolnicu și vîndut pentru suma de 8000 lei ²¹.

Petre și Mihai Popescu stăpîneau „hotel cu case d-asupra, prăvălie dedesubt, grajdul de zid în curte, magazie alături, aflat iarăși în Tîrgoviște, suburbia Tîrgului cu pămîntu lor ohavnic“ prețuit la 80.000 lei ²².

La bariera Găeștilor, alături de hanul mai vechi al Elencăi Ciocîrlănoaei se afla hanul lui Achil Gheorghiu „compus din cinci camere cons-

¹³ Și ceilalți menționați vindeau „prăvălii cu odăi d'asupra“ Judecătoria Tgv., Transcripțiuni. d. 15/1878, f. 90v, d. 18/1879, f. 5v—6, 21, 45, 167v—168.

¹⁴ Judecătoria Tgv., Transcripțiuni, d. 18/1879, f. 66v—67.

¹⁵ Ibidem, d. /1880, f. 65v.

¹⁶ Ibidem, d. 15/1878, f. 30v.

¹⁷ Ibidem, d. /1876, f. 76.

¹⁸ Ibidem, d. 15/1878, f. 88v.

¹⁹ Ibidem, f. 53.

²⁰ Ibidem, f. 88v.

²¹ Ibidem, f. 72v—73.

²² Ibidem, d. 14/1878, f. 146.

truite de zid masiv și învelit cu metal... vis a vis de grădina numită Cio-cirlanu acum aflată în proprietatea lui Constantin G. Cosma, proprietar și al hotelului Filip pînă în 1880 ²³.

Spre mănăstirea Dealu, în 1875 Isaia Lerescu cumpăra de la Costache Maican un han „de zid, învelit cu șindrilă, compus din patru camere... și curte... împrejmuită, cumpărat de la moștenitorii lui Dumitru Lixăndroiou ²⁴. Spre București era hanul lui Ilie Hagi Ducea, vîndut în 1880 lui Sache Negoescu „cu toate dependențele lui, curtea, ograda pentru 3400 lei noi, situat în „mahalaua Sirbilor... lîngă șanțu (cetății)“ ²⁵. În apropiere se afla și hanul cumpărat de Barbu Silvestru în 1877, situat în mahalaua Tabaci, în Ulița Mare ²⁶. Spre Pucioasa, în 1878 se întilnea hanul lui Mitu Consandinescu, suburbia Sfintului Dumitru, compus din patru camere pivnițe, și alte dependențe ²⁷.

Oraș, care își păstrase vechea împărțire administrativă, avea 20 de mahalale, majoritatea cunoscute din perioada anterioară. Se constată cum a apărut acum o mahală nouă, numită a cavafilor ²⁸, subliniind creșterea importanței mahalalelor cu specific negustoresc și meșteșugăresc în comparație cu cele religioase. Mahalalele erau împărțite pe două culori. Documentele amintesc de culoarea de galben, care cuprindea mahalalele situate spre sud, iar culoarea de roșu cuprindea mahalalele dinspre nord. Apar date interesante și locul numit „Vărniceri“, situat înspre sud-vest, desemnînd principala ocupație a acestui cartier ²⁹.

În această perioadă s-a păstrat vechea rețea stradală cunoscută din perioada anterioară. Ele și-au păstrat vechile denumiri, întilnindu-se amintite „Drumul cel Mare“ ³⁰ (prin Băleni), Drumul cel Mare al Ulmilor ³¹, Drumul cel Vechi al Tîrgoviștei ³², Drumul cel Mare al Văii, sau al Plăiurilor ³³, Drumul Găieștilor, Drumul vechi al oilor, ce ocolea orașul pe latura de apus ³⁴.

Erau cunoscute și drumul mănăstirii Dealului cel vechi ³⁵, drumul spre Prișeaca, drumul Dealului, drumul Viforita ³⁶, precum și altele ca Drumul vitelor, Drumul apei, Drumul țărini, Drumul vii, Drumul gunoiului sau Drumul morii Gorgota, cu importante caracteristici economice ³⁷.

Foarte cunoscute au devenit străzile din jurul Tîrgului unde se aflau grupate străzile Arastalelor cismarilor. Cavafilor, Brașovenilor (numită și Mătăsari), Cojocari, ele desemnînd profilul prăvăliilor ³⁸.

²³ Ibidem, d. 14/1878, f. 12v.

²⁴ Ibidem, d. 3/1875, f. 143.

²⁵ Ibidem, d. 15/1878, f. 51.

²⁶ Ibidem, d. 15/1878, f. 25.

²⁸ Ibidem, d. 23/1880, f. 30v.

²⁹

³⁰ Ibidem, d. 47/1883, f. 159, d. 3/1875, f. 37, d. 14/1878, f. 49.

³¹ Ibidem, d. 23/1880, f. 164.

³²

³³ Ibidem, d. 15/1878, f. 5, ce mergea „pînă în drumul mănăstirii Dealului cel vechiu“.

³⁴ Ibidem, d. 15/1878, f. 158, mergea „pînă în șanțul orașului“.

³⁵ Ibidem, d. 15/1878, f. 5.

³⁶ Ibidem, 1875, f. 1. d. 47/1883, f. 54v — Drumul spre șipoate, d. 15/1878, drumul Aninoasii, f. 151v, drumul spre muchea Dealului, drumul văii Voivozi, d. 15/1878, f. 36—49.

³⁷ Ibidem, d. 15/1878, f. 151v, f. 81v—82, 47/1883, f. 71v.

³⁸ Ibidem, d. 14/1878, f. 11, 94.

După războiul de independență, vechile denumiri încep să dispară, fiind înlocuite cu nume glorioase ale voievozilor sau cu o anumită semnificație. Vechea Uliță mare se împarte în trei, numindu-se Matei Basarab spre Suseni, în dreptul vechii reședințe — Calea Domnească, iar în partea de sud păstrînd vechea denumire. În documente se întîlneau și străzile Brîncoveanu, Mihai vodă, precum și Libertății, Bravilor, Progresului, Clemenței, Curcubeu și Labirint. Considerînd greșit etimologia numelui orașului acum se întîlnea strada Vestei³⁹. Unele din personalitățile culturale au dat numele unor străzi și în Tîrgoviște ca Ion Eliad, V. Cîrlova sau Gulescu, situată în mahalaua Tabaci⁴⁰.

Deși aflate sub o puternică influență de modernizare unele din străzi și-au păstrat vechea denumire cum au fost străzile Nifon, Stelea, Stolnicu, Bărăției, Barierei, Sf. Constantin. Unele din străzi au primit numele edificiilor publice că străzile Școlii, Primăriei, Fonderiei. Pe alocuri unele din străzi aminteau vechi familii de orașeni grupate pe acele ulițe cum erau strada Bucșeneanu, Cătuneni, Ciocîrlan, Modorăneșcilor, Vlăceani⁴¹.

În ansamblu, Tîrgoviște nu-și schimbă prea mult înfățișarea. Documentele amintesc încă locuri întinse în interiorul orașului, în zonele periferice mai ales, casele avînd grădini cu pomi și locuri de cultură. Materialul și tehnica de construcție s-a menținut pe linia tradițională, majoritatea caselor fiind din zid, mai rar „zid în paianță”, materialul principal fiind deci și într-un caz și în altul, cărămida. Șarpanta se lucra din lemn, cu învelitoare din șindrilă, elemente de tradiție, folosite în majoritatea cazurilor. Pentru construcțiile mai modeste se folosea „așa zisa tinichea de brad”⁴², lucrată din „blăni de brad”, asemănătoare șindrilei, diferind însă dimensiunile.

Foarte rar și numai parțial s-a folosit ca material pentru învelit și coceni și paie, în special la unele anexe gospodărești⁴³. În același timp a apărut și elementul înouitor, unele din construcțiile realizate mai recent fiind învelite cu „fer alb”⁴⁴, ceea ce a impus adaptarea unor noi elemente tehnice și de construcție, contribuind la schimbarea aspectului general al orașului. Noul material se afla la începutul utilizării sale, fiind folosit numai de cei cu forță economică.

Documentele cercetate ne oferă și sumare referiri la arhitectura locuințelor, la tipurile de plan existente în epocă, la compartimentarea spațiului de locuit, de destinația încăperilor și inventarul de interior, contribuind la configurarea în timp a peisajului citadin, a sensurilor dezvoltării urbanistice și arhitecturale a orașului în preajma războiului de independență.

În orașul cu arhitectură specifică, menținînd construcții tipice pentru înțelegerea vechilor caracteristici urbanistice din epoca medievală, în perioada de care ne ocupăm (jumătatea secolului al XIX-lea) se conturează influențele stilului neoclasic și apoi a celui neoromânesc, ce se

³⁹ Ibidem, d. 32/1881, f. 196, 179v, d. 18/1879, f. 44, d. 82/1888, f. 60.

⁴⁰ Ibidem, d. 48/1883, f. 11, 29.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, d. 3/1875, f. 10v.

⁴³ Ibidem, d. 3/1875, f. 117.

⁴⁴ Ibidem, d. 3/1875, f. 151v—152 și d. 18/1879, f. 62v.

întîlnesc la început în zona centrală, pe artera comercială, apoi la clădirile oficiale, iar apoi, după intensificarea exploatařilor petroliere și forestiere și la casele de locuit.

Cu toate adaptările novatoare tipurile de plan existente în perioada anterioară se mențin și acum. Locuințele erau compuse din mai multe încăperi avînd pivnițe dedesupt, iar în curte aflîndu-se dependințele, formate din pătul, magazii, șopron, grajd, cuhnă și altele⁴⁵. Numărul de camere diferă de la un tip de plan la altul, între două și patru încăperi, existînd rare excepții, elementul nelipsit fiind „sala de la mijloc” și pridvorul care „printr-o prețiozitate și un echilibru remarcabil” relevă o imagine arhitecturală aparte⁴⁶. De altfel, pridvoarele pe toată lungimea fațadei, închise cu geamlîc, sînt specifice arhitecturii țirgoviștene tradiționale.

În localitate întîlnim la tot pasul, atît în vechiul centru istoric, dar și în zonele periferice, o impresionantă varietate de construcții, deosebite ca gen de arhitectură „de la modesta casă de țirgoveț, de tip popular, pînă la locuința boerească, fastuoasă”⁴⁷. Foarte răspîndite în epoca casele de „tip parter cu pridvor închis fac încă tranzacția de la orașul vechi la orașul sec. al XX-lea”⁴⁸, exemplare valoroase dăinuind și astăzi.

Foișoarele, decroșate din planul fațadei, de tipul foișor-intrare, nu sînt de un real interes arhitectural sau artistic.

Amintim, pentru a demonstra legătura trainică cu arhitectura populară locală, existența în zonele periferice ale orașului a cîtorva construcții care mențin elementele constructive (plan, elevație, decorație) specifice arhitecturii țărănești tradiționale: casa Vasilescu Ecaterina, casa Tănăsescu, casa de pe strada Ghiociei nr. 10, și cea de pe strada Crișan nr. 9. Ridicate pe o arca înaltă de piatră, cu pivnițe de zidărie dedesupt, cu două camere și prispă simplă la fațada principală și stîlpi frumos ciopliți în lemn de stejar.

În jurul locuințelor erau grupate dependințele, numărul și mărimea acestora, precum și felul construcției deosebindu-se în funcție de starea materială a proprietarului. În timp ce la unii se întîlnesc puține acareturi, alții aveau „două pivnițe... două cuhnii, grajd și șopron deasupra, de zid...”.

În concordanță cu mărimea construcției, locului și a dependințelor, precum și a materialului de construcție, prețul de vînzare era cuprins între 1000 și 3000 lei.

Nu ne-am propus să trecem la o identificare sistematică, avînd în vedere că proprietarii s-au schimbat relativ des și, modesta noastră contribuție nu reprezintă decît un semnal pentru prezent și o obligație pentru viitor⁴⁹. Totuși, nu putem trece cu vederea, că în documentele cercetate sînt amintite numeroase case care în prezent se păstrează reprezentînd fragmente din imaginea orașului de acum un secol.

⁴⁵ Ibidem, d. 18/1880, f. 112v—113, 113—114, 171.

⁴⁶ Constantin Joja, *Despre arhitectura civilă a Țirgoviștei în secolele XVIII—XIX*, SCIA, Tom. XIX, nr. 1/1972, p. 56.

⁴⁷ Elena Lăzărescu, *Aspecte ale arhitecturii urbane din nordul Munteniei* în SCIA nr. 2/1972, p. 301.

⁴⁸ Constantin Joja, *op. cit.*, p. 60.

⁴⁹ Casele memoriale au fost identificate de Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter, în „Țirgoviștea și monumentele sale”, Ed. Litera, București, 1976, pp. 293—310 și 313—320.

Printre cele mai semnificative și mai cunoscute, amintim casele colonelului Vlădescu situate în Strada Mare ⁵⁰, peste drum de casa lui Tache Cioranu, compunându-se din „patru odăi, sus, două săli și o săliță, precum și o galerie, o cuhnie, una cămară și privată, iar jos două odăi, o sală, pivniță și trei beciuri avînd curtea bine împrejmuită“.

Prefect al județului în timpul războiului pentru independență, Isaia Lerescu dădea fiicei sale Marioara, „casele cu dependențele lor în starea în care se găsesc, cu tot locul lor, împrejmuît cu uluci, situat în... suburbia Lemnu, strada Primăriei“ ⁵¹.

În apropiere, pe aceeași stradă se afla casa lui Ion Mănescu, ⁵², iar spre Suseni, casa lui Costache Maican ⁵³ cumpărată de la Costache Lixândroi, din „mahalaua Sf. Gheorghe“, precum și a căpitanului Grigore Maican ⁵⁴, situată în strada Matei Basarab, „compusă din trei odăi și pridvor, avînd pivnița dedesupt și ca dependențe o magazie și un pătul.

Și casa lui Niță Alexandrescu, situată pe strada N. Bălcescu este amintită în documente, ce menționează mai multe acareturi în curte.

În martie 1879 Gheorghe Moldoveanu lăsa fiului său Teoharie „casele cu toate dependențele lor... cu toate împrejmuirile, cu curtea și cu grădinile cu pomi de lîngă dinsele, situate în Tîrgoviște, suburbia Mitropolii“ ⁵⁵.

Fig. 1. Case de locuit cu prăvălii de pe strada comercială a orașului, sec. XIX.

⁵⁰ Ibidem, d. 18/1879, f. 237v—238, și d. 15/1878, f. 126.

⁵¹ Ibidem, d. 18/1879, f. 140—140v și d. /1888, f. 11.

⁵² Ibidem, d. 18/1879, f. 84.

⁵³ Ibidem, d. 18/1879, f. 32v.

⁵⁴ Ibidem, d. 18/1880, f. 183—184.

⁵⁵ Ibidem, d. 18/1879, f. 108—109.

Fig. 2. Aspect din zona veche comercială a orașului.

Fig. 3. Casă de locuit din str. Rapsodiei, sec. XIX (dispărută).

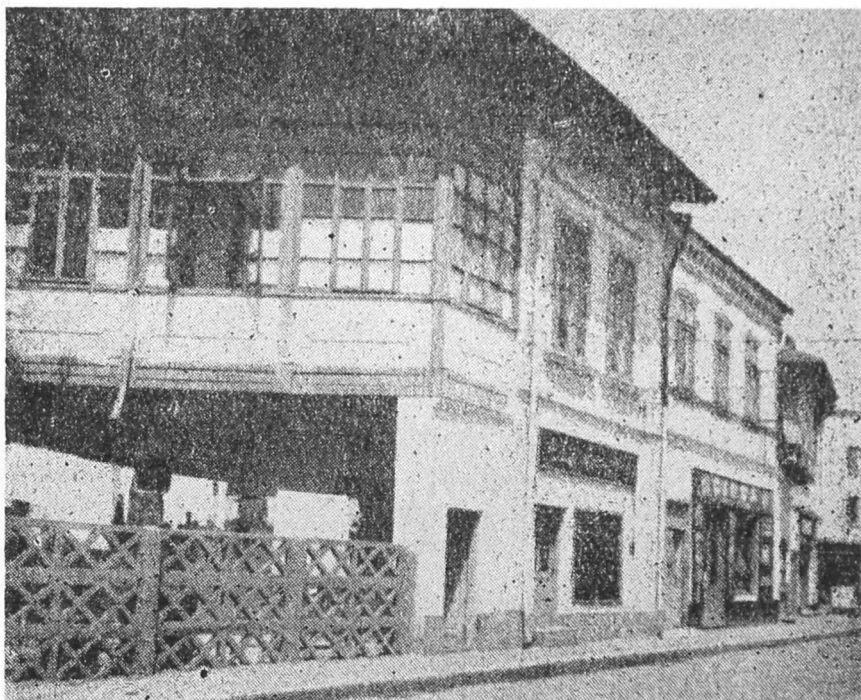

Fig. 4. Front de case din str. 30 Decembrie, zona veche comercială a orașului.

Fig. 5. Front de case din zona veche comercială a orașului (dispărută).

Fig. 6. Case de locuit din zona centrală a oraşului.

Fig. 7. Casă de locuit cu prăvălie din zona centrală a oraşului (dispărută).

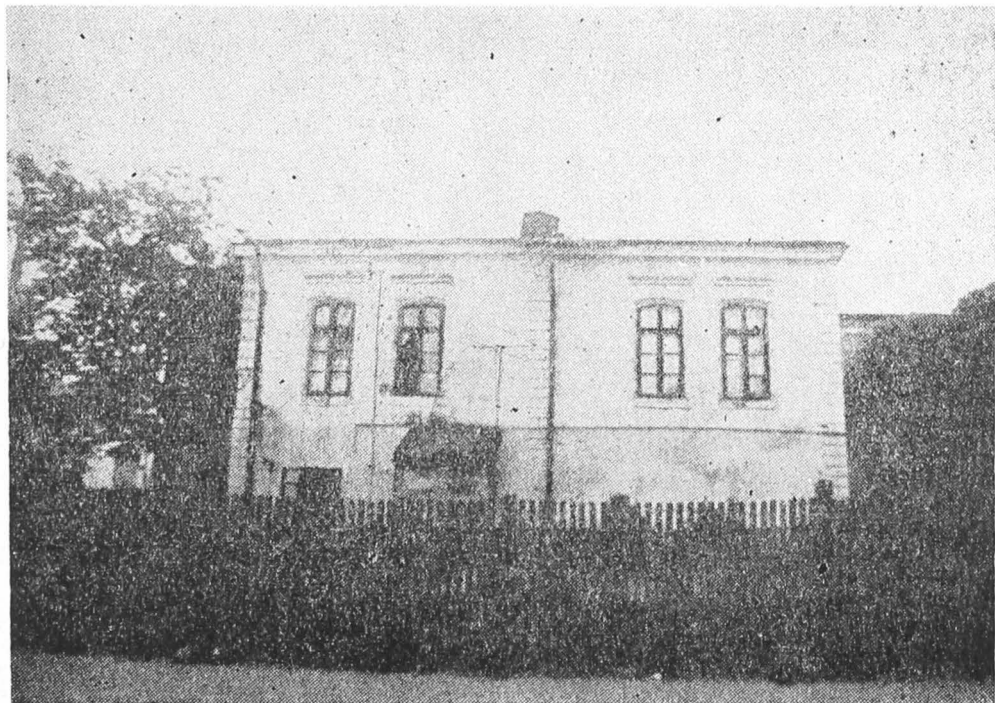

Fig. 8. Casă de locuit — sec. XIX, str. N. Bălcescu nr. 260.

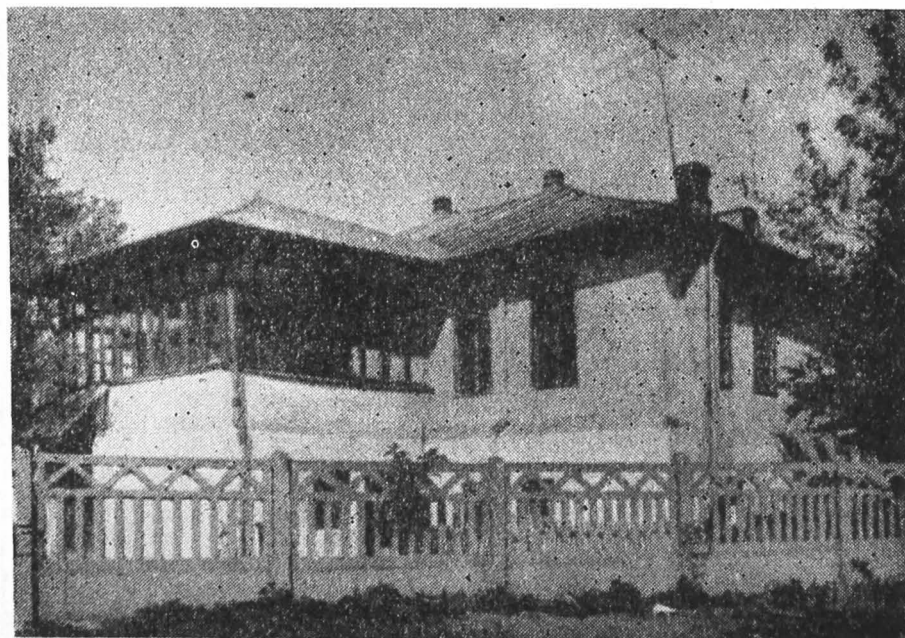

Fig. 9. Casa Angela Georgescu — sec. XVIII, str. Gr. Alexandrescu nr. 39.

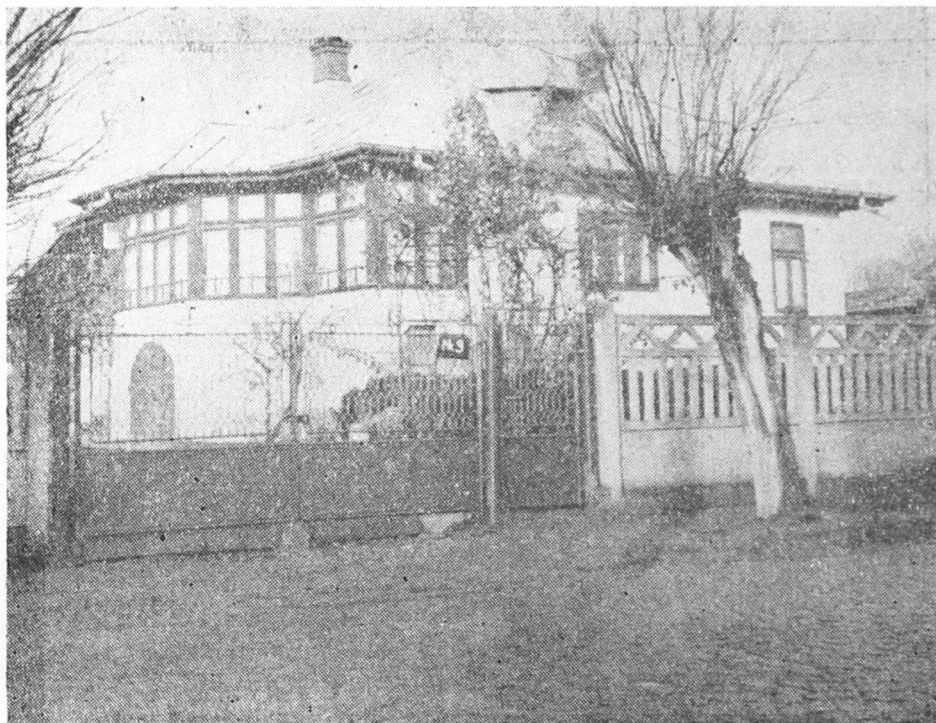

Fig. 10. Casa Gardon — sec. XVIII, str. Mihai Bravu nr. 9.

Fig. 11. Casă de locuit — sec. XIX, str. N. Bălcescu nr. 312 (disf ărută).

Fig. 12. Casă de locuit — sec. XVIII, str. G. Coșbuc nr. 16.

Fig. 13. Hotel din zona centrală a orașului.

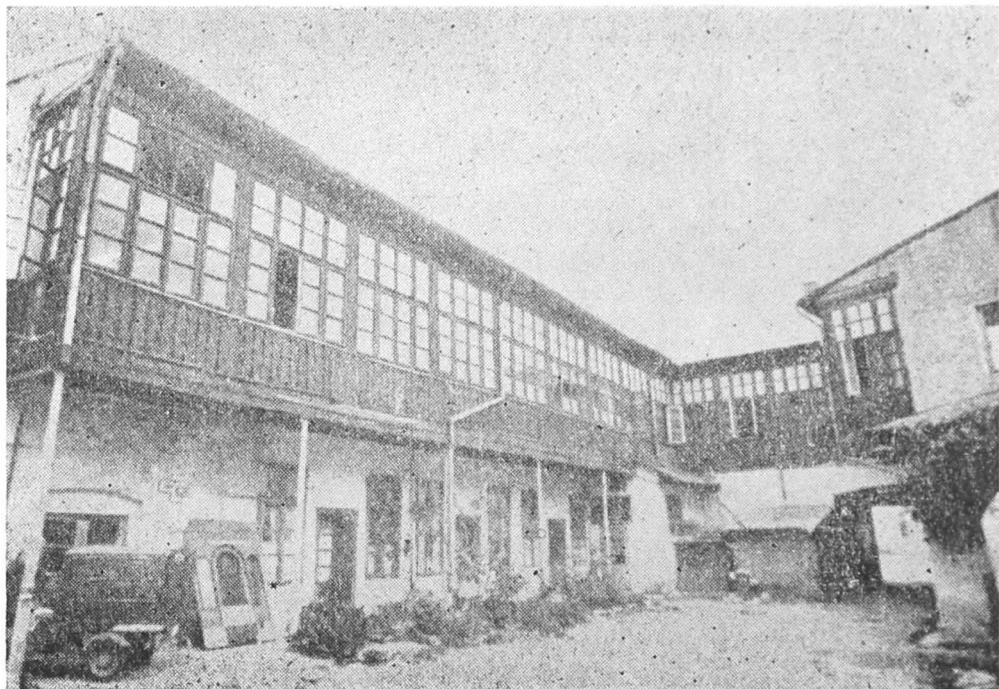

Fig. 14. Hotel din zona centrală a oraşului.

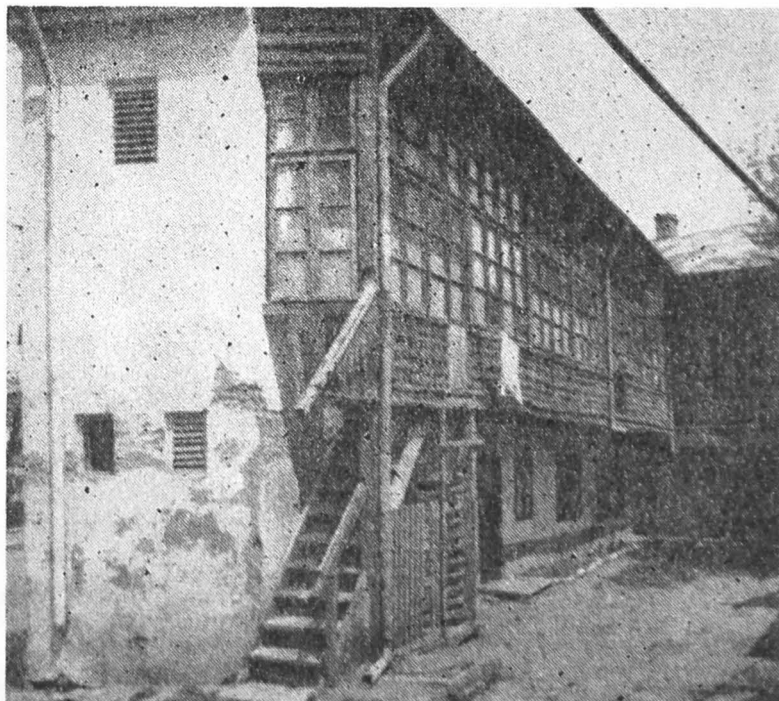

Fig. 15. Casă de locuit — sec. XIX, str. Primăverii nr. 2.

DOCUMENTE REFERITOARE LA JUDEȚUL DÎMBOVIȚA, AFLATE ÎN ARHIVELE STATULUI PRAHOVA

MIHAI NICULĂESCU

Documentele aflate în posesia Arhivelor Statului Prahova cuprind date despre acele localități ale județului Dimbovița care în trecut aparțineau județului Prahova. Cele mai bogate fonduri în informații referitoare la județul Dimbovița sînt : Prefectura județului Prahova, Prefectura Plășii Filipești, Judecătoria Filipești, Camera de Comerț și Industrie Ploiești, ultimul fiind deosebit de important deoarece cuprinde informații despre localitățile aflate pe întreg teritoriul județului Dimbovița pe o perioadă cuprinsă între anii 1896—1934. Informațiile din acest fond se referă la activitatea economică a județului Dimbovița în perioada amintită.

În paginile ce urmează vom publica un număr de 28 documente referitoare la județul Dimbovița cuprinse între anii 1871 și 1902, relative la mișcările țărănești și aspecte ale dezvoltării economice a județului la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Un spațiu mai amplu am acordat luptei dîrze duse de locuitorii comunei Edera contra moșierului Gr. G. Cantacuzino supranumit „Nababul“, care, bazat pe forța guvernului conservator al cărui membru era, a silit prin cele mai perfide mijloace pe locuitorii din acea comună să-i cedeze o parte din moșie. În fața opoziției sătenilor autoritățile s-au dovedit neputincioase, obligînd pe primul ministru al țării, Lascăr Catargiu să intervină personal la autoritățile județene pentru a pune în practică această expropriere forțată.

A N E X E

1

Ministerul de Interne

București, 27/8 ian. 1872

DOMNULE PREFECT

Deodată cu raportul de dv. no. 19025 în chestiunea ivită între locuitorii comunei Edera și proprietate, punîndu-se și anexata aici în copie suplică a dlui G. Grigore Cantacuzino, am observat lucrările din dosarul respectiv și din ele văzîndu-se că după două măsurători efectuate, una de inginerul Ionescu și cealaltă de inginerul hotarnic al județului Prahova, cerut de însuși locuitori, s-au constatat că dinșii posedă mai mult 225 pogoane de pămînt peste legea rurală.

Avînd în vedere expunerile cuprinse în menționatele acte ale inginerilor din care rezultă că delegatul locuitorilor n-au voit a lua parte la nici una din acele lucrări, în fine considerînd că în numărul arătat de 225 pogoane întră și acele 44 de pogoane vîndute de dl. C. Cantacuzino, fost proprietar al acestei moșii la 2 preoți și 2 țircovnici cu act legalizat de Primăria locală, în anul 1964, de cînd dinșii stăpînesc aceste pogoane.

Vă invit, dle Prefect că de vreme ce delegatul a refuzat de a lua parte la lucrarea inginerului județului care a verificat și însemnat punctele pe unde urmează a se înapoia proprietății, pămîntul de prisos, aflat în stăpînirea lor, Dvs conf. art. 16 din legea rurală, veți dispoza imediat tragerea la sorți a unui superarbitru dintr-unul din membrii Comitetului Permanent al județului spre a hotări în ce parte de loc să se înapoieze proprietății acel prisos de pămînt constat că locuitorii posedă mai mult decît dă legea rurală și hotărîrea superarbitrului, o veți aduce îndată la îndeplinire.

Intrucît de acele 44 de pogoane vîndute de dl. C. Cantacuzino, preoților și țircovnicilor, de vreme ce mijlocește un act de vînzare și asupra validității lui tribunalele judecătorești nu mai sînt în drept să se pronunțe, veți scoate aceste pogoane din delimitarea prin urmare din numărul pogoanelor de prisos de 225 reclamate de proprietate și le veți lăsa în stăpînirea cumpărătorilor, rămîinînd ca partea ce se va crede lezată să se adreseze în justiție.

Totodată veți dispoza dle. Prefect ca superarbitrul ce va merge la fața locului să se pronunțe și în privința acestor 44 de pogoane, în ce parte adică să se dea proprietății în cazul cînd justiția va hotări că pogoanele în chestiune trebuiesc a rămîne pe seama proprietății.

Primiți dle. Prefect asigurarea considerațiunii mele.

Ministru,
ss. L. Catargi

Șeful diviziei,
ss. V. Ionescu

Prefectura județului Prahova, dos. 14/1871, f. 32.

2

PROCES VERBAL

Subsemnatul Matache Crișan membru al Comitetului Permanent al districtului Prahova, primind nota dlui. Prefect cu no. 2454 prin care mă încunoștințează că comisia ad-hoc din comuna Edera trăgînd la sorți conform art. 16 din legea rurală pentru rezolvarea nențelegerilor dintre locuitori, că dl. proprietar George Gr. Cantacuzino în privința unei cătătimi ce se găsește posedîndu-se de locuitori foști clăcași mai mult peste ceea ce li se cuvine după lege, am eșit eu la sorți ca superarbitru.

După ce am făcut cuvenitele invitațiuni atît dlui proprietar Gheorghe Gr. Cantacuzino cît și locuitorilor comunei Edera și avînd dovezi de primire.

Astăzi 14 martie 1872, ziua hotărîtă pentru această lucrare, sosind în localitate și în prezența dlui. Costache Georgescu, procurator al dlui proprietar, iar din partea locuitorilor deși s-a arătat numai Primarul comunei, căruia după invitația ce am făcut de a vesti pe locuitori să mă însoțească la această lucrare, mi-a răspuns că locuitorii lipsesc din comună și că dînsul nu poate lua parte fără consimțămîntul lor, astfel dară în lipsa pomeniților locuitori am și procedat în lucrare.

Am observat mai întîi lucrările anterioare, am văzut că toată neînțelegerea este să se desemneze punctele pe unde are a poseda foștii clăcași pămîntul ce li se cuvine lor după lege.

Prin urmare deciziunea subsemnatului este ca locuitorii să posedeze pămîntul ce li se cuvine în punctul din apa Ruda, mergînd drept pe tot corpul moșiei după

semnele făcute la delimitare pînă ce se vor însemna toate pogoanele cuvenite lor după actul de delimitare din anul 1864, însă :

647 pog. 12 pr. cuvenite lor după tabela lit. A.

42 pog. . . . . vatra satului.

17 pog. . . . . pentru biserică.

706 . . . 12 . . . Peste tot 706 pogoane și 12 pr. și unde se va împlini suma asta să se tragă una linie dreaptă între punctele virful Victor și Salcia înferată pînă în partea dinspre matca veche a apei Cricovului.

Pentru acele 44 de pogoane vindute de dl. Costache Cantacuzino, fostul proprietar încă din anul 1864 la preoții și țircovnicii comunei și despre care tratează și ordinul dlui Ministru de Interne no. 1335 decidem a se măsura tot în regula arătată mai sus, începîndu-se de la punctul unde se va termina numărul pogoanelor locuitorilor și mergînd tot în linie dreaptă între virful Victor și Salcia înferată, pînă la matca veche a apei Cricovului lăsîndu-se tot în posesia locuitorilor pînă la definitiva hotărîre judecătorească.

Aceasta fiind deciziunea subsemnatului asupra expuselor neînțelegeri am adresat prezentul proces verbal în număr dublu din care unul l-am lăsat la Consiliul Comunal și celălalt îl voi înainta dlui prefect spre urmarea celor de cuviință.

Membru Comitetului,
ss. M. Crișan

Prefectura județului Prahova, dos. 14/1871, f. 43.

3

COPIE DUPĂ PETIȚIA LOCUIITORILOR COMUNEI EDERA

Dacă ne-au dus eri 15 curent după ordinul d-voastre la dnu Prefect al județului Prahova, ca să-l rugăm a executa dispozițiile telegramei ce ați binevoit a-i adresa, nu am aflat altă satisfacțiune din partea d-sale decît pînă să vie jandarmii ce adunase să ne dea afară din localul Prefecturii, autoritate publică, iar nu domiciliul domniei sale, și-a pierdut răbdarea, astfel încît cu mîna pe Prefect ne-a repezit pe ușă, amenințîndu-ne că ne va băga și pe noi în pușcărie și /dacă voim /să mergem /a spune și ministrului acest rezultat.

Aceasta fiind domnule ministru adevăratul rezultat al ordinului ce ați îndreptat dlui prefect de Prahova, ne întrebăm unde mai putem afla dreptatea cauzei noastre dacă însuși prefectul respectă astfel ordinele ministrului său, unde mai putem afla dreptate dacă prefectul în unire cu adversarul nostru ne întunecă dreptatea și pune în ochii șefilor săi lucru neadevărate numai ca să se răzbune pe noi.

În fața acestor (fapte), dle ministru, care sînt provocate de conduita dlui prefect, ne-am zis să mai încercăm încă odată a ne plînge dlui ministru care are toată puterea a ne proteja contra oricărui răuvoitoriu și /dacă nici d-sa nu ne va considera dreptatea ce avem, apoi speranța mai rămîne să mergem cu tot satul cu femeii și copii a ne plînge Măriei sale Domnitorului, căci din toate poate să lumineze D-zeu pe vreunul și să ne asculte și pe noi.

Afară de aceasta mai uitasem a vă comunica încă ceva dle ministru, dl prefect indicat că numai noi amîndoi umblăm și alergăm pe drumuri după dreptate, iar nu satul întreg, și-a închipuit că /dacă ne va aresta și pe noi ca și pe ceilalți cinci, din care unul e aproape a muri, nu știm din ce cauză apoi lucrurile (or) să se liniștească, căci o să ne luăm odată de gînduri și astfel a și trimis jandarmi în comună să ne ridice.

Acestea nefiind fapte de funcționari adevărați ai țării, ne-au pus în poziție a vă mai ruga încă odată să binevoiți a face ca ordinele dv. și dreptatea fiecăruia să fie respectată, iar nu călcată în picioare.

Noi nu cerem nimic decît ca consătenii noștri ținuți în pușcărie să fie eliberați, căci unul e aproape a muri și administrația locală să nu se mai amestece în prigonirea noastră cu proprietarul pînă se va pronunța justiția țării noastre în judecata căreia ne aflăm.

Prin urmare această cerere fiind justă, vă mai rugăm încă odată a ordona eliberarea oamenilor întemnițați degeaba și a ne lăsa să arăm pământul ce ne-au rămas și cînd justiția ar face să ne retragem din posesia lui, sîntem gata la moment. Semnați Stan Vintilă, Toader Savu, împreună cu toată obștea comunei Edera.

Pentru conformitate,
ss. indescifrabil

Prefectura județului Prahova, dos. 14/1871, f. 73.

4

PROCES VERBAL

— copie —

Astăzi anul 1872 august 26 noi subprefectul plășii Filipești aflîndu-ne veniți în comuna Edera în urma reclamațiilor date atît de dl. P. P. Petrovici, arendașul moșiei Edera de Jos, a dlui G. Gr. Cantacuzino, cît și a dlui Ceacîru, îngrijitorul moșiei dlui Cantacuzino, prin care se plîng că locuitorii moșiei Edera de Jos s-au pus cu silnicie a cosi fin după partea de moșie dată în posesia dlui Cantacuzino de către administrație după hotărîrea superarbitrului și avînd asemenea primit atît ordinul dlui subprefect no. 14043 dat în urma unei reclamații a dlui Cantacuzino prin care ne obligă a restabili posesia reclamantului și a da pe autori judecătii, cît și telegrama dlui Prim Procurar după lingă Tribunalul Prahova nr. 6550 prin care reproducînd asemenea plîngerea și arătînd fapta locuitorilor din Edera ca rebeliune, ne delegă asemenea a constata cele petrecute și a ridica pe instigatori spre a se da judecătii.

Am avut în fața noastră pe mai mulți locuitori de aici, pe primarul comunei și pe dnu arendaș și așa am întrebat pe locuitori pentru ce și în ce putere au cutezat să cosească finul după proprietatea ce nu mai este a lor; precum și la întîia venire a noastră au zis că nu vor lăsa acel loc și ei ne-au răspuns că numai zilele trecute a venit aici un bucureștean necunoscut, după negoț, iar acesta le-a citit sentința Tribunalului Prahova cu nr. 110. Acesta precum și ei neînțelegînd vorbele radicale din sentință au socotit că au cîștigat dreptul de posesiune a locului după care au cosit finul.

Cît pentru opunere protestară energic că nici au făcut și nici vor face vreo-dată asemenea criminală faptă de a se împotrivi autorităților și ordinilor guvernului, mai cu seamă că au înțeles foarte lămurit deslușirile ce le-am dat noi în această chestie.

Cît se atinge de instigatori, deși Dragomir Andrei, Toader Savu, Stanciu Voicu, Mihai Toma și Stoica Dorobanți sînt considerați ca mai de frunte, însă cînd s-a luat decizia de cosi acel fin, a făcut culpă mai mult acel bucureștean necunoscut care a interpretat sentința în sens invers, fără să se prevadă consecințele.

Așadar făcînd apel la locuitori a merge să încarce finul cosit, a-l aduce arendașului și să-l cosească pe cel ce mai era în picioare după o deosebită învoială ce aveau cu arendașul, toți s-au suspus și pînă astăzi au cărat cea mai mare parte ce au cosit dintr-însul și prin urmare au restabilit pe deplin proprietatea dlui Cantacuzino după hotărele însemnate de inginerul județului în puterea sentinței superarbitrului, arătîndu-ne locuitorii că nu se vor mai atinge niciodată de acel loc.

Prin urmare pentru toate cele mai sus dresăm prezentul proces verbal cu deslușirea că locuitorii nu știu carte și nici primarul.

Subprefect,
ss. indescifrabil.

Prefectura județului Prahova, dos. 14/1871, f. 93.

5

România
Subprefectura plășii
Filipești
no. 7238

Anul 1875 august

DOMNUL PREFECT

Jurnalul ce l-am primit cu raportul primarului comunei Dărmănești no. 1216 încheiat de Consiliul Comunal respectiv în ședința sa extraordinară de la 15 curent, prin care regulează trecerea în posesiunea comunei a 4 pogoane și 15 prăjini loc viran, cedat după legea rurală decedatului George Puzderiu din acea comună.

Îl înaintez cu respect dumneavoastră pe lângă aceasta și vă rog domnule Prefect a-l supune aprobării onor. Comitet Permanent.
Primiți vă rog domnule Prefect asigurarea considerațiunii mele.

Subprefect,
ss. indescifrabil
1875 sept. 2.

Să se răspundă că se aprobă încheierea
Consiliului Comunal.

Domniei sale domnului Prefect al jud. Prahova.

Prefectura județului Prahova, dos. 1/1875, f. 305.

6

JURNAL

Astăzi 15 august 1875, noi membrii Consiliului comunei rurale Dărmănești din plasa Filipești, adunându-ne în ședință extraordinară sub președenția dlui primar Ioniță Diamandi, după ce s-au îndeplinit dispozițiunile art. 56 din noua lege comunală care ne-a pus în vedere că la formarea bugetului anual pe anul curent s-a scăpat din vedere a se prevedea 4 pogoane și 15 prăjini, pământul decedatului Vasile Puzderiu din această comună, delimitat lui după legea rurală, care pământ după art. 8 din lege, urmează a se trece pe seama comunei.

Avînd în vedere propunerea dlui. Președinte, relativă că Vasile Puzderiu nu are moștenitori asupra cărora să treacă averea sa și că acele locuri și că după acel articol urmează să rămînă comunei, Consiliul unindu-se cu opiniunea dlui Președinte

DECIDE :

Art. I ca acele 4 pogoane și 15 prăjini, loc devenit viran ce s-au delimitat decedatului Vasile Puzderiu să rămînă pe seama comunei cu drept să se arendeze prin licitație pe anul viitor 1876 și a se plăti despăgubirea clăcii către stat, costul lor către comună.

Art. II d. Primar este însărcinat cu executarea dispozițiunilor prezentului jurnal după ce mai întîi va obține aprobarea Comitetului Permanet.

Primar,
ss. I. Diamandi

Membrii,
ss. indescifrabil

Secretar,
ss. indescifrabil

Prefectura județului Prahova, dos. 1/1875, f. 306.

7

PROCES VERBAL

Astăzi 21 decembrie 1875, noi membrii Consiliului comunei Dărmănești din plasa Filipești din județul Prahova, adunându-ne în ședință extraordinară sub președenția dlui primar I. Diamandi conform art. 56 din noua lege comunală care ne-a pus în vedere suplica ce a predat Primăriei locuitorul Dumitru Ionel din cătunu Mărginenii de Sus, pendinte de această comună Dărmănești, înregistrată cu no... care arată că astăzi se află singur fără soție și copii și confruntat cu enorme datorii către particulari, cerind a i se da autorizație pentru a putea vinde niște locuri ale sale, cedate după legea rurală preotului Andrei Bădescu din acel cătun și care sînt situate în raionul cătunului.

Avînd în vedere că numitul este consătean cu dlu Dumitru Ionel care și acesta este contribuabil în comună și împrăprietărit după legea rurală, considerînd că comuna nu dispune de fonduri pentru a cumpăra acele locuri, că cumpărînd acel preot, ele nu se înstrăinează, că conform art. 7 din legea rurală tranzacțiunile între consăteni sînt permise. Pentru aceste motive noi Consiliul

DECIDEM :

Că numitul Dumitru Ionel poate vinde acele locuri preotului Andrei Bădescu.

De cele urmate s-a dresat prezentul proces verbal sigilat cu sigiliu acestei Primării care se va înainta onor. Comitetului Permanent, spre a-l valida.

Primar,
ss. I. Diamandi

Membrii,
ss. indescifrabil

Secretar,
ss. indescifrabil

Prefectuar județului Prahova, dos. 1/1875, fl. 431.

8

Primăria comunei Titu
Plasa Bolintinu
județul Dimbovița

Titu, 1896 luna octombrie
Primită la 14 octombrie 1896

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca rezultat al adresei Domniei Voastre no. 270/896, am onoare a comunica că în această comună nu s-au vîndut gogoși de mătase iar cantitatea de gogoși produsă în anul curent, s-a întrebuițat de către cultivatori prin facere de boian-gerie din care-și fac pînzeturi și altele pentru îmbrăcăminte.

Primiți vă rog domnule Președinte asigurarea osebitei mele considerații.

Primar,
ss. indescifrabil

Notar,
ss. indescifrabil

La dosar luîndu-se act de conținut,
ținîndu-se seamă de adresa no. 963.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț și Industrie Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1896, f. 107.

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca răspuns la dresa Domniei Voastre no. 1135 am onoare a vă comunica. că în cuprinsul acestui județ se află mori sistematice pentru făină numai cele următoare :

- I. În comuna Bălenii Români una a dlui G. Gr. Cantacuzino.
- II. În comuna urbană Găești una a dlui Iosif Sabo.
- III. În comuna Bucșani una a dnei Elena G. Deliș (Dales).
- IV. În orașul Tîrgoviște două, una a dlui Costică Külle și alta a dlui Samuel A. Iosif.

Primiți vă rog asigurarea considerațiunii mele.

Prefect,
ss. indescifrabil

Capul biroului,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsurile ce se vor primi și de la prefecturile de Prahova și Buzău și se va comunica de rezultat locului competente.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț și Industrie Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1892, f. 34.

10

Prefectura județului Dîmbovița
Serviciul administrativ

Primită la 14 mai 1896
Tîrgoviște 1896 mai 11

DOMNULE PREȘEDINTE

Spre răspuns la adresa Domniei Voastre no. 127, am onoare a vă comunica, că, în cuprinsul acestui județ după cum arată dnii subprefecți respectivi și polițaiul local, nu se află bănci și instituțiuni de credit sau societăți pentru exploatarea unei industrii.

Se explică însă că în Tîrgoviște se găsește înființată societatea „Vulturul” de către mai mulți comercianți care depun lunar cîte o sumă de cît poate fiecare în scopul de a-și mări fondul prin împrumuturi însă fără acțiuni.

Primiți vă rog asigurarea osebitei mele considerații.

Prefect,
ss. indescifrabil

Capul biroului,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsurile ce se vor primi de la Prahova și Buzău și se va comunica de rezultat locului competitiv.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale Domnului Președinte al Comerei de Comerț din Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 8/1896, f. 52.

11

Prefectura județului Dimbovița
Serviciul administrativ

Pr. la 1 mai 1896
Tîrgoviște 1896 aprilie 29

DOMNULE PREȘEDINTE

Spre satisfacerea adresei Domniei Voastre no. 178 am onoare a vă face cunoscut că subprefecturile din acest județ după noua organizare se compun astfel :

1) Plaiul Ialomița-Dimbovița	cu reședința	Șerbănești-Poduri
2) Plasa Dealu Dimbovița	„ „	Dragomirești
3) Plasa Cobia	„ „	Găești
4) Plasa Bolintinu	„ „	Titu
5) Plasa Ialomița	„ „	Bilciurești

Primiți asigurarea considerațiunii mele.

Prefect,
ss. indescifrabil

Seva avea în vedere la necesitatea pentru care s-a solicitat.

Domniei sale Domnului Președinte al Comerei de Comerț din Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 8/1896, f. 36.

12

Tribunalul județului Dimbovița

1902 iunie 26
Pr. la 28 iunie 1902

DOMNULE PREȘEDINTE

Am onoarea a vă înainta următoarele acte :

- 1) Statutele societății „Stupina“ din comuna Bălenii Români.
- 2) Un proces verbal cu data de 10 mai 1899.
- 3) Idem cu data de 11 mai 1899.
- 4) Idem cu data de 7 februarie 1902.

și vă rog să binevoiți a vă da avizul conform art. 138 c. comercial după care ni le veți restitui.

Primiți vă rog domnule Președinte asigurarea considerațiunii mele.

Președinte,
ss. indescifrabil

Grefier,
ss. indescifrabil

În Consiliu în prima adunare generală ce va avea loc.

Președinte,
ss. indescifrabil

Dlul Președinte al Camerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 319.

13

No. 366, 1902 noiembrie 4.

DLUI PREȘEDINTE AL TRIBUNALULUI DÎMBOVIȚA

Referindu-ne la adresa dv. no. 1874/1902, am onoare a vă comunica că această cameră de comerț în adunarea sa generală care a avut loc la 28 octombrie a.c. luînd în deliberare actele trimise de dv. cu sus citata adresă relative la constituirea societății „Stupina“ din comuna Bălenii Români, acel județ, a admis în unanimitatea membrilor săi prezenți înființarea în conformitate cu art. 138 din cod. com. Comunicîndu-vă avem onoare a vă înainta și actele în chestiune.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 319.

14

România
Președintele Tribunalului Dîmbovița

1902 august 12
Pr. la 14 august 1902

DOMNULE PREȘEDINTE

Am onoare a vă înainta odată cu aceasta următoarele acte :

1) Copie după Statutele „Societății Cooperatiste Economice Crevedia“ din comuna Suța Seacă, județul Dîmbovița, autentificată de acest tribunal sub no. 792/902 și :

2) Copie după procesul verbal cu data (de) 20 iulie 1902 relativ la constituirea sus zisei societăți, rugîndu-vă ca în conformitate cu art. 138 cod. comercial, să vă dați avizul relativ la înființarea acestei societăți, despre care veți binevoi a ne comunica pentru a se aviza la darea cuvenitei autorizații cerută de citatul articol.

Primiți vă rog asigurarea considerațiunii mele.

Președinte,
ss. indescifrabil

Grefier,
ss. indescifrabil

Se va pune în deliberarea Camerei în prima adunare generală ce va avea loc.

Președinte,

ss. indescifrabil

D-sale dlui Președinte al Camerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 321.

15

No. 1264

1902 noiembrie 4

DLUI PREȘEDINTE AL TRIB. DÎMBOVIȚA

Referindu-ne la adresa dv. no. 22054 avem onoare a vă comunica, că această cameră de comerț în ședința sa generală de la 22 octombrie, luînd în deliberare actele trimise de dv. în sus citata adresă relative la constituirea „Societății Coope-
ratiste Economice Crevedia” din comuna Suța Seacă, jud. dv. a admis în unani-
mitatea membrilor săi prezenți înființarea în conformitate cu art. 138 cod. com.

Comunicîndu-vă cele ce precede avem onoare a vă restitui și actele în chestiune.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 321.

16

România

Anul 1902 luna septembrie 17

Primăria Urbei Tirgoviște

Pr. la 19 septembrie

DOMNULE PREȘEDINTE

Răspunzînd la adresa d-voastre no. 553 902, am onoare a vă comunica că
taxele comunale ce conform legii maximului pentru combustibilii arătați în adresa
dvs., sînt următoarele :

De la petroleu	10 lei de suta de kilograme.
„ „ benzină	5 lei de suta de kilograme.
„ „ ulei	5 lei de suta de kilograme.
„ „ țițeiul	0,20 bani de suta de kilograme.

Primiți vă rog domnule Președinte asigurarea oscbitei mele considerațiuni.

Primar,

Secretar,

ss. indescifrabil

ss. indescifrabil

Se va avea în vedere la necesitate.

Președinte,

ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Comerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 347.

România
 Prefectura județului Dimbovița
 Serviciul județean
 Camera de Comerț și Industrie
 Tîrgoviște

1902 septembrie 17
 Pr. la 19 septembrie

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca rezultat adresei dvs. no. 641, avem onoarea a vă răspunde următoarele cu privire la cantitățile de făină puse în consumație de fabricanții din județul Dimbovița.

După informațiile luate de la zișii fabricanți, făina măcinată se împarte în 7 calități, reprezentată prin următoarele semne :

No. 00, 1, 2, 3, 4, 5 și 6.

Făina no. 00 este de lux, iar toate celelalte sînt considerate ca ordinare.

Primiți vă rog asigurarea osebitei noastre considerațiuni.

Președinte,
 ss. indescifrabil

Secretar,
 ss. indescifrabil

Se va comunica Camerei din Botoșani
 conținutul la adresa no. 261/902.

Președinte,
 ss. indescifrabil

D-sale dlui Președinte al Camerei de Comerț circ. III Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 348.

1902 octombrie 14.

DOMNULUI PREȘEDINTE AL SECȚIUNII DÎMBOVIȚA

De cîtva timp se observă o prea mare deosebire între articolele de îndes-
 tulare a publicului ce se desfac spre consumație pe piața orașului Tîrgoviște și
 acelea ce se consumă pe piețele Ploiești și Buzău și mai cu seamă în ceea ce pri-
 vește spirtul, făina și petroleu. Este imposibil ca aceeași cantitate de petroleu să
 se vîndă la Ploiești cu 20 lei % (suta) kg. și la Tîrgoviște cu 14 lei și 50 %. De
 asemenea făina de calitate I la Ploiești costă 35 lei % kgr. și la Tîrgoviște să
 coste numai 26 de lei, precum și spirtul rafinat la Tîrgoviște numai 15 lei.

Bineînțeles că în prețul pieței intră și dările către stat, județ, comună. În
 vederea că buletinul camerei în care se justifică prețurile articolelor de consu-
 mațiune este organ oficial, chemat a servi de probă în justiție, vă rugăm să bine-
 voiiți a atrage atenția dv. dlui Primar care ne trimite aceste liste, că funcționarii
 însărcinați cu formarea lor să le dea toată seriozitatea posibilă, asemenea dlui
 Secretar al Camerei de Comerț și Industrie Dimbovița este rugat a controla prin
 dsa acele liste ce ni se trimit dacă sînt conforme cu realitatea.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 7/1900, f. 358.

19

Subprefectura plășii Dimbovița
jud. Dimbovița

1900 decembrie 4
Pr. la 4 decembrie 1900

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca rezultat al adresei d-voastre no. 617 am onoare a vă răspunde că parte din morile de prin comunele acestei plăși funcționează în zilele de duminică și sărbători mai mari.

Primiți vă rog domnule Președinte asigurarea osebitei mele considerații.

Subprefect,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsurile celorlalte subprefecturi în scopul descris.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț circ. II^a Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 1/1900, f. 331.

20

Subprefectura plășii Dimbovița
jud. Dimbovița

1899 decembrie 16
Pr. la 21 decembrie 1899

DOMNULE PREȘEDINTE

Conținutul adresei domniei voastre no. 494 punîndu-se în vederea dlor primari ai comunelor unde se găsesc ferăstraie pe apa Dimboviței, s-a primit rezultat la ordinele date, că deși (unii) din locuitori au ferăstraie pe apă, însă unele nu funcționează și altele numai cînd au nevoie proprietarii lor, nu au însă material pentru vînzare.

Despre care vă încunoștințez cu onoare ca rezultat citației domniei voastre. Primiți vă rog domnule Președinte asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Subprefect,
ss. indescifrabil

Se va avea în vedere la formarea raportului general statistic servind și pentru a se comunica de rezultat Ministerului Comerțului.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț și Industrie Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 13.

Subprefectura plaiului
Ialomița Dimbovița
județul Dimbovița

1900 ianuarie
Pr. la 15 ianuarie 1900

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca rezultat al adresei d-voastre no. 493/98 am onoare a vă înainta odată cu aceasta o copie după raportul Primarului comunei Pietroșița și o informațiune din partea comunei Runcu în arondismmentul cărora sint asemenea fierăstraie. Primiți vă rog asigurarea osebitei mele considerațiuni.

Subprefect,
ss. indescifrabil

Se va comunica rezultatul dlui Ministru al comerciului ca răspuns la ord. no. 95262/99 avîndu-se în vedere și la formarea raportului statistic.

Președinte,
ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 20.

22

Comuna Runcu
județul Dimbovița

INFORMAȚIUNI

Din arondismmentul acestei comune relative la fabrici de lemn și cherestea.

1) În această comună sint 23 de fierăstraie cu cîte . . . . și două pe apă care tae fiecare cîte 2000 blăni pe fiecare an de diferite dimensiuni și calități.

2) Capital de exploatare are fiecare cîte 600 lei anual.

3) Capitalul instalațiunii pentru fiecare cîte lei 250.

4) Numărul lucrătorilor pentru fiecare fierăstrău 2 oameni care mînuiesc fierăstrăul fără alți lucrători care fac bușteni în pădure.

5) Cantitatea în metri cubi de material tăiat în fierăstrău este pentru fiecare cîte 40 metri anual.

a) În această comună se tae numai brad și molid.

b) Alte esențe nu se tae în fierăstrău.

6) Lemn de construcție nu se tae în această comună, adică să se lucreze la fierăstraie.

7) Se tae 40 metri cubi de scînduri de fiecare anual.

8) Lemne de construcție se tae foarte puțin (după comenzi).

9) Prețul scîndurilor de fiecare dimensiune este :

Brașovele 50 de bani bucata.

Jinichele 25 de bani.

Dimisiile 70 de bani.

Dușumelele 60 de bani.

Blănille de rînd 80 de bani și

Blănille late 1,20 bucata.

10) Valoarea lemnului lucrat anual este de lei 600 anual care material se desface prin țară și în orașele Tirgoviște și București.

11) Prețul unui metru cub de scinduri de orice calitate transportat la gara Pucioasa este de lei 11.

12) Oameni s-au stăpini care să intre în relațiuni cu Turcia și portul Smirna nu sînt în această comună.

Primăria comunei Runcu.

Prezentele informațiuni notate mai sus fiind adevărate se atestă de noi.

1899 decembrie 20

Primar,
ss. indescifrabil

Notar,
ss. indescifrabil

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 21.

23

Copie

(Pietroșița)

Spre rezultat la ordinul dv. no. 6606 am onoare a vă face cunoscut că în arondismentul acestei comune nu este decît un fierăstrău mic, joagăr care se întrebuințează pentru necesitățile locuitorilor.

Proprietarii din această comună posedă fierăstraie în munții din raionul comunelor Moroieni și Runcu, cei care punîndu-le în vederea dîșilor adresa Camerei de Comerț din Ploiești, ne-au răspuns că dîșii nu pot intra în relațiuni cu Turcia, că cel mai sistematic fierăstrău din localitate îl posedă dl. Moise N., care fierăstrău după cum ne încredințează proprietarul poate să taie într-un interval de 8 luni de zile cît poate lucra la munte pe an.

Stația cea mai apropiată de linie ferată este Pucioasa unde se poate transporta din munte un metru cub scinduri, fierăstraie orice dimensiuni cu prețul de transport de lei 10, că prețul unui metru cub (de) scinduri orice dimensiuni, este de lei 34 predate la Pucioasa.

Lucrătorii se întrebuințează la acest fierăstrău de la 40 la 50, dar și acesta ne-a răspuns tot ca ceilalți că nu pot face convențiuni.

Semnat Primar,
ss. indescifrabil

Pentru conformitate,
ss. indescifrabil

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 22.

24

Poliția oraș Tirgoviște
jud. Dîmbovița

1900 octombrie 19
Pr. la 20 octombrie

DOMNULE PREȘEDINTE

La adresa domniei voastre no. 486/900 am onoare a vă răspunde că în orașul Tirgoviște se găsește un singur fabricant de mezeluri, întrebunțînd carne de rîmători la fabricarea lor. El se numește Alexandru Dobrescu, supus austro-ungar.

Primiți asigurarea considerațiunii mele.

Capul poliției,
ss. indescifrabil

Director,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsul celorlalte subprefecturi și poliții din circumscripția camerei, comunicîndu-se Ministerului de rezultat la ordinul no. 46703/900.

Președinte,
ss. indescifrabil

D-sale dlui Președinte al Camerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 293.

25

Prefectura județului Dimbovița

T A B L O U

De numele, prenumele și locuința exportatorilor de vite și măcelarilor români, precum și prețurile cu care se vînd vitele îngrășate la abator aflate în cuprinsul acestui județ.

Exportatori	Măcelari
La Izvoarele 1 cu 160 lei	vînd cu 160 lei buc.
5 la Pietroșița „	7 la Pietroșița
1 la Colanu „	3 la Podu Bărbierului
1 la Răzvad „	8 la Găești
3 la Tîrgoviște „	8 la Tîrgoviște

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 47 bis.

26

Tribunalul Județului Dimbovița

1900 noiembrie
pr. la 9 noiembrie 1900

DOMNULE PREȘEDINTE

În referire la adresa dv. no. 530/900 am onoare a vă face cunoscut că la acest tribunal nu există înscrisă altă societate decît cea cooperativă numită „Vulturul“ pentru credit și economie al cărei sediu se află în orașul Tîrgoviște și care se găsește înscrisă în registru sub no. 22 din 19 maiu 1895.

Primiți vă rog dle Președinte asigurarea considerațiunii mele.

Președinte,
ss. indescifrabil

Grefier,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsurile celorlalte tribunale din circumscripția Camerei comunicîndu-se Ministrului de rezultat la ord. 80116/900.

Președinte,
ss. indescifrabil

Dlui Președinte al Camerei de Comerț și Industrie Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 368.

27

Poliția orașului Tîrgoviște

1900 maiu 15

DOMNULE PREȘEDINTE

La adresa dv. no. 230 din 6 maiu a.c. am onoare a vă face cunoscut că în orașul Tîrgoviște, meseria de cojocar s-a practicat din timpuri foarte îndepărtate și după cit am putut culege informațiuni, acum 50 de ani erau în Tîrgoviște vreo 10 cojocari, dintre care unii practicau cojocăria subțire, adică se ocupau cu îmblănitul scurteicilor, iar alții cu facerea cojoacelor și căciulilor. Astăzi se găsesc vreo șase care lucrează cojoace și căciuli. Aceștia sînt însă numai acei care au prăvălii, iar numărul lucrătorilor se ridică la 50.

Dacă este ceva de observat, este faptul că numărul cojocarilor subțiri s-a diminuat într-un mod foarte simțitor și aceasta se explică foarte ușor, în vremurile vechi populația orășenească purta malotelele ? un fel de scurteici lungi care astăzi la femei s-au înlocuit prin jachete și haine iar (la) bărbați prin paltoane.

Modul de organizare al cojocarilor de azi nu mai prezintă nimic important. În timpurile vechi toți lucrătorii erau puși sub administrația unui staroste care dacă i se prezenta vreo plîngere din partea vreunui lucrător cerea autorităților să i se satisfacă cererea. Pe de altă parte nici un cojocar nu putea argaja lucrători sau ucenici fără avizul său.

Primiți vă rog domnule Președinte asig. consid. noastre.

Capul poliției,
ss. indescifrabil

Director,
ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsurile celorlalte poliții și subprefecturi avîndu-se în vedere la necesitatea pentru care s-a cerut.

Președinte,
ss. indescifrabil

Dlui Președinte al Camerei de Comerț Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 209.

28

România
Subprefectura plășii
Ialomița
județul Dîmbovița

Bilciurești iunie 1900
Pr. la 8 iunie 1900

DOMNULE PREȘEDINTE

Ca rezultat al adresei domniei voastre no. 228 am onoare a vă face cunoscut că asemenea știință istorică cit a fost posibil am adunat din această plasă următoarea deslușire :

În cuprinsul acestei plăși, blănării de cojocari subțiri nu se găsesc, însă sînt blănării de cojocărie groasă de la care am luat informațiuni că, mai întii bagă pieile la argăseală în tărițe de grîu, după 15 zile le scot spălîndu-le în apă, după aceea le usucă și rade făcîndu-le misăgi, iar în urmă le întrebunțează pentru îmblănit și lucrări noi de cojoace și pieptare.

Binevoiți domnule Președinte a primi asigurarea considerațiunii mele.

Subprefect,

ss. indescifrabil

Se va conexa cu răspunsul celorlalte subprefecturi și poliții din circumscripția camerei spre a se avea în vedere la necesitatea pentru care s-a cerut.

Președinte,

ss. indescifrabil

Domniei sale domnului Președinte al Camerei de Comerț din Ploiești.

Camera de Comerț și Industrie Ploiești, dos. 5/1899, f. 213.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA VIETII SOCIAL-POLITICE DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA ÎN ANII 1922—1928

Dr. DUMITRU ANGELESCU

Prin eforturile enorme depuse de masele muncitoare, pînă în anul 1924, principalele răni ale primului război mondial au fost în general reparate. Apoi, ca urmare a dezvoltării capitaliste, pe plan mondial au sporit schimburile de mărfuri, s-a consolidat sistemul monetar și de credit și s-au creat condiții favorabile înființării unor uriașe monopoluri : „I. G. Farbenindustrie“, și „Vereignite Stahlwerke“ în Germania, „Imperial Chemical“ în Anglia, „Kreger“ în Suedia, „Mitsui Kojan“, „Mitsui Busan“ în Japonia, „J. Morgan“, „J. Rokefele“, „Dupont“, „William B. Allison“ în S.U.A. și altele. Exploatînd cu ferocitate, mai întii clasa muncitoare din propriile țări, acești giganți au jucat, în continuare, un rol important în viața politică internațională dintre cele două războaie mondiale¹. Ieșind din granițele naționale, folosind pentru imixtiune corupția, șantajul și forța, marile monopoluri și-au creat întinse zone de influență și au reușit să pună stăpînire pe numeroase piețe de aprovizionare și desfacere, pe guverne și pe țări întregi. Cîteva dintre ele : „Standard Oil“, „J. Rokefeler“, „Royal Dutch Schell“, „European Olfieds Lts“ și altele și-au întins stăpînirea și în industria petroliferă a județului Dîmbovița².

Analizînd perioada anilor 1922—1928 prin prisma marilor investiții și a volumului producției mondiale, se poate accepta teza că economia capitalistă a înregistrat, în această perioadă, o sensibilă dezvoltare ; viața politică însă a continuat să fie frămîntată. Afirmatia că între anii avîntului revoluționar și criza economică ar fi existat în lumea capitalistă „o stabilizare“ trebuie raportată, în primul rînd, la viața economică și mai puțin la cea politică. Perspectiva de a-și pierde prioritatea politică și pozițiile cheie în viața economică, ca urmare a creșterii rolului clasei muncitoare și al maselor populare, a împins virfurile cele mai înalte ale bur-

¹ Vezi N. N. Iakovlev, *Istoria contemporană a S.U.A.*, Ed. politică, București, 1963, p. 67—68. Goro Hani, *Istoria poporului japonez*, Ed. politică, București, p. 110—124, 131—162. Alexandru Vianu, *Istoria S.U.A.*, Ed. politică, București, 1973, p. 210—211, 230, 321. William Manchester, *Armele lui Krupp*, Ed. politică, București, 1973, p. 436—446, 484—499. În aceste lucrări sînt prezentate cîteva aspecte privitoare la modul cum s-au dezvoltat și la rolul jucat de acești giganți economici în viața politică internațională interbelică.

² Vezi Gh. M. Dobrovici, *Istoria dezvoltării economice și financiare a României*, București, 1934, p. 244—248. Vezi și Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, E.S.P.L.P., București, 1967, p. 191—204.

gheziei și moșierimii, dintr-o serie de țări, la măsuri ultra reacționare antimuncitorești și antipopulare, pe plan intern și la succesive concesii economice și politice pe plan extern.

Deși popoarele lumii au luptat pentru a-și apăra libertățile democrat-cetățenești, făcând în acest sens mari sacrificii³, între cele două războaie mondiale, dictaturile și fascismul s-au întins ca o plagă cancerigenă, copleșind rînd pe rînd : Ungaria, Italia, Bulgaria, Portugalia, Polonia, Jugoslavia, Germania, Austria, Grecia, Spania și au împins omenirea într-o nouă conflagrație planetară, la mai puțin de un sfert de veac de la prima. „Analiza evenimentelor din perioada 1920—1940 — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român — demonstrează că în Europa fascismul a putut triumfa, într-un mare număr de state, atît datorită unor cauze economice-sociale, cît și lipsei de unitate a clasei muncitoare, a comuniștilor și socialiștilor, a celorlalte forțe democratice antifasciste“⁴.

Perioada de dezvoltare generală a capitalismului a avut și pentru țara noastră, aproximativ, aceleași caracteristici fundamentale. Producția industrială s-a mărit cu circa 54% în comparație cu primii ani de după război⁵, iar ca urmare a dezvoltării și apariției unor noi ramuri ale economiei naționale numărul proletariatului industrial a crescut.

Între 1922 și 1928, România a fost guvernată nemijlocit de național-liberali cu excepția anilor 1926—1927, cînd țara a avut în frunte guvernele conduse de generalul Alexandru Averescu și Barbu Stirbey, dirijate însă tot de liberali și guvernînd după programul acestora⁶. Ca apartenență de clasă, guvernarea liberală a fost exponenta marii burghezii bancar-industriale, pe care a slujit-o cu loialitate. Printre alte măsuri social-politice importante, sub această guvernare s-a adoptat și prima constituție de după înfăptuirea unității naționale, care consfințind dominația de clasă a burgheziei și moșierimii, oglindea, într-o anumită măsură și unele dintre cuceririle democratice ale maselor populare în perioada avîntului revoluționar : votul universal, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, libertatea organizării și întrunirilor, a presei, a cuvîntului etc.⁷. O analiză atentă a Constituției din 1923 demonstrează însă că toate aceste

³ Vezi aspecte ale acestei lupte ; Gh. Zaharia, *Spre cel de al doilea război mondial*, în „Marea conflagrație a secolului XX“, Ed. politică, București, 1973, p. 210—230.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, Ed. politică, București, 1976, p. 20—21.

⁵ „Statistica minieră a României pe anul 1933“, p. 12.

⁶ Vezi C. C. Zotta, N. Tulceanu, *Partidele politice din România, istoricul lor și programul lor*, Tipografia Revistei Geniului, București, 1934, p. 89—98. Vezi și Al. Gh. Savu, *Sistemul partidelor politice din România 1919—1940*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 53—57, 77—81, 99—102.

⁷ Noua Constituție a fost adoptată de Adunarea Deputaților și de Senat la 26—27 martie 1923, promulgată printr-un Decret regal la 28 martie și publicată în „Monitorul Oficial“ la data de 29 martie același an. Ea enunța, dar nu garanta principalele drepturi și libertăți fundamentale cetățenești, ceea ce a dus în toți anii existenței sale la interpretări largi și contradictorii.

prevederi corespundeau în primul rând intereselor politice ale burgheziei și mai puțin maselor care erau împiedicate să uzeze de ele ⁸.

Fiind direct interesată, sub deviza PRIN NOI ÎNSINE, guvernarea liberală a promovat o politică de dezvoltare a capitalului bancar-industrial român, unde deținea o bună parte a acțiunilor. Guvernele din anii „stabilizării relative a capitalismului” au încurajat și au sprijinit marea burghezie, grupată în Partidul Liberal, să exploateze bogățiile țării și să-și consolideze pozițiile cheie în economia națională. Această politică, concretizată printre altele și prin adoptarea „Legii minelor” din 4 iulie 1924 și a noilor tarife vamale protecționiste din iulie 1924 și aprilie 1927, a declanșat opoziția vehementă a cercurilor capitaliste occidentale care aveau și ele mari investiții sau controlau aproape în exclusivitate producția dintr-o serie de ramuri ale industriei românești. În fața acestei opoziții, fără a renunța la deviza PRIN NOI ÎNSINE, guvernarea liberală a trebuit să facă numeroase concesii capitalurilor străine. Prin modificarea „Legii minelor”, la 6 decembrie 1925 (de pildă), guvernul a renunțat la principiul favorizării exclusive a capitalurilor românești și a acordat avantaje (prevăzute inițial numai societăților anonime române) „tuturor societăților cu capital și consiliu de administrație în majoritate românesc” ⁹. În majoritate românesc, însemna, potrivit noii reglementări, scăderea cotei de participare a capitalului românesc la activitatea societăților anonime de la 60% la 50,1%. Marșarierul legislației economice liberale a însemnat și pentru industria locală cedarea oficială a unei cote de 49,9% din întreaga producție de țitei, iar pentru muncitori o dublă exploatare.

Cu toate limitele sale burgheze, politica economică dusă de liberali, în anii 1922—1924 a contribuit totuși la dezvoltarea forțelor de producție, la creșterea potențialului și a producției industriale a României, dar și în această perioadă, ponderea în economia națională a continuat s-o dețină tot agricultura ¹⁰.

Citeva considerații cu privire la economia locală în anii 1922—1928. Creșterea numărului de muncitori.

Dezvoltarea capitalistă s-a resimțit în chip vremelnice și în viața social-economică a județului. Liberalii s-au străduit să atragă la politica lor un număr cât mai mare de aderenți și să-și consolideze baza economică. În organizațiile locale ale P.N.L. s-au grupat în special industriași, acționari, negustori și o parte a intelectualilor cu pretenții sau speranțe de parvenire. În general, orașele dimbovițene, dar mai ales Tîrgoviștea și Morenii au trecut printr-un pronunțat proces de urbanizare, spre deosebire de sate care au rămas la fel de înapoiate ca și înainte de primul război mondial. În reședința județului s-au ridicat o serie de edificii publice, iar altele au fost începute: „Tribunalul județean”, localurile liceelor „Carabela”, „Comercial”, „Industrial de băieți”; s-au modernizat stațiile de cale ferată de la Tîrgoviște, Titu, Fieni, Pucioasa, s-au pavat și pietruit citeva șosele și străzi, s-a extins iluminatul electric, s-au cons-

⁸ Vezi N. Petreanu, *Mișcarea muncitorească și legislația muncii în anii stabilizării relative a capitalismului (1922—1928)* în „Mișcarea muncitorească și legislația muncii în România, 1864—1944”, Ed. Științifică, București, 1972, p. 103.

⁹ Vezi „Monitorul Oficial” din 7 decembrie 1925.

¹⁰ Vezi N. N. Constantinescu, *Situația clasei muncitoare din România în perioada stabilizării relative a capitalismului*, „An. Ist.”, VIII, 1962, nr. 3, p. 104—105.

truit citeva poduri metalice și de lemn peste riurile Ialomița și Dimbovița, s-a lărgit rețeaua de prăvălii, magazine, sucursale comerciale și bancare etc. Pe versantul de sud al Muntelui Dobrești, în comuna Moroieni au început lucrările renumitului Sanatoriu T.B.C. (unul dintre cele mai mari din lume), fabricile de produse textile de la Brănești și cea de ciment de la Fieni au obținut succese marcante în producție.

Dinamic, între anii 1922—1928, principalele ramuri ale economiei dimbovițene cunosc mai întâi o rapidă refacere și apoi o sensibilă dezvoltare. În 1924, la cele 20 de întreprinderi cu cîte 40—500 de lucrători se mai adaugă alte 5 cu un număr total de 750 de salariați¹¹. Pînă în anul 1927 numărul acestora a ajuns la 26 cu 8 540 de salariați, mărindu-se în anii următori¹². În afară de înmulțirea și dezvoltarea schelelor petrolifere, care concentrău cel mai mare număr de angajați și dădeau o cantitate de 2.663.836 t țiței anual¹³ (cam 54% din întreaga producție națională a vremii), în acești ani a crescut și producția de cărbune din bazinul carbonifer Sotînga-Doicești-Aninoasa. În 1927 numărul minelor era de 19, iar al minerilor a crescut de la 2 600 în 1922, la circa 4 000 în 1928¹⁴. Din 1923 și pînă în 1924 numărul de muncitori de la schela petroliferă a societății „Lemoine” (Gura Ocnitei) s-a mărit de la 12 la 178. Al salariaților de la schela „Banca minelor” din aceeași localitate s-a ridicat, în același timp, de la 6 la 146, iar în schelele societății „Sirius” lucrau în 1928 mai mult de 1 000 angajați¹⁵, ca să luăm numai aceste exemple din industria extractivă locală. Între anii 1924—1928 s-au dezvoltat și celelalte ramuri ale industriei dimbovițene: Societatea forestieră „Moroieni” a ajuns la circa 2 000 de salariați „Teșătoria mecanică Stan Răzescu-Brănești” la 300 lucrători și lucrătoare*, Fabrica de ciment „Dimbovița” de la Fieni la 500, „Întreprinderile CERES” din Titu la circa 400 de salariați, rafinăriile de petrol „Ion Grigorescu” și „Carmen petrol” la cîte 90—120 fiecare¹⁶. Pe lîngă toți aceștia, mai exista în anul 1928 un număr de circa 500 arsenalisti¹⁷, peste 500 ceferiști și peste 4 000 muncitori și specialiști la șantierele societății IALOMIȚA (angajată de primăria Capitalei să construiască hidrocentralele de la Dobrești și Gilma din comuna Moroieni)¹⁸. După datele oficiale, în 1928, în județul Dimbovița mai activau circa 2 100 lucrători și meseriași în atelierele meșteșugărești par-

¹¹ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 7/1929, f. 11.

¹² „Statistica minieră a României pe anul 1935”, p. 28—29.

¹³ *Idem*, p. 162.

¹⁴ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 11/1928, f. 73.

¹⁵ *Ibidem*, dos. nr. 8/1924, f. 56—57.

* Printre aceștia se aflau și cîțiva specialiști germani și cehoslovaci (pentru scurt timp). Stan Răzescu a trăit pînă în 20 aprilie 1940, locuind într-o casuță din grădina vechii fabrici. Ținea să-și conducă singur afacerile și din această cauză Consiliul de administrație (format în cea mai mare parte din fiii, fiicele și ginerii săi) avea un rol minor. A făcut și citeva opere edilitare pentru comuna Brănești: Cinematograf (printre primele din țară), localul actualului cămin cultural, o biserică monumentală și citeva case pentru cele mai credincioase ajutoare în exploatarea forței de muncă. La moartea sa, Nicolae Iorga îl califica drept „unul dintre ctitorii industriei textile românești” (Vezi articolul intitulat *Stan Răzescu*, publicat de Nicolae Iorga în „Neamul Românesc” an. XXXV, nr. 104 din 12 mai 1940).

¹⁶ *Ibidem*, f. 117—118. Vezi și dos. nr. 9/1932, f. 13—15.

¹⁷ Colectiv, *Uzina de Utilaj Petrolier Tirgoviște. file de monografie 1872—1972*, Galați, 1972, p. 37, 115.

¹⁸ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 19/1929, f. 4—5.

ticulare și alte citeva sute de ucenici și vânzători în prăvălii și magazine ¹⁹. Acest număr însemnat de muncitori reprezenta o importantă forță de muncă, de pe urma căreia patronii din țară și din străinătate, cum și statul burghezo-moșieresc obțineau profituri uriașe, dar în același timp și o însemnată forță de luptă, care în mai multe împrejurări s-a ridicat cu hotărîre împotriva exploatării și a nedreptăților sociale.

Citeva considerații cu privire la nivelul de trai al maselor.

Deși în anii 1922—1928 s-a înregistrat, așa cum am arătat, o creștere considerabilă a producției, această îmbunătățire nu s-a reflectat în mod corespunzător și în nivelul de trai al muncitorilor. Îmbunătățirile de salarii, care s-au făcut, n-au fost în măsură să acopere decît în parte nevoile minime ale muncitorilor, deoarece, paralel cu creșterea veniturilor s-au înregistrat și urcări de prețuri la produsele de largă necesitate. În 1925, de exemplu, unui muncitor care obținea un salariu de 1 900 pînă la 2 000 lei, i-ar fi trebuit de fapt cam 6 500 lei pentru întreținerea unei familii tip ^{**}. În 1928, aceluiași muncitor i-ar fi trebuit cam 7 000 lei față de 3 500—4 000 la cît crescuseră cele mai mari salarii muncitorești ²⁰.

Sesizînd starea de spirit a muncitorilor, Inspectoratul Muncii din Tîrgoviște a atenționat de mai multe ori Ministerul Muncii și organele locale de stat că decalajele dintre veniturile și nevoile muncitorilor vor duce inevitabil la izbucnirea unor conflicte de muncă. În rapoartele anilor 1924 și 1926, descriind, printre altele și starea mizerabilă în care lucrau minerii, acest inspectorat preciza : „Galeriile sunt pline de igrasie, neaerisite ceea ce determină existența unui mare număr de bolnavi t.b.c.“. Se mai arată faptul trist că la cei peste 4 000 de mineri din județ exista un singur medic (și acesta greu de găsit sau de abordat), că ziua de lucru varia între 10—14 ore și că „rareori acești mineri depășesc vîrsta de 55 de ani“ ²¹. Reluînd și citeva dintre observațiile mai vechi, cu privire la legislația muncii, la 26 iulie 1927 Inspectoratul Muncii conchidea că „nerespectarea legii repausului duminical se face cu acordul tacit al conducătorilor politici din fruntea județului și orașelor“ ²². O asemenea afirmație, emanată din partea unei instituții oficiale a statului burghez, la numai doi ani după ce /sub influența maselor /Parlamentul țării fusese nevoit să voteze (la 18 iunie 1925) „Legea repausului duminical“ ²³, era o dovadă că întreprinderile și patronii sfidau legile țării, cu îngăduința organelor de ordine ale aceleiași țări. De altfel, în octombrie 1927, inspectoratul este nevoit să intervină formal și să ceară Poliției orașului Tîrgoviște să ia măsuri împotriva unor comisari și subcomisari care foloseau bătaia „pînă la sînge“, împotriva muncitorilor care agitau problema res-

¹⁹ Ibidem, dos. nr. 11/1927, f. 76.

^{**} Familie tip muncitorească însemna după realitățile vremii : soț salariat, soție nesalariată, 2—3 copii minori și cite 2—3 bătrîni de întreținut.

²⁰ Ibidem, dos. nr. 11/1925, f. 75. Vezi și Mircea Alexandrescu, *Situația social-economică și lupta maselor din județul Dimbovița între anii 1922—1932*, în „Scripta Valachica“ (Tîrgoviște), 1973, p. 274.

²¹ Vezi Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate 1923—1933*, București, 1934, p. 332—335.

²² Arh. st. fil. Db., fond. Inspect. M., dos. nr. 10/1924, f. 12.

²³ Ibidem, dos. nr. 8/1926, f. 113—114.

pectării amintitei legi²⁴. În 1927 numărul plîngerilor adresate numai Inspectoratului Muncii din Tîrgoviște, prin care muncitorii din județ reclamau abuzurile, bătăile, degradările morale și știrbirea nejustificată a salariilor etc. este atît de mare, încît o parte din ele alcătuiesc două volume cu aproape 1 000 de file²⁵. Cu toate că realitatea, destul de tristă, era binecunoscută de opinia publică, printre altele și pentru faptul că numeroase publicații demascau și luau poziție critică împotriva tuturor brutalităților comise, organele statului burghezo-moșieresc nu acționau în spiritul legalității, în sensul de a ancheta și a veni în apărarea celor prejudiciați. Anchetele erau în general superficiale și lipsite de măsuri corespunzătoare. Referindu-se la această stare de lucruri „Socialismul” din 3 septembrie 1922 arăta printre altele că : „În toate cazurile de greve și conflicte de muncă statul se găsește în mod automat de partea patronului ajutîndu-l prin intervenți polițiste, or chiar prin rechiziționarea fabricilor și militarizarea muncitorilor”. „Dreptul” autorităților, de a interveni după plac în conflictele de muncă dintre muncitori și patroni (dar numai de partea patronilor), era îngăduit chiar de articolul 127 al Constituției din 1923, prin care era autorizată „la nevoie”, „decretarea stării de asediu” și, de asemenea, de Decretul-lege nr. 4 100 din 1924 pentru repri-marea așaziselor „infracțiuni contra liniștei publice”²⁶.

În afară de nerespectarea repausului duminical, de maltratările la care erau supuși, numeroși muncitori din județul Dîmbovița au fost de mai multe ori înșelați la salariul cuvenit pentru munca prestată. De exemplu, în 1923, la minele de cărbuni „Valea Pietrii” și „Carbon” din Sotînga, „peste 160 de lucrători au rămas neplătiți pe ultimele luni (septembrie și octombrie n.n.) și aproape muritori de foame”²⁷. Deși muncitorii s-au plîns împotriva acestei măsuri arbitrare a patronilor, autoritățile de stat n-au încercat să intervină în sprijinul lor. Justificarea că administrațiile întîmpinau greutăți în legătură cu desfacerea, chiar dacă ar fi fost pe deplin reală, nu însemna în ultimă instanță decît încă o dovadă a fragilității economiei capitaliste, a neputinței regimului de a face față propriilor sale probleme de ordin social-economic. Neprimirea salariilor cuvenite pentru munca prestată n-a fost un fenomen izolat, ci des întîlnit și la alte întreprinderi : Fabrica de spirt din Ulmi, Fabrica de cherestea a societății „Moroieni”, schelele petrolifere, „Arsenalul Armatei” din Tîrgoviște etc.

Cu toată evidenta dezvoltare economică înregistrată de România între anii 1924—1928, statul burghezo-moșieresc n-a putut face față însă maladiilor cronice ale orînduirii sale : ofensiva prețurilor împotriva veniturilor oamenilor muncii, instabilitatea monetară, crizele economice (chiar dacă în această perioadă au fost meteorice), șomajul și altele. Dovadă a acestei neputințe este și faptul că în plină dezvoltare capitalistă încep să apară semnele unei crize pe care chiar Ministerul Muncii o semnalează ca iminentă. Printr-o circulară datînd din luna iunie 1925, acesta face

²⁴ Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 111 din 20 iunie 1925 și în „Viața muncitorească” din 21 iunie 1925.

²⁵ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 12/1927, f. 15.

²⁶ *Ibidem*, dosarele 5—6 și 7 în întregime.

²⁷ Vezi „Monitorul Oficial” nr. 282 din martie 1923 și nr. 279 (partea I) din 19 decembrie 1924. Vezi și N. Petreanu, *Op. cit.*, p. 105—108.

cunoscut inspectoratelor muncii din țară că „unele ramuri ale industriei au intrat într-o situație grea și care ar putea să creeze o criză de șomaj”²⁸. Întrădevăr, pe plan local, încă din anii 1925—1926 se înregistrează o serie de fenomene de acest gen. În afară de unele concedieri temporare, la schelele societății „Creditul minier” — Ochiuri și „Sirius” — Gura Ocniței²⁹, mai exista pericolul ca în august 1926 alți 300 de lucrători de la exploatarea forestieră să rămână fără lucru deoarece Căile Ferate nu asigurau vagoanele necesare pentru transportul materialelor la beneficiari³⁰. Din aceeași cauză și în același timp, unele mine își reduc temporar producția de cărbune.

Cîteva aspecte ale mișcării muncitorești din județul Dîmbovița în anii 1922—1928.

Trebuie menționat de la început că în anii 1922—1928 în județul Dîmbovița nu s-au înregistrat lupte sociale de amploarea celor din anii precedenți sau ca cele din anii crizei economice, datorită în primul rînd măsurilor represive luate de autoritățile statale, după scoaterea P.C.R. în afara legii. În toată această perioadă însă, evenimentele politice majore din țară au avut un puternic ecou și au primit la timp replica sau aprobarea mișcării și opiniei publice a maselor populare locale, printr-o serie de acțiuni revoluționare demne de consemnat. Prin toate formele de manifestare, mișcarea revoluționară din Dîmbovița s-a opus politicii liberalilor, care era bazată pe abuzuri, teroare jandarmerească și cenzură. În perioada mai 1921 — iunie 1922, muncitorii dîmbovițeni s-au alăturat cu toată energia acțiunilor de protest împotriva faimosului proces din Dealul Spirii, prin care regimul burghezo-moșieresc se străduia să-i condamne, în special, pe congresiștii din mai, care votaseră afilierea necondiționată la Internaționala a III-a comunistă. În aceeași măsură ei luptau pentru obținerea dreptului de organizare și reprezentare cum și pentru cucerirea unor libertăți democrat cetățenești strict legitime și de altfel promise de guvernele din timpul primului război mondial: libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor, o nouă constituție, reforme social-economice (în special cea agrară etc.). Cu ocazia mai multor întruniri de la Tîrgoviște muncitorii cereau ca primă măsură „eliberarea urgentă a celor închiși — motivînd că reținerea și judecarea lor înseamnă un act de mare ilegalitate”³¹. Astfel de întruniri aveau loc și în schelele petrolifere de la Ochiuri, Gura Ocniței, cum și în alte centre muncitorești. La Măreni, cei peste 200 de petroliști, întruniți la data de 21 aprilie 1922 au hotărît să facă o intensă propagandă și mobilizare cu scopul ca la data de 1 Mai să se adune toți petroliștii la Ploiești în scopul de a protesta împotriva arestării și judecării congresiștilor³².

Ca urmare a acțiunilor energice organizate de clasa noastră muncitoare, la 10 iunie 1922, printr-un decret regal un număr de 213 deți-

²⁸ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 6 bis/1923, f. 36 și 220.

²⁹ Vezi Circulara în original la Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 11/1927, f. 76—77.

³⁰ Arh. st. fil. Db., *fond. Inspect. M.*, dos. nr. 10/1926, f. 21.

³¹ *Ibidem*, dos. nr. 13/1927, f. 64 verso.

³² *Ibidem*, *fond. Prefect. jud. Db.*, dos. nr. 8/1922, f. 18.

nuți politici au fost amnistiați și eliberați³³, ceea ce, fără îndoială, a constituit un succes al luptei revoluționare la care și-au adus o reală contribuție și muncitorii din județul Dîmbovița.

În condițiile nou create, după eliberarea principalilor fruntași ai P.C.R., în zilele de 3—4 octombrie 1922 are loc la Ploiești Conferința Partidului Socialist Comunist din România (transformată în timpul lucrărilor în Congresul al II-lea al P.C.R.), care adoptă Statutul partidului și alege primul Comitet Central, avîndu-l în frunte pe Gheorghe Cristescu ca secretar general³⁴.

Alegerea lui Gheorghe Cristescu în această importantă funcție a fost primită cu satisfacție de muncitorii dîmbovițeni. El era binecunoscut în zonă datorită bogatei activități politice desfășurate în anii precedenți. (La alegerile pentru Camera și Senat din vara anului 1920, trecînd peste piedicile puse de autorități, locuitorii din comunele: Vișinești, Glodeni, Răzvad, Gura Ocnitei și Tirgoviște au reușit să înscrie pe listele de candidați numele socialiştilor Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Dumitru Aricescu, Ion Sion și Alexandru Popescu³⁵. Numărul mare de voturi obținute de acești candidați l-a determinat pe Petre Constantinescu-Iași să declare, imediat după aflarea rezultatelor, că „alegătorii dîmbovițeni sînt conștienți de menirea lor“³⁶.

După Congresul al II-lea al P.C.R. în schelele petrolifere s-a înregistrat o nouă acțiune de reorganizare a secțiunilor partidului și a sindicatelor. Activiști marcantși și cu veche experiență au inițiat în diferite localități expuneri și dezbateri pe tema noilor probleme și orientări politice. Gheorghe Cristescu a vorbit, în ziua de 21 decembrie 1922, despre „sarcinile noi ale partidului în etapa actuală, cerînd ca muncitorii să-și strîngă rîndurile împotriva capitalurilor“, iar la Moreni, Schela Mare și Ochiuri s-au prezentat și alți lideri de la centru care au pus în discuție „chestii curente și de trai ale muncitorilor“³⁷.

Alarmate de afirmarea tot mai mare a muncitorimii în viața social-politică a țării, de perspectiva polarizării în jurul P.C.R. a tuturor forțelor democratice și patriotice ale societății noastre, în speranța că va decapita mișcarea muncitorească, burghezia și moșierimea au scos în 1924 în afara legii partidul comunist, pretextînd că activitatea sa și a celorlalte organizații muncitorești ar contraveni siguranței statului³⁸. Deși după această dată P.C.R. a fost lipsit de posibilitatea de a activa în chip liber și legal, el a reușit totuși să se adapteze la noile condiții și să inițieze importante acțiuni revoluționare în întreaga țară. Desfășurîndu-și activitatea în condiții deosebit de grele, începînd din 1924 și pînă în august 1944, P.C.R. a fost nevoit să-și țină congresele și plenarele în străinătate. Congresul

³³ „Legea Nouă“ an IV nr. 201 din 23 aprilie 1922.

³⁴ „Monitorul Oficial“ din 10 iunie 1922.

³⁵ „Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922“, E.P.L.P., București, 1953, p. 394. Vezi și „Socialismul“, nr. 192, 195, 196 din 8, 19 și 22 octombrie 1922.

³⁶ Arh. st. fil. Db., *fond. Tribunalul Db.*, dos. nr. 222/1920 (secția I), f. 1, 7, 8 și 178—185, Apud Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Noi documente privind activitatea socialiştilor dîmbovițeni în preajma creării P.C.R.*, în „Acta Valachica“, Tirgoviște, 1972, pp. 17—40.

³⁷ „Socialismul“ din 23 iulie 1920 (Articolul *La țară*).

³⁸ Arh. st. fil. Db., *fond. Siguranță*, dos. nr. 1/1922, f. 114.

al III-lea s-a ținut în luna august 1924 la Viena, Congresul al IV-lea în iunie 1928 la Harcov, Congresul al V-lea în decembrie 1931 la Moscova³⁹. Deși în lucrările și hotărârile congreselor și plenarelor din această perioadă s-au resimțit negativ unele practici și măsuri impuse de Comintern, P.C.R. a găsit căile și puterea pentru a face față atît luptelor fracționiste din interior cît și atacurilor din afară și a ieșit totdeauna victorios.

Învingînd numeroase greutăți, P.C.R. a reușit ca în anii guvernării liberale să editeze o serie de publicații, să creeze organizații politice de masă legale sau semilegale și să se situeze în fruntea forțelor progresiste ale societății românești. Din 1925 și pînă în 1930 au apărut la București: „Viața muncitoare“, gazetă a Uniunii Sindicatelor Unitare din România, apoi seria a II-a a revistei „Lupta de clasă“ (1926—1939) și altele. Din inițiativa și sub îndrumarea P.C.R. s-au creat organizațiile politice de masă: „Liga drepturilor omului“ (1923—1928), „Liga contra teroarei“ (1925) și „Blocul Muncitoresc Țărănesc“ (1926—1931) cu săptămînalul său „Înainte“ (1926—1930)⁴⁰. Prin întreaga activitate a acestor organizații și publicații, prin curajoasa muncă politică și organizatorică desfășurată de activiștii săi încercați, în condiții de cruntă teroare, P.C.R. a reușit să se mențină în fruntea clasei muncitoare și să conducă cu eroism lupta poporului nostru împotriva regimului burghezo-moșieresc. Activitatea unora dintre aceste organizații s-a resimțit și în județul Dîmbovița.

Împotriva guvernării liberale s-a ridicat după octombrie 1926 și Partidul Național Țărănesc născut din fuziunea Partidului Național din Transilvania cu Partidul Țărănesc condus de Ion Mihalache. Noua formație politică, reprezentînd interesele unei alte părți a burgheziei românești (burgheziei mijlocii) și avînd la baza politicii economice deviza **PORTILOR DESCHISE** pentru capitalurile străine, a devenit cel mai puternic oponent legal al liberalilor. În lupta pentru acapararea puterii, P.N.T. a folosit și el același cortegiu de promisiuni și amenințări, inclusiv șantajul cu aducerea în fruntea țării a lui Carol II, ceea ce alarma pe I.I.C. Brătianu și echipa sa⁴¹.

Evenimentul, care s-a dovedit, nu peste multă vreme, o dată tristă a istoriei noastre naționale, a fost înființarea în martie 1923 a organizației teroriste de tip fascist „Liga Apărării Național Creștine“ (din 1930 „Garda de fier“, din 1935 „Totul pentru țară“), care a devenit după 1935 „Coloana a V-a“ a Germaniei hitleriste în România⁴².

Înscriindu-se în fluxul general al acestor frămîntări sociale, mișcarea muncitorească locală s-a desfășurat în cadrul și pe fondul importanțelor

³⁹ Vezi mai pe larg Florian Tănăsescu, *P.C.R. — promotor al luptei pentru realizarea unității muncitorești de acțiune, factor esențial în afirmarea proletariatului în viața social-politică a României în anii 1921—1933*, în „Partidul Comunist Român în viața social-politică a României 1921—1944“, Ed. militară, București, 1971, p. 63.

⁴⁰ Vezi mai pe larg „Documente din istoria Partidului Comunist din România 1923—1928“, E.P.L.P., București, 1953, p. 234—235. Vezi și „Documente din istoria Partidului Comunist din România 1929—1933“, E.S.P.L.P., București, 1954, vol. III, p. 432, 545. Vezi și N. Petreanu, *P.C.R. în viața politică a României în anii 1921—1933. Momente și semnificații*. „An. Ist.“, XVIII, 1972, nr. 4.

⁴¹ „Korunk“ — ediția în limba maghiară.

⁴² Vezi mai pe larg A. Petric, *Criza dinastică (1927—1930)*, „An. Ist.“, XIV, 1968, nr. 2—3, p. 186—201. Vezi și „Cuvîntul“ din 9 noiembrie 1927, „Dreptatea“ din 13 mai 1928.

evenimente politice, care s-au petrecut în România anilor 1922—1928, ca parte componentă a acesteia. Până la scoaterea P.C.R. în afara legii, în județul Dimbovița au desfășurat activitate legală o serie de fruntași ai partidului comunist printre care : „Marcel Pauker, David Trinkelnstein, zis Fabian, Elec Köblos, Nicolae Popescu zis Doreanu, Eugen Pop, Carol Albert veniți de la București“⁴², în afara celor care erau mai bine cunoscuți în această zonă : Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Constantin Mănescu și alții. Prima dintre acțiunile muncitorești îndreptată împotriva regimului burghezo-moșieresc în această perioadă, pe plan local, a fost greva din 4 martie 1922 de la minele de cărbuni „Carbon“ din Șotînga, cu care ocazie „au încetat lucrul 160 bărbați, 8 femei, 4 copii pentru a protesta împotriva concedierii unor lucrători“⁴³, tovarăși de-ai lor de muncă și suferință, reprezentînd un act de solidaritate cu ei. Tot în bazinul carbonifer, „în ziua de 20 noiembrie 1923 toți lucrătorii de la mina de lignit „Valea Pietrii“ au încetat lucrul pentru neachitarea salariilor“⁴⁴. În loc să intervină pentru sprijinirea cererilor legitime ale minerilor, autoritățile județene au cerut (în luna aprilie 1924) Ministerului Muncii să treacă de urgență la verificarea Uniunii Generale a Sindicatelor, „întrucît — se spune într-o adresă — în diferite ocazii aceasta agită și alarmează pe muncitori“⁴⁵. Constatînd că în unele schele și întreprinderi locale agitația se intensifică, la 30 aprilie 1924, Prefectura a luat o serie de măsuri represive. A dat indicația (deși sărbătorirea zilei de 1 Mai era îngăduită pentru muncitorii din sindicatele patronate de stat) „să nu se admită în nici un caz manifestații de stradă“. S-a ordonat, de asemenea, urmărirea comuniștilor *Moritz Grumberg, Ion Rădulescu, Ion Bărbulescu* și a altora „care intenționează ca la 1 Mai să scoată muncitorii pe străzi“⁴⁶. Pe baza acestei dispoziții, în zilele de 1 și 2 mai 1924, au fost efectuate percheziții la mai multe cluburi și cămine muncitorești din Tîrgoviște, Găești și Pucioasa, cum și la locuințele mai multor muncitori din localitățile Gura Ocnitei, Ocnița și Șotînga și Răzvad cunoscuți pentru vederile lor comuniste. La terminarea cercetărilor, autoritățile au hotărît să se instituie o pază neîntreruptă atît în schelele petrolifere, cît și în comuna Șotînga pentru a se preveni orice încercare de „revoluție“⁴⁷.

După scoaterea P.C.R. în afara legii, în iulie 1924, activitatea cluburilor muncitorești a fost interzisă, dîndu-se indicația ca materialele de propagandă găsite să se confişte și să se distrugă, dar măsura n-a dus la desființarea totală a propagandei comuniștilor și socialiștilor, așa cum scontau autoritățile. Periodic, în diferite localități apăreau manifeste și alte materiale care se difuzau fie de către „agitatori necunoscuți“, fie

⁴² A. Petric, *Cu privire la periodizarea fascismului în România*, în „Împotriva fascismului“, Ed. politică, București, 1971, p. 44—53. Vezi și Gh. I. Ioniță, *P.C.R. în fruntea mișcării revoluționare democratice antifasciste 1934—1940*, „An. Ist.“, 20, 1971, nr. 2.

⁴³ Arh. st. fil. Db., fond. Prefect. jud. Db., dos. nr. 58/1924, f. 109, apud Eugen Fruchter, în *Momente din istoria mișcării revoluționare și democratice a tineretului dimbovițean*, Tîrgoviște, 1972, p. 37.

⁴⁴ Ibidem, fond. Inspect. M., dos. nr. 6 bis/1923, f. 15.

⁴⁵ Ibidem, f. 36 și 38.

⁴⁶ Ibidem, dos. nr. 3/1923—1924, f. 10.

⁴⁷ Ibidem, fond. Prefect. jud. Db., dos. nr. 58/1924, f. 110—112, apud Eugen Fruchter, op. cit.

de către debitanții din județ. La 8 ianuarie 1926 (de pildă), Poliția din Tîrgoviște, fiind sesizată de conținutul „agitatoric și incendiar“ al unor articole din presa democratică, ordonă confiscarea unui număr de 183 de exemplare din ziarul „Lupta“ și punerea sub urmărire a celor bănuți de procurarea și desfacerea lor. În aceeași vreme, șeful jandarmilor din Pucioasa raporta Legiunii județene că „muncitorii care lucrează la sonde aduc manifeste comuniste și sînt cu idei subversive“⁴⁸.

Cu toate eforturile pe care autoritățile locale le făceau, invocînd prevederile „Legii Mîrzescu“, pentru a împiedica și a interzice demonstrațiile de 1 Mai, muncitorii din Dimbovița au reușit totuși ca în anii 1924—1928 să sărbătorească aproape cu regularitate această zi, atît prin mitinguri și conferințe publice, cît și prin distracții cîmpenești. În anul 1927, demonstrațiile de 1 Mai au căpătat o apreciazabilă amploare în orașele Tîrgoviște și Moreni, unde, așa cum consemnează cîteva izvoare locale, mai multe sute de muncitori împreună cu familiile lor au ascultat conferințe și au strigat lozinci patriotice și internaționaliste⁴⁹. Întrunirile cîmpenești din această perioadă aveau loc, după cum mărturisesc veteranii acțiunilor, în pădurile de la Priseaca, Gheboieni, Gura Ocnitei și la marginea orașului Pucioasa (pe Dealul Pătrana). Merită admirație faptul că muncitorii dimbovițeni se întîlnesc și în prezent cu ocazia unor serbări cîmpenești, tot în aceste locuri pitorești ale județului⁵⁰.

Cu toate că, potrivit „Legii Mîrzescu“ asocierea în scopul luptei împotriva regimului burghezo-moșieresc constituia un „delict contra liniștei publice“ și se pedepsea cu amendă și închisoare, muncitorii dimbovițeni au găsit totuși căile de a-și exprima atașamentul față de Partidul Comunist Român și puterea de a înfăptui politica acestuia. Cu ocazia alegerilor comunale din 1925 se constată că sindicatele petroliste de la Moreni și Gura Ocnitei au aderat, din proprie inițiativă, la comitetele de front unic alcătuite la Ploiești, Cîmpina și Moreni, iar cu ocazia alegerilor comunale din 1926, 1927 și 1928, la Tîrgoviște, Găești, Moreni și Pucioasa ele au susținut din plan propaganda electorală desfășurată de simpatizanții „Blocului Muncitoresc Țărănesc“ îndeminîndu-i pe membrii lor să voteze candidații acestuia. În timpul campaniei electorale din iunie-iulie 1927, autoritățile locale din Tîrgoviște și din alte localități se plîng că în rîndurile lucrătorilor de la schele petrolifere au loc frămîntări, reprezentînd o mai veche stare de nemulțumire față de politica guvernului, mai ales după modificările aduse legii minelor. Ziarul „Avîntul“ din 24 iunie arată că „de fapt conducătorii socialiști și comuniști, deși nu este voie, se adună cu scopul ca Blocul să primească mai multe voturi“. Într-adevăr, astfel de întruniri aveau loc la Moreni, Gura Ocnitei, Răzvad și în alte centre și se bucurau de sprijinul muncitorilor și funcționarilor din localitate. Întrunirile erau strict supravegheate de agenții siguranței și de cele mai multe ori împiedicate de autoritățile județene prin intimidarea și arestarea organizatorilor. Toate aceste acțiuni voluntare și îndrăznețe dovedesc o însemnată mutație a nivelului de înțelegere al mun-

⁴⁸ *Ibidem*, f. 124—125.

⁴⁹ *Ibidem*, dos. nr. 18/1924, f. 111.

⁵⁰ Datele sînt culese de la ilegaliștii Ion Dan Stănescu din Tîrgoviște, Valeriu Bucur din Moroieni, Alexandru Irimescu din Moreni, Maria Dumitrache din Tîrgoviște.

citorilor față de problemele majore (și cu implicații mai largi), care frământau societatea românească din acea vreme, o participare mai conștientă la viața politică, fără de care nici problemele social-economice nu se puteau rezolva în favoarea dreptelor lor revendicări.

Desigur, că o problemă la fel de importantă pentru clasa noastră muncitoare rămânea, în continuare, situația sa materială, pentru îmbunătățirea căreia se cerea o mai echitabilă salarizare și o mai energică apărare a legislației muncii de către organele de stat, împotriva abuzurilor practicate de patronat. Deși muncitorii considerau greva ca un mijloc extrem de rezolvare a diferendelor cu administrațiile, totuși între anii 1922—1928 în județul Dimbovița se înregistrează numeroase întreruperi ale lucrului. Potrivit unor calcule recente, la baza cărora stau o serie de documente ale vremii, rezultă că în perioada analizată, pe plan local, au avut loc 15 conflicte colective de muncă^{***}, la exploatările forestiere (la care au participat peste 1 000 de salariați), 11 conflicte la schelele petrolifere, 9 la exploatările carbonifere, 3 la căile ferate, în afară de cele neconsemnate produse la „Arsenalul Armatei“ din Tirgoviște și la alte întreprinderi din județ⁵¹. Toate aceste frământări demonstrează cu prisosință faptul că, deși P.C.R. ca și alte organizații muncitorești era scoase în afara legii, chiar dacă împotriva clasei muncitoare s-au dezlănțuit în acești ani intense represalii, mișcarea revoluționară n-a putut fi înfrântă. Ea și-a continuat drumul său, înregistrând pe lângă vremelnice înfringeri și succese demne de apreciat. Referindu-se la anii când comuniștii au fost ținuti în afara legii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R., arată că : „În toată această perioadă partidul a fost organizatorul și conducătorul tuturor luptelor revoluționare ale oamenilor muncii“, ceea ce îi ridică și mai mult prestigiul în fața întregii noastre societăți.

*** Potrivit unei reglementări din anul 1925, prin „conflict colectiv de muncă“ trebuia înțeleasă acțiunea la care participau cel puțin 25 de muncitori sau salariați.

⁵¹ Calculul aparține profesorului Mircea Alexandrescu, *Op. cit.*, p. 275—276.

LUPTA MASELOR POPULARE DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA, CONDUSE DE COMUNIȘTI, PENTRU ÎNFĂPTUIRI DEMOCRATICE ÎN PERIOADA 23 AUGUST 1944 — 30 DECEMBRIE 1947

PÎRVAN DOBRIN

Victoria insurecției naționale antifasciste de la 23 August 1944 a constituit începutul procesului revoluționar în cadrul căruia țara noastră a făcut saltul de la regimul burghez la societatea socialistă. Anii 1944—1947, reprezintă perioada în care s-a desfășurat și a învins revoluția democrat-populară care a lichidat vechiul regim și a dus la cucerirea puterii de stat de către clasa muncitoare, aliată cu țărănimea muncitoare și cu celelalte forțe sociale progresiste, la transformarea țării în republică populară. Este perioada în care, organizate și conduse de comuniști, masele largi populare vor lupta pentru înfăptuirea marilor deziderate cu o ardoare fără precedent.

Alături de populația întregii țări, populația județului Dîmbovița a participat cu toate forțele la marile bătălii purtate în perioada amintită.

La sfîrșitul lunii august 1944 în județul Dîmbovița acționau organizații ale următoarelor partide și grupări politice : Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Partidul Socialist Țărănesc și Uniunea Patriotică ¹.

După două decenii de ilegalitate, Partidul Comunist Român va trece, fără întârziere, la organizarea maselor în vederea luptelor hotărîtoare ce aveau să urmeze. Comuniștii dîmbovițeni, printre care : Petre Iubu, Tănase Bortoi, V. Toboșaru și alții, după eliberarea din lagăr, au trecut imediat la organizarea activității pe baze legale a organizației județene a partidului.

O preocupare de prim ordin a comuniștilor dîmbovițeni, în perioada imediat următoare actului istoric de la 23 August 1944, a constituit-o întărirea unității de acțiune a întregii muncitorimi, dîndu-se o atenție deosebită organizării acesteia în sindicate, pe baze revoluționare și lărgirii colaborării cu organizația județeană a Partidului Social-Democrat. Într-o perioadă de numai cîteva luni, au fost constituite organizații sindicale în aproape toate întreprinderile industriale din județ. Organizarea în sindicate a cuprins și funcționarii administrativi, ca și unele categorii de intelectuali : profesori, învățători. Pînă la 6 martie 1945, existau în județul Dîmbovița 15 sindicate muncitorești, cu un număr de 14.119 membrii cotizanți ². Realizarea unității sindicale pe baze revoluționare a marcat un pas înainte pe calea colaborării strînse dintre comuniști și social-democrați, a dus la întărirea capacității de luptă a clasei muncitoare.

¹ Arhivele Statului jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 1/1944, f. 3.

² Ibidem, dos. nr. 80/1945, f. 57.

Atragerea țăranimii (ce forma majoritatea populației țării), alături de clasa muncitoare, la lupta pentru înfăptuirea reformelor democratice a constituit pentru comuniști una din preocupările fundamentale.

În județul Dîmbovița, dintr-un total de 384.078 locuitori, cîți existau la începutul anului 1945, 345.113 (90%) locuiau în mediu rural³. Acțiunea desfășurată de comuniști pentru atragerea țăranimii a fost înlesnită și de faptul că în județul Dîmbovița importante detașamente ale muncitorimii (petroliști, minieri, feroviar) locuiau și își desfășurau activitatea în mediul rural, existînd deci posibilitatea unui contact permanent între aceștia și populația satelor.

Sub îndrumarea comitetului județean al P.C.R. și cu sprijinul echipelor de muncitori, care au desfășurat muncă politică printre țărani, în numeroase sate ale județului au fost constituite comitete țărănești ca organe de luptă democratică. Unul dintre aceste comitete este acela al țăranilor din comuna Bălteni, ales la 1 octombrie 1944, și format din 20 de persoane. Cu ocazia alegerii comitetului, locuitorii satului și-au exprimat adeziunea față de războiul antihitlerist și au cerut defascizarea și democratizarea țării⁴.

Tot în cadrul acțiunii de organizare a maselor populare, comuniștii au dezvoltat neconținut colaborarea cu organizația democratică a țăranimii, Frontul Plugarilor, care reușește ca în primele luni după 23 August 1944 să atragă în rîndurile sale o mare parte a țăranimii, contribuind astfel la slăbirea pozițiilor deținute în lumea satelor, în special de reprezentanții Partidului Național Țărănesc.

O vastă activitate politică au desfășurat comuniștii și în rîndurile tineretului, femeilor și intelectualilor.

Cuvîntul partidului se mai făcea auzit prin intermediul unor organizații de masă aflate sub îndrumarea sa și care se bucurau de largă aderență în rîndul populației cum erau: „Uniunea Patrioților“, ce avea în frunte pe comunistul Tănase Borțoi și „Apărarea Patriotică“. Această din urmă organizație a activat susținut pentru stringerea de sume de bani pentru front și pentru ajutorarea Ardealului și Moldovei⁵.

În contextul lansării de către P.C.R. a platformei program din septembrie 1944 și a manifestului Frontului Național Democrat, se constituie și în județul Dîmbovița, la 23 octombrie 1944, organizația județeană a F.N.D., formată din Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Uniunea Patrioților, Sindicatele Unite, Frontul Plugarilor, Tineretul Unit Progresist și Femeile Patriotice⁶. Prin componența și prin programul său această largă coaliție democratică reprezenta interesele clasei muncitoare, țăranimii, păturilor mic burgheze și ale intelectualității progresiste. Platforma-program a Frontului Național Democrat a fost dezbătută în cadrul a numeroase întruniri ce au avut loc la orașe și sate, în întreprinderi și instituții. O primă întruneri a F.N.D. din județul Dîmbovița a avut loc la Sala de Arme din orașul Tîrgoviște, în ziua de 29 oct. 1944, la care au luat cuvîntul reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor, precum și ostași din divizia „Tudor Vladimirescu“. În încheierea întrunirii a avut

³ Ibidem, dos. nr. 155/1945, f. 32.

⁴ „Scinteia“, din 8 oct. 1944.

⁵ „Chemarea“, nr. 3 din 25—31 dec. 1944.

⁶ „Scinteia“ din 3 noiembrie 1944.

loc o manifestație a mai multe sute de persoane, ce au cerut înlocuirea guvernului Sănătescu cu un guvern democratic condus de Petru Groza și Gheorghiu Dej ⁷.

Principalele obiective de luptă ale maselor populare, conduse de comuniști, în perioada pînă la 6 martie 1945, erau : democratizarea aparatului de stat, prin înlăturarea elementelor antonesciene și înlocuirea lor cu elemente democrate, adepte ale înoirilor sociale promovate de F.N.D. ; lupta pentru înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare ; lupta pentru instaurarea unui guvern democrat.

Datorită acțiunii hotărîte a maselor au fost înlocuiți, pînă la 16 ianuarie 1945, 102 primari antonescieni cu 60 aderenți și F.N.D., 22 aderenți ai P.N.T. și 16 aderenți ai P.N.L. ⁸.

Acțiunea de înlocuire a vechilor autorități antonesciene culminează cu instalarea, prin voința maselor populare, a prefectului democrat al județului și a primarului orașului Tirgoviște.

În ziua de 28 noiembrie 1944, din inițiativa comitetului județean de partid, a avut loc o mare întrunire populară, la care au participat peste 10.000 de locuitori ai orașului Tirgoviște și ai județului Dîmbovița. Întreaga adunare hotărăște înlocuirea fostului prefect cu un reprezentant al maselor, învățătorului Gheorghe Popescu. Nelăsîndu-se intimidat de armata trimisă în stradă pentru a împrăști mulțimea, masele populare au ocupat prefectura instalînd noul prefect democrat. Iată ce consemnează procesul-verbal de predare-primire a Prefecturii : „Prefectul vechi fiind fugit, noi muncitorii în număr de peste 10.000 din tot județul și orașul (muncitori petroliști, arsenalisti, țărani, diferiți muncitori manuali ai orașului Tirgoviște, negustori și cetățeni) am procedat la darea în primire, precum și instalarea prefectului nostru Gh. Popescu, chiar astăzi între orele 13,30—14, semnînd atîți cîți am încăput pe procesul-verbal original” ⁹. În aceeași zi a fost instalat și noul primar al orașului Tirgoviște, Ion Rădulescu.

Aducerea, prin voința maselor, la cîrma județului a unui comunist a făcut ca acțiunile de luptă ale acestora să fie îndrumate și sprijinite chiar de la centru.

Un rol important în mobilizarea la luptă a maselor populare l-a avut organul de presă al Frontului Național Democrat din județul Dîmbovița, săptămînalul „Chemarea”, al cărui prim număr a apărut la 19 noiembrie 1944. În coloanele sale își făceau loc îndemnurile la acțiune, erau oglindite roadele luptei democratice, era prezentat țelul luptei P.C.R. și a celorlalte formațiuni din cadrul F.N.D. Erau de asemenea demascate uneltirile forțelor reacționare, ostile înoirilor democratice.

Roadele politicii partidului comunist de cimentare a unității de acțiune a clasei muncitoare nu întîrzie să se arate.

În numeroase întreprinderi comitetele de fabrică iau poziție hotărîtă împotriva tendințelor patronilor de a concedia o parte din muncitori, de a mări ziua de lucru sau de a proceda la rețineri abuzive din salarii. Într-o circulară a Ministerului Muncii, din 4 decembrie 1944, se arăta

⁷ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 250/1944, f. 117—118.

⁸ Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 8/1945, f. 226.

⁹ „Chemarea”, nr. 2 din 30 nov.—10 dec. 1944.

că unele întreprinderi și societăți, prin încetarea sau restrângerea activității, pe motivul lipsei de materie primă, „tind spre dezorganizarea producției și promovarea șomajului”¹⁰. Acestor tendințe ale burgheziei le sînt opuse acțiunile dirse ale muncitorimii dimbovițene, care se manifestă fie prin acțiuni hotărîte de stradă, cum sînt demonstrațiile lucrătorilor de la Arsenalul Armatei Tîrgoviște, din 3 noiembrie¹¹ și 7 decembrie 1944¹², fie prin împotrivirea comitetelor de fabrică la concedierile preconizate de conducerea unor întreprinderi. În acest fel procedează comitetele de fabrică de la societatea „Kontinentale” din comuna Doicești¹³ și de la Arsenalul moto din comuna Lăculețe¹⁴.

Nu puține au fost cazurile cînd muncitorii au procedat la înlocuirea conducerii unor societăți și întreprinderi. Astfel, în noiembrie 1944, prin acțiunea unită a muncitorilor sindicaliști din Moreni și din Gura-Ocnitei a fost înlocuită vechea conducere a societății petroliere „Concordia” ce se făcuse vinovată de numeroase abuzuri¹⁵.

Pe bună dreptate, un ordin de informații al Legiunii de jandarmi Dîmbovița, din 10 ianuarie 1945, sublinia că „după 23 August 1944, lupta muncitorească a căpătat forme noi și a reușit să se impună, cîștigînd mărirea salariilor și a altor drepturi”¹⁶.

La începutul anului 1945, lupta muncitorimii dimbovițene, condusă de comuniști, capătă o amploare și mai mare. Este perioada în care au loc întrunirile pe ramuri industriale ale muncitorimii, întruniri la care sînt expuse clar țelurile luptei lor. Astfel, la întrunirea muncitorilor din industria textilă a județului Dîmbovița, ținută la 16 ianuarie 1945 în comuna Brănești, a fost votată o moțiune prin care se hotăra : sprijinirea războiului antihitlerist, lupta pentru sprijinirea producției, controlul asupra administrației întreprinderilor, cursuri pentru analfabeți, biblioteci muncitorești, condamnarea pentru speculă și sabotaj a patronului Petre Brănescu¹⁷.

Strîns împletită și în concordanță cu acțiunile muncitorimii, se vor desfășura și cele ale maselor muncitoare de la sate, care, impulsionate de conținutul platformei program a F.N.D., vor lupta pentru înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare, în condițiile în care repartitia pămîntului era de o injustețe flagrantă : peste 82% din familiile de țărani din județul Dîmbovița nu posedau pămînt sau aveau suprafețe de pînă la 2 ha.¹⁸ După cum sublinia și săptămînalul „Chemarea”, cea mai urgentă cerință a țărănimii române este reforma agrară. Țăranii vor pămînt. O strigă mii de țărani flămînzi, o spun negrăit femeile, tinerii și copiii satelor noastre, desculți și zdrențăroși, înfometați și năpăstuiți”¹⁹.

¹⁰ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Inspectoratul muncii Tîrgoviște, dos. nr. 7/1944, f. 450.

¹¹ Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 1/1944, f. 79.

¹² Ibidem, fond Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 250/1944, f. 152.

¹³ Ibidem, fond Inspectoratul muncii Tîrgoviște, dos. nr. 7/1944, f. 586.

¹⁴ Ibidem, dos. nr. 9/1944—1945, f. 468.

¹⁵ Ibidem, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 2/1944, f. 18.

¹⁶ Ibidem, fond Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 44/1945, f. 1.

¹⁷ „Chemarea”, nr. 6 din 11—18 febr. 1945.

¹⁸ Arh. St. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 10/1945, f. 7.

¹⁹ „Chemarea”, nr. 1 din 19 noiembrie 1944.

Cu sprijinul activiștilor trimiși de partid, țăranii trec la împărțirea a numeroase moșii, cum erau cele de pe teritoriul satelor Valea Lungă-Gorgota, Priboiu, Izvoarele, Sturzeni. În procesul-verbal încheiat asupra lucrărilor de împrumut a țăranilor din satul Sturzeni, se arăta : „Toți locuitorii din acest sat ne-am transportat pe terenurile de cultură din sus zisa moșie, unde s-a făcut împărțeala loturilor, dîndu-se fiecărui plugar cite o suprafață de teren, după greutățile familiale și starea materială”²⁰.

Acțiunile de înlăptuire pe cale revoluționară a reformei agrare vor lua o și mai mare amploare în luna februarie 1945, cînd P.C.R. a dat cuvînt de ordine să se treacă imediat la ocuparea cu forța a pămîntului moșieresc de către țăranii. Lupta pentru pămînt se va împleni strîns cu lupta pentru instaurarea guvernului democrat.

În luna ianuarie 1945, au loc conferințele de plasă ale Frontului Plugarilor la care participă, ca invitați, reprezentanți ai celorlalte partide și grupări politice din cadrul F.N.D. La aceste conferințe s-a cerut cu pregnanță realizarea neîntîrziată a reformei agrare, demascarea legionarilor, lupta împotriva speculei și sabotajului²¹. Delegați ai județului Dîmbovița participă și la lucrările Congresului general al Frontului Plugarilor începute la București, în ziua de 25 febr. 1945²².

Orientarea maselor largi populare către forțele democratice devine tot mai accentuată la începutul anului 1945. Într-un raport al Prefecturii jud. Dîmbovița către Inspectoratul General Administrativ al reg. VIII Pitești se arăta că populația județului se înscrie în special în partidele și organizațiile ce formează F.N.D.²³

Un moment important al luptei maselor populare din județul Dîmbovița în perioada 23 August 1944—6 martie 1945, îl constituie marea adunare a F.N.D. din județul Dîmbovița, ținută la 4 febr. 1945 în capitala județului, la care au participat peste 10.000 de muncitori, țăranii, comercianți, meseriași, intelectuali. Prin moțiunea votată de cei prezenți la adunare se cerea printre altele : participarea cu maximum de efort la războiul antihitlerist, înlăptuirea reformei agrare, sporirea producției, pedepsirea criminalilor de război, lupta împotriva speculei și sabotajului, înlocuirea guvernului reacționar cu un guvern democrat. Marea adunare populară a luat sfîrșit printr-o manifestație de stradă a participanților care scandau lozincile : „Vrem guvern F.N.D. !”, „Vrem pămînt pentru țăranii !”²⁴.

O altă mare adunare, la care participanții au cerut instaurarea unui guvern F.N.D., a avut loc la Moreni.

Ca rezultat al luptei maselor populare la cîrma țării vine, la 6 martie 1945, guvernul revoluționar-democrat, condus de dr. Petru Groza. Referindu-se la semnificația acestui eveniment tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare

²⁰ „Chemarea”, nr. 3 din 25—31 dec. 1944.

²¹ „Chemarea”, nr. 6 din 11—18 febr. 1945.

²² *Ibidem*.

²³ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. 8/1944, f. 226.

²⁴ „Chemarea” nr. 6 din 11—18 febr. 1945.

a însuși regimului politic din țara noastră : instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor”²⁵.

Printre primele măsuri luate de guvernul condus de dr. Petru Groza a fost legiferarea reformei agrare. Vorbind în numele țăranimii din județul Dimbovița, prefectul județului sublinia, într-un articol din „Chemarea”, că „Guvernul de largă concentrare democratică de sub președinția d-lui Petru Groza, înfăptuind reforma agrară, a consfințit acest drept al plugarilor asupra pământului pe care-l lucrau și ia săvârșit un act pe care vremurile nu-l vor șterge din conștiința plugărimii dimbovițene”²⁶.

Ca urmare a exproprierii celor 196 de moșii din județ, ce depășeau 50 ha., au primit pământ circa 24.000 de țărani²⁷.

Sărbătoarea victoriei maselor de la 6 martie 1945, a fost marcată în județul Dimbovița prin mai multe întruniri populare. Una din acestea a avut loc în zona petrolieră a jud. Dimbovița la Gura-Ocniței, organizată de P.C.R., la care au participat muncitorii din județele Prahova și Dimbovița²⁸.

Perioada care urmează actului de la 6 martie, este marcată de voința maselor de muncitori de la orașe și sate de a contribui la redresarea economică a țării, la sprijinirea cu toate forțele războiului antihitlerist, intrat în faza finală, la consolidarea pe mai departe a regimului democrat.

Muncitorimea dimbovițeană continuă acțiunea de organizare în sindicate, în perioada 6 martie — 31 oct. 1945 luând ființă 6 organizații sindicale cu un număr de 5993 de membrii cotizanți²⁹. Datorită activității desfășurate, pînă la 31 oct. 1945, sindicatele reușesc să impună patronilor reangajarea muncitorilor concediați, respectarea orelor de lucru, plata concediilor de odihnă, a orelor suplimentare și a ajutoarelor de iarnă³⁰.

La sate continuă acțiunea de înlocuire, prin voința populației, a primarilor și ajutorilor de primari cu elemente democratice. Astfel, primarul comunei Titu este înlocuit, la 6 iunie 1945, cu comunistul Soare Ion³¹, la Conțești este instalat primar un reprezentant al Frontului Plugarilor³², iar ca ajutor de primar al comunei Fieni este confirmat, la propunerea organizației F.N.D., comunistul Gheorghe Coman³³.

Pentru combaterea speculei și pentru curmarea umeltirilor reacțiunii sînt înființate în întreg județul gărzi cetățenești, ca organe de execuție și control social, politic și economic în cadrul intereselor obștești ale comunei³⁴. Majoritatea în aceste gărzi o dețineau reprezentanții P.C.R. și ai Frontului Plugarilor³⁵.

²⁵ Nicolae Ceaușescu : *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, București, Ed. pol. 1970, p.p. 623—624.

²⁶ „Chemarea”, nr. 12, din 15—22 aprilie 1945.

²⁷ Arh. Stat. jud. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nr. 52/1947, f. 65.

²⁸ „Chemarea”, nr. 13 din 22 aprilie — mai 1945.

²⁹ Arh. Stat. jud. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nr. 80/1945, f. 57.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, dos. 19/1945, f. 70.

³² Ibidem, dos. nr. 71/1945, f. 286.

³³ Ibidem, dos. nr. 77/1945, f. 311.

³⁴ Ibidem, dos. nr. 5/1945, f. 318.

³⁵ Ibidem, dos. nr. 157/1945, f. 197—211.

Prin intermediul sindicatelor, al Apărării Patriotice și al altor organizații de masă, se continuă acțiunea de colectare a unor sume de bani, îmbrăcăminte și alte materiale, pentru ajutorarea luptătorilor de pe front. În acest scop, muncitorii din sindicate au cedat, în aprilie 1945, câștigul lor pe o zi de muncă³⁶.

Ca o expresie a cimentării alianței muncitorești-țărănești, consemnăm participarea echipelor de muncitori la campania agricolă sau la acțiunile de reparare gratuită a uneltelor agricole ale țăranilor. Astfel au procedat muncitorii petroliști, muncitorii de la Arsenalul Armatei din Tîrgoviște, ceferiștii de la Titu³⁷.

Conferința Națională a P.C.R., ținută în zilele de 16—21 octombrie 1945 la București, prin istoricele hotărâri adoptate, a dat un puternic imbold luptei maselor populare. La întrunirea publică organizată la 15 octombrie, în orașul Tîrgoviște de către Comitetul județean de partid, participanții „și-au exprimat cuvîntul de simpatie și solidaritate față de conferința generală de refacere a țării, a partidului comunist”³⁸.

Sfîrșitul anului 1945 marchează noi acțiuni de luptă ale muncitorimii și țăranimii împotriva forțelor reacțiunii burgheze. Acțiunea bandelor huliganice din ziua de 8 octombrie 1945 de la București, a provocat o vie indignare. La 12 noiembrie a avut loc în orașul Tîrgoviște, o manifestație a peste 10.000 de cetățeni, la care au participat reprezentanți ai F.N.D. sindicatelor, funcționarilor, Apărării Patriotice, Tineretului Progresist. Participanții au cerut dizolvarea partidelor istorice ce au pus la cale acțiunile teroriste³⁹.

O ripostă vie din partea maselor au primit și membrii organizației Partidului Național Țărănesc, conduși de Cezar Spineanu, care au încercat să provoace dezordini în orașul de reședință al județului, la 7 decembrie 1945⁴⁰.

În spiritul întăririi continue a unității de acțiune a clasei muncitoare, în luna octombrie a anului 1945 organizațiile din jud. Dîmbovița ale P.C.R. și P.S.D. au lansat chemarea alcătuirii neîntîrziate de comitete ale Frontului Unic Muncitoresc în întreprinderi, instituții, plăși, comune. Comitetele urmau să sprijine cu toate forțele guvernul democrat, munca de reconstrucție a țării, să întărească F.N.D. și să colaboreze cu forțele politice din cadrul acestuia⁴¹. O asemenea inițiativă muncitorească a fost de mare importanță avînd în vedere marea confruntare dintre forțele democrației și cele ale reacțiunii, ce urma să aibă loc în anul 1946.

La 8 ianuarie 1946, Consiliul de Miniștri a hotărît să organizeze, în cel mai scurt timp, alegeri generale legislative, pe baza sufragiului universal și secret, cu participarea tuturor partidelor democratice și antifasciste. P.C.R. a apreciat alegerile parlamentare nu ca o simplă luptă pentru voturi ci ca un prilej de mobilizare a celor mai largi mase populare

³⁶ „Chemarea”, nr. 12 din 15—22 aprilie 1945.

³⁷ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 41/1945, f. 141—142.

³⁸ „Chemarea”, nr. 24 din 19 oct. 1945.

³⁹ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos .nr. 73/1946, f. 27.

⁴⁰ Ibidem, f. 28—29.

⁴¹ „Chemarea” nr. 24 din 19 oct. 1945.

la o nouă ofensivă politică împotriva grupărilor reacționare burgheze. După lansarea platformei-program a Blocului Partidelor Democratice, din 20 mai 1946, comuniștii vor fi inițiatorii unor multiple acțiuni de popularizare a prevederilor acesteia. Alături de comuniști, la campania electorală vor participa și celelalte forțe din cadrul B.P.D. Una din primele acțiuni a fost întrunirea publică ținută la 26 mai 1946, la care vorbitorii au subliniat necesitatea stringerii legăturilor dintre P.C.R. și P.S.D. în vederea campaniei electorale ⁴².

Activitatea de propagandă desfășurată, în special de P.C.R., consta, în principal, din organizarea de întruniri în satele și orașele județului, la care participau alegători din mai multe localități. Activiști de frunte ai P.C.R. făceau cunoscut programul B.P.D. și demascau activitatea demagogică a partidelor „istorice”. Asemenea întruniri au avut loc în comuna Voinești, la 21 iulie, în orașul Găești și comunele Cornești și Ghergani, la 28 iulie, iar în comuna Răcari la 3 noiembrie 1946 ⁴³.

Partidul Național Popular, înființat prin transformarea Uniunii Patrioților, a organizat mai multe întruniri electorale în orașul **Tîrgoviște**. Printre acestea consemnăm pe cea din 28 iulie 1946 ⁴⁴.

Sub îndrumarea comuniștilor au loc și mitinguri organizate de organizațiile de femei și tineret, cum este cel organizat la Tîrgoviște la data de 10 noiembrie ⁴⁵.

Într-o dare de seamă a Legiunii de jandarmi Dimbovițeni din 17 oct. 1946, se arată că Blocul Partidelor Democratice desfășoară o intensă propagandă electorală prin întruniri publice, în special în zilele de sărbătoare. Întrunirile erau urmate de programe artistice susținute de tineret și filialele A.R.L.U.S. ⁴⁶.

În mod diferit de B.P.D., și-a conceput activitatea în campania electorală reprezentanții partidelor așa zise „istorice”. Primind în rândurile sale un număr substanțial de legionari specializați în atentate și acțiuni teroriste, partidele de opoziție se vor face vinovate de devastarea a numeroase sedii ale P.C.R. și ale celorlalte formațiuni politice democratice, de brutalizarea cetățenilor ce participau la întruniri ale B.P.D., nu în puține cazuri recurgându-se la atacuri armate asupra populației. Prefectura județului Dimbovița raporta Ministerului de Interne atacarea de către bande de legionari și membri ai opoziției a sediilor P.C.R. din comuna Fieni ⁴⁷ și Frontului Plugarilor din comuna Răcari ⁴⁸. Într-un alt raport, din 7 aprilie, se făcea cunoscut că adunarea populară din comuna Titu-Tîrg a fost tulburată de un grup de membri ai P.N.Ț.-Maniu, care a tras focuri de armă asupra prefectului județului ⁴⁹.

Acțiunile teroriste promovate de reacțiune au întâmpinat riposta dirză a forțelor democratice. La 27 iulie, „Apărarea Patriotică” din județul Dimbovița, făcea cunoscut prefecturii județului că va da tot con-

⁴² Arh. Stat. jud. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nr. 74/1946, f. 170.

⁴³ Ibidem, dos. nr. 77/1946, f. 18, 20, 26—27 și 122.

⁴⁴ Ibidem, f. 18.

⁴⁵ Ibidem, dos. nr. 88/1946, f. 1.

⁴⁶ Ibidem, fond Legiunea de jandarmi Dimbovița, dos. nr. 327/1946, f. 68.

⁴⁷ Ibidem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nr. 47/1946, f. 278.

⁴⁸ Ibidem, dos. 75/1946, f. 37.

⁴⁹ Ibidem, f. 58.

cursul la zădărnicierea planurilor și a provocărilor reacțiunii și cerea să fie încunoștiințată cînd vor avea loc asemenea acte de terorism⁵⁰.

Muncitorimea din orașul Tîrgoviște a ripostat ferm contra dezordinelor provocate, la 25 iulie, de către formațiunile paramilitare ilegale, numite „gărzile țărănești”⁵¹. Atacurile și actele de dezordine provocate de țărăniști și liberali au continuat și în ziua alegerilor, bilanțul victimelor de la 19 noiembrie 1946 fiind de 3 morți și 100 de răniți. Bande huliganice înarmate de țărăniști au atacat secțiile de votare din mai multe comune printre care : Poiana, Crovu, Băleni, Izvoare⁵².

Rezultatele alegerilor parlamentare din 19 noiembrie au consfințit și în județul Dimbovița victoria Blocului Partidelor Democratice. Din totalul de 179.011 alegători, 141.750 au votat pentru B.P.D., 41.500 pentru P.N.Ț. (Maniu) și 25.500 pentru P.N.L. (Brătianu)⁵³.

După cum rezultă din rapoartele autorităților, reușita în alegerile din 19 noiembrie „este datorată în întregime membrilor P.C.R., pentru că sînt singurii care au dus o acțiune susținută pe teren, lămurind masele populare”⁵⁴.

Entuziasmul popular, la aflarea rezultatelor alegerilor, a fost de nedescris. Într-o dare de seamă a Poliției Tîrgoviște se arăta că victoria Blocului Partidelor Democratice „a produs o vie mulțumire în rîndurile tuturor cetățenilor din toate straturile sociale, dornici de pace și de libertate”⁵⁵. Mii de muncitori și țărani au participat, în ziua de 24 noiembrie 1946, la un mare miting în orașul Tîrgoviște pentru a sărbători victoria asupra reacțiunii. La miting au luat cuvîntul prefectul județului și Constantin Pîrvulescu, deputat de Dimbovița⁵⁶.

Perioada care urmează alegerilor din noiembrie este caracterizată prin puternicul elan cu care muncitorimea și țărănimea continuă opera de refacere economică în ciuda unor condiții extrem de grele : seceta și lipsa inventarului agricol în agricultură ; slaba dotare tehnică și sabotajul în industrie. Într-o sinteză informativă din 10 aprilie 1947 a Poliției Tîrgoviște se arăta că, în ciuda condițiilor grele în care se afla țara, muncitorii de la orașe și sate depun toate eforturile pentru mărirea producției agricole și industriale⁵⁷.

Tot în cursul anului 1947, au loc în județ numeroase acțiuni organizate aproape în exclusivitate de comuniști, de popularizare a realizărilor îndeplinite de guvernul democrat, a necesității alianței muncitorești-țărănești. În ziua de 21 decembrie 1947, în cadrul unei acțiuni organizate de Comitetul jud. P.C.R. a fost popularizată, prin întruniri ținute în întreg județul Dimbovița, platforma partidului unic al clasei muncitoare⁵⁸.

Marile transformări economice, sociale și politice petrecute în țara noastră după 23 August 1944, făceau ca existența monarhiei să devină

⁵⁰ Ibidem, dos. 74/1946, f. 52.

⁵¹ Ibidem, dos. 77/1946, f. 7.

⁵² „Chemarea”, nr. 60, din 27 noiembrie 1946.

⁵³ „Scinteia” din 23 noiembrie 1946.

⁵⁴ Arh. Stat. jud. Dimbovița, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. 77/1946, f. 135.

⁵⁵ Ibidem, f. 111.

⁵⁶ „Chemarea”, nr. 60, din 27 noiembrie 1946.

⁵⁷ Arh. Stat. jud. Dimbovița, fond Poliția or. Tîrgoviște, dos. nr. 2/1947, f. 5.

⁵⁸ Ibidem, fond Prefectura jud. Dimbovița, dos. nr. 77/1947, f. 19.

anacronică. La 30 decembrie 1947, în consensul voinței unanime a întregului popor, monarhia este abolită. Legea nr. 363/1947 consfințește transformarea statului nostru în republică populară ⁵⁹.

Înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române au fost primite cu un mare entuziasm și însuflețire în întreaga țară. Populația județului Dîmbovița și-a exprimat atașamentul față de noua formă de stat prin întruniri în capitala județului și în alte localități, prin manifestații și telegrame de simpatie trimise guvernului. La 4 ianuarie 1948, Prefectura jud. Dîmbovița raporta Ministerului de Interne că „Înființarea Republicii Populare Române a fost primită cu bucurie de întreaga populație din județ. Muncitorii, țărănimea săracă, soldații și subofițerii au primit noua schimbare cu entuziasm” ⁶⁰. În cinstea mărețului eveniment a avut loc la Tîrgoviște, la 17 ianuarie 1948, un mare miting al populației la care au participat peste 10.000 de cetățeni. O altă întrunire a avut loc, la Răcari, cu participarea a 3500 locuitori din mai multe localități ⁶¹.

Prin abolirea monarhiei s-a încheiat procesul revoluționar de cucerire a puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și cu ceilalți oameni ai muncii. De la regimul democratic, în care clasa muncitoare și celelalte pături de oameni ai muncii aveau rolul precum-pănit în guvern și în parlament, dar împărțeau puterea cu o grupare burgheză și cu regele, s-a trecut la puterea muncitorească de tip socialist. Deoarece abolirea monarhiei a coincis cu instaurarea puterii de stat muncitorești depline, proclamarea republicii a marcat în țara noastră începutul construcției socialismului.

Masele populare din județul Dîmbovița au participat la toate marile bătălii pentru înfăptuiri democratice din perioada revoluției democrat-populare, aducînd o contribuție de seamă la victoria acesteia.

⁵⁹ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 300 bis din 30 decembrie 1947, p. 11—14.

⁶⁰ Arh. Stat. jud. Dîmbovița, fond Prefectura jud. Dîmbovița, dos. nr. 77/1947, f. 1 v.

⁶¹ Ibidem, f. 44.

ROLUL FEMEILOR DÎMBOVIȚENE ÎN SPRIJINIREA DESFĂȘURĂRII PROCESULUI REVOLUȚIONAR DIN PERIOADA 1944—1947

FLORICA DEFTU

Lupta de eliberare națională și socială pentru reconstrucția economică a însuflețit toate forțele democratice și patriotice ale poporului iar P.C.R. a trecut la organizarea rindurilor sale în principalele întreprinderi industriale, la sate, în instituții de cultură și învățământ.

Sub conducerea partidului, comuniștii, mase uriașe ale populației, printre care și femeii s-au angajat într-o luptă ascutită împotriva reacțiunii, pentru alungarea prefecților și a primarilor fasciști, au trecut la organizarea controlului muncitoresc în fabrici, la împărțirea pământului, la democratizarea țării.

Anii aceștia de avînt revoluționar și maturizare politică s-au concretizat la nivelul județului nostru prin acțiunile hotărîte ale muncitoarelor care alături de bărbați și de tineri, au participat în întreprinderi la demascarea atitudinilor de dispreț ale patronilor, față de oamenii muncii, care le încălcau sistematic drepturile la muncă, la lupta împotriva concedierilor masive ce aveau loc.

Întreprinderile după cum se știe beneficiau de legi care le dădeau dreptul să concedieze lunar 10% din personal în sprijinul regimului de muncă în timp de război, ceea ce explică și multe abuzuri ce le consemnează documentele locale ale vremii.

Astfel, Întreprinderea Fieni, anunța Inspectoratul Muncii Tîrgoviște că „de la 1 mai 1944 va concedia pentru activitate redusă 43 salariați printre care 18 femei”¹, îndeosebi tinere între 14—20 de ani și cele care nu erau calificate. În afară de aceste concedieri găsim și foarte multe cereri de demisie la întreprinderile petrolifere Moreni și Gura Ocnitei, de la Exploatarea Doicești, sau Sanatoriul Moroieni² îndeosebi din partea femeilor de serviciu și al lucrătoarelor din micile ateliere. Iată ce scria în demisia sa Voicu Elena — de la cantina Societății Prahova, Gura Ocnitei : „Plec din serviciu fiind bolnavă și avînd doi copii de îngrijit pe care în situația de acum nu aş putea să-mi caut sănătatea”³.

Demisiile și neprezentările la serviciu ale femeilor dîmbovițene care își căutau de lucru în altă parte, aveau motive și mai serioase și anume

¹ Arhivele statului județul Dîmbovița, fond. Inspect. Muncii, dos. 7/28, 1944, f. 52.

² Idem, f. 66 ; 69.

³ Idem, f. 10.

acelea legate de neplata salariilor la timp în raport cu efortul fizic și cantitatea de muncă depusă. Ajutoarea de bucatăreasă Elena Virlan de la Schela Doicești — Kontinentale Öl Gest“... scria în demisie ; „eu nu mai vin la serviciu din cauză că nu sunt plătită... eu am leafă mică și multă muncă... iar orele suplimentare nu se plătesc“⁴. Marea fluctuație de salariați ca și demisiile și concedierile masive ce le întâlnim la întreprinderile dimbovițene în întreg anul 1944, vizau nu numai muncitoarele române dar și pe cele de alte naționalități așa cum se constată la respectiva întreprindere.

Dar situația cea mai grea o aveau tinerele muncitoare, necăsătorite care erau primele concediate, pe motiv, că „se pot întoarce la familiile lor“ — și deci nu „rămân fără ajutoare materiale“⁵, motivau patronii. Numai întreprinderea de bumbac Casassovici, Pucioasa a concediat din lipsă de materie primă, între 7 septembrie și 15 noiembrie 1944, un număr de 34 de femei tinere⁶.

La întreprinderea Stan Rizescu Brănești, unde lucrau cele mai multe femei trebuia să fie concediate pînă la 15 decembrie 1944, un număr de 520 lucrătoare. La Fabrica de ciment Fieni din totalul de 52 lucrători concediați, 12 erau femei, deși aici după cum se știe ponderea salariaților nu-l constituiau femeile⁷.

Concedierile se continuă și în ianuarie 1945, deși întreprinderile lucrau cu producția în proporție de 75% din cauza lipsei de materiale de construcții și a creșterii anormale a efectivului după război. Prin aceste măsuri capitaliștii încercau să se „opună“ mersului revoluționar al societății românești început după 23 august, măsuri care duceau la dezorganizarea producției și la creșterea numărului de șomeri, la haosul economic existent.

După trei ani de zile, „cu 3 copii mici, în mijlocul iernii sînt concediată“⁸, își reclama situația o muncitoare de la Societatea Petroșani-Doicești, solicitînd Inspectoratului Muncii să intervină favorabil pe lângă întreprinderea respectivă.

Față de această stare grea a populației, Ministerul Muncii trimite la 14 aprilie 1944, o circulară Inspectoratelor prin care se recomandă patronilor „bunăvoință“ făcînd apel la obligațiile lor legale, morale și la omenie“. Li se cerea :

- 1). — să plătească toate drepturile salariaților pentru munca efectuată ;
- 2). — să li se spună din vreme muncitorilor la care renunță pentru a fi plasați ;
- 3). — să organizeze aprovizionarea pentru personal și punerea la adăpost a femeilor ;
- 4). — salariații fără lucru să fie înscrși la oficiile de plasare județene⁹.

⁴ Idem, f. 170.

⁵ Idem, f. 359.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ Idem, f. 509.

⁹ Idem, dos. 10/7, 1944, f. 5.

Măsurile luate de către Ministerul Muncii, obligă organele sale să vegheze la respectarea acestora de către unitățile economice respective impunându-le ca în cazul concedierilor să se ceară și avizul organizațiilor de sindicat din întreprinderi care în această perioadă împreună cu comitetele de fabrică și-au adus contribuția importantă la stabilirea ordinii și la impunerea respectării drepturilor salariaților.

Din numărul de 28 salariați propuși la 25 ianuarie 1945 de a fi concediați de către Întreprinderea „Kontinentale Öl Gest” din Doicești, doar 3 au rămas definitiv pe listă și anume aceia a căror activitate nu mai era utilă întreprinderii¹⁰. La fel, în urma intervenției Comitetului de fabrică de la Întreprinderea Ciclop din Gura Ocnitei, sau la întreprinderea Ialomicioara Fieni și la Fabrica de becuri Fieni, cei propuși pentru concediere au fost transferați la alte secții și prin rotație li s-a asigurat de lucru¹¹.

Documentele ne oferă date nu numai despre concedierile și neplata salariilor ci și despre alte abuzuri, maltratări și înjurături ce trebuiau să le suporte femeile de serviciu sau lucrătoarele de la micile ateliere.

Ziarul local, *Chemarea* — organ al F.N.D., nota în paginile sale din 19 noiembrie 1944 și despre abuzurile șefului de post din comuna Cornești, care în stare de ebrietate fiind, a arestat 9 bărbați și 10 femei. „Desculțe și fără mâncare luate de la casele lor au fost duse din post în post la parchet pe o distanță de 50 km. La Finta, 2 femei — una gravidă în ultima lună, alta cu 4 copii, orfani de război au fost lovite cu piciorul de către șeful de post înjurându-le și spunându-le bolșevice¹².

Față de aceste metode brutale, de teroare folosite de către jandarmi sub oblăduirea primarilor antonescieni, consemna ziarul, masele de cetățeni și cetățene cereau cu hotărîre să se creeze gărzi muncitorești pentru a pune ordine și în activitatea organelor polițienești, care „bate, arestează și asasinează muncitorii și țăranii împiedicînd exercitarea libertăților cetățenești”¹³.

„Femeile” — scria Maria Răslețu — de la Uniunea Patrioților, Dîmbovița secția feminină — luptă pentru drepturi politice egale cu ale bărbaților, pentru plata egală la muncă egală, pentru ocrotirea mamei și a copiilor. Există o serie de femei din mahalaua Tîrgoviștei ai căror soți sau fii luptă pentru zdrobirea definitivă a hitlerismului. Cine nu aude strigătul de durere al acestor femei, bărbații lor fiind plecați să-și facă datoria față de poporul muncitor ?“ De aceea soțiile concentraților vin să lupte pentru nevoile lor în numele patrioților¹⁴.

Instalarea noului prefect al județului și primarului orașului la 28 noiembrie 1944 a constituit evenimentul deosebit la care au contribuit și femeile grupate în „Uniunea Patrioților”. „În orașul nostru — scria ziarul menționat prin articolul Mariei Răslețu — femeile muncitoare au luptat pentru schimbarea primarului și a prefectului. Ele au înțeles că numai schimbînd primarul viața lor se va îmbunătăți... și greutățile

¹⁰ Idem, dos. 7/28/1944, f. 569.

¹¹ Idem, dos. 12/35/1944, f. 246 ; 116.

¹² Ziarul „Chemarea” din 19.XI.1944, f. 3.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

se vor ușura“¹⁵. Marea mulțime venită din proprie inițiativă depășea cifra de 10.000 muncitori, petroliști, arsenalisti, țărani, diferiți muncitori manuali, negustori și cetățeni¹⁶.

Cu aceeași hotărîre și fermitate muncitorească de a lichida elementele reacționare, muncitorii și muncitoarele de la Fabrica Stan Rîzescu, Brănești la 9 decembrie 1944, au aruncat afară pe zbirul Nichita Nicolae, „coada de topor“ a fostului patron care ani de-a rîndul a bătut fără alegere,... a aruncat din cîmpul muncii pe cine a vrut și cum a vrut, fete muncitoare au fost necinstite fără teamă de legi“¹⁷.

Vom mai găsi în materialele vremii știri despre acțiunile dirze ale femeilor dimbovițene angrenate pentru prima dată în viața lor la lupta pentru păstrarea drepturilor ce și le-au cucerit prin luptă. Referindu-se la aceste acțiuni aceiași Maria Răslețu, în conferința pe care a ținut-o la „Sala de Arme“ cu ocazia zilei de 8 martie 1945, spunea — „știm cu toții că nu totdeauna femeile au avut libertatea de care se bucură astăzi, aceste libertăți au fost cîștigate cu sînge și jertfe mari de către femei... care la cotiturile istorice de mari prefaceri sociale s-au ridicat... au luptat și au murit pentru drepturile lor“¹⁸. Mai tirziu aceiași Maria Răslețu — va arăta într-un material intitulat „Femeile și lupta antifascistă“ că... „extirparea definitivă a fascismului va forma obiectul luptei ce trebuie dusă în viitor... Lagărele de internare ale femeilor căzute victime ale slugilor lui Antonescu... dau amănunte nu mai puțin înspăimîntătoare asupra acestor martiraje“¹⁹.

În această perioadă de mari prefaceri revoluționare (economice, social-politice și în planul conștiinței), reprezentanții guvernului democrat popular din județul nostru erau obligați să facă față și altor greutăți economice ale vremurilor respective.

În rapoartele poliției se nota despre starea de spirit a populației care este „liniștită“ dar, că : „specula, lipsa de materii prime și alimente, și prețurile ce se urcă din zi în zi distrug puterea de cumpărare și îngrijorează populația“²⁰. Încă din luna ianuarie 1945, lucrătorii poliției din orașul Titu Gară, semnalau organelor superioare „actele de speculă și sabotaje descoperite“ și care au adus pagube importante într-o serie de comune²¹.

În întreprinderile județului, comitetele de fabrică constituite se dovedesc pe zi ce trece a fi de cea mai mare importanță în rezolvarea problemelor esențiale ce interesează viața țării și a muncitorilor²².

Muncitorii și muncitoarele din întreprinderea textilă Brănești considerau ca sarcină de primă urgență să contribuie prin toate puterile la ducerea războiului just contra hitleriștilor²³, să lupte pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă și să vegheze la respectarea lor ; să introducă o disciplină necesară asigurării apărării producției ; să lupte

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ „Chemarea“, 25—31 dec. 1944.

¹⁸ „Chemarea“, 11—18 III 1945.

¹⁹ Idem, numărul din 24 aprilie 1945.

²⁰ Arhiva jud. Dimbovița, fond. poliție, dos. 1/45, f. 3.

²¹ Idem, dos. 37/1945, f. 6.

²² Ziarul „Chemarea“, numărul din 11—18 febr. 1945, f. 2.

²³ Ibidem.

contra speculei, sabotajului etc. De asemenea, cereau ca în cadrul comitetelor cetățenești să se organizeze la întreprinderile textile, cursuri pentru neștiutorii de carte și biblioteci muncitorești”²⁴.

Cu aceeași răspundere, organizațiile sindicale județene atrăgeau atenția Inspectoratelor muncii de a veghea ca patronii să respecte ordinul Ministerului nr. 2187 din 14 aprilie 1944 privind concedierile, din a căror încălcare au apărut o serie de litigii la întreprinderea Dafu, de exemplu, unde nerespectând instrucțiunile în vigoare trebuia să plătească Mariei și lui Nicolae Matei concediați, drepturile ce se ridicau la suma de 500.011 lei reprezentând preavizul legal pe 4 luni, diferența de salariu pe lunile noiembrie—martie 1944—1945, concediu neplătit pe 8 ani în urmă și orele suplimentare²⁵. La întreprinderea Frații Brănești — Doicești satul Dolani, Rodica Borțoi*, reprezentanta Sindicatelor Unite Tirgoviște, alături de ceilalți membri ai delegației trimisă să cerceteze reclamația muncitoarelor de aici au luat hotărîrea ca să li se plătească salariile pe timp de un an în urmă de la 5 XI 1943 pînă la 6 XI 1944, concediile neplătite pe timp de 3 ani și plata orelor suplimentare²⁶. La fel pentru concedierile și neplata salariilor lucrătoarelor de la Sanatoriul Moroieni, sau de la cinematograful „Capitol” sau de la „Proprietatea industrială de covoare” a Elenei Spiridon de la Dragomirești²⁷.

Primăvara anului 1945, s-a înscris în conștiința țăranilor ca o perioadă importantă pentru destinul lor luminos. „Este primăvara libertății”, scria ziarul local „Chemarea” prin legiferarea stăpînirii noastre asupra pămîntului pe care-l munciți azi”²⁸. În articolul „Femeile dimbovițene în luptă pentru democrație”, aceeași reprezentantă a secției feminine a Uniunii Patrioților — Maria Răslețu îndemna femeile „ca în semn de mulțumire față de guvernul Dr. Petru Groza care le-a dat pămînt să-l însămînteze. Numai în felul acesta veți ajuta guvernul și țara pentru o pace fericită, o Românie liberă și democratică”²⁹.

Dar înfăptuirea reformei agrare ca și procesul de democratizare a țării cit și stăpînirea deplină a mijloacelor de producție de către poporul muncitor nu au avut loc fără greutate. De aceea nu ne miră faptul că la 4 aprilie 1945, are loc ședința secției județene a Frontului Național Democrat, cu scopul constituirii unor delegații care să meargă pe teren pentru a rezolva conflictele cu caracter agrar. Din colectivele respective făceau parte și comunistele Victoria Georgescu* pentru plasa Titu și Maria Răslețu, iar la plasa Matei Voevod Maria Dascălu**.

Echipe de muncitori merg în timpul lor liber la sate să ajute la repararea uneltelor agricole și casnice, ridicînd alianța muncitoresc-țăra-

²⁴ Ibidem.

²⁵ Fond inspectoratul muncii, dos. 212/1945, f. 1.

* Fostă UTC-istă, care era urmărită de poliție între anii 1935—1936, pentru că răspîndea manifeste pe șoseaua Ploiești-Moreni.

²⁶ Idem, f. 12.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Idem, numărul din 15.IV.1945.

²⁹ Ibidem.

* Veche militantă a organizației comuniste de tineret.

** Veche militantă a mișcării revoluționare de tineret care împreună cu Victoria Georgescu și cu Rodica Borțoi erau urmărite de poliție între anii 1935—1936 pentru răspîndirea de manifeste și activitate comunistă.

nească pe noi trepte. Pentru ajutoarele acordate, locuitorii comunelor Glâmbocata, Valea Mare și Geangoești din plasa Matei Voevod din comunele Finta, Tătărani, Gura-Ocniței trimit telegrame de mulțumire colectivelor care s-au deplasat la sate.

„Populația a primit cu satisfacție această muncă gratuită” semnau cei 80 de gospodari printre care găsim și numele unor femei din plasa Valea Mare, cum ar fi : Elena A. Florea, Anca Apostolescu, Maria Costa, Bădilă Ileana, Maria Badea, Anica Gheorghe, Ecaterina Savu, Domnica Tănăsescu, Margareta Gh. Bălan, Florica Mierlescu, Constanța Crețu, Ileana M. Badea³⁰. Iar echipele conduse de Neguța Petre și de Maria Beldiman s-au deplasat la Tătărani pentru a ajuta la repararea uneltelor agricole aduse de țărani³¹.

Starea grea prin care trece țara în acest timp este accentuată de seceta anilor 1945—1946, dublată și de sabotajul elementelor reacționare. De aceia în acești ani pe primul plan se înscriu activitățile maselor largi ale poporului pentru refacerea economiei naționale și demascarea celor care puneau piedici procesului revoluționar.

În județul nostru găsim asemenea atitudini ferme luate de diferiți cetățeni și cetățence pe linia demascării speculanților și sabotorilor. Documentele inspectoratului regional de poliție Ploiești, prezentau cazuri de stocări de unelte agricole în diverse magazine, descoperite, în Orașul Tîrgoviște, Pucioasa, Găiești, la Sălcuța. Starea de haos este evidențiată și de materialele trimise de Frontul Plugarilor către Prefectura județului Dîmbovița — la 11 XII 1946 prin care semnalau „atacurile banditești însoțite de asasinat și prădăciuni, ... care mențin sub teroare comunele și satele, iar locuitorii nu mai dorm noaptea”. În aceste bande, notau rapoartele trimise „se ascund reacționari înarmați sau plătiți care sînt înconjurați de oameni fără căpătii”³² și pentru care se propunea „formarea gărzilor cetățenești”. Asistăm la demisiile primarilor din unele comune ca : Mogoșani, Zărăfoaia, care erau obligați să facă aceasta datorită nemulțumirii maselor pentru neprimirea la timp a cerealelor, din decembrie 1945 pînă în septembrie 1946, sau, din cauza abuzurilor la colectări din perioada octombrie 1946 și neplata salariilor la unii funcționari ai Preturii din comuna Valea Mare.

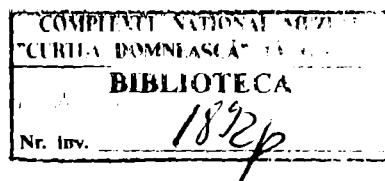
În fața acestor stări de lucruri, femeile sau angajat și ele în frontul larg de acțiuni progresiste, și mîndre de încrederea în forțele proprii acordată de regimul popular au participat în număr mare la vot în noiembrie 1946 pentru reprezentanții B.P.D. Acestea sînt doar cîteva aspecte, din multe altele, ale participării femeilor la înlăptuirea procesului revoluționar din acești ani.

Astăzi soluționarea aspectelor numeroase pe care le ridică condiția socială a femeii se înscrie tot mai larg pe coordonatele civilizației socialiste și comuniste.

³⁰ Idem, nr. din 15—22 IV. 1945.

³¹ Ibidem.

³² Arhiva statului județ Dîmbovița, fond Prefecturii, dos. 71/11/946, f. 101.

ISTORIE A CULTURII

CONTRIBUȚIA GÎNDIRII ANTICE DIN DACIA LA CONTURAREA PROFIULUI SPIRITUAL AL POPORULUI ROMÂN *

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Factura psihică — una din trăsăturile definitorii și forțele motrice ale națiunii — nu poate fi redusă numai la comunitatea culturii. Analiza istorică a formării poporului român și a națiunii noastre dezvăluie trei componente fundamentale care au stat la baza cristalizării și dezvoltării profilului său spiritual : conștiința națională, cultura națională și etnosul românesc. Aceste coordonate definesc sistematic multitudinea de particularități ale vieții spirituale și de valori morale specifice românilor de-a lungul istoriei.

Apariția trăsăturilor națiunii nu s-a produs dintr-o dată, în secolul al XIX-lea, căci chiar și comunitatea de limbă, de teritoriu, de viață economică, de organizare statală instituționalizată au antecedente în secolele anterioare. Cu atât mai mult, comunitatea de viață psihică are puternice premise în epoca premergătoare constituirii națiunii și a statului național, fiind cunoscută independența relativă a acesteia față de viața materială, ca și faptul că creația spirituală sparge cel mai ușor vremelnicele bariere care despart provinciile locuite de același popor.

Aceste rădăcini pot fi urmărite nu numai la marii cronicari și la voievozii luminați, ci pînă în antichitatea de pe teritoriul României, nepuțin să acceptăm existența unui hiatus între daco-geți și poporul român pe deplin format.

O serie de trăsături etico-psihice perene ale poporului român s-au transmis peste veacuri în cultura noastră : raționalismul, realismul, cum-pătarea, patriotismul, vitejia, aspirația spre libertate, cultul tradițiilor, deschiderea către valorile universale, inventivitatea, munca asiduă, auto-perfecționarea, umanismul, toleranța, pietatea înțeleaptă, preponderența laicului, optimismul, caracterul popular, gustul pentru frumos. Evocînd prețioasa moștenire antică, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia că : „Numeroase vestigii de cultură materială, realizări tehnice și științifice, monumente istorice și de artă, minunate opere de arhitectură, de literatură, pictură și sculptură făurite de-a lungul secolelor relevă cu toată elocvența forța geniului, sensibilitatea și capacitatea creatoare a poporului nostru... În caracterul poporului român, în dorul său nestins de libertate și neatîrnare, se găsesc întruchipate înaltele virtuți ale strămoșilor

---

* Comunicare la sesiunea științifică a Muzeului Național, București, 13—14 decembrie 1974 ; v. și *Semnal*, în „România liberă”, nr. 9419 din 6 februarie 1975.

noștri : dirzenia, mândria și înțelepciunea dacilor și romanilor, eroismul și neînfricarea lui Decebal și Traian... Urmașii lui Decebal și Traian au știut permanent să păstreze ființa națională, să-și creeze o cultură și civilizație proprie, în strînsă legătură cu civilizația și cultura mondială. și să asigure dezvoltarea și înaintarea continuă a poporului nostru spre o viață demnă, independentă. Este în firea poporului nostru ca permanent să caute să se depășească pe sine“.

Particularitățile spirituale ale geto-dacilor au atras atenția multor autori antici și bizantini. Herodot a reținut faptul că Zalmoxis a adus tracilor deprinderi mai cumpănite¹; Origine îi enumeră pe geți între neamurile foarte înțelepte²; Hesychios din Alexandria afirmă chiar că Zalmoxis a propagat învățături despre un trai mai înțelept decît al grecilor³, iar mai tirziu, Iordanes — inspirindu-se din opera lui Dion Chrysostomos — scria despre geți că „au fost totdeauna superiori aproape tuturor barbarilor și aproape egali cu grecii /.../ sînt din fire deștepți, superiori celorlalte popoare în privința minții“⁴; Clemens din Alexandria spune că geții „au simțit binefacerile mari ale bărbaților înțelepți și i-au cinstit“⁵. „Pe bună dreptate neamul tracic a pretins pentru sine faima de înțelepciune“, aprecia la rîndu-i Valerius Maximus⁶, ca de altfel și alți scriitori antici.

În ceea ce privește realismul, Iordanes evidențiază că Deceneu — îndrumătorul geților, „observînd înclinarea lor de a-l asculta în toate /.../ i-a instruit în științele fizicii, făcîndu-i să trăiască conform legilor naturii“⁷. Mulți alți autori vorbesc despre prețuirea de care se bucurau la geto-daci filozofia și științele naturii (medicina, matematica, astronomia, botanica, farmacologia), ca și despre receptivitatea lor față de valorile universale ale spiritului⁸.

Evidențiind patriotismul daco-geților, Iulian Împăratul redă caracterizarea lui Traian despre „neamul geților, care au fost mai războinici decît oricare dintre oamenii care au trăit cîndva“⁹. Iordanes îi descrie ca „oameni prea viteji“¹⁰. Iamblichos relatează că Zalmoxis „a îndemnat la bărbăție pe concetățenii săi, să înfrunte cu vitejie primejdiile“¹¹, iar Pomponius Mela știa că la ei „bărbații și femeile sînt gata să înfrunte moartea. Au fire tare“¹². Toți aceștia subliniau legătura dintre credința în nemurire și patriotismul lor neînfricat. P. P. Panaitescu aprecia că morala geților era străbătută de spiritul eroic¹³.

¹ Istorii, IV, 95.

² *Impotriva lui Celsus*, I, 16.

³ *Culegere alfabetică de cuvinte de tot felul*.

⁴ *Getica*, 39—41, 69—73.

⁵ *Covoarele*, I, 15, p. 130 ; IV, 8, p. 213 ; V, 8, p. 242.

⁶ *Fapte și cuvinte vrednice de luare aminte*, II, 6, 12.

⁷ *Op. cit.*, 69—73.

⁸ Hellanicos, *Obiceiuri barbare*, fr. 73 ; Strabon, *Geografia*, VII, 3, XVI, 2, 3, 9 ; Porphyrios, *Viața lui Pitagora*, 14 ; Enea din Gaza, *Teofrast sau despre nemurirea sufletelor...*, dialog P. G., LXXXV, 940 ; Lucian, *Scitul sau oaspetele*, 1 ; Theodoretos din Cyros, *Terapeutice*, I, 25 ; Suidas, *Lexicon*, II, 500 ; IV, 262 ; Leon Diaconul, *Istoria*, IX, 6.

⁹ *Împărații*, 22.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Viața lui Pitagora*, XXX (173).

¹² *Descrierea pămîntului*, II, 2, 16—21.

¹³ *Introducere la istoria culturii românești*, Ed. Științifică, 1969, pp. 43—44.

Gustul pentru frumos este semnalat de Ovidiu — paene poeta getes — care, după ce le-a recitat tomitanilor versurile sale în graiul getic, notează că aceștia iubeau poezia¹⁴. Înaintea sa, Platon¹⁵, reluat și de Apuleius¹⁶, atrăgea atenția grecilor asupra meritelor învățaturii lui Zalmoxis despre știința bunelor cuvinte, după care „vorbele frumoase fac să se nască în suflete înțelepciunea”. Aristotel sesiza obiceiul agatirșilor din Munții Apuseni de a cînta legile pentru memorare¹⁷, Athenaios ne spune că geții cîntau din citeră pentru a îmblîndi pe inamici¹⁸, iar Ovidiu elogiaza talentul poetic al regelui odrisilor, Cotys. Nu putem trece cu vederea nici preocupările literare ale unor cărturari cunoscuți din Callatis, ca și valoarea artistică a unora dintre epitafurile stelelor funerare daco-romane, unele cuprinzînd texte din Homer, Vergiliu și alți poeți antici — ca cele descoperite la Ulpia Traiana, Apulum, Micia, Tibiscum, Garmisara, Romula — și a reliefurilor de la Salinae, Mediaș, Adamclissi, Histria, Tomis, Callatis, din care rezultă simțul estetic al strămoșilor noștri¹⁹. La acestea se adaugă știrile despre înflorirea artei în întreaga lume tracică.

Pe baza textelor scriitorilor antici și bizantini putem reconstitui sistemul etic al acestui popor de fondatori ai unor valori morale, care constituie stratul primordial al etogenezei poporului român. Cele mai multe dintre trăsăturile și normele morale ale geto-dacilor le găsim în „Odele” lui Horațiu, de unde aflăm că la geți „femeile îngrijesc orfanii ; soția cu zestre nu ajunge stăpîna bărbatului ; zestrea cea mai de seamă este cînstea părinților și virtutea femeii ; legămîntul căsătoriei rămîne trainic ; păcatul este un sacrilegiu pe care îl plătește cu moartea”²⁰. Această largă informație despre profilul etic al geților nu rămîne singulară. Preceptul solidarității umane îl găsim la Platon, care subliniază un principiu din deontologia și psihologia proprie medicilor zalmoxieni : „să nu mă las înduplecat de nimeni — oricît de bogat, dintr-un neam ales sau oricît de frumos ar fi — să fac altfel”²¹, precum și la Tucidide, cel care ne spune că la traci „era o mai mare rușine să nu dai cînd ți se cere, decît cerînd să nu capeți”²² ; aprecierea virtuții este confirmată de Origene²³, ca și de Pomponius Mela²⁴, după care, la geți, „sînt prețuite moravurile și conduita bună a femeilor și fetelor”, iar cînstea și hărnicia — de Josephus Flavius, care a reținut că polistaii de la daci „trăiesc prin ei înșiși”²⁵.

Alte însușiri morale — optimismul, veselia și firea deschisă, asprimă și tăria de caracter, șiretenia și istețimea, moravurile austere —

¹⁴ *Scrisori din Pont*.

¹⁵ *Carmide*, 156 d, e, 157 a, b, c.

¹⁶ *Apologia*, 26.

¹⁷ *Probleme*, XIX, 28.

¹⁸ *Banchetul înțelepților (apud Theopomp)*, XIV, 24, p. 627 d.

¹⁹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pp. 57—58 ; D. M. Pippidi-D. Berciu, *Din istoria Dobrogei*, I, E. A., 1960, pp. 239—246 ; C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1973, pp. 84—87.

²⁰ *Ode*, III, 24, 9—24.

²¹ *Ibidem*.

²² *Istoriei*, II, 97, 4.

²³ *Op. cit.*, III, 54.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Antichități iudaice*, XVIII, 1, 5 [20].

sînt relevate de numeroși alți autori : Hellanicos, Valerius Maximus, Strabon, Diodor din Sicilia, Leon Diaconul, Propertiu, Horațiu, Pomponius Mela, Criton, Galenus ²⁶.

Despre formarea unei adevărate concepții etice în antichitatea de pe teritoriul României vorbesc Valerius Maximus, după care „neamul tracic a văzut bine adevărata stare a condiției noastre /umane/“ ²⁷, și Iordanes, care — reluînd autori mai vechi — găsește că Deceneu „i-a învățat /pe geți/ etica, dezvățîndu-i de obiceiurile lor barbare /.../ Dîndu-le un exemplu practic, i-a îndemnat să petreacă viața în fapte bune“ ²⁸. După P. P. Panaitescu, întreaga filozofie superioară de care vorbește Dion Chrysostomos este luată în sens de morală ²⁹.

Valorile și regulile morale cultivate sînt întărite și de norme de drept și concepții juridice și politice, realitate atestată de scrierile lui Iosephus Flavius, Horațiu, Criton, Clemens din Alexandria, Galenus, Strabon, Iamblichos ³⁰ și Iordanes, ultimul scoțînd în evidență dreptatea și iscusința judecătorilor geți ³¹. După Herodot, „geții /.../ sînt cei mai distinși și mai drepți dintre traci“ ³², idee confirmată analogic de Iosephus Flavius, prin prezentarea esenienilor, asemănători polistailor daci, care „consideră dreptatea ca virtutea cea mai de preț /.../ ; sînt foarte morali și drepți“ ³³.

O influență importantă asupra gîndirii politico-juridice a geților a avut-o, fără îndoială, și victoria democrației în cetățile grecești vest-pontice, celei de la Histria dîndu-i atenție însuși Aristotel în lucrarea sa „Politika“ ³⁴.

Din cele arătate mai sus observăm rolul important al acestui filon de gîndire în conturarea facturii psihice a românilor, ceea ce face insuficientă și incompletă aprecierea lui P. P. Panaitescu, după care „moștenirea daco-getică la români este în primul rînd de ordin etnic, cuprinzînd poate și anumite forme ale vieții populare“ ³⁵. Formarea unei imagini de ansamblu asupra dezvoltării vieții spirituale pe teritoriul României în esențialitatea ei cere înțelegerea faptului că noțiunea de cultură românească nu poate fi restrînsă arbitrar.

Modul de a gîndi al națiunii noastre — care izvorăște din istoria ei și oglindește specificul meleagurilor și al vieții economico-politice, experiența și înțelepciunea colectivă a națiunii — a creat condiții pentru materializarea potențialului cultural, dînd maselor încredere în capacitatea lor creatoare.

²⁶ Hellanicos, *loc. cit.*, Valerius Maximus, *loc. cit.*; Strabon, *loc. cit.*; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XXI, 12, 5, 6; Leon Diaconul, *loc. cit.*, Propertiu, *Elegii*, IV, 5, 43—44; Horațiu, *loc. cit.*; Pomponius Mela, *loc. cit.*; Criton, *Geticele*, 7 (2); Galenus, *Despre facultățile naturale*, II, 17, 67.

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ Iosephus Flavius, *loc. cit.*; Horațiu, *loc. cit.*; Criton, *loc. cit.*; Clemens din Alexandria, *op. cit.*, I, 15, p. 130; Galenus, *loc. cit.*; Strabon, *op. cit.*, VII, 3, 5, (c. 297), 11; Iamblichos, *loc. cit.*

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Politika*, VIII (V), 5, 2, 5.

³⁵ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 48.

LA CONTRIBUTION DE LA PENSÉE ANTIQUE DE DACIE À LA FORMATION DU PROFIL SPIRITUEL DU PEUPLE ROUMAIN

— RÉSUMÉ —

L'analyse historique de la formation du peuple roumain et de notre nation révèle trois éléments composants qui constituent le fondement de la cristallisation et du développement du profil spirituel des Roumains : la conscience nationale, la culture nationale et l'ethnie roumaine. Ces coordonnées définissent systématiquement la multitude de particularités de la vie spirituelle et de valeurs morales propres aux Roumains le long de l'histoire.

L'apparition des traits de la nation ne s'est pas produite d'un seul coup au XIXe siècle. D'autant plus, la communauté de vie psychique a de puissantes prémisses dans l'époque précède la constitution de la nation et de l'État national, étant connue son indépendance relative par rapport à la vie matérielle et aussi la puissance de la création spirituelle de dépasser les barrières provisoire qui séparent les provinces habitées par le même peuple. Ces filons peuvent être poursuivis jusqu'à l'antiquité sur le territoire de la Roumanie, car on ne peut pas accepter un hiatus entre les Géo-Daces et le peuple roumain entièrement formé.

Une série de traits éthiques et psychiques pérennes du peuple roumain se sont transmis le long des siècles dans notre culture : le rationalisme, le réalisme, la modération, le patriotisme, le culte des traditions, la réceptivité aux valeurs universelles, l'esprit inventif, le travail assidu, l'humanisme, la tolérance, le caractère populaire, le goût du beau.

Ces particularités spirituelles des Géo-Daces ont frappé beaucoup d'auteurs antiques et byzantins : la *modération* a été mentionnée par Hérodote ; la *sagesse* — par Origène, Hesychios d'Alexandrie, Jordanis, Clément d'Alexandrie, Valère Maxime ; le *réalisme* — par Jordanis ; le *patriotisme* — par l'empereur Julien, Jordanis, Jamblique, Pomponius Mela ; le *goût du beau* — par Platon, Apulée, Ovide, Aristote, Athénée. Les *valeurs morales* appréciée par les Géo-Daces — la solidarité humaine, la vertu, l'honnêteté et l'ardeur au travail, l'optimisme, l'esprit ouvert, la force du caractère, la sagacité — sont illustrées par Horace, Platon, Thucydide, Origène, Pomponius Mela, Flavius Josèphe, Hellanicos, Valère Maxime, Strabon, Diodore de Sicile, Léon le Diacre, Properce, Criton, Galien, Jordanis, Clément d'Alexandrie, Jamblique, Aristote.

Les auteurs démontrent, grâce aux données procurées par les documents, l'existence d'un système de pensée philosophique aux Géo-Daces et des certains aspects sous-jacents de celui-ci ; logique, éthique, esthétique, conception politique et juridique — en soulignant à la fois le rôle de ce filon dans la formation du profil psychique des Roumains.

GENEZA TÎRGOVIȘTEI ÎN LUMINA UNOR INTERPRETĂRI TOPONIMICE, ETNOGRAFICE ȘI SIGILOGRAFICE

CONSTANTIN MANOLESCU

Rareori au fost folosite și alte testimonii în afara mărturiilor documentare și arheologice (bineînțelese cele mai sigure) în studierea începuturilor orașelor extracarpătice.

Luînd ca punct de plecare cuceririle cercetării istorice¹ după care primele așezări urbane în zona arătată mai sus s-au ivit pe locul unui târg temporar organizat în afara unor localități sau în cadrul lor, dintr-o așezare sătească, în condiții geografice favorabile și mai rar prin colonizare, vom încerca în cazul special al Tîrgoviștei, să căutăm un răspuns mai precis asupra începuturilor ei întreprinzînd :

- I. O scurtă generalizare a cercetărilor arheologice
- II. O analiză toponimică asupra perimetrului Tîrgoviștei și împrejurimilor
- III. Relevarea și completarea concluziilor unui interesant articol privind existența Tîrgului de Sus și Tîrgului de Jos.
- IV. Unele precizări etnografice
- V. Analiza persistenței unor hramuri de biserică și corelaționarea acestora cu sigiliul orașului

I. Trecînd la expunerea și analiza temeinică a obiectivelor de mai sus, putem spune, în legătură cu studiul cercetărilor arheologice din perimetrul Tîrgoviștei, că :

---

¹ P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în „*Interpretări românești*”, București, 1947, p. 161—218 ; P. P. Panaitescu — capitolul VIII, *Orașele în volumul „Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)”*, București, 1957, p. 411—444 ; St. Olteanu „*Problema genezei orașelor medievale din Țara Românească*” în „*Studii*”, an XVI, 1963, nr. 6, p. 255—288 ; M. D. Matei „*La ville médiévale et l'archéologie roumaine ; état actuel des recherches*” în „*Dacia*” N. S. VIII, 1964, p. 279—296 ; M. D. Matei „*Considerații pe marginea unor aspecte sociale ale istoriei orașelor medievale românești*” în SCIV, tom. 18, nr. 1, 1967, p. 47—62 ; P. P. Panaitescu capitolul „*Întemeierea orașelor în ținutul românesc din „Introducere în istoria culturii românești”*”, București, 1969, p. 279—291 ; Gh. I. Cantacuzino, *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor medievale și curțile domnești din Țara Românească*” în „*Studia Valachica*”, Tîrgoviște, 1970, p. 95—111 ; Pavel Chihaia „*Din cetățile de scaun ale Țării Românești*”, articolul „*În legătură cu originea și structura orașelor de reședință din Țara Românească*”.

a) Tîrgoviştea şi împrejurimile nu au fost supuse unor săpături arheologice sistematice pentru a i se depista vechile vetre de locuire.

b) Perimetrul Curţii Domneşti nu a relevat nivele de locuire mai vechi², decît secolul al XIV-lea, în chiar secolul în care Tîrgoviştea este atestată direct ca cetate şi capitală.

c) Descoperiri arheologice recente au relevat urme ale culturii Drdu în zona biserici Sf. Gheorghe (săpăturile au fost efectuate de Gabriel Mihăescu), în aceeaşi mcozonă în care Luciana Oancea descoperise cele mai vechi nivele de locuire din sec. III—IV³ ceea ce demonstrează existenţa unui străvechi nucleu de locuire prefeudală, dovadă a continuităţii vieţii pe aceste pămînturi.

d) Din lungul şir de monumente feudale au fost cercetate arheologic Biseria Sf. Vineri, Biserica Tîrgului, Biserica Stelea, Biserica Sf. Ionică unde n-au fost relevate nivele de locuire mai vechi de secolul al XIV⁴.

II. Vom întreprinde, în continuare, o analiză sistematică a toponimelor din împrejurimile Tîrgoviştei pentru a putea efectua o anumită cro-

² În afara săpăturilor efectuate între cele două războaie mondiale de Virgil Drăghiceanu au fost efectuate săpături sistematice de către N. Constantinescu (1961 şi 1964), Răzvan Teodorescu în 1963, G. Mihăescu (1966), Gh. I. Cantacuzino (1966—1967) şi N. Constantinescu (1976). Vezi N. Constantinescu „Contribuţii arheologice asupra Curţii domneşti din Tîrgovişte” (sec. XIV—XVI) în „Studii şi cercetări de istorie veche”, XV, 1964, nr. 2, p. 225—238; Cristian Moisesescu — „Prima curte domnească de la Tîrgovişte” în „Buletinul monumentelor istorice”, 1970, nr. 1, p. 11—13; Gh. I. Cantacuzino — „Date arheologice în legătură cu cronologia unor construcţii ale curţii domneşti din Tîrgovişte”, în vol. „Monumente istorice. Studii şi lucrări de restaurare”, Bucureşti, 1969, p. 147—151.

³ Luciana Oancea. *Săpăturile arheologice din Tîrgovişte*, 1976, p. 55—73

⁴ a. *La Biserica Sf. Vineri*, cercetări arheologice au fost efectuate între 1967—1968 (vezi Gh. I. Cantacuzino „Cercetările arheologice de la biserica Sf. Vineri din Tîrgovişte”, (oct. 1967) — notă preliminară. Raport ştiinţific la Direcţia monumentelor istorice, Bucureşti, 1967 şi Gh. I. Cantacuzino „Aspecte ale evoluţiei unui vechi monument din Tîrgovişte”, în „Valachica”, Tîrgovişte, 1969, p. 61—70.

b. *La ansamblul mănăstirea Stelea* cercetările arheologice au fost întreprinse în două campanii 1969 (Gabriel Mihăescu şi Cristian Moisesescu) şi 1970 (Gh. I. Cantacuzino şi G. Mihăescu), vezi Gh. I. Cantacuzino, G. Mihăescu, Cr. Moisesescu „Date preliminare asupra cercetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstirea Stelea”, în „Studia Valachica”, Tîrgovişte, 1970, p. 173—179.

c. *La biserica Tîrgului*, săpăturile au fost efectuate de Ion Chicideanu între 1972—1973. Vezi Ion Chicideanu, „Săpăturile arheologice de la biserica Tîrgului”, (Tîrgovişte), 1972. Raport preliminar în „Scripta Valachica”, Tîrgovişte, 1973, p. 169—177.

d. *La biserica Sf. Ionică*, cercetările au fost efectuate de Petru Diaconescu între 21 noiembrie—10 decembrie 1973. Înaintea acestor cercetări arheologice au fost efectuate şi sondaje în anul 1966 de către Radu Gloglovan şi în anul 1972 de către Gh. I. Cantacuzino. Vezi Petru Diaconescu „Cercetarea arheologică de la biserica „Sf. Ionică” din Tîrgovişte”, în „Documenta Valachica”, Tîrgovişte, 1974, p. 77—81.

e. *La biserica Sf. Gheorghe* săpăturile arheologice au fost efectuate în vara anului 1977 de către Gabriel Mihăescu. Rezultatele săpăturilor arheologice nu au fost încă publicate. Unele informaţii ne-au fost date de arheolog, căruia îi mulţumim cu acest prilej

nologie a apariției lor, deoarece izvoarele istorice nu ne ajută în acest sens (știut fiindcă niciuna dintre localități nu este atestată înaintea Tîrgoviștei).

1. Localități posibil a fi anterioare Tîrgoviștei

Atestat la 1431 ⁵, de cealaltă parte a Ialomiței, se află satul *Răzvad*. Acum destul de extins (nu cunoaștem un Răzvad de Sus și unul de Jos), satul își are ca vatră Răzvadul de Sus așezat față de aceeași axă de simetrie — riul Ialomița — cam în dreptul limitei de sud a Tîrgoviștei. Numele satului este format din latinescul „*vadum*” = vad cu prefixul de origină slavă „*răz*” care arată în acest caz depărtarea, mai mult decît frecvența trecerii peste apă. Asemenea toponime sînt frecvente și în alte limbi : în germană în „furt” = vad (Frankfurt, — Vadul francilor, Erfurt — vad peste (G) era), în engleză „Ford” (Oxford — vadul boiler), în slavă „Brod” (orașul Brod în Cehoslovacia), grecescul „poros” (Bosporos, azi Bosfor = vadul vacii) ⁶.

Ce rezultă de aici ? Rezultă că acest toponim este născut prin referirea la un vad a cărui existență nu se leagă neapărat de existența Tîrgoviștei, ci a unui drum păstoresc străvechi venind de pe crestele domoale cu pășuni ale Leaotei și care mergea către bălțile Brăilei. El denumește o localitate posibil a exista înaintea Tîrgoviștei, nu și a străvechilor nuclee de locuire din perimetrul Tîrgoviștii al căror nume s-au pierdut, putînd fi legată de cultivarea viilor de pe dealurile din preajmă.

2. Toponime denumind sisteme de fortificații

În partea de nord a orașului, în apropierea drumului Dîmboviței semnalăm existența unui toponim care a devenit destul de tîrziu o așezare rurală — *Priseaca*. Observația că el ar putea fi mărturia unei vechi fortificații pentru drumul Dîmboviței aparține lui N. Stoicescu ⁷. Ideea sa, după care, o fortificație de pămînt și lemn ar fi apărat un punct obligatoriu de trecere la acest drum se suține pe existența unui alt toponim pe dealurile Teișului din apropiere, *Straja*, ceea ce demonstrează că aliniamentul fortificat era întărit și păzit, ca îndeobște, cum arată Silviu Dragomir în „*Cîteva urme ale organizării de stat slavă-române*” ⁸, cu „*priseaca și strajă*”

Atestat la 12 iunie 1584, și dispărut ulterior, mai menționăm și satul *Popșa* ⁹ al cărui nume ne duce la o întăritură de lemn și de zid, poate sprijinită pe popi (stîlpi sau pari de lemn ce sprijină o construcție, zid, v. sl. popŭ).

Mai vrem să aducem în discuție în legătură cu sistemul de apărare al Tîrgoviștei și un alt toponim *Aninoasa*, denumind o localitate, aflată pe malul stîng al Ialomiței, la o distanță de 7 kilometri, în direcția nord,

⁵ L. Mihăescu, „*Primele mențiuni documentare despre satele dimbovițene în secolele XV—XVI*”, în „*Valachica, volum pentru elevi*”, Tîrgoviște, 1973, p. 29.

⁶ Al. Graur, „*Nume de locuri*”, Ed. științifică, București, 1972.

⁷ N. Stoicescu, Cristian Moisesescu, „*Tîrgoviștea și monumentele sale*”, Editura „*Litera*”, București, 1976, p. 44.

⁸ Extras din „*Daco-Romania*”, Cluj, I, 1920, p. 9.

⁹ L. Mihăescu, *op. cit.*, p. 26.

și atestată la 23 aprilie 1453¹⁰. Toponimul este foarte răspândit în zona subcarpatică din Oltenia pînă în cotul munților (Gorj, Vâlcea, Argeș, Muscel, Dîmbovița, Buzău).

Soluțiile etimologice care ni se oferă ar fi următoarele :

1. Loc agățat, aninat, (ad + ninna (leagăn) explicat de Chiac) Hașdeu nu este de acord cu această etimologie, spunînd că „aninos“, „aninacios“ nu sînt potrivite cu denumirea unui sat.
2. Loc cu anini (aninii, de obicei, cresc pe malul riurilor de munte și prin pădurile de la șes) Hașdeu nu este de acord nici cu această explicație pentru că nu avem în limba română formații de gen stejăros, frăsinos brădos. (Și totuși întîlnim toponime ca Păltinoasa de la „paltin“ de exemplu.)
3. Loc nisipos, de la latinescul „arina“ = Arinoasa, care prin disimilare regresivă a dat Aninoasa¹¹.

Nu optăm pentru una sau alta din soluțiile propuse. Ne oprim însă la soluția lui Chiac, nu pentru că am fi de acord cu el, dar germinează o ipoteză asupra nașterii acestui sat. Părerea noastră este că „leagănul“ satului se află în punctul *Cetățuia*, o înălțime ce permite o largă vizibilitate spre nord pînă în munți (Acum se poate vedea, de exemplu, sanatoriul de la Moroieni, un reper modern). La sfîrșitul secolului trecut erau glosate de „Marele dicționar geografic al României“ 85 de asemenea toponime¹², deși numărul lor era mai mare, chiar cel de față nefiind glosat. Ele, în general, amintesc de întărituri, de palisade realizate pe virful acestor redute naturale cu scop defensiv. Primul acces spre acest punct se făcea pe malurile unei vâlcele *Valea Mare* al cărui izvor aflat în locul numit *Jurbița* era în apropierea *Cetățuii*. Vatra vechiului sat *Aninoasa* (aspectul de astăzi se datorește și tragerii la linie din secolul trecut) era dată de firul vâlcelii între *Cetățuie* și înălțimea pe care se află și azi biserica satului, tot pe malul vâlcelii *Valea Mare*. În apropierea *Cetățuii* pe *Valea Popii* se află și azi multe izvoare de apă și toponime care vorbesc sau nu de habitat, *Mărul Budesc*, *Obaia*¹³ (o contaminare a toponimului *Odaia* = tîrlă cu grajduri pentru vite ; loc în preajma pășunii unde stau vitele noaptea, pentru a alege din sensurile pe care ni le dă „Dicționarul limbii române“ (DRL) tomul VII, partea II-a litera O, un sens pe care l-am înregistrat și la *Runcu*, în perimetrul dîmbovițean. Un sens hazardant în cazul de față pe care nu rezistăm tentației de a-l sesiza, avînd în vedere singularul apelativului — curte, conac. Considerăm deci satul născut în jurul acestei *Cetățuii* și deci, legată de siguranță defensivă dinspre nord a *Tîrgoviștei* dincolo de interfluviul pe care și-l păzea cu prisacă și popșă.

3. Toponime posterioare existenței *Tîrgoviștei* ca așezare omenească

Amintim, în primul rînd, satul *Lazuri* (sb, laz = curătură), legat de extinderea spre sud, de defrișarea pădurilor dinspre sud pentru nevoile agricole sau de pășunat. Satul *Lazuri* este atestat la 22 ianuarie 1572¹⁴.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ B. P. Hașdeu, „*Etymologicum Magnum Romaniae*“, vol. II, Editura „Minerva“, București, 1944, p. 80—81.

¹² Apud Gh. I. Mares, Mihai Gh. Mares, „*Cetățea din Cucuteni-Vulcana*“ în „*Biblioteca Valachica*“, *Tîrgoviște*, 1975.

¹³ Informator Ticu Lazăr, 42 ani, *Aninoasa*, bun cunoscător al locurilor în preajma cărora a copilărit.

¹⁴ L. Mihăescu, *op. cit.*, p. 28.

Tot în această grupă de toponime mai așezăm *Severinți* care la 20 martie 1580 ¹⁵ cînd este pomenit într-un hrisov de întărire este pomenit ca seliște. La 2 aprilie 1617 amintirea locuirii acestei seliști nu se pierduse într-un document fiind pomenit Severinu (*Severinți* fiind numele locuitorilor) „din susul orașului *Tîrgoviște*“ unde urma să se facă un sat de slobozii al mănăstirii Stelea. Chiar la 1888 mai este pomenit un zăvoi Severin, la marginea de nord a orașului pe malul Ialomiței, loc de unde se captau niște izvoare. Nu avem știre dacă toponimul se mai păstrează și astăzi. Toponimul este legat evident de situarea sa la nord de un anumit loc și anume de *Tîrgoviște*, etimonul fiind de origină slavă.

4. Toponime legate de existența ca reședință de scaun a *Tîrgoviștei*

Legat de existența *Curții Domnești*, de nevoile ei, putem menționa *Comișanii*, sat al oamenilor aceluia „magister agasonum“, al comișeilor, ai oamenilor comisului, cel care avea în grijă de caii și grajdurile domnești. Prima atestare a *Comișanilor* (20 martie 1571) ¹⁶ este foarte apropiată de cea a unei menționări a unei alte localități *Rușii* (20 iunie 1579) a cărei localizare probabilă este în apropierea *Lazurilor*. Părerea noastră este că e vorba de una și aceeași localitate, satul comișeilor fiind inițial numit după uniforma lor roșie (*Roșii*). Prima atestare a *Rușilor* este cea din 1 august 1451 ¹⁷. Astfel, existența *Comișanilor* coboară cu mai mult de un secol.

Legat de nevoile alimentare ale *Curții Domnești* (carne și produse lactate) sub administrația stolnicului pare să fi fost întru începuturile sale și *Văcăreștii* în ciuda legendei acreditate de boierii cu același nume (*Văcărești* ar fi provenit din *Făgărești*, coborîtori din *Făgăraș*). Prima atestare a *Văcăreștilor* este cam tîrzie față de celelalte (29 martie 1535) ¹⁸.

5. Toponime de opoziție putînd indica concomitența apariției localităților (de referință — de opoziție)

Săteni, este numele unei așezări pe malul stîng al *Ialomiței*, la cca 8 km. depărtare de *Tîrgoviște* (aflată pe celălalt mal, malul drept). Localitatea este atestată la 4 iulie 1572 ¹⁹, într-un document care deja amintește de-o *siliște*, de o vatră mai veche deci la prima vedere. Locuitorii *Tîrgoviștei*, *tîrgoveții*, „*oroșanii*“, cum apar în documente, au numit firesc „*săteni*“ pe locuitorii celui mai apropiat sat sau ai unui sat legat prin motive care rămîn obscure de orașul (tîrgul) lor.

Iorgu Iordan se referă la acest lucru susținînd că locuitorii din *Tîrgoviște* au ținut să facă astfel deosebirea dintre ei înșiși și vecinii lor țărani (*săteni*) apropiați ²⁰. Popșa, Straja, *Priseaca* denumind cum am stabilit fortificații către munți ale *Tîrgoviștei* (așezări apărute mai tîrziu)

¹⁵ *Ibidem*, p. 32.

¹⁶ *Ibidem*, p. 27.

¹⁷ *Ibidem*, p. 32.

¹⁸ *Ibidem*, p. 30.

¹⁹ *Ibidem*, p. 29.

²⁰ Iorgu Iordan, „*Toponimia românească*“, Editura Academiei R.P.R., București, 1963, p. 411.

faceau parte din perimetrul Tîrgoviștei, deci împingeau și mai spre nord limita orașului față de obișnuința noastră de a o considera șanțul și acum detectabil al lui Matei Basarab. Distanța dintre Tîrgoviște și Săteni era mai scurtă deci.

Noi credem însă într-o altă opoziție toponimică *Săteni, Severinți*. Atestările lor sînt apropiate în timp 1572/1580. *Severinți* denumea pe cei ce trebuiau să asigure paza spre nord a orașului. Față de Severinți apare în opoziție și toponimul Săteni (moșneni ce-și lucrau pămîntul).

Localitatea de moșneni a apărut ulterior Tîrgoviștei.

6. Localități apărute în jurul unor mănăstiri

Mănăstirile sînt prin esența lor sihăstrie, depărtate de așezări ome-nești, perimetrul unde călugării și respectiv călugărițele (despărțirea de sex fiind o dovadă) trăiesc potrivit unor reguli de viață austere.

În acest sens trebuie să analizăm satele Viforîta, Călugăreni, Gorgota de pe malul stîng al Ialomiței, adică apărînd ulterior mănăstirilor și anume în jurul acestora.

Topografic două dintre ele se află pe înălțimi (Dealul, Gorgota), iar una în fundul unei văi, la poalele dealurilor (Viforîta).

Trebuie să observăm că în cazul unora dintre ele, în ciuda principiului expus anterior, după care satele de acest gen au apărut ulterior mănăstirilor, atestările sînt numai aparent paradoxale.

Viforîta (Vihoriți) a apărut în jurul mănăstirii cu același nume. Cercetarea istorică a stabilit că mănăstirea este ctitoria lui Vlad Înecatul (1530) pomenită în acte la 1557 pe vremea lui Pătrașcu Voievod²¹. Prima atestare a satului este însă din 12 septembrie 1479²², ceea ce demonstrează, în spiritul celor afirmate anterior, că mănăstirea, desigur, de lemn, este anterioară anului 1479, presupunere care ar trebui să intereseze pe istoricii mănăstirii.

Călugăreni (atestat la 10 septembrie 1493)²³ reprezintă o localitate dispărută, care poate fi localizată pe malul stîng al Ialomiței în jurul mănăstirii Dealul care după cum se știe exista la 17 noiembrie 1431²⁴. În perimetrul dimbovițean mai sînt încă 2 localități cu acest nume — una în jurul mănăstirii Cobia și una pe actualul teritoriu al comunei Conțești, ceea ce denotă existența aici a unei mănăstiri neidentificate.

Gorgota (sat atestat la 29 iunie 1568—1575)²⁵ s-a dezvoltat în jurul ctitoriei lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557)²⁶.

Localitățile sînt deci și ele posterioare Tîrgoviștei, mai puțin poate mănăstirile. Concentrarea lor însă pe o suprafață mică în jurul Tîrgoviștei pare să dovedească că și existența lor se poate lega de prezența Tîrgoviștei. Putem presupune anterioritate doar pentru mănăstirea Dealul aflată cvasi-strategic în preajma drumului păstoresc și comercial despre care vom vorbi în continuare.

²¹ N. Stoicescu, Cristian Moisesescu, *op. cit.*, p. 290.

²² L. Mihăescu, *op. cit.*, p. 30.

²³ *Ibidem*, p. 31.

²⁴ *Documenta Romaniae Historica*, Buc., I, p. 134.

²⁵ L. Mihăescu, *op. cit.*, p. 28.

²⁶ N. Stoicescu, Cristian Moisesescu, *op. cit.*, p. 282.

III. Epuizînd analiza toponimică propusă vrem să relevăm observațiile cuprinse într-un interesant articol aparținînd lui Mihai Oproiu care analizează aspecte ale comerțului tirgoviștean între 1600—1714²⁷. Autorul articolului reia discuția asupra existenței celor două tîrguri: *Tîrgul de Sus* și *Tîrgul de Jos* pe care le consideră a fi situate, primul, pe același loc cu piața descrisă de Camillo Carivolo în cunoscutul său memorial, dincolo de Palatul domnesc, spre nord, iar cel de al doilea, pe același loc cu piața din fața Mitropoliei. Primele atestări ale celor două tîrguri chiar la începutul secolului al XVII-lea nu ne împiedică a presupune existența lor și în secolul anterior.

Este evident faptul că noțiunea de Tîrgul de Sus și Tîrgul de Jos nu înseamnă numai piețele comerciale, dar și habitatul respectiv.

Articolul urmărește cu argumente irefutabile mutarea centrului de greutate, după ce Tirgoviștea nu mai este capitală, din Tîrgul de Sus în Tîrgul de Jos, cel din fața Mitropoliei, care preia, conform documentelor, pînă și apa ce mergea pe olane la cișmeaua de la poarta Curții Domnești (un moment important în istoria pustiirii, și mai tîrziu a rui-nării Curții Domnești).

Nu credem însă că Tîrgul de Sus a fost mutat în afară devenind Tîrgul de Afară, considerăm că a fost absorbit de Tîrgul de Jos, care devine Tîrgul din Lăuntru, opus Tîrgului de Afară numai atunci cînd s-a luat ca măsură generală de urbanizare interzicerea intrării și staționării îndelungate a căruțelor în oraș (măsură de igienă și estetică socială). Un Tîrg din Lăuntru și un Tîrg de Afară se semnalează și în alte orașe (București, Craiova etc.). Temporal, măsura poate fi situată pe vremea lui C. Brincoveanu, fiind una din „revoluțiile Valahiei” după expresia lui Del Chiaro.

Microtoponimia orașului va păstra amintirea Tîrgului de Sus pînă azi. Cartierul *Suseni* de azi reprezintă topografic în repere feudale spațiul dintre Curtea Domnească și biserica Sf. Gheorghe, iar lingvistic numele locuitorilor *Tîrgului de Sus*. Și în acest caz nu au lipsit explicații fanteziste. (Unii au încercat să spună că Suseni reprezintă o contaminare a cuvîntului Săseni-locuitori ai cartierului sașilor).

După vechimea monumentelor feudale care se păstrează, Mihai Oproiu observă două nuclee care corespund perimetrelor (piața și habitatul „atestat” de existența bisericilor) Tîrgului de Sus și Tîrgului de Jos.

Monumentele feudale cu datări vechi din secolele XV—XVI, din zona *Tîrgului de Jos* în care vom include și biserica Sf. Vineri, azi aflată însă în perimetrul Curții Domnești (Mitropolia, bisericile Sf. Nicolae Andronești, Biserica Tîrgului, Biserica Roșie, Biserica Geartoglu) sînt după cum vedem mai dense.

Dintre monumentele feudale cu datări din aceeași perioadă din *Tîrgul de Sus* (din datele pe care le avem pînă astăzi) nu putem cita decît Biserica Catolică și Sf. Gheorghe. În această microzonă însă arheologia va trebui să releve și alte construcții eclesiastice. Părăsirea Tîrgului de Sus a dus la diminuarea, credem, a numărului de monumente vechi. (Aici se situa de altfel și biserica Vărzaru, de exemplu, dărîmată la începutul secolului).

²⁷ Mihai Oproiu, *Aspectele comerțului tirgoviștean (1600—1714)*, *Tîrgul de Sus și Tîrgul de Jos*, în „Archiva Valachica”, Tirgoviște, 1976, p. 129—133.

Suseni, locuitorii de mai târziu ai Tîrgului de Sus, erau oameni săraci, în comparație cu negustorii și boiernașii din Tîrgul de Jos. (devenit Tîrgul din Lăuntru). În Tîrgul de Jos, Fuseștii, Androneștii, Hagi Costache, Nichita Fromac, Dinu și Dumitru Bogasieru etc. negustori și boiernași cu putere economică au menținut în perioada post-voievodală a Tîrgoviștei construcțiile eclesiastice prin renovări și danii. De aceea, numărul lor este mai mare în această parte a orașului, în Suseni ele dărâpându-se, surpindu-se prin părăsirea Tîrgului de Sus de către negustori și boiernași și locuirea lui de către oameni nevoiași.

Reținînd deocamdată, din analiza toponimică întreprinsă, existență anterior Tîrgoviștei, a unui vad la incidența Ialomiței cu un vechi drum păstoresc care cobora din înălțimile Leaotei, atît de prielnic pentru păstorit, către bălțile Brăilei, dar și comercial, putem presupune că în apropierea acestui punct era nevoie de un popas, de ceea ce pentru schimburi comerciale proprii diferitelor zone de relief se numeau pînă de curînd *dejugători*. Căruțele și carele, oamenii, turmele nu puteau merge le nesfîrșit, pe distanțe lungi, fiind nevoie de popasuri. Dejugătorile despre care nu vorbesc în cartea lor intitulată „*Drumuri și popasuri străvechi*“, Rămulus Vulcănescu și Paul Simionescu, se organizau în locuri dinainte știute, mereu aceleași care nu se mai schimbau. Am putut urmări acest fenomen pe Valea Dîmboviței pînă de curînd. „*Înainte cînd ne duceam cu carele și cu căruțele la Tîrg, la București; făceam 2 zile pînă la București, iar pentru Tîrg plecam de seara și ajungeam dimineață. Dacă drumul era lung, trebuia să poposești, să dejugi boii, să le dai să mănînce, să se odihnească. Și făceam popas într-un loc deschis, știut de toți. Asta era dejugătoarea*“. (Ion Oancea, Rîu-Alb). În zona Tîrgoviștei vizavi de Răz-vad se va fi aflat o *dejugătoare de vad*. Avînd în vedere situarea geografică a acestei dejugători de vad la zona de contact dintre cîmpie și deal, de incidența drumului spre Brăila cu cel pe Ialomița, spre Tîrgul de Floci și de faptul că locul era cunoscut de păstori în drumurile lor cu oile către bălți, iar mai apoi și de neguțători, putem presupune aici, un loc deosebit de prielnic pentru un tîrg anual, chiar dacă localitățile apropiate nu erau prea dezvoltate.

Majoritatea orașelor din Țara Românească începînd de la Focșani au un bilci anual în timpul verii, bilci atestați din secolul al XVII-lea, Buzău cu Drăgaica, la 24 iunie, (știrile ne conduc la existența lui în secolul al XVIII-lea), București (cu Tîrgul Moșilor neîndoielnic existînd în veacul al XVII-lea și pus în legătură cu obișnuita pomenire a morților de la 28 mai (sîmbăta morților) obicei străvechi, probabil precreștin), Cîmpulung (la Sfîntul Ilie, 20 iulie) și Curtea de Argeș (la Sfîntul Dumitru, 26 octombrie și Sfînta Maria) au deci un tîrg anual probabil străvechi care însă există și astăzi. Singură Tîrgoviștea face excepție, parcă, tîrgurile sale anuale nefiind așa de vestite. La Tîrgoviște are loc și astăzi Tîrgul Moșilor, primele știri precise despre el fiind din perioada „Regulamentului Organic“.

Pentru a depista urmele unui tîrg anual străvechi mutat după părăsirea noastră, tîrg legat de schimbul dintre deal și cîmpie, dar și de transhumanțele păstorești și de ce nu de calendarul viticol, după cum vom vedea, trebuie să pornim de la sigiliul orașului.

Ca fiecare dintre orașele mai importante ale țării, Tîrgoviștea a avut un sigiliu cu care se întăreau actele emise de cancelaria orașului. S-a păstrat astfel sigiliul orașului, datînd din vremea lui Neagoe Basarab (1512—1521) pe primul document orășenesc original care ni s-a transmis.

Sigiliul reprezintă pe Maica Domnului cu pruncul Isus, în jurul ei aflîndu-se următoarea legendă : „S-a făcut această pecete în zilele preavestitului Io Neagoe Voievod“. Sigiliul orașului s-a păstrat pînă în secolul al XVII-lea²⁸. Așa cum presupune Emil Vîrtosu, el reprezintă o refacere după alt sigiliu din secolul anterior (al XIV-lea)²⁹.

Analizînd hramurile bisericilor din Cîmpulung și Curtea de Argeș, observăm că nu întîlnim în aceste vechi reședințe de scaun domnesc decît o singură biserică avînd drept hram Adormirea Maicii Domnului, și anume la Curtea de Argeș, unde, de altfel, se află și acum un tîrg de Sf Maria.

În schimb la Tîrgoviște observăm o abundență de asemenea hramuri : *Biserica Domnească* (1583), *Biserica Tîrgului*, aflată pe locul unei biserici din secolul al XVI-lea, după cum demonstrează săpăturile arheologice, *Biserica stolnicului* Constantin Cantacuzino (1705), *Biserica Albă* (anterioară anului 1632), *Biserica Lemnului* (existentă după părerea noastră de zid din vremea lui Constantin Brîncoveanu, iar pînă atunci din lemn, ultima biserică de lemn a unei așezări intens urbanizate, la nivelul epocii, pentru a nu reține toponimic „curiozitatea“), *Biserica Crețulescu* (1638—1640) *Biserica Roșie* (între 1542—1543), la care adăugăm și fosta biserică catolică *Santa Maria Gratiarum* (înainte de 1417). Se observă o propulsie a cultului din secolele XV—XVI, în secolul XVII și apoi XVIII.

Mihai Oproiu stabilește, preluînd relatarea cunoscutului ceremonial de primire, de întîmpinare în fața Tîrgoviștei și mai apoi în piața palatului a lui Camillo Carivolo de către Radu Șerban (1603) că Tîrgoviștea avea și un steag propriu, reprezentînd pe Sfînta Fecioară³⁰. Sosit la Tîrgoviște la 10 august 1694, cu 5 zile înainte de sărbătorirea Adormirii Maicii Domnului „măcar că și casele se isprăvise“ (e vorba de casele domnești de aici) nu poposește aici, ci „tăbărăște“ în susul orașului. Inaugurarea caselor s-a făcut la 15 august, după leturghie, și după ce domnul a răsplătit pe ispravnicul acestei construcții, Mihai Cantacuzino, cu o cabaniță. De la expediția vizirului Köprülü Mehmed-pașa care „au spart casele și le-au sfărîmat de tot ca să nu mai fie scaun domnesc acolo mai subț munte, fiind se temea turcii de hainie“³¹ drept represalii față de temeritatea răscoalei antiotomane a lui Mihnea al III-lea izbucnită aici la 12 septembrie 1659, vreme de 35 de ani nimeni nu mai locuise în aceste case.

Este evident că așteptînd sosirea acestei zile pentru a inaugura casele domnești, acceptînd — înconjurat de familie — inconfortul unei

²⁸ Apud. N. Stoicescu, Cristian Moisesescu, *op. cit.*, p. 20.

²⁹ Emil Vîrtosu, *Din sigilografia Țării Românești*, București, p. 492—494.

³⁰ Mihai Oproiu, *A existat steagul Tîrgoviștei?*, în acest număr, p.

³¹ Radu Logofătu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688—1714)*. Editura Academiei RSR, București, 1970, p. 162, 163.

tabere, Brîncoveanu căuta să dea evenimentului o semnificație politică. El își alegea pentru inaugurare nu o zi oarecare, fie ea și sărbătoare, ci chiar patroana orașului (ne permitem să facem această afirmație ținînd cont că Sf. Fecioară era reprezentată și în sigiliul orașului și în steagul orașului și glorificată de 8 hramuri de biserică) pentru a-și manifesta spiritul său de independență, și — peste singele bunicului său — solidaritatea cu predecesorul. Avînd în vedere că unul dintre capetele de acuzație pentru condamnarea voievodului a fost stabilirea capitalei în paralel cu Bucureștii și la Tîrgoviște, după afirmațiile secretarului său Anton Maria del Chiaro, se poate spune că 15 august 1694 este data unei biruințe depline „a la manière” de Brîncoveanu, „om de gînduri bine păzite” cum spunea Iorga.

Să ne întoarcem însă la subiectul articolului nostru și să ne punem fireasca întrebare : De unde acest cult al Sf. Fecioare ?

Să fie vorba ca în cazul mănăstirii și cetății polone Jelezne Gora de o „minune” săvîrșită de icoana Sf. Fecioare (la Viêrge Noire) care salvase întregul perimetru al celor două obiective de asediu dușman ?

Motivul cultului este mult mai laic decît ne-am aștepta. Înainte de existența orașului ca atare, credem că s-a ținut un tîrg anual, la 15 august, zi importantă în calendarul păstoresc, reprezentînd sfîrșitul păstoritului carpatin :

De Sînta Maria mare
Tulesc oile la vale
Și se duc, și nu mai vin
Pîn la Sfîntul Costandin ³²

În jurul acestei date, viile ne dăruiesc primele roade coapte (De sfînta Maria mare se împart, pentru prima oară în fiecare an, struguri). Iată și o legătură a tîrgului din acea zi cu calendarul viticol. Și în zilele noastre tîrgul ține trei zile. Uneori se prelungeau la perioade mari.

S-ar putea ca tîrgul de aici să fie și o nedeie coborîtă din munți. În zonă n-am întîlnit decît un singur toponim, pe valea Ialomîței, la Fieni, aproape de munte — Valea Nedelii, unde acest „l” pare să joace rolul unui suport consonantic, iar o nedeie reactivizată în ultimii ani este Nedeia de la Fundata de lîngă Brașov, nedeie de două țări.

După cum observă Romulus Vulcănescu și Paul Simionescu în cartea citată ³³, prin Banat nedeile, tîrgurile anuale erau numite și rugi, ziua de tîrg coincidînd cu hramul bisericii. Dar observă cei doi cercetători, nedeile și tîrgurile anuale s-au desfășurat și se mai desfășoară în ținuturi unde nu sînt așezări statornicite, deci în locuri unde nu este biserică, numai astfel explicîndu-se adaptarea, cînd se înjghebau așezări, a bisericii la ziua tîrgului, care la rîndul ei reprezenta adaptarea unor sărbători precreștine la calendarul ortodox, proces întreprins conștient de biserică din momentul creștinării și lungă perioadă apoi. (Într-un almanah bise-

³² Piesa folclorică este cunoscută și răspîdită. Noi am auzito- de la Ion Oancea (Rîu-Alb).

³³ Romulus Vulcănescu, Paul Simionescu, *Drumuri și popasuri străvechi*, Editura Albatros, București, 19.

ricesc din 1912, un articol vituperează împotriva sărbătorilor păgânești pe care le mai țin încă țărani români)³⁴.

Astfel existența hramurilor analizate mai sus se explică evident, în special cel al bisericii Tîrgului, prin împrumut direct sau simbolic a sărbătorii cînd se ținea tîrgul acum dispărut sau mutat pe cealaltă parte a Ialomiței (Un zbor la 15 august se menționa la 1839, la Valea Voievodii, pe moșia domnească deci)³⁵.

Aducem un ultim argument, pentru deducția noastră și anume faptul că la Cîmpulung are loc și acum un tîrg periodic de Sfîntul Ilie, pe acest loc înălțîndu-se, la 1626, o biserică cu hramul tîrgului Sf. Ilie.

Concludem deci asupra existenței, în zona dejugătorii de vad, a unui tîrg anual de 15 august (Un iarmaroc de 1 noiembrie se acordă la 1364 Brașovului, care după părerea lui Iorga a dus la „ridicarea iute” a orașului)³⁶.

Gheron Netta arată că tîrgurile anuale își aveau locurile lor bine stabilite, fiind protejate de slujbași domnești, și apărute, pázite³⁷. De aceea unele fortificații în zona de nord a perimetrului Tîrgoviștei de mai tîrziu nu pot fi legate neapărat de existența orașului, ci de apărarea drumurilor și chiar a vadului care prezenta importanță strategică. Ca o dovadă a celor spuse de noi în ceea ce privește importanța strategică a vadului și existența unor fortificații este relatarea bătăliilor dintre Dragomir Valahul, castelanul de la Cetatea Dîmboviței, cu Nicolae Lackfi, voievodul Transilvaniei de către Ioan, arhidiacon de Küküllő în „Cronicon de Ludovico Rege”. Trecînd munții probabil prin zona Teleajenului, care nu era apărută ca Valea Dîmboviței de Cetatea Dîmboviței/ va încerca să treacă pe sub dealuri către Severin, unde se afla regele Ludovic de Anjou :

„Voievodul Nicolaie, după ce a trecut cu oastea amintită... riul Ialomiței luînd cu puterea întăriturile ridicate acolo de valahi”.

Pe unde va încerca să treacă dacă nu printr-un vad, avînd în vedere și mulțimea oștirilor ?

Să lăsăm mai departe să povestească pe cronicar :

*„Dar după aceea înaintară fără grijă mai departe printre prisăci și tufișuri dese... a fost atacat de mulțimea valahilor din păduri și munți... Și după ce ungurii... o rupseră la fugă ajungînd prin locuri noroioase strimtorați între prisăci mulți dintre ei fură uciși de valahi”*³⁸.

Prisăcile, întăriturile nu puteau fi făcute întîmplător, ci într-un punct strategic, loviturile românilor făcîndu-i pe unguri să fugă către sud, pentru că mulțimea valahilor venea dinspre „păduri și munți”. În sud ce găsesc însă ? În sud găsesc mlaștini și locuri noroioase. Să recapitulăm deci datele topografice din relatare și cele deduse :

1) Bătăliile se dau pe Ialomița, peste care trec oștirile maghiare.

³⁴ cf. Almanachul „Dimboviței”, București, 1912.

³⁵ Mihai Oproiu, *Tîrguri periodice, în județul Dimbovița (1700—1848)*, în „Biblioteca Valachica”, Tîrgoviște, 1975, p. 165.

³⁶ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, vol. I, (Epoca veche), București, Tiparul românesc, 1925, p. 45—46.

³⁷ G. Netta, „Evoluția istorică a tîrgurilor periodice”, București, Cartea românească, 1925, p. 19 și „Bilciurile în comerțul nostru”, București, 1939, p. 17.

³⁸ Apud Ion Lupaș, „Lecturi din izvoarele istoriei române”, 1928, p. 66—67.

2) Trecerea se putea face printr-un vad și un vad mai bun decât cel al drumului păstoresc și comercial nu putea să existe. Analiza toponimică a demonstrat existența vadului peste Ialomița în dreptul Tîrgoviștei de atunci sau de mai târziu.

3) Existența unor întărituri în această zonă se demonstrează de asemenea toponimic.

4) Existența în sud a unor zone mlaștinoase despre care au vorbit majoritatea călătorilor străini care au descris Tîrgoviștea³⁹, lucru care se demonstrează și azi privind o ridicare cartografică a zonei; mlaștini în zona satului Racovița, pe apa cu același nume, în zona Brăteștilor. (unde am înregistrat și o legendă după care din mlaștina existentă aici mai ies și acum noaptea turcii înecați care sîr asupra oamenilor), în zona Nucetului o anchetă toponimică ne-a adus în actualitate un punct acum desecat, numit altădată *La Beldii* și unde „*țiparii erau ca pe mină*“, (inf. I. Ionescu, 70 ani), zona Titu unde *dacă se sapă pivnițe* curînd se umple cu apă etc.

Toate aceste date ne conduc la confirmarea prezumției lui Nicolae Iorga care situează această bătălie de pe Ialomița la Tîrgoviște. Data de 1368 poate fi considerată ca o dată a atestării unei așezări preurbane la Tîrgoviște^{39 bis}. Ce alt punct de pe Ialomița prezintă atîtea asemănări cu datele topografice ale Tîrgoviștei? Cu siguranță niciunul!

Faptul că la această dată, 1368, nu ni se semnalează existența unor întărituri de zid și de piatră, ci numai prisăci, trebuie să presupunem că hotărîrea de a se construi un punct fortificat pentru apărarea tîrgului, este ulterioară acestei date și ea trebuia să apere tîrgul și așezarea și dinspre est, dinspre celelalte puncte cardinale, apărarea ei fiind asigurată după cum am văzut.

1) la nord — fortificația Prișeaca-Straja pentru drumul Dimboviței și fortificația Popșa pentru drumul Ialomiței.

2) La sud — zona de mlaștini și bălți desigur cu trape. În 1502 Felix Petančić este primul dintre călătorii deja amintiți care vorbește de mlaștinile ce închid perimetrul de care vorbim de „*păduri mocirloase și bălți*“ astfel că „*regiunea de prin împrejur este de netrecut*“.

3) La vest se afla zona marilor păduri din perimetrul Cîndești (fostul județ Pădurești). Resturi ale marilor păduri sînt și astăzi (Obreja, Prișeaca, Dragodana). Satul Dumbrava, cum observa Gabriel Mihăescu pe *harta austriacă* din 1791, era încă un teritoriu silvestru și apariția satului prin defrișare mult după părăsirea Tîrgoviștei ca „*sedes vaivodae*“, este o dovadă a importanței strategice a zonei de păduri.

Singur estul avînd în vedere că vadul peste Ialomița nu era apărut de unde necesitatea apariției punctului întărit, a cetății.

Deci cetatea apare după 1368, fiind corelată cu construcția Branului, dar mai ales și de prima construcție fortificată a lui Mircea cel Bătrîn la Giurgiu (sfîrșitul secolului al XIV-lea, prima mențiune documentară a cetății fiind din 23 septembrie 1402, localitatea apărînd și în itinerariul de la Bruges. 1380—1390) în legătură deci cu intensificarea

³⁹ *Călători străini despre Țările române*, vol. I, ed. științifică, Buc., 1968, p. 444.

^{39 bis} Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Precizări istorice și lingvistice asupra genezei orașului Tîrgoviște*, în „*Archiva Valachica*“, pp. 93—101.

circulației pe drumul comercial al Dimboviței (Brașov-Bran-Tîrgoviște-Giurgiu). Cetatea Giurgiu ridicată de Mircea cel Bătrîn era o cetate „*pătrată cu patru laturi... de zid și la colțul fiecărei laturi era cîte un turn foarte mare întărit cu gherete și galerii de lemn... turnurile erau toate masive avînd mai bine de 24 picioare (aproximativ 8 metri) înălțime*“⁴⁰. Corelînd-o cu urmele cetății lui Mircea cel Bătrîn de la Tîrgoviște, închipuindu-ne acele „*hourde en bois*“ din reprezentările castelelor medievale, așezate ca niște balcoane, acoperite și servind ca loc de apărare contra dușmanului, ajuns la picioarele zidului⁴⁰ bis, obținem „*grosso modo*“ imaginea exterioară a cetății lui Mircea cel Bătrîn de la Tîrgoviște. În acest sens afirmația lui Pavel Chihaia, după care „*dispoziția palatelor voievodale în cadrul așezării de la Argeș și Tîrgoviște ne vădește că pentru curtea domnească nu se avea în vedere o poziție strategică, ci una de ordin politic și economic*“⁴¹, nu se susține cel puțin în cadrul Tîrgoviștei, fiind mai degrabă vorba de coexistența acestor noțiuni, care corespund și structurii psihice a poporului nostru hotărît să-și apere pămîntul, dar, în același timp, să trăiască în tihnă, muncind și meditînd. Poziția palatului domnesc de la Tîrgoviște pe terasa înaltă a Ialomiței este asemănătoare celei unei prispe la o casă tradițională cu parter înalt, numai proporțiile diferă. Apariția logiei în structura arhitecturală a palatului domnesc (epoca Matei Basarab-C. Brîncoveanu) cu deschidere către vîi și livezi este expresia aceleiași structuri a entități noastre.

Trebuie să avem în vedere și drumurile care se intersectau aici :

1) Drumul păstoresc Leota-Bălțile Brăilei cu punct de vad peste Ialomița în zona de azi a Tîrgoviștei, mai precis a Curții domnești existînd probabil înaintea întemeierii Țării Românești.

2) Drumul Ialomiței dinspre munți și care urma riul pînă în bălțile Tîrgului de Floci (drum păstoresc și comercial însuși toponimul referindu-se la comerțul cu lînă).

3) Drumul Dimboviței (Bran-Giurgiu) deschis mai intens comerțului în secolul al XIV-lea, de cînd datează construcția castelului Bran și a primei cetăți a Giurgului de către Mircea cel Bătrîn.

Primele două drumuri treceau prin punctul de vad și dejugătoare, celălalt, drumul Dimboviței (spre Giurgiu) nu trecea pe aici. Doar după apariția tîrgului anual, avînd în vedere depărtarea minimă dintre cele două vîi (7 kilometri) drumul Dimboviței se va abate și pe aici în acest loc de tîrg. În felul acesta putem presupune existența unui triunghi cum observa și Mihai Oproiu în articolul citat, însă cu vîrfurile spre Ialomița în actualul loc al curții domnești, curtea domnească și tîrgul concentrînd trei mari direcții comerciale.

După observația lui P. P. Panaitescu, tîrgurile românești au apărut pe vîi, pe cursul superior al rîurilor, perimetre care au constituit și unele forme ale organizării prestatale românești dovadă existența județelor care în general poartă numele rîurilor. Chiar și tîrgurile poartă denumirea rîului pe care se află : Argeș, Buzău, Cetatea Dimboviței (București), Tîrgul Jiului, Tîrgul Gilotului. Cîmpulungul aflat pe Rîul

⁴⁰ și ⁴⁰ bis. *Călători străini*, p. 103 (texta și nota de subsol a alcătuitoarelor ediției).

⁴¹ Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, Ed. Meridiane, Buc., 1974, p. 377.

Tîrgului și-a luat numele știut deoarece nu se putea numi, evident, Tîrgul Tîrgului.

Tîrgul cel mare, cum de altfel traduce toponimul Tîrgoviștei, P. P. Panaitescu⁴² ar fi locul geometric al vechiului perimetru Dîmbovița, județ cuprins între o linie care ar cuprinde Potopul și Cobia din apropierea vechiului drum al Timpei limitîndu-se cu județul Pădureți la apus, și la răsărit prin linia formată de Cricovul Dulce *Mărginenii* (locuitorii de la margine) cu mănăstirea lor, fiind tocmai *mărginea* estică a acestui perimetru) de județul Saac (locuitorii ai acestui județ s-au stabilit într-o veche localitate de lângă Tîrgoviște — *Săcueni*).

Tîrgoviștea apare sub numele de Turkoich⁴³, și apoi, în 1403, în primul document intern care-i amintește numele, sub forma Tîrgoviște⁴⁴. Părerea noastră este că acest nume se datorește cancelariei domnești ca și numele altor localități românești cu nume slavone, ușor analizabile și atestate tîrziu (de exemplu Bezdead-Dîmbovița, atestat în 1572—1573)⁴⁵, pentru simplul fapt că limba slavonă era limba de cancelarie și acestui tîrg numit inițial Tîrgul cel mare al țării deoarece era singurul care avînd în compunerea numelui ei cuvîntul „tîrg” ajunsese capitală. (celelalte erau Cîmpulung și Curtea de Argeș) trebuia diferențiat mai bine față de celelalte de același gen. De ce presupunem că numele inițial al Tîrgoviștei a fost simplu Tîrgul (în sensul de Tîrgul cel mare)? Pentru că — Tîrgșorul aflat pe același drum comercial, reprezintă evident din punct de vedere lingvistic diminutivul de opoziție al Tîrgului (adică al Tîrgoviștei de mai tîrziu). Un alt argument ar fi faptul că deși documentele străine care foloseau o altă limbă decît slavona numește Tîrgoviștea la fel ca și documentele interne, în mai multe dintre ele numele cetății apare după cum urmează : — *Trigoforum* (1513, Ioan Schotto). Se poate observa în acest caz că orașul este atestat sub forma Tîrg (în grafia „trigo”) însoțit de traducerea latină a termenului de origine slavonă — Forum. (Tîrgșorul — toponimul de opoziție, este atestat uneori Novo Foro).

— *Tervisz* (1532 — Ioan Honterus) *Tervis* (1545 — Sebastian Münster), *Targos* (1570 — Abraham Ortelius) — *Terwisch* (1578 — Coradus de Jode ; 1585 Jaques Bongars) *Tervis* (1599 — Baltazar Walther ; 1630) *Tarvis* (gravură din secolul al XVII-lea *Tervizia* (1599 — Baltazar Walther)⁴⁶ — Toate aceste ultime grafii dintre care cea mai apropiată este Targos, reprezintă grafii latinizate ale toponimului Tîrg (Tergis fiind transcris Tervis).

Tîrgoviște pare să aibă un sens colectiv, fie în sensul repetabilității unui tîrg (anual, săptămînal), fie prin existența concomitentă a două tîrguri : Tîrgul de Sus și Tîrgul de Jos, atestate destul de tîrziu din secolul al XVII-lea (sau mai bine zis așezările care l-au precedat). Comoriște nu este locul unde s-a găsit o comoară, ci unde s-au găsit, în

⁴² P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, Ed. Științifică, Buc., 1969, p. 282.

⁴³ *Călători străini...*, vol. I, p. 30.

⁴⁴ D.R.H., seria D, vol. I, doc. nr. 118 ; I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghie, „*Relațiile internaționale ale României în documente (1368—1900)*”, București, 1971, p. 81—83.

⁴⁵ L. Mihăescu, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁶ Apud., Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *op. cit.*, p. 101.

timp, mai multe comori, existînd posibilitatea să mai fie descoperite și altele după cum Cînepiște este locul cu loturi (mai multe !) cultivate cu cînepă.

Foarte înrudit cu Tîrgoviște este Zboriște (județul Bihor) și Zbo-rește (județul Caraș Severin), Zvoriște (județul Suceava), care in-dică loc de zbor de bîlci, de tîrg anual. (În zona de nord a județului Dîm-bovița tîrgului anual i se spune și astăzi zbor). Nuanța colectivă stă în repetabilitatea anuală a zborului. Logic, prin această interpretare a to-ponimului ar însemna ca el să indice un loc folosit doar pentru această funcție și locuit ulterior. Sensul colectiv pare să fi călăuzit pe grămăticii cancelariei domnești să adopte în acte numele de Tîrgoviște pentru a-l diferenția de celelalte tîrguri în care rîul era luat ca determinant. Dacă procesul de transformare a locului de tîrg nu chiar atît de intens locuit în punct întărit și capitală nu ar fi fost rapid, să facă pe domn a alege ca nume cel propus și folosit de grămăticiei, el s-ar fi numit de către oa-meni Tîrgul Ialomiței. După cum observa I. D. Petrescu, primul monograf al Tîrgoviștei și după cum se poate observa și astăzi țărani din jur nu-mesc orașul simplu Tîrg („Mă duc la Tîrg“) ⁴⁷.

Tîrgoviște ca toponim acoperă o zonă destul de mare fiind întîlnit în Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, în Polonia și R.S.S. Ucraina ⁴⁸.

Cea mai veche atestare documentară a toponimului este 1331 ⁴⁹, deci înainte de existența Tîrgoviștei românești, fapt care ne întărește presupunerea „botezului“ efectuat de către grămălici de formația sla-vonă, care aveau deja exemplul unei localități denumite astfel.

Avînd în vedere coeficientul firesc de ipoteză, acum, la epuizarea analizelor întreprinse, să desprindem concluziile necesare.

În zona Tîrgoviștei a existat, probabil, înainte de întemeierea Țării Românești un vad peste Ialomița al unui vechi drum păstoresc (Leaota-Bălțile Brăilei). În acest punct, în afara unor vetre de sate a existat, firesc, de asemenea, o dejugătoare de vad, a cărei concentrare umană se putea datora și existenței paralele a drumului Ialomiței către Tîrgul de Floci. Spre nord, în apropierea drumului și vadului a existat cu si-guranță o veche vatră de locuire dovedită arheologic în microzona *bise-ricii Sf. Gheorghe* și probabil și alte vetre vechi de locuire la sud. (Cer-cetările arheologice viitoare le vor depista sau nu).

Mai sigur, după întemeierea Țării Românești, aici va fi ființat un tîrg anual la 15 august legat de calendarul păstoresc. (La zona de contact deal-cîpie) a cărei viață intensă se va datora și deschderii drumului Dîm-boviței (Bran-Giurgiu). Fortificațiile *Priseaca-Straja* pentru drumul Leă-ota-Brăila și cel al Dîmboviței spre Giurgiu precum și *Popșa* pentru cel al Ialomiței sînt sesizate, credem noi, de Ioan arhidiacon de Küküllő la 1368 (e vorba de întăriturile de lemn și nu de cele de zid, nesesizate încă, deci neexistînd). Apărată natural dinspre sud și vest, doar forti-ficațiile dinspre nord par să fie fortificațiile de mai tîrziu ale cetății sesizate la 1462 de Tursun-Beg și la 1502 de Felix Petančić. Tursun-Beg

⁴⁷ I. D. Petrescu, *Tîrgoviștea. Schițe istorice și topografice*, Tgv., 1888, p. 9.

⁴⁸ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *op. cit.*, p. 99—101.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 100.

vorbește de „cetatea de lemn“ de la Tirgoviște⁵⁰, iar Felix Petančić în raportul său făcut mai mult „din auzite“ afirma că Tirgoviștea nu este inaccesibilă „prin ziduri sau încinsă (s.n.) de întărituri“, șanțul, valul și meterezele fiind „întărite pe din afară cu pari ascuțiți“ (popi n.n.)⁵¹.

După 1368 târgul anual și probabil periodic va trebui apărut și dinspre est, începînd deci construirea unui punct întărit. Faptul se confirmă și prin sesizarea făcută de Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu după care afirmația lui Giacomo di Pietro Luccari în 1605 preluată de la un strămoș al său Niccolo Luccari — sol la curtea lui Vladislav I (Vlaicu vodă), domnitor al Țării Românești între 1364—c. 1377), sună astfel : „Negru Vodă a întemeiat orașul Cîmpulung și a tras citeva întărituri de cărămidă arsă la București, Tirgoviște“⁵².

Deci unele întărituri de zid (un punct fortificat) se vor fi construit aici între 1368—1377. Rămîne ca ultimele cercetări arheologice asupra Curții Domnești să confirme sau nu aceste presupuneri⁵³.

În 1383—1396 (începutul domniei lui Mircea cel Bătrîn și atestarea Tirgoviștei de către J. Schiltberger) se va fi construit palatul domnesc, curtea domnească stabilindu-se aici, și catalizînd centrele mai vechi de locuire.

Gîndindu-ne la prosperitatea acestui perimetru de incidență rutieră și umană oferite de târgul anual de la 15 august, putem afirma că evidentul cult al Sf. Fecioare (dedus din relația hramuri-sigiliu) are mai degrabă valoarea unui cult al lui Hermes.

Tirgoviștea este în acest sens creația secolului al XIV-lea.

⁵⁰ *Cronici turcești privind țările române*, editate de M. Guboglu și Mustafa Mehmet, București, 1966, p. 67.

⁵¹ Vezi nota 39.

⁵² Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *op. cit.*, p. 93.

⁵³ Un articol intitulat „Contribuții la problema începuturilor orașului Tirgoviște“, ținînd cont de cercetările ultime efectuate la curtea domnească și dezvoltînd propria lor idee, îl au sub tipar Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter, articol care mi-a fost accesibil prin bunăvoința autorilor.

SINCRONISMUL CULTURAL — COORDONATĂ A PROGRESULUI SPIRITUAL AL POPORULUI ROMÂN *

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Analizînd principalele momente din istoria culturii pe teritoriul României în antichitate, evul mediu, epoca modernă și cea contemporană¹, constatăm ca evident caracterul sincronic al acestei culturi cu viața spirituală a Europei pe fiecare treaptă a dezvoltării poporului român.

Considerăm valabilă și pentru antichitatea noastră teza sincronismului cultural emisă de Eugen Lovinescu. Cercetarea comparatistă a culturii carpato-dunărene și a celei mediteraneene, analiza structurală sincronică și diacronică a rolului și locului culturii din Dacia în lumea greco-romană evidențiază similitudinea și contemporaneitatea manifestărilor spirituale ale geto-dacilor, daco-romanilor și protoromânilor cu marile civilizații ale fiecărei epoci, ingeniozitatea și talentul poporului nostru și schimbul internațional de valori culturale, purtînd la convingerea majoră că civilizația românească a fost și a rămas de nivel european de-a lungul întregii sale istorii și că Gînditorul de la Hamangia și reprezentările plastice cucuteniene capătă valoare de simbol pentru permanența reflexiei filozofice pe aceste meleaguri.

Creația științifică și culturală are rădăcini adînci în trecutul îndepărtat al istoriei poporului nostru; ea s-a dezvoltat în strînsă legătură cu procesele social-economice, cu lupta forțelor înaintate pentru eliberarea națională și socială, cu întreaga evoluție a societății românești.

---

* Comunicare elaborată pentru cel de al doilea Congres internațional al umanismului, București-Brașov, 28—31 august 1977.

¹ Vezi articolele noastre: *Semnificația unei aniversări și adevăratele începuturi ale studierii logicii în România*, în „Acta Valachica”, 3, Tîrgoviște, 1972, pp. 305—312; *Despre necesitatea includerii unui capitol privind cultura spirituală a dacilor în istoria filozofiei din România*, în „Crisia”, 2, Oradea, 1972, pp. 149—154; *Date noi despre premisele istorice ale înființării Academiei Române*, în „Chronica Valachica”, 5, Tîrgoviște, 1973, pp. 207—216; *Inceputurile filozofiei și literaturii în România*, idem, pp. 247—256; *Cărturari transilvăneni participanți la ședințele cercului academic tîrgoviștean de la jumătatea secolului al XVII-lea*, în „Marisia”, V, Tîrgu-Mureș, 1975, pp. 83—92; *Unirea de la 1600 în lumina unor noi interpretări din teoria națiunii*, în „Bibliotheca Valachica”, 7, Tîrgoviște, 1975, pp. 37—42; *Considerații asupra prezentării muzeistice a istoriei culturii românești*, idem, pp. 381—387; *Opinii în legătură cu Unirea țărilor române de la 1600*, în „Era socialistă”, nr. 10, 1975; *Muzeul — mai activ angajat în popularizarea istoriei noastre culturale*, în „Scînteia”, nr. 10602, 21 septembrie 1976; *Componente ale filozofiei orientale în concepția despre lume a geto-dacilor*, în „Archiva Valachica”, 8, Tîrgoviște, 1976, pp. 205—209.

De-a lungul a mai mult de două milenii, poporul român, plămădit din unirea dacilor și romanilor, s-a format ca națiune proprie și a dezvoltat o civilizație în strinsă concordanță cu cuceririle științei și culturii universale.

Am demonstrat cu alt prilej necesitatea abordării într-o concepție nouă a originilor filozofiei, eticii și logicii pe teritoriul României, considerînd total neîntemeiată tratarea acestor domenii, ca de altfel a întregii culturi românești, ca avîndu-și începutul abia în feudalismul dezvoltat. În acest scop, am adus în discuție necesitatea folosirii numeroaselor izvoare greco-latine referitoare la istoria României, care cuprind relații despre gîndirea filozofică variată și instrumentul logic profund la populația autohtonă. Am încercat să extindem și pentru perioada istorică anterioară feudalismului o metodă de lucru — uzitată de obicei — folosind drept criterii de selecție pe cele unanim admise în definirea paternității la cultura românească: originea etnică a autorului (chiar dacă el a creat în străinătate), limba scrierii și teritoriul patriei (inclusiv creațiile unor personalități aparținînd altor grupuri etnice, care au conviețuit aici cu geto-dacii, daco-romanii și protoromânii).

Nu se poate afirma cu temei că o cultură de valoare și bogăția celei românești a apărut dintr-o dată, pe un loc gol. Chiar cei care propun ca moment de început al culturii poporului nostru formarea statelor feudale se găsesc în impas atunci cînd este vorba de aprecierea creațiilor anterioare conturării ideii de romanitate a românilor sau cînd se abordează chestiunea monumentelor de cultură românească elaborate în alte limbi (slavonă, turcă, polonă, neogreacă etc.) de o serie de cărturari de talie europeană ca Neagoe Basarab, Dimitrie Cantemir, Nicolae Milescu, Miron Costin ș.a.

Nu trebuie limitată cronologic istoria culturii noastre și nici identificată vechea cultură românească doar cu bogata și valoroasa creație folclorică, etnografică și artizanală — anonimă și colectivă — tendință care ar continua ideologia idilic-sămănătoristă, colportată într-o formă și mai gravă în perioada interbelică, de a prezenta spiritualitatea românilor drept predominant mioritică, primitivă, cvasiorientală. Rezultatele cercetărilor din ultimii ani atestă înaltul nivel al culturii noastre, comparabilă cu cele mai însemnate creații sud-est europene și general europene, începînd încă din antichitate.

Trăsăturile etico-psihice perene ale poporului român le întîlnim într-o formă incipientă chiar la geto-daci, greci și romani, care ni le-au transmis peste veacuri. O filieră importantă de pătrundere a unora din aceste particularități o constituiau cetățile pontice dobrogene — centre de iradiere a culturii superioare greco-romane în lumea getică. Totala receptare a acestei prețioase influențe culturale de către autohtoni, aflați la rîndu-le pe o treaptă de civilizație apropiată, explică, pe de o parte, rapida asimilare a tezaurului cultural greco-roman, iar pe de alta, păstrarea identității spirituale și transmiterea pînă la noi atît a valorilor proprii, cît și a celor asimilate.

Aparținînd geografic și istoric sud-estului european, daco-romanii au întreținut strînse legături spirituale cu populația romanizată din sudul

Dunării. În legătură cu mult discutata problemă a continuării procesului de romanizare după Retrăgerea Aureliană, precizăm că aceasta s-a desfășurat într-un interval de timp, cu o intensitate și cu rezultate cel puțin egale celor ale începutului romanizării din perioada care a precedat cucerirea Daciei. Părăsirea acesteia de către stăpânirea romană nu a însemnat scoaterea teritoriului Daco-Romaniei din aria de influență romană exercitată prin stăpânirea efectivă — pînă la anul 602 e.n. — a unei părți a Munteniei, Olteniei și a sudului Moldovei (după care stăpânirea bizantină va reveni în stînga Dunării în anul 971), precum și prin menținerea Dobrogei ca provincie a Imperiului Roman și apoi Bizantin. La aceasta se adaugă realitatea faptului că romanizarea postaureliană a continuat pe fondul rapidei și intensei romanizări din timpul stăpînirii romane a Daciei.

O periodizare științifică a istoriei culturii spirituale și o încadrare a sa în istoria generală a României trebuie să țină seama de suplețea elementului subiectiv în relația sa cu schimbarea bazei economice și a formațiunii sociale, ca și de funcția activă, influentă a factorului conștient, suprastructural, în progresul civilizației materiale. Unul din exemplele cele mai elocvente ale relativei independențe a fenomenului spiritual îl constituie caracterul particular al dezvoltării societății feudale românești. Întîrzierea acesteia cu circa două secole față de Occident nu s-a răsfrînt în totalitate și asupra culturii și ideologiei. De aceea, ținînd seama de profunda asimilare a ideologiilor Renașterii, Reformei și Contrareformei, Umanismului și Iluminismului european, mai întîi în Transilvania secolului al XVI-lea prin umaniștii Nicolae Olahus, Johannes Honterus și Gaspar Heltay, apoi și în Țara Românească și Moldova, nu se poate considera cultura întregii epoci feudale din țările române drept o cultură exclusiv medievală.

Viața spirituală a țărilor române a devansat dezvoltarea lor economică. În această epocă apar germenii fizionomiei spirituale a comunității naționale a românilor, exprimată prin trei coordonate fundamentale: conștiința de sine a națiunii, cultura națională în limba maternă și etnosul legat de psihicul specific națiunii. Între ele, un rol determinant are conștiința națională, cu dominantele ideologiei naționale a poporului nostru, care implică solidaritatea afectivă a membrilor națiunii și grija comună pentru demnitatea și viitorul acesteia, ambianța de ordin spiritual și apartenența la aceleași modele culturale, ca și experiența istorică comună, aceasta din urmă ducînd la profilarea ființei naționale, la accentuarea conștiinței de sine a națiunii — a cărei aspirație devine făurirea statului național, cerința emancipării lui, a propășirii economice și culturale, afirmarea tendințelor dezvoltării sale.

În Europa apuseană a secolelor XV—XVII, cînd își făceau loc relațiile de producție capitaliste și concepțiile politice și culturale generate de acestea, unele popoare reușeau să-și creeze state centralizate prin lupta de eliberare de sub asuprirea străină. Așa cum am arătat anterior, aceste valori progresiste, umaniste, au pătruns la noi la sfîrșitul secolului al XVI-lea prin Petru Cercel — care a adus în Țara Românească elemente de cultură și civilizație renașcentistă — și prin fratele său,

Mihai Viteazul — primul om politic care reușește să realizeze în practică ideea statului român centralizat. Un aport însemnat la apropierea organizării și modernizării instituțiilor, îndeosebi culturale, de cele din Transilvania — mai devreme influențată de ideile Occidentului — este cel al unor voievozi din Moldova și Țara Românească (Despot Vodă, Petru Cercel, Radu Mihnea ș.a.), formați în Apus, realizatori ai primelor instituții de cultură, învățămînt, justiție, artă în țările în care au domnit.

Sincronizarea culturii românești cu alte culturi europene a fost rezultatul unor îndelungate și intense interferențe spirituale. În legătură cu aceasta, se pot distinge principalele canale de vehiculare a ideilor, curentelor și motivelor. Astfel, un rol însemnat în asimilarea valorilor durabile ale culturii l-au avut românii formați la școlile și universitățile europene. Aceștia, în marea lor majoritate personalități renumite, au facilitat punerea în circulație în țările române a cărților străine în original, în copii sau în traduceri. Dezvoltarea tiparului — pătruns la noi la numai o jumătate de secol după descoperirea sa, înaintea altor centre tipografice din Răsărit — ca și formarea marilor biblioteci umaniste românești au contribuit la cristalizarea cîtorva centre culturale în țările române. Ele au avut meritul de a iradia în secolele XVI—XVII — în condiții istorice particulare — valorile și curentele culturale occidentale în răsăritul Europei și în Orientul Apropiat, dar și de a transmite Europei Occidentale moștenirea culturală bizantină în viziune românească. Aceiași oameni de cultură (Mitropolitul Ștefan, Udriște Năsturel, stolnicul Constantin Cantacuzino, domnul Șerban Cantacuzino ș.a.) au imprimat un caracter european, îmbinat cu puternice elemente originale, primelor forme de învățămînt mediu și superior românesc, ca și cercurilor de dispute de nivel academic. În înfăptuirea acestei vaste opere culturale, ei au beneficiat de sprijinul unor intelectuali străini (Pantelimon Ligaridis, Gabriel Blasios, Meletios Sirigos, Theophil Corydaleos, Johannes Sommer ș.a.), așezați temporar sau împămîntenți în țările române, loc de întîlnire liber de restricții dogmatice notabile pentru toate orientările și curentele culturale.

Contactele culturale cu marii învățați ai Europei, circulația cărții românești peste hotare, precum și patronajul cultural al unor domni români asupra unor tipografii ce imprimau în străinătate, au avut menirea să pună cultura noastră în circuitul universal. Folosirea limbilor europene de către erudiții români în elaborarea unor monumente de cultură, ca și propagarea creației românești de către oameni de cultură români stabiliți în străinătate, dar și de către marile spirite ale lumii — care s-au aplecat cu interes asupra vieții de la noi — au făcut cunoscute Europei prioritățile românești în știință și tehnică, tezele noi elaborate în domeniul filozofiei și științelor umaniste, curentele artistice și literare inițiate de români. Acestor elemente de contact li se adaugă manifestările culturale străine organizate în țară și cele românești organizate în străinătate, precum și activitatea culturală proprie a grupurilor etnice din România — punte de legătură cu viața spirituală a altor popoare europene, totodată componentă a unității culturii de pe teritoriul național — contribuind la îmbogățirea reciprocă a tezaurului cultural.

Filoanele variate ale relațiilor culturale multilaterale cu Europa au condus la o serie de rezultate care caracterizează istoria culturii românești și definesc câteva din trăsăturile acestei culturi.

Este vorba, în primul rînd, de faptul că între cultura românească și cea europeană a existat de-a lungul veacurilor o relație biunivocă de influențare reciprocă. Aceasta explică în parte numeroasele asemănări și confluente — obiecte ale cercetării comparate.

În al doilea rînd, în vreme ce de-a lungul istoriei unele civilizații au apus pentru totdeauna, în spațiul carpato-danubiano-pontic a existat o continuitate culturală, care a asigurat transmiterea pînă la noi a unor trăsături fundamentale, inclusiv folclorice, conferind personalitate spiritualității noastre.

Contemporaneitatea manifestărilor românești cu cele europene în toate domeniile vieții spirituale reprezintă un al treilea element definitoriu al culturii românești.

În al patrulea rînd, nivelul european al activității culturale românești a creat în fiecare etapă un mediu propice pentru receptarea ulterioară a noilor valori universale. O cultură puternică, bogată și diversă, bine reprezentată în toate domeniile, este deschisă influențelor exterioare, comunicabilitatea ei fiind dată de capacitatea de răspîndire peste hotare, ceea ce îi conferă durabilitate.

Condițiile istorice și geografice particulare au asigurat, în al cincilea rînd, caracterul sintetic al culturii românești — adevărată osmoză a valorilor perene ale culturilor de contact.

În al șaselea rînd, cultura românească — receptivă în asimilarea valorilor universale și a curentelor majore ale epocii — nu a ignorat creațiile originale moștenite, îmbinînd în mod fericit în evoluția sa tradiția cu inovația, naționalul cu universalul. Deschiderea către lume s-a făcut prin distilarea influențelor celorlalte culturi în recipiente autohtone, intrînd în universalitate în haină națională.

Preluarea creațiilor străine, care nu au rămas necunoscute conștiinței românești, s-a făcut de regulă din perspectiva propriei noastre culturi, cu un discernămint critic valorizator. Capacitatea selectivă a derivat din adoptarea unor principii ferme fundamentate pe experiența de viață a poporului nostru și marcate de temperamentul național, ceea ce a permis de cele mai multe ori preîntîmpinarea manifestărilor de cosmopolitism și snobism, practicate anterior de unele cercuri culturale.

Sincronizarea culturii românești cu cea mondială s-a făcut pe toate treptele devenirii sale nu numai prin contactul pasiv cu valorile universale, ci și prin contribuția românească la sporirea tezaurului acestor valori. Este semnificativ faptul că acest aport românesc s-a amplificat continuu, pe măsura progresului general al țării. În ultimii ani, peste 2000 de titluri din literatura română au fost traduse în peste 60 de limbi. Exportul de carte se realizează prin intermediul a 1000 de firme din 60 de țări, iar la tirajul traducerilor România se situează pe primele locuri în lume.

Iată suficiente temeiuri pentru evidențierea rolului sincronismului cultural în progresul spiritual al poporului român.

LE SYNCHRONISME CULTUREL — UNE DES COORDONNÉE DU PROGRÈS SPIRITUEL DU PEUPLE ROUMAIN

En analysant les principaux moments de l'histoire de la culture sur le territoire de la Roumanie à l'époque de l'antiquité, du moyen-âge et à l'époque moderne et contemporaine, nous prenons connaissance du caractère synchronique évident de cette culture avec la vie spirituelle de l'Europe à chaque étape du développement du peuple roumain.

Nous estimons qu'il l'idée du synchronisme culturel avancé par Eugène Lovinescu est valable aussi à l'égard de notre antiquité. La recherche comparative de la culture carpatique-danubienne et de celle méditerranéenne, l'analyse structurale synchronique et diachronique du rôle et du lieu de la culture de Dacie dans le monde des Grecs et des Romains met en valeur la similitude et la simultanéité des manifestations spirituelles des Gètes et des Daces, des Daco-Romains et des Protho-Romains avec les grandes civilisations de chaque époque, l'esprit inventif et le talent de notre peuple et l'échange international des valeurs culturelles, en montrant avec certitude que la civilisation roumaine a été et a resté au niveau de l'Europe au long de toute son histoire et que le Penseur de Hamangia prend une valeur de symbole pour la permanence de la réflexion philosophique de ces territoires.

La création scientifique et culturelle a ses racines profondes dans le passé éloignée de l'histoire de notre peuple ; elle s'est développée dans une liaison étroite avec les processus sociaux-économiques, avec la lutte des forces avancée pour la libération nationale et sociale, avec l'entière évolution de la société roumaine. Au long de plus de deux millénaires, le peuple roumain, né de l'unions des Daces et des Romains, s'est formé comme une nation propre : il a développé une civilisation dans une étroite concordance avec les acquisitions de la science et de la culture universelle.

Nous avons montré à une autre occasion la nécessité d'aborder dans une nouvelle conception les origines de la philosophie, de l'éthique et de la logique sur le territoire de la Roumanie, en considérant le traitement de ces domaines, et de toute la culture roumaine aussi, tout à fait non fondés comme en ayant son commencement seulement dans la féodalité développée. C'est pour cela que nous avons essayé de discuter la nécessité d'employer de nombreuses sources grecques et latines — qui se réfèrent à l'histoire de la Roumanie et qui comprennent des relations sur la pensée philosophique variée et l'instrument logique profond de la population autochtone.

Nous avons essayé d'élargir l'emploi d'une méthode de travail employée d'habitude aussi pour la période historique antérieure à la féodalité, utilisant comme critères de sélection ceux unanimement admis dans la définition de la paternité de la culture roumaine : l'origine ethnique de l'auteur (même s'il a crée à l'étranger), la langue de l'ouvrage et le territoire de notre patrie (y compris les créations des personnalités appartenant à d'autres groupes ethniques cohabitants avec les Gétos-Daces, les Daco-Romains et les Protho-Romains).

On ne peut pas affirmer sérieusement qu'une culture de la valeur de celle roumaine est apparue d'un coup, sur un terrain aride. Même ceux qui proposent comme moment de commencement de la culture de notre peuple la formation des États féodaux se trouvent en impasse alors qu'il s'agit de l'évolution des créations antérieures à la mise en évidence de l'idée de la romanité des roumains, ou bien quand il s'agit d'aborder le problème des monuments de culture roumaine élaboré en d'autres langues (le slavons, le turque, le polonais, le latin, le néogrec etc.) par de savants comme Neagoe Basarab, Démètre Cantemir, Nicolas Milescu, Miron Costin et d'autres.

Il ne faut pas limiter chronologiquement l'histoire de notre culture et ni identifier la vieille culture roumaine seulement à la riche et à la précieuse création folklorique, ethnographique et d'artisanat — anonyme et collective. Cette tendance continuera l'idéologie idyllique de „Sămănătorul", propagée dans une forme plus grave encore pendant la période d'entre les deux guerres mondiales, de présenter la spiritualité des roumains comme prédominante myrétique, primitive, quasiorientale. Les résultats des recherches des dernières années certifient le haut niveau de notre culture comparable aux plus remarquables créations sud-est européennes et généralement européennes, en commençant même avec l'antiquité.

Les traits éthiques et psychiques du peuple roumain se trouvent dans une forme de début même aux Géo-Daces, aux Grecs et Romains, qui nous les ont transmis à travers les siècles. Une voie très importante d'accès des unes de ces particularités est constituée par les citadelles pontiques de Dobroudja — centres d'irradiation de la culture supérieure gréco-romaine dans le monde des Gètes. La captation de cette précieuse influence culturelle par les autochtones, trouvés à leur tour dans une étape de civilisation très rapprochée, explique d'un côté la rapide assimilation du trésor culturel gréco-romain, et de l'autre côté la conservation de l'identité spirituelle et la transmission à travers les siècles de ces valeurs et de celles assimilées.

En appartenant du point de vue géographique et historique au sud-est de l'Europe, les Daco-Romains ont entretenu des étroites liaisons spirituelles avec la population romanisée du sud de Danube. En ce qui concerne le problème si discuté sur la continuation du processus de la romanisation d'après la Retraite Aurélienne, nous précisons que celle-ci s'est déroulée dans un temps, avec une intensité et avec des résultats au moins égaux à ceux du début de la romanisation dans la période qui a précédé la conquête de la Dacie. L'abandon de la Dacie par les autorités romaines n'a pas été l'élimination de l'influence romaine sur le territoire de la Daco-Romania, une partie de la Muntenie, Oltenie et Moldavie restant sous l'administration effective des Romains jusqu'à l'année 602 n.èr. Dobroudja de même reste une province de l'Empire Romain et puis Byzantin. On peut y ajouter la réalité du fait que la romanisation Post-Aurélienne a continué sur le fond d'une rapide et intense romanisation du temps de Dacie Romaine.

Une division scientifique, en périodes, de l'histoire de la culture spirituelle et un encadrement de cette culture dans l'histoire générale de la Roumanie, doit tenir compte de la souplesse de l'élément subjectif en rapport avec le développement de la base économique et de la formation sociale, ainsi que de la fonction active, influente du facteur conscient, qui se rapporte à la superstructure, dans le progrès de la civilisation matérielle. Un des exemples les plus expressifs de la relative interdépendance du phénomène spirituel est constitué par le caractère particulier du développement de la société féodale roumaine. Le retard du développement économique de presque deux siècles par rapport à l'Occident n'a pas été reflété identiquement aussi dans la culture et dans l'idéologie. Et pour cela, en tenant compte de la profonde assimilation des idéologies de la Renaissance, de la Réforme et de la Contreréforme, de l'Humanisme et de l'Illuminisme européen au XVIe siècle, d'abord en Transylvanie par les humanistes Nicolaus Olahus, Johannes Honterus, Gaspar Heltay, et puis en Valachie et en Moldavie, on ne peut pas considérer la culture de l'entière époque féodale des pays roumaines comme une culture exclusivement médiévale.

La vie spirituelle des provinces roumaines a devancé leur développement économique. Dans cette époque apparaissent les germes de la physionomie spirituelle de la communauté nationale des Roumaines, exprimée par trois coordonnées fondamentales : la conscience de soi de la nation, la culture nationale dans la langue maternelle et l'ethnos lié à la psychologie spécifique à la nation. Entre elles, un rôle déterminant à la conscience nationale, qui implique la solidarité des membres de la nation et la préoccupation commune pour l'avenir de celle-ci, l'ambiance d'ordre spirituel et l'appartenance aux mêmes modèles culturelles et aussi l'expérience historique commune, la dernière menant à l'organisation intérieure de l'être nationale, à l'accentuation de la conscience de soi de la nation — dont l'aspiration devient la réalisation de l'État national, la nécessité de son émancipation, de la prospérité économique et culturelle, l'affirmation des tendances de son développement.

À l'Europe occidentale, dans les XVe—XVIIe siècles, quant se frayaient chemin les relations de production capitalistes et les conceptions politiques et culturelles produites par celle-ci, il y avait des peuples qui réussissaient à créer des États centralisées par la lutte de libération de sous l'oppression étrangère. Ces valeurs progressistes, humanistes ont pénétré chez nous à la fin du XVIe siècle par Pierre Démétrio, qui a amené en Valachie des éléments de culture et de civilisation de la Renaissance, et aussi par son frère Michel le Brave — le premier homme politique roumain qui a réussi à réaliser en pratique l'idée de l'État unifié. Une contribution remarquable à la liaison étroite de l'organisation et de la modernisation des établissements, surtout culturels, avec ceux de la Transylvanie — plus tôt influencé par les idées de l'Occident — est celle des voievodes de la Moldavie

et de la Valachie (Despot Vodă, Petru Cercel, Radu Mihnea) formés en Occident, les réalisateurs des premiers établissements de culture, d'enseignement, de justice et d'art dans les pays où ils ont régné.

Le synchronisme de la culture roumaine avec d'autres cultures européennes a été le résultat des longues et intenses interférences spirituelles. En correspondance avec tout cela, on peut distinguer les principales voies de la véhiculation des idées, des courants et des motifs ; ainsi, les Roumains formés aux écoles et aux universités européennes ont eu un rôle important dans l'assimilation des valeurs durables de la culture. Ceux-ci, dans leur majorité des personnalités fameux, ont facilité la mise en circulation dans les provinces roumaines des livres étrangers en original, des reproductions ou des traductions. Le développement de l'imprimerie, pénétrée chez nous seulement à une demi siècle après sa découverte, avant d'autres centres typographiques de l'Orient de l'Europe, et aussi la formation des grandes bibliothèques humanistes roumaines ont contribué à la cristallisation de quelques centres culturels dans les Pays Roumains. Ils ont eu le mérite d'irradier dans les XVI—XVIIIe siècles — dans des conditions historiques spéciales — les valeurs culturelles occidentales dans l'est de l'Europe et dans le Proche Orient, mais aussi de transmettre à l'Europe Occidentale l'héritage culturel byzantin dans la vision roumaine. Les mêmes érudits (Le Métropolitain Étienne, Orest Năsturel, le Stolnic Constantin Cantacuzène, le prince regnant Șerban Cantacuzène et d'autre) ont donné un caractère européen combiné à de puissants éléments originaux aux premières formes d'enseignement secondaire et supérieur roumains et aussi aux cercles de débats académiques. Dans la réalisation de cette vaste oeuvre culturelle, ils ont bénéficié du concours de quelques intellectuels étrangers installés temporairement où bien établis pour-toujours dans les Pays Roumains, qui constituent un lieu de rencontre libre de restrictions dogmatiques remarquables, pour toutes les directions et les courants culturels.

Les contacts culturels avec les érudits de l'Europe, la circulation du livre roumain à l'étranger, et aussi le patronage culturel des certains voievodes sur l'imprimerie de quelques livres à l'étranger ont eu le mérite de mettre notre culture dans le circuit universel. L'usage des langues européennes par les érudits roumains dans l'élaboration des monuments de culture et la propagation de la création roumaine par des hommes de cultures roumains établis à l'étranger, mais aussi par les grands esprits du monde qui ont regardé avec intérêt la vie de chez nous — ont fait connaître à l'Europe les priorités roumaines dans la science et la technique, les nouvelles thèses élaborées dans les domaines de la philosophie et des sciences humanistes, des courants artistiques et littéraires initiés par les Roumains. À ces éléments de contact on ajoute les manifestations culturelles étrangères organisées dans le pays et celles roumaines organisées à l'étranger, ainsi que l'activité culturelle propre des groupes ethniques de la Roumanie — élément de liaison avec la vie spirituelle des autres peuples européens, cette activité étant à la fois une composante de l'unité culturelle du territoire national, en contribuant à l'enrichissement réciproque du trésor culturel.

Les sources variées des relations culturelles multiples avec l'Europe ont mené à une série de résultats qui caractérisent l'histoire de la culture roumaine et définissent quelques traits de cette culture.

Il s'agit, premièrement, du fait que entre la culture roumaine et celle européenne a existé au long des siècles une relation biunivoque d'influence réciproque. Tout cela explique en partie de nombreuses ressemblances et confluences — des objets de la recherche comparée.

Deuxièmement, pendant que, au long de l'histoire, quelques civilisations ont disparu pour toujours, dans l'espace carpatique-danubien-pontique a existé une continuité culturelle qui a assuré la transmission jusqu'à nous de quelques traits fondamentaux, y compris les traits folklorique, qui ont donné de la personnalité à la spiritualité roumaine.

La simultanéité des manifestations roumaines avec celles européennes dans tous les domaines de la vie spirituelle représente un troisième élément qui définit la culture roumaine.

Quatrièmement, le niveau européen de l'activité culturelle roumaine a créé à chaque étape une ambiance favorable pour la réception ultérieure des nouvelles valeurs universelles. Une puissante culture, riche et diverse, bien représentée dans tous les domaines, est ouverte aux influences extérieures, sa communicabilité étant

donnée par le pouvoir de se propager à l'étranger, ce qui lui confère la durabilité.

Les conditions historiques et géographiques spécifiques ont assuré, cinquièmement, le caractère synthétique de la culture roumaine — la véritable osmose des valeurs pérennes de la culture de contact.

Sixièmement, la culture roumaine — réceptive à l'assimilation des valeurs universelles et des courants majeurs de l'époque n'a pas ignoré les créations originales, héritées, en rassemblant dans son évolution, d'une manière heureuse, la tradition et l'innovation, le nationale et l'universel.

L'ouverture vers le monde a été faite par la purification des influences des autres cultures dans les conditions autochtones en pénétrant dans l'universalité dans des habits nationaux.

L'assimilation des créations étrangères, qui n'ont pas restées inconnues à la conscience roumaine, a été faite presque toujours de la perspective de notre propre culture avec le discernement critique des valeurs. La capacité sélective est issue de l'acception des principes fermes, fondés sur l'expérience de vie de notre peuple et marqués par le tempérament national, ce qui a permis souvent l'évitement des manifestations de cosmopolitisme et de snobisme, pratiquées auparavant par certains cercle culturels.

Le synchronisme de la culture roumaine avec celle universelle a eu lieu dans toutes les étapes de sa transformation, non seulement par le contact passif avec les valeurs universelles, mais aussi par la contribution roumaine au développement du trésor de ces valeurs.

C'est significatif le fait que cette contribution roumaine c'est développée continuellement à côté du progrès général du pays.

Pendant les dernières années, plus de 2000 titres de la littérature roumaine ont été traduits en plus de 60 langues.

L'exportation des livres réalisée par l'entremise de 1000 firmes de 60 pays, et le tirage des traductions en roumain situent la Roumanie parmi les premiers pays du monde.

Voilà de suffisantes raisons pour la distinction du rôle du synchronisme culturel dans le progrès spirituel du peuple roumain.

UN ASPECT NECUNOSCUȚ AL RELAȚIILOR MOLDO-MUNTENE. CTITORII DIN TIMPUL DOMNIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE LA ȚIRGOVIȘTE

arh. CORNELIU IONESCU

De curînd, efectuîndu-se lucrări de cercetare arheologică pe terenul unde urmează să se construiască unele edificii în zona centrală a municipiului Țirgoviște a fost descoperită, în stare de ruină, o biserică¹ (fig. 2).

Construcția, din zidărie de bolovani de rîu și cărămidă, cu grosimea zidurilor de 1,35 m. se păstrează pînă sub cota pardoselii. Planul triconc cuprinde pronaosul, naosul și altarul cu proscomidia și diaconiconul.

Edificiul nu are analogii cu tipurile arhitecturale și monumentele din Țara Românească și nici cu monumentele ridicate în Moldova după moartea lui Ștefan cel Mare.

Planul său face parte din tipul caracteristic grupei de monumente de plan trilobat, în special seria Voroneț-Hîrlău-Neamț, combinat cu grupa monumentelor de plan dreptunghiular de tipul Dolheștii Mari-Bălinești, ridicate din porunca și cu cheltuiala lui Ștefan cel Mare și a dregătorilor săi în Moldova². El mai prezintă trăsături întîlnite la monumente moldovenești anterioare domniei lui Ștefan cel Mare³.

Următoarele caractere ale edificiului aparțin monumentelor moldovenești din secolul XIV — prima jumătate a secolului XV :

---

¹ Pînă la data redactării materialului de față a fost decapat stratul de depuneri care acoperea ruina. Decaparea terenului a fost făcută de Gabriel Mihăescu și Petru Diaconescu de la Muzeul județean Dimbovița.

În anii 1967—1968 Muzeul din Țirgoviște, prin R. Gioglovan și C. Condrea, a efectuat aci săpături, ale căror rezultate nu au fost publicate. În arhiva Muzeului se păstrează un plan și cîteva profile care nu lămuresc problemele arheologice legate de monument. Cercetări arheologice viitoare vor putea elucidă aceste chestiuni.

² Gheorghe Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, anul XVIII, nr. 43—46, 1926 ; Nicolae Ghika-Budești, *Biserica logofătului Tăutu din Bălinești*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, IV, 1911, p. 200—211 ; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963, p. 220—276.

³ La Moldovița veche, Sf. Treime din Siret, Humorul vechi și Dolheștii Mari, dacă se va dovedi că acesta este dinaintea lui Ștefan cel Mare. (Nicolae Grigoraș, *Date noi și observații asupra unui vechi monument de artă feudală din Moldova (Dolheștii Mari)*, în Buletinul Monumentelor Istorice, anul XLI, nr. 1, 1972, p. 41—44).

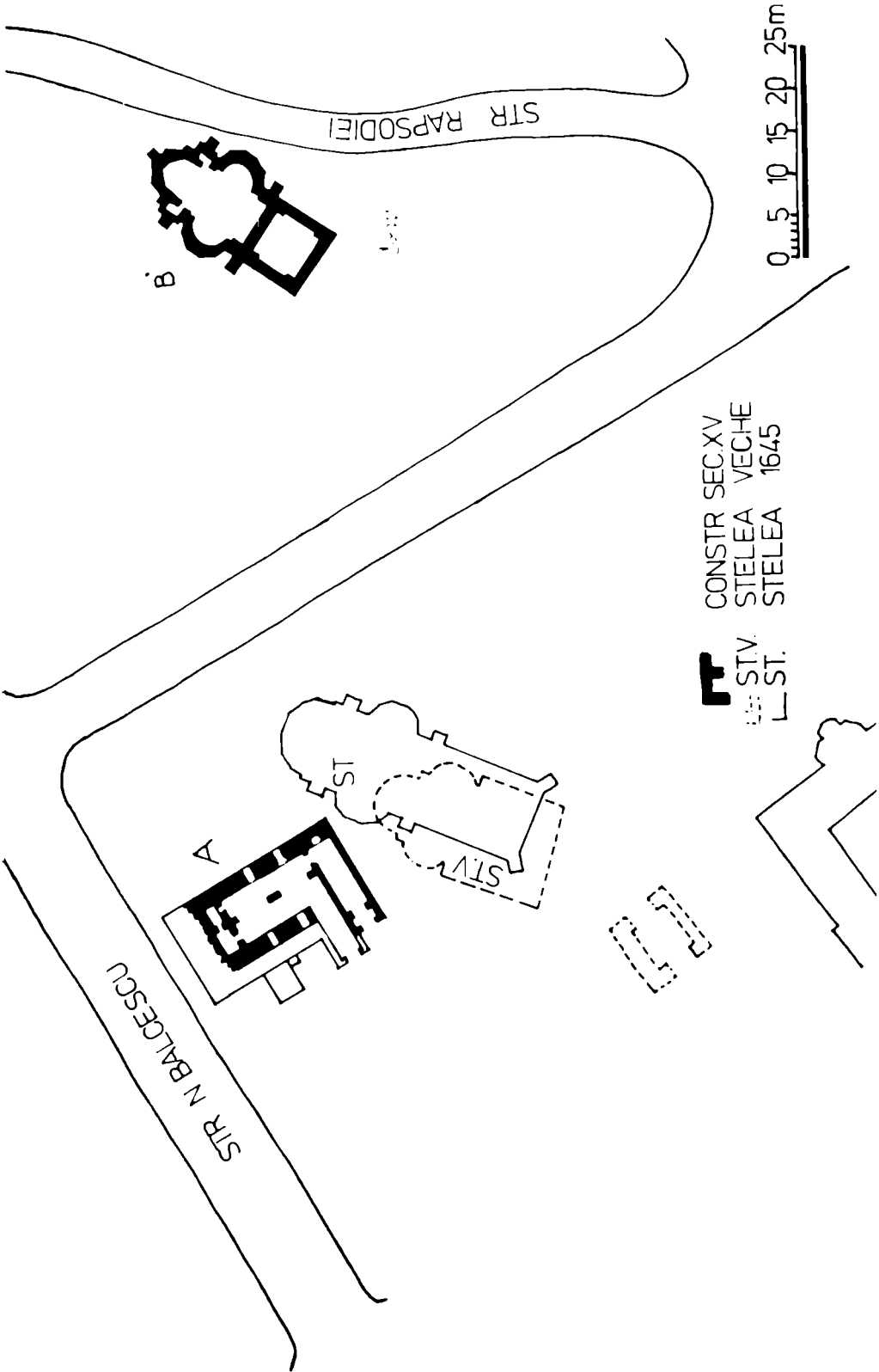

Fig. 1

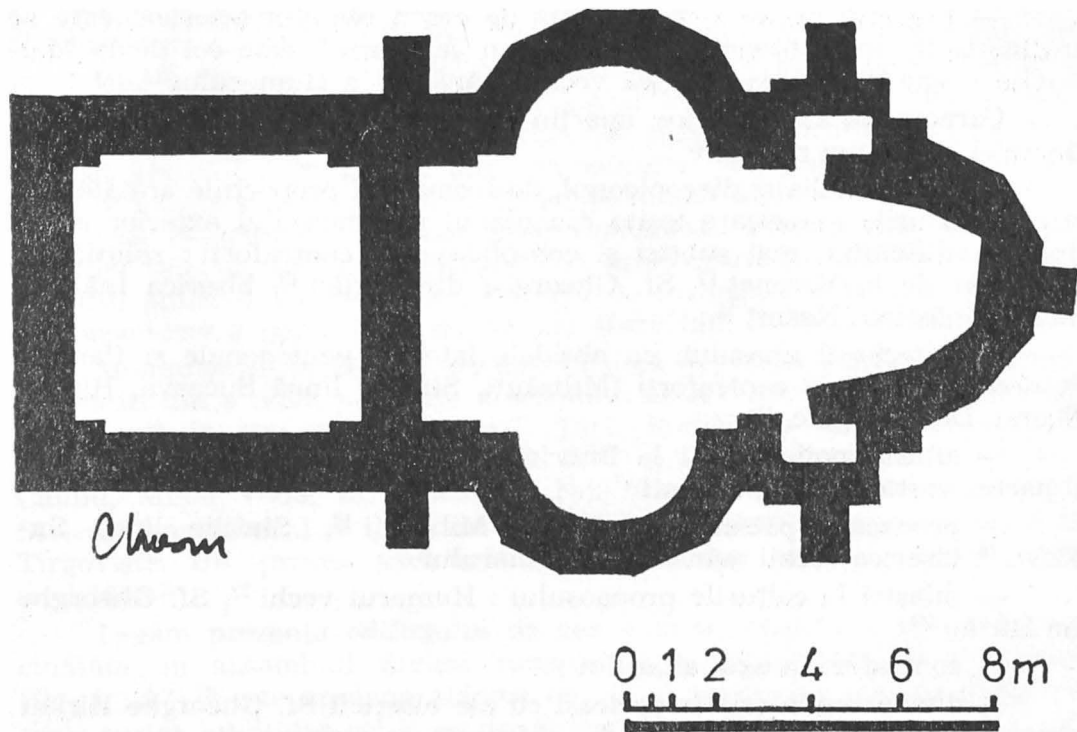

Fig. 2

— naosul ușor alungit, prevăzut la colțuri cu două perechi de pilaștri, tipul Moldovița veche⁴;

— formele și dimensiunile proscomidiei și diaconiconului în interior; consacrate în arhitectura monumentelor de plan triconc din timpul domniei lui Ștefan cel Mare și continuate apoi în arhitectura moldovenească a epocilor ulterioare, își fac apariția prima oară la biserica Sfânta Treime din Siret⁵ și Humorul vechi⁶.

— absida altarului poligonală cu cinci laturi și la interior și la exterior amintește de Dolheștii Mari⁷ (dacă acest monument este într-adevăr anterior lui Ștefan cel Mare⁸).

⁴ Gh. I. Cantacuzino, *Vechea mănăstire a Moldoviței în lumina cercetărilor arheologice*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, anul XL, nr. 3, 1971, p. 79, 82, fig. 1; arh. Șt. Balș, *Cîteva date noi despre mănăstirea Moldovița*, în B. M. I., anul XL, nr. 3, 1971, p. 86, fig. 2, 3; Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *Contribuții la studiul originii și evoluției planului triconc în Moldova*, în B.M.I., anul XXXIX, nr. 1, 1970, p. 35, fig. 7—9.

⁵ Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 148—153, fig. 85; Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *op. cit.*, p. 31—32 și fig. 1.

⁶ Elena Busuioc, Gh. I. Cantacuzino, *Date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului*, în *Studii și cercetări de istorie veche*, Tomul 20, 1, 1969, p. 67, 70—77 și fig. 1; Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *op. cit.*, p. 32—33 și fig. 6, 11.

⁷ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 124—125 și fig. 184; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 227—228 și fig. 141.

⁸ Nicolae Grigoraș, *op. cit.*, p. 41—44.

— raportul masei altarului față de cea a restului bisericii, care se întâlnește la unele biserici ale lui Ștefan cel Mare⁹, este cel de la Moldovița veche¹⁰ și de la biserica vechii mănăstiri a Humorului¹¹.

Caracterele de mai jos aparțin monumentelor ridicate în timpul domniei lui Ștefan cel Mare :

— proscomidia și diaconiconul, de formele și proporțiile arătate mai sus, au zidurile exterioare ieșite din planul paramentului exterior al zidurilor edificiului, mai subțiri și consolidate cu contraforți : soluția Sf. Gheorghe de la Voroneț¹², Sf. Gheorghe din Hîrlău¹³, biserica Înălțării de la mănăstirea Neamț¹⁴ ;

— exteriorul naosului, cu absidele laterale pentagonale și flancate de două perechi de contraforți (Milișăuți, Sîntilie lângă Suceava, Hîrlău, Neamț, Dobrovăț etc.¹⁵) ;

— altarul poligonal și la interior și la exterior : Dolheștii Mari¹⁶ și partea vestică de la Bălinești¹⁷ ;

— pronaosul pătrat : Pătrăuți¹⁸, Milișăuți¹⁹, Sîntilie lângă Suceava²⁰, biserica vechii mănăstiri a Humorului²¹ ;

— pilaștri la colțurile pronaosului : Humorul vechi²², Sf. Gheorghe din Hîrlău²³ ;

— contrafort în axul altarului ;

— dimensiunile relativ aceleași cu ale bisericii Sf. Gheorghe Hîrlău (aceasta este mai lungă cu 1,50 m., diferență ce provine din forma naosului alungit²⁴).

⁹ Gh. Balș, *op. cit.*, fig. 29 (Sîntilie), fig. 35 (Voroneț), fig. 43 (Sf. Nicolae din Dorohoi), fig. 52 (Sf. Nicolae Popăuți), fig. 61 (Hîrlău), fig. 78 (Precista din Bacău) ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, fig. 149, 153, 243. Acest raport se regăsește și la biserica descoperită în anul 1954 la Suceava în sectorul Șipot datată în a doua jumătate a sec. XV (Trifu Martinovici și Ștefan Olteanu, *Șantierul Suceava*, în *Materiale și cercetări arheologice*, VI, București, 1959, p. 687 și fig. 5).

¹⁰ Gh. I. Cannacuzino, *op. cit.*, fig. 1 ; arh. Ștefan Balș, *op. cit.*, fig. 2, 3.

¹¹ Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *op. cit.*, fig. 6 ; Elena Busuioc, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, fig. 1.

¹² Gh. Balș, *op. cit.*, fig. 35 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 232—233 și fig. 243.

¹³ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 50, fig. 61 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 237 și fig. 153.

¹⁴ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 100, fig. 140 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 253 și fig. 162.

¹⁵ Gh. Balș, *loc. cit.* ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 231—254.

¹⁶ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 124—125 și fig. 184 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 227—228 și fig. 141. Socotim că alcătuirea acestei abside nu are legătură cu altarul bisericii din Vad, edificiu de plan triconc, pronaos pătrat, altar poligonal la exterior și la interior (vezi Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 314 și fig. 203).

¹⁷ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 133 și fig. 197 ; N. Ghika-Budești, *op. cit.*, p. 210—211 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, 228 și fig. 142.

¹⁸ Gh. Balș, *idem*, fig. 17 ; Grigore Ionescu, *idem*, p. 232 și fig. 146.

¹⁹ Gh. Balș, *idem*, fig. 23 ; Grigore Ionescu, *idem*, p. 232 și fig. 147.

²⁰ Gh. Balș, *idem*, p. 28 și fig. 29 ; Grigore Ionescu, *idem*, p. 232 și fig. 149.

²¹ Elena Busuioc, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 81 și fig. 1 ; Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *op. cit.*, p. 33 și fig. 6.

²² Elena Busuioc, Gh. I. Cantacuzino, *idem* ; Prof. univ. arh. Horia Teodoru, *op. cit.*, p. 33 și fig. 6.

²³ Gh. Balș, *op. cit.*, p. 50 și fig. 61 ; Grigore Ionescu, *op. cit.*, p. 237 și fig. 153.

²⁴ Gh. Balș, *op. cit.*

Acestea arată că ne aflăm în fața unui monument moldovenesc, cu o arhitectură tipică domniei lui Ștefan cel Mare, dar și cu trăsături ale unor tipuri mai vechi²⁵. Este un monument în care coexistă trăsături ale arhitecturii din Moldova de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, cu trăsături ale apogeului arhitecturii lui Ștefan cel Mare. Îl considerăm una din verigile de legătură dintre aceste două înfloritoare epoci artistice de pe pămîntul Moldovei și este semnificativ că el apare în capitala Țării Românești. Presupunem data construcției sale în relație cu începuturile arhitecturii lui Ștefan cel Mare, în jurul anilor 1473—1492, în perioada de încheiere a tipului Hirlău și de consolidare a politicii lui Ștefan cel Mare față de Țara Românească²⁶.

Monumentul se înscrie organic în linia dezvoltării arhitecturii moldovenești din a doua jumătate a secolului al XV-lea²⁷. El nu va rămîne neobservat în evoluția arhitecturii Țării Românești din epocile următoare. Tipuri elaborate în secolele XVI și XVII (între care Bucovăț, Călușu, Mihai Vodă, Sf. Gheorghe Nou din București, vechea biserică Stelea, Comana etc.) se vor resimți de existența acestui monument de la Tirgoviște. Un proces asemănător va declanșa biserica Stelea după anul 1645²⁸.

Legăm prezența edificiului de cea a unei construcții aflate în vecinătate, în ansamblul Stelea, construcție al cărei plan al pivnițelor (fig. 1 „A”)²⁹ este aproape identic cu cel al pivnițelor caselor domnești de la curtea lui Ștefan cel Mare din Piatra (Neamț)³⁰.

Arhitectura sa arată a fi vorba de un plan moldovenesc din categoria arhitecturii lui Ștefan cel Mare³¹. Alături de această casă, în a doua parte a secolului al XV-lea mai existau și alte construcții³².

²⁵ Elena Busioc, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 70—75 ; Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 79, 82, fig. 1 ; arh. Ștefan Balș, *op. cit.*, p. 86, fig. 2, 3.

²⁶ *Istoria României*, II, București, 1962, p. 509—510, 523—528 ; Barbu T. Cîmpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 87 ; I. Focșeneanu, Gh. Diaconu, *Bazele puterii militare a lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 136—137.

²⁷ Precizăm că edificiul aparține altei categorii tipologice decît cea a bisericilor mănăstirii Putna (vezi Nicolae N. Pușcașu, *Informare asupra săpăturilor de cercetare arheologică efectuate la mănăstirea Putna în anii 1969—1970*, în B.M.I., anul XLII, nr. 4, 1973, p. 71—72 și fig. 1).

²⁸ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 85.

²⁹ Planul după Nicolae Stoicescu, Cristian Moisesu, *Tirgoviștea și monumente sale*, București, 1976, p. 244.

³⁰ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963, p. 216 și fig. 135.

³¹ Vezi notele 29 și 30. Construcția a suferit remanieri în secolul XVII. Deși a fost socotită ca fiind de secol XVII, o serie de considerente pledează împotriva datării ei în acest secol. Problema apartenenței sale secolului al XV-lea a mai intrat în atenția cercetătorilor (Nicolae Stoicescu, Cristian Moisesu, *op. cit.*, p. 237).

³² Resturi din aceste construcții au mai fost scoase la iveală cu ocazia săpăturilor arheologice (Gh. I. Cantacuzino, G. Mihăescu, Cristian Moisesu, *Date preliminare asupra cercetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstiresc Stelea (1969—1970)*, în *Studii Valachica*, II, 1970, p. 176 ; Nicolae Stoicescu, Cristian Moisesu, *op. cit.*, p. 233 ; Gh. I. Cantacuzino, *Vechea biserică Stelea din Tirgoviște*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, seria Monumente istorice și de artă, 1, 1974, p. 39 ; *Dacia*, Nouvelle serie, XIII, 1969, p. 532—533).

Vecinătatea acestor edificii cu caracteristici care le încadrează în rindul monumentelor moldovenești din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, sugerează că este vorba de un ansamblu, construit din porunca lui Ștefan cel Mare în capitala statului muntean. Socotim că el face parte din cadrul larg al politicii antiotomane, pentru independență națională și unitate a poporului român, dusă consecvent de Ștefan cel Mare. În contextul politicii sale ferirea Țării Românești de dominația otomană și asigurarea participării acesteia la lupta contra creșterii pericolului turcesc au constituit obiective centrale³³. Ștefan a fost interesat ca la conducerea Țării Românești să stea în permanență domnitori capabili de aceeași împotrivire antiotomană și a condamnat atitudinea unor domnitori munteni care s-au alăturat armatelor turcești când acestea invadau Moldova³⁴.

Pe de altă parte, Țara Românească și Moldova în veacul al XV-lea erau conștiente de faptul că moldovenii și muntenii alcătuiesc un singur popor, de unitatea poporului român³⁵ și în această idee Ștefan cel Mare concepea lupta comună a celor două țări române contra pericolului turcesc³⁶.

De aici socotim necesitatea existenței în această perioadă în capitala Țării Românești a unei reprezentanțe moldovenești permanente și stabile sugerată și de aceste monumente.

De asemenea, acest ansamblu monumental pune într-o lumină nouă strădaniile de veacuri ale poporului român în lupta sa pentru unitate națională, cu un secol înaintea lui Mihai Viteazul.

El este o confirmare materială a întregii opere politice a lui Ștefan cel Mare în ceea ce privește unitatea și independența poporului român.

În istoria culturii noastre importanța cu totul deosebită a acestui grup de monumente vine nu numai de acolo că îmbogățește patrimoniul său, dar mai ales că, mai devreme cu un secol decît se știa, apare ca expresie a unității sale și cap de școală în arhitectura muntenească. El mai arată că circulația ideilor culturale și artistice între țările române, în ambele sensuri, era intensă în epocile vechi și că de fapt poporul român a trăit într-o unitate de gîndire și de simțire în tot cursul istoriei sale³⁷.

Iar dacă în a doua jumătate a secolului al XVI-lea Stelea cupețul și-a așezat ctitoria în acest loc și nu în altă parte a orașului de scaun

³³ *Istoria României* II, București, 1962, p. 509—510, 523—529, 538 ; I. Focșeneanu, Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 136—137.

³⁴ *Letopisețul anonim al Moldovei*, în *Cronicile slavo-române din sec. XV—XVI*. Publicate de Ion Bogdan. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, București, 1959, p. 18 ; Eugen Stănescu, *Cultura scrisă moldovenească în a doua jumătate a sec. XV*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 40—41.

³⁵ *Istoria României*, II, București, 1962, p. 524 ; Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 29.

³⁶ *Istoria României*, II, București, 1962, p. 524—525.

³⁷ În legătură cu manifestări mai vechi ale unității poporului român, vezi : I. D. Suci, *Aspecte ale unității poporului român în sec. XIV—XV*, în *Studii, Revistă de istorie*, tom 22, 1969, nr. 6, p. 1065—1076. De asemenea, în secolul al XVI-lea, este semnificativ actul din 1534 prin care Vlad Vintilă Vodă, domnul Țării Românești întărește mănăstirii Humor un sălaș de țigani (*Documente privind istoria României*, veac XVI, B, Țara Românească, vol. II, (1526—1550), p. 164—165.

Tirgoviște, urmată, tot pe același loc (desigur și din motive de pietate filială) de cea a lui Vasile Lupu, s-a petrecut așa pentru că acesta era un teren moldovenesc din vremuri mai vechi, legat de Moldova și după sfârșitul lui Ștefan cel Mare.

Desigur, cu timpul această insulă moldovenească și-a pierdut semnificația, biserica a devenit biserică de oraș (se pare că la 1886 încă mai exista), casele au suferit vitregia vremurilor (poate că patriarhul Nifon chiar a locuit aici), și starea materială nu tocmai înfloritoare a mănăstirilor Stelea, pe care o pomenesc documentele, asociată cu câteva cutremure au făcut să dispară aceste acte ale unor momente importante din viața poporului român.

CĂRTURARI DÎMBOVIȚENI DESPRE LATINITATEA LIMBII ROMÂNE

GHEORGHE BĂRLEA

În ultimul timp tot mai mulți sînt cercetătorii care consimt că pentru dovedirea romanității, continuității și unității poporului nostru, factorul lingvistic aduce argumente cu o pondere deosebită.

Referitor la problemele acestea, diverși ideologi au încercat de-a lungul anilor să impună idei contrare realității, unele dintre ele persistînd pînă în ultimele decenii ¹.

Împotriva unor astfel de afirmații, pornite din considerente politice, extraștiințifice, s-au ridicat nenumărați cărturari — români și străini — probînd cu dovezi concrete, sau numai bazați pe milenara tradiție ce corespunde conștiinței neamului nostru — originea romană a românilor și continuitatea lor neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic ².

Printre cei dintîi se află și numeroși oameni de cultură dîmbovițeni — reprezentanți de frunte ai spiritualității românești care, animați de patriotismul fierbinte, de cultura lor vastă și de un simț deosebit al limbii, au afirmat, fiecare în maniera sa, ideea latinității limbii române, în împrejurări dintre cele mai vitrege pentru evoluția acesteia. În cele ce urmează ne vom limita la cîteva observații referitoare la trei dintre personalitățile cele mai proeminente ale spiritualității românești, *Udriște Năsturel*, *Ienăchiță Văcărescu* și *Ion Heliade-Rădulescu*, trei oglinzi fi-dele ale epocilor în care au trăit, savanți în operele cărora fondul conștiinței autohtone a romanității românilor și argumentarea științifică, livrescă, a acestei idei constituie un tot unitar.

* * *

Produs al unei epoci care încerca să se înalțe la strălucirea secolului precedent, învățatul logofăt *Udriște Năsturel* — traducător, stihuitor, editor, diplomat etc. — reflectă, prin activitatea și ideile sale, orientările care străbat acest moment de efervescentă culturală : un anumit interes față de cultura de tip latin adusă de emisarii catolici ; contactul cu elementele culturale grecești — menținute la curte în ciuda curentului antigrecesc și, mai ales, orientarea foarte insistentă spre cultura slavă,

¹ Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor în unele lucrări străine*, în „Probleme de istorie contemporană. (Studii și documente)”, Buc., 1975, p. 241—248.

² A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, E. A., Buc., 1972.

care avea rostul să asigure „propagarea influenței culturale și politice a Țării Românești în zonele limitrofe, lansarea spirituală a poporului nostru în circuitul Europei răsăritene“³.

Cum se manifestă conștiința națională, cum sînt văzute originea și specificul limbii române în acest moment de sinteză?

În „Prefața către Varlaam“ a traducerii din latină în slavonă a cărții lui Thomas a Kempis, „De imitatione Christi“, Udriște Năsturel mărturisește: „Și nu după puțină vreme, ajungînd la vîrsta tinereții, am căpătat, deci, în inima mea pentru limba romană sau latină, *nouă vădit înrudită*, atît de multă și caldă dragoste ..., încît în minte și în inimă nu mai purtam alt gînd, ziua și noaptea, decît să învăț această limbă, repetînd fără încetare“⁴.

Afirmarea acestui adevăr istoric de către reprezentantul cel mai de seamă al culturii românești în limba slavonă, *într-o carte tipărită și răspîdită în toate provinciile românești*, precum și *peste hotare, în țările slave*, este grăitoare. Pasiunea pentru limba latină a acestui umanist este dovedită și de alegerea textului săpat pe piatra de mormînt a surorii sale Elina și de educarea fiilor săi în spiritul dragostei pentru cultura clasică.

Adăugînd la afirmația de mai sus convingerea că ținuturile pe care le conduce Matei Basarab sînt „țări dacice“ (prefață la *Antologhion*, 1643), vom avea imaginea clară a concepției lui Udriște Năsturel despre originea și continuitatea românilor.

Ca un adevărat reprezentant al Renașterii, vtor-logofătul Năsturel are imaginea precisă a unității românilor, a „ungrovlahilor“ și „moldovlahilor“ pentru care tipărește cărți, cărora le dedică predosloviile și le cîntă gloria⁵. În acest sens, nu este lipsit de interes să amintim că el a colaborat la „Răspunsurile“ adresate de Varlaam românilor din Transilvania „cu noi de un niam români“⁶.

În sfîrșit, faptul că acest ctitor de cultură românească scrie în limba alor săi la fel de mult și de variat ca și în limba slavonă („haina străină în care acest suflet românesc a fost îmbrăcat o bucată de vreme“ — Iorga „Istoria literaturii române, pag. 10“), într-o limbă românească cu nimic mai prejos decît cea a lui Varlaam⁷, vine să întregască portretul învățatului, la care conștiința tradițională a romanității și continuității românilor este dublată de convingerea dobîndită pe cale cărturărească. Consecvența și mîndria cu care afirmă marile adevăruri legate de limba și poporul nostru netezesc drumul marilor cărturari de mai tîrziu.

* *

În rîndul acestora, *Ienăchiță Văcărescu*, întemeietorul literaturii române moderne, poet și om politic, gramatic și istoric, ocupă un loc deosebit.

³ Dan Horia Mazilu, *Udriște Năsturel*, Ed. Minerva, Buc., 1974, p. 288.

⁴ *Literatura română veche*, col. „Lyceum“, vol. II, p. 278.

⁵ Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 292.

⁶ N. Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică*, Ed. Minerva, Buc., 1975, p. 96.

⁷ Al. Piru, *apud* Dan Horia Mazilu, *op. cit.*, p. 100.

Sintem în perioada în care, după evenimentele din 1711 și 1716, la conducerea Țărilor Române se perindă șirul domnitorilor fanarioți, situație ce se va reflecta, evident, și în cultura acestor țări. Limba și literatura greacă ajung la perioada de maximă înflorire, prin strădania domnitorilor, adesea fini cărturari, fapt care nu rămîne fără urmări în evoluția limbii române.

Cu toate acestea, spiritul național nu încetează să se afirme în operele literare, în activitatea cultural-educativă, sau în viața religioasă.

Referitor la problema care ne interesează, autorul celei dintîi gramatici a limbii române *scrise în limba română*, arăta în prefață „Limba rumânească ... urmează limbii talienești și celorlalte ce sînt asemenea aceștia, carele au începutul în limba latinească...” Mîndria pentru originea romană a limbii noastre nu este exagerată, ca la reprezentanții „Școlii ardelenе” care, cu numai cîțiva ani înainte, publicaseră o gramatică a limbii române.

Realizată din dragoste pentru „limba patriei noastre, prin care cuvîntăm” și din convingerea naivă că numai din cauza lipsei unei gramatici această limbă nu a cunoscut o evoluție la fel de spectaculoasă ca altele, lucrarea lui I. Văcărescu pune în lumină spiritul obiectiv și erudiția autorului.

Amintind de *originea poporului nostru*, Văcărescu arată că Traian „Dacicus” a cucerit ținutul condus de Decebal, „craiuл nostru”. Colonizarea s-a făcut cu romani care „au fost precum se vede oameni din cei ce pot lesne a se muta, adică proști țărani și cu știință dă șiență, ci și fără gramatică, au grăit ei latinește și talienește, ca oameni proști”. Așa stînd lucrurile, limba formată pe acest teritoriu nu putea fi o latină pură, cum încercau să susțină în această perioadă gramaticii de peste munți, mai ales că populației în formare de aici i s-au adăugat și elemente slave, după cum arată Văcărescu în continuare, dovedind același spirit științific și aceeași pertinentță filologică.

El își bazează constatările atît pe lectura unor studii de specialitate, cît și pe observații personale⁸.

Astfel, convingerile referitoare la *unitatea neamului românesc* le-a dobîndit și prin cele citite despre Traian care a colonizat nu numai Muntenia și Oltenia, ci și Transilvania, Banatul, Moldova și „pă marginile Ungariei, pă apa Tisei în sus, în toată crăiia dacilor”, dar și prin contactul „cu frații moldoveni”, care i-au întărit credința că toți vorbim aceeași limbă. De altfel, „Observațiile” sale se adresează tuturor românilor ce vorbesc această limbă.

În ceea ce privește *continuitatea limbii*, ni se arată că, deși slavona se impusese o perioadă îndelungată, limba română continua să fie folosită pentru „a grăire și pîntru negoțiu și trătăluiri politicești”.

Ca și Udriște, care subliniase romanitatea limbii în plină epocă de cultivare a „limbii sfinte slavone”, Ienăchiță Văcărescu își susține ideile în condițiile în care domnitorii străini consideră necuviincios faptul că limba turcă apreciată de ei „cea mai trebuincioasă în această țară” era necunoscută de locuitori⁹.

⁸ Cornel Cîrstoiu, *Ianache Văcărescu. Viața și opera*, Ed. Minerva, Buc., 1874, p. 154 și 155.

⁹ *Ibidem*, p. 84.

De remarcat este și corectitudinea cu care poate plasa limba română între celelalte limbi romanice, stabilind într-o exprimare foarte plastică descendența tuturor acestora din limba latină : „Italianii, Franțeșii, Ispaniolii și alții, ce li se trage limba din limba latinească ca niște pirae, precum și aceasta a noastră rumânească...” (Pântru poetică).

Spre aceste limbi surori își îndreaptă atenția cu precădere autorul „Testamentului” atunci când introduce neologisme, în cadrul efortului său general, neostenit, „pentru creșterea limbii românești” marcînd astfel trecerea de la orientarea spre latinitate, la orientarea spre romanitate.

* * *

Perioadă de profunde transformări social-politice, de regenerare culturală, prima jumătate a secolului al XIX-lea a dat una din personalitățile enciclopedice ale țării noastre, pe țirgovișteanul *Ion Heliade-Rădulescu*, spirit complex, capabil să îmbrățișeze și să direcționeze diversitatea de preocupări, impulsionate de avîntul economic din această perioadă.

Într-o epocă de căutări, de orientări politico-sociale și culturale contradictorii, Heliade s-a străduit să țină trează conștiința națională, folosind ca argument principal latinitatea limbii noastre. În articolul, „Repede aruncătură de ochi asupra limbei și începutului rumînilor” (1832) autorul îndeamnă : „Să cercetăm puțin pe rumân și limba lui, ș-apoi fără greutate vom afla, prin dovediri firești, că el este ceea ce au fost părinții săi, sau cel puțin că vorbește o limbă ce se trage din latină”.

Trecînd în revista tradițiilor românești și cuvintele din fondul principal, Heliade conchide : „De unde urmează că rumînul este întreg roman, și toate părțile trupului său și chiar singele îi sînt romane...” „Putea oare niște părinți alții și nu romani să-l învețe această limbă și aceste obiceiuri ? Limba lui pentru sine și pentru trebuințele lui cele mai deaproape este toată latină”.

Autorul observă că influențele slavone țin mai ales de domeniul cultului religios și al diplomației unei epoci : „Puținele vorbe slavonești nu schimbă nici natura rumînului, nici țesătura limbei lui, al cărei mehanism este tot acela cu al surorilor ei, italiana, franțeza ș.c.l.”

Pentru a stăvili orice împrumut din vocabularul slav, care începuse să-l înlocuiască pe cel grecesc și pentru a purifica limba, Heliade desfășoară o lungă campanie, care a culminat cu „Orația funeabră” (1847). El recomandă împrumuturi din latină și limbile romanice : „De la maica noastră... și de la surorile noastre”.

Aceste împrumuturi trebuie să se facă însă numai dacă sînt absolut necesare și numai prin adaptarea lor la „geniul și natura limbii”. Iată deci o soluție corectă, științifică, prin care eforturile lui I. Văcărescu în acest sens sînt duse la desăvîrșire.

Pe aceeași linie a respectului pentru „firea limbii” Heliade-Rădulescu susține reducerea alfabetului chirilic la 27 de litere, eliminînd „slove de prisos pentru limba rumînului” (Gramatica rumânească) și adoptînd, în cele din urmă, alfabetul latin.

Pornind de la astfel de considerente, se ridică împotriva etimologiștilor. Apreciînd pe „frații noștri din Transilvania și Banat, carii sînt

vrednici de toată lauda pentru ostenele și silința ce pun pentru literatura rumânească „autorul refuză exagerările etimologice ale acestora, aducând argumente de ordin logic („scriem pentru cei care trăiesc, iar nu pentru cei morți“), de ordin istoric („Romanii, strămoșii noștri, scria după cum pronunția“), precum și din domeniul gramaticii comparate (dând exemplul „fraților noștri italieni“ care urmau principiu fonetic).

Din păcate, fervoarea cu care și-a apărut aceste sănătoase convingeri au degenerat în exagerări. Prin încercarea artificială de curățire a limbii de slavonisme (vezi „Vocabularul“ din 1848) și prin apropierea forțată de limba italiană (Paralelism între limba română și italiană, I; II, 1840—1841), entuziastul îndrumător cultural se îndepărtează tot mai mult de spiritul limbii, uitînd propriile-i îndemnuri de a studia limba „cu băgare de seamă luminată și fără prejudecăți“.

Reținem eforturile sale de a cultiva o limbă corectă, bogată, armonioasă, capabilă să impună un întreg complex cultural, în care Ion Heliade-Rădulescu a fost pe deplin angrenat. Am încercat să subliniem strădanile sale de a păstra și dezvolta spiritul național, continuînd astfel activitatea unor patrioți pe care Heliade i-a evocat în scrierile sale și de care era legat printr-un ideal comun: crearea condițiilor pentru ca românii să se poată bucura „de drepturile pămîntului lor“.

* * *

Sumara analiză a ideilor despre originea limbii române a acestor personalități recunoscute ca adevărate sinteze ideologice, reprezentative pentru secolele în care au trăit, este justificată și prin activitatea lor concretă, prin crearea unor opere adînc imprimate în gîndirea și manifestările urmașilor.

Se poate remarca cu ușurință o evoluție a ideii de latinitate de la simpla ei afirmare, discret strecurată între rîndurile unei cărți, la folosirea acesteia ca armă politică, în lucrări cu evident caracter polemic. Explicația trebuie căutată în contextul politic și cultural intern și internațional. Activitatea lui Heliade-Rădulescu se desfășoară într-o perioadă în care în străinătate se remarcă preocupările unor istorici și lingviști (Kopitar, Diefenbach, Diez)¹⁰ privind originea și continuitatea poporului român, iar în Transilvania persistă ecourile polemicii generației *Supplex*-ului, a ilumiștilor ardeleni cu autori ca Sulzer, Eder și Engel¹¹.

Scrierile lor dovedesc existența unui proces de cristalizare a conștiinței romanității românilor, deseori punct de referință important în lucrările cercetătorilor străini și în activitatea românilor puternic angajați în opera de afirmare națională.

Din această perspectivă trebuie să apreciem mîndria cu care Heliade Rădulescu afirmă în „Paralelism“ că dintre toate limbile romanice „singură limba română păstrează și tăria și simplitatea și egalitatea și libertatea și energia limbii latine“.

¹⁰ L. Șăineanu, *Istoria filologiei române. Studii critice*, Buc., 1895.

¹¹ Maria Protase, *pref. la Petru Maior, Scrieri*, I, ed. critică alcătuită de Florea Fugariu, Ed. Minerva, Buc., 1976, p. XXVI.

ELEMENTE SCULPTATE CARE AU APARTINUT PRIDVORULUI BRÎNCOVENESC AL BISERICII MITROPOLIEI DIN TÎRGOVIȘTE

MARIA GEORGESCU

Materialul de față își propune prezentarea pieselor existente în colecția lapidarium a Muzeului nostru, care provin de la pridvorul brîncovenesc al bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște ¹.

Perioada constructivă a epocii brîncovenești marchează o etapă remarcabilă în dezvoltarea arhitecturii și sculpturii decorative din Țara Românească, în care un loc important revine meșterilor locali.

Programul arhitectural al epocii brîncovenești se axează în principal pe construcții civile, în special palatul, program cu repercusiuni în îmbogățirea mijloacelor constructive și decorative: reelaborarea proporțiilor cu accent pe eleganța și zveltețea volumelor arhitectonice, aerarea pridvoarelor, sporirea exigențelor în domeniul finisajului, îmbogățirea și diversificarea decorației ².

În afară de ctitorii, Constantin Brîncoveanu repară multe din monumentele existente, imprimîndu-le caracteristicile epocii sale, mai ales prin adaosul de pridvoare deschise și decorarea lor cu o bogată ornamentație sculptată ³.

Sculptura în piatră manifestată în special în domeniul ornamentației monumentale cunoaște în sec. al XVII-lea și al XVIII-lea o puternică dezvoltare, ajungîndu-se la crearea noului stil. Procesul stilistic al sculpturii brîncovenești început din a doua jumătate a secolului al XVII-lea se manifestă printr-o evoluție rațională a motivelor și tehnicii.

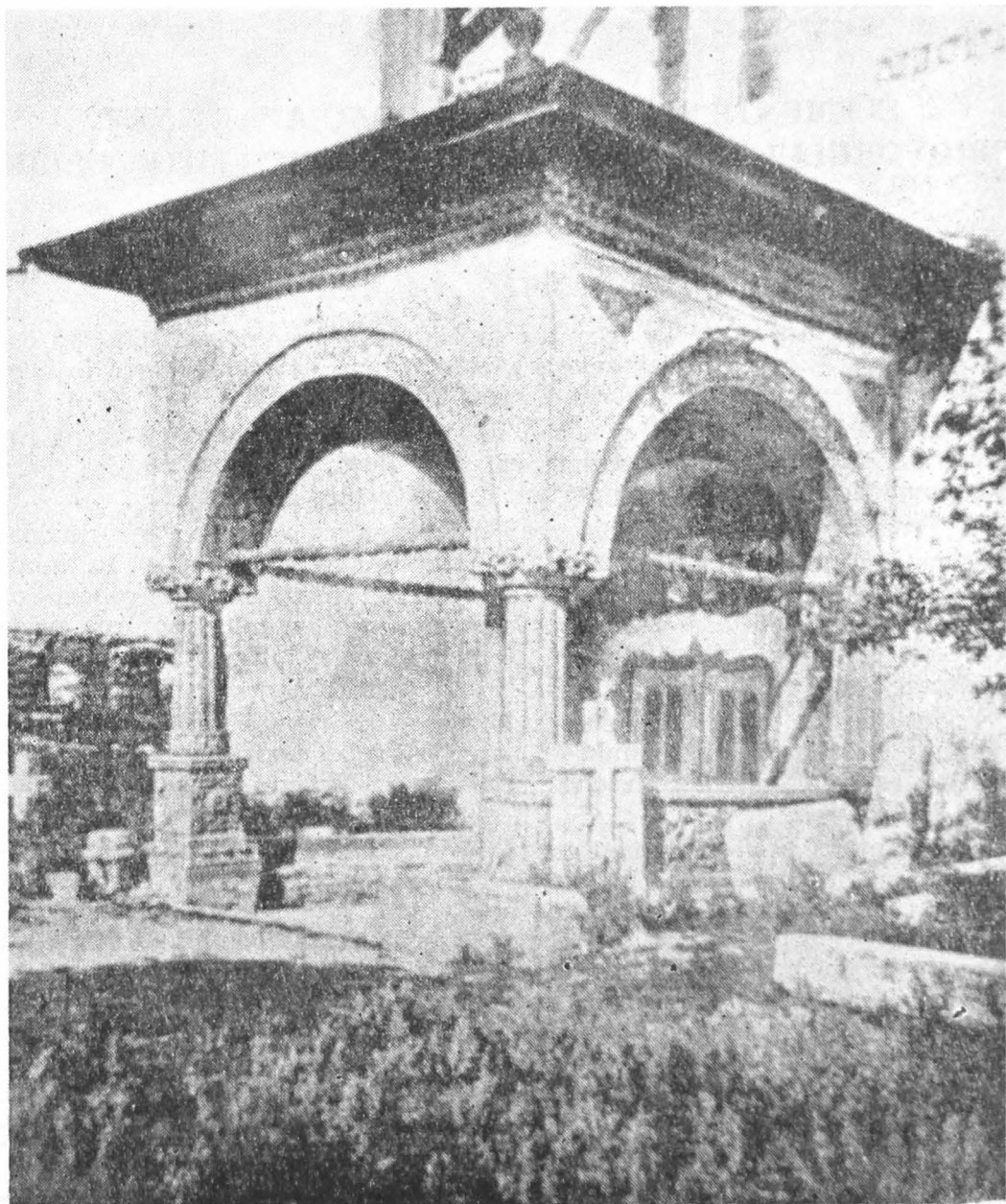
Decorația intervine ca o completare necesară, ca un factor de înviorare capabil să pună în valoare compoziția arhitectonică, armonia

¹ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Țara Românească*, vol. 2, M-Z, indice, p. 643—644; N. Stoicescu, C. Moiescu, *Tîrgoviștea și monumentele sale*, Ed. Litera, Buc., 1976, p. 170—193. Biserica Mitropoliei din Tîrgoviște, caracterizată prin planul bizantin în cruce greacă, s-a realizat în două etape de construcție; prima în timpul domniei lui Radu cel Mare, de la care datează corpul principal al bisericii cu cinci turle și a doua din epoca lui Neagoe Basarab, cînd se adaugă exonartexul cu cele trei turle ale sale; în vremea domniei lui C. Brîncoveanu s-a adăugat pridvorul între anii 1707—1709. Biserica a fost dărîmată în 1890 și înlocuită cu o construcție nereprezentativă realizată de arhitectul francez Lecomte du Nouy din școala lui Viollet le Duc.

² Adriana Maxa, *Ornamentul în piatră la palatul Mogoșoia*, în „Acta Musei Napocensis”, XIII, Cluj-Napoca, 1976, p. 374.

³ *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R.*, vol. I, *Arta românească în epoca feudală*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 217.

1. Fotografia pridvorului bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște (după V. Drăghiceanu, „Mitropolia Tîrgoviștei“).

proporțiilor, ritmurile create de volumele și planurile arhitecturale, care îmbogățesc și definitivează un stil. De aceea se impune o analiză detaliată a componentelor care îl definesc : structura arhitecturală a volumelor decorate, repartitia decoratiei, motivele ornamentale, compoziția și tehnica execuției ⁴.

Caracterul decoratiei sculptate în Țara Românească cunoaște acum o transformare în modul de a trata piatra ajungându-se la o tehnică mult mai liberă.

Repertoriul ornamental este bogat și variat, fiind alcătuit în urma selecției ornamentelor tradiționale și a celor importate, dar adaptate stilului muntenesc, sau au coincis cu flora existentă aici ⁵.

O bogată ornamentație cu motive decorative vegetal-florale, cu o mare diversitate de forme (rezultată din multiplele variante ale aceluiași motiv, condiționate de materialul în care se lucrează, de forma suprafeței rezultate, de inventivitatea meșterilor, din capacitatea lor de sintetizare și stilizare) tratate aproape realist se concentrează pe ancadramentele ușilor și ferestrelor, pe balustradele pridvoarelor, pe briiele ce încing monumentul, pe rozetele ajur, dispuse în registrul superior al fațadelor, pe capitele, pe fusurile și pe bazele coloanelor ⁶.

Repertoriul motivelor se înnoiește prin introducerea elementelor decorative împrumutate din arta Renașterii și a Barocului : baze și capitele cu frunze de acant, motivul scoicii și chiar motive figurative, tratate într-o manieră orientală, sau realizarea monumentalelor portaluri de tip occidental ⁷.

Concepția occidentală în preluarea și transformarea elementului din natură în motiv decorativ are un pronunțat caracter realist, iar cea orientală spre forme exclusiv stilizate. Între aceste două orientări se situează viziunea și concepția românească, dominată de o stilizare și ordonare moderată de un simț al echilibrului, al măsurii, de o claritate expresivă. Realismul interpretării motivelor este preluat din observarea directă a naturii, a fazelor succesive de dezvoltare a plantelor, de la boboci la frunze și flori, transformarea mișcării naturii în ritmuri compoziționale. Echilibrul în întrebuintarea elementelor decorative și a cîmpurilor se realizează prin alternanța de accent și neaccent, de substanță și spațiu. Compoziția se realizează prin procedee economice, este mai rarefiată și ritmică ⁸.

„Constituită treptat într-o zonă a întîlnirii Orientului cu Occidentul, în sfera de cultură a Europei sud-estice și în condițiile de dezvoltare specifice Țării Românești, sculptura brîncovenească și post-brîncovenească apare ca o expresie artistică cu caracter autohton” ⁹.

În acest larg program al arhitecturii și sculpturii în piatră brîncovenești, pridvorul brîncovenesc al bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște, se înscrie ca un element reprezentativ al acestei perioade de apogeu al artei medievale românești.

⁴ Adriana Maxa, *Op. cit.*, p. 375.

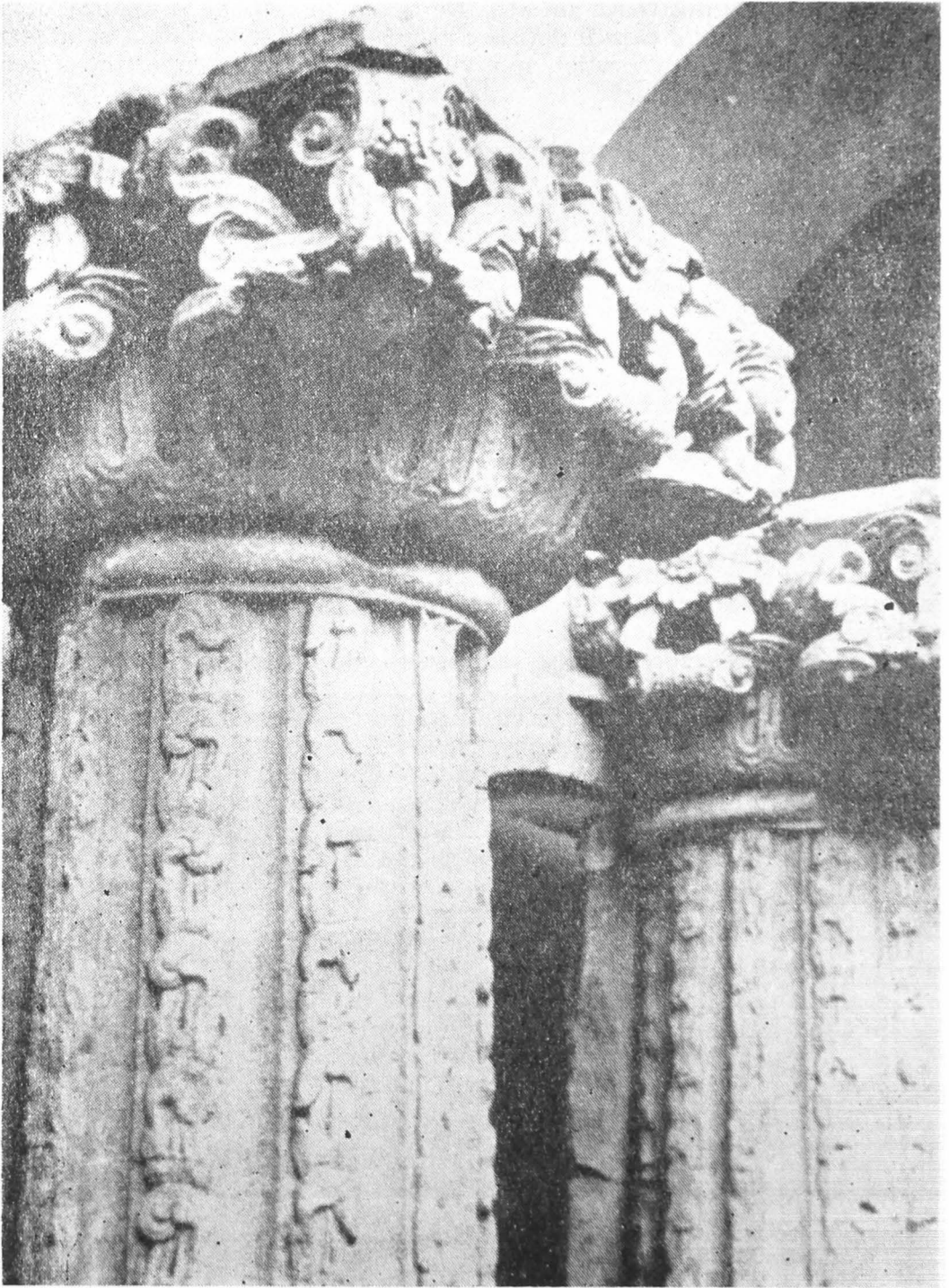
⁵ *Ibidem*, p. 376.

⁶ *Scurtă istorie...*, p. 234.

⁷ *Ibidem*, p. cit.

⁸ Adriana Maxa, *Op. cit.*, p. 376.

⁹ *Istoria artelor plastice în România*, vol. II, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1970, p. 91.

2. Coloane de la pridvor.

Elementele sculptate în piatră care provin de la acest pridvor : fragmentele din balustradele pridvorului precum și cele patru coloane, la care se adaugă și documentele fotografice existente ne dau posibilitatea reconstituirii aspectului pridvorului ¹⁰.

De plan pătrat, deschis, mai scund decît corpul bisericii, pridvorul era sprijinit pe patru coloane bogat sculptate (două libere și două adosate), legate între ele prin arcuri semicilindrice și coarde de lemn.

Întregul parament al pridvorului poartă o decorație pictată, realizată tectonic, concentrată pe anumite suprafețe, mai ales subliniind dublul contur al arcelor. Decorația mai cuprinde sub cornișă un registru decorativ realizat din trei rînduri de cărămidă așezate în zimți de fierăstrău.

Coloanele. Cele patru coloane au decorația dispusă pe fus, concentrată în ghirlande vegetale, alcătuite din două motive ornamentale : frunza și floarea de acant adaptate formei și dimensiunii fusului, dispuse alternativ pe caneluri. Partea inferioară a coloanelor este subliniată de un registru decorativ continuu, format din frunze de acant.

Baza coloanelor este înaltă, de formă prismatică avînd fiecare față decorată la partea superioară cu un relief ce subliniază baza. Fiecare față este decorată de un motiv central, o floare, iar în jurul acestui motiv este dispus un motiv vegetal reprezentînd frunza de acant ; dispunerea fiind foarte bine adaptată formei pe care o decorează.

Capitelurile sînt bogat ornate, decorate cu frunza și floarea de acant ; fiecare față decorată pe principiul simetriei. În ax este dispusă o floare de acant subliniată de o volută, iar de o parte și de alta sînt dispuse frunze de acant și frunze schematice de legătură. Traseele schemei decorative sînt subliniate de motivul benzii perlate.

Balustradele (traforări decorative) de formă rectangulară sînt subliniate de benzi decorative continui cu frunze de acant sau ove. În cîmpul decorativ al balustradei sînt cuprinse frumoase motive vegetal-florale formînd buchete de flori, boboci, flori deschise, flori și frunze de acant.

Din punct de vedere al tehnicii execuției, decorația bogată a balustradei este realizată în relief plat, înalt sau ajur, iar ca procedeu compozițional ne apare simetria cu varianta ei simetria de translație, creată de benzile decorative cu frunze de acant sau ove.

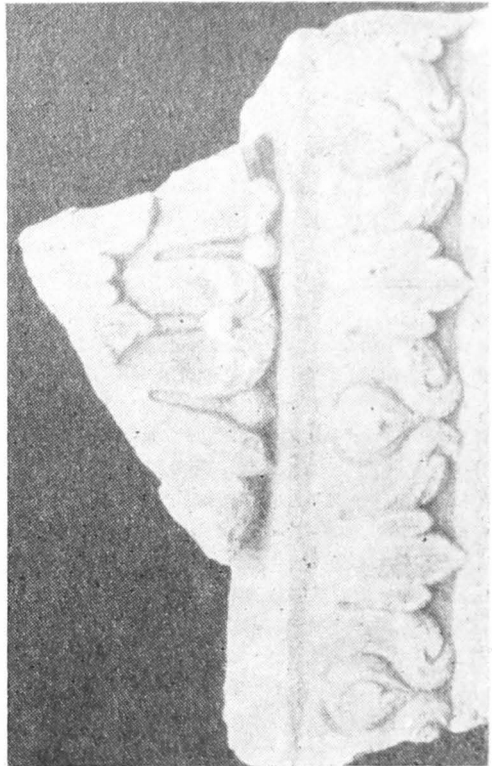
Dintre numeroasele elemente sculptate care provin, de la balustrada pridvorului, subliniem ca cele mai importante următoarele ¹¹ :

¹⁰ Fragmentele din balustrada pridvorului se află în colecția lapidarium a Muzeului județean Dimbovița, iar coloanele în colecția lapidarium a Muzeului de istorie al R.S.R. Fotografia înfățișînd biserica Mitropoliei din Tîrgoviște a fost realizată de Carol Popp de Szathmari în anul 1867. Fotografia pridvorului este publicată de Virgiliu N. Drăghiceanu în „*Mitropolia Tîrgoviștei*“, Buc., 1933, fig. 18.

¹¹ Elementele sculptate care au aparținut pridvorului brîncovenesc al bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște au fost subliniate pentru prima dată de Virgiliu Drăghiceanu, care le-a descris în „Catalogul pietrelor rămase din Mitropolia Tîrgoviștei și depuse în muzeul lapidar al Mitropoliei“, la numerele : 5, 31, 33, 49 și 55 ; 5 — „două arhitrave cu foi de acant, cu volute pronunțate, probabil din epoca lui Constantin Brîncoveanu“ ; 31 — „o arhitravă cu foi de acant“ ; 33 — „capitel patrunghiular cu marginile teșite al unei coloane octogonale, avînd un inel cu foi (epoca lui Brîncoveanu)“ ; 49 — „fragmente din balustrada pridvorului Mitropoliei, ridicat de Theodosie Mitropolitul, în vremea lui Brîncoveanu-vodă“ ; 55 — „patru coloane de piatră cu capitelurile, cu coloanele decorate cu frunze în torsadă, de asemenea o balustradă întrebuintată în actualul pridvor al muzeului, fac parte din vechiul pridvor al Mitropoliei, zidit în timpul lui Constantin Brîncoveanu“.

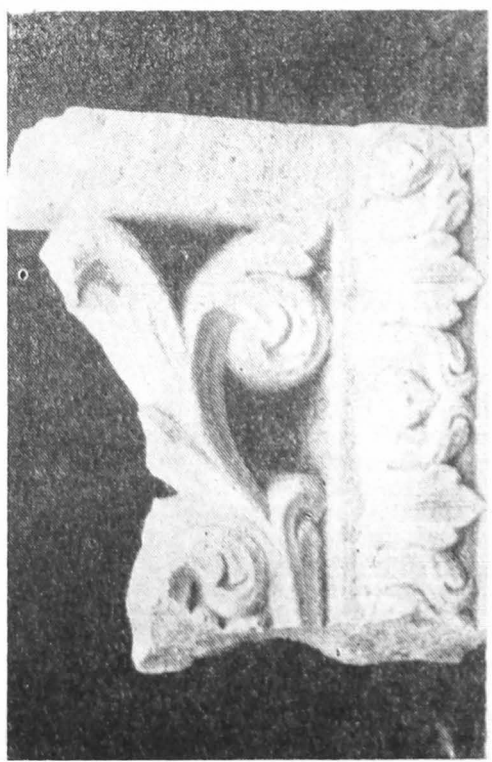
b

d

a

c

3 : a, b, c, — Fragmente de colț din balustrada pridvorului ; d — bandă decorativă din balustrada pridvorului

— *bandă decorativă*, nr. inv. 36/4593, de dimensiuni $160 \times 27 \times 23$ cm, sublinia conturul părții inferioare a balustradei, decorată cu motivul continuu al frunzei de acant ; sculptată în piatră în relief plat și înalt ; ruptă în 3 fragmente inegale.

— *bandă decorativă*, nr. inv. 57/7111, de dimensiuni $150 \times 27 \times 23$ cm, sublinia conturul părții inferioare a balustradei, decorată cu motivul continuu al frunzei de acant, sculptată în piatră în relief plat și înalt ; ruptă în 2 fragmente inegale.

— *bandă decorativă*, nr. inv. 58/7182, de dimensiuni $105 \times 27 \times 23$ cm, sublinia conturul părții inferioare a balustradei decorată cu motivul continuu al frunzei de acant, sculptată în piatră în relief plat și înalt, ruptă în 3 fragmente egale.

— *fragment de colț*, nr. inv. 121/7175, de dimensiuni $63 \times 37 \times 11$ cm, decorată cu o bandă decorativă continuă cu ove, subliniind conturul părții inferioare a balustradei, iar în colț cu floarea de acant și frunze schematice de legătură ; sculptată în piatră în relief plat și ajur.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 122/7176, de dimensiuni $44 \times 29 \times 15$ cm, decorată cu o bandă decorativă continuă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare al balustradei, iar ca motiv central frunza de acant cu doi boboci de floare ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

— *fragment de colț*, nr. inv. 123/7177, de dimensiuni $41 \times 27 \times 14$ cm, decorat cu o bandă decorativă continuă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare a balustradei, iar ca motiv central frunze și tulpini ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 124/7178, de dimensiuni $30 \times 30 \times 15$ cm, decorat cu o bandă decorativă continuă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare a balustradei, iar ca motiv central frunza de acant ; sculptată în piatră, în relief plat.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 125/7179, de dimensiuni $35 \times 28 \times 10$ cm, decorat cu motivul frunzei de acant, un fragment din floarea de acant și motivul perlat ; sculptat în piatră în ajur.

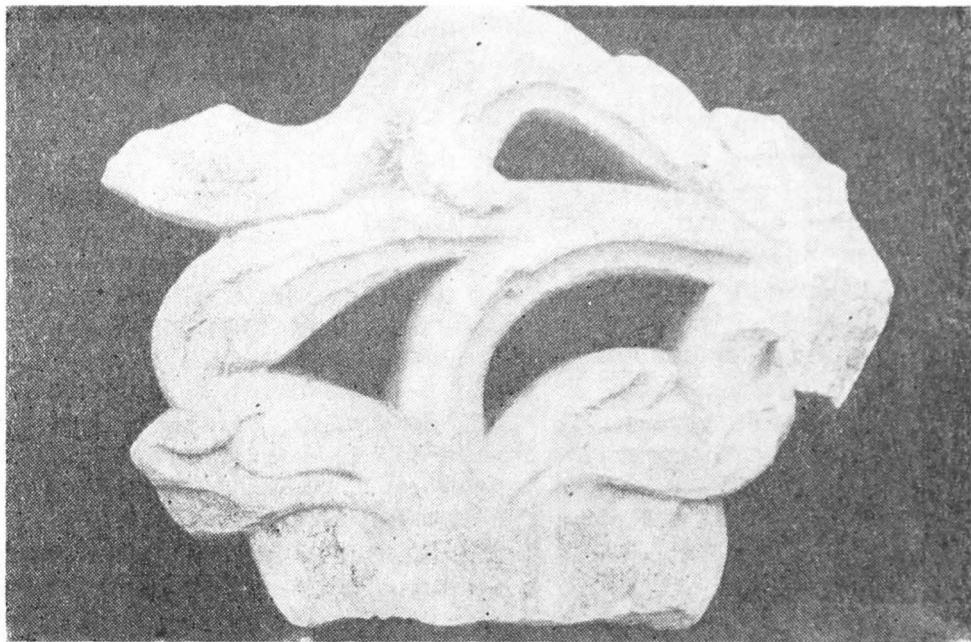
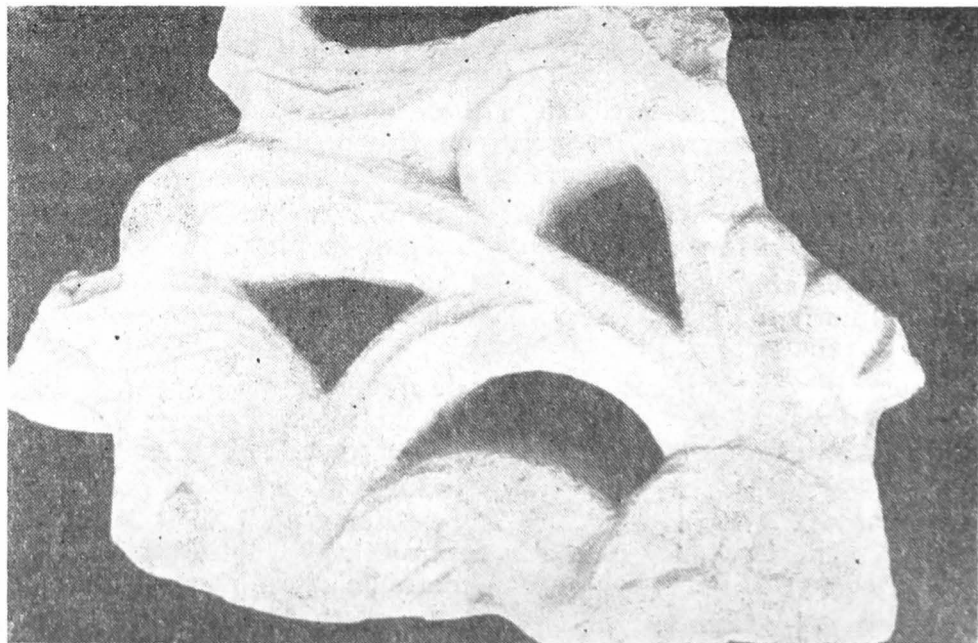
— *fragment de cîmp*, nr. inv. 126/7180, de dimensiuni $35 \times 28 \times 10$ cm, decorat cu motivul frunzei de acant ; sculptat în piatră în ajur.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 127/7181, de dimensiuni $28 \times 23 \times 15$ cm, decorat cu motivul florii de acant deschise și frunza de acant ; sculptat în piatră, în relief plat și ajur.

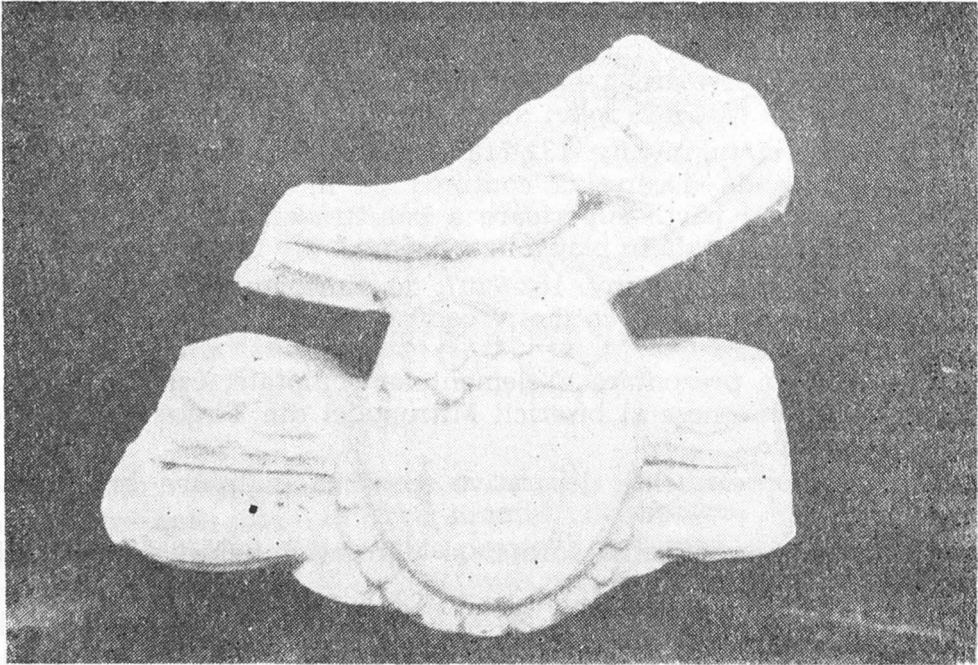
— *fragment de colț*, nr. inv. 128/7182, de dimensiuni $35 \times 32 \times 18$ cm, decorat cu o bandă decorativă continuă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare a balustradei iar ca motiv central frunza de acant ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 129/7183, de dimensiuni $35 \times 25 \times 12$ cm, cu o bandă nedecorată, iar ca motiv central floarea de acant deschisă și frunza de acant și lujeri ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

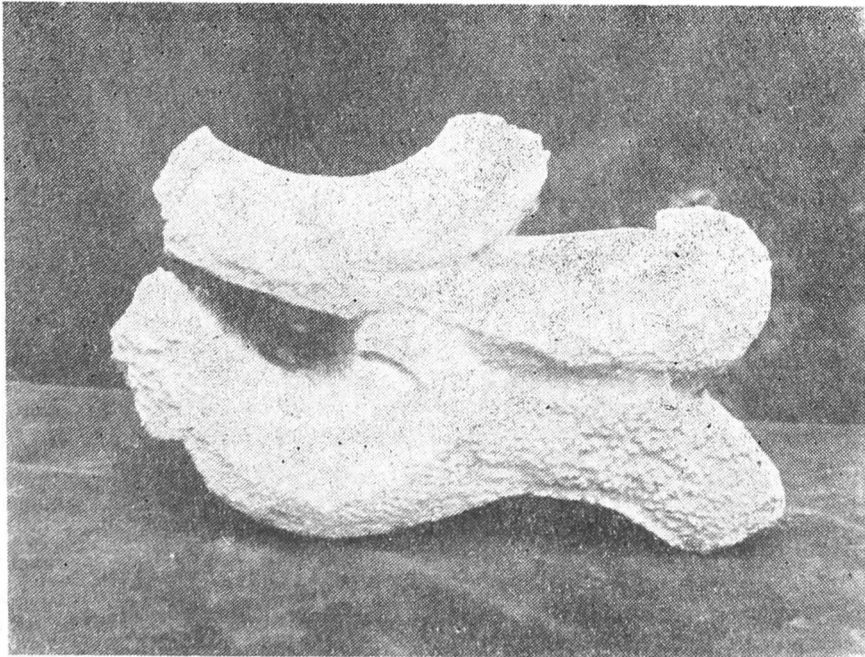
— *fragment de colț*, nr. inv. 130/7184, de dimensiuni $57 \times 30 \times 14$ cm, decorat cu o bandă decorativă continuă cu ove, subliniind conturul părții inferioare a balustradei, iar ca motiv central floarea de acant ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

*a**b*

4. Fragmente din cîmpul decorativ al balustradei pridvorului.

c

d

— *fragment de colț*, nr. inv. 131/7185, de dimensiuni $40 \times 38 \times 15$ cm, decorat cu o bandă decorativă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare a balustradei iar ca motiv central frunza de acant ; sculptat în piatră în relief plat și ajur.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 132/7185, de dimensiuni $125 \times 34 \times 19$ cm, decorat cu o bandă decorativă continuă cu motivul frunzei de acant, subliniind conturul părții superioare a balustradei, iar ca motiv central frunza de acant sculptată în piatră în relief plat.

— *fragment de cîmp*, nr. inv. 152/7207, de dimensiuni $28 \times 23 \times 15$ cm, cu o bandă nedecorată, iar ca motiv central frunza de acant ; sculptat în piatră în relief plat.

Din succinta prezentare a elementelor sculptate, care au aparținut pridvorului brîncovenesc al bisericii Mitropoliei din Tîrgoviște am încercat să subliniem :

1. Existența unor elemente decorative specifice sculpturii brîncovenești în piatră.
2. Posibilitatea reconstituirii formei și decorației balustradelor pridvorului.

O CATAGRAFIE INEDITĂ A MĂNĂSTIRII GORGOTA

PETRE DRĂGUTOIU

Minăstirea Gorgota, ctitorie a lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557), ridicată între anii 1554—1557 cu hramul „Schimbarea la față“ se încadrează în rindul monumentelor de proporții mai mici, cu un sistem interesant în decorarea fațadelor (cărămidă aparentă și tencuită). Refăcută la 1623—1624 este închinată minăstirii Meteore din Tesalia, în actele minăstirii păstrându-se o „copie întru totul asemenea“ arătând că închinarea la Meteore s-a făcut de „Radu fiul lui Mihnea voevod“.

Mănăstirea a suferit o nouă restaurare în 1836, în arhive păstrându-se o descriere amănunțită care vine să completeze cunoașterea monumentului și să prezinte noi informații interesante, catastiful descoperit la Arhivele Statului fiind înainte de această restaurare.

„1823 mai 16 : Catastih de toate lucrurile ce sânt în ființă acum la sfînta mănăstire Golgota. Mișcătoare și nemișcătoare și de sine mișcătoare precum întracest catastih pe anume sa arată starea sfîntei beserici : de zid din temelie până la bolți veche bolțile căzute tăvănită cu uluce peste grinzi, învălitoarea sa mai plouă întrânsa, cu cinci ferestre fără cercevele și fără geamuri, nezugrăvită. Dar prăznuește hramu Schimbarea la față.

Sfîntul altar

Sfântul prastol, masa cu stâlpu de pîiatră 2 mese deasupra însă 1 de maramii cu pervazuri albastre de chitai, de..... cît cu floricele cu chenar de star bănesc, 1 antimis de atlas vechi spart, fără de sfîntu moaște, 1 epitaſion pe mușama muscălesc bun.

La proscomidie o poală de ghermesuri galbeni în vărți cu pervazuri verzi veche și spartă.

1 cutie pă sfântul pristol cu sidefuri veche din sidefuri, lipsește multe.

1 basma roșie învălește sfînta evanghelie.

1 sfeșnic mic galben de alamă.

1 potir de argint cu tacâmul lui.

1 copie de argint.

1 tiplotă de argint.

1 potir de cositor cu tacâmul lui.

1 discos de cositor.

1 cruce de lemn.

2 cădelnițe de alamă.

Biserica cea mare

Tâmpla deasupra dverilor lipsește cu totu
 7 icoane.
 1 domnul H(ri)s(tos)
 1 maica Domnului
 1 Schimbarea la față
 1 Sfântul Nicolae
 1 Sfinți(i) Voievozi
 1 Maica Domnului mică deasupra dveriilor
 1 la iconostas veche muscălească
 6 sfeșnice de lemn
 2 mari câte cu o făclie de lemn zugrăvită
 4 mici purtăreți
 2 tetrapoade vechi
 1 iconostas vechi pus într-un stâlp de lemn vechi prost
 6 candelă de aramă
 1 candelă de argint la iconostas
 17 zățuri vechi
 1 colivar de lemn înfășurat cu cit vechi
 2 anafornița de Lipsca

Tinda bisericii

3 icoane mari însă :	} vechi, stricate
1 domnul Hr(istos)	
1 Maica domnului	
1 Învierea cu 12 praznice	
3 icoane mici, însă :	
1 Răstignirea	
1 Nașterea	
1 veche cu 12 praznice	
1 creștelniță de alamă galbenă	
1 puțină de lemn pentru botez	
1 căldărușă de tocat pentru botez.	

Cărțile biserici rumânești

21 cărți rumânești însă — 2 ivanghelii, 1 apostol vechi dezlegat, 1 triodu vechi, ohtoih vechi rupt, 12 minee de lună, 1 ciaslov mare dezlegat, 1 leturghie veche, 1 pentecostar vechi, 1 psaltire veche dezlegată.
 23 cărțile cele grecești, — 1 ivanghelie veche ruptă dezlegată, 2 apostole vechi, 1 molitfenic vechi rupt, 2 triioade unul rupt, unul bun, 1 carte [...].
 2 pentecostare vechi, 1 antologhie veche pe 12 luni vechi ruptu, 2 minee vechi scrisă de mină pe luna lui febr(uarie), 2 psaltiri vechi, una scrisă de mină, 3 orologon vechi, unul scris de mină, 1 mineiu vechi rupt nu să știe pe ce lună este, 1 sinixar vechi rupt, 1 carte mică de învățătură, 1 carte cei zice Pistion orthodoxiesc, 1 carte mică, jumătate de molitfelnic, 1 carte mică latinească și muscălească, 1 senet vechi pentru cărțile bisericești fără broască.

Odăjdțiile

1 sfită de atlas în vârgi roșu cu verde cu bobociei cu singeriu i pac de atlas albastru sadea, căptușită cu bogasiu albastru.
 1 sfită făcută din doao bucăți de la mijloc în sus atlas în vârgi verde și mahorât. În jos de atlas galben peste mijloc are un șiret scris cu fluturi, o cruce în spate scrisă tot cu fluturi, pe o panglică roșie căptușeală bogasiu albastru veche ruptă. 1 sfită de cit în vârgi galbenă cu roșu cu singer de bogasiu roșu căptușită cu maramă albă.

- 1 sfită de cit proastă veche fără chiptu și fără căptușeală necusută .
- 1 stiharu de fermesut, albastru căptușit cu bogasiu galben vechi.
- 1 epetrahir de catifea cafeniu cu flori cu șireturi de fir împrejur. Are cruci tot de fir ; 4 ciucuri i pac
- 1 epetrahir negru verge de atlas cu floricele singeriu panglică roșie cu ciucuri de firu mărunți
- 1 epetrahir învărgat de atlazi verde cu negru cu șiret de fir galben cu cruci i pac de fir ciucuri de mătase vechi.
- 1 epetrahiru roșu de atlazi în șatrangie cu trei ciucuri de ață.
- 2 perechi rucaviță o pereche de atlas cu florii sau acen ede firu. Crucea i șireturile tot de fir.
- 1 aer de maldeh învărgat galben cu roșu cahtu și cu pînză ; 2 procovețe asemenea
- 1 aer fermesut alb cu flori de fir galbene și verzi sindigu de sandal verde căptășit cu bogasiu verde cu cruci de fir la colțuri
- 2 procovețe asemenea
- 1 procoveță de șamalagea cu singeru de bogasiu roșu
- 1 procoveță de atlas alb cu floricele de mătăsă cusut la ciuru cu cruci de fir căptășit cu bogasiu. Singiru de mal dehubez
- 3 poale de atlas roșu cu flori de firu galbene și albe vechi și necăptușite
- 5 coți cit prost vechi cu bobocei
- 2 dveri de cit prost învărșii
- 1 masă veche de pănză pentru ipitafion
- 1 pereche pafale de tinichea cu colan prost
- 1 ladă veche fără broască pentru odăjdii.

În curtea beserecii.

- înăprejmuirea bisericii cu uluci vechi la două margini
- poarta de zid cu canaturi bune, pe poartă două odăi cu patru uși ; sobe, ferestre fără geamuri, în paente, învălitate cu uluci, vechi, plouă într-însele. Deasupra pă pîmniță doao odăi în una mare, o săliță mică cu uși vechi, paturi, sobe, coșuri și cercevele la ferestre nu sînt pereți de zid vechi tencuiiale pe dinlăuntru mai toată căzută învălitate cu uluce partea veche.
- 4 odăi în rînd în paente cu o cămăruță cu uși proaste cu paturi cu sobe, ferestre fără geamuri învălitate cu uluce duao odăi, cuhnie și cupturi de pîine. Pereți de nuiele, cu uși învălitate cu uluci parce a noă.
- O clopotniță în 4 furci cu un clopot învălită cu uluci, un șopron învălit cu șovar în 6 furci.

Arama mănăstiri

- 2 cazane mari pentru rachiu cu capacele lor de aramă un capac dintr-însul fără-mat cu 4 țevi.
- 1 țingire cu capacu ei pentru bucate
- 1 tigiaie
- 1 tavă veche
- 9 tipsii pentru bucate
- 1 lighean cu ibricu lui
- 1 pālne mică veche și un tacăm de

H(i)eru mănăstiri

- 1 pereche heară de plug
- 7 cercuri de car 4 mari și 3 mici
- 2 bucele
- 2 bleauri
- 1 ocă desleacă
- 1 cui de la capul osii
- 1 bardă veche

1 vătrai pentru foc
1 scoabă
1 cântar
1 casma

Vasele de lemn : 11 buți pentru prune, 2 butie i pac 1 buriu pentru vin, i pac la Cărbunar, 1 i pac la Radu, 3 tocitori, 4 buți pentru vin, 1 curătoare, 1 buriu de rachiu, 9 hârdaie, 2 pâlpii, hunii, 1 puțină pentru mălai, 1 buriu la cărciuma mori(i), 2 putini mici, 1 urcior mare pentru undelemn, 2 dărmoane, 2 putini pentru cazane, 1 lin pentru vin, 1 baniță de lemn.

Vitele mănăstirii : 23 boi, vaci, 9 boi mari de jug, 3 vaci cu viței mici, 2 vaci sterpe, 3 gonitoare, 2 gonitori, 2 mânzați, 2 tauri, 15 stupi, căruțe de boi și altele — 2 căruțe de boi vechi, 1 pățul mare în furci învelit cu uluce vechi, pică într-însul. Dedesubt are grădini de uluce vechi, 1 coșar de vite de nuele învălit cu șovar, 1 pelimar pe furci în curtea biserici lângă posurtă pentru plimbare, 2 sâni de boi.

Vinu i rachiu și alte bucate ce se află în ființă.

Vedre : 88 într-o bute în pimnița mănăstirii

100 ntr-altă bute în pimnița mitropolii

5 în circiumă la Cărbunariu

5 în circiumă mănăstire

4 în circiuma de la moară

202 [...]

70 într-o bute la mănăstire

4 i pac o vadră la Cărbunaru și 3 la moară

74 [...]

308 oca porumb

Moara mănăstirii

1 moară în oraș Tîrgoviștii pă iaz din apa Ialomiți, două roate, 4 pietri

— 2 sînt mai bune

— 2 sînt mai vechi

— 2 roate, una fărămată

— 2 fuse de lemn unu fărămat

— 6 cercuri de her la prănec, 2 păipariță, 2 ciocane, 2 fuse de fieru, 2 bol-duri, 2 cercuri la un fund, casa mori(i) de săvârșit. Învălitorea veche pică într-însa scocurile vechi fără mal.

Cărciuma morii — Casa de nuele pe tălpi învălită cu șovar are 2 uși odae cu tindă și scară i o căruță cu taraba, 1 bordei pentru pimniță de tălpoaie, deasupra mortaci în fundat cu gard vechi fărămat la fund.

Robii mănăstirii fâmilii 1 Pătrașco sin Mănea, Stana soția lui Ion fiu său, 1 Vasile sin Nicolae, Marina soția lui Cârtea, Neacșul Pârvul, copii Neaga fata, 1 Costandin sin Ilie, Stana soția lui, Matei, Safta nepotu lui, 1 Dragomiru văduva, Nicolae nepotu său, Stana fata, Zoiță văduva, Dinu fecior Zoiți, 1 Mănea uncheașu, Dumitra soția lui, 1 Durla sin Mănea, Voica soția lui, 1 Dumitru sin Mănea, Safta soția lui, Ion, Nicolae copii lor, Stana, fata, 1 Petre sin Ioana, Bucura soția lui, Oana minăsa văduva, 1 Marica văduva, Dumitru fiisău, Zamfira fata, Tudosiea văduva minăsa, 1 Neagoie sin Tudosiea, Neaga soția lui Ilinca fata, 1 Dimache sin Tudosie, Maria soția lui, Ion fiisău, Caterina fata Tudosie unchiaș văduv, 1 Vișan sin Calotă, Paraschiva soția lui, Ioan fiisău chiră Floarea, fete, 1 Costandin Palada, Gherghina soția lui, Radu, Dinu, Nicolae, feciori, 1 Radu Micului, Neacșa soția lui, Dumitru fiisău, Suția, Stanca, Anghelina, fete, 1 Micu uncheașul, Dana soția lui, Stanca fiise, văduva, 1 Calotică, Neaga soția lui, Ion fiisău, Dumitra fata, 1 Stan sin Coman, Dumitra soția lui Grigorie fiisău, Nedelea Tinca, Stanca, Bucura, fete, 1 Neacșu uncheașu, Ancuța soția lui, 1 Radu uncheașu, Ilinca soția lui, 1 Nicolae Cigu, Stancea soția lui, Toma fiisău, Dragomira fata, 1 Neacșa văduva, Tudorache fiisău, Mariia fata, 1 Dobre sin Tudor Lupu, Suța soția lui, ...

UNELE PRECIZĂRI CU PRIVIRE LA BIOGRAFIA LUI GR. ALEXANDRESCU (PRIMUL LUSTRU ȘI JUMĂTATE AL VIETII SALE)

CONSTANTIN MANOLESCU

I. IGNORĂRI SURPRINZĂTOARE

De la Remus Caracaș la G. Călinescu și de aici la Radu Gioglovan (lăsînd deoparte dimensiunile personalității fiecăruia, pentru că în cazul de față nu sînt determinate) volumul contribuțiilor la biografia lui Gr. Alexandrescu, au crescut substanțial, oferindu-ne de fiecare dată tot mai multe amănunte semnificative.

Surprinde în acest sens faptul că prefața ediției Gr. Alexandrescu apărută în cunoscuta colecție a editurii „Minerva” (1972) omite ultimele contribuții, cele mai ample, ale cercetătorului țîrgoviștean Radu Gioglovan (Contribuții la biografia lui Gr. Alexandrescu în „Limbă și literatură”, 19, 1968).

Astăzi nu mai este admisă ignorarea contribuției provinciei în diferite sfere ale activității spirituale.

Cercetarea istorică este în acest sens mai receptivă față de rezultatele cercetării științifice din provincie ; nu-i mai puțin adevărat că și serviciile noastre bibliografice centrale sînt de asemenea foarte receptive pentru toate domeniile spiritului.

S-ar putea ca unii cercetători de istorie literară să considere că, în cazul clasicii noștri, a căror operă s-a desfășurat într-o perioadă mai îndepărtată în timp, nu se mai pot aduce elucidări revelatoare. Ori realitatea infirmă uneori acest lucru.

II. PĂRINȚII POETULUI

Contribuții esențiale a adus în privința descendenței mamei sale, Maria Fusea, G. Călinescu. Bogăția datelor face însă ca cititorul să scape esențele acestei genealogii.

Cert este că dinspre mamă Gr. Alexandrescu se trăgea dintr-o familie de statornici ai locului, care nu se mutau la București, odată cu mutarea după moartea Brîncoveanului a Curții Domnești.

În momentul cînd Țîrgoviștea trebuia să renunțe definitiv la orgoliul, meritat de altfel, de a fi cetate de scaun, pe meleagurile lui trăiau două familii Fusea : *Dumitrașcu* și *Chira Fusea*, alături de *Dragomir* și *Despa Fusea*. Din prima ramură se vor naște intelectuali — printre care,

în primul rînd, amintim pe poet. și ctitori ai unei singure biserici, cea de la Vîforița — iar dintr-a doua negustori care vor ctitori și repara o întreagă salbă de biserici pe Valea Ialomitei de la Tîrgoviște pînă în munte : Sfînta Vineri (Tîrgoviște), Valea Neagră (Gura Vulcânii), Brănești, Pietroșița. Omnipotentă în secolul al XVIII-lea această ramură fusească a cupeților, rămasă în secolul următor fără descendenți, va avea totuși orgoliul de a număra — prin adopțiune — pe străbunica scriitorului I. Al. Brătescu — Voinești, Bălașa Fusea ¹.

Ramura Fuseștilor care numără în ascendența sa pe mama poetului se va insinua și în toponimia străveche a acestor ținuturi : satul Dimoiu de lingă Tîrgoviște amintind și azi de bunicul poetului Dima Fusea, iar satul și stația de cale ferată Fusea de lingă Titu, de vărul primar al poetului, Cristache Fusea, deputat în Divanul Ad-Hoc ².

Ambele ramuri ale Fuseștilor, cea a boiernașului Dumitrașcu, pomenit în hotărnicii pe vremea Brîncoveanului, precum și cea a lui Dragomir și Despa, înscrise într-un pomelnic de piatră pentru proscomidia de la biserica domnească Sfînta Vineri, sînt două șuvițe românești de continuitate a spiritului brîncovenesc de independență.

Exact la un secol de la moartea voevodului și părăsirea Tîrgoviștei de către domnii următori se naștea Gr. Alexandrescu, poet al regenerării naționale, sub al cărui ochi de copil, fusese ucis cel dintîi făuritor politic al acesteia : Tudor Vladimirescu.

Datele sărace despre tatăl poetului au fost esențial îmbogățite de cercetările de arhivă, în însuși orașul de naștere și de formare al poetului, de către Radu Gioglovan, bun cunoscător al arhivelor locale.

Din datele oferite de Smaranda Andronescu-Gheorghiu (Maica Smara) tîrgovișteancă, înrudită cu poetul, Mihai Lixăndrescul ar fi fost sameș, adică strîngător de biruri pe întreg județul Dîmbovița ³. G. Bogdan Duică vine și completează datele susținînd că Mihai Lixăndrescul era în 1808 biv al treilea vistier și condicar al județului, strîngător al jălbilor scriitor cu pana deci a rezoluțiilor pe care le dădeau cei doi ispravnici de Dîmbovița ⁴. Îșlicar, cu călimările prinse în briu ca niște stilete (călimări metalice, ermetic închise și avînd o teacă pentru pană) îl va fi cunoscut în calitatea sa de slujbaş la Isprăvnicie, prin 1816—1817, pe Iancu Văcărescu (ispravnic de Dîmbovița).

Despre Iancu Văcărescu se va fi vorbit cu venerație în familie întotdeauna ca despre un suflet nobil, luînd apărarea țăranilor de la Bezdead — Dîmbovița împotriva boierului spoliator Barbu Bellu ⁵, la aura lui Iancu Văcărescu adăugîndu-se faima sa literară. Așa se explică și afirmația lui Ion Ghica după care „a face cunoștința lui Văcărescu fusese visul copilăriei lui” ⁶ (a lui Gr. Alexandrescu n.n.)

¹ G. Călinescu, *Gr. M. Alexandrescu*, Editura pentru literatură, București, 1962, p. 7—16 și Radu Gioglovan, „Identificări tîrgoviștene în nuvela „Pană Trăsnea Sfîntul” de Ion Al. Brătescu-Voinești”, în „Acta Valachica”, 1972, p. 346—347.

² Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 347.

³ Smara, *Conferințe și discursuri*, București, 1905, p. 115 și următoarele.

⁴ G. Bogdan-Duică, *Istoria literaturii române moderne. Intîii poeți munteni*, în „Ardealul”, Cluj, 1923, p. 249 și următoarele.

⁵ Mircea T. Georgescu, *Tîrgoviște în desfășurarea evenimentelor de la 1821 în „Acta Valachica”, Tîrgoviște, 1972, p. 81—82.*

⁶ Ion Ghica, *Opere*, vol. I, ESPLA, 1956, București, p. 297.

Citind o diată întocmită de vistierul M. Lixănderscu la 20 iunie 1827⁷, rezultă că acesta era originar din București, avînd acolo doi frați, Pană și Ioniță (cu siguranță călugărul Irimia, călugării păstrînd inițiala numelui lor de mirean). Se stabilise în Tirgoviște în jurul anului 1800.

Soția sa, Maria Fusea, moare în 1821, cu 8 ani înaintea sa. Tatăl își ia atunci o îngrijitoare, pe Safta, fiica lui Dima Craiovescu, cu care va mai avea încă 4 copii, frați vitregi ai poetului (Scarlat, Zinca, Zmăranda, Ioniță)⁸.

Astfel se explică ușoara melancolie care plutește uneori în versurile indeobște luminoase despre copilărie, precum și — după cum observă Radu Gioglovan — artileria verbală din „Ingratul” de Ion Heliade Rădulescu :

Născut de a fi slugă, crescut în *desfrînare*

Copil fără rușine...

La 14 octombrie 1828, Mihai Lixăndescul cade grav bolnav încercînd prin diata sa pe care o modifică mereu, pînă în ajunul morții, probabil la stăruințele Saftei Craiovescu, să-și asigure, prin moștenire, și pe fiii săi vitregi.

El moare în 1829, probabil între 6 ianuarie, cînd face un ultim adaos diatei sale, prevăzînd o parte de moștenire și pentru ultimul fiu vitreg, Ioniță, născut la sfîrșitul anului anterior, și 1 mai, cînd preoții de la Biserica Lemnului cereau locul dat cu embatic unui oarecare Tache Băcanu hărăzit însă prin diată „a fi al sfintei biserici de lemn unde s-au îngropat”⁹. Evident această cerere se făcea după ce se apelase legal la diată de către Safta Craiovescu, imediat după moarte, cînd, avînd în vedere disputa în jurul diatei, fiii legitimi contestau dreptul de moștenire al celor nelegitimi. Safta se va fi grăbit să facă acest lucru, mai ales că va fi fost alungată din casă de către moștenitorul legal al acesteia, Nicolae Alexandrescu, atunci în vîrstă de 28 de ani. *Putem considera astfel că tatăl poetului murise în aprilie 1829*. Ultimul mare eveniment pe care l-a trăit poate este inaugurarea bisericii din Viforîta la 14 noiembrie 1827 al cărui ctitor era somnatul său, Nicolae Fusea care-și zăgrăvise chipul alături de cele ale soției și copiilor în pronaosul bisericii. La inaugurare va fi luat parte desigur și poetul. Vărul său, Costache Fusea, băiețandru ca și el, dar care va fi zîmbit mîndru arătîndu-li umbra de culori de pe peretele bisericii, stîrnea ambițiile firești ale rudei mai sărace.

ANUL NAȘTERII — O CONTROVERSĂ ?

Atît I. Fischer/cît și Radu Gioglovan, dintre cei din urmă cercetători ai biografiei lui Gr. Alexandrescu/sînt de acord în a stabili ca dată a nașterii poetului anul 1814, în timp ce manualele și lucrările de popularizare prezintă cu obstinență, anul 1810.

⁷ Radu Gioglovan, „Contribuții la biografia lui Gr. Alexandrescu”, în „Limbă și literatură”, 19, 1968, p. 217—218.

⁸ Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 211. (În 1829, la începutul anului Safta Craiovescu declarase „am viețuit peste 8 ani făcînd aici 4 copii cu el”).

⁹ Radu Gioglovan, Mihai Oproiu, *Inscripții și însemnări din județul Dimbovița*, vol. I, Muzeul județean Dimbovița, 1975, p. 241.

În stabilirea anului 1814 converg toate demonstrațiile făcute. Să recapitulăm pe scurt toate argumentele pro și contra, completându-le și nuanțându-le :

1) Nota lui Heliade Rădulescu la poezia lui Gr. Alexandrescu „Miezul nopții“, apărută la 1832, sună în acest fel : „*Alexandrescu, un tânăr de 18 ani, ca un alt Jung ieșit din ruinurile Tirgoviștei*“, ne duce la un calcul simplu : $1832 - 18 = 1814$.

2) În timpul vieții el însuși a afirmat că este născut în anul 1814.

3) După cum își aduce aminte Ion Ghica, la 1831, Gr. Alexandrescu era băiețandru „*ochi căprui și scinteietori, mustața îi mizea pe buză*“¹⁰. Biologic, acest facies corespunde unui adolescent de 16—17 ani, care ne duce la stabilirea aceleiași date, cu aproximație, 1814.

4) Corelind observațiile lui I. Fischer¹⁰ bis, după care colegii săi de la școala lui Vaillant — Ion Ghica, C. A. Rosetti, Gr. Grădișteanu sînt născuți în 1816, cu descrierea felului în care a legat prietenie Ion Ghica, de exemplu, cu Gr. Alexandrescu, spontan, fără rețineri, nu putem în nici un caz să ne închipuim pe poet, tânăr de 20 de ani printre adolescenți de 14 ani (acceptînd ca dată a nașterii 1810). Ce punte de legătură se poate stabili pentru o prietenie spontană durabilă între doi indivizi de vîrste atît de tranșat deosebite. Acceptînd o asemenea supoziție descrierea lui Ion Ghica trebuia să reflecte deosebirea, oricît ar fi voit acesta s-o evite. Nu i-ar fi scăpat deosebirea mare de vîrstă, și aliura uriașă de Sotea a poetului.

5) Radu Gioglovan face, pe baza actelor de arhivă și al unor supoziții care se susțin, o listă a succesiunii nașterilor în familia Mihail Lixăndrescu-Maria Fusea : Nicolae (1801), Safta (1804), Ioniță (1806), Grigore (1814), Alecu (1819)¹¹ perioadele mai mari fiind explicate de moartea unor copii, cum de altfel însuși poetul mărturisește :

Să-ți arăt în juru-mi un larg cerc de morminte
În care dorm frați, rude părinți ce m-au iubit...

Mai putem reține din versurile de mai sus că, deși după moartea soției, tatăl poetului făcuse încă o serie de copii cu îngrijitoarea sa, dragostea pentru copiii legitimi nu scăzuse nicidecum.

6) Faptul că în 1833 era iuncher, la vîrsta de numai 19 ani, dacă acceptăm ca dată de naștere 1814, obligația fiind însă să aibă 20 de ani, cel puțin, se explică prin dorința expresă, a unui tânăr de a intra în oastea țării nou înființată (mai ales la un tânăr cu un sentiment patriotic atît de intens cum era Gr. Alexandrescu). Diferența era minimă, de numai un an ; pe acea vreme actele de stare civilă nefiind obligatorii și atît de stricte).

Credem că de aici vine acel 1812, ca an de naștere al lui Alexandrescu, de care avea nevoie să poată a intra în miliția națională.

8) Anul 1810 apare pe certificatul de deces. În general actele de deces se bazau pe declarația celui care cerea să se întocmească acest act.

¹⁰ Ion Ghica, *op. cit.*, p. 296.

¹⁰ bis. Gr. Alexandrescu, *Opere*, vol. I, editura „Minerva“, București, 1972, p. X (Prefața lui I. Fischer).

¹¹ Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 219.

Practica în arhivă demonstrează clar inadverențele comise „după ureche” în declararea anilor de naștere pentru decedați. Bineînțeles că ne referim la actele întocmite celor născuți înainte de organizarea modernă a arhivelor românești.

Este posibil ca data de 22 ianuarie, ce apare pe certificat, să fie reală, la acea dată știut fiind că poetul scria ziua sa de naștere.

Dacă nu putem accepta ca data de naștere 22 ianuarie 1814, pe baza supoziției de mai sus, în orice caz anul 1814 ca an de naștere al poetului este cel mai plauzibil, fiind necesar un consens general.

LOCURILE NAȘTERII ȘI ALE COPILĂRIEI

Grigore Alexandrescu s-a născut deci, în anul 1814, în mahalaua Lemnului, sau a Grecilor cum mai apărea în acte, în urba Tirgoviștei.

Prin acei ani, mahalaua Lemnului era una dintre cele mai populate mahalale ale Tirgoviștei, având 50 de case (109 suflete bărbați și 139 suflete femei). Biserica de zid a mahalalei era destul de veche, probabil din vremea Brincoveanului, păstrind însă amintirea faptului că fusese ultima biserică de lemn a orașului, poate alături de cea a Sf. Atanasie și Chiril, din apropiere ¹².

Casa unde s-a născut poetul se păstrează încă, (după tradiție), printre case din aceeași perioadă, mai mari, cu parter înalt, într-un colț de Tirgoviște, ce-ar putea deveni zonă-patrimoniu. Unele case își păstrează și acum larga parcelare a curților. În zonă sînt în picioare 7 asemenea monumente de veche arhitectură românească, în care vizitatorul mai poate recunoaște orașul din vremea copilăriei poetului.

Casa era înconjurată de o curte destul de mare, de vreo jumătate de pogon, cu pomi subțiri, sub care poetul copil se juca savurînd nevinovăția cu mieii :

Sărutare copaci tineri ce prin grija mea creșteți

. . . . .

Și acum vă aflu iarăși frageți, tineri înfloriți

Tînăr eram ca aurora, ca zefirul de ușor,

Cînd sub voi cu mieluşei mă jucam încetişor.

Curtea copilăriei pornea din afund de grădini, dinspre zidurile postelnicului Enache Bădulescu, de unde se zăreau turlele bisericii Tirgului, ctitoria marelui învățat din secolul al XVII-lea, Udriște Năsturel și dinspre livada lui Ianache Tolea, cale de 26 de stîmjeni pînă la gardul de uluci ce se învecina într-o latură cu vechiul șleau al Cîmpulungului, care alături de Calea Domnească (Ulița Mare) au format cele două axe ale orașului feudal. Conform actelor care descriu casa și curtea stăpînită cîndva de tatăl poetului ¹³ șleaul Cîmpulungului se numea Ulița Sașilor, pe unde veneau probabil în vechime, dinspre Brașov negustori sași. Una

¹² Preot Alex. A. Popescu-Runcu, „*Catagrafia județului Dimbovița la anul 1810*”, Tirgoviște, 1936, p. 8.

¹³ Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 216.

din vechile porți ale orașului lui Matei Basarab era încă în picioare, la câteva sute de metri numai de casa copilăriei. În fața acestei porți numită a Cîmpulungului stătuse voievodul, reținut de seimenii care nu-i dădeau voie să pătrundă în oraș. Scena este întrucîtva asemănătoare cu cea petrecută cîndva la porțile Canossei.

Se înălța în apropiere în mijlocul unei grădini de duzi casa lui Ioniță Tudorăchescu (cunoscută și azi sub numele de casa Cosma) negustor, ctitor în 1842, a Bisericii Lemnului, căsătorit după tradiție cu o fată a lui Iancu Văcărescu, de la care se pare că a moștenit casa ¹⁴. Cîrviștar și mătăsar, deci negustor de vază al orașului, a avut ca ginere pe un dalmat, Nicolciu Stoianovici, tovarăș de negoț mai tînăr pe înde-părtatele meleaguri unde îl duceau treburile. În această crepusculară lume de ilișcari și surtucari, în acest tablou compozit, Grigore Alexandrescu va fi reținut caravanele de cîrviș (măduvă topită) care plecau spre Dalmația, pe coastele Adriaticei, să se întoarcă cu mătăsuri italiene. Dorința de a-l cunoaște pe Iancu Văcărescu, despre care aminteam anterior/se va fi putut naște și din faptul că micul Gr. Alexandrescu îl zărise probabil prin mahalaua unde copilărea.

Natura citadină era foarte bogată, caracteristica Tirgoviștei fiind tocmai larga parcelare, marile suprafețe verzi printre care se înălțau casele albe întinerindu-și culoarea în fiecare primăvară. De aceea senzația unui sat mai mare pe care o da Tirgoviștea călătorilor străini din această perioadă (William Wilkinson, Stanislas Bellanger). Numărul bisericilor, amploarea caselor, părăsite sau nu, turnul Chindiei și ruinele caselor domnești dădeau mai degrabă senzația unui oraș care se scufundă sau care luptă să nu se scufunde.

Împrejurul casei din Tirgoviște se va fi aflat, așa cum crede G. Călinescu, poteca evocată de poet sau părul înalt sub tulpina căruia se juca în copilărie. Citind cu atenție „Viața cîmpenească” de unde pornește de altfel și G. Călinescu, putem observa (în afara titlului poeziei) :

Cu gîndul mă întorceam
La locurile dorite
În *valea* (s.n.) ce-am îndrăgit
Vedeam livada, grădina,
Poteca ce ades călcam,
Părul înalt și tulpina
Unde copil mă jucam.

Amintirile vieții cîmpenești pe care i le trezesc poetului găzduirea la conacul vornicului Gr. Cantacuzino (1800—1849), fondator al Societății filarmonice și participant la complotul din 1840 contra lui Alex. Ghica, se refereau la locurile unde gustase din copilărie această senzație frustă, locuri aflate în apropierea Tirgoviștei, la Valea Sasului, din poala mănăstirii Dealu.

Locurile pline de liniște, cu grădini și vii, se mai cunosc și astăzi. Aici tatăl poetului avea deci proprietate, parte-moștenită de la nevastă, parte cumpărată de el „cu casă și cramă” ¹⁵, unde cu siguranță veneau

¹⁴ Lazăr Petrescu, „Case vechi tirgoviștenc” (mss.).

¹⁵ Vezi G. Călinescu, *op. cit.*, p. 16.

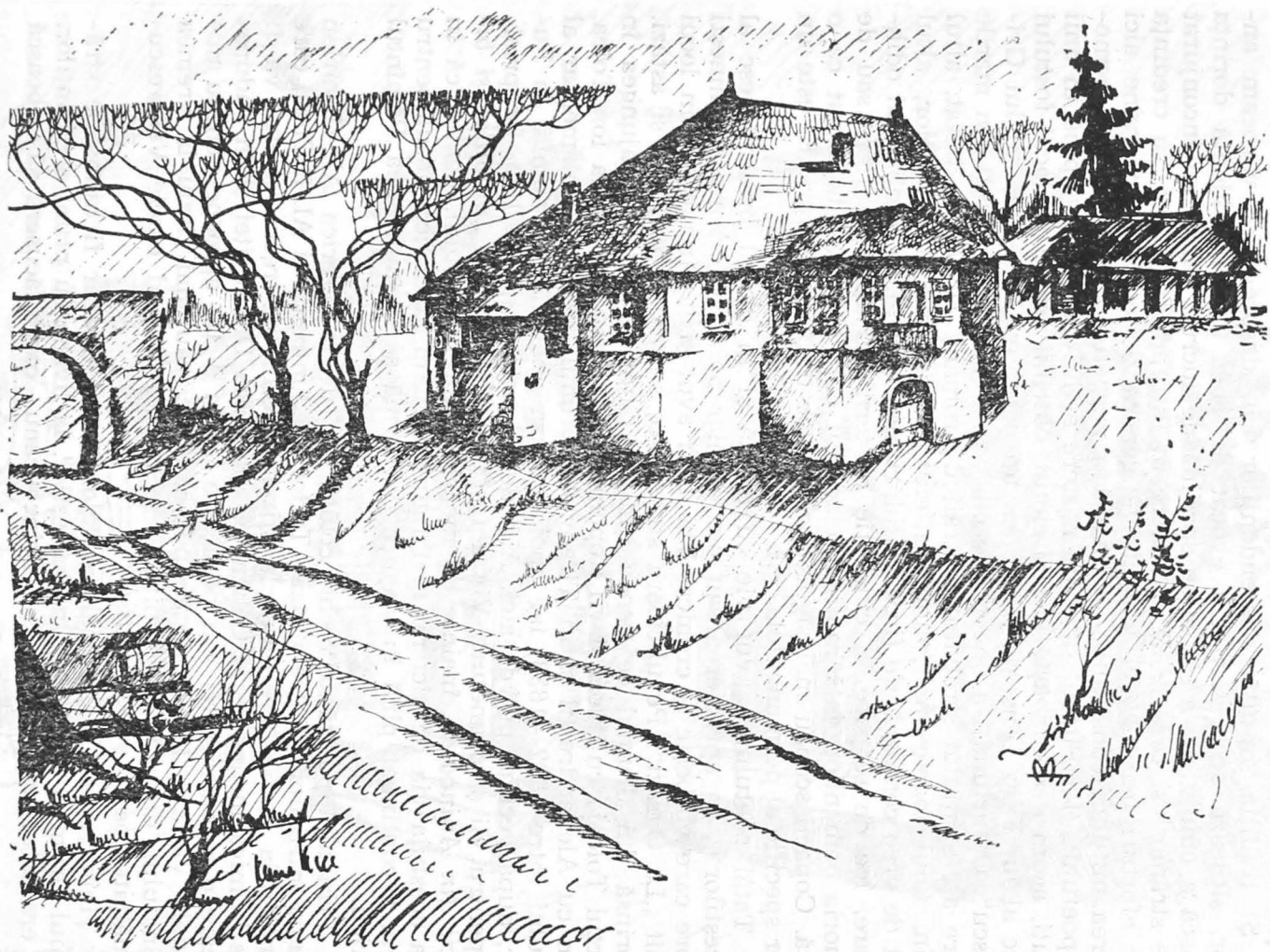

Fig. 1. Reconstituirea casei N. Hiotu, unde a funcționat școala lui Rafail urmată de către Gr. Alexandrescu (după fotografia lui Szatmari) Desen — Mircea Bodeanski
<https://biblioteca-digitala.ro>

des în timpul verii și în special în timpul culesului viilor. Aceasta este *valea* evocată de poet, *livada, grădina*, unde se afla *poteca* și *părul* sub care se juca, teritoriul care-i dăduse senzațiile fruste ale *vieții cîmpenești*.

Și tradiția, intuiția descendenților săi, despre care vorbeam anterior, situează acest teritoriu evocat de poet făcînd evidentă dorința firească a omului de a ști că se sprijină de lucruri care i-au înconjurat și pe strămoși și care le dă încredere în întreprinderile lor, în credința unor eforturi care la fel vor atinge generațiile ce vin. Intervine aici puterea mitului, constituind o dovadă a perpetuării nelivrești a memoriei poetului. (La Pitaru, satul de naștere al lui Grigorescu, pînă în anii trecuți, acum i se cunoaște numai ciotul, bătrînii arătau pe locul fostului conac al lui Filip Lenș, de asemenea un păr, numindu-l „părul lui Grigorescu”. O furtună l-a doborât de curînd). Copacul este unul din marile repere ale spațiului străbătut și trăit de români. Un copac izolat, altul bătrîn, unul foarte înalt, unul înfierat de oamenii hotărnicilor, altul legat de vreo comoară, de fireștile iubiri ale tinereții, de umbra lui odihnitoare, loc de scăpare în cine știe ce ierni, urmărit de fiare sau de memoria oamenilor, iată motivația acestui cult al arborelui văzut ca o ființă. Copacii scăpau mai sigur decît casele de foc și jafuri. El este un reper specific al permanenței.

Tatăl poetului a avut vie cu cramă și în dealul brîncovenesc al Doiceștilor¹⁶, în apropierea sau poate chiar pe locul cramelor domnești despre care vorbește și cronica. Via ar fi avut și la Aninoasa¹⁷ în locul numit „La Ogrăzi”. Pe ulicioara strîmtă ce se mai conturează și astăzi, desprinsă din drumul ce venea dinspre Gura Vîforîtei se ajungea în punctul Toloaia cu livezi și vii (toponimul vine probabil de la Ion Tolea, vecin cu Alexandreștii și în Tîrgoviște, primul primar regulamentar al orașului între 1832—1833) iar apoi în buza unei vâlcele numită la Puțîșor, după vechiul puț de aici. Aici dealul urca în pantă lină, loc prielnic pentru vii și pruneturi. Via a fost lăsată pe seama „preoților și bisericii din Aninoasa”, înainte de moartea tatălui poetului, pentru că în diata acestuia via de aici nu mai figurează. Am identificat locul pentru că via a continuat pînă în vremea din urmă să se numească Pămîntul bisericii.

Prin altă poartă a vechii cetăți, cea de la biserica Al. Ciocîrlan (actuala întretăiere dintre străzile Tudor Vladimirescu și Al. I. Cuza) care se mai afla în picioare chiar la sfîrșitul secolului trecut, poetul va fi mers la mica moară de la Colanu pe marginea Dîmboviței și în pădurea pe care o stăpînea tatăl său pe aceste locuri¹⁸. De aproape veneau miroaznele Văcăreștilor. Peste cîmpul cu griie, sau mai tîrziu la vremea măcinatului, departe peste miriște, se zărea vîlurind casele Văcărescui înălțate „pe un vîrf de delișor”.

Ținînd drept malul înalt al Ialomiței, poetul ar fi ajuns pe străvechiul Drum al plaiurilor, în Brănești¹⁹, la livada cu pruni a părinților. Aici era satul vîrniceștilor lui Brîncoveanu, care făcuseră să albească

¹⁶ Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 217.

¹⁷ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁸ Radu Gioglovan, *op. cit.*, p. 208.

¹⁹ Ibidem.

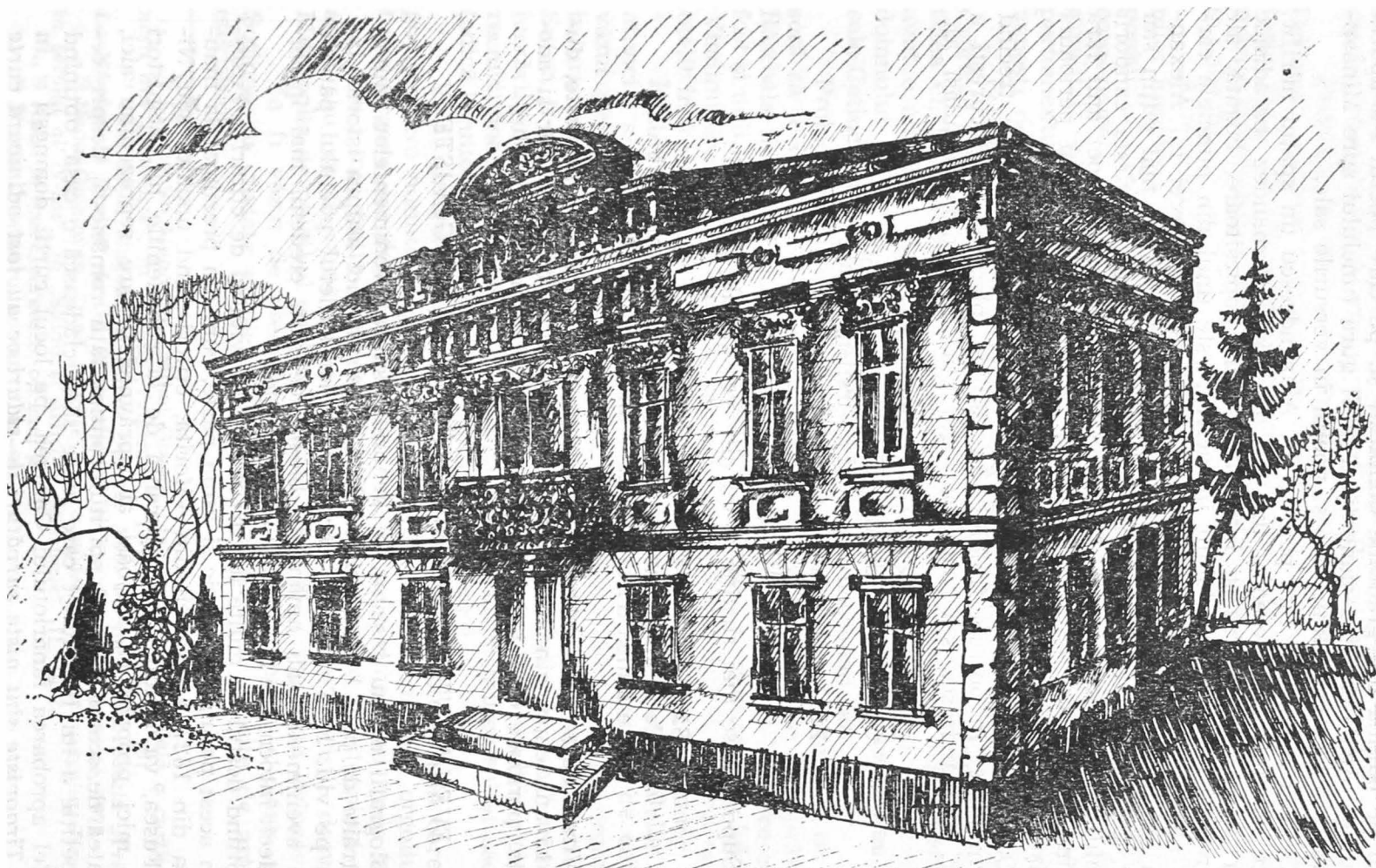

Fig. 2. Aspectul de azi al casei N. Hiotu, fosta casă a coconilor. (Modificările s-au făcut la sfârșitul secolului trecut în gustul epocii) Desen : Mircea Bodeanski

foișorul de odihnă din grădinile domnești și, pe care poetul l-a apucat încă ruinat. Acolo credeau oamenii că ar fi gura tunelului spre Minăstirea Dealu despre care amintește și poetul în versurile sale.

De aceea copilăria este pentru Gr. Alexandrescu un spațiu mirific, la care se întoarce deseori, un fel de Juan Fernandez paradisiac pentru masca lui de Crusoe întristat. Natura coplesitoare, bogată, ale căror repere fizice le-am stabilit întrucitva, este unul din punctele cardinale ale acestui spațiu. Copilăria este o obsesie a operei lui Alexandrescu, un motiv poetic asupra căreia exegeții au insistat mai puțin sau de loc. Ca durată ea cuprinde în conceptul poetului — vârsta candelor și visului, deci și adolescența. Copilăria înseamnă pentru poet anii fără griji, înconjurate de natura luxuriantă, cu școli și lecturi ai perioadei țirgoviștene.

Dacă tatăl său a murit în primăvara anului 1829, casele trecind conform diatei în posesia fratelui său Nicolae, plecarea la București a lui Gr. Alexandrescu s-a făcut cu siguranță, în toamna aceluiași an.

Cînd toamna să arătă-al iernii rece soare,
Copacii plini de jale, pierd frunza se usuc,
Așa nenorocirea uscînd a vîrști-mi floare
Zic lumii un adio-iar lira și mă duc.

(Adio la Țirgoviște)

Supoziția se mai susține și cu alte versuri ale poetului :

Sărutare, copaci tineri . . . . .
Ce în vîrsta mea de aur cu verzi frunze mă umbreai
La a mea tristă plecare v-am lăsat îngălbeniți...

Vîrsta de aur a existenței sale, după cum el însuși o numește, durează 15 ani, cuprinzînd cum am văzut nu numai copilăria dar și adolescența, perioade destul de importante pentru formația poetului.

EVENTIMENTELE ISTORICE TRĂITE LA ȚIRGOVIȘTE

Biografii nu au insistat, în general, asupra evenimentelor importante trăite de poet la Țirgoviște. Nu s-a insistat nici asupra istoriei învățate pe viu, la Țirgoviște, care a modelat sufletul poetului patriot. Aceste evenimente sau amănunte biografice sînt, credem, mai importante decît întocmirea minuțioasă a genealogiei.

Știind destul de multe lucruri despre activitatea de ctitori a Fuseștilor în acest perimetru istoric și luînd parte, cum am prezumat la inaugurarea din 1827 a bisericii din Viforita, ctitori fiind unchiul său, Nicolae Fusea, va fi auzit, cu siguranță de la rubedeniile lui, negustori onești, mici proprietari, slujbași ai isprăvniciei, care reprezentau aici, în cetatea de scaun părăsită spiritul continuității românești, despre celebra petiție a lui Isac Ralet care voise să-și clădească o casă, obținînd de altfel aprobarea fanariotului Caragea, pe locul curții domnești : „în orașul Țirgoviște sînt niște surpături de ziduri ce au fost odinioară curte

domnească... însă surpăturile acelea de ziduri sînt cu totul netrebuincioase, rămînînd a fi numai pentru încuibarea păsărilor”²⁰.

Prezența în această perioadă a unor însemnări pe cărțile Bisericii Domnești, a unor zgrafite consemnînd evenimentele importante din istoria țării, atitudinea de continuu interes față de aceste glorioase rămășițe strămoșești explică faptul că hotărîrea fanariotului nu a fost pusă în aplicare.

Alimentat în copilărie și de aceste ecouri ale rezistenței țirgoviștenilor împotriva profanatorilor vechii vetre domnești va înălța mai tîrziu poetul în „*Trecutul. La mănăstirea Dealu*” un imn adus efortului de conservare a amintirilor de piatră ale istoriei, aducînd un plus de originalitate cunoscutei teme a ruinelor și va sprijini ca director la Departamentul Cultelor și Instrucțiunilor consolidarea clopotniței brîncovenesti de deasupra porții de acces în cetatea ruinată²¹.

Poetul va fi auzit despre vestita Răscoală a țirgoviștenilor, altă expresie a rezistenței fostei cetăți de scaun față de drepturile și demnitatea ei, în fața domnilor fanarioți. Vestita răscoală a țirgoviștenilor a avut o amplă și dramatică desfășurare, fiind determinată de încercarea domnului Al. Suțu de a răpi moșia orașului pentru înzestrarea fiicei sale Catinca ajunsă la vîrsta mărișului²².

Probabil că printre cei ce au alungat slujbașii domnești ce veniseră să le comunice hotărîrea a fost și tatăl său, slujbaș la isprăvnicie. Răscoala țirgoviștenilor a premers Revoluția lui Tudor Vladimirescu. Au fost și unii istorici care au considerat că mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu ar fi început de aici, de la Țirgoviște²³. Îndîrjirea ei a oțelit însă și a incitat cu siguranță mai mult pe pandurii lui Tudor.

În 1821, Gr. Alexandrescu avea 7 ani. Dramatismul zilelor trăite atunci i s-au întipărit în minte pentru totdeauna. Ochii săi de copil au văzut pe eteriștii ce-și instalaseră aici cartierul lor general, organizînd baluri, concerte de pian, dar și organizînd rezistența împotriva turcilor. Se va fi dus la apropiata poartă a Cimpulungului, pe „șanț” urmărind lucrările ce se făceau pentru întărirea fortificațiilor orașului, aici fiind rechiziționați pentru muncă atît dimbovițeni, cît și mușceleni și săcuieni (adică locuitorii din județul dispărut astăzi, Saac)²⁴.

Va fi auzit despre manifestul tipărit de către eteriști, în care Țirgoviștea era numită „capitala dacică”, ceea ce va fi măguit orgoliul tuturor țirgoveților demni și conștienți de gloria perimetrului unde trăiau.

Nu-i mai puțin adevărat că, aflat în apropierea Mitropoliei va fi auzit sau va fi văzut cu strîngere de inimă, cum eteriștii dezveleau Mitropolia de plumbul cu care o înnoise în 1707 Constantin Brîncoveanu.

Va fi văzut de asemenea căruțele sosind dinspre sticlăria de la Șotînga cu ciudate ghiulele de sticlă, pentru a fi folosite de artileria eteriștilor.

²⁰ Constantin Manolescu, Mihai Oproiu, „Istoria post-voievodală a curții domnești din Țirgoviște”, în „Studia Valachica”, Țirgoviște, 1970, p. 191.

²¹ Constantin Manolescu, Mihai Oproiu, *Notă cu privire la poezia „Trecutul. La Mănăstirea Dealu” de Gr. Alexandrescu* în „Creneluri”, Țirgoviște, 1972.

²² Radu Gioglovan, *Două procese pentru apărarea moșiei orașului Țirgoviște în secolul al 19-lea*, în „Studii și articole de istorie”, II, 1957.

²³ Apud Mircea Georgescu, *op. cit.*, p. 82.

²⁴ Mircea Georgescu, *op. cit.*, p. 83—84.

O mătușă, o Fusească avea casă apropiată celei a lui Geartoglu, unde își stabilise reședința Alexandru Ipsilanti. Aceasta era soția unchiului său Nicolae Fusea, cea care la 80 de ani, în 1871, va declara lui C. D. Aricescu că l-a văzut pe Tudor cu picioarele legate pe sub burta calului trecind prin fața porții casei sale²⁵. Tot ea declara preotului Gr. Aramă, mai târziu, deci la o vîrstă mai înaintată, că zaverгии după ce îl ținuseră legat pe Tudor de un molift, în curtea mitropoliei, cu ochii în soare, l-a dezlegat și l-au dus la casele boierului Geartoglu²⁶. Alexandrina Pitiș, vorbea în 1940, după declarația unui nepot al său (prof. Bibi Popescu) despre tradiția îngropării trupului lui Tudor în apropierea bisericii, sub un cireș. (Alexandrina Pitiș era soția unui hangiu cunoscut țirgoviștean care stăpînea, la sfîrșitul secolului trecut, suprafețe și case în apropierea bisericii Geartoglu).

Am încercat astfel să reconstituim versiunea pe care a auzit-o, în propria sa familie, despre moartea marelui bărbat Tudor Vladimirescu. Gr. Alexandrescu (versiunile au fost, după cum se știe numeroase).

Anul 1821 este pentru Țirgoviște un an de spaime. După cutremurul din 5 mai, după nesiguranța instaurată de eteriști și iminența unui atac turcesc, după desvelirea mitropoliei și rechizițiile efectuate pentru muncă, după uciderea Domnului Tudor la 29 mai asupra Țirgoviștei se abate o altă nenorocire : „*au intrat turcii... duminica la prînz*“²⁷. Într-o Țirgoviște părăsită de eteriști, închipuiți-vă deci această duminică spartă. Conduși de Chihaiia Bey, turcii pătrund în oraș jefuind, stricînd bisericile, furîndu-le cărțile și odoarele, transformînd în geamie biserica Sf. Împărați, ucigînd. Cad sub sabie jupam Gh. Brașoveanu, postelnicii Chivu și grămăticul Vasalache. De o situație privilegiată s-au bucurat sudiții chezaricești care, în frunte cu starostele Alexe, au jucat rolul de meditatori pe lingă turci, salvînd orașul și de alte stricăciuni.

Foarte probabil că în fața acestor evenimente, familia lui Grigore Alexandrescu se va fi retras la mănăstirea Viforita, unde, după cum ne glăsuiește o însemnare, se aflau „*băjenăriți mulți din Țirgoviște*“ și care, „*spăimătîndu-să... au fugit toți în toate părțile*“²⁸. Tocmai s-ar putea lega moartea mamei sale, situată în timp, chiar în 1821 de aceste evenimente, de spaima trăită trăgînd după ea pe micul Grigore, de 7 ani, iar în brațe ținînd alt copil de numai 2 ani, pe Alecu, cel mai mic frate al poetului.

Vînturile aspre ale istoriei au bîntuit peste copilăria poetului.

LECTIILE ISTORIEI STRĂVECHI

Suind de mic pe dealul mănăstirii, probabil de la casa părintească din Valea Sasului (vechea denumire a văii unde aveau vii Barații țirgovișteni) și admirînd „mărețul turn“ așa cum arăta el în gravura lui Bouquet, cu ferestre mici și subțiri, nu gotice, cum au devenit după

²⁵ „Istoria revoluțiunii române“ de la 1821, Craiova, 1874, p. 254, nota 3.

²⁶ Preot Gr. Aramă, *Ghid țirgoviștean în trecut și astăzi*, Țirgoviște, 1911, p. 9.

²⁷ Radu Gioglovan, M. Oproiu, *op. cit.*, p. 212, 120, 159, 237.

²⁸ *Idem*, p. 279.

restaurarea lui Bibescu, cu paramentul, la fel de cărămidă, neplacat, cu urmele unei mici prelungiri constructive în vîrf, probabil un fel de gheretă a strajei, cu un fel de balcon acoperit spre nord, medita la originea acestui „*trist martur l-al nostru vechi apus*“ pe care nu reușea s-o afle, intuind doar o istorie amplă și glorioasă. Îi erau cunoscute mormintele de la gropnița Dealului, unde „*au odihna locaș adînc, tăcut/ Eroii...*“ între care, prezidează Mihai Viteazu.

Cunoscut îi era din istoria orașului („*mi-e scumpă cetatea ce-a domnit*“) blestemul lui Nifon, care așa cum a procedat și ultimul rege maur părăsind Spania și Europa — obicei oriental deci — și-a scuturat papucii la marginea cetății, pentru ca praful să se aleagă de ziduri și oameni. (Regele maur își scutura papucii la marginea Granadei). Cetățile „*les deux cités maudites*“ au continuat să trăiască însă, una într-o extremitate a României, cealaltă într-alta. „*E o fatală soartă? sau pe acest pămînt/ Lasă urmele sale blestemul unui sfînt?*“ Melioristul Gr. Alexandrescu, cum îl numea Călinescu, nu era deci un fatalist, filozofic gîndirea sa se ridicase pînă la negarea divinității, e drept cu o ușoară urmă de teamă pentru cutezanță“... *să vezi de-avem cuvinte/ Cînd chiar de providență nevrînd m-am îndoit*“.

Începînd din această perioadă, cea a adolescenței, va avea păreri bine conturate, credem, despre trei dintre marile figuri ale istoriei noastre naționale. Expresia acestor convingeri o constituie memorialul căsătoriei sale, în 1842, alături de Ion Ghica la mănăstirea de pe Olt pe care visase să le vadă, deoarece „*din copilărie auzeam vorbindu-să... de poziția lor, de munți înalți, de peșteri minunate...*“²⁹.

Sentimentul de admirație față de demnitatea și curajul cu care și-a depășit durerea Constantin Brîncoveanu, nu-l oprește pe Gr. Alexandrescu să-l bănuiască de atitudini omenești mai puțin lăudabile față de Cantacuzini, expresie firească a rivalității dintre cele două familii de pe urma cărora va profita Poarta Otomană.

Brîncoveanu este pentru Alexandrescu un Cris (Croeus), cunoscutul rege al Lydiei, celebru prin bogăția sa și cu un tragic și neașteptat sfîrșit³⁰.

De mic auzise legenda bogăției Brîncoveanului, auzită și de noi în 1947—1948 de la Mihai Hodorogă (Aninoasa) după care în hrubele palatului s-ar ascunde o trăsura de aur bătută cu pietre scumpe și mii de bogății ale domnitorului decapitat la Constantinopol.

Peșterea³¹ ce se întinde departe sub pămînt
Prin drumuri rătăcite, în loc necunoscut
Își are răsufllarea, în sînul ei găsești
Averi nenumărate, comorile domnești...

²⁹ Gr. Alexandrescu, *Versuri și proză*, ESPLA, București, 1956, p. 233.

³⁰ *Idem*, p. 254.

³¹ Este vorba despre tunelul care după tradiție ar fi existat pe sub Ialomița și care ar fi ieșit astfel la mănăstirea Dealu. În această variantă existența unui tunel este de domeniul fanteziei. Un tunel de refugiu ieșind undeva într-un loc ferit către nord, este posibil, mai ales dacă ținem seama de afirmațiile lui Jaques le Golf în „Civilizația evului mediu“ după care cea mai mare cucerire tehnică a acestei perioade istorice ar fi sistemele de boltire inclusiv cele ale subteranelor.

Despre înaintașul acestuia, Matei Basarab, un adevărat ctitor al orașului unde copilărise, meditează la Arnota (cel de al doilea mormint al acestuia, inițial fiind înmormântat la Tîrgoviște, la Biserica Domnească) : *...prînz cu inimă nobilă, care, știind a birui, a preferat totdeauna bunurile păcii, care, destoinic a dobîndit numele de concherant, a ales pe acele de legiutor și civilizator al nației sale, generos către vrăjmașii săi și drept către toți, poate să zică cineva că el n-a făcut altă greșală decît aceea că a trăit prea mult. Bătrînețile lui l-au făcut să cază sub influența unor miniștri necinstiți și nevrednici, care i-au întunecat gloria și i-au amărit cele din urmă zile ale vieții* ³².

Alexandrescu copilărise doar la cîteva sute de metri de poarta unde fusese — cum am mai spus — oprit de seimeni și împiedicat să mai intre în cetatea pe care el o ridicase de iznoavă și o împodobise cu nemărate comori de arhitectură. Închipuindu-și scena, ea se acoperea de aura unui tragism shakespearian.

La Tismana își amintește de „Viteji panduri ai Mehedințului, sub steagul lui Tudor Vladimirescul... a cărui întreprindere înaintă cu un pas libertatea politică” ³³.

Grigore Alexandrescu, nu idealizează istoria, chiar Tudor era, după el „om mărginit și crud”, lucru care nu corespunde însă adevărului fiind mai degrabă înțelept și autoritar. Alexandrescu este mai atras de romantismul eteriștilor și nu de realismul politicii, verificate de veacuri, al lui Tudor, deși realizează dimensiunile întreprinderii lui. La Drăgușani va plînge sacrificiul batalionului sacru, adăpostit o perioadă tot în orașul copilăriei sale. Cei care vinzolisera Tîrgoviștea și pe care îi văzuse în copilărie, zăceau în pămîntul Drăgășanilor, la rădăcinile viilor.

Legendele Tîrgoviștei, despre care am mai vorbit, le-a auzit de mic și i-au încălzit sufletul :

Pe-aici ziceau bătrînii — o boltă arătînd
Intră tînăra doamnă frumoasă și fugind
De cetele tartare cînd ele acest palat
Lipsind oștirea noastră în treacăt au pădat.

sau :

În preajmă-le ard focuri, căci ele se păzesc
De iesme, tauri ce iadul locuiesc
Și cînd un aproape a merge a cutezat
El la lumina zilei nu s-au mai arătat ³⁴.

Legende ascundeau misterul unei istorii pe care Alexandrescu a căutat s-o descifreze. Obiceiul de a descifra inscripții (la Cozia de exemplu, citește inscripția de pe mormîntul maicii Tofana, mama lui Mihai

³² Gr. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 260—261.

³³ *Idem*, p. 268.

³⁴ Asemenea versiuni am putut culege și noi de la Gh. Manolescu, originar din Runcu-Dîmbovița, care povestea că elev în clasa I a gimnaziului „Ienăchiță Văcărescu”, la 1886, a mers îndemnat de doi tineri, printr-un „tunel” pînă s-a stins făclia. Este vorba de o simplă impresie alimentată de legendă. Probabil au mers cîțiva metri prin sălile palatului domnesc acoperite de pămînt, pînă la săpăturile lui Virgil Drăghiceanu, de dinainte de război.

Viteazu) l-a desprins desigur de la Tîrgoviște. În drum spre Valea Sasului, evocată după cum am văzut în versurile sale se va fi oprit o clipă, în fața crucii mari a lui Matei Basarab, conținând un hrisov cu privire la viile oroșanilor și la darea vinăriciului, descifrînd-o. În caracterizarea sa pe care o face voievodului se vede desigur ecoul acestui însemn de pace din preajma cetății precum și al dramatismului scenei întîmplate la una din porțile de piatră ale cetății.

Faptul că este singurul poet care amintește în versurile sale despre ruine, de legendele Tîrgoviștei ale căror ecouri au ajuns pînă la noi este o dovadă a spiritului căutător, al formației sale tîrgoviștene, mai îndelungată decît cea a lui Cîrlova și I. H. Rădulescu.

Chiar ideea unirii românilor, ideal al generației sale, o descifrase din lecțiile de piatră ale Tîrgoviștei :

Și în vechea capitală, o măreață mănăstire
După lupte sîngeroase, monument de înfrățire,
De-al Moldovei domn clădită, stă trecutul atestînd...

Era vorba de biserica Stelea, această coroană de piatră căzută de pe fruntea orgolioasă a lui Vasile Lupu.

ȘCOLILE TÎRGOVIȘTEI

Vechea școală domnească înființată de Mihail Racoviță la 1741, funcționa și la 1777, stîrnind invidia firească a locuitorilor urbei Ploieștilor care cereau să se înființeze și la ei o școală ca la Tîrgoviște. Ea va funcționa pînă în ajunul nașterii lui Gr. Alexandrescu, în 1831. Doi ani mai tîrziu o anaforă cerea reînființarea școlii de la Tîrgoviște, avîndu-se în vedere tradițiile culturale ale acestui oraș, o bună bucată de vreme întîiul centru cultural al țării, adăpostind pentru a da numai un exemplu, în domeniul școlii una din primele instituții de învățămînt superior Școala greca e latina :

„Iar mai vîrtos întru acest fel de lăudat și vechi oraș se cuvine să se cîntească musele cu roadele învățături”...³⁵.

O intuiție fantastică deci a Tîrgoviștei, cel puțin pentru a pregăti destinul *„celui mai mare poet pînă la Eminescu”*. Se cinsteau musele, într-adevăr pregătindu-se reînnoarea tradițiilor de învățămînt, tocmai în zorile vieții poetului Gr. Alexandrescu, la 24 martie 1815.

Anafora amintind că orașul este locuit de *„boiernași cu locuință și oameni de cînte, neguțători”* demonstra dorința locuitorilor din acea vreme de a asigura învățatură copiilor lor, alături de orgoliul lor de a fi urmași ai unui vechi centru de cultură.

Aceasta era atmosfera pe scurt în orașul nașterii poetului în ceea ce privește prețuirea învățaturii.

Într-o notă autobiografică poetul mărturisește că a învățat *„în Tîrgoviște în școala de sub direcțiunea poetului grec Rafail (în casele*

³⁵ apud G. Pirnuță, *„Începuturile culturii și învățămîntului în județul Dimbovița”*, Tîrgoviște, 1972, p. 144.

lui Nae Hiotu) unde se preda limba greacă și declamațiunea, apoi în școala lui Mitilineu, pentru limba elină“³⁶.

Marele clucer Nicolae Hiotu era născut la București, fiu al medicului Scarlat Hiotu pomenit de documente ca ispravnic al județului Dimbovița alături de Grigorașcu Hrisoscoleu³⁷.

După catagrafia din 1829, necunoscută lui G. Călinescu (acesta își ia datele din publicațiile vremii) avea o casă în Tirgoviște și alta în București, 10 pogoane de vie în județul Muscel, 4 în Prahova, o „moșioară“ la Edera de Sus cu pădurea respectivă și în Mahalaua de peste gîrlă (Tirgoviște), o moară în același oraș (pomenită și la 1843)³⁸, precum și o prăvălie pe loc străin la București.

După informațiile oferite de G. Călinescu, Nae Hiotu s-a căsătorit la 1809 cu Elena, o soră a mamei lui Vasile Cîrlova, prin ea explicîndu-se legăturile lui Cîrlova cu Tirgoviștea. Stolnic, în 1829, ajunge mare clucer (la data catagrafiei deja citate) și deputat pe județ în Obșteasca Adunare. A fost ocîrmuitor de Vlașca. A murit la 27 iunie 1844 „din pricina unei boale de 8 zile“ și a fost înmormîntat la București la Sf. Mănăstire a Sf. Gheorghe cel vechi. Era frate cu Costache Hiotu, care trăia în Tirgoviște (G. Călinescu doar supozază „frate sau fiu“)³⁹.

Conform catagrafiei de la 1829, Nae Hiotu trăia la București, deci casele sale din Tirgoviște erau folosite exclusiv pentru școală și probabil locuită pentru dascălul Rafail. Conform informațiilor oferite de Radu Gioglovan în articolul citat „în fața uliței mari dinspre apus, sînt două case mici făcute de căminar Iordache Geartoglu în care ține un dascăl de învăță copiii“⁴⁰. Autorul presupune că în acele case s-a aflat școala unde a învățat Gr. Alexandrescu. Avînd în vedere că știrea este din 16 iulie 1819, trebuie să observăm că doi ani mai tîrziu Iordache Geartoglu părăsește orașul, odată cu trupele eteriste, deci dascălul fie că pleacă și el cu acest căminar grec, ori trece în serviciul lui Nae Hiotu, așa cum spune clar Gr. Alexandrescu. Casele lui Nae Hiotu erau cunoscute în epocă. Informația lui Radu Gioglovan ne poate duce cu probabilitate la stabilirea vechimii școlii, presupunînd că dascălul Rafail ar fi ținut mai întîi școală în casele lui Geartoglu, aflate, conform știrii, pe aceeași parte a Uliții Mari, cu casele lui Nae Hiotu.

Conform identificărilor făcute de Lazăr Petrescu „Case vechi tirgoviștene“ (mss) casa lui Nae Hiotu este pe pivnițele fostei case a coconilor lui Brîncoveanu situată lingă palatul domnesc. Modificată după gustul epocii se află și astăzi în picioare. Pivnițele caselor păstrate intacte oferă garanții sigure în ceea ce privește datarea lor. Din stăpînirea domnească Casa coconilor a ajuns către sfîrșitul secolului al XVII-lea probabil a lui Scarlat Hiotu, tatăl lui Nicolae Hiotu, apoi în stăpînirea acestuia și după moartea acestuia în cea a soției Ilinca Hiotu. Va trece

³⁶ Tojus Caracaș, „Contribuții la biografia lui Gr. Alexandrescu“, București, 1931, p. 37.

³⁷ I. C. Filitti, „Catagrafia oficială de toți boierii Țării Românești la 1829, București, 1929, p. 27.

³⁸ Arh. St. Filiala Tirgoviște, fond Primăria orașului Tirgoviște, dos. 26/1843, f. 25.

³⁹ G. Călinescu, *op. cit.*

⁴⁰ G. Călinescu, *op. cit.*, p. 19.

apoi în stăpînirea unui ofițer austriac Küle, autor al unei ridicări topografice a orașului. Pînă a ajunge în stăpînirea lui Küle în aceste case a funcționat ocîrmuirea județului (la data introducerii Regulamentului organic)⁴¹. *De aici concluzia că în casele Nae Hiotu a putut funcționa o școală, cea a călugărului Rafail între 1821—1832.*

Clădirea se poate vedea, mascată de casa Dionisie Lupu (ce s-a construit după cutremurul din 1802, pe teritoriul curții domnești), în fotografia făcută la 1868, din turnul Chindia, de către Szathmary.

Combinînd cu o altă fotografie a Porții Dealului făcută de același Szathmary, la aceeași dată, am încercat să reconstituim casa Nae Hiotu unde a învățat Alexandrescu (vezi desenul făcut de Mircea Bodeanski). Casă cu parter înalt, cu foișor, intrarea fiind laterală, prin foișor, cu acoperiș de șindrilă în patru ape, casa Hiotu era asemănătoare cu casa Angela Georgescu, aflată și astăzi în picioare. Cu ocazia construirii Prefecturii, la sfîrșitul secolului trecut, casa Nae Hiotu sau Küle, cum se numea la acea vreme, va fi modificată, arătînd la ora actuală conform desenului 2 (autor Mircea Bodeanski).

Odată identificată o nouă clădire legată de memoria poetului și de istoria școlii românești, să vedem care era nivelul la care se desfășura procesul de învățămînt în școala lui Rafail.

Reținînd că în această școală se învăța limba greacă și declamațiunea, să coroborăm aceste date cu amintirile lui Ion Ghica :

„Odată Vaillant, după ce ne ia d-a rîndul să-i citim epistola lui Boileau către Molière :

*Rare et fameux dont le fertil reine
Ignore en écrivant le travail et la peine*

și cei vechi ne încurcăm toți... se îndreptă către noul venit zicînd :

— Voyons, monsieur Grégoire, pouvez — vous ne débiter cela ? Allons, du courage !

Tinărul se roșește, clipește de 2—3 ori din ochi și începe a recita și a duce pînă la sfîrșit fără cea mai mică emitațiune fără înginare și fără o singură greșeală indicînd cu precisiune punctuațiunea și trecînd peste rimă fără a o căuta (s.n.)⁴².

Amănuntul demonstrează calitatea lecțiilor de declamație luate la Tirgoviște în casa lui Nae Hiotu (Spunerea versurilor fiind și astăzi o problemă pentru actori chiar). Tot Ion Ghica notează : *„Niciodată nu auzisem o dicțiune mai perfectă și mai plăcută“*. Lecțiile de dicțiune ale lui Rafail se opreau, în afara tehnicii recitării, asupra dicției și im-postației.

Ar mai rămîne de identificat aceea a lui Mitilineu, unde poetul învăța elină (deci greaca veche) spre deosebire de greaca modernă de la Școala lui Rafail).

⁴¹ Radu Gioglovan, *„Unde a fost ucis Tudor Vladimirescu“*, în *„Acta Valahica“*, Tirgoviște, 1972, p. 90.

⁴² Ion Ghica, *op. cit.*, p. 296.

Din datele culese de G. Călinescu, Ioan Mitilineu venise în țară la 36 de ani, în 1818, stabilindu-se fie de prima dată, fie mai târziu la Tirgoviște de vreme ce Gr. Alexandrescu îl amintește aici. Mai târziu se va stabili la București, unde va conduce un institut. Se stinge din viață în 1854. S-au făcut presupuneri că această școală ar fi funcționat la mănăstirea Stelea, unde un raport al primului dascăl public către Eforia școalelor, arată că la această mănăstire a funcționat „din vechime” o școală grecească⁴³. Mitilineu nu era călugăr, după cum îi arată și numele, deci școala sa nu a funcționat la biserica Stelea.

Avînd în vedere tendințele clare de laicizare a învățămîntului din acea perioadă, putem cita în acest sens hrisovul lui Ipsilanti dat la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și ținînd cont de propriile mărturisiri lirice :

Nu ești tu acela care în copilărie
Știai pe dinafară vestita Alixândrie
Și viața ciudată a unui crai cuminte
Care lăsă pe dracu fără încălțăminte...

se poate presupune că Grigore Alexandrescu a învățat și carte românească alături de cea elinească. (În general biografii nu insistă și asupra felului cum a învățat poetul carte românească).

La 7 aprilie 1815, la Tirgoviște funcționa la Mitropolie, vechea școală domnească „cu un dascăl românesc și altul elinesc”. Această veche școală românească funcționase fără întrerupere între 1741—1813 cu următoarele etape : 1741—1775 — Școală de slavonie ; 1780—1813 — Școală românească și de slavonie⁴⁴.

S-ar putea ca Alexandrescu să fi învățat la această școală, deși la 1821 nu mai funcționa și nici nu avem știri că s-a reînființat. Faptul că Alexandrescu nu amintește unde funcționa școala lui Mitilineu, ca în cazul celei a lui Rafail, ne-ar putea duce cu gîndul că ea funcționa la Mitropolie unde era spațiu destul, prin mutarea ei la București, spațiul, putînd, cum avem de altfel dovezi, — fi folosite și de autoritățile civile.

Numai aici a putut găsi Alexandrescu „*Alixândria*” (probabil chiar ediția tipărită la Tirgoviște, pe vremea Brîncoveanului, cum ne mărturisește Anton Maria del Chiaro), precum și cealaltă carte la care face aluzie în versurile de mai sus „*Istorie despre Arghir cel frumos și frumoasa Elena*”, în versiunea lui Ion Barac, (Sibiu, 1801) în metru popular. (Iată deci un prim contact al lui Gr. Alexandrescu cu poezia românească și note despre circulația cărții românești la începutul veacului, la Tirgoviște).

De la Tirgoviște avea, cum observă I. Fischer, cunoștințe de limbă franceză. Ion Ghica amintește că școala lui Vaillant din 1830 funcționa într-o odăiță la Sf. Sava și adunase cîțiva elevi, fii de boieri care mai învățaseră franțuzește de pe la dascălii Luigi, Coulin, Jeaneloni, Vanzane. Apariția în această clasă la primăvara lui 1831 (după un an de ședere în București — sosise în toamna lui 1829) a poetului este briliantă. Do-vadă că poseda solide cunoștințe de limbă franceză.

⁴³ Gh. Părnuță, *op. cit.*, p. 106—109.

⁴⁴ *Idem*, p. 163.

Nu avem date din epocă, ci cu 10 și 20 de ani mai târziu. Cert este că Ion Codru Drăgușan începe să învețe franțuzește în casa lui Sache Poroineanu, vecin întrucitva cu visterul Mihai Lixândrescul, tatăl poetului, la 1836 ⁴⁵. În 1842 funcționau la Tîrgoviște trei școli particulare dintre care una franțuzească cu 7 elevi. În 1846 limba franceză se predă de către Chiuchiurini care mergea „pe la elevi acasă“.

Aceste ecouri sînt edificatoare în privința nivelului și interesului pentru limba franceză în acest oraș.

Studiul limbii franceze a fost abordat în anii adolescenței după cum singur mărturisește :

Tu care *mai în urmă* rîzînd de-acestea toate
De rost puteai spune tragedii însemnate
Meropa, Atalia și altele mai multe...

(„Mai în urmă“ însemnînd aici după anii copilăriei cînd citea „Alixăndria“ și „Istoria frumosului Arghir și a frumoasei Elena“). Deci Voltaire și Racine precum și alte opere ale clasicismului francez formau lecturile sale preferate, cu ajutorul cărora a deprins la Tîrgoviște limba franceză.

„ȚARA CE AI PĂRĂSIT“

Motivul copilăriei care străbate opera lui Gr. Alexandrescu și despre care am vorbit anterior, este în fond motivul unui spațiu trăit cu candoarea unei vîrste, al unui spațiu cu natură bogată, al unui spațiu istoric prin excelență, al unui spațiu revelator pentru orizonturile de cultură pe care încerca să le destelenească. El înseamnă în punct de permanentă referire, un eden părăsit :

*Aici nu sînt văi sau dealuri, nu sînt crînguri sau păduri
Care împodobesc cu fală sînul veselii naturi...*

Acest motiv, acest spațiu înseamnă încredere, optimism :

*Binele ades vine pe urmele mîhnirei
Și o zîmbire dulce dup-un amar suspin,
Așa zice tot omul ce-n viitor trăiește
Așa zicea odată copilăria mea...*

Mai înseamnă în același timp un braț întins spre un orizont care se îndepărtează :

*Zile neprețuite ale copilăriei,
Tovarăși ai vieții și fii ai bucuriei...*

sau :

*Sînt dulci ale prunciei dorite suvenire
Și visuri fericite, iluzii îngerești...*

⁴⁵ *Idem*, p. 163.

fau :

*Din zilele trecute, din vechea fericire,
Din vîrsta cea de aur...*

și în sfîrșit :

*. . . . . precum o nălucire
Rămîne dimineața de visuri care zbor.*

Momentele de bucurie ale vieții sînt parcă întoarceri, reveniri în acest spațiu înălțat în cerul unei sugestive metafore :

*Și crezi că te mai afli încă
În țara ce ai părăsit.*

Tîrgoviștea era o „țară“ pe care am descris-o întrucitva în articolul de față, părăsită de către poet după primul lustru și jumătate de viață.

TIPURI DE SCOARȚE DIN ZONA DE NORD A JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA

ILEANA GAIȚĂ

O discuție referitoare la tipurile de scoarțe din zona propusă, în mod necesar, trebuie să înceapă prin stabilirea de premise teoretice și a unor criterii practice de investigare a faptelor. Acestea vor avea două direcții de referință :

- stabilirea punctelor de vedere referitoare la zona mai largă a culturii populare și a limbajului său, pînă la categoria scoarțelor,
- delimitarea din punct de vedere spațial a cîmpului investigat.

A. *Premise teoretice*

Pornind de la întrebarea dacă cultura formează și reprezintă un limbaj, Georges-Hubert de Radkowsky demonstrează în paginile articolului său : „Système culturel, système sémantique“¹ existența acestuia și îi stabilește coordonatele : în plan vertical faptul de cultură își desfășoară dimensiunea psihică în cadrul căreia indivizii reprezintă subiecții, iar modelele obiectele. În cadrul acestei relații apare fenomenul de valorizare prin care se impun normele. Fenomenul își capătă astfel cea de a doua dimensiune, cea orizontală, de factură socială, a cărei finalizare o constituie instituționalizarea unei categorii de fapte.

Cultura reprezintă, astfel, la un moment dat, un sistem de semne supuse normelor, sistem în care se produce uniunea semnificant-semnificat. Semnificația constituie elementul dinamic ce contribuie la validarea valorii și impunerea ei ca model.

În procesul descifrării elementului semnificant se stabilește o dublă direcție : de la semnificant la semnificat în procesul receptării mesajului, cît și de la semnificat către semnificant, în timpul emiterii lui.

Restringînd sfera de referință asupra culturii populare în general, și a artei populare, în speță, avînd în vedere perioada actuală de mare circulație a valorilor prin noi mijloace, și, pornind de la premisa existenței artei populare ca limbaj artistic, ne punem problema mutației esențiale suferite de fenomenul creației și receptării faptului de cultură populară, respectiv : transformarea omului din popor din creator și

---

¹ În „*Le langage*“, (Sociétés de philosophie de langue française. Actes du XIII-e Congrès), Genève, 2—6 août, 1966.

purtător al faptului de cultură populară în artist executant (pentru alții) și consumator, la rându-i, a unor creații neologice².

Această situație impune abordarea performanțelor etnografice prin prisma existenței a doi emițători³, respectiv, unul „ocult”, „de adîncime”, constituit din grupul prezent, purtătorul genului proxim, sau absent, format din mulțimea ascendentă și descendentă în timp. deci, acest emițător de „adîncime” căruia i se datorește competența comunicării, și interpretul, sau performerul, cel care realizează performanțele. În fapt se poate vorbi de doi interpreți : creatorul piesei respective — cel care prin selecție și compoziție concretizează competența, îmbrăcînd în sens semnele prin valori contextuale, — dar și celălalt interpret, receptorul, cunoscător al codului, care dă unul dintre sensurile posibile creației, reformulînd-o în momentul receptării. Interpretul creator și cel receptor dau fiecărei creații diferența specifică.

O analiză structural-semiotică a etapei actuale de evoluție ar conduce către depistarea a două tipuri de creație : „de masă”, „autentică” sau „nativă”, mai profund legată de emițătorul de „adîncime” și în același timp corespunzînd particularităților de gen, stil, zonă, și creația numită „artizanală” sau „meșteșugărească”, bazată pe profesionalizarea creației populare și reproducerea în număr mare a unor semne care nu mai corespund unui cod cunoscut sau unei concepții estetice omogene.

Apariția acestui tip de artă corespunde, în plan economic, trecerii de la societatea autarhică la cea de schimb și se datorește cerințelor pieții și, implicit, contactului cu limbajele eterogene de tip urban.

Asistăm la trecerea de la civilizația tradițională la civilizația contemporană bazată pe un dinamism deosebit în domeniul circulației valorilor în plan spațial și al acceptării noului. La început ritmul a fost insesizabil, lent apoi, pînă la primul război mondial, și accelerat astăzi.

Forța de înnoire domină incontestabil forța de păstrare a tradiției. În cadrul acestei tensiuni inovația merge pe linia perfecționării și extinderii în plan spațial a elementelor pre-existente — se constituie astfel legea continuității.

Este vorba de reproducerea semnelor din codul tradițional care se decodifică și devin bunuri de schimb cu valoare decorativă. Expansiunea neologismelor are loc nu numai la nivelul semnelor ci și în ceea ce privește tipul de realizare a structurii creației prin noi tipuri de îmbinare a unor elemente specifice.

În vederea detașării unor fapte sau elemente „native”, performanțele trebuie supuse judecății de existență, de determinare a autenticului. Faptele „autentice” sînt caracterizate prin :

— reprezentativitate în funcție de caracteristicile de gen, stil, zonă
— se supun schemei lui Roman Jakobson referitoare la comunicare⁴, respectiv : *mesajul* comunicării presupune un *transmițător* și un *desti-*

² Amzulescu, Al. I. : „Contribuții la dezbaterea autenticității folclorice”, în R.E.F. 4/1973, tom 18, p. 244.

³ Golopenița-Eretescu, Sanda : „Probleme semiotice în cercetarea folclorului”, în R.E.F., 2/1971, tom 16, p. 117.

⁴ Jakobson, Roman : „Limbă și poetică”, în volumul „Probleme de estetică”, Ed. Șt., Buc., 1964, p. 88.

natar, ambii situați în contextul constituit de grupul etnic, *contactul* fiind realizat datorită unei conduite materiale impuse de specificul tradițional al categoriei și zonei, și de legătura psihologică, implicită, între membrii grupului. Comunicarea se realizează printr-un *cod* complex, cunoscut de toți membrii grupului, chiar în cazul unei creații cu trăsături preponderent estetice. Codul înglobează simboluri, norme etc.

Coerența structurii mesajului și a receptării, deci a comunicării, în funcție de aceste criterii, certifică autenticitatea performanțelor artistice populare.

După cum se vede autenticitatea și, ulterior, valoarea unui fapt de cultură populară, se stabilește atît în funcție de caracteristicile intrinseci ale sale, cît și de elementele relaționale de încadrare a faptului în sistem și proces evolutiv, ca și de acceptarea sau respingerea lui de către grupul social.

Se impune precizarea că arta populară s-a născut în contextul unor elemente utilitare (cu rol de suport), ca limbaj emblematic, el însuși cu funcționalitate practică certă, mesajul fiind, inițial, realizat prin semne magice, mnemonice ori sociale. Pierderea sau înlocuirea unei semnificații atrage după sine schimbarea valorii semnului respectiv — în general se tinde către cea decorativ-estetică. Pluralitatea semantică este direct proporțională cu frecvența elementului decorativ respectiv⁵.

Mesajul implică două semnificații : una intențională și una finală (chiar în cazul decodificării de către creatorul însuși), decodificarea fiind orientată atît de contextul intern (elementele selectate și gruparea lor în cîmpul ornamental) cît și de cel extern (contextul exterior propriuzis).

În cazul în care o piesă este compusă dintr-o serie de elemente eterogene, unele lipsite de semnificație pentru receptor, dispuse într-o ordine inexistentă în gramatica artei populare, creația respectivă reprezintă un kitsch, decodificarea fiind aberantă.

În faza actuală de evoluție a artei populare dintre cele cinci funcții ale operei de artă (semantică, expresivă, axiologică, comunicativă și formativ-estetică) o considerăm cea mai frecventă pe cea formativ-estetică — de fapt și cea mai recentă dintre ele. Ea impune mesajul ca mesaj artistic și determină o atitudine specifică de decodaj⁶. Cînd mesajul artistic este zero piesa reprezintă un subprodus⁷.

*

Categoria de piese propusă — cea a scoarțelor se pretează destul de bine unei analize prin prisma prezentată mai sus.

Pieseile la care ne vom referi au fost selectate din jumătatea nordică a județului Dîmbovița, din microzonele Văii superioare a Ialomiței, Văii Ialomicioarei, Rîului Alb și Văii Dîmboviței, accentul căzînd pe crea-

⁵ Vezi formula lui Zipff : $\frac{S}{\sqrt{f}} = K$, în care S = nr. de sensuri, f = frecvența și K = constant.

⁶ În sensul că arta există din clipa în care e recunoscută și percepută ca atare.

⁷ Radu, Cezar : „Receptarea artei și funcția formativ-estetică a limbajului artistic“, în „Educație și limbaj“, Ed. Did., Buc., 1972.

țiile din Valea Ialomiței din considerente ce vor fi prezentate în continuare.

Zona investigată cuprinde, din punct de vedere geografic dealurile subcarpatice, văi și coline acoperite de fânețe și pășuni, condiții care au favorizat creșterea oilor și, implicit, au asigurat în permanență materie primă industriei casnice textile. Astfel se explică apariția de timpuriu a unor centre specializate de țesut covoare ca : Moroieni, Pietroșița, Rîu Alb, Pucioasa, centre care prin profesionalizarea meșteșugului influențează o arie geografică cu mult mai largă și acceptă, la rîndul lor mai de timpuriu și într-o cantitate mai mare neologismele, fapt care nu le ucide însă personalitatea ⁸.

B. Tipuri de scoarțe — prezentare generală

Literatura de specialitate tinde să prefere accepția largă a termenului de „scoarțe“ ca semnificînd țesături din lînă cu o textură și un aspect caracteristic folosite la amenajarea interiorului, cu o funcționalitate preponderent decorativă ⁹.

În zona investigată am întîlnit puțin frecvent țesături cu o decorație simplă realizată prin ritmicitatea cromatică a unor grupuri de vârgi care se repetă ¹⁰ (fig. 1) sau cu un decor uniform în carouri, realizat prin alternarea de vârgi colorate din urzeală și băteală (fig. 2).

Pieseile cu o vădită intenționalitate decorativă sînt lucrate în marea majoritate în tehnica karamani și numai cele de dată recentă (după 1900) în tehnica „zimțuită“ (cu fire întrepătrunse). Dintre ele, primele în ordine

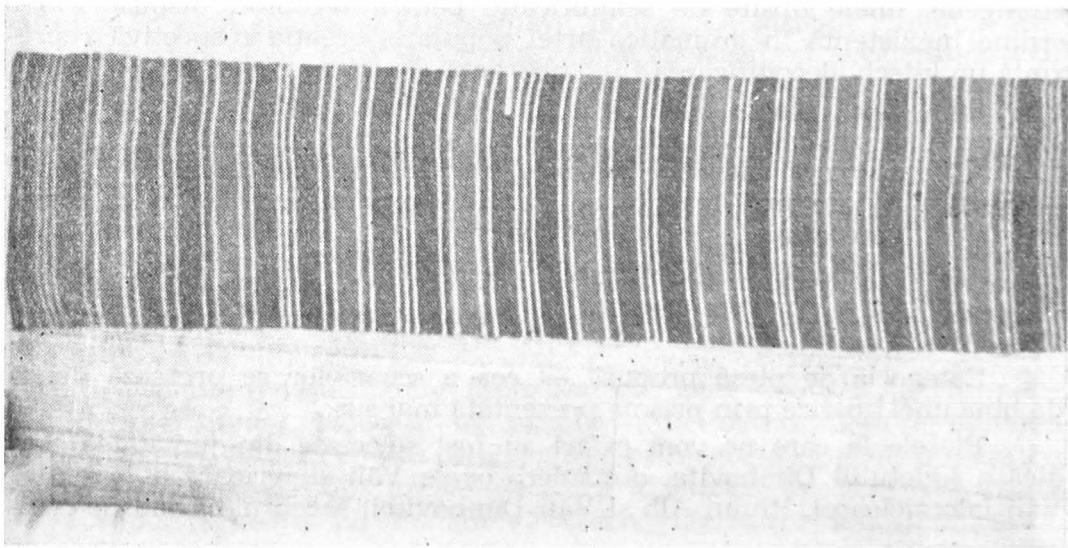

Fig. 1

⁸ Elementele neologice sînt integrate creației zonale prin adaptare la tehnica de lucru și sistemul compozițional local.

⁹ Focșa, Marcela : „Scoarțe românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S.R. (M.A.P.), Buc., 1970.

¹⁰ Este cazul „țolurilor“ țesute în patru ițe din fir de lînă gros și date la piauă.

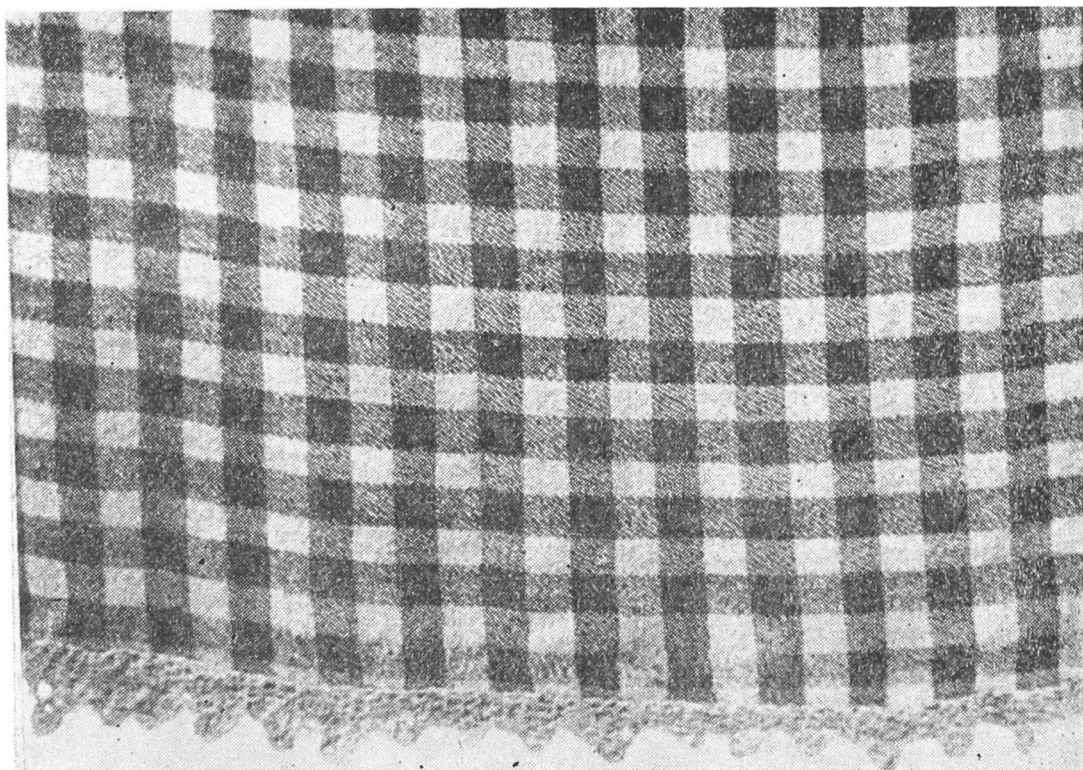

Fig. 2

evolutivă sînt cele în care grupurile de vărgi alternează cu un registru decorativ ales (fig. 3). Dintre motivele alese enumerăm : jumătățile de romb, „furculița”, „pistolnicul”, „unda apei”.

Un frumos exemplar este „zăvastra” din satul Văleni Dîmbovița (fig. 4), decorată cu „cîrlige” provenind din prelungirea laturilor unui romb. Cu aceeași denumire apare în microzonă și alt tip de țesătură realizată din fir subțire de lînică în două ițe, „pînzește”, cu spată îngustă, în carouri pe care sînt brodate „stelute” (fig. 5). În amenajarea interiorului, acest tip de țesătură, de o lungime impresionantă (peste 10—12 metri) formează un prim registru ornamental în „camera curată” înconjurînd încăperea pe sub tavan de la ușă, pe deasupra ferestrelor, pînă la sobă. Țesătura se întîlnește în zona de influență a Muscelului, în partea de nord a Văii Dîmboviței și este pe cale de dispariție. În trecut, însă, era foarte frecventă.

Tot în categoria pieselor cu frecvență redusă astăzi, dar irelevante din punct de vedere decorativ, pentru zonă, mai menționăm : foile de pus pe lada de zestre (fig. 6), perdelele din lînă și fațele de pernă (fig. 7).

Semnificative pentru zona cercetată, bogat reprezentate din punct de vedere al frecvenței și-al registrului decorativ, sînt, însă, scoarțele denumite local „covoare”.

Cele mai vechi exemplare sînt lipsite de chenar și prezintă o ornamentație în joc de fond continuu. Cîmpul este acoperit în întregime de romburi dispuse în șiruri verticale, orizontale și în diagonală, cu o ritmi-

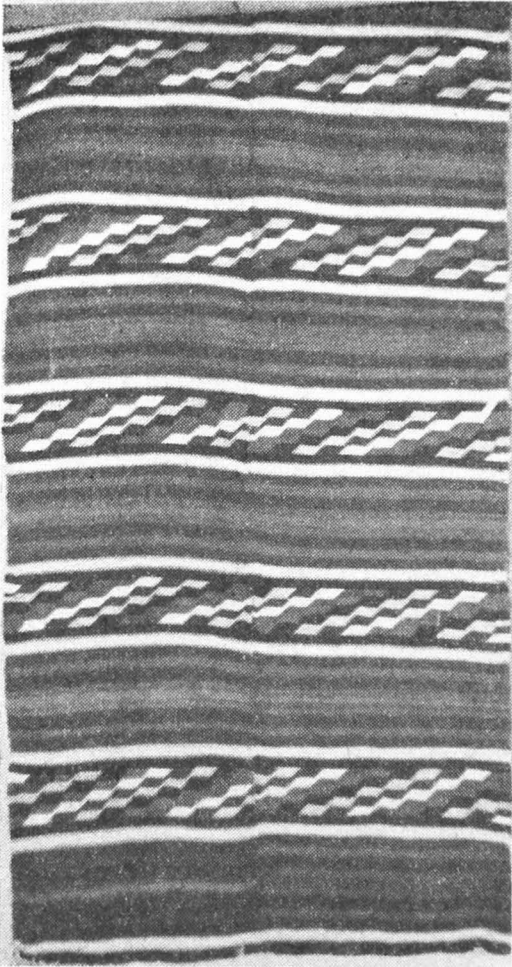

Fig. 3

Fig. 4

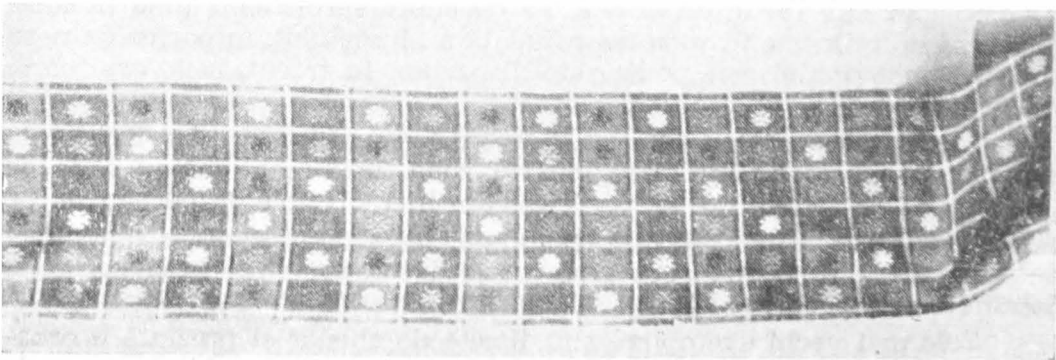

Fig. 5

citare realizată prin alternanță cromatică. În centrele din bazinul Văii Ialomiței motivul este denumit „roțițele pe negru“, pe cînd în celelalte microzone se cheamă simplu „roțițe“. Denumirea însăși accentuează diferența dintre cele două elemente decorative de bază, uneori greu de

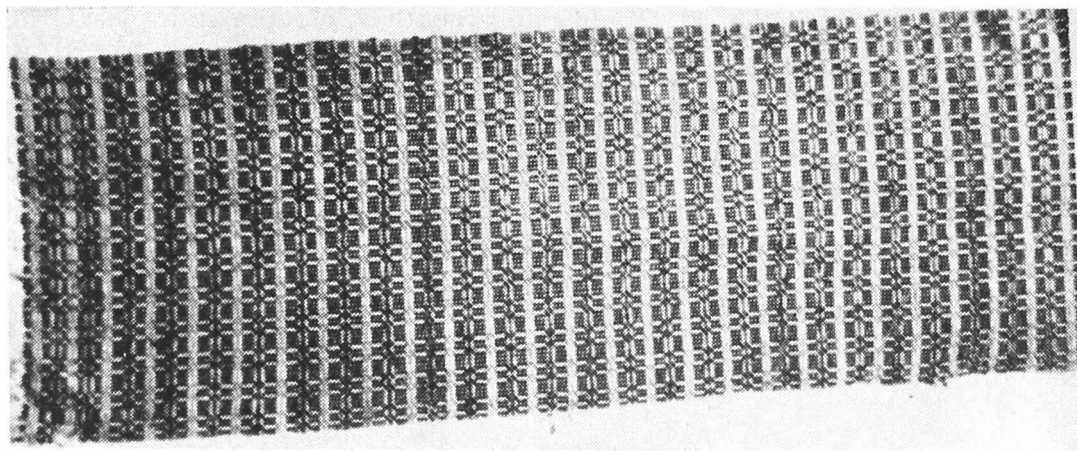

Fig. 6

Fig. 7

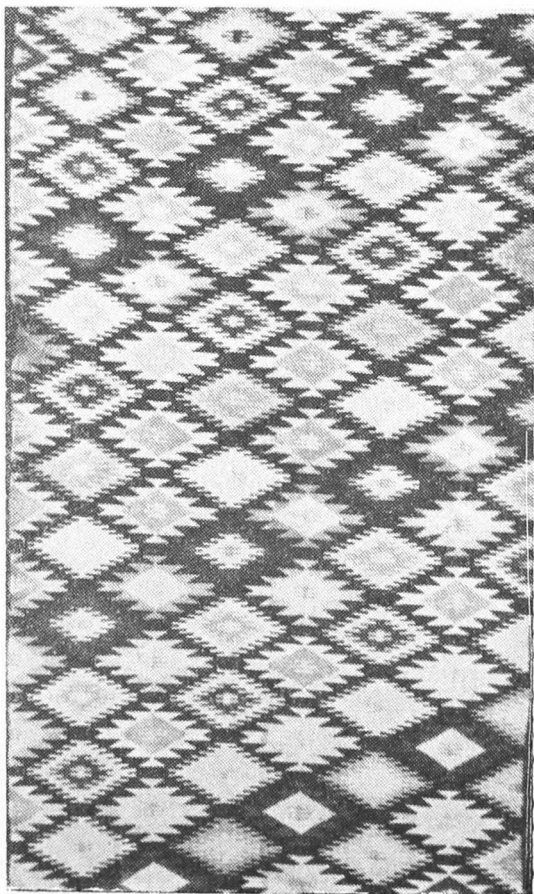

Fig. 8

sesizat la prima vedere. Scoarțele cu motivul „roțițele pe negru” sînt decorate prin romburi mici, concentrice — în trepte, crenelate sau dințate (uneori toate cele trei variante coexistînd în cadrul aceleiași piese). Nota specifică a pieselor provenite din centrele : Moroieni, Pietroșița, Pucioasa o constituie punerea în valoare a fiecărui element printr-un discret contur negru (*fig. 8*). O variantă a acestora o reprezintă piesele în care romburile au dublu contur (*fig. 9*). De remarcă căldura cromatică obținută prin nuanțe de roșu, galben, ocru puse în valoare prin negru.

Deosebite de acestea sînt covoarele cu „roțițe” din vecinătatea zonei Muscel. Aici romburile sînt mai mari, aproape totdeauna dințate, realizate în tonuri de contrast — coloritul fiind mai viu, dar mai rece. Fiecare din cele patru romburi concentrice înscrise are un fond propriu pus în valoare printr-o nuanță de contrast. O zonă intermediară o reprezintă Valea Rîului Alb ; piesele produse aici, mai simple decît cele prezentate anterior, se apropie din punct de vedere cromatic de cele din Valea Ialomiței, iar prin dimensiunea și tipul elementelor decorative de cele din Valea Dîmboviței (*fig. 10*).

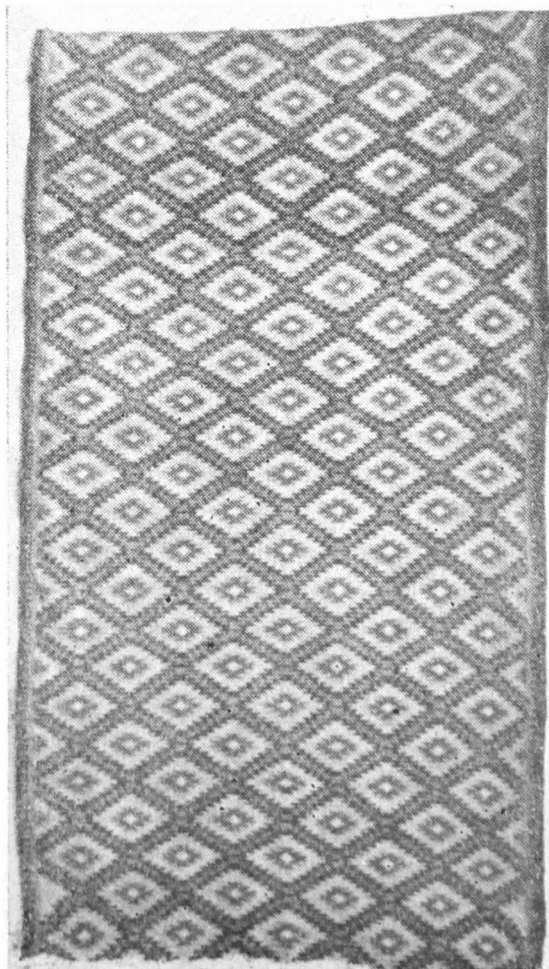

Fig. 9

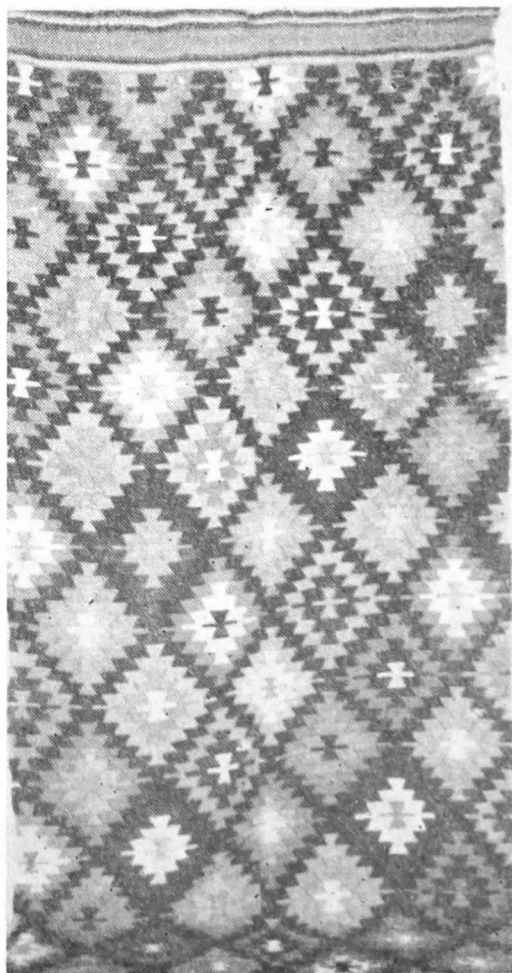

Fig. 10

Pieseile cu decoruri în romburi mici întâlnite în zonă sînt în marea lor majoritate lipsite de chenar. Acolo unde chenarul apare, el este redus ca dimensiuni și dispus doar pe două laturi (lungime). La exemplarul din figura 8 chenarul este excelent realizat prin jumătăți de romburi cu laturile prelungite în cîrlig și care fac ca cele două culori predominante (negru, ca fond și roșu pentru decor) să se întrepătrundă într-o soluție de mare rafinament și imaginație.

Scoarțele decorate cu șiruri de romburi mari sînt destul de frecvente în zonă, cu predilecție pe valea Ialomiței și Ialomicioarei și se încadrează în aria mult mai largă a pieselor de acest fel din aproape toate zonele țării, (fig. 11). „Covoarele“ decorate cu „roate“ au toate un chenar cu motive geometrice cum ar fi : crucea, rombul ori pistolnicul. Un exemplu de înaltă ținută este scoarța din Pucioasa (fig. 12), veche de peste 150 de ani ¹¹.

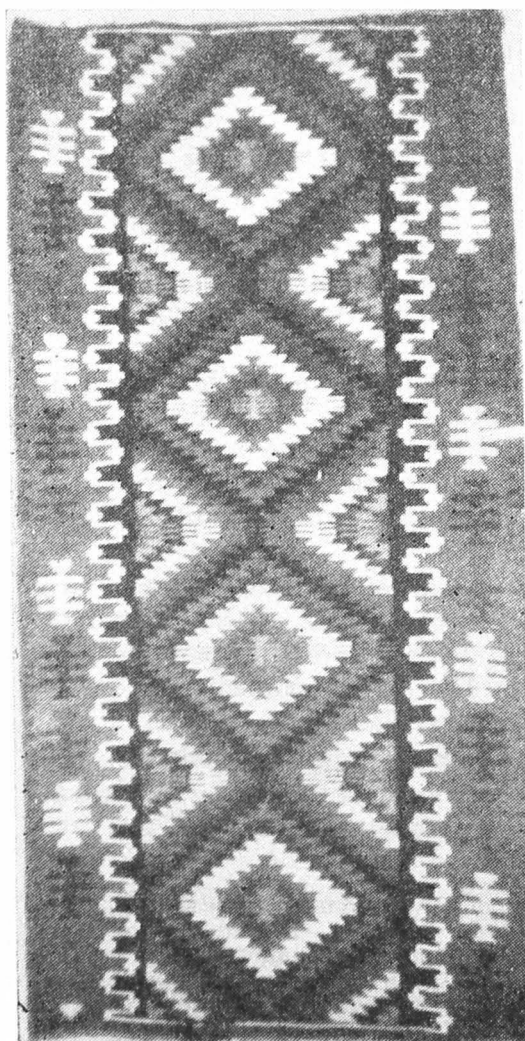

Fig. 11

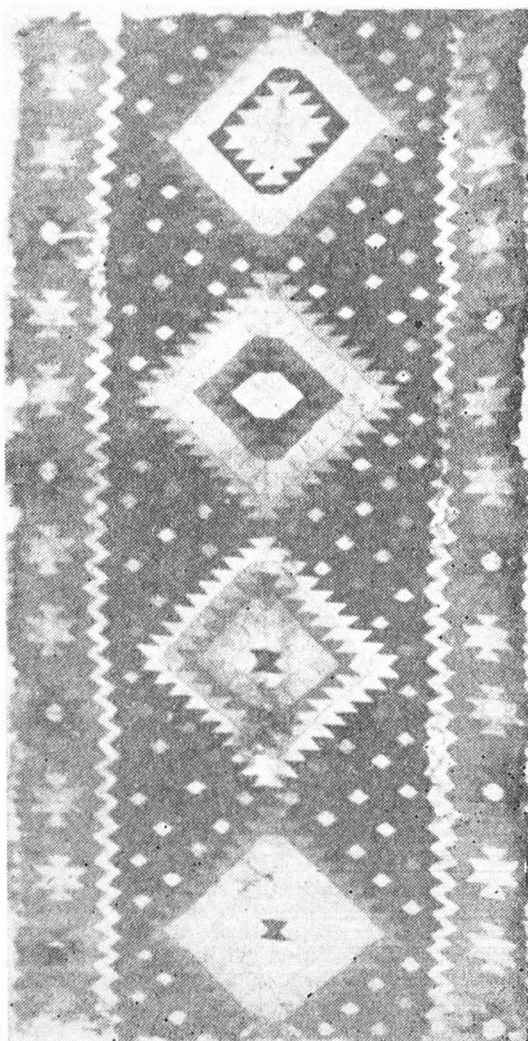

Fig. 12

¹¹ inf. Podoreanu Maria, 64 de ani, născută și domiciliată în Pucioasa, 5 clase.

Cîmpul este ornamentat cu un șir de patru romburi mari, dințate, elementele decorative fiind detașate unul de celălalt și puse în valoare printr-un fond brun pe care decorul se desfășoară într-o cromatică caldă. Fiecare „roată“ are cîte trei romburi înscrise, fiecare cu un fond propriu, iar central pistolnice. Cîmpul brun este înviorat de mici romburi simple, monocrome, din nuanțele decorului. Chenarul, pe un fond roșu cald, este introdus și legat de cîmpul ornamental printr-un zig-zag alb și cuprinde un șir de pistolnice.

Provenind din prelungirea laturilor rombului și dezvoltarea acestora, motivul „cîrligelor“ este întîlnit pe valea Dimboviței în exemplare de o excelentă realizare. Cîmpul ornamental este acoperit de patru elemente de mari dimensiuni și un chenar realizat pe două laturi în unitate cu motivul central — tot din cîrlige introduse și compartimentate prin zig-zag. Motivul „cîrligelor“ apare într-o variantă mai puțin realizată și în zona Văii Ialomicioarei.

O variantă recentă, provenită din dezvoltarea șirurilor de „roate“ mari, legate între ele prin romburi mici, o reprezintă motivul „România mare“, apărut la începutul secolului și fiind mai complicat decît motivele de veche tradiție. Covorul „România mare“ a fost frecvent întîlnit în perioada interbelică iar astrăzi este aproape uitat.

O situație similară cunoaște covorul „Calea rătăcită“ cu o decorație tot geometrică pe bază de romburi mari legate prin romburi mici și puse în valoare prin șiruri paralele de zig-zag — motiv care oferă exemplare mai rafinate decît precedentul. Ambele motive s-au lucrat în centrele specializate de pe Valea Ialomiței.

De o mare simplitate și cu un efect estetic cert este exemplarul din *fig. 13*, realizat din romburi în trepte avînd central motivul crucea. Chenarul este construit dintr-un șir de romburi identice cu cele de pe cîmp și integrat în compoziție prin creneluri. Efectul piesei vine din ritmicitatea realizată prin alternanță cromatică, uneori sincopată, renunțîndu-se la simetria culorilor.

Frecvent în zona de nord a Văii Ialomiței motivul „roata mare“ reprezintă o fază de trecere de la decorul geometric la cel floral (*fig. 14*). Cîmpul ornamental avînd doar o insinuare de chenar este acoperit de două, trei motive circulare cu decor concentric. Direcția dispunerii elementelor concentrice dă o stranie senzație de mișcare circulară.

Decorul floral a pătruns de timpuriu în ornamentica centrelor specializate Moroieni, Pietroșița, Pucioasa. Explicația ar fi aceea că centrele lucrau la comandă ¹² și exportau într-o arie geografică largă ¹³.

¹² inf. Florica Moiceanu, 92 de ani, școală elementară, domiciliată în Moroieni. A fost proprietară de ateliere de covoare în sat și în satele învecinate: Bezdead, Ursei, Valea Tiții., Fieni, Runcu, Valea Leurzii. A lucrat la comandă. A expus anual în țară la Sinaia, Constanța, Eforie, București și la expoziții internaționale de artă populară: Budapesta, Barcelona — 1924 (a prezentat un covor cu motivul „roata“). Piese lucrate erau vopsite cu culori vegetale cu excepția verdelui.

¹³ inf. Maria Nedelcu, 56 de ani, născută și domiciliată în Moroieni, 7 clase, provenind dintr-o familie de negustori de covoare care vindeau piese în special în Moldova centrală și aduceau în sat modele noi din zonele în care desfăceau marfa.

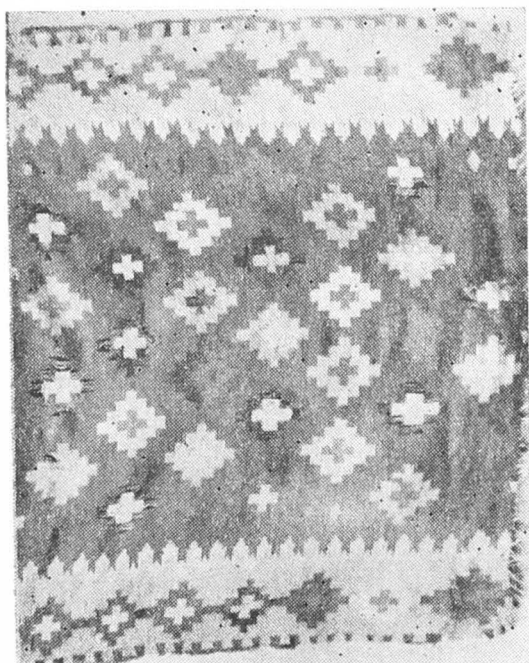

Fig. 13

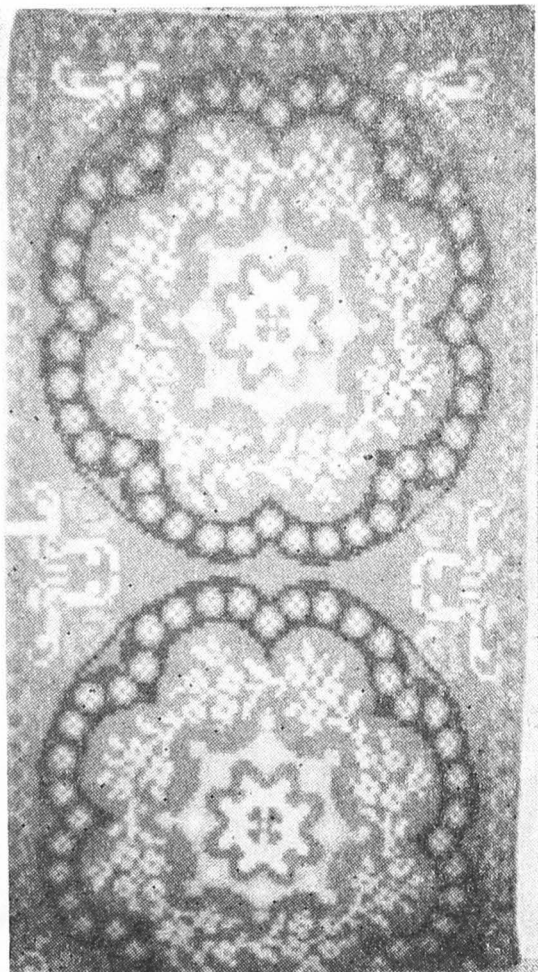

Fig. 14

Se acceptă mai întâi elementele florale care se lucrează tot în manieră locală, geometrizzate, ajungându-se treptat la acceptarea aproape fidelă a unor elemente specifice altor zone :

— pentru Moldova vezi *figurile 15—16*.

— pentru Oltenia vezi *figura 17* ; de remarcat preluarea motivelor florale oltenesti, cu o compoziție mai aerată însă și lucrate în tehnica tradițională centrului ceea ce face să nu apară linii curbe ci unghiuri.

Cert este că exemplarele neologice din zona investigată apar numai pe Valea Ialomiței ca un efect al necesităților comerciale ; toate piesele de acest gen prezentate provin dinainte de anul 1900 și s-au împămîntenit. Împreună cu motivele respective pătrunde și tehnica de lucru „zimțuită” și, mai târziu, cea oltenească.

Referitor la categoriile de influențe manifestate în creația zonei se cuvin menționate și cele „culte”, probabil de factură mînăstirească ¹⁴.

¹⁴ O mînăstire cu mare producție de scoarțe, pînă către ultimii ani este Viforîta, așezată în imediata apropiere a Tîrgoviștei.

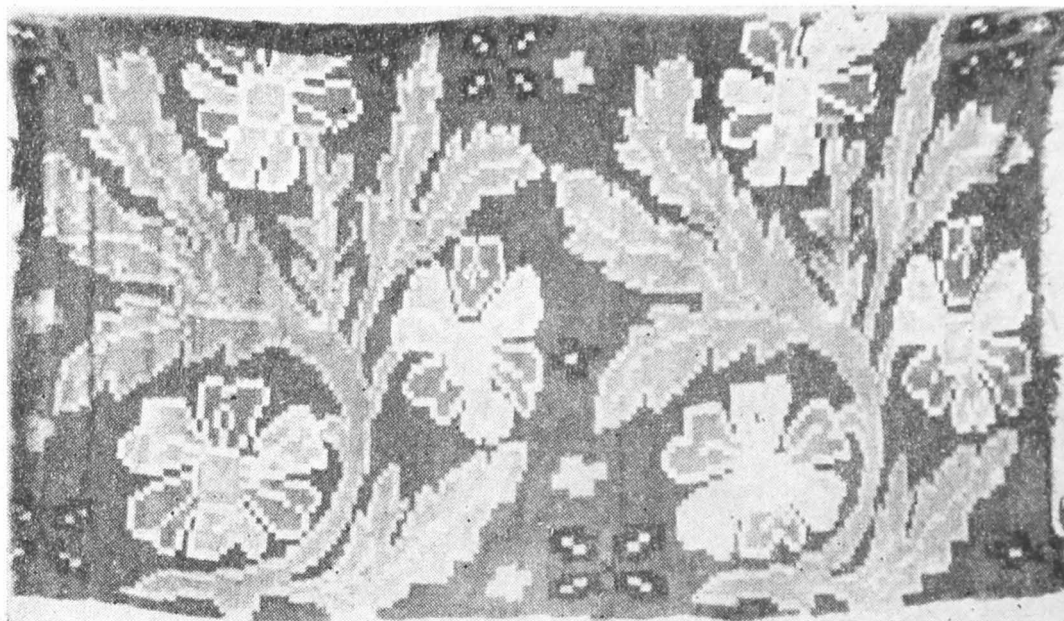

Fig. 15

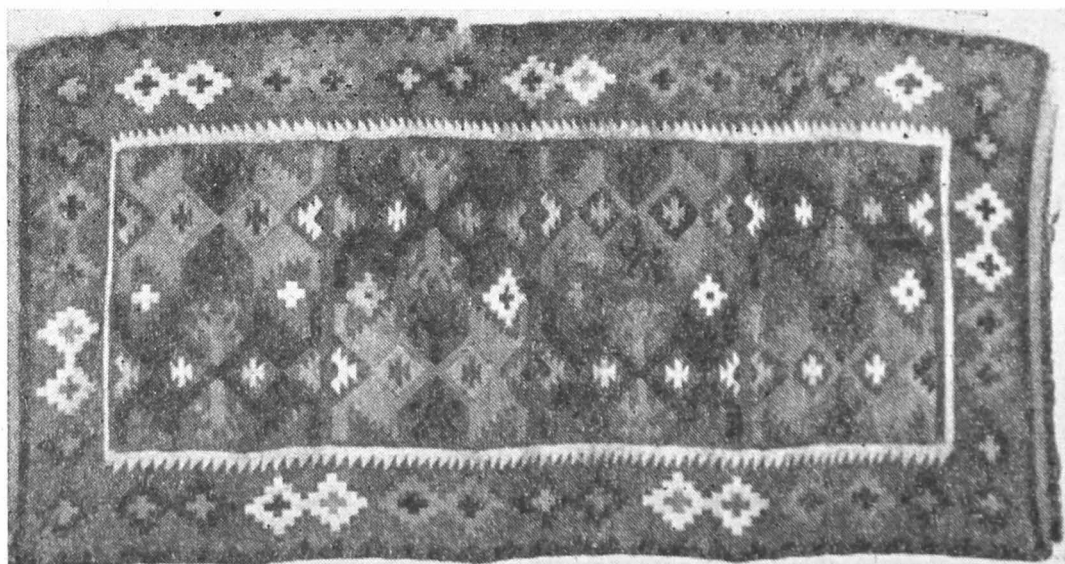

Fig. 16

Influențele de acest gen au găsit un câmp propice tot pe Valea Ialomiței și pe Valea Ialomicioarei.

O categorie aparte, întâlnită numai în partea de nord a Văii Ialomiței, o constituie scoarțele cu decorul realizat în nuanțele naturale ale lînii, de la alb la brun, cu elemente decorative de mici dimensiuni, dispuse în joc de fond continuu. Pieseile sînt de un mare rafinament și au un cert efect dinamic. Exemplificăm prin motivul „Mărunțelul”.

Scoarțele cu motive zoomorfe sînt rare în zonă. Remarcăm exemplarele cu lei (fig. 18), în cadrul cărora cîmpul ornamental este compus din doi lei în mișcare, pe fond de roșu cald, conturați prin negru și alb. Principiul aerării este foarte bine folosit ajungîndu-se la efecte neașteptate.

Motivul antropomorf este inexistent la piesele vechi și apare rar, la scoarțele de factură nouă, într-o ținută de slabă calitate artistică.

C. Metodologia și nivelele investigației. Concluzii.

Această succintă trecere în revistă a categoriilor de scoarțe din zona investigată are un dublu scop : să creeze o imagine cît mai clară și complexă a producției respective și, implicit, un suport de referință

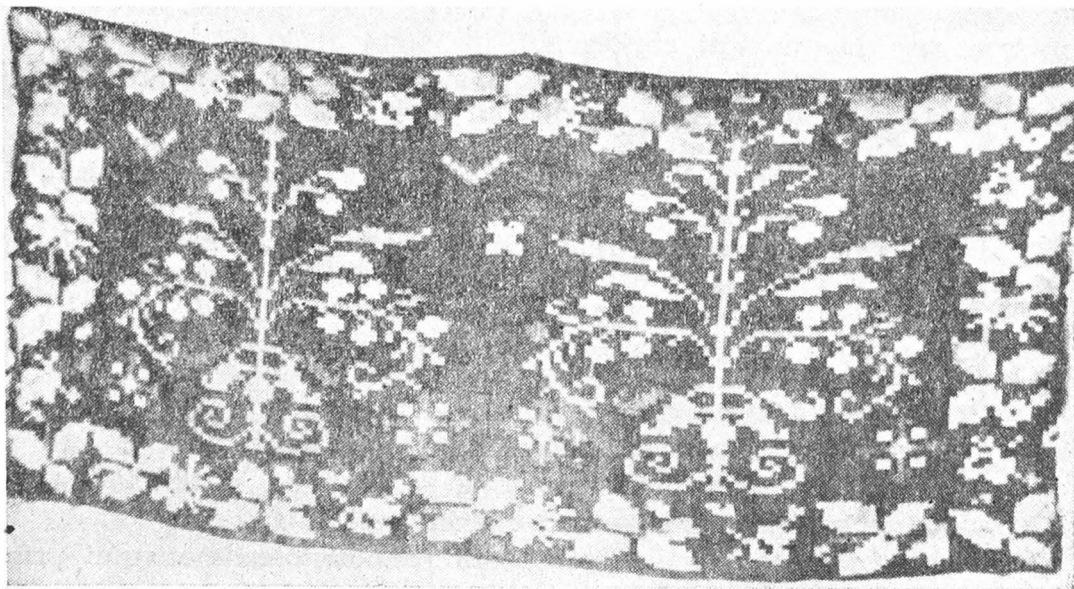

Fig. 17

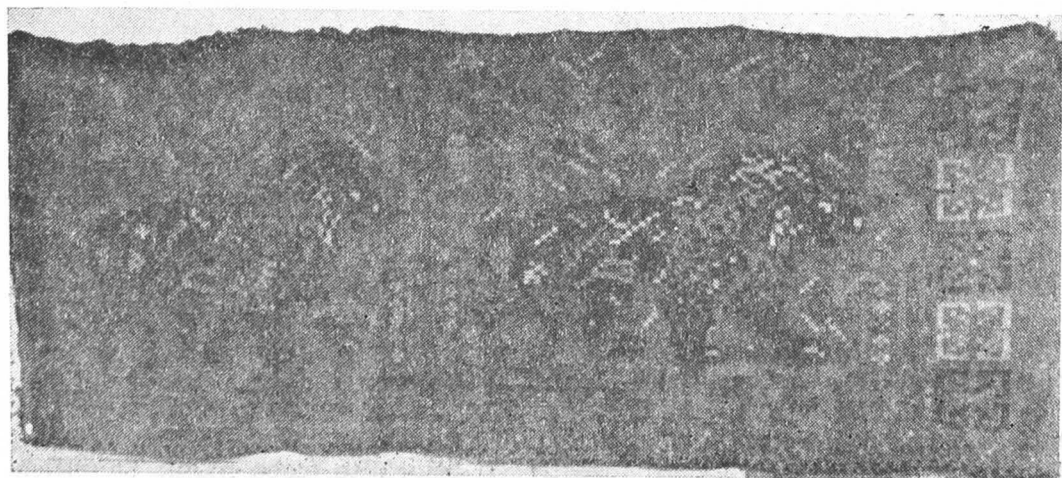

Fig. 18

și argumentație în abordarea sintetică a problemei. Cercetarea subiectului s-a efectuat în trei etape :

1. o perieghază prin zonă pentru stabilirea centrelor și a problemelor de interes.

2. o campanie de achiziții în cadrul căreia s-a luat din teren și o documentație necesară întocmirii fișei de obiect.

3. o etapă neprevăzută inițial în care s-a revenit la sursă împreună cu martorii foto ai pieselor achiziționate pentru elucidarea unor probleme de ordin mai larg prin teste și chestionare. Numai după această ultimă etapă s-au putut trage o serie de concluzii de ordin general privitoare la tehnică și material, decor și metode de organizare a cîmpului ornamental, preferințe cromatice etc. Testul a mers pe două direcții : s-a încercat să se elucideze natura mesajului cit și preferințe de ordin estetic. Au fost investigate informatoare din microzonele respective care au practicat meșteșugul, în vîrstă de la 52 la 92 de ani.

A. Pentru stabilirea frecvenței, ponderei și funcționalității categoriei scoarțelor în amenajarea interiorului vechi s-au pus întrebări privitoare la modul de amenajare al interiorului părinților femeii chestionate, la componența zestrei și la modul în care ea însăși și-a amenajat interiorul.

B. O altă categorie de întrebări viza meșteșugul țesutului din punct de vedere al vechimii, frecvenței practicării în sat, tehnicii, fazele prelucrării materiei prime, obținerea culorilor etc.

C. Au urmat întrebări referitoare la vechimea motivelor, frecvența lor înainte, astăzi, proveniențe.

Prima parte a testului se referea la preferințe de :

- motive — pe centre și categorii de vîrstă —
- organizarea cîmpului ornamental — restricții și libertăți —
- preferințe cromatice — fond, chenar, decor —.

A doua parte a testului consta din recunoașterea motivului prin numire sau sugestie (decodificare), a prezenței lui în zonă și stabilirea pe bază de martori foto a ierarhiei preferențiale (care privită sintetic devine relevantă pentru categoria microzonală, de vîrstă și socială a informatoarelor).

Dacă în ceea ce privește chestionatul răspunsurile au fost previzibile, în ceea ce privește testul ele au oferit probleme și explicații interesante, uneori neașteptate.

Privite sintetic, răspunsurile demonstrează că meșteșugul țesutului scoarțelor s-a practicat din vechime, pe toate văile cercetate fiind păstrat în memoria colectivă ca „din totdeauna“ și moștenit din generație în generație. Se impune însă precizarea că numai pe Valea Ialomiței în centrele specializate s-a lucrat în fiecare gospodărie, în celelalte microzone cele mai sărace gospodării țeseau cîlți, cîneapă și numai foarte rar lînă, deci, avem de-a face aici cu o limitare din punct de vedere social a participării meșteșugului.

Marea majoritate a caselor părinților femeilor chestionate aveau un singur covor așezat pe perete, în camera curată și care era moștenit de către una dintre fiice. Pentru înzestrarea celorlalte țesea mama sau fiica însăși piese noi.

În perioada interbelică numărul scoarțelor se înmulțește, ele devin pe lingă o marcă socială a prosperității și un element de fală al creatoarei. Scoarțele încep să acopere pe rînd pereții tuturor încăperilor, cele uzate patul și podeaua, cele noi în teancuri, lăzile de zestre. Astăzi s-a ajuns la situația ca o piesă neuzată, dar considerată „demodată“ (apare deci uzura morală) să fie stricată, iar materialul revopsit să fie folosit la confecționarea uneia mai „ochioase“.

Tehnicile folosite au fost menționate la timpul potrivit în paginile în care am trecut în revistă categoriile de piese. Cea mai veche și mai frecventă este karamani, în paralel pătrunzînd la sfîrșitul secolului trecut tehnica folosirii unui fir de urzeală comun între două suprafețe de băteală colorate diferit. Mai recent, la începutul secolului pătrunde tehnica specific oltenească, denumită local „în furculiță“.

Înainte s-a țesut în exclusivitate „lînă-n lînă“, astăzi urzeala din lînă se folosește rar. Bumbacul apare în perioada Primului Război Mondial (bumbac pescăresc).

În ceea ce privește vopsitul lînii, cromatică vegetală este aproape complet uitată și nu se mai folosește de peste 50 de ani. Pentru obținerea diferitelor culori se foloseau ¹⁵ :

- coajă de nuc pentru nuanțe de bej
- frunze de nuc pentru nuanțe de bej
- laptele cucului pentru crem
- coajă de arin pentru roșu închis
- rădăcină de sfeclă pentru roșu deschis
- rădăcină de plante, combinate, pentru albastru
- frunză și coajă de nuc în proporții diferite pentru portocaliu și maron
- nuanța naturală a lînii pentru negru
- verdele era procurat din comerț.

Ca motive lucrate frecvent în trecut informatoarele enumeră diverse tipuri de romburi și „cîrligele“, atestate ca fiind și cele mai vechi. Motivele florale geometrizate ca : „laleaua“, „macul“, buchetul“ sînt întîlnite pe Valea Ialomiței, cu certitudine, de la sfîrșitul secolului trecut, ca și cel de influență oltenească „Orientalul“ (fig. 19), și diversele tipuri de „mărți“ (fig. 20).

În perioada interbelică producția de scoarțe începe să adopte motive încărcate, cu compoziții greoaie, eterogene ca : „Pădurea“, „Cobza“, „Suveica“, „Oltenescul“, „Persianul“ și tot soiul de motive florale tratate în manieră naturalistă.

Răspunsurile la prima categorie de probleme a testului, referitoare la preferințele organizatorice ale cîmpului decorativ duc la detașarea a trei categorii de țesături :

- prima categorie o constituie cele care copiază cu fidelitate motivul ales fără să-și permită (sau să-și dorească) intervenții de nici un fel și care reprezintă majoritatea subiecților investigați.

¹⁵ inf. Florica Moiceanu, Moroieni.

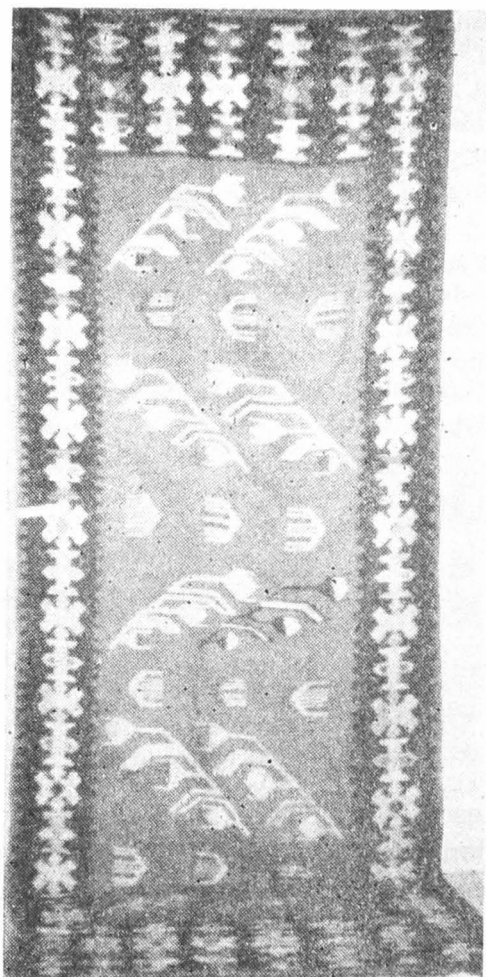

Fig. 19

Fig. 20

— a doua categorie este a celor care intervin asupra motivului de bază prin combinații de elemente constitutive (de altfel, locuri comune ale creației populare), modificări de structură și cromatice — categorie cu un număr restrâns de reprezentante ¹⁶.

— o categorie intermediară care copiază cu fidelitate modelul permițându-și numai adausuri în zonele mai libere („dacă-mi place și altă floare o agăț“) ¹⁷ sau adăugînd încă un chenar celui existent. Nu-și permit însă să scoată sau să modifice vreun element.

Această situație este simptomatică pentru momentul actual de pierdere a granițelor specificității zonale, a unor semnificații cu funcționalitate restrînsă în cadrul grupului etnic respectiv. Creatoarea nu mai uzează de nici un bagaj de elemente plastice dublate de sens pe care să

¹⁶ Remarcăm pe Maria Zăbavă, casnică, 83 de ani, 5 clase, din Văleni Dîmbovița, care are o creație de țesături și broderii de un impresionant rafinament.

¹⁷ inf. Elena Holc 52 de ani, casnică, 7 clase, născută și domiciliată în Pietroșița.

le așeze într-o ordine conformă normelor tradiției, ci doar, în cazurile fericite, de un gust „tradițional”. Funcția mesajului, deseori sincretică în trecut, dispare în timp, avînd ca primă treaptă în acest drum mutații valorice către estetic.

Un exemplu pentru a argumenta că explozia neologismelor a devenit deja sufocantă pentru producția locală îl constituie faptul că piesele cu decor geometric în baza normelor gramaticii artei populare : simetrie, repetiție, alternanță, într-o cromatică armonioasă, simplă, sînt preferate doar de subiecții vîrstnici, cei sub 60 de ani sorbind, cu aviditate noul : „o paletă cromatică deseori stridentă, un decor cu linii încărcate — motive acceptate în și cu aceeași iuțeală uitate”.

O cauză o constituie profesionalizarea în scară mare a meșteșugului ; piesele devenite aproape în exclusivitate „de consum” capătă stridența reclamei și valoare de „lucru de mină”.

Pierzîndu-și mediul „nativ” și sensurile din contextul acestuia, piesele și meșteșugul în sine tind să supraviețuiască doar ca produse de mică serie — valoarea lor este viabilă doar prin acel „exotism indigen” care nu mai reprezintă un cumul de experiențe empirice filtrate în timp, unicat și în același timp variantă, execuție individuală și creație colectivă, comunicare între creator-posesor-mediu *.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1 „PĂRETAR” — inv. 723/8499, țesut în patru ițe, „în coaste”, din cîlți L = 409 cm, l = 66 cm.
- Fig. 2 „TOL DE CÎLȚI” — inv. 974/8750, țesut în patru ițe, „în coaste”, din cîlți. L = 160 cm, l = 120 cm.
- Fig. 3 „VELINȚĂ” — inv. 972/8748, ales în tehnica Karamani, două foi, lînă. L = 298 cm, l = 140 cm.
- Fig. 4 „ZĂVASTRĂ”, „VELINȚĂ” — inv. 975/8751, ales în tehnica Karamani, două foi, lînă. L = 321 cm, l = 130 cm.
- Fig. 5 „ZĂVASTRĂ” — inv. 967/8743, țesută „pînzește”, decor brodat. L = 600 cm, l = 55 cm.
- Fig. 6 „FOIȚĂ” — inv. 1033/8809, decor „năvădit”, lînă în bumbac. L = 190 cm, l = 38 cm.
- Fig. 7 „FAȚĂ DE PERNĂ” — inv. 832/8340, țesută în două ițe, decor ales, lînă. L = 76 cm, l = 45 cm.
- Fig. 8 „COVOR” — „ROȚIȚE PE NEGRU” — inv. 717/8493, ales în tehnica Karamani, lînă. L = 256 cm, l = 135 cm.
- Fig. 9 „COVOR” — „ROȚIȚE PE NEGRU” — inv. 783/9551, ales în tehnica Karamani, lînă și bumbac. L = 246 cm, l = 130 cm.
- Fig. 10 „COVOR” — „ROȚIȚE” — inv. 982/8758, ales în tehnica Karamani, două foi, lînă. L = 291 cm, l = 141 cm.
- Fig. 11 „COVOR” — „CHILIM” — „ROȚIȚE” — inv. 976/8752, ales în tehnica Karamani, două foi, lînă. L = 319 cm, l = 139 cm.

* La baza acestei prezentări stau campaniile de teren efectuate în anii 1973—1974—1975 împreună cu muzeograful Gheorghe Bulei și Adriana Boescu (1975) care au participat direct la formarea colecției de scoarțe a muzeului iar la lucrarea de față prin sugestii valoroase.

- Fig. 12 „COVOR“ — „ROATĂ“ — inv. 983/8759, ales în tehnica Karamani și „zimțuită“, lână. L = 255 cm, l = 127 cm.
- Fig. 13 „COVOR“ — inv. 785/8561, ales în tehnica „zimțuită“, lână. L = 257 cm, l = 138 cm.
- Fig. 14 „VELINȚĂ“ — „ROATĂ MARE“ — inv. 715/8491, ales în tehnica „zimțuită“, lână. L = 296 cm, l = 139 cm.
- Fig. 15 „COVOR“ — „LALEAUA“ — inv. 712/8438, ales în tehnica „zimțuită“, lână. L = 256 cm, l = 137 cm.
- Fig. 16 „COVOR“ — inv. 1051/8828, ales în tehnica Karamani și „zimțuită“, lână și cînepă. L = 265 cm, l = 126 cm.
- Fig. 17 „COVOR“ — inv. 778/8854, ales în tehnica „zimțuită“, lână. L = 308 cm, l = 144 cm.
- Fig. 18 „COVOR“ — „LEII“ — inv. 1084/9839, ales în tehnica „zimțuită“, lână, L = 353 cm, l = 134 cm.
- Fig. 19 „COVOR“ — „ORIENTALUL“ — inv. 718/8494, țesut în tehnica Karamani, și „zimțuită“, lână. L = 328 cm, l = 125 cm.
- Fig. 20 „COVOR“ — „MARCA ÎN ZI“ — inv. 716/8492, ales în tehnica „zimțuită“, lână în bumbac. L = 251 cm, l = 136 cm.

ÎNȚIUL SPECTACOL DE TEATRU ROMÂNESC ÎN AER LIBER

CONSTANTIN MANOLESCU

Spectacolul de teatru din 20 septembrie 1836, amintit de multe dintre istoriile de teatru mai vechi, nu a fost, evident, apreciat la justa lui valoare.

Apărută la Paris, în 1846 în două volume în octavo și cuprinzând această știre, *Le këroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, cartea călătorului francez Stanislas Bellanger este una din numeroasele relații de călătorie ale timpului. Ea își înscrie în titlu, denumirea românească a căruței de poștă reprodusă în tiparele ortografiei frațuzești; „*espèce de fourgon massif veritable arche de Noe*”¹, cum caracterizează căruța autorul, cu ușoara superioritate a occidentalului.

Un articol întrucitva tîrziu, din 1860 „Despre poște” publicat în „Revista Carpaților” (tom I, p 148) sesiza această tendință nejustificată — căruța de poștă românească nedeosebindu-se de căruța de poștă din apus — de a confunda „tehnic” călătoria în teritoriile românești cu cele făcute de aceiași călători în Asia și Africa². De exemplu o lucrare de epocă aparținînd lui D. de Bois Robert se numește „Nil et Danube, Souvenire d'un tourist en Egypt, Turquie, Crimé, Provinces Danubiennes” (! ?)

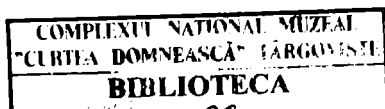
Este desigur evident această specie de „l'amertume” a marilor spirite ale vremii în fața confuziilor și pseudo-superiorității occidentale, de care nu scapă nici relația noastră de călătorie. Presupunem că acel conte B. din proza „Balta Albă” (1856) a lui Vasile Alecsandri să fie tocmai Stanislas Bellanger.

Deci, dacă luăm ca reper anul spectacolului țirgoviștean (1836), cartea se referă la evenimente situate în timp cu un deceniu mai înainte.

Gazda unde au poposit la Țirgoviște Stanislas Bellanger și Henri de Mondonville era un oarecare Bălănescu, personaj neîndentificat încă în arhivele locale, care adăpostea cordial în casa sa, aflată la 2 kilometri de oraș, pe tinerii intelectuali, dar și pe marile spirite ale vremii aflate în trecere prin oraș. (Pe o colonetă de marmură a sălii unde a avut loc petrecerea de după spectacol, Bellanger afirmă că ar fi văzut înscrise numele vizitatorilor: Jerome Spinder, romancier german, Kisselef (un

¹ Stanislas Bellanger, *Le këroutza. Voyage en Moldo-Valachie*, Paris, 1846 vol. II, p. 9.

² Apud Doina Curticăpeanu, *Vasile Alecsandri, prozator*, Editura „Minerva”, București, 1977, p. 156.

zgrafit de la biserica Sf. Voievozi amintește de vizita generalului rus la Tîrgoviște, la 24 iunie 1832, cu patru ani înainte)³, călătorul englez Wilkinson, H. Costa, compozitor italian, și nici mai mult nici mai puțin, Byron, marele poet și erou de la Missolonghi.

Se pare că timpul adîncise izolarea Tîrgoviștei, schimbarea capitalei lovind-o „în adîncul ființei sale“, după spusa lui Bellanger, călătorul francez abia clasificînd-o în rîndul satelor.

O imagine a Tîrgoviștei din aprilie a aceluiași an ne-o dă Ion Codru Drăgușanu : „*Pre cînd în toată România nu e o palmă de pămînt fără proprietar, în Tîrgoviște sînt sute de case cu curți, cu grădini în posesia cucuvelor...*“ În acel an se aflau în Tîrgoviște cîteva școli particulare, dintre care una cu siguranță franțuzească, în afara celei publice, școală în limba națională. Putem aminti cu siguranță și două biblioteci particulare, cea a lui Sache Poroișanu, identificată de noi după relatarea lui Ion Codru Drăgușan și alta a dascălului Mihalache Drăghiceanu, cu numeroase cărți de filozofie și romănuri franțuzești. (Putem presupune o bibliotecă și în casa lui Bălănescu, avînd în vedere că ea era un punct de incidență a multor intelectuali tineri ai epocii).

Sceptici la început, crezînd că organizînd acest spectacol — *primul spectacol românesc în aer liber* — numai pentru ei înșiși, tinerii intelectuali aflați în sejur mai îndelungat, în această Mîjină valahă, lipsită de spiritul rector a lui Negri, deschisă doar de sufletul larg al unui „moșnean“, cum îl caracterizează pe Bălănescu, Bellanger, pentru ei înșiși deci, cum și pentru animalele sălbatice ale pădurii“ *cu sentiment scenic mai dezvoltat decît la bună parte din oameni*“, organizatorii au surpriza unei largi participării a localnicilor și a unei explozii de entuziasm nemaivăzută toată „scena“ fiind inundată din toate părțile de flori, numele autorului piesei „Contrariile se atrag“ (*Les extremes se touchent*) fiind acalmat cu strigăte de bravo. „Nu i-aș fi crezut pe tîrgovișteni capabili de un asemenea entuziasm“, notează Bellanger. Nu ne este greu să ghicim și aici „surpriza“ occidentalului.

Tîrgoviștea nu era un perimetru oarecare al țării și cu toată decăderea ei, factorii de deplasare, de inovație culturală involuînd, dispărînd, ca să folosim terminologia unui autorizat cercetător al culturii românești, Alexandru Dușu, rămîn însă factorii activi de tradiție, un climat activ în care a fost posibilă și această receptare a unui fapt cultural unic și pentru istoria țării, dar mai ales apariția triumviratului poetic Heliade-Cirlova-Alexandrescu.

Amatori, organizînd spectacolul în aer liber, credeau că astfel au găsit terapeutica tracului, nemaivînd de suportat șuierăturile parterului, superioritatea lornetelor din staluri, nici capricioasele butade ale gazetelor.

Scena a fost improvizată nu departe de casa lui Bălănescu (aflată undeva în pădurea Priseaca probabil). Dacă s-ar fi aflat la Valea Voievozilor (Mahalaua de peste gîrlă) Bellanger ar fi reținut trecerea Ialomiței, în alt sat apropiat nu este posibil, dacă reținem distanța minimă față de oraș — 2 km. Avînd în vedere Harta austriacă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea configurația satelor era asemănătoare cu cea de azi, cu

³ Radu Gîglogovan, Mihai Oproiu, *Inscripții și însemnări din județul Dimbovița*, volumul I, Tîrgoviște, 1975, p. 169.

excepția unor sate care nu existau. O poiană aflată în pădure, organizată în trepte naturale ca un amfiteatru și „acoperită“ de frunziș a fost scena. Decorurile Operei din Paris — spune autorul relației de călătorie — n-ar fi putut imita atât de bine natura — Trei găuri de sobol unite într-una servea drept cușcă pentru suflerul trupei improvizate. Băncile erau trunchiuri de copac așezate simetric. Și ca iluzia sălii de spectacol să fie cât mai perfectă trupa confecționează din diferite flori de pădure o lustră, atîrînd-o de o salcie. Mișcările sălciei sub vînt lăsa să se strecoare prin plasa țesută de umbră fulgerări de lumină. O altă iluzie — cea a iluminării. Cabinele actorilor au fost amenajate în adîncul pădurii. Actorii aveau impresia că natura îi asculta într-atît încît dacă ar fi avut nevoie de o furtună, cerul n-ar fi întîrziat să se acopere de nori.

Afișul spectacolului lipit de brazii din împrejurimi avea următorul conținut : „Cu permisiunea domnului ispravnic/Trupa franco-vaială a lui Nicolaie Gretchi et companie/Va da astăzi prima reprezentare a / piesei „Contrariile se atrag“ / aforism francez într-un act / de domnul Teohari Glădescu (din Kersinov) / Această piesă va fi urmată de / un șupez / ce va înfrăți într-o singură noapte / șampanie / rom și punct / Spectacolul va începe la ora 5 fix / Tîrgoviște, 20 septembrie 1836, .

Piesa într-un act (16 scene) numită cum am văzut „aforism în stil franțuzesc“, se pare că a fost scrisă în proză în românește, de vreme ce traducătorii Henri de Mondonville și Stanislas Bellanger recunosc că „pentru a o supune regulilor prozodiei și ritmului (nu al celor franțuzești, ci al prozodiei și ritmului în general, n.n.) noi am forțat, alternînd puțin destule scene, extirpînd dialogul de culoarea sa locală și aceasta este o pierdere“.

Autorul Teohari Glădescu din Kersinov (Chișinău ?) căruia istoria noastră nu i-a reținut numele, era un tînar cult, care trăise 10 ani la Paris, fecund și ingenios, „ca un vodevilist francez“ (scrisesse deci mai multe piese de teatru) a ales un text abandonat. Piesa într-un act are 5 personaje bunicii și nepoții plus servitorul, necesitînd 5 interpreți. În caz că cele două personaje feminine au fost jucate „în travesti“ putem presupune că trupa francez-valahă era compusă din doi francezi : „Stanislas Bellanger și Henri de Mondonville și 3 români : autorul, Teohari Glădescu, Nicolae Gretchi — (Greci sau Greci(anu) și probabil gazda, acel încă enigmatic Bălănescu. (Regizorul trupei fiind probabil conducătorul ei, așa cum apare pe afiș, Nicolae Gretchi).

Piesa a fost însoțită de o uvertură în genul „lui Berlioz“, ceea ce presupune cîțiva muzicanți care au cooperat la reușita piesei. Presupunem desigur viori și instrumente de suflat. În Tîrgoviște se semnalează concerte de pian în 1821. Supoziția unei Mînjine valahe se susține credem cu tărie.

Date biografice pentru entuziaștii autori ai spectacolului de acum 140 de ani mai deținem pentru cei doi francezi.

Stanislas Bellanger era nepotul defunctului consul — la momentul sosirii — al Republicii Franceze la Iași și București (la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea) Louis Joseph Parant. Sosise la București către sfîrșitul anului 1835, ca să lichideze moștenirea consulului. Prelungindu-și șederea în Țara Românească va trăi evenimentul despre care vorbim și va strînge material pentru două prețioase „în

octavo" publicate la Paris la 1844 și 1846 : „Les étrangères à Paris" și respectiv „Le këroutza, voyage en Moldo-Valachie".

Henri de Mondonville, profesor și miniaturist se trăgea dintr-o familie burgundă și se refugiase în Țara Românească pe vremea lui Napoleon. La 10 mai 1842 se afla deja la București. Printre miniaturile care ne-au rămas de la el se numără portretele lui Dionisie Fotino și ale unuia dintre ctitorii teatrului românesc — și lucrul nu este de loc nesemnificativ, în spectacolul de la Tîrgoviște exercitîndu-se și influențe ale acestuia — Iancu Văcărescu. (E vorba de cunoscutul portret cu beretă al poetului). Versurile aparținînd lui Mondonville (ceea ce demonstrează calitățile literare ale acestuia, în afara piesei traduse despre care am vorbit în acest articol), îl caracterizează pe Iancu Văcărescu „*rival al lui Ovidiu și menehm al lui Epicur*" Mondonville se poate aroga în posteritate în afara etichetării pentru, să spunem, un articol de enciclopedie profesor și miniaturist și ca poet și actor.

După jucarea acestei piese cu aprobarea ispravnicului (prezidentul orașului era Mihalache Vlădescu⁵), a trebuit să se treacă la reprezentarea unei a două piese, de data asta într-una din sălile casei lui Bălănescu.

Printre spectatorii acestei neuitate piese reprezentate în aer liber s-ar fi putut afla : Răducanu Cornescu, prezidentul Judecătoriei. Dr. Johann Trangot Schobel, medicul ocrugului, Mihalache Drăghiceanu, de la Școala publică, Niță Alexandrescu, fratele poetului Gr. Alexandrescu, Sache Poroineanu, protectorul lui Ion Codru Drăgușanu, Polizache Panaiot, personalitate a orașului, amintit și de Pantazi Ghica în romanul „Un boem român" etc.

După spectacol Teohari Glădescu a exclamat : „*Nepoții noștri vor refuza să creadă. Ei vor lua acest curios eveniment după un episod mitologic. Îl vor cînta în proză și vers*"⁶.

În afara succintei prezentări a spectacolului ce reprezintă primul spectacol de teatru românesc modern la Tîrgoviște și întîiul spectacol de teatru modern românesc în aer liber, ne simțim datori spre viitor cu redarea vechiului înveliș românesc al piesei.

⁴ Ion Codru Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, ESPLA, București, 1956, p. 55.

⁵ Cleopatra Ionescu, Mihai Oproiu, *Tîrgoviștea în perioada regulamentară, în „Scripta Valachica"*, tom IV, Tîrgoviște, 1973, p. 251.

⁶ Stanislas Bellanger, *Op. cit.*, pp.

REVISTA „STELUȚA“, UNA DINTRE PUBLICAȚIILE DÎMBOVIȚENE

GLORIA-GABRIELA RADU

Destinul lui I. C. Vissarion a fost acela al unui om interesant și original, nu de rare ori plin de ciudățenii.

Născut în Costeștii Dîmboviței — moșie aparținînd, ca și altele învecinate, unor boieri Costești — scriitorul a crescut într-o familie numeroasă, care a cunoscut sărăcia și asprile vieții. Abia mult mai târziu, cînd scriitorul își va fi întemeiat propria familie, tatăl său va obține o slujbă mai bine plătită.

Admirabilă, la Vissarion, este pasiunea, încă din copilărie, pentru învățătură, pentru cultură. „Nici un copil în țara românească n-a dorit și n-a umblat să-nvețe carte ca mine. Eu am bătut pragul oamenilor mari, ca să mă bage-n școli“¹, scria el, prin 1916, referindu-se la demer-surile făcute la personalitățile culturale ale vremii (Delavrancea, Caragiale, Vlahuță), din păcate rămase fără rezultat pozitiv. Mai târziu, cu poznașă, dar falsă modestie, va afirma despre sine că „n-am învățat decît la Balta Mantii și în universitatea din casa și grădina mea“, și, tot atunci, se va considera „un scriitor-țăran, cum e Maxim Gorki în Rusia“.

Debutul literar al lui Vissarion se înscrie în anul 1899 (avea doar 16 ani), cînd publică prima lui carte „Draci și strigoi“, o suită de „legende“, cum singur o subintitulează. Din această perioadă datează apropierea lui de socialiști și participarea la reuniunile cercului socialist „România muncitoare“, legături ce se vor strînge mai mult între 1907—1909 și ale căror influențe se vor resimți de-a lungul întregii sale opere literare. De ziarul socialist „România muncitoare“ se leagă, de fapt, începuturile nuvelisticii sale. În biblioteca acestei publicații îi apare, în 1912, primul volum original, nuvela „Fără pâine“ și, în același an, nuvela „Mîrlanii“, nuvele în care se întrevede înrîurirea pe care au avut-o asupra lui Vissarion legăturile cu socialiștii.

Începe o epocă fecundă în creația lui Vissarion, în care apar volumele de nuvele „Nevestele lui moș Dorogan“ (1913), „Privighetoarea neagră“ (1916), piesa de teatru „Lupii“ și încercarea de roman „Răscu-lații“. Cu aceste lucrări, Vissarion se înscrie în prima generație de scrii-

---

¹ Vissarion, I. C., *Scrieri alese*, cu o prefață de Mihai Gafița, E.S.P.L.A., 1959.

tori care au formulat o critică severă cu ocazia descrierii marilor răscoale din 1907. Cu atât mai valoroasă este această critică, cu cât este făcută de pe poziții apropiate de cele ale mișcării muncitorești, Vissarion însuși fiind un participant activ la răscoale (ca țaran, nu ca scriitor) și trăind momente dramatice în timpul detenției sale în penitenciarul din Tirgoviște.

Opera lui Vissarion poate fi încadrată în curentul realist-critic și în cel răspândit de presa socialistă și muncitorească din epocă, care puneau în centrul lucrărilor lor descrierea lumii necăjite de la orașe și sate, surprinsă în scene cotidiene de un tragism emoționant. Paralel cu drama fundamentală a satului, cauzată de exploatare și de inegalitatea regimului, Vissarion a sondat și sufletele oamenilor simpli, pentru a analiza necazurile și durerile lor, cu o gingășie care dezvăluie receptivitatea scriitorului.

Spirit inventiv și în permanentă febră creatoare, Vissarion a fost și un apreciat colaborator la publicațiile vremii, cu deosebire apărând în coloanele presei socialiste și muncitorești. Despre colaborările în paginile „României muncitoare”, scriitorul Ion Pas arăta că : „România muncitoare” a publicat în foileton „cîteva zguduitoare tablouri care înfățișau episoade din răscoala de la 1907 scrise de Visarion, scriitorul-țaran, originar din Costești, fostul județ Dîmbovița, care luase parte la răscoală și fusese arestat, la un moment dat fiind amenințat chiar cu împușcarea. Venea la București cu traista plină de manuscrise înfățișînd viața de obidă a țăranilor”².

Scriitorul a redactat o publicație permanentă, „Steluța”, avînd ca subtitlu „revistă literară, științifică și sociologică”, care, deși a avut o existență scurtă (1 mai 1932 — martie-aprilie 1933), a constituit un moment remarcabil în dezvoltarea presei românești în perioada de dinaintea celui de al doilea război mondial.

Cu atât mai meritorie este activitatea de redactor a lui Vissarion, cu cât scriitorul întâmpina serioase dificultăți și lipsuri materiale în editarea revistei, fiind obligat să solicite sprijinul cititorilor pentru ca publicația să poată apărea lunar, așa cum își propusese directorul ei.

Se întîlnesc, aproape în fiecare număr al revistei, astfel de apeluri : „Cine a cetit numerele din Steluța, să ne facă abonați și să ne trimeată listă de ei”³ ; „Steluța nu e sprijinită de nici un partid politic și de nici un om politic. Bunii români s'o sprijine”⁴ ; „Cine a cetit Steluța să stăruie de prieteni să se aboneze”⁵.

Dacă numărul inaugural al revistei este scris în întregime de Vissarion, celelalte beneficiază de colaborarea literară a unor nume prestigioase ca : scriitorul Gala Galaction, poetul Al. T. Stamatiad, sau a altora, mai puțin reținuți de istoria literară : C. I. Sorescu-Poroinca, Nicu Nedelcu (poetul-adolescent în care Vissarion își punea mari speranțe), Vasile Militaru, Gh. Tudor-Covăsînți și alții, care și-au pus modestele condeie în slujba alinării suferințelor celor sărmani și nedreptațiți.

² Pas, Ion, *Cartea despre vremuri multe*, E.P.L., 1963, p. 59.

³ *Steluța*, an. I, nr. 2, 1 iunie 1932.

⁴ *Steluța*, an. I, nr. 4, 1 aug. 1932.

⁵ Vissarion, I. C., *Către cititoare și cititori*, *Steluța*, an. I, nr. 5, 1 sept. 1932.

ANUL I Nr. 1

Prețul 7 Lei

1 MAI 1932

STELUȚA

Revistă literară, științifică și sociologică

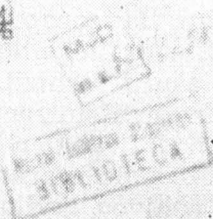
Director: I. C. VISSARION

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA CAL. GRIVITEI, 107 - BUCUREȘTI II TIPOGRAFIA „ISVORUL”	APARE LUNAR	ABONAMENTE: Pe 1 an Lei 100 Pe 6 luni „ 60 Pe 3 „ „ 30
Corespondența să se trimeadă: I. C. Vissarion, în gara Titu sau com. Cestești-Vale Jud. Dâmbovița, prin gara Titu		

SUMARUL:

1. Către cetiltoare și cetitori
2. Datoria (nouă)
3. Cântec de Dragoste
4. Un vis ciudat
5. Mama moldoveancă de peste Nistru
6. Alt vis ciudat
7. Descântec de dragoste
8. Legea vieții
9. Boul lui Dumnezeu
10. Pagini de Paște
11. Q invenție: Motorul „Steluța”
12. Redacționale

REDAȚIA ȘI
 TIPOGRAFIA „ISVORUL”, AL. ALEXANDRU, CAL. GRIVITEI NR. 107
 1932

Însă contribuția cea mai însemnată o are Vissarion care, fie că publică poezii, schițe, propuneri de invenții, articole de politică internă și externă, este prezent în mai toate paginile revistei.

Se remarcă la scriitor tendința de a investiga cele mai diverse probleme, din domenii de activitate variate : literatură, știință și tehnică, sociologie, etc.

În primul număr al publicației scriitorul face o profesiune de credință cititoarelor și cititorilor : „Am voit să spui ce simt că e frumos, ce judec că e drept, ce’nțeleg că e adevărat și ce observ că poate fi fapt nou și de folos tutuor. Am voit să văz oamenii înțelegi ei între ei, plini de îngăduință și de milă, plini de iertare, ca să-și dea sprijin în viață, cu o inimă de frate sincer, de adevărat îndrăgostit. Am voit să nu mai fie dușmănie și vrajbă între oameni ; lupte economice și războaie între popoare ; foamete și molime de boli, care să producă suferințe și moarte. (. . . . .) Dar eu n’am vrut și nu vreau decât desrobirea oamenilor de către oameni, buna lor stare, înțelegerea lor frățască, o viațuire perfectă. Și dacă fac acum efortul acesta, scot revista aceasta, vechile mele gânduri voesc să le pui în circulație publică, să le spui lumii, să fac pe oameni să le simtă, să le gândească și ei și să le întrupăm cu fapte cu toți“⁶.

Numărul 2 al revistei începe cu un apel adresat cititorilor : „Punem în mâinile dv. o publicațiune a unui grup de oameni pe care, meschinăriile și perspectivele oferite de partidele politice i-au lăsat reci ; o mână de visători, cari au văzut interesele neamului dincolo de interesele lor personale, de nepotismul și fripturismul care ne-a adus la starea nenorocită de astăzi. (. . . . .) De aceia am hotărît că această publicație să reprezinte glasul celor ce suferă. Pentru asta cerem sprijinul Dv. neprecupețit, cerem adesiunile Dv. la mișcarea noastră de însănătoșire morală și socială“⁷.

O parte a publicației este compusă din articole care dezbat probleme de politică internă și externă. Astfel, despre politică Vissarion scrie : „Atât de mult s’a identificat cuvîntul *politică* cu *hoție*, încît pot fi întrebuințate unul în locul altuia, cu o nuanță de înțeles, că *hoț* înseamnă hoț mărunț, găinar, escroc, pungaș, delapidator, care fură dela unul sau dela câțiva, iar *politician*, înseamnă hoț mare, hoț superior, care fură milioane dela milioane de victime !“⁸. Scriitorul se referă, în cuprinsul articolului, la corupția politicianilor, la neomenia și necinstea lor, la mașinațiile și ilegalitățile pe care le practică. Mai mult chiar, autorul face un aspru rechizitoriu politicianilor pentru că : „...faceți agenți electorali din foștii infractori, din foștii feciori de bogătași, care și-au tocat averile în destrăbălări, și vor să și le refacă prin politică“⁹. Scriitorul își asumă riscul de a arăta adevărata față a lucrurilor, manifestîndu-și, fără nici un echivoc, indignarea pentru situația deplorabilă în care se află poporul sub o astfel de ocîrmuire. „Tot așa și efectele politice de acum, nu se mai pot acoperi cu nici un fel de vorbe, chiar, rostite de cel mai mare arător. Efectele le simțim acuma cu toții, ne ustură al focului pe

⁶ *Steluța*, an. I, nr. 1, 1 mai 1932.

⁷ *Steluța*, an. I, nr. 2, 1 iunie 1932.

⁸ Vissarion, I. C., *Despre politică*, *Steluța*, an. I, nr. 2, 1 iunie 1932.

⁹ *Ibidem*.

toți și ori cât „piper și miroase“ ori pune cei de azi, cele ce ni se fac și ni se dau, nu se mai pot înghiți“¹⁰.

Caracteristic pentru mentalitatea lui Vissarion despre politică este următorul răspuns, pe care i-l dă prietenului Gala Galaction, la scrisoarea plină de sfaturi de a nu se amesteca în „tărâțele“ politicii : „Sfatul acesta mi l-ai dat de mult și te-am ascultat atâta vreme, mai cu seamă că, dacă am suferit pe lume băătăi, ocări, înjosiri și sărăcie, apoi numai din partea celor cari au făcut politică și care vedeau în acțiunea mea prăbușirea situațiilor lor, mi-au venit toate acestea. Și dacă m'apuc iarăși *să judec stările noastre sociale și să lupt pentru a le putea schimba în mai bine*, să fac adică *politică* — cum s'a obișnuit a se arăta printr-un cuvânt activitățile de felul acesta — nu înseamnă că am uitat lanțurile, pumnii și suferințele d'atunci din 1907 și că mi-ar trebui o nouă reedificare a lor ca să-mi aduc aminte. Nu am uitat nimic, căci suferințele se scriu nu numai pe trupul vârgat cu vânătași și cu brasde colorate cu sânge, ci se scriu parcă și undeva în masa extrem de fluidă și imponderabilă a sufletului. Dar vremea de-acum e *vreme grozavă*, când se cere iar oameni de sacrificiu, iar martiri, iar eroi“¹¹.

În problema războaielor Vissarion emite opinii asemănătoare celor ale membrilor mișcării socialiste din România : „*Războiul este o luptă*, iar o luptă sau un război poate avea mai multe forme. Lupta între armate, când se fac mii de ucideri și de șchilodiri, se numește *război* ; lupta între diplomații șireți, când pun în joc armate de gânduri și de vorbărie, se numește *război diplomatic* ; lupta între diferiții oameni de bancă, asociați ca diplomații politici, se numește *război economic*. (...) *Diplomații* popoarelor și *capitaliștii* din bănci își fac de lucru : se luptă cu armatele de gânduri și de vorbe șirete unii cu alții, cu jocurile și cu loviturile lor de *Bursă*, cu fel de fel de tratate și convenții ascunse — acum cu *pactele de... neagresiune* — pînă ce reușesc să încurce lumea în așa fel, că *războiul* propriu zis, adică cel cu armate, se impune vrînd ne vrînd ca o condiție de viață. Cele ce le-au *încurcat* aceștia, cu șoptirile și cu uneltirile lor viclene, trebuie ca *tunul*, cu glasul lui de tunet, să întărească ori să distrugă“¹².

Și nu putem epuiza acest subiect, fără a pomeni preocupările scriitorului legate de știință și tehnică.

Temperament iscoditor, cu o permanentă dorință de a scruta cele mai variate ramuri de activitate, Vissarion este un vizionar, în sensul pozitiv al cuvîntului, cercetările sale vizînd inovații — atunci de domeniul fantasticului, astăzi pe deplin realizabile.

Proiectul său pentru „Motorul Steluța“, ca și alte propuneri de proiecte, urmăresc ca „o parte foarte însemnată din marea și multa energie, ce se află răspîndită în mediul nostru înconjurător, (să) se poate prinde sau capta, și să se redea apoi sub formă de energie stăpînită, sub formă de *energie mecanică*, bună de folosit la orice. (...) O nouă eră trebuie să nceapă pentru pămînt, și nu prin revoluții, nu prin războaie, ca pînă aci — manifestări ale sălbăticiirii printr'o *revoluție științifică*, adică printr'o aplicație nouă a forțelor din Natură. Vreau ca *transforma-*

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Vissarion, I. C., *Nepotrivire de vremuri*, Steluța, an. I, nr. 4, 1 aug. 1932.

¹² Vissarion, I. C. *Datoriile de război*, Steluța, an. I, nr. 7, 1 noiembrie 1932.

toarele de energie naturală, să ia forța valurilor și s'o redea ca mișcare mecanică regulată, ori ca energie electrică. Vreau ca luntrile și vapoarele să-și ia o parte din energia de mers din energia valurilor. Vreau ca palate plutitoare (avioane, n.n.) să roiască prin vădudh cu energie luată de acolo de pe unde plutesc. Vreau ca dela malul mărilor, sute de kilometri pe uscat, energia electrică să fie dată de apa mărilor. Vreau ca vânturile să fie puse la plug să are, să'ncălzească casele, să schimbe chiar clima¹³.

După numai 12 numere, inevitabila întrerupere a apariției Steluței îl umple pe Vissarion de amărăciune, fără însă a-l face să-și piardă nădejdea într-o eventuală retipărire, așa cum reiese din scrisoarea adresată, la 27 iulie 1933, unei prietene aflată în călătorie în S.U.A. : „Steluța mea s'a stins... Abonații n'au plătit-o ; dar n'am pierdut speranța s'o înviez...¹⁴.

Dacă, la vremea când a scris despre năzuințele sale, Vissarion era socotit un „simplu visător“¹⁵, astăzi el poate fi considerat, pe drept cuvânt, un precursor al revoluției tehnico-științifice. Și trebuie subliniat faptul că toate căutările lui Vissarion sînt închinete nu profitului material personal, ci — așa cum însuși scria — OMULUI, bunăstării lui.

„Am urmărit forțele naturei și ele s'au lăsat înțelese și prinse ; vreau să le dau oamenilor, ca să nu mai moară de foame, și să nu mai aibă motive să facă revoluții și răboaie. Vreau pacea pe pămînt și între oameni buna înfrățire“¹⁶.

BIBLIOGRAFIE

1. Vissarion, I. C., *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1959.
2. Pas, Ion, *Cartea despre vremuri multe*, E.P.L., 1963.
3. *Steluța*, an. I, nr. : 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 din 1932 ; an. II, nr. : 9—10, 11—12 din 1933.

¹³ Vissarion, I. C., *Puteri noi, uriașe*, Steluța, an. II, nr. 9—10, ian.-febr. 1933.

¹⁴ Scrisoare aflată în colecția de manuscrise a Bibliotecii Muzeului județean Dimbovița (ms. 170, c.v. 145, inv. gen. 1716).

¹⁵ Vissarion, I. C., *Puteri noi, uriașe*, Steluța, an. II, nr. 9—10, ian.-febr. 1933.

¹⁶ *Ibidem*.

CONSIDERAȚII ASUPRA ȘCOLILOR ȘI CURSURILOR ȚĂRĂNEȘTI DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

VICTOR PETRESCU

La începutul sec. al XX-lea, România se găsea în plin proces de dezvoltare capitalistă, industria se dezvoltase ca și agricultura, mijloacele de transport, comerțul intern și extern de altfel. Acestea impun tot mai imperios creerea unor instituții noi, care pun bazele statului român modern.

Dezvoltarea agriculturii pe calea capitalistă, are loc în condițiile menținerii unor importante rămășițe feudale, a lipsei unei baze tehnico-materiale necesară, ceea ce face ca ritmul să fie lent, deși după răscoala din 1907 și mai ales după primul război mondial, o parte a pământului trece în proprietatea țărănească prin reforma agrară din 1921. Aceasta a fost făcută „de sus în jos“, adîncind diferențierile din sînul țărănimii, ducînd la creșterea exploatării.

Agricultura continuă, la începutul secolului XX, să fie principala ramură a economiei naționale, sporirea exportului de mărfuri agricole impunînd o modernizare a lucrărilor pentru ca beneficiile obținute să fie din ce în ce mai mari.

Introducerea mecanizării, a unor metode de lucrare rațională a pămîntului, au impus necesitatea pregătirii cadrelor capabile să facă față acestor cerințe, a pregătirii țărănimii noastre în general, care în marea majoritate era analfabetă, sau poseda o instrucție primară.

Încă din anul 1927 D. Gusti sublinia faptul că „școlile țărănești sînt chemate să contribuie la silințele de educația populară într-o țară de săteni“¹.

Este de subliniat faptul, că răspîndirea culturii în păturile cele mai adînci, duce la „luminarea“ poporului, cheamă la viață nouă elementele ce formau atunci temelia țării.

Asistăm deci după primul război mondial la o activitate culturală intensă, manifestată atît oficial, din motivele sus amintite, cît și extra oficial datorită unor intelectuali însuflețiți de dragostea pentru poporul obidit, care concep, asemeni reprezentanților Școlii ardelene, transformarea nației române, într-un popor mîndru de trecutul său, cutezător în drepturile și idealurile sale.

---

¹ D. Gusti, *Ciclu de conferințe „Politica culturii“*, ținut la Institutul social român.

În aceste condiții are loc reorganizarea învățămîntului agricol. Tinerii absolvenți ai școlilor cu profil agricol erau puțini, iar la întoarcerea în satul natal, nu puteau să-și pună în aplicare cele învățate, izbindu-se de un anumit tradiționalism în efectuarea lucrărilor agricole.

S-a ivit necesitatea ca „țărănimea matură, care participa efectiv la lucrările agricole, să capete cunoștințe practice, fondate pe baze științifice, să-și lărgască orizontul cultural, deoarece cultura este o nevoie esențială pentru traiul și propășirea statului modern ; ea pune în valoare bogățiile unui popor ; ea cercetează condițiile cele mai prielnice de trai ale lor ; face să se înfrupte un popor la mersul înainte al civilizației ; ea îi dă locul ce merită în mijlocul celorlalte popoare”².

Se exagera rolul culturii în această operă de ridicare a statului, fără a se analiza cauzele de ordin economic care generează starea mizerabilă, materială și spirituală, în care se afla țărănimea noastră.

Pe aceste premise ia ființă prima școală țărănească din România, deschisă în 1933 la Sighet, sub auspiciile Astrei. Tot prestigioasa asociație culturală ardeleană mai înființează în perioada care urmează încă cîteva școli în Transilvania, un model de organizare fiind cea înființată la Brașov.

În concepția organizatorilor aceasta era o școală nu neapărat de cunoștințe teoretice, ci de cunoștințe pentru viață, cu caracter covârșitor practic.

Pentru început cursurile au avut durata de o lună fiecare, aceste școli trebuind a se adapta împrejurărilor locale, necunoscînd un program unitar, cei care le frecventau fiind însuflețiți de deviza „Luminează-te și vei fi”.

Exemplul acestor școli este urmat de multe cămine culturale care organizează la rîndul lor, iarna mai ales, cursuri cu țaranii și țărăncile satului. Ele concep aceste cursuri pentru lărgirea orizontului sătesc de spiritualitate și practicitate, din mediul de trai imediat înconjurător.

Inițiativa și-a găsit ecou și în județul nostru, unde asociațiile culturale care luaseră ființă (cele de la Cîndești, Buciumeni, Brănești, de exemplu) duc o bogată activitate de culturalizare.

Pentru a ilustra cele spuse, ne-am propus să trecem în revistă cursurile țărănești organizate de căminele culturale din județul Dîmbovița între cele două războaie mondiale.

Au funcționat în perioada amintită, în județ, un număr de 8 cursuri țărănești, pe lângă căminele culturale din comunele : Bilciurești, Cătunu, Cojasca, Cornești, Dragodana, Ionești, Pătroaia, Săcuieni, (cu secție separată pentru femei).

La aceste cursuri au participat un număr de 236 țărani și 47 țărance, un număr foarte mare de țărani frecventîndu-le cu intermitente. Au fost audiate un număr de 153 lecții, numărul celor practice fiind de 94.

Corpul didactic al cursurilor era compus din 21 de persoane (11 învățători, 1 profesor, 1 orator, 5 agronomi și 3 din alte categorii)³.

Pornindu-se de la studierea mentalității omului local, efectuată de conducătorul căminului cultural și de alți intelectuali din comună, s-a

² Ibidem.

³ *Cursurile și școlile țărănești organizate de Fundație (1938—1939).*

trecut la întocmirea programei cursurilor. Acestea au fost concepute ca o formă simplă, puțin pretențioasă, prin care adultului țăran să-i fie transmise cunoștințe noi despre lume și viață. Trebuiau să se inspire din realitățile satului respectiv, vizînd în ultimă instanță formarea sufletească a țăranului.

În programul de lucru al cursurilor țăărănești organizate de căminul cultural „Lumina poporului” Bilciurești (care au durat de la 15 ianuarie pînă la 31 martie 1939) acest deziderat era formulat astfel : „lecțiunile unei școli pentru țăărani nu trebuie copiate de aiurea, ci trebuie văzute ceea ce interesează pe țăărani din regiunea unde e școala, o lecție trebuind să privească nevoile țăaranului de acolo și nu din altă parte, ca să fie de folos atunci cînd e predată”⁴.

Din programele școlare ale cursurilor, spicuim : teme de istorie (Tudor Vladimirescu, Unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul, Din istoricul eroicelor lupte pentru independența țării), fizică (Cum se capătă electricitatea ? Electricitatea atmosferică — fulger, trăsnet ; Folioasele mașinii în agricultură, Cum se formează roua, ploaia, zăpada), de geografie (Apele României), de științele naturii (Aerul și atmosfera, Regiunile țării și bogățiile lor, Explicația vînturilor, Circulația apei în natură cu aplicații la agricultură), de matematică (Adunarea și scăderea numerelor întregi), de limbă (să vorbim și să știm românește), de igienă (Cum luptă organismul cu microbii ; Cine învinge ? Higiena satului, Corpul omenesc), de educație și etică cetățenească (Eroismul în viață : viața este o luptă cu greutățile ei, Respectul față de cei mai mari, de bătrîni ; Minia, ura și răzbunarea înjosesc omul ; Judecarea omului după fapte nu după vorbe).

Bineînțeles predarea lecțiilor era legată de realitatea concretă a satului, de preocupările locuitorilor lui : (cultura rațională a pomilor fructiferi ; importanța îngrășămintelor în agricultură ; evitarea incendiilor în gospodărie ; cultura porumbului și îngrășămintele terenului ; ordinea de însămînțare a plantelor ; plantele medicinale, pentru a nu enumera decît cîteva dintre ele). Se făceau lecturi din revista „Albina” care să ilustreze cele discutate.

Aceste lecții erau completate cu un program de demonstrații practice făcute fie în gospodărie individuale, fie pe lotul agricol, în comunele unde exista un asemenea lot (la Bilciurești). S-a arătat practic, printre altele, cum se amenajează răsadnițe pentru cultura zarzavaturii, cum se construiește o platformă de gunoi, cum se altoiesc pomii, cum se cultivă rațional porumbul.

Unele cămine (ca cel de la Biulciurești) aveau ateliere de lucrări manuale din lemn, unde o parte din săteni lucrau sub îndrumarea calificată diverse obiecte de uz gospodăresc.

Durata cursurilor organizate a fost următoarea : Bilciurești, (15 ianuarie — 31 martie 1939) ; Dragodana (18 februarie — 10 martie) ; Săcuieni (1 februarie — 17 martie) ; Cătunu (15 februarie — 15 martie 1939) ; Ionești (29 ianuarie — 5 martie) ; Cornești (24 ianuarie — 18 martie) ; Pătroaia (3 decembrie 1938 — 25 februarie 1939) ; Cojasca (16 februarie — 15 martie 1939).

⁴ *Ibidem*.

Din cauza evenimentelor interne și externe din primăvara anului 1939, cursurile au avut o perioadă foarte scurtă.

Necesitatea și utilitatea acestora este precizată în raportul de închidere a cursurilor școlii țărănești de la Bilciurești : „școala ne-a format definitiv convingerea, prin rezultatele care le-a dat, precum și prin numărul cel mare de săteni care participă, că este cea mai fructuoasă, cea mai reală și cea mai de folos organizare în viața unui sat. Numai prin această activitate se resimte în sat un nou suflu de viață în care fiecare sătean își deschide sufletul și mintea”⁵.

Se sublinia în continuare faptul că, prin școala țărănească se va schimba în întregime, dar treptat, de la an la an, viața săteanului, tot ceea ce e rău în gospodărie.

Ideea este greșită deoarece prin schimbări în patrimoniul spiritual, fără mutații valorice radicale în existența țărănimii, mai ales de ordin economic, opera de ridicare a satului, care se vroia o operă de „luminare” nu este posibilă.

După cum s-a văzut, culturalizarea vieții satului, acumulările cantitative obținute, au ridicat gradul de conștiință al maselor făcând să se ascuță lupta de clasă.

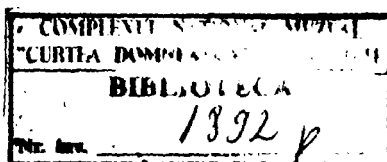
Școlile țărănești au fost astfel o contribuție a unei părți a intelectualității române, cu vederi progresiste, care au crezut, în fluxul de gânduri și sentimente, între cei ce conduc lupta poporului pentru dreptate și libertate și cei mulți care sînt cei ce o cîștigă pînă la urmă⁶.

De peste trei decenii, poporul nostru, strîns unit în jurul partidului obține noi și noi victorii în nobila operă de edificare a unei noi societăți, — societatea socialistă multilateral dezvoltată, — care oferă posibilități largi de afirmare fiecărui individ al ei. În viața satelor țării, au loc prefaceri adînci, (dezvoltarea unei agriculturi intensive, de înalt randament), care antrenează profunde schimbări de ordin spiritual. Învățămîntul agrotehnic, universitatea cultural-științifică, multitudinea acțiunilor cultural-educative ce se întreprind, mijloacele mas-media de răspîndire a științei și culturii), sînt numai cîteva din mijloacele puse la dispoziția locuitorilor satelor pentru dezvoltarea multilaterală a personalității umane.

⁵ *Ibidem.*

⁶ George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Ed. științifică, București, 1969, p. 319.

30 DE ANI DE LA MOARTEA ELENEI VĂCARESCU

1892 p.
436

ARTA DE ORATOR A ELENEI VĂCĂRESCU (I)

ALEXANDRINA ANDRONESCU

În 1906 Adolphe Brisson înființează la Paris — într-o perioadă cînd saloanele literare ale Franței încep să dea semne de oboseală și într-un fel să dispară — faimoasa tribună „L'Université des Annales“, printre ai cărei membri fondatori se numără și Elena Văcărescu.

Pentru „ca arta cuvîntului să nu dispară în societatea franceză“¹ talentata conferențiară își desfășoară activitatea de orator timp de aproape patru decenii în compania unor nume celebre, Anatole France, Loti, Maeterlinck, Paul Valéry, Giraudoux și Maurois.

Mai tîrziu, în 1913 Elena Văcărescu înființează și patronează la București, „Cercul Analelor“ — societate de conferințe — în cadrul căreia vor activa cu mult succes N. Iorga, D. Gusti, O. Goga, Cincinat Pavelescu, și alții.

În lucrarea de față ne vom ocupa numai de o parte din conferințele sale, am putea spune cele mai reprezentative, deși, importante sînt toate, aducînd în prim plan prin vocea pentru noi numai scrisă a Elenei Văcărescu, personaje din istoria patriei, apoi cîntecul și sufletul poporului român, personalități ale culturii și literaturii românești.

Româncă prin naștere și prin credință, deși trăiește mai bine de jumătate din viață la Paris, Elena Văcărescu nu-și uită nici o clipă obirșia și în acest sens, pe lîngă faptul că face cunoscut peste hotare farmecul poeziei populare românești prin nenumărate volume de poezii scrise în limba franceză, încîntă auditoriul conferințelor sale cu expuneri ce privesc originea și frumusețea creațiilor populare.

Ajutată de o cultură bine cimentată, cît și de dragostea și dorul de țară, Elena Văcărescu aduce în fața auditoriului, în primul rînd pe mesagerul acestei arte „lăutarul“, punîndu-l să joace și să cînte așa cum a învățat de la strămoșii săi; apoi cîntecul popular, doina, cu o varietate de subiecte ce oglindesc dureri, crezuri, doruri, o întregă gamă de sentimente.

Mai întîi, în conferința sa intitulată „LES LAOUTARS DE LA DIMBOVITZA“ (Lăutarii din Dimbovița), după ce îl prezintă pe lăutar „un chanteur, ou plutôt un joueur de violon et de flûte“², („un rapsod

¹ Văcărescu, Elena, *Le roman de ma vie*, p. 100.

² Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l'Université des Annales*, no. III, 15 janvier, 1938.

sau mai degrabă un cîntăreț din vioară și din fluier“), Elena Văcărescu face o geografie a județului Dimbovița cu ruinurile și turnul fostei capitale a Țării Românești, de unde își trage obîrșia eroul său popular.

Și mai mult decît atît, cîntecele Rapsodului sînt auzite pe străzile Marocului, în Japonia, în China, în Brazilia. Astfel încă de la nașterea sa Rapsodul „își ia bastonul de pelerin, își părăsește patria“ și călătorește făcînd înconjurul lumii. Căci Rapsodul „nu este al tinereții mele“ așa cum spune Elena Văcărescu, el dăinuie dintotdeauna în durerile și simțirile poporului.

Crearea acestui volum de poezii în limba franceză tocmai pentru a fi cunoscut pe toate meridianele lumii, apare încă din tinerețea poetei după ce scrisese „Chantes d'Aurore“ de unde se degajă o întreagă filozofie a Rapsodului Dimboviței.

Imaginînd poporul român ce trăiește într-o perfectă înțelegere cu izvoarele, cu pădurile, cu florile și animalele, un popor ce știe să iubească, dar să și muncească, să plîngă, dar să și rîdă, ascultînd cîntecele și poveștile sale, Elena Văcărescu îndeamnă citirea cu ușurință a Rapsodului Dimboviței.

Iată cum definește conferențiera cîntecul popular: „Humain par excellence Le chant du rhapsode dit des choses élémentaires... les joies de la maternité et ses angoisses, le charme archaïque des travaux, la gloire du soleil et le sourire de la lune... Il évoque surtout la noble grandeur de la mort et la sagesse d'accepter le destin. Et tout cela est dit d'un ton absolument inimitable... qui trouve aussitôt le chemin des coeurs“³. („Uman prin excelență Cîntecul rapsodului spune lucruri elementare... bucuriile maternității și spaimile ei, farmecul arhaic al muncii, triumful soarelui și zîmbetul lunii... El evocă mai ales nobila grandoare a morții și înțelepciunea de a accepta destinul. Și toate acestea sînt spuse cu un ton imposibil de imitat... care găsește totodată drumul spre inimi“.

Elena Văcărescu ne prezintă în continuare decorul natural al cîntecelor și dansurilor populare în mijlocul cărora domnește țiganul lăutar. Și în această ambianță dansatorii improvizează însoțiți de ritmul îndrăcit sau agale al muzicii. „Dorul“ își are locul în cele mai variate manifestări ale muzicii populare și mai ales în doină. Bătrînii sînt cei mai buni cunoscători de legende și doine, basme și cîntece de vitejie.

Elena Văcărescu își populează conferința nu numai cu teorie și personaje ale acestei minunate arte, dar și cu versurile sale desprinse din volumul „Les Chants de la Dimbovitza“ și în fața acestor teribile creații mesagera artei populare rămîne mută, cuprinsă de admirație, de dragostea și dorul față de tot ce e românesc și legat de acest pămînt.

Printre personaje o găsim pe Ileana fata de la munte sau de la șes, Ileana cu părul de aur împletit în coade, fata cu furca în brîu, sau pe Floarea fata cu forme plinuțe prinse în fuste colorate și țesute cu fir de aur, cu iia sa cu mîneci largi cusute cu arnici roșu specifice costumului popular românesc. Floarea vorbește puțin, dar prin gesturi și cîntec exprimă totul.

³ *Ibidem*.

Și din nou conferința Elenei Văcărescu este întreruptă de poezii din volumul „Les Chants de la Dîmbovitza” — „Les laoutars” (Lăutarii) și „L'Adieu” (Rămas bun).

Întîlnim apoi în expunerea conferențierei țărani călare îmbrăcați în ițari și cojocole, purtînd pe cap căciuli de oaie, traversînd munții și cuprinzînd cîmpiile.

Foarte important pentru conferențiară Elena Văcărescu, tocmai pentru că româncă fiind, a trăit departe de țară și totuși aproape, este conferința „*Les forces spirituelles de la Roumanie*”.

Mai întîi face o scurtă geografie a țării dragi, legată de istoria poporului; Carpații — vechii Carpi ai tracilor, Dunărea și Marea Neagră altădată Pontul Euxin. Granița de răsărit este puternic bîntuită de zăpezi, primăverile sînt rapide și foarte parfumate, verile sînt zdrobitoare, toamnele lungi și luminoase.

Apoi vorbește de originea latină a românului — ce aparține „unei rase îndrăgostite de lumină”... „La clarté de la Roumanie pose dans l'âme de ses habitants une tendre sérénité et leur conseil d'être immuables et forts comme elle”⁴. („Lumina României pune în sufletul locuitorilor săi o tîndră seninătate și sfatul de a fi neschimbător și puternic ca ea”).

Citîndu-l pe André Beaunier amintește de locurile sălbatice și peisajele grațioase din România. Într-adevăr Elena Văcărescu spune că peisajele din țara sa sînt sălbatice, dar cîmpiile sînt pline de soare, de flori, porumbul cu plete de aur, fîntîile cu ape limpezi, crestele munților cu zăpezi strălucitoare.

Pădurile României par a fi nemărginite, Transilvania este o adevărată imensitate de păduri, Bucovina la fel. În Țara Românească și în Moldova pădurile magnifice sînt mărginite de lanuri verzi de griu care urcă misterios spre cer. Comparîndu-le cu cele ale Occidentului, Elena Văcărescu spune că pădurile României sînt pline de soare și lumină: „Les forêts de la Roumanie sont des forêts claires. L'angoisse n'y entre pas, ni les gnomes de la Forêts Noire”⁵. („Pădurile din România sînt păduri luminoase. Spaîma nu ăre loc aici, nici spiridușii din Pădurile Negre”).

Dunărea este mîndră că a făcut cunoștință cu spiritul roman prin Ovidiu sau împăratul Traian.

În pămîntul Dobrogei ea își seamănă lacurile, cele mai liniștite din lume. Și ca într-un vers al lui Hérédia, la un țipăt delta își arată adevărata frumusețe :

„Illuminant le ciel d'un vol de pierreries”⁶.

„Illuminînd cerul de un zbor de pietre prețioase”. (cu sensul de păsări prețioase). „Păsările formează un fel de parasol multicolor”...

Litoralul oferă Elenei Văcărescu amintiri duioase, dar și dureroase ale Pontului Euxin, aici unde Homer „ar fi putut să-și lase amprenta picioarelor goale, și unde sirenele ar fi putut cînta aceste stînci, argintii ca și ele”...

⁴ Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l'Université des Annales*, no. 20, 5 octobre 1932.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

După descrierea acestor frumuseți, după ce Elena Văcărescu face pe scurt istoria Evului Mediu cu influențe romane ale acestui pământ, apoi cu forța spirituală venită din Bizanțul creștin, cu slavii pe de o parte și turcii pe de altă parte, conferințara se oprește mai îndelung asupra titanilor acestui neam, asupra eroilor care au fost Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul.

Citindu-l pe Iorga, Elena Văcărescu își imaginează o plimbare pe ruinurile palatului domnesc de la Tirgoviște și întâlnindu-l pe bravul voievod Mihai îl descrie astfel : „...il a la barbe ronde et dures, les épaules carrées, la démarche décidée, la voix rauque”⁷ (...el are barba rotunjită și dură, cu umerii lați, mersul hotărât, vocea aspră). Cîntă vitejiile domnitorului, îndirjirea și înțelepciunea sa.

Conferința Elenei Văcărescu este ușor înfrumusețată de intercalarea de poezii proprii extrase din columnul „Le Rhapsode de la Dimbovitza”.

Elena Văcărescu vorbește de spiritul și vrednicia țaranului român. Din mîna țesătoarei ies capodopere de artă populară ; broderii în culori, pînzeturi de o rară finețe, costume paietate, semănate cu aur și perle, păsări, flori, o serie întreagă de minunății țesute cu fir.

Nu scapă Elenei Văcărescu nici ideea de patrie, de unitate de limbă și de neam, idee conservată de-a lungul secolelor în eforturile acestui popor.

„Comme les soldats du temps de Tacite — spune în continuare Elena Văcărescu — c'est le peuple, chez nous, qui parle la langue la plus pittoresque, la plus riche en expressions hardies et vieilles, en raccourcis inattendus, la plus savoureuse surtout...”⁸ (Ca și soldații din timpul lui Tacit — ...poporul de la noi vorbește limba cea mai pitorească, cea mai bogată în expresii îndrăznețe și vechi, în prescurtări neașteptate, cea mai savuroasă...“).

Citează în continuare cîteva dintre mințile luminate ale acestui neam, față de care își înclină fruntea cu respect ; Arghezi, Blaga, Pillat, Goga, Adrian Maniu, apoi Cezar Petrescu, Sadoveanu, Rebreanu, pentru a nu-l uita pe celebrul Caragiale și pe mulți alții care au făcut cinste acestui pământ.

În încheierea conferinței sale Elena Văcărescu cuprinde într-o singură frază întreaga sa dragoste și admirație pentru poporul și țara unde s-a născut și care a creat-o, o adevărată româncă.

„Forțele spirituale ale României, înseamnă pentru această țară a avea o continuitate, a te ridica asupra vechiului prestigiu, a cunoaște mai mult amarul decît bucuria, mai mult munca decît odihna, mai mult spaima decît certitudinea, și totuși a fi vesel, plin de elan și strădanii și integru în destinul său luminos către viitor”.

„Georges Enesco n'est pas simplement un musicien il est la Musique” — (George Enescu nu este un simplu muzician, el este Muzica însăși). Cu această frază își începe Elena Văcărescu conferința „*Mes souvenirs sur Georges Enesco*” și am putea spune că sînt suficiente aceste cîteva cuvinte pentru a defini personalitatea geniului muzicii românești.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

S-a născut, spune conferențiară, în țara dintre văi și munți moldovene, unde lumina răsăritului este de o strălucire greu de imaginat; și aici în satul adolescenței sale, atras de murmurul naturii și de acela al ființei sale vagabondează.

Enescu îl cunoaște pe Bach la numai 7 ani. Perfecțiunea marelui muzician se cuibărise în sufletul lui Enescu ca o „mare neliniște“, dar în același timp ca o mare „iubire“.

„Il y a dans Bach, musique lourde d'humanité dose d'illumination orientale, mais qui, à force de discipline mathématique, se mue en valeurs spirituelles“⁹. („Este în Bach o muzică încărcată de umanitate, o puternică doză de lumină orientală, dar care din cauza unei discipline matematice se transformă în valori spirituale“).

Despre arta interpretativă a lui Enescu, Elena Văcărescu ne spune numai câteva cuvinte, dar ele conțin esența valorii unui talent: „S'il monte les spirales cadencées de Bach, il sait aussi descendre aux profondeurs agitées de Schumann et d'un même élan“¹⁰. („Dacă suie spiralele cadențate ale lui Bach, el știe să coboare cu același elan în profunzimile agitate ale sufletului lui Schumann“).

Audiția la Paris a primelor compoziții a stîrnit stupefacție, curiozitate și respect. Poemul român, Rapsodia și mai apoi Simfonia în mi bemol, au fost o revelație, o adevărată revoluție în muzică. „Le Niagara roule ses nappes sonores que surmonte en frissonnant une brume dense“¹¹. Astfel vede Elena Văcărescu zbuciumul lui George Enescu: triumful întoarcerii spre mai uman, mai profund, mai sublim. Simfonia concertantă și Tocata sînt o dovadă care nu mai au nevoie de prezentare.

Muzica lui Enescu este inspirată din folclorul muzical românesc. Melodia, o armonie totală, se pierde în meandrele orchestrei.

Elena Văcărescu imaginează odată cu geniul muzicii românești lupta dintre eu și destin în opera de o mare valoare artistică, Oedip este o luptă continuă cu monstrul.

Enescu este al cîmpilor întinse, al munților, al cîntecelor românilor, al patriei întregi, al cărei mesager este.

În cursul conferinței Elenei Văcărescu, George Enescu îi cîntă la pian câteva din compozițiile sale cu accente populare, înfrumusețînd și exemplificînd totodată expunerea documentată a conferințarei.

Elena Văcărescu se formează la Paris în mijlocul pleiadei de cultură a Academiei Franceze: Sully Prudhomme, Victor Hugo, Leconte de Lisle, José Maria de Hérédia, Marcel Prévost, Anatole France, Paul Valéry, Anna Brâncoveanu de Noailles, de unde își trage seva artei sale interpretative în scris.

Conferințele sale aduc în fața auditoriului, a cititorului, ca pe o scenă, o întreagă gamă de personaje, locuri, peisaje, simțiri și multă foarte multă muzicalitate.

⁹ Văcărescu, Elena, *Conferencia, Journal de l'Université des Annales*, no. XIX. 15 septembrie 1935.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

Stilul său poetic, este viu, colorat, dînd dovada unei culturi vaste, a unei documentații fără egal. Fiecare conferință a sa o evidențiază deopotrivă ca poet, ca om politic, ca orator : „orice cuvînt al ei e inspirat”¹².

Iată ce spune conferențiară despre activitatea sa : „o misiune ce durează în tot cursul anului, în Franța, precum și în toate punctele Europei unde este posibil să mă deplasez, fără a precupeți vreun efort pentru a face ca România să fie mereu prezentă și înfățișată favorabil atenției universale”. Conferențiază în mai multe țări — Belgia, Olanda, Italia, Spania, Elveția, Polonia, Cehoslovacia, unde încearcă să popularizeze literatura română și prin traducerile sale din : Vasile Alecsandri, Eminescu, O. Goga, Lucian Blaga.

Este foarte apreciată de intelectualii români, așa încît în 1928 Camil Petrescu îi dedică un număr întreg din ziarul „Universul Literar”. Într-unul din articolele dedicat ei, scriitorul spunea : „...avem acolo, în capitala Franței, o româncă din cel mai adevărat singe românesc, care (...) își afirmă cu orgoliu și originea și sufletul românesc... O asemenea personalitate onorează două literaturi”¹³.

La propunerea unor personalități literare — Nicolae Iorga, O. Goga, M. Sadoveanu, I. Al. Brătescu-Voinești — în 1925 este primită în rîndul membrilor corespondenți ai Academiei Române.

Conferințele sale sînt marcate în final de recitalurile unor personalități de valoare artistică internațională. Astfel expunerea „Les Laoutars de la Dîmbovitză” este splendid încheiată de demonstrația măiestriei româncei Lola Bobescu și a pianistei A. M. Ginisty-Brisson, iar conferința „Mes souvenirs sur Georges Enesco” de recitalul geniului muzicii românești și de acela al pianistei Chailley-Richez.

BIBLIOGRAFIE

1. Tatomir, Virgil, *Dosarul unei existențe*, Manuscriptum, nr. 3/1976.
2. Văcărescu, Elena, *Les Forces Spirituelles de la Roumanie*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. 20, 5 octobrie, 1932.
3. Văcărescu, Elena, *Le visage et l'âme des peuples chez les laoutars de la Dîmbovitză*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. III, 15 janvîer 1938.
4. Văcărescu, Elena, *La musique au pays roumain, mes souvenirs sur Georges Enesco*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. XIX, 15 septembre 1935.
5. Stăvăruș, Ion, *Elena Văcărescu*, Editura Univers, București, 1974.

¹² Valéry, Paul, *Souvenirs littéraires*, Conferencia, Journal de l'Université des Annales, no. 7, 1928.

¹³ Petrescu, Camil, *Universul literar*, nr. 10, 1928.

ELENA VĂCĂRESCU

ȘI COOPERAREA INTELECTUALĂ INTERNAȚIONALĂ

EMIL PĂUNESCU

Vlăstar al ilustrei familii dimbovițene a poezilor Văcărești. Elena Văcărescu (1864—1947) și-a cucerit un dublu renume, de scriitoare și diplomată. Ea a fost o mare româncă, „o ambasadoare — neostenită și convingătoare — întru preamărirea României în lume”¹.

În ultimul deceniu au fost publicate câteva studii, articole, cu caracter memorialistic și o monografie despre acea strălucită reprezentantă a poporului nostru care a fost Elena Văcărescu. S-au tipărit de asemenea o selecție din cele mai frumoase poezii și un volum de „scrieri alese”. Proza memorialistă, eseurile, conferințele și discursurile² — adică acea parte a operei sale care ne înfățișează și activitatea pe tărîmul cooperării intelectuale(asupra căreia ne vom opri în acest articol) — își așteaptă editorul.

Elena Văcărescu a fost — timp de două decenii — delegată permanentă a României la Societatea Națiunilor³, activitatea ei în diversele organisme ale Ligii axîndu-se pe problemele culturale și social-umanitare.

Ea a reprezentat statul român pe lîngă INSTITUTUL INTERNAȚIONAL DE COOPERARE INTELECTUALĂ (I.I.C.I.) din Paris, de la înființarea acestuia pînă la război⁴ și după război pînă la apariția UNESCO⁵. De asemenea, a fost prezentă mai întîi în Subcomisia de Litere și Arte ca memru-adjunct⁶, apoi în Comitetul Permanent de Litere și Arte al Comisiei Internaționale de Cooperare Intelectuală (C.I.C.I.) pînă la ultima lui sesiune⁷.

Într-un raport către Ministerul de Externe din 28 iulie 1937, Elena Văcărescu scria : „A trecut multă vreme de cînd guvernul român mi-a

---

¹ I. M. Ștefan și V. Firoiu, *Sub semnul Minervei, femeii de seamă din trecutul românesc*, Ed. Pol., București, 1975, p. 124.

² Ion Stăvăruș, îngrijitorul ediției de *Scrieri alese* (Ed. Minerva, București, 1975), arăta că acestea au „o netăgăduită valoare documentară”.

³ Constantin Turcu, *Un messenger de la culture et de la diplomatie roumaine : Hélène Vacaresco*, în „Revue roumaine d'histoire”, VII, nr. 2, 1968, p. 251.

⁴ Vezi și publicațiile „L'année 193... de la Coopération intellectuelle”.

⁵ Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, Ed. Univers, București, 1974, p. 106.

⁶ *La Société des Nations et la Coopération intellectuelle*, Section d'information. Secrétariat de la Société des Nations, Genève, (1927), p. 11.

⁷ În „L'année 1938 de la coopération intellectuelle” (I.I.C.I., 1939, p. 182), este menționată participarea Elenei Văcărescu la reuniunea de la Nisa din 27—29 octombrie 1938.

încredințat misiunea — în același timp frumoasă și dificilă — de a reprezenta atît în Franța, cît și la Geneva idealul românesc de pace și colaborare între națiuni. M-am achitat de această misiune cu un entuziasm dictat nu numai de datorie, ci și de convingerile mele cele mai intime. În acest sens aș dori să fie interpretată activitatea mea dintotdeauna”⁸.

Mereu prezentă în delegația României la Adunările Ligii Națiunilor, demna urmașă a poezilor Văcărești „a desfășurat o bogată activitate atît în timpul sesiunilor, cît și ocazional, cu prilejul comitetelor de experți la care participa”⁹. Colaboratoare și prietenă a marelui nostru diplomat Nicolae Titulescu¹⁰, poeta se bucura de deosebita lui prețuire după cum rezultă, între altele, din telegrama datată 27 septembrie 1923: „Cel mai frumos discurs pronunțat într-a IV-a Adunare este cel de astăzi al Elenei Văcărescu în chestiunea cooperării intelectuale. Ea a fost călduros aplaudată de Adunare”¹¹.

Încrezătoare în posibilitatea de a construi o lume mai bună prin activizarea mișcării intelectuale, Elena Văcărescu a militat pentru triumful solidarității intelectuale. La al III-lea Congres al Confederației Internaționale a Muncitorilor Intelectuali (C.I.T.I.), care a avut loc la 3 ianuarie 1925 la Paris, România a fost reprezentată de o delegație cuprinzînd pe Elena Văcărescu, Dragomir Hurmuzescu și Ion Atanasiu¹². Așa numita mișcare a sindicalismului intelectual a antrenat în anii 1923—1926 un număr mare de participanți în mai multe țări europene, dar apoi și-a pierdut aderenții.

La a VIII-a sesiune a Adunării Ligii, vorbind despre importanța cooperării intelectuale, reprezentanta țării noastre scotea în evidență dorința unanimă, „care se ridică din toate colțurile pămîntului, pentru a lega popoarele între ele” „Ideea de pace se îmbogățește în fiecare zi cu noi prestigii și „nu va putea să prospere decît în măsura în care, luînd cunoștință de spiritul popoarelor, ea se va materializa în forme mereu mai numeroase și sub aspecte mai diferite”¹³.

Discursul din 22 septembrie 1927 la care ne-am referit acum, i-a prilejuit prezentarea unui amplu raport asupra realizărilor I.I.C.I., fiind remarcat în ziare ca „Gazette de Lausanne” sau „Paix”. El ne dă posibilitatea să vedem că multe din tezele susținute de intelectuala română sînt valabile și astăzi, după 50 de ani. Ea arăta importanța pentru apropierea dintre popoare a cunoașterii valorilor naționale ale fiecăruia, a capodoperelor artistice și literare cu care înzestreaază tezaurul universal; arta populară mai ales fiind „terenul prin excelență, pe care se poate produce apropierea popoarelor, unde spiritele lor se ating, se contopesc

⁸ Vezi C. Turcu, *op. cit.*, p. 248.

⁹ George Oprescu, *Cooperarea intelectuală internațională*, în „Revista română de studii internaționale”, nr. 2 (6), 1969, p. 62.

¹⁰ Vezi unele mențiuni la I. Igiroșianu, *Cum era Titulescu*, în *Clepsidra amurului (Evocări marginale)*, Cartea Românească, 1978, p. 174, 150, 158, 161.

¹¹ C. Turcu, *op. cit.*, p. 252. În legătură cu succesul oratoric al celebrei conferințiere, un ziar elvețian scria: „Cînd Elena Văcărescu vorbește în Adunarea Generală a Societății Națiunilor, hotelurile se golesc și sala de conferințe se umple”. (citată de I. Stăvărș în amintita monografie, p. 75).

¹² *L'oeuvre de la C.I.T.I. Le Congrès de 1925*, Paris, 1925, p. 110.

¹³ C. Turcu, *Elena Văcărescu — diplomat*, în „Lumea”, V, nr. 7 (172), 9 februarie 1967, p. 21; I. Stăvărș, *op. cit.*, p. 77.

și se pătrund în modul cel mai fierbinte“¹⁴. În continuare, Elena Văcărescu a pledat pentru Oficiul Internațional al Muzeelor, pentru popularizarea tezaurelor spirituale prin expoziții și editarea unor materiale adecvate¹⁵.

Partea finală a discursului a fost consacrată rolului educativ al cinematografului („a doua producție mondială după aceea a griului /.../ un imperativ al ceasului de față /.../ un esperanto mut care întrece cuvîntul și îl domină“), insistînd în privința influenței noii arte asupra tineretului. „Aș vrea ca Societatea Națiunilor să se asocieze tuturor eforturilor făcute de Institutul Internațional din Paris în vederea propagării influenței cinematografului în chip drept, cînd ea este bună, și de a încerca să o împiedice, cînd ar părea nocivă“¹⁶. Ecoul pe care l-a avut în mediile intelectuale această propunere, o dovedește înființarea în anul următor, prin inițiativa guvernului italian, a Institutului Internațional al Cinematografului Educativ, cu sediul la Roma¹⁷.

În același spirit, Elena Văcărescu înființează la Paris, împreună cu Nicolae Pillat, Comitetul Internațional pentru Difuzarea Artistică și Literară prin Cinematograf (C.I.D.A.L.C.), care își propunea „să patroneze orice film cu caracter științific, social, economic, istoric, artistic, instructiv, literar sau documentar, permițînd prin difuzarea sa în diferite țări înțelegerea și apropierea între popoare“¹⁸. În calitate de președintă, energica scriitoare reușește să atragă în această acțiune numeroase personalități, care au dat Comitetului, strălucire și acțiunii viabilitate.

Demonstrînd o receptivitate deosebită pentru nou, Elena Văcărescu arăta la 9 octombrie 1933, într-un discurs ținut la a XIV-a sesiune a Adunării generale a Ligii (Comisia a VI-a), că eforturile pentru îmbunătățirea situației oamenilor, pe linia cunoașterii și apropierii, vor fi zadarnice — „atît timp cît indivizii și societățile vor continua să trăiască într-o lume nouă cu convențiile și obiceiurile lumii vechi“¹⁹.

Chiar dacă scriitoarea nu putea analiza, datorită limitelor ideologice, cauzele reale ale crizei economice mondiale, ea s-a oprit asupra unuia dintre efecte — lipsa creditelor, arătînd necesitatea unor măsuri care să contribuie la un climat al încrederii. Inițiativele I.I.C.I. de a discuta în diverse reuniuni internaționale problemele la ordinea zilei, ca și cele privind viitorul umanității nu erau sterile, căci — spunea Elena Văcărescu — „nu este niciodată inutil de a provoca discuții, mai ales

¹⁴ *Ibidem*; informațiile se găsesc în Arhiva M.A.E., fond Geneva, vol. 42/1927 și în „Journal Officiel“, S.D.N., Genève, 1927 (Comptes-rendus de la VIII-ème session de l'Assemblée, l'ordre de jour nr. 65).

¹⁵ Despre activitatea O.I.M. și a Centrului Internațional al Institutelor de Arheologie și Istoria Artei amănunte la George Oprescu, *op. cit.*, precum și publicațiile „Mouseion“ și „Bulletin C.I.I.A.H.A.“. De asemenea în cele peste 30 de volume editate de I.I.C.I.

¹⁶ C. Turcu, *Un messenger...*, p. 258; I. Stăvăruș, *op. cit.*, p. 78.

¹⁷ „Journal Officiel“, IX, nr. 4, 1928, p. 398. I.I.C.E. a funcționat pînă la sfîrșitul anului 1937.

¹⁸ Statutul C.I.D.A.L.C. și articolul-program redactat de Elena Văcărescu sînt prezentate și comentate de E. Voiculescu (*Elena Văcărescu și cinematograful*, în „Studii și cercetări de istoria artei. Seria teatru, muzică, cinematografie“, tom. 13, nr. 2, 1966, p. 165—166) și I. Stăvăruș (*op. cit.*, p. 79—80).

¹⁹ C. Turcu, *Elena Văcărescu...*, p. 21.

cînd subiectul lor pare a fi arzător. Numai din șoc/-ul acestor discuții/ va ieși adevărul“²⁰.

Trecînd în revistă rezultatele pozitive obținute pînă atunci de I.I.C.I., a insistat asupra publicației „Index translationum“, bibliografie a traducerilor pe plan mondial, care apare și astăzi sub egida UNESCO²¹.

Discursul său din 1933 este un model de elocință. Deși animată de cele mai bune intenții, deși a intuit unele cauze ale crizei economice, politice și intelectuale, soluțiile pe care le propunea marea oratoare româncă erau inspirate din ideologia intelectualist-naivă întreținută în cercurile Ligii. Aceasta nu-i umbrește însă incontestabilele merite de scriitor democrat. Ea a luat cuvîntul nu odată în ședințele Comitetului pentru dezarmarea morală²², unde delegația României dădea tonul prin Titulescu și Pella. În cadrul Comisiei a V-a a Adunării s-a ocupat de problema protecției copiilor și tineretului²³, a educării lor morale și intelectuale, în subcomisia creată apoi în acest sens desfășurînd o activitate laborioasă²⁴, ceea ce i s-a recunoscut și prin alegerea în 1934 ca vicepreședintă.

În deceniul al IV-lea activitatea Elenei Văcărescu în organizația de cooperare intelectuală a Ligii a fost marcată de participarea la Colocviile²⁵ internaționale inițiate de Comitetul Permanent de Litere și Arte, printre membrii căruia se număra. Dezbaterile acestor „Entretiens“ s-au desfășurat sub egida I.I.C.I., care le-a publicat²⁶, dînd prilejul unor întruniri ce ne par astăzi senzaționale²⁷.

Primul a fost determinat de comemorarea a 100 de ani de la moartea lui Goethe și a avut loc la Frankfurt pe Main (12—14 mai 1932). La Madrid (3—7 mai 1933) s-a discutat despre „viitorul culturii“, sub inedita președinție a aceleia care a fost Marie Curie, iar la Paris (16—18 octombrie 1933) tema colocviului a fost „Viitorul spiritului european“, prilejuind înființarea unei „Societăți de studii europene“. Veneția a găzduit o

²⁰ Idem, *Un mesager...*, p. 254.

²¹ După cît se pare, înființată tot în urma inițiativei reprezentantei României la sesiunea Adunării din 1928, cînd a propus și înființarea unei „Biblioteci universale“, care să sprijine traducerea în limbile de circulație a capodoperelor literaturilor scrise în limbi mai puțin cunoscute, propunere asupra căreia va reveni și la sesiunea din 1936.

²² Vezi lucrarea regretatului Gheorghe Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, „Biblioteca istorică“ XXVII, Ed. Academiei R.S.R., București, 1971, p. 73—84 și 119—130. Lucrarea recentă a lui Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor (1929—1939 — momente și semnificații)*, Ed. Pol., București, 1975, ne scutește de comentarii, căci nu pomeneste despre cooperarea intelectuală sau despre prezența Elenei Văcărescu în activitatea Ligii!

²³ În septembrie 1933 îi scria lui Nicolae Titulescu: „Această chestiune a protecțiunii copilului și tinerimii mă preocupă în cel mai înalt grad. Ea se zbate în mijlocul unor nenumărate dificultăți, dintre care criza financiară e cea mai importantă“. (Apud C. Turcu, *Elena Văcărescu-diplomat*, p. 21).

²⁴ I. Stăvăruș, *op. cit.*, p. 83—85 (îndeosebi proiectul unui Centru internațional al tineretului).

²⁵ Ni se pare echivalentul cel mai potrivit pentru francezul „entretiens“.

²⁶ După părerea lui George Oprescu, la care subscrîm, volumele publicate de I.I.C.I. constituie „cea mai interesantă contribuție a Comisiei la cultura epocii“. (*op. cit.*, p. 66; idem, *Amintiri, evocări*, Ed. pentru literatură, 1968, p. 186).

²⁷ Emil Păunescu, *Cooperarea intelectuală internațională sub auspiciile Societății Națiunilor (1920—1946)*, Lucrare de diplomă la Facultatea de istorie a Universității București.

manifestare închinată artei : „Arta și realitatea — arta și statul“ (25—28 iulie 1934). „Formarea omului modern“ a încins dezbatere la Centrul Universitar Mediteranean de la Nisa (1—3 aprilie 1935). În 1936, în timp ce la Budapesta (6—10 iunie) se căutau soluții „Spre un nou umanism“, la Buenos Aires (11—14 septembrie) au fost abordate relațiile dintre Europa și America Latină, capitala Argentinei fiind concomitent gazdă a celui de-al XIV-lea Congres al Federației Internaționale a P.E.N.-cluburilor. Ultimul colocviu (Paris, 20—24 iulie 1937), „Destinul viitor al literelor“, a fost prezidat de Paul Valéry (de altfel președintele Comitetului Permanent de Litere și Arte), a cărui personalitate a dominat seria acestor opt întruniri. Prezențe constante au fost românii Elena Văcărescu și George Oprescu. Amintim alți membri ai Comitetului : Bela Bartok, Karel Čapek, Henri Focillon, Salvador de Madariaga, Thomas Mann, Gilbert Murray, Ugo Ojetti, Roberto Paribeni, Gonzague de Reynold, Aldous Huxley, Jozsef Strzygowski, Johan Huizinga, John Masefield, John Galsworthy, Felix Weintgarner, Gabriela Mistral, Paul Hymans, Jules Destrée, Sanin Cano, Johan Bojer.

Au existat de asemenea numeroși invitați, printre care : Julien Benda, Georges Duhamel, Jules Romains, Paul Langevin, Miguel de Unamuno, Ortega y Gasset, Eugenio d'Ors, Hermann de Keyserling, Le Corbousier, André Lhote, Herbert Read etc.

Cu excepția colocviilor de la Paris (1933) și Buenos Aires (1937), Elena Văcărescu a participat la toate celelalte ²⁸.

La colocviul din 1932, poeta a vorbit despre „Goethe și lirismul european“, luând parte și la discuțiile despre arta și călătoriile autorului lui „Faust“ ²⁹. În același an Comitetul Permanent de Litere și Arte a inițiat o anchetă în rîndul unor personalități literare privitoare la învățămîntul poeziei. Au răspuns printre alții Curtius, Ramon Perez de Ayala, A. Thibaudet. Elena Văcărescu a adăugat „sugestii importante“ ³⁰.

Următoarele „Entretiens“ s-au desfășurat în capitala Spaniei republicane, literatura fiind reprezentată de Elena Văcărescu, A. Calvet, Madariaga, J. Romains, Unamuno, Valéry, G. Estrada ³¹. Lucrările colocviului asupra viitorului culturii, la care urmașa Văcăreștilor a expus un memoriu, au avut un deosebit succes — fapt pe care ea l-a evocat în celebrul discurs din 1933, ceea ce i-a atras mulțumirile publice ale delegațiilor Franței, Italiei și Spaniei ³². A combătut, de pe pozițiile umanismului, pseudocultura și teoriile pesimiste, arătînd necesitatea de a corespunde imperativelor contemporane ³³.

La Veneția au fost reprezentate nu mai puțin de 26 de state din Europa și America, din partea României participînd Elena Văcărescu, George Oprescu și Emil Panaitescu. Apreciata oratoare a fost rezervată, luînd totuși cuvîntul la temele „Statul și învățămîntul artelor“ (unde a pledat pentru profesionalitatea artistului și pentru învățămîntul artistic în

²⁸ Profesorul Oprescu vorbea în amintirile publicate despre trei participări (op. cit., p. 185).

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ „L'année 1932...“, 1933, p. 34.

³¹ „L'année 1933...“, 1934, p. 19.

³² C. Turcu, *Un mesager...*, p. 255—256.

³³ Ion Stăvăruș, op. cit., p. 81.

domeniul poeziei) și „Statul Mecena“³⁴. În legătură cu colocviul venețian diplomata raporta la București : „Consimțind de a încuraja arta și de a-i ajuta pe artiști, Statul trebuie să se mărginească în a trage din sacrificiile făcute numai acele foloase care nu ating libertatea artistului și care deci nu reduc posibilitățile de expresie și de creație“³⁵.

În sesiunea din septembrie 1934, a Adunării (Comisia a VI-a), militanta pentru drepturile intelectualilor atrăgea atenția³⁶ asupra mizeriei în care trăiau numeroși artiști fără lucru și a opinat pentru generalizarea măsurii luate de unele state care vărsau unei case de ajutor un coeficient din impunerea percepută asupra beneficiarilor radio-difuziunii³⁷.

Despre participarea la colocviul de la Nisa³⁸ nu cunoaștem amănunte. Elena Văcărescu a conferențiat însă de mai multe ori la Centrul Universitar Mediteranean, din care Paul Valéry avea ambiția să facă „prima instituție de mare cultură internațională“³⁹. Între intelectualii români de la Ligă și președintele Comitetului Permanent de Litere și Arte se statornicise o nobilă prietenie⁴⁰. Secondat de Nicolae Titulescu, Elena Văcărescu și George Oprescu, Valéry a obținut în 1935 crearea la Centrul pe care-l conducea a catedrei „Mihai Eminescu“⁴¹.

La Budapesta poeta nu se dezmințe. După ce prezentase comunicarea „Omul în civilizația greco-latină“, ajungînd la concluzia că „le rôles des humanités est moderne et vivant“⁴² în cadrul discuțiilor la apărarea poeziei. Poezia trebuie să fie un instrument pus în serviciu umanismului și al omenirii⁴³.

În 1937, ultimul colocviu s-a desfășurat în localul I.I.C.I., „într-o atmosferă de înaltă spiritualitate“⁴⁴. Unul din discursurile oficiale a fost al Elenei Văcărescu⁴⁵. El conține un mesaj minunat : „Pentru acest om nou, foarte legat de concret și real, cu imense resurse de ingenuitate și prospețime, literații de mîine vor scrie opere pline de conținut, de claritate, de optimism și acțiune ; opere mai puțin receptive la prejudecățile,

³⁴ „Entretiens“, IV, *L'art et la réalité. L'art et l'Etat*, S.D.N., I.I.C.I., 1935, p. 224 și 311—312.

³⁵ Apud C. Turcu, *Un mesager...*, p. 256.

³⁶ Discursul este rezumat în „L'année 1934...“, p. 185—186. Între altele, saluta proiectul I.I.C.I. de studiere a raporturilor dintre Orient și Occident.

³⁷ C. Turcu, *loc. cit.*

³⁸ G. Oprescu, *Cooperarea...*, p. 66.

³⁹ Ion Stăvăruș arată că Elena Văcărescu a conferențiat și în 1933 la Nisa (*op. cit.*, p. 89).

⁴⁰ În intelectualii români, Valéry saluta ambasadorii Europei ideale, uniți prin puterea spiritului și a schimburilor culturale (Marin Bucur, *Valéry, promoteur des valeurs roumaines*, în „Europe“, LIX, nr. 507, Juillet 1971, p. 138—139).

⁴¹ Într-o scrisoare din acel an îi confirma profesorului Oprescu că primul conferențiar va fi Nicolae Iorga (Arh. Oprescu, B.A.R.S.S., ms. 54129). Peste patru ani remarcă „fericitul succes“ al conferințelor românești (pomeniți Iorga și Elena Văcărescu), care demonstrează interesul crescînd cu care este privită „îmbogățirea intelectuală oferită de o națiune prietenă“. (În prefața la primul volum din seria literară inițiată de Școala Română din Franța : D. Zamfirescu, *Mathieu Damian*, Les Editions des Presses Modernes, Paris, 1939, p. VIII).

⁴² „L'année 1936...“, p. 25.

⁴³ Ibidem, p. 30 („Un vrai poème ne prend naissance que dans la clarté“.)

⁴⁴ C. Turcu, *Un mesager...*, p. 257.

⁴⁵ G. Oprescu, *Amintiri...*, p. 186.

convențiile și clișeele literare de azi ; opere care, fiind populare, vor fi cu atât mai puternice și mai mobilizatoare“ ⁴⁶.

Ultimii ani de activitate la Societatea Națiunilor îi demonstrează diplomatei că instrumentul pentru menținerea păcii, în care crezuse, se prăbușea. Ea rămîne însă cu încrederea în viabilitatea operei organizației de cooperare intelectuală, lucru ce-l susține la sesiunile Adunării din 1937 ⁴⁷ și 1938 ⁴⁸. În timpul războiului, cu toată vîrsta înaintată, a fost o militantă antifascistă care a întreținut, cu talentu-i oratoric recunoscut, speranța. În 1944, Elena Văcărescu îl asigură pe Paul Valéry de viitorul luminos al cooperării intelectuale ⁴⁹.

Activitatea diplomatică și de cooperare internațională pe tărîmul culturii a fost permanent împletită de cea care nu a uitat niciodată locurile dragi ale copilăriei, cu activitatea de conferențiară ilustră pentru popularizarea geniului românesc în lume.

Nu putem încheia fără un inedit omagiu adus la a VI-a Conferință internațională a Instrucției /Publice/ din iulie 1937, de către profesorul universitar Yepes (reprezentantul Columbiei), cu ocazia aderării definitive a României la B.I.E. : „Biroul Internațional al Educației are dreptul să aștepte mult bine de la colaborarea unei țări care are astăzi intelectuali, savanți și oameni de stat de renume mondial. E suficient să citez numele ilustrului neurolog, doctorul Marinescu, cunoscut și admirat deopotrivă în Europa și în America ; cel al acestui veritabil fenomen de erudiție care este președintele Iorga ; cel al acestui geniu diplomatic și politic care este Nicolae Titulescu, bine cunoscut la Geneva și cel, în sfîrșit, al Elenei Văcărescu, demnă reprezentantă a intelectualității femeii române“ ⁵⁰.

⁴⁶ Apud C. Turcu, *Elena Văcărescu...*, p. 21.

⁴⁷ Ion Stăvăruș, *op. cit.*, p. 260.

⁴⁸ C. Turcu, *Un messenger...*, p. 260.

⁴⁹ Vezi Paul Valéry — *vivant*, Cahiers du Sud, Marseille, 1945.

⁵⁰ Apud Constantin Kirițescu, *Memorii*, manuscris inedit în posesia familiei.

M U Z E O G R A F I E

LEGEA PENTRU DESCOPERIREA MONUMENTELOR ȘI OBIECTELOR ANTICE — PRIMA LEGE DE PATRIMONIU

MIHAI NICULĂESCU

„Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice“ a fost votată de senat la 15 aprilie 1892, cu 41 de voturi pentru și 1 contra, de Adunarea deputaților la 27 mai 1892 cu unanimitate de voturi.

În completarea acestei legi este elaborată : „Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice“, votată de senat la 27 martie 1892 cu 65 de voturi pentru și 7 contra, iar de Adunarea deputaților la 27 mai 1892 cu 57 de voturi contra 4.

Aceste două legi au intrat în vigoare în același an, odată cu publicarea lor în „Monitorul oficial“ nr. 187 din 24 noiembrie/6 decembrie 1892. Scopul celor două legi era acela de a apăra, valorifica, conserva și restaura valorile artistice și istorice de pe întreg teritoriul patriei noastre.

În acest sens în Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice se arată la art. 1 că nimeni nu are dreptul să facă săpături pentru descoperirea monumentelor sau obiectelor antice fără autorizația Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Autorizația de a face săpături, Ministerul cultelor și instrucțiunii publice o acorda numai celor care dovedeau că locul pe care fac săpături este proprietatea lor, sau au aprobarea proprietarului locului respectiv de a face săpături pe acel loc. Eliberarea autorizației de a efectua săpături se făcea după ce ministrul lua avizul directorului Muzeului Național de Antichități, care era obligat să specifice în autorizație că săpăturile nu primejdiesc clădirile sau monumentele din apropiere. Autorizația era trimisă autorităților locale care erau obligate să asiste direct sau printr-un delegat la săpături. O notă cuprinzând obiectele descoperite și observațiile făcute asupra modului cum s-au desfășurat săpăturile se înainta ministerului. (art. 2, 3).

Articolul 4 obliga pe oricine descoperea din întâmplare monumente sau obiecte de importanță artistică și istorică să anunțe în termen de maximum trei zile de la descoperirea lor pe primar sau subprefect. Odată anunțate, autoritățile comunicau amănunțit Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice descoperirea, luând totodată măsuri de păstrare a bunurilor pînă la anunțarea hotărîrii ministerului. În termen de 30 de zile de la informare, ministerul, cu avizul Comisiei de Conservare a Monumentelor Publice stabilea pe cele care aveau valoare artistică.

Obiectele descoperite pe domeniul statului, județelor sau comunelor se socoteau proprietate de stat. Pentru cele descoperite pe o proprietate particulară valoarea se împărțea între stat și proprietar.

Legea permitea și înființarea de muzee în orice localitate din țară cu condiția respectării hotărîrilor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. În acele muzee, obiectele găsite pe teritoriul localităților respective puteau fi păstrate în muzeul local dacă Muzeul Național din București avea piesele, dacă erau unicate atunci intrau în posesia Muzeului Național, muzeul local primea în loc mulaje sau copii galvanoplastice.

Posesorii de bunuri de importanță istorică sau artistică nu aveau voie să le distrugă, trimite peste hotare sau exporta. Scoaterea lor din țară era permisă după înștiințarea Ministerului cultelor și instrucțiunii publice, iar exportul numai cu autorizația expresă a ministerului. Autorizația ministerului era necesară și pentru orice restaurare. Exponatele de o deosebită importanță istorică sau artistică puteau fi cumpărate de stat la recomandarea ministerului, statul putînd obliga pe proprietar să vîndă piesele.

Cei care ascundeau sau distrugeau obiectele de importanță istorică și artistică erau deposezați de ele, iar în caz că nu mai puteau fi recuperate, vinovatul era impus la plata valorii către stat. Restaurarea bunurilor fără autorizația ministerului sau în contra indicațiilor de restaurare date de minister se pedepsea cu confiscarea obiectelor deținute (art. 6, 7).

Conform art. 8 al legii statul avea dreptul să deschidă șantiere arheologice pe orice proprietate publică sau privată. Pentru săpăturile efectuate pe proprietate privată, statul plătea o despăgubire.

Art. 9 al legii obliga pe proprietarii de terenuri, primari, revizori școlari, învățători, agenți ai administrației publice, să facă cunoscut Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice orice indicii în legătură cu existența obiectelor vechi în orice loc s-ar afla. Totodată prohibiția exportului obiectelor de importanță istorică și artistică se aplica și înaintea publicării legii sub pedeapsa confiscării. Condițiile în care legea urma să se aplice urmau să fie stabilite de un regulament special.

Instituția care se ocupa de aplicarea „Legii pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice” a fost organizată prin „Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice”, care hotăra înființarea pe lângă Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a unei comisii consultative compusă din bărbații cei mai competenți în științe arheologice și istorice. Această comisie formată din doi membri ai Academiei Române, directorul Muzeului de antichități din București și un arhitect, purta numele de „Comisia monumentelor publice”, și avea sediul în București.

Președintele comisiei era ministrul cultelor și instrucțiunii publice care o putea convoca ori de cîte ori era nevoie. În lipsa ministrului, comisia era prezidată de cel mai bătrîn dintre membrii ei.

Odată constituită, comisia trebuia prin mijloacele ce i se puneau la dispoziție de minister, să întocmească un inventar general al tuturor edificiilor și obiectelor vechi din țară care prezintă un deosebit interes artistic și istoric, pentru a căror conservare urmează a se lua măsuri. Inventarul trebuia să fie gata în cel mult un an de la publicarea legii. Imediat ce era terminată lucrarea urma să fie publicată în „Monitorul

oficial" și comunicat tuturor suprefecturilor și primăriilor în raza cărora se află monumente.

Inventarul general al monumentelor publice complectat în fiecare an, trebuia revizuit din cinci în cinci ani, pentru clasarea și declasarea monumentelor. Toate modificările făcute în inventar trebuiau publicate în „Monitorul oficial”.

Monumentele, odată trecute în inventarul general, nu mai puteau fi dărmate sau restaurate fără avizul ministerului și comisiei monumentelor, orice lucrare întreprinsă fără avizul acestor organe putînd fi sistată. Dacă proprietarii care aveau pe pămînturile lor monumente nu respectau legea pierdeau dreptul de proprietate asupra terenului respectiv, iar persoanele neavizate care făceau restaurări fără autorizația ministerului erau amendați cu sume ce variau între 1 000 și 5 000 de lei și obligația de a readuce monumentul la starea inițială. Dărîmarea sau deteriorarea monumentelor istorice și artistice se pedepsea conform legilor penale. Pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice se prevedea a fi alocată în fiecare an o sumă din buget.

Atribuțiile Comisiei de resturare a monumentelor publice au fost stabilite în mod amănunțit prin „Regulamnetul legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice”, care a fost trimis în extras tuturor județelor țării.

Regulamentul stabilea că toate monumentele de importanță artistică și istorică sînt puse sub protecția Comisiei pentru Conservarea și Restaurarea Monumentelor Publice și a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Conform regulamentului prin monumente publice se înțelegea „orice zidire cu dependențele ei aflătoare pe suprafața pămîntului sau sub pămînt, precum și orice obiect vechi care are valoarea unui monument istoric sau artistic”¹ ca : edificii în uz și ruine de interes istoric, obiecte de interes arheologic, istoric, artistic, mobile. Din edificiile existente în uz erau socotite monumente publice mai ales mănăstirile, bisericile, locuințele publice sau private, care pe lîngă un interes istoric necontestat prezentau și o valoare artistică oarecare.

Se considerau ruine de interes clădirile de cărămidă și de piatră din perioada dacă, romană, ziduri de cetăți și castre, temple, locuințe, turnuri, picioare de poduri, morminte din epoca medievală și modernă, orice fel de clădiri ruinate pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Se socoteau monumente fără uz practic, movile de pămînt sau de piatră, peșteri sau pietre cu indicații istorice pe ele, (inscripții, figuri de oameni sau animale) valuri de piatră și pămînt, cetăți vechi din pămînt, drumuri de piatră, cruci staționare, monumente ridicate în animntirea unei întîmplări care prin vechimea lor nu mai pot fi socotite proprietate privată.

În categoria bunurilor de interes arheologic, istoric și artistic, intrau obiecte din comuna primitivă, antică, (vase, arme, obiecte de podobă), statui mari și mici, unelte de metal, piatră sau pămînt ars, pietre gravate, monede, inscripții de orice fel, obiecte de arhitectură, picturi, desene profane și religioase, din evul mediu și epoca modernă, pînă la

¹ Arhivele Statului Dîmbovița, fondul Primăria orașului Tîrgoviște, dos. 36/1893, f. 25.

sfârșitul secolului al XVIII-lea, manuscrise, condice, hisoave, tipărituri vechi etc.

Toți funcționarii administrativi precum prefectii, subprefecții, primarii comunelor urbane și rurale, directorul Muzeului de antichități, inspectorii, revizorii școlari; inginerii statului, agenții silvic și domeniali, profesorii, institutorii, învățătorii, erau obligați sub pedeapsa de a contraveni de la îndatoririle de serviciu, a anunța Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, or de câte ori vor afla că se fac dărîmări și restaurări de monumente trecute în inventarul general, fără autorizația ministerului.

În timp ce în camerele legiuitoare se dezbăteau legile de apărarea bunurilor culturale, Ministerul Cultelor a alocat din buget suma de 2000.000 lei pentru terminarea restaurării monumentelor istorice².

După publicarea ei în „Monitorul oficial”, legea a început să fie aplicată. În cele ce urmează vom urmări cum s-a aplicat legea în primii ani de la intrarea ei în vigoare, în județul Dimbovița.

În luna martie 1893, în baza legii intrate în vigoare, este trimisă o circulară tuturor autorităților civile și eclesiastice ca să întocmească în cel mai scurt timp posibil, un tabel cu toate monumentele din zona pe care o administrează. În aprilie 1893 printr-un ordin expres al ministrului se cere primarului orașului Tîrgoviște să culegă toate informațiile în legătură cu monumentele din oraș³. În scurt timp, primarul alcătuiește o comisie pentru inventarierea monumentelor publice formată din consilierul primarului, directorul gimnazului nr. 2 din Tîrgoviște, protoereul județului, inginerul județului, cerind ca pînă la 1 mai cel mai tîrziu lucrarea să fie gata⁴. La 3 iunie același an, comisia termină inventarierea monumentelor din orașul Tîrgoviște, fiind înaintat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. În tabelul întocmit cu această ocazie sînt trecute următoarele edificii publice ca avînd o importanță istorică deosebită: biserica „Stelea” cu clopotnița, „Curtea Domnească” cu biserica, Turnul Chindia și ruinele, Mitropolia, biserica Sf. Împărați, Sf. Vineri, Vărzaru, Sf. Nicolae Andronești, Bărăția ruinele bisericii catolice, biserica Albă, Sf. Nicolae Simuleasa, Sf. Dumitru, Stolnicul, Crețulescu, Tîrgului, șanțul ce înconjoară orașul cu șase movile, o cruce mare de piatră în strada Fructelor⁵. Printre monumentele înscrise în tabel se menționează, că clopotnița bisericii Stelea se afla în reparație iar ruinele bisericii catolice erau în curs de restaurare. Monumentele inventariate erau deescrise în mod amănunțit trecîndu-se și starea lor de conservare. Aflăm astfel că multe din ele aveau nevoie de reparații pentru a nu fi distruse. Nici o clădire mai veche nu era trecută în inventar.

Dispozițiile legii erau clare și dacă cei însărcinați cu traducerea ei în viață ar fi aplicat-o multe monumente ar fi fost salvate de la distrugere, dar aplicarea ei a fost întîmplătoare.

În orașul Tîrgoviște legea a fost aplicată pentru prima dată în octombrie 1893 cînd cu ocazia săpăturilor ce s-au făcut la oborul din oraș,

² C. Gane, P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării, Editura ziarului „Universul”, București, 1936, p. 19.

³ Arhivele Statului Dimbovița, fond Primăria orașului Tîrgoviște, f. 1.

⁴ Ibidem, f. 6.

⁵ Ibidem, f. 25—30.

muncitorii care pavau oborul au găsit în pământ cîteva monezi vechi. Informat, polițaiul orașului s-a deplasat la fața locului constatînd că se găsiseră mai multe monezi pe care le luaseră muncitorii. Polițaiul cere muncitorilor să predea monezile. Cu această ocazie sînt adunate 69 de monezi vechi din argint, din care 35 mari, 12 de mărime mijlocie, 22 mici, toate ruginite și coclite⁶. Monezile adunate sînt înaintate Muzeului Național de Antichități care confirmă că a primit 22 de monede austriece și 47 de monede turcești⁷.

În cazul bisericii „Stelea“ autoritățile propun Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, încă din 1889, să aprobe dărîmarea zidurilor curții. În 1892 ministerul aprobă dărîmarea zidurilor cu condiția ca Primăria să construiască o împreșmuire provizorie urmînd ca ministerul să prevadă o sumă în buget pentru împreșmuirea ei definitivă. Intrînd în dezbatere legea pentru protejarea monumentelor istorice, ministerul anulează aprobarea. Neîndrăznind să nesocotească ordinul ministrului, Consiliul comunal hotărăște să trimită în judecată ministerul pentru a aproba dărîmarea zidurilor curții bisericii „Stelea“ și construirea unei noi împreșmuiri. Intrarea în vigoare a legii pentru protejarea monumentelor istorice temperează zelul Consiliului comunal, care renunță la orice acțiune judecătorească⁸.

Aceiași nepăsare față de protejarea monumentelor istorice vor manifesta autoritățile în 1892 cînd propunîndu-se construirea unui observator de incendiu, comandantul pompierilor propune Primăriei să se facă acest foișor deasupra clopotniței bisericii „Stelea“ unde se aflau pompierii, căci dacă „s-ar înființa telefon ar costa foarte mult și ar cere mulți angajați“⁹. Primăria a fost de acord dar a cerut și avizul serviciului tehnic. În urma expertizei efectuate, serviciul tehnic, respinge propunerea deoarece înălțimea clopotniței nu corespundea normelor în vigoare iar zidurile erau șubrede¹⁰. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice intervine și el ordonînd desființarea grajdurilor pompierilor din curtea bisericii „Stelea“ deoarece edificiul era declarat monument istoric¹¹.

O inițiativă de încălcare a primei legi de protejare a monumentelor istorice a pornit din partea Poliției orașului Tîrgoviște. Într-un raport adresat Primăriei, polițaiul orașului arată că biserica veche numită Sf. Apostoli, care se afla pe terenul comunei, lingă proprietatea Crețulescu, aproape de vechiul abator este ruinată, fără uși, fără ferestre, părăsită de mai mult timp, propunînd dărîmarea ruinelor care mai există iar în locul unde a fost altarul să se instaleze un grilaj. Consiliul comunal aprobă dărîmarea bisericii pe motiv că e ruinată, situată la marginea orașului, aproape de iazul morilor. Ministerul aprobă demolarea bisericii cu condiția ca la dărîmarea ei să asiste un delegat al Primăriei pentru a nu se „strica pietrele cu inscripții sau alte obiecte de valoare istorică sau artistică“¹².

⁶ Ibidem, f. 40.

⁷ Ibidem, f. 48.

⁸ Ibidem, dos. 49/1892, f. 2.

⁹ Ibidem, dos. 44/1896, f. 1.

¹⁰ Ibidem, f. 16.

¹¹ Ibidem, f. 8.

¹² Ibidem, dos. 53/1897.

Mai dramatică a fost soarta bisericii „Vârzaru“, monument istoric trecut în inventarul general. Pornind de la reclamațiile mai multor cetățeni, primarul orașului cere în decembrie 1899 Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice să aprobe dărîmarea bisericii deoarece a devenit un loc insalubru prin gunoaiile depozitate în interiorul ei, iar zidurile șubrede și crăpate amenință să cadă în capul trecătorilor¹³. La scurt timp după ce Primăria înaintase cererea de demolare, se prezintă un antreprenor local care cere autorizația de a dărîma biserica fără altă plată decît dreptul de a beneficia de cărămida rezultată din demolare. Primăria s-a declarat de acord cu condiția să aștepte și aprobarea Ministerului. Fără a mai aștepta autorizația bazîndu-se pe autorizația Primăriei, antreprenorul începe demolarea¹⁴. La 1 februarie 1900 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice interzice demolarea bisericii „Vârzaru“. Autoritățile intră în panică. Inginerul comunei este trimis la fața locului unde constată că demolarea a început. Se ordonă încetarea operațiilor de dărîmare deși zidurile fuseseră demolate. Pentru a avea o acoperire legală, primarul propune darea în judecată a vinovaților. Acțiunea de dare în judecată se târăgănează la nesfîrșit iar vinovații nu sînt trași la răspundere. Autoritățile renunță la acțiunea judecătorească și intervin la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice printr-o adresă specială pentru a aproba demolarea bisericii. În februarie 1904 se aprobă de către minister să se dărîme ceea ce mai rămăsese din biserica Vârzaru cu condiția să i se facă planul de situație¹⁵. Astăzi doar numele unei străzi mai amintește de locul unde s-a aflat biserica Vârzaru. În următorii ani și alte monumente istorice din orașul Tîrgoviște vor avea o soartă asemănătoare cu a bisericii Vârzaru.

Din cele expuse pînă aici, rezultă că legile pentru protejarea monumentelor istorice votate de corpurile legiuitoare la sfîrșitul anului 1892 și intrate în același an în vigoare, cu toată buna intenție a celor care le-au elaborat, nu s-au atins scopul în primul deceniu de la aplicare. Nepăsarea autorităților locale a favorizat luarea unor decizii care veneau în contradicție flagrantă cu prevederile legii amintite. Numai așa se explică faptul că un comandant de pompieri a propus, iar autoritățile s-au grăbit să aprobe construirea foișorului de foc pe clopotnița bisericii Stelea. Numai ordinul expres al ministrului a salvat acest monument de la distrugere.

În cazul bisericii Vârzaru, funcționarii Primăriei au acționat în strînsă complicitate cu antreprenorul local care sub ochii binevoitori ai administrației a reușit să demoleze un monument istoric și să scape și de pedeapsă, obținînd în cele din urmă aprobarea să demoleze un monument care nu mai exista de mult. În loc să ceară ministerului fonduri de restaurarea monumentelor din oraș sau să apeleze la subscripția publică, autoritățile orășenești superioare bombardau ministerul cu cereri de demolare.

Legea prevedea că Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice era obligat să pună la dispoziția Comisiei monumentelor publice fonduri bănești pentru restaurarea monumentelor istorice. Fondurile alocate au

¹³ Ibidem, dos. 146/1899, f. 2.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

fost reduse, astfel că puține monumente au putut fi restaurate. Este cazul bisericii Sf. Constantin și Elena care deși se afla în atenția comisiei nu a putut fi restaurată din lipsă de fonduri ¹⁶ Tot din cauza lipsei de fonduri pentru restaurare va fi închisă biserica Adormirea Maicii Domnului Roșie ¹⁷.

Cu toate deficiențele de funcționare, înființarea Comisiei monumentelor publice, cu fonduri bănești la dispoziție a constituit un pas înainte pe calea ocrotirii, conservării și restaurării bunurilor culturale și istorice făurite de poporul nostru.

Deasemenea reglementarea prin lege a circulației valorilor cultural-istorice și artistice, măsurile de protecție impuse de lege pentru conservarea și restaurarea lor, a permis să se înceapă valorificarea științifică a patrimoniului național.

---

¹⁶ Ibidem, dos. 15/1915, f. 4.

¹⁷ Ibidem, dos. 6/1909, f. 9.

TRADIȚII ÎN VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL NAȚIONAL ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

PETRE DRAGUȚOIU

Valorificarea patrimoniului cultural-național, are tradiții cu rădăcini perene în istoriografia românească și cea dimbovițeană.

Un moment important pentru conservarea, restaurarea și valorificarea obiectelor artistice și istorice, este votarea — la 27 mai 1892 — a unei legi : „Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice“ și în completare „Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice“, tot din 1892 ¹.

Ne propunem analiza unor aspecte și inițiative deosebit de valoroase și interesante în acest sens, ale neobositului profesor dr. Alexandru Vasilescu, cu concursul elevilor din Liceul „Ienăchiță Văcărescu“ din Tirgoviște ². Scopul final era descoperirea și valorificarea unor bunuri culturale cu valoare istorică și artistică, deci bunuri ale patrimoniului cultural-național. Profesorul forma în același timp o metodologie de lucru științifică la aceste generații, le însușește dragostea față de monumentele istorice, față de cultura și istoria poporului.

Elevii întocmeau monografia localității după un plan bine chibzuit împreună cu profesorul, unii ajungînd chiar la o muncă pasionată de cercetare. Vom prezenta modul în care erau tratate subiectele propuse.

1. *Factorul geografic* este cuprins în multe lucrări (relieful, hidrografia, microclimatul, fauna, vegetația, bogățiile ale solului și subsolului), fiind alcătuite și un plan sau o hartă cu date exacte, iar de multe ori executate chiar la scară. Toate aceste elemente formează cadrul pentru monografie, se sesizează interdependența între fenomenele și procesele naturale.

2. *Etimologia* este tratată științific, propunîndu-se uneori ipoteze susținute cu argumente logice.

3. *Toponimele* ocupă un loc important, fiind consemnate cu explicația cea mai cunoscută sau cea mai plauzibilă, putîndu-se alcătui o adevărată hartă pentru puncte arheologice de cercetat.

4. *Istoricul localității*, datarea, se face pe baza documentelor cercetate în arhive, a manuscriselor studiate în Biblioteca Academiei sau

---

¹ Mihai Niculăescu, *Legea pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice — prima lege de patrimoniu*, în acest volum.

² Cea mai mare parte a acestor lucrări se găsesc în manuscris la Biblioteca Muzeului județean Dîmbovița din Tirgoviște.

arhive locale, la primărie și școală. Deosebit de interesantă și utilă, (pentru că altfel se pierdeau), este folosirea legendelor vechi de la bătrâni, interpretarea și intercalarea lor la istoric, în contextul documentației.

5. *Populația* este analizată din punctul de vedere al numărului, natalității, mortalității, mișcării în anumite intervale de timp și în tabele comparative, ceea ce poate permite un studiu mai aprofundat. În unele lucrări se face arborele genealogic al unor familii vechi sau al unor personalități. Un loc important ocupă și tratarea religiei populației și a sectelor existente. De asemenea, sînt consemnate împrăștiarile de la 1864, 1916—1918, 1922—1924.

6. *Portul, ocupațiile, obiceiurile, cîntecele și horele bătrînești* oferă o posibilitate de cunoaștere reală a etnografiei localității.

7. *Instituțiile* descrise sînt școala cu numărul de clase, profesori, elevi, biblioteca cu numărul de cărți, primăria, postul de jandarmi.

8. *Monumentele istorice* ocupă cel mai important loc în lucrări. Este descrisă amănunțit biserica, este redată inscripția pisaniei cu traducerea unde este cazul, fiind prezentată și pictura cu meșterii care au realiza-o, dacă sînt cunoscuți. La lucrare sînt anexate și inventarele bisericii, inclusiv cărțile vechi existente. Toate descrierile sînt urmate de fotografii sau desene și planul bisericii, auxiliare utile pentru o informare cît mai completă. Aceste lucrări realizate în slujba cunoașterii și valorificării patrimoniului cultural național sînt reale surse de informare ale cercetătorului de astăzi. Ne propunem să revenim cu un studiu mai amănunțit asupra acestei probleme.

PREZENTAREA CONDIȚIILOR DE CONSERVARE A PIESELOR TEXTILE LA POSESORI. STABILIREA CATEGORIILOR DE OBIECTE, A MATERIALULUI ȘI A TEHNICILOR DE LUCRU

MARIA HOLICU

Pînă către deceniul al cincelea al secolului nostru Dimbovița a constituit o pată albă a cercetărilor etnografice, sociologice sau antropologice. Această lipsă de cunoaștere a atras după sine ideea preconcepută că teritoriul județului Dimbovița ar constitui o zonă lipsită de individualitate, în ultimă instanță de specificitate din punct de vedere etnografic. La acesta a contribuit din plin și vecinătatea unor zone etnografice spectaculoase și bătute de cercetători ca : Muscel, Valea Prahovei, Argeș. Primul efect al acestei stări de fapt l-a constituit lipsa unor cercetări sistematice și, în consecință a unui patrimoniu muzeal de profil.

Puținele piese care au stat la baza muzeului țirgoviștean sînt elemente de incontestabilă valoare artistică populară, colecționate și donate instituției de George Olszchewski, din păcate aparținînd unor zone etnografice îndepărtate : nordul Transilvaniei, Banat, Gorj, Maramureș, Pădureni, Suceava și doar cîteva din zona apropiată, Muscel. Piesele colecției Olszchewski aflate în posesia muzeului nostru sînt în majoritate piese de port : ii, oprege, cojoace, cîteva piese ceramice și mobilier pictat, transilvănean.

În primele decenii de existență a muzeului țirgoviștean preocupările etnografice sînt sporadice, iar achizițiile accidentale. Abia în ultimii ani cercetările etnografice se permanentizează prin înființarea unei secții de profil.

După primele luări de contact cu terenul etnografilor li s-a impus imperativul de a face cunoscută specificitatea și valoarea incontestabilă a produselor civilizației locale, necesară impunerii pe plan național a individualității etnice a acestei zone și concomitent de stabilire a locurilor comune prin care se încadrează în sfera largă a specificului național.

În urma acestor cercetări de teren soldate cu selectarea și achiziționarea a peste 1000 piese textile, s-a reușit să se realizeze un patrimoniu muzeal edificator pentru jumătatea de nord a județului, patrimoniu valoros ca document de gîndire și creație microzonală și zonală și în unele cazuri, națională.

Astfel, achizițiile efectuate în zona superioară Văii Ialomiței, s-au axat preponderent pe scoarțe, întrucît aici există principalele centre specializate din Muntenia : Moroieni, Pietroșița, Pucioasa, Runcu, prin achiziții s-au selectat piese pe următoarele criterii :

1. Vechime, specificitate, ținută artistică ;

2. Valoare artistică ;

3. Selectarea de eşantioane elocvente pentru toate motivele decorative şi tehnicile de lucru cu frecvenţă în zonă.

Vedem deci, că fiecare dintre piese are pe lângă valoarea sa intrinsecă şi valoare documentară, în special cele vechi ; valoare ce impune un tratament atent şi susţinut.

În microzona Văii Dîmboviţei, în care portul este irelevant datorită vecinătăţii coplesitoare a Muscelului, s-a constatat că întreaga îndeminare a femeilor din zonă a fost canalizată pe domeniul textilelor de interior, piese care ajung la un rafinament deosebit şi care în cadrul depozitelor noastre ocupă un loc şi o atenţie specială.

Aceiaşi situaţie o întâlnim referitor la piesele de port, categorie în cadrul căreia o mai mare atenţie s-a acordat costumelor vechi, de lucru, confecţionate pe plan local, decît celor spectaculoase de sărbătoare, importante în zonă.

Fiecare categorie devine relevantă cel puţin pentru o microzonă, celor vechi dublîndu-li-se valoarea, iar atenţia de care trebuie să se bucure se impune a fi egală pentru toate timpurile (de un tratament bucurîndu-se în special cele supuse degradării).

Pentru a se lua măsurile necesare conservării în bune condiţiuni a materialului etnografic existent în colecţiile muzeului nostru s-a procedat la următoarele demersuri :

1. pornind de la premiza că piesele achiziţionate constituiau piese de uz şi înaintea achiziţiei au suferit anumite tipuri de tratamente, s-au efectuat peregrinări în zonele de provenienţă pentru stabilirea modului de folosinţă a pieselor, a tratamentelor suferite (de păstrare, curăţare, uscare, călcare, dispunerii în cadrul interiorului etc.).

2. testarea informatorilor din zonă cu privire la materialele şi tehnica de lucru, ca şi la criteriile lor empirice de conservare, criterii care ulterior au fost supuse unei judecăţi de valoare în vederea aplicării unor sugestii.

S-a constatat astfel că piesele din categoria scoarţelor întîlnite în teren, confecţionate din „lînă în lînă” sau în urzeală de bumbac (cele mai recente) ţesute în majoritate în tehnica „chilim” şi avînd în cele mai multe cazuri o cromatică de provenienţă chimică au fost depistate în interiorul ţărănesc de provenienţă în următoarele tipuri de condiţii :

- a) cele „protejate” împăturite, aşezate în, sau pe lăzi ;
- b) altele tensionate pe perete prin cuie, cu marginile neprotejate ;
- c) aşezate pe pat, astfel supuse folosirii permanente şi tensionării pe margine şi uneori îndoit la capete ;
- d) piesele considerate de posesori ca uzate sau devalorizate, aşezate pe jos, deci se rod, se murdăresc, suferă dese spălări. Piesele au mai avut de suferit în urma scuturării.

Textilele de interior ţesute în război în două ite cu decoraţie aleasă sau brodată cu arnici care uneori se docolorează prin spălat sufereau de tensionare prin cuie bătute direct în pînză, dese spălări, apretări, albăstri şi călcări, iar cele „păstrate” fiind împăturite şi aşezate în teancuri masive.

Piesele de port adunate din zonă, reprezintă o categorie cu mult mai diversificată din punct de vedere al materialului, tehnicii de lucru, moda-

lităților de utilizare și tipologie zonală și socială. Astfel ca materie primă și tehnică de lucru remarcăm :

- a) fibre animale — borangicul (la marame) ;
- b) lina — (fote, ițari, bete) ;
- c) fibre vegetale — bumbac, cînepă, in — (fote, cămăși, ii) ;
- d) fibre sintetice — mătase sintetică — (fote, exemplare mai recente).

Dacă aceste tipuri de fibre reprezintă textura, situația se complică în cadrul elementului decorativ.

Decorarea se face fie în război „ales“ sau prin brodat, materialele folosite fiind dintre cele mai deosebite și adeseori coexistînd în cadrul aceleiași piese :

1 fir metalic — întîlnit în mici cantități la marame, ii și bete și abundent la fote ;

2 arnici — la ii, cămăși ;

3 lînă — la fote (totdeauna aplicată pe lînă) ; și în cazuri mai rare, la cămăși ;

4 mătasea sintetică — frecventă la fote, ii și cămăși.

Cele mai vechi fote sînt țesute lînă în lînă în două ițe cu spată îngustă, în două foi, încheiate cu acul. Exemplarele mai noi sînt realizate dintr-o singură foaie în patru ițe „în coaste“ din bumbac, mătase, mai rar lînă. Decorul fotelor este totdeauna ales, iar în cazul pieselor întrebuintate la muncă se reduce la vârgi în alternanță cromatică.

Cămășile, iile și poalele sînt realizate din tradiționala „pînză de casă“, deci bumbac („ațică“) țesut în două ițe, decorul cel mai frecvent fiind brodat „în cruci“, mai rar este ales și uneori ajurat. La piesele de acest gen, unele decorative sînt umplute cu fir, „fluturi“ mai rar mărgeli — materiale grele care tensionează pînza în special în zona alțiței. În cazul decorării cu arnici există piese la care vopseaua se pierde, deci intervenția de curățire este limitată pentru a nu se agrava procesul. Ițarii sînt piese fără elemente de decorație în zona Dîmboviței, croiți din postav țesut în casă din fir subțire de lînă, în patru ițe, bătut apoi la piuă și croit după un sistem simplu.

În urma spălării repetate, datorită caracteristicilor fibrei de lînă, postavul se „bate“ piesa se micșorează ca dimensiune.

Piesele de port au fost întîlnite în teren în următoarele situații :

1) uz frecvent de fiecare zi ;

2) uz ocazional ;

3) „păstrate“ pentru moștenitori sau înmormîntare, aceste ultime două categorii fiind împăturite și așezate în teancuri, în lăzi sau în dulapuri.

Această trecere în revistă a categoriilor de piese, a funcționalității lor în momentul achiziției (deci conservarea la locul de proveniență) ca și a materialului și tehnicii de confecționare a pieselor o considerăm necesară pentru a stabili în continuare tratamentul pe care-l urmează acestea odată intrate în colecția muzeului.

UN NOU MUZEU SĂTESC : PUCHENI-DÎMBOVIȚA

GHEORGHE BULEI, CICERONE MAREȘ

Într-un splendid decor de toamnă, într-o atmosferă de bunăstare și activitate neîntreruptă de propășire a localităților pe coordonatele progresului contemporan, la poalele Leaotei, în comuna Pucheni s-au întâlnit cei care cîndva au făcut parte din comunitatea localnicilor, fiii satului.

Sărbătoarea care tinde să devină tradițională, prilej de emoționante aduceri aminte, dar și de îndrăznețe planuri pentru viitor, a generat un întreg complex de manifestări culturale, în care se regăsește omul cu gîndurile și realizările lui.

Crearea unei colecții muzeale, în astfel de ocazii, pe lângă valoarea de simbol, mărturisind prin graiul obiectelor aspecte ale vieții și îndeletnicirilor sătenilor, constituie și un mijloc de păstrare a valorilor istorice și etnografice locale, un semnificativ element de educație patriotică locală, artistică și estetică. Muzeul s-a organizat, în general, pe două secții distincte : *una cu caracter istoric*, cuprinzînd mărturii arheologice și documentare, revelatoare pentru trecutul economic, social și cultural al așezării, cealaltă, *cu profil etnografic*, incluzînd piese cu valoare documentar-artistică ce reliefează specificul culturii populare locale și al ocupațiilor tradiționale.

Descoperirea unui topor din piatră șlefuită, din perioada eneolitică în punctul „La Călini“, lângă pădurea Cărbunarul, atestă existența unor așezări omenеști, încă cu milenii în urmă. Este neîndoielnică continuitatea de locuire și viață pe aceste meleaguri, realitate surprinsă pentru perioade ulterioare (a statului dac sub Burebista și Decebal, descoperirile arheologice de la Cetățeni-Muscel, Malu cu Flori, etc.) și evidențiată de numeroasele mărturii documentare din epoca feudală.

Așezată într-o zonă depresionară, lângă masivul Leaota-Bucegi, cu largi zone împădurite, cu o rețea hidrografică bogată și terenuri prielnice activităților economice, la distanțe aproximativ egale de cele două foste capitale ale Țării Românești (Cîmpulung-Muscel și Tîrgoviște) Pucheni sînt atestați documentar la 8 octombrie 1564, într-un hrisov emis de voievodul Petru cel Tânăr (1559—1568) : „...Io Petru voievod și domn a toată țara Ungro-Vlahiei, fiul marelui și prea bunului Mircea voievod, dă domnia mea (această) poruncă... lui Radu și lui Micu, să le fie părțile

de ocină. Și să li se știe hotarul.. pe Piscul Lupului în jos și de aici pe valea... *pînă la hotarul Puchenilor pe... pînă la Chiciură...*"¹.

Alte informații istorice oglindesc fie situația economică a sătenilor, fie raporturile sociale existente în feudalism; un document oficial din vremea lui Mihnea Turcitul (1577—1583; 1858—1591) întărea unor locuitori din Brăbulețu, Tatu și Pirvu, dreptul de proprietate asupra unei ocini „vîndută unui vecin din Puchenî, anume Văsiu, pentru 10.000 aspri gata, fără știrea fraților de funie”²; acte din 15 aprilie 1634, de la Matei Basarab (1632—1654), din 1707 de pe timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), din 1748 de la C. Mavrocordat dezvăluie realități din istoria comunei³.

Documentele existente în expoziție aduc o serie de noi dovezi, date privind aspecte ale vieții economico-sociale a localității, în secolele XIX—XX, participarea localnicilor la marile evenimente ale istoriei țării: 1877, 1916—1918, 1944, precum și asupra activității culturale. Se găsesc acte referitoare la: sistemul proprietății pămîntului, acte de vânzare cumpărare a pămîntului și imobilelor (cu indicații asupra sistemului constructiv) la cărăușie, la drumuri, șosele etc.

Două statute despre înființarea și activitatea băncilor populare sătești „Alexandru I. Filipescu”, creată în februarie 1905 și „Salvarea Puchenilor”, creată în iulie 1912, oferă argumente în sprijinul prosperității economice a localității la începutul secolului XX⁴.

Date semnificative asupra modului de educație, de culturalizare a sătenilor se desprind din cărțile cu caracter didactic — „Societatea pentru învetiatura poporului român”, 1870; „Obiceiurile israiltenilor și ale creștinilor”, etc. — din actele referitoare la construcțiile de școli sau la activitatea căminului cultural „LUMINA” din Puchenî.

Brevetele și medaliile, ca și cele două monumente din localitate amintesc de eroismul participanților la luptele pentru libertate și neam-tîrnare.

În ansamblul expoziției, piesele reliefînd aspecte ale etnografiei și artei populare locale au fost grupate tematic, în funcție de caracterele dominante ale economiei sătești tradiționale, îndeletnicirile oamenilor, ocupațiile anexe și de structura colecției. (Amintim că obiectele au fost colecționate de pe teren — din satele Puchenî, Meișoare, Virfurenî, Valea Largă, Brădățel — de către elevi, inițiativă coordonată de prof. Pietrăreanu Constantin și prof. Ciurea Ion.)

Pentru tema privind păstoritul și creșterea vitelor sînt reunite piese evocatoare pentru aceste ocupații străvechi, avînd în vedere specificul geografic al așezării, cu întinse pășuni și zone de finețe: Găvana, Leaota, Negrița, Marginea Domnească etc. amintite încă în documentele medievale. Mare parte dintre ele provin din satul Meișoare, unde locuitorii sînt și astăzi, ca dintotdeauna, păstori și crescători de animale. (Enumerăm

¹ Documente privind istoria românilor. Secolul XVI. Seria B. Țara Românească, București, 1956, vol. III, p. 203.

² Documente privind istoria românilor. Secolul XVI. Seria B. Țara Românească, București, 1952, vol. V, p. 90.

³ G. Potra, *Tezaur documentar al județului Dimbovița*, Muzeul județean Dimbovița, Tîrgoviște, 1972, pp. 168, 677.

⁴ I. Ciurea, C. Mareș, *Considerații cu privire la înființarea băncilor populare rurale în comuna Puchenî județul Dimbovița*, în acest volum.

astfel de familii : Traian Șerbănescu, Gheorghe Sendroiu, Ion Anculescu, Gheorghe Mateescu, etc.). Crinta, putineele, blindele, donicioarele, lingurile, donițele, tigvele pentru lapte, ustensile de largă frecvență în gospodăriile cu caracter pastoral, la stîni etc. readuc, ca și nelipsitele fluiere, cavale, buciume, în memoria vizitatorilor, un mod de viață și de existență a românului (fig. 1 și fig. 2). Concomitent sînt expuse piese de interior — scaune realizate din lemn de brad, din categoria obiectelor culese din natură, cu susținerea în 4 sau 3 picioare, precum și un scaun de secol XIX, interesant prin forma arhaică și sistem constructiv, o procoviță în carouri obținute din culoarea naturală a lîinii, — ce definesc ambianța tradițională a satului de munte. (fig. 3 și fig. 4).

Localitatea Pucheni a cunoscut o intensivă dezvoltare a meșteșugurilor sătești, ca anexe ale ocupațiilor de bază. Materia primă existentă în pădurile ce o înconjurau a oferit din belșug lemn pentru construcții de case din bîrne, pentru dulgherie, tîmplărie.

Prin proporțiile și factura decorativă specifică se impun atenției lăzile de zestre create de meșteri locali : Mihai Popescu, Ion Preda etc.

Nevoile cotidiene, cerințele cărăușiei determină apariția unor ateliere de rotărie-fierărie, numărul mare al acestora (6) demonstrînd intensitatea practicării meșteșugului.

Un loc aparte, în contextul expozițional, a fost acordat industriei casnice textile, care și aici, ca de altfel în toată zona subcarpatică a județului Dîmbovița, a cunoscut o deosebită înflorire. Țesături și cusături destinate înfrumusețării locuinței, piese de port se lucrează și astăzi intens. Fotele, iile, betele sînt realizate cu măiestrie, respectîndu-se principiile tradiționale de decorare, de către femeile vîrstnice (Moiceanu Ileana, Manea Elisabeta, Chitulescu Ileana etc.)⁵.

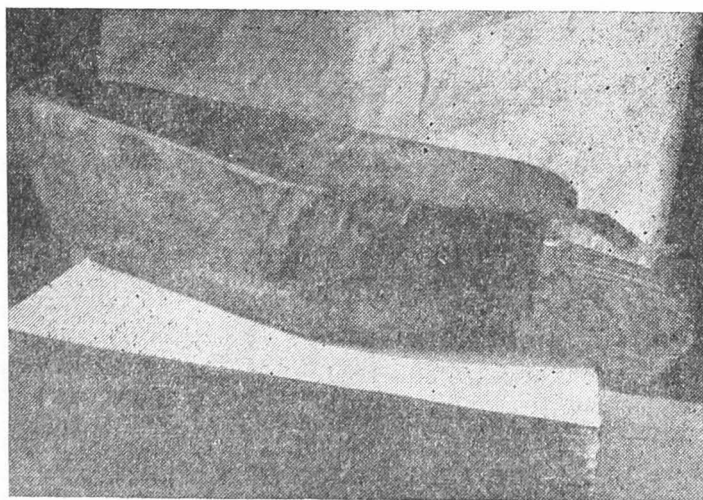

Fig. 1 — Crință, sat Meișoare.

⁵ Semnificativă este continuitatea tradiției prin înființarea la Pucheni, a unei secții a Școlii populare de artă Tîrgoviște, unde elevele învață tainele cusutului și țesutului, iar la absolvire fetele se încadrează la cooperativa „Arta populară”, secțiile Malu cu Flori și Izvoare.

Fig. 2 — Lingură, sat Meișoare.

Fig. 3 — Scaun cu 3 picioare și platformă groasă, cu scobitură concavă de secol XIX, ce a aparținut locuitorului Dincă Popescu.

Fig. 4 — Scaunel.

Reflectînd această realitate etnografică, muzeul prezintă un bogat inventar al ustensilelor întrebuintate în prelucrarea materiei prime (lînă) și în realizarea produsului finit : piepteni și darac, furcă de tors, sucală, vîrtelniță, alergătoare, rișchitor și piese de la războiul de țesut — scripeti, spete, suveici etc.

Pentru ilustrarea complexă a îndeletnicirilor, la inventarul de unelte lămurind modalitățile, tehnicile de lucru s-a întregit ansamblul expunerii cu textile de interior și piese de port. Pe un panou central au fost grupate, în raport cu decorația și evoluția ornamenticii, ștergarele tradiționale : decorate sumar prin învîrgare pe tot cîmpul sau numai la capete, prin asocierea grupelor de vîrgi cu registre de alesătură în motive florale stilizate sau în motive geometrice, cu benzi de ajur și cele ornamentate cu motive avimorfe (fig. 5, fig. 6, fig. 7, fig. 8).

Ca element de diferențiere în decorarea șervetelor, semnalăm prezența unor benzi late în textura țesăturii, de culoare portocalie, fond pe care se grefează motivele ornamentale, obținîndu-se un efect cromatic și decorativ inedit.

Piese de factură asemănătoare sînt perdelele alese cu motive florale stilizate, monocrome (roșu).

Valoarea țesăturilor din localitate este și mai pregnant evidențiată de păretare și covoare ; decorate cu grupe de vîrgi compuse simetric și registre cu elemente romboidale alese, fie în romburi concentrice, într-un colorit cald, armonios, în care predomină roșu, negru și verde ele dau farmec interiorului țărănesc (fig. 9). Incluse în spațiul muzeal, conturează semnificativ creația populară locală, fiind totodată valori culturale de rezonanță în zona nordică a județului nostru.

Portul popular local se înscrie cu note caracteristice în ansamblul artei populare, prin eleganța și finețea decorației, prin valențe artistice și cromatice specifice zonei de nord a văii Dimboviței. Se impune atenției costumul femeiesc de sărbătoare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea : fotă pe fond negru cu alesături florale în fir și lînă, cămașă aleasă cu motive fitomorfe, monocrome (roșu), marama expresivă prin vechime și rafinamentul decorației (șiruri longitudinale cu motivul „ghio-celul”) de o sugestivă ținută artistică (fig. 10, 11, 12) ; de asemenea costumul bărbătesc, purtînd pecetea caracteristică a costumului zonal. O suită de fote și îi completează imaginea evolutivă a portului femeiesc de sărbătoare, cu excepția unei fote de lucru în vîrgi, „cu puicuțe”, pe fond roșu.

Mai puțin frecventă astăzi, fota de mireasă, pe fond alb cu fir argintiu, elegantă, fastuoasă, marcînd unul dintre evenimentele deosebite ale vieții satului — ceremonialul nunții — este integrată expunerii.

Argumente edificatoare asupra valențelor artistice și decorative ale portului tradițional, a păstrării lui în timp, le constituie mărturiile fotografice de la sfîrșitul secolului XIX, prezente de asemenea în expoziție.

În colecție a fost inclusă și ceramică (oale și ulcioare de diferite capacități, lucrate în centrul Drăgăiești-Pămînteni) de circulație în localitate.

Fig. 5 — Șervet cu alesături în motive geometrice — romburi și pistornicul — și fitomorfe.

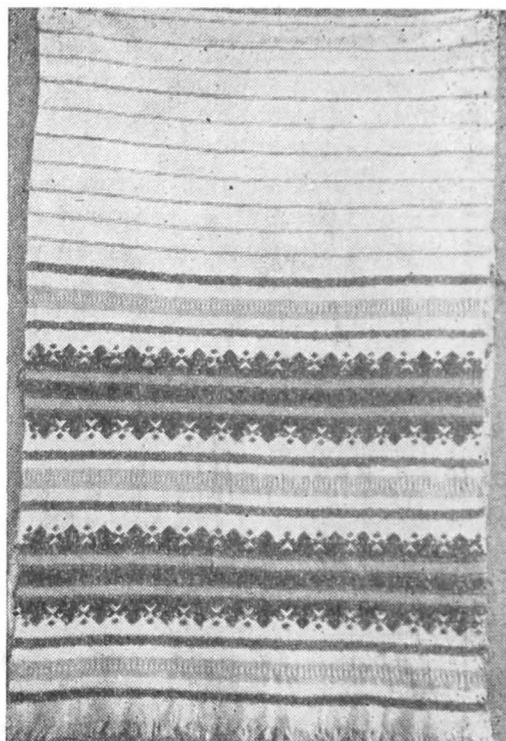

Fig. 6 — Șervet, secolul XIX.

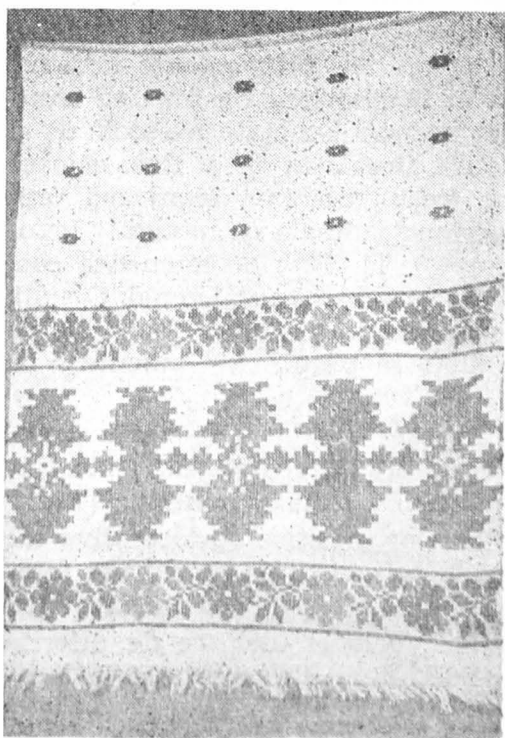

Fig. 7 — Șervet, secolul XIX.

Fig. 8 — Șervet cu alesături în motive avimorfe — „cocoși”.

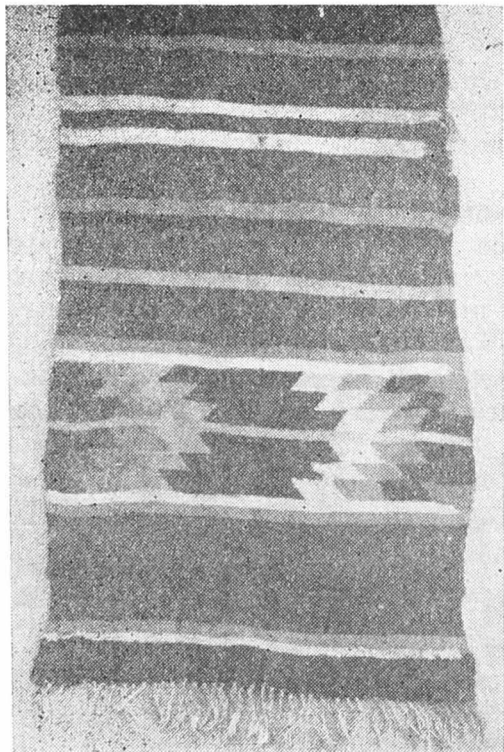

Fig. 9 — Peritar.

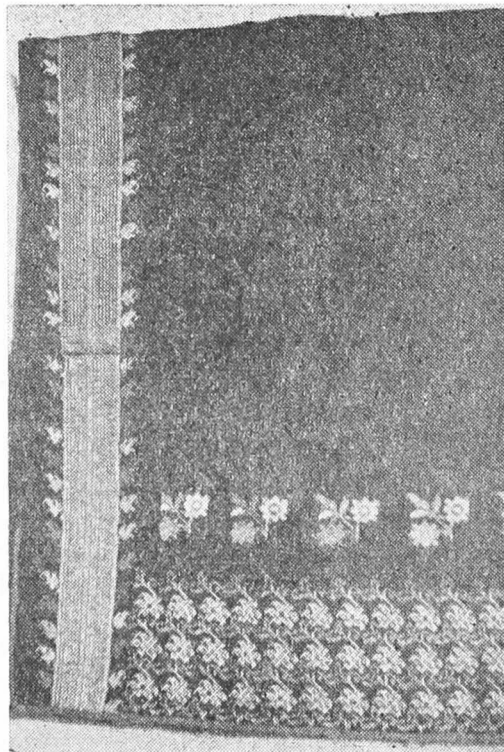

Fig. 10 — Fotă de sărbătoare (mijlocul secolului XIX).

Fig. 11 — Cămașă femeiască de sărbătoare (mijlocul secolului XIX).

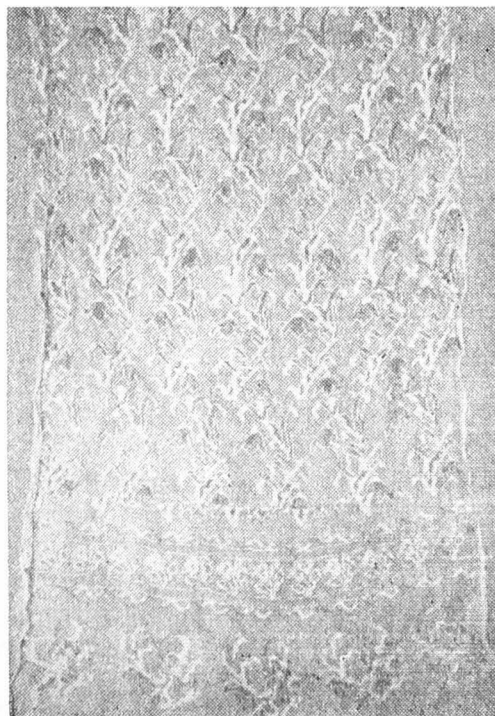

Fig. 12 — Maramă (secolul XIX).

* * *

În realizarea muzeului s-a urmărit o expunere adecvată, științifică, s-a încercat crearea unei ambianțe expoziționale firești și evocatoare pentru trecutul localității, accentuându-se faptele de natură materială sau spirituală cu tentă emoțională.

Ca mijloace de expunere s-au folosit vitrine, panouri și podiumuri, cu un fundal neutru ; piesele etnografice au fost etalate în conformitate cu principiile actuale ale muzeografiei, cu texte explicative : un panou introductiv cuprinzând datele istorice marcante ale Puchenilor, texte referitoare la obiceiurile și arta populară, etichete de obiecte, etc.

Acest nou muzeu sătesc reflectă pregnant preocuparea pentru păstrarea și valorificarea bunurilor de cultură populară specifice pentru viața și spiritualitatea poporului nostru.

MOMENTELE PREGĂTIRII PIESELOR TEXTILE PENTRU INTRAREA ÎN COLECȚIE ȘI NORMELE CONSERVĂRII ÎN DEPOZITE

MARIA HOLICU

Odată aduse din teren, piesele achiziționate trec printr-o perioadă de carantinare necesară schimbării mediului ambiant și pregătirii piesei pentru a intra în colecție. În procesul carantinării se includ mai multe operațiuni.

Depozitarea provizorie a pieselor proaspăt aduse într-o încăpere special amenajată în care textura trebuie să se relaxeze în timpul pregătirii și apoi se aplică operațiunile de : desprăfuire, curățiri parțiale sau totale, înviorarea culorilor, studierea piesei și întocmirea fișelor de obiect, de sănătate, precedate de operațiunea de inventariere.

Desprăfuirea se face manual prin periere cu perie cu fir moale de origine animală pe direcția firului, evitându-se mișcările bruște și orice șoc mecanic. Perierea manuală se aplică categoriilor de fote, bete, itari, ilice.

În cazul covoarelor, perierea este precedată de aspirare, care se efectuează prin intermediul unui tifon pentru a nu se forța fibra, pe ambele fețe în toate direcțiile.

La piesele care prezintă o stare de conservare bună, care au o textură groasă și puternic îmbibate de praf, se poate proceda cu multă grijă la o primă eliminare a prafului prin următorul procedeu : se întinde covorul respectiv pe o suprafață de rogojină cel puțin egală cu mărimea covorului, astfel încât piesa să se odihnească pe acest suport, în timp ce este ușor mișcată pe vertical în așa fel încât cea mai mare parte din impurități să cadă printre împletiturile rogojinii și în același timp covorul să nu sufere direct nici o acțiune mecanică. Procedeu se aplică pe ambele fețe ; urmează aspirarea și perierea. După desprăfuire piesele pătate se curăță total prin spălări și parțial prin scoaterea petelor.

Știm că murdăria de pe obiectele textile poate proveni din sursele cele mai diferite, avînd o nu mai puțin diferită compoziție. Murdăria depusă poate fi : sudoare, noroi, nisip, urină, ceruri și altele ¹.

Deci putem deosebi o categorie de murdărie similară prafului — particule materiale care însumează celelalte tipuri.

În unele cazuri (sudoare, grăsimi), murdăria acumulată face ca obiectul respectiv să fie și mai sensibil la atacul moliilor.

---

1. Mihalcu, M., *Considerații asupra curățirii obiectelor textile din colecțiile muzeale*, în *Revista muzeelor*, nr. 5/1968, p. 413—420.

În afară de murdăria produsă prin purtare sau accidental, trebuie să menționăm și o altă categorie de murdărie. Deși anterior sau ulterior confecționării obiectul de care ne ocupăm a fost spălat ; în fibra de origine animală se mai găsesc resturi din impuritățile rămase în timpul creșterii. Dintre acestea trebuie menționate : grăsimile secretate de glandele sebacee, săruri provenite din secrețiile glandelor sudoripare, acizi grași liberi, esterii și substanțe nesaponificabile, steroli, pigmenți naturali etc.

Din punct de vedere al solubilității murdăriei se deosebesc impurități : solubile și insolubile. Cele insolubile se pot curăța cu mijloace mecanice, care trebuie să preceadă orice curățire, deoarece dacă nu se procedează astfel se poate ajunge la complicații inutile.

O altă problemă foarte grea la curățirea țesăturilor este alegerea dizolvantului capabil să îndepărteze murdăriile. Niciodată nu trebuie să uităm că natura obiectului dictează condițiile sale ; de aceea nu poate exista un procedeu general. E foarte firesc să ne folosim în primul rînd de apă obișnuită, avînd grijă să nu aibă o duritate prea mare.

O apă dură are în compoziția ei săruri de calciu, magneziu și fier în deosebi. În combinație cu săpunurile formează săpunuri insolubile, deci care nu au nici o aptitudine de curățire. Pentru spălare se recomandă a se folosi săpun pentru copii și în nici un caz săpun de casă bogat în alcali, iar ca detergent „Perlan alb“, care a fost testat în laborator și s-a dovedit că nu are nici o influență nocivă asupra obiectelor (decolorări, mișcorări a rezistenței fibrei).

Este de dorit ca atît spălarea cît și limpezirea să se facă cu apă distilată.

În cazul petelor de grăsime se pot folosi solvenți prin următorul procedeu : se așează materialul cu fața pătată pe un geam sau placă de material plastic inert. Între ele se plasează o hîrtie de filtru. Se picură de jur împrejurul petei solventul, sau se tamponează cu vată îmbibată în solvent, pe dosul materialului. În felul acesta solventul și materialul extras din pată sînt absorbite în hîrtia absorbantă, iar pata nu se întinde și nu avansează în material.

În cazul textilelor vechi nu întotdeauna este indicat să se scoată petele ; aceasta deoarece sînt fragile și au fost folosite sau păstrate.

O altă problemă în ceea ce privește curățarea textilelor este albirea, care se poate face cu clor sau apă oxigenată, dar numai într-o concentrație foarte mică.

Spălarea covoarelor impune cîteva reguli :

— să se facă în băi special amenajate cu o adîncime de 0,20 m, de formă dreptunghiulară (de dimensiuni mai mari decît suprafața covoarelor) ;

— băile să fie foarte puțin înclinate și prevăzute cu orificiu pentru scurgerea apei ;

— spălarea se va face cu ajutorul unui jet de apă (nu foarte mare) ;

— timpul de spălare nu va fi prelungit pentru a se evita accidente cromatice ;

— pentru spălare se va alege anotimpul și momentul potrivit, evitîndu-se momentele de umiditate atmosferică, pentru ca uscarea să nu dureze prea mult ;

— uscarea trebuie să se facă după o scurgere prealabilă a apei, care s-a acumulat în timpul spălării, după care piesa se așează pe o suprafață plană bine întinsă, care să permită o corectă așezare a fibrelor texturei.

Demersul următor vizează reînprospătarea ținutei cromatice a pieselor. Se procedează la reînprospătarea pieselor cu fir de lână, evitându-se piesele cu fir metalic (fotele, iile, maramele, betele), piesele cu paiete și mărgel.

Există mai multe procedee de reînprospătare a culorii lînei, dintre care menționăm : ștergerea cu o soluție de amoniac lichid, frecarea cu varză crudă (procedeu popular) și ștergerea cu o soluție de acid acetic diluat, procedeu folosit frecvent. Urmează uscarea și aerisirea concomitentă a piesei.

În cazul covoarelor se procedează la o dublare a unei fețe cu o pînză de bumbac, întărindu-se marginile în special cele de care se prinde piesa în cazul expunerii. În felul acesta piesa este protejată de mucegai și de efectele mecanice ale tensionării.

Textilele din bumbac numai în foarte rare cazuri sînt spălate și numai după ce culorile benzilor au fost testate. Se controlează rezistența culorii unui fir în contact cu apă caldă și detergentul care urmează să fie folosit în timpul necesar spălării și uscării, firul fiind prins pe o bucată de pînză albă din bumbac. Dacă culoarea rezistă se procedează la spălarea piesei. Uscarea se face departe de sursele de căldură și ferite de razele solare puternice.

Avînd în vedere că prin spălare greutatea piesei crește considerabil, trebuie evitată suspendarea și întinderea acesteia. Piesa se usucă pe suprafețe plane.

După aceste procedee, fără a ignora prinderea numărului de inventar prin coaserea unei bucăți de pînză, pe care este imprimat, de preferință în același loc în cadrul aceleiași categorii de piese, pentru a evita manipularea inutilă, se face desinfectarea pieselor prin cianhidrizarea întregii încăperi, după care piesele pătrund în rafturile depozitului.

Dacă restaurarea se practică numai în anumite cazuri, conservarea se aplică oricărui material de colecție.

În cazul obiectelor ce aparțin colecției etnografice o cerință imperioasă este aceea de a cunoaște textura materialului din care sînt confecționate piesele. După aspectul exterior obiectele sînt foarte variate.

S-a purtat o polemică aprigă și au avut loc discuții și controverse asupra felului cum trebuiesc restaurate și conservate textilele.

Materialele textile se obțin din fibre care pot fi de proveniență animală, vegetală și sintetică.

Materiile prime de bază folosite în confecționarea de piese de îmbrăcăminte, cele pentru interiorul locuinței, de podoabă etc., precum și în genere cele din cadrul locuinței, sînt : lîna, părul de capră, cînepa, inul, borangicul, bumbacul.

Principiul studierii materialului din care au fost lucrate țesăturile este fundamental, înainte de a stabili modul de conservare. Numai după studierea materialului și naturii sale se pot lua măsurile necesare în vederea conservării țesăturilor.

Cele mai simple mijloace pentru recunoașterea fibrelor de origine animală sau vegetală sînt ' la capătul firului de proveniență animală se

formează prin ardere o gămălie de culoare închisă din materia albuminoasă arsă, în timp ce firul vegetal se prefăce prin ardere într-o cantitate neînsemnată de cenușă, de culoare cenușie deschisă, iar firul ars are capătul carbonizat ascuțit.

Din categoria fibrelor de origine animală fac parte : lina, mătasea, părul de capră, iar din categoria celor vegetale inul, bumbacul, cânepa.

Lina este folosită din cele mai vechi timpuri, lucru întru totul explicabil prin ponderea importantă pe care a avut-o în ocupația poporului nostru creșterea ovinelor, în cazul de față cînd a constituit o ocupație de bază a locuitorilor zonei deluroase și submontane la care ne referim.

Lina se prezintă ca un corp cilindric uneori sub forma unui canal. În majoritatea cazurilor acest canal este aproape complet neglijabil, la anumite soiuri de lînă aproape nu există. Caracteristic pentru lînă este faptul că, corpul său cilindric este acoperit de solzișori. Din cauza acestora rezultă o proprietate tipică de a forma pîslă, de a se aduna.

Din punct de vedere al compoziției chimice fibrele de lînă constau dintr-o serie de substanțe albuminoase, din care cauză îi sînt proprii acele fenomene caracteristice în general substanțelor albuminoase. În această ordine, descompunerea substanțelor albuminoase complexe se face prin intermediul bacteriilor într-o substanță mai puțin complexă, sau ceea ce se numește putrefacție.

Fibrele vegetale au în compoziția lor celuloza care poate fi modificată într-o formă numită „ligno celuloză“. Astfel bumbacul are o structură celulară unică. Inul, cânepa au o structură deosebită de bumbac, fiind realizate din tulpini și frunze ; deci o structură de fibre din bast (liber) ².

Ambele tipuri celulozice conțin și, impurități ca : ceruri și minerale.

Fibrele din bast sînt mai apte să conțină lignine și ligno-celuloză, care sînt fizic mai slabe, reacționînd diferit cu anumite substanțe. În contextul celor spuse ligno-celuloza este slab acidă, tinde să accepte vopsele bazice, celuloza nu. Fibrele din liber (bast) cu formă celulară prelungă, cu pori striati au un comportament fizic diferit de cel din semințe (puf).

Din punct de vedere chimic celuloza nu este deosebit de activă. Conținutul mare de legături — OH din moleculă atrage molecule de H₂O, datorită efectelor de legătură ale hidrogenului.

Întrucît în compoziția fibrelor animale se află proteine, substanțe formate din amino-acizi cu conținut de azot, au o reacție chimică diferită decît celuloza.

Caracteristicile structurii moleculei de proteine reprezintă o bază importantă în conservare. O moleculă de proteină este formată din lanțuri lungi, prin polimerizarea moleculelor mai mici sau a radicalilor ; mai mulți amino-acizi sînt uniți într-o succesiune regulată formînd molecula finală de proteină. Amino-acizii moleculei de proteină sînt amfoterici un capăt e bazic din cauza unui grup de carbonil-COOH, iar celălalt bazic din cauza grupului aminic — NH₂. Grupul terminal acid poate reacționa chimic cu capătul bazic al unui alt amino-acid.

Reacția are loc în următoarele condiții : în procesele naturale de creștere, amino-acizii din alimente, plus un catalizator, o enzimă, elimi-

2. Rice, James, W., *Clasificarea fibrelor care se găsesc în textilele vechi*, în *Textile-Muzeum, Journal*, vol. 1, nr. 2, *Principiile științei conservării textilelor*, nr. 111.

narea moleculei de apă — legătură chimică numită „peptidică“. Este relativ puternică dar poate fi descompusă prin hidrolizare cu o pepsină sau alte enzime din corp în procesele digestive. Alt mod de interacțiune — „puntea de sare“ — nu este la fel de puternică precum legătura peptidică; este o forță de atracție între amină și carboxil a două sau mai multor părți apropiate. Sînt capabile să se combine cu coloranți acizi sau bazi, formînd compuși coloranți stabili. „Puntea de sare“ atrage moleculele de apă fiind una din cauzele umflării la umezeală a fibrei proteice³.

Obiectele textile în general sînt confecționate din fibre în prealabil vopsite.

Firește, pe noi ne interesează cum și cu ce au fost vopsite și cum se răsfrînge acest lucru asupra fibrelor. Toți coloizii printre care se găsește și firul oricărei țesături, sînt capabili să absoarbă cu o neobișnuită aviditate lichidele cu care vin în contact. Aceste lichide pot să precipite din compoziția lor unele substanțe care sînt absorbite de fibre. Dacă introducem fibrele de lînă într-o soluție de vopsea, fibrele absorb o anumită cantitate din aceasta.

Însă întrucît fibrele animale și cele vegetale se comportă diferit față de acizi și alcali, se înțelege că unele vopsele se absorb bine de fibrele animale, iar altele de cele vegetale, ținînd seama dacă vopselele vor fi acide sau alcaline prin natura lor, sau prin metoda fabricării lor. De aceea, dacă avem un obiect oarecare de textile, care urmează să fie prelucrat, mai întîi examinăm natura acestor fibre.

Se pare că nu există substanțe cu care omul să nu încerce să vopsească fibrele. De mult omul vopsea fibrele cu ierburi, cu fructe de plante; informatorii de teren amintesc că în combinația vopselelor folosesc fragmente de roci adunate de ei în vederea fixării culorii.

Ținînd cont de structura materialelor din care sînt confecționate piesele textile, de modul în care au fost vopsite trebuie să avem în vedere faptul că, datorită proprietăților fibrei țesătura este extrem de sensibilă față de toți factorii fizici și chimici ai mediului, începînd cu lumina, temperatura, umiditatea precum și componenții acestora. Mediul ambiant joacă un rol important în conservare.

Sub acțiunea *luminii*, atît prin razele sale vizibile, cît și mai ales prin cele ultra-violete, invizibile impun puternice modificări. Fibrele de lînă și mătase sînt elastice, sînt sensibile la lumină, în deosebi mătasea.

Lumina solară micșorează sistematic rezistența oricăror fibre și după o acțiune de aproximativ un an a razelor de soare asupra celor mai solide fibre de lînă, tăria acestor fibre scade cu 25—30%, fără nici o altă acțiune.

Sub acțiunea *luminii* se produce descompunerea substanțelor lînei și între altele, eliberarea sulfului care la rîndul său se oxidează și ca rezultat final dă acidul sulfuric, care distruge și mai mult fibrele.

Razele de soare acționează și asupra fibrelor vegetale, însă nu într-o măsură egală. De aici rezultă o primă regulă: la conservarea obiectelor de orice natură trebuie să le ferim de acțiunea directă a razelor solare și a *luminii* puternice.

Umiditatea exercită o influență negativă asupra obiectelor de natură organică. Umiditatea nu poate să nu acționeze asupra fibrelor deoarece în genere ele sînt predispuse fenomenului de îmbibare și prin aceasta se mărește acțiunea apei în proporții mari. De fapt umiditatea este în cea mai mare parte răspunzătoare de degradarea materiei, în care ea provoacă reacții de ordin mecanic, chimic (sau fizico-chimic) și biologic.

Ferind țesăturile de lumină, nu trebuie să uităm și de apărarea lor de supraumiditate, adică să urmărim regimul de microclimat din depozite, aceasta constituind o a doua regulă.

Textilele absorbind umiditatea se contractă, iar cînd pierd umiditatea se destind. Astfel dilatarea și contractarea care deseori se succed provoacă în aceste materiale un lucru mecanic cu efecte considerabile în țesăturile tinere, mai elastice și cu consecințe negative evidente.

În timp, acest joc provoacă tensiuni, duce la scăderea capacităților de reacție, și prin aceasta la slăbirea obiectelor la solicitările celorlalți agenți distructivi.

Variațiile de umiditate atît cele cu durată mai lungă (cele sezoniere) cît și cele de mai scurtă durată alterează dimensiunile materialelor într-o măsură destul de mare pentru a fi dăunătoare. Obiectele de natură organică datorită structurilor celulare, sînt higroscopice.

Dezvoltîndu-se în mediu neprotejat, fibrele de mătase și lînă pot absorbi mai multă umiditate decît fibrele vegetale. La lînă proporția e de 8—14%, fiind mai flexibilă. Și mătasea și lînă pot absorbi pînă la 30% umiditate din greutatea lor într-o atmosferă saturată, fără să pară ude. Fibrele de lînă spre deosebire de fibrele de mătase slăbesc la umezeală.

Reacții la umiditate :

— bumbacul	— respinge ;
— inul	— deplasează ;
— mătasea	— absoarbe ;
— lînă	— absoarbe ;

În consecință pierd sau absorb umiditatea în funcție de U.R. a mediului ambiant în care se află plasate, pînă la stabilirea unui climat corespunzător. Limita de securitate a obiectelor textile trebuie să fie cuprinsă între 50—65% U.R. La piesele cu fir metalic U.R. — maximum 50—55%. Efectele distructive ale umidității se constată și atunci cînd aceste valori sînt sub 50% sau peste 65% U.R. Textilele supuse uscăciunii sau umidității, se decolorează și se taie. Procentul mare de umiditate favorizează procesele fotochimice. Umiditatea este un catalizator în procesele fotochimice prin care lumina transformă celuloza în oxixeluloză.

În general, temperatura nu are o influență directă prea mare asupra obiectelor. Efectele ei nocive se manifestă în majoritatea cazurilor prin modificările pe care le determină în regimul U.R. a aerului, deoarece între aceste componente ale microclimatului există o strînsă legătură : creșterea temperaturii determină o scădere a U.R., iar scăderea temperaturii duce la creșterea ei. Acest lucru este foarte important pentru explicarea oscilațiilor U.R.

În timpul iernii U.R. — scăzută și variațiile înregistrate în depozite se datoresc încălzirii centrale și regimului neuniform de funcționare a caloriferelor.

Deși temperatura ambiantă obișnuită nu influențează în mod direct obiectele muzeale, trebuie să-i cunoaștem valorile, deoarece așa cum s-a afirmat creșterea sau scăderea ei duce la scăderea sau creșterea U.R.

Și influența aerului atmosferic se dovedește a fi nocivă în funcție de gradul lui de poluare (pe lângă componenții principali N, O, CO₂, vaporii de apă și impurități de natură gazoasă sau solidă : compuși sulfurați, amoniac, funingine, praf etc.) și uneori depășește în plus gradul de umiditate acceptat. Aceste impurități participă la nașterea unor procese chimice cum este oxidarea anhidridei sulfuroase SO₂ și transformarea ei în distructivul acid sulfuric.

Concentrația prafului din particule minerale foarte fine, pricinuește colecțiilor mari neajunsuri. Depunându-se pe obiecte el crează centre de alterare în care vaporii de apă se condensează chiar atunci cînd aerul nu este saturat cu vaporii de apă dar care are o temperatură ce variază des, catalizînd efecte chimice și biologice.

În general cînd umiditatea din depozite este mai mare decît cea atmosferică și se intenționează o scădere a primeia se procedează la o ventilație prin deschiderea ferestrelor și a ușilor.

Se recomandă ca ferestrele să fie deschise dimineața cînd aerul este uscat și rece. În cazul contrar la sfîrșitul unei zile calde, fierbinți sau umede nu trebuie să deschidem ferestrele pentru că introducem în depozit aerul peste măsură de încărcat cu umiditate.

Deci întreținerea condițiilor de microclimat între parametrii prezentați mai sus se dovedește cu atît mai necesară cu cît avem de a face în cadrul colecției noastre cu piese care în timpul utilizării au trecut prin procesul de îmbătrînire a fibrei din cauza totalei necunoașteri a structurii acestora de către posesori.

Cum acești factori nu sînt în orice condiții nocivi este necesară determinarea valorilor mediului ambiant (umiditatea, temperatură, lumină etc.). Numai cunoașterea acestor factori ne permite să luăm măsuri destinate să pună la adăpost de reacții distructive colecțiile pe care le avem în grijă.

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN — INSTRUMENT DE LUCRU AL PROFESORULUI DE ISTORIE ÎN ACTIVITATEA DIDACTICĂ

MIHAI GABRIEL POPESCU

„Istoria este cea dintâi carte a unei nații“¹ și în ansamblul disciplinelor școlare „ea este prin excelență o disciplină cu o deosebită pondere în cultivarea conștiinței socialiste, în formarea culturii generale, atât de necesară viitorului intelectual“².

Cunoașterea amănunțită a evenimentelor ce s-au succedat în cadrul orînduirilor sociale pe o anumită rază teritorială (cunoscută sub aspect administrativ) dezvoltă elevilor interesul și pasiunea pentru istoricul locurilor natale, mîndria că sînt cetățenii satului, orașului sau județului, ai țării. Am observat, că la lecțiile de istoria României și chiar la cele de istorie universală — acolo unde se pretează — cînd introducem elemente de istorie locală, elevii manifestă temeinicie în însușirea cunoștințelor, interes, curiozitate. În această privință județul Dîmbovița oferă o bogată gamă de evenimente istorice, ca și orașul Tîrgoviște cu satele limitrofe, făcînd ca în unele perioade, el, orașul Tîrgoviște să reprezinte, în general, însăși istoria Țării Românești. Studiile întreprinse în cadrul colectivelor de redactarea unor lucrări de interes local³, cît și monografiile unor localități, personalități, publicate în revistele județene sau în volum⁴, ne-au ajutat să clarificăm o serie de probleme referitoare la integrarea în mod armonios a numeroaselor elemente de istorie locală în lecțiile ce le prelăm.

Prin elemente de istorie locală înțelegînd : „locurile, urmele și monumentele culturii materiale și spirituale care evocă evenimentele social politice în legătură cu trecutul și cu prezentul localității și împrejurimile ei“⁵. Studiind cu atenție o serie de documente privitoare la județul Dîmbovița (în general) și altele referitoare la comuna Aninoasa⁶, orașul

¹ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1974, p. 89.

² Acad. Petre Constantinescu-Iași, *Valențele educative ale istoriei*, în „S.A.I.“, XVII, București, 1972, p. 9.

³ *Județul Dîmbovița, file de monografie*, Buc., 1969 ; *Localitățile județului Dîmbovița, Tîrgoviște, 1971 ; În ajutorul activității ateist-științifice*, Tîrgoviște, 1972.

⁴ Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Runcu, pagini la o monografie*, Buc., 1973 ; v. Mihai Gabriel Popescu, *Bibliografia istorică a României*, vol. IV, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1975, p. 55, 302, 303, 335.

⁵ Teodor Gal, Ion Retegan, *Valorificarea instructiv educativă a elementelor de istorie locală*, Ed. did. și ped., Buc., 1967, p. 6.

⁶ Mihai Gabriel Popescu, *Aninoasa-Dîmbovița*, în „Biblioteca Valachica“, Tîrgoviște, 1975, p. 239—251.

Tirgoviște⁷ (în special) am ajuns la concluzia că în aceste localități cercetate sînt numeroase elemente pretabile la majoritatea lecțiilor de istoria patriei. Ele, sistematizate, în funcție de experiența noastră la clasă, de actuala programă de istorie pentru clasa a VIII-a, de Programul P.C.R. adoptat la Congresul al XI-lea, de concluziile ce se desprind din practica educativă, de lucrările Congresului Educației politice și culturii socialiste, de sarcinile ce ne stau în față privind valorificarea trecutului nostru istoric, au dat rezultate multumitoare.

Avînd în vedere că „fiecare localitate mică sau mare își are propria sa istorie și că istoria fiecărei localități este o parte din istoria patriei noastre” (M.G.P.), am cercetat, documentîndu-ne asupra evoluției istorice a satului Săteni-Aninoasa⁸ unde ne desfășurăm activitatea, ca apoi să lărgim sfera documentării la comună, oraș, județ făcînd ca elementele locale să-și găsească locul în cadrul lecțiilor de istorie a României. Este o mîndrie patriotică pentru elevi cînd știu că satul lor este atestat documentar într-un anumit secol, că s-au sărbătorit 3—400 de ani de la prima atestare documentară, sau trăiesc momente de bucurie cînd cunosc că strămoșii lor (localnicii) au luptat pentru independență națională și dreptate socială. Ei sînt foarte receptivi la ceea ce s-a întîmplat pe teritoriul unde-și desfășoară activitatea, cinstesc eroii, comentează evenimintele care au avut loc și se bucură de perspectivele luminoase ale localității în anii socialismului. Toate acestea dezvoltă sentimentele patriotice locale a căror însumare duc la patriotismul național, a mîndriei naționale.

Cînd afirmăm acestea avem în vedere integrarea în anii trecuți la cursul de istoria patriei a unor elemente din istoria satului Săteni, a orașului Tirgoviște, a județului Dimbovița în lecții și în afara lor. Satul Săteni este atestat documentar la 4 iulie 1572 printr-un dat de Alexandru voevod (Alexandru al II-lea Mircea, 1568—1577)⁹, găsindu-l făcînd comerț cu Brașovul în sec. al XVI-lea¹⁰. Locuitorii de aici duc lupte împotriva acaparatorilor de pămînt (boierii Crețulești, Băleni, cei din Bucșani, Grădiștenii din Vulcana) ajungîndu-se la procese¹¹. Din sat sînt luați robi de către turci, elocvent fiind documentul prin care se descrie cum pentru răscumpărare Hassan Afendi turcul ot Dîrstor cere tatălui fetei, ce fusese luată roabă, 200 cîntare sare¹².

La răscoala seimenilor din anul 1654—1655 participă și Alexe dorobanțul din Săteni¹³ căruia i se confiscă proprietatea de Constantin Șer-

⁷ Din multe studii privind Tirgoviștea, cele mai complete ni se par a fi monografiile: Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *Tirgoviște*, Ed. Stadion, Buc., 1971; N. Stoicescu și Cristian Moisesu, *Tirgoviștea și monumentele sale*, Ed. Litera, Buc., 1976 (cu colaborarea lui Gabriel Mihăescu și Eugen Fruchter), și *Tirgoviște — file de monografie*, Tirgoviște, 1977, (lucrare editată de Consiliul de Educație politică și cultură socialistă al municipiului Tirgoviște).

⁸ Mihai Gabriel Popescu, *Satul Săteni în lumina documentelor*, în „Documenta Valachica”, Tirgoviște, 1974, p. 169—176.

⁹ D.I.R., *veacul al XVI-lea, Ț. Rom.*, vol. IV, 1571—1580, Acad. R.P.R., 1952, p. 77.

¹⁰ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV—XVI)*, Ed. științifică, București, 1965, p. 294.

¹¹ Arh. St., Buc., Mitropolia Ț. Rom., L. 17, mss. 143.

¹² Arh. St., Buc., Mitropolia Ț. Rom., XXXV — 192.

¹³ Mihai Gabriel Popescu, *loc. cit.*, p. 170.

ban. Din sat s-au remarcat grămăticii, copişti de hrisoave ca : Iordache logofăt ot Săteni, Alexandru ot Săteni, precum şi cu funcţii în aparatul administrativ feudal : Vintilă postelnic, Oprea logofăt, Vlad stolnic, Gri-gore paharnic ¹⁴. Biserica datează (cea de lemn) din anul 1669, actuala din anul 1773 ¹⁵ fiind monument istoric şi de arhitectură. Treptat proprietăţile sătenilor sînt acaparate de marii boieri, ţăranii de aici devenind dependenţi de marea proprietate laică sau bisericească.

La 1810 mai erau în Săteni 20 de case de români cu 66 bărbaţi şi 54 femei şi 6 case de ȕigani cu 15 bărbaţi şi 17 femei ¹⁶ o parte din locuitori se retrăsese spre munte în satele libere. În 1848 aici funcţiona o şcoală avînd ca învăţător pe Ilie Bucur ¹⁷, fiu de birnic din Săteni. Sub influenţa cercurilor socialiste ţăranii împart pămîntul moşierului Cosăcescu ¹⁸ iar înainte, la împrumietărirea din 1864 un număr de 16 ţărani să primească pămînt. În timpul războiului de Independenţă doi fii ai satului au căzut în lupte.

După 1944 în Săteni ia fiinţă C.A.P., satul este electrificat, gazeificat şi radioficat, 92% din populaţia aptă de muncă lucrează la uzinele, fabricile din Doiceşti, Pucioasa, Tîrgovişte.

Folosind la lecţii materialul istoric local — foarte succint prezentat aici —, am constatat că elevii îl reţin mai uşor, fac legături, redau mai clar conţinutul lecţiilor de istorie naţională. Cunoaşterea realizărilor din sat trezeşte la elevi hotărîrea de a lupta pentru apărarea lor, de a contribui şi ei la progresul general. Am dat exemplele de mai sus care se referă la satul Săteni. Este necesar ca elevii acestei mici localităţi să cunoască evoluţia satului lor în decursul secolelor ? Răspunsul este afirmativ dar, el nu se opreşte aici.

Se impune ca la aceste cunoştinţe să-şi lărgescă sfera cu cele referitoare la istoria comunei, a judeţului, a ţării. Unde se poate realiza acest lucru mai bine decît în şcoală prin lecţii şi în afara ei prin activităţile specifice avînd în vedere că : „Dezvoltînd recunoştinţa şi preţuirea faţă de strămoşii noştri care, cu sacrificii şi jertfe uriaşe au apărut fiinţa naţională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate şi neam, pentru dreptate naţională şi socială, trebuie să sădim în conştiinţa oamenilor sentimentul răspunderii faţă de moştenirea înaintaşilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiţii istorice făclia progresului şi civilizaţiei pe pămîntul României“ ¹⁹. Aşadar, elementele de istorie locală sînt legate de trecutul şi prezentul local, naţional, folosim mărturiile trecute (ale orînduirilor ce s-au succedat) dar şi ale realizărilor contemporane. Aceasta se referă la viaţa strămoşilor meleagurilor unde trăim,

¹⁴ *Ibidem*, p. 174.

¹⁵ Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România, II, T. Rom.*, Ed. 1970, Craiova, p. 569.

¹⁶ Alex. A. Popescu, *Catagrafia jud. Dîmboviţa la 1810*, Tîrgovişte, 1936, p. 33.

¹⁷ Gh. Pirnuţă, *Începuturile învăţămîntului şi culturii în judeţul Dîmboviţa*, Tîrgovişte, 1973, p. 272.

¹⁸ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Noi documente privind activitatea socialiştilor*, în „Acta Valachica“, Tîrgovişte, 1972, p. 23.

¹⁹ Nicolae Ceauşescu, *Expunere cu privire la activitatea politică, ideologică şi cultural educativă de formare a omului nou, constructor conştient şi devotat al societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi al comunismului în România, prezentată la Congresul ed. politice şi iculturii socialiste, 2 iulie 1976*, Ed. politică, Buc., 1976, p. 43.

a relațiilor de producție din diferite orînduiri sociale, a evenimentelor social-politice ce au avut loc, a dezvoltării de la creația populară pînă la popularizarea unor oameni de știință, artiști, scriitori de pe aceste locuri. Se impune, deci, o cercetare temeinică a evenimentelor din localitate, județ; ordonarea pe probleme în mod cronologic, un plan de perspectivă privind integrarea, valorificarea acestor elemente în lecții, precum și metodele, procedeele folosite.

Materialul adunat este utilizat la toate tipurile de lecții evitînd supraîncărcarea, folosindu-l numai în măsura în care el reușește să concretizeze problemele care le prezentăm, mărind puterea de convingere a cunoștințelor pe care le dăm. Materialul de istorie locală este prezent în istoria națională, aceasta impunînd fiecăruia dintre noi o muncă de documentare cu grijă spre autenticitate și justă orientare ideologică avînd în vedere studierea :

— operelor clasicilor marxism-leninismului și documentele P.C.R.²⁰ care ne ajută să înțelegem corect multitudinea evenimentelor ce au avut loc, politica internă și externă a statului nostru²¹;

— lucrările generale de istorie fără de care nu se poate concepe studiul unor materiale de istorie locală, prelucrarea lor făcînd apel la unele lucrări de sinteză istorică menite să ofere o imagine clară asupra istoriei naționale sau numai a unor aspecte (economice, sociale, culturale etc.). Din aceste lucrări vedem cum s-au integrat elementele locale în istoria patriei și aceasta în istoria universală. Cînd se studiază asemenea lucrări sesizăm anumite elemente specifice localității în diferite domenii, lucrări fără de care nu se poate întocmi sau cerceta materialele de istorie locală²²;

²⁰ Ion Cîmpeanu, *Unele aspecte metodice ale utilizării lucrărilor clasicilor marxism-leninismului și documentelor P.C.R. în predarea istoriei patriei*, în „S.A.I.”, XXX—XXXI, Buc., 1975, p. 82.

²¹ Este necesar să se folosească : Fr. Engels, *Rolul muncii de transformare a maimuței în om*; K. Marx, *Însemnări despre români*; *Lenin despre România*, etc. și Documentele elaborate de Congresele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea; Conferințele Naționale ale P.C.R. din 1967, 1972, 1977; de Rapoartele, expunerile, cuvîntările ținute de Secretarul general al Partidului Comunist Român, torarășul Nicolae Ceaușescu la Congresele, Conferințele naționale ale partidului, plenare ale C.C. al P.C.R., ședințe de lucru, zile festive etc.

²² *Istoria României*, vol. I, II, III, IV, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964; *Bibliografia istorică a României*, vol. I, II, III, IV, Ed. Acad. R.S.R., Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, II, III, IV, Ediția a II-a, Ed. Casei școalelor, București, 1929; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, II, Ed. științifică, Buc., 1974, 1975; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în sec. XIV—XV*, Ed. științifică, București, 1973; Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale 1821—1907*, Ed. pol., București, 1969; *Istoria României în date*, Ed. enciclopedică română, Buc., 1971; Miron Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României*, compendiu, Ed. did. și ped., Buc., 1969; *Istoria poporului român*, sub redacția acad. Andrei Oțetea, Ed. științifică, Buc., 1970; *Istoria medic a României*, partea întâi (sec. X — sfîrșitul sec. XVI), autori : Șt. Pascu, Ion Ionașcu, C. Cihodaru, Gh. Georgescu-Buzău, Ed. did. și ped., București, 1966; Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România — Țara Românească (Muntenia, Oltenia, Dobrogea)*, vol. I, II, Ed. mitropolia Olteniei, 1971; Radu Maiorescu, op. cit.; V. Costăchel, P. J. Panaiteșcu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova*, sec. XIV—XVII, Ed. științifică, București, 1975; Acad. R.P.R., *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, Ț. Rom.; Acad. R.P.R., *Documente privind istoria României (B, Ț. Rom.)*, sau *Documenta Historica Romaniae, B, Ț. Rom.*, volumele apărute; Iorgu Iordan, *Toponimia româ-*

— aprofundarea studiilor speciale de istorie duce la cunoașterea istoriei locale — sat, comună, județ. Pentru informare fie că consultăm bibliografiile întocmite pe plan local, național iar în lipsa acestora studiem lucrările referitoare la localitatea care ne interesează sau a altor localități în care este citată localitatea noastră, ori studiile apărute avînd tematică diversă. Cînd cercetările publicate sînt insuficiente, pentru elucidarea temei se impune o cercetare amănunțită a documentelor de arhivă. Pentru cercetătorii dîmbovițeni de un real folos sînt lucrările apărute sub egida Comitetului județean P.C.R.²³, Comitetului județean de cultură și educație socialistă și a Muzeului județean de istorie²⁴, precum și a unor cercetători de prestigiu ai țării noastre²⁵.

Relatările unor călători străini ce au vizitat țările române din cele mai vechi timpuri, vin să întregească datele de istorie locală ele referindu-se și la unele aspecte ale așezărilor dîmbovițene²⁶.

Interesante de reținut sînt relatările unor scriitori, poeți, ziariști despre unele evenimente sau personaje istorice, figuri proeminente ale istoriei naționale care au avut legături cu locurile de aici, oglindite în operele lor literare²⁷.

nească, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1963 ; Maria Dogaru, *Sigiliile mărturii ale trecutului istoric*, Ed. științifică, Buc., 1976 ; Octavian Luchian, George Buzdugan, Const. C. Opreșcu, *Monede și bancnote românești*, Ed. sport-turism, Buc., 1977 ș.a.

²³ *Județul Dimbovița, file de monografie*, Buc., 1969 ; *Mic îndreptar dîmbovițean*, Tîrgoviște, 1969 ; *Localitățile județului Dimbovița*, Tîrg., 1971.

²⁴ Muzeul județean Dimbovița, *Valachica, studii, materiale de istorie și istoria culturii, volumele I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, Tîrg., 1968—1976* ; Radu Gioglovan, Mihai Oproiu, *Inscripții și însemnări din jud. Dimbovița, vol. I*, Tîrgoviște, 1975 ; George Potra, *Tezaurul documentar al județului Dimbovița (1418—1800)*, București, 1972 ; Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Runcu, pagini la o monografie*, București, 1973 ; Marin Patac, *Comuna Morteni*, Tîrgoviște, 1973 ; I. Trifănescu, *Băleni*, Tîrg., 1973 ; Eugen Chirilă, Gabriel Mihăescu, *Tezaurul monetar de la Căprioru*, Tîrgoviște, 1969 ; Gh. Diaconul, *Mogoșani necropolă din sec. IV e.n.*, Tîrg., 1970 ; Dan Simionescu, Victor Petrescu, *Tîrgoviștea vechi centru tipografic românesc*, Tîrgoviște, 1972 ; Gh. T. Ionescu, *Activitatea organizațiilor de masă din județul Dimbovița, conduse de P.C.R., în perioada 1944—1946*, în „Valachica”, 1972, p. 15—25 ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Județul Dimbovița*, hartă turistică cu text, Ed. pentru turism, București, 1972.

²⁵ Alex. A. Popescu, *Catagrafia județului Dimbovița la 1810*, Tîrgoviște 1934 ; N. Constantinescu, Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște*, Ed. Meridiane, București, 1965 ; N. Stoicescu, C. Moisescu, *Tîrgoviștea și monumentele sale*, Ed. Litera, Buc., 1976 ; N. Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazu*, București, 1908 ; Ion Sîrbu, *Istoria lui Mihai vodă Viteazu domnul Țării Românești*, Ed. Facla, 1976 ; L. Demeny, Ludovic Demeny, N. Stoicescu, *Rășcoala seimenilor sau răscoală populară ?*, Ed. științifică, Buc., 1968 ; N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV—XVII*, Ed. enciclopedică română, Buc., 1971.

²⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători, vol. I—IV, și Călători străini despre țările române, vol. I—V*, Ed. științifică, Buc.

²⁷ N. Stoicescu, *Vlad Țepeș*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1976 ; Georgiana Viorica Rogoz, *Vlad, fiul Dracului*, Ed. militară, Buc., 1970 ; Radu Theodoru, *Vulturul*, vol. I—IV, Ed. milit., Buc. ; George Potra, *Voevodul (roman)*, Ed. Cartea românească, Buc., 1973 ; Referiri la Tîrgoviște, la satele dîmbovițene mai găsim și în operele scriitorilor : Gr. Alexandrescu, *Adio la Tîrgoviște în „Opere”, vol. I*, E.S.P.L.A., Buc., 1957 ; Dimitrie Bolintineanu, *Sorin sau tăierea boierilor la Tîrgoviște*, în „Opere”, E. Ș., Buc., 1951 ; Cezar Boliac, *Peștera de la obîrșia Ialomiței — studiu arheologic*, în „Opere”, vol. I, E.S.P.L.A., Buc., 1956 ; Ion Budai Deleanu, *Țiganiada, vol. I, II*, E.L., Buc., 1958 ; Eusebiu Camilar, *Povestiri eroice*, E.T., Buc., 1960 ; I. Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, E.S.P.L.A., Buc., 1956 ; Mihnea

Studiile pot fi aprofundate cu lucrări monografice privitoare la unii eroi dimbovițeni ²⁸, iar revistele de specialitate ²⁹, presa locală, națională oferă numeroase materiale de istorie locală.

O cercetare științifică a localității sau a localităților județene se face prin studiul izvoarelor contemporane cu evenimentele relatate, ea constând din studiul descoperirilor arheologice ³⁰, a izvoarelor scrise ³¹, a celor de etnografie și folclor ³². Documentarea se face la fața locului de către profesor iar (acolo) în unele cazuri pot fi prezenți și elevii. Așa am procedat la vizitarea șantierului arheologic din Tîrgoviște (Curtea Domnească), a exponatelor de la Muzeul de arheologie care aduc noi dovezi ale continuității neîntrerupte pe aceste meleaguri, ale legăturilor ce le-au avut locuitorii cu diferite popoare în decursul vremurilor ³³. Unanima recunoaștere a valorii cognitive, a mării forțe de înrîurire a istoriei, a făcut ca, printre obiectele de învățămînt ale școlii noastre actuale un loc important să fie rezervat studiului istoriei patriei așa cum arată documentele de partid ³⁴.

Gheorghiu, *Tudor din Vladimiri*, E.S.P.L.A., Buc., 1955 ; Ion Ghica, *Tunsu și Jianu ș.a.*, în „Opere”, E.S.P.L.A., Buc., 1955 ; C. Ignătescu, *Măria sa țara (vremea lui Tepeș Vodă)*, E.T., Buc., 1960 ; Al. Odobescu, *Opere*, vol. I, II, E.S.P.L.A., Buc., 1955 ; Ion Slavici, *Din bătrîni*, Ed. Cartea Românească, Buc., 1973 ; Radu Theodoru, *Brazdă și paloș*, vol. I, II, Ed. tineretului, Buc., 1967 ; Alexandru Vlahuță, *România pitorească*, E. T., Buc., 1953 ; I. Heliade Rădulescu, *op. cit.*, V. Cîrlova, *Ruinurile Tîrgoviștei* ; Gh. Tomozei, *Tîrgoviștea*, 1970 ; Mircea Horia Simionescu, *Ingeniosul bine temperat*, Ed. Eminescu, 1970 ; Columbeanu S., V. Radu, C. Brîncoveanu și epoca sa, Ed. științifică, Buc., 1970 și multe alte lucrări pe care spațiul nu ne permite să le redăm.

²⁸ Mihai Gabriel Popescu, *Eroul lt. col. Eremia Popescu*, în „Valachica”, Tîrgoviște, 1970, p. 341—350 ; idem, *Petre Vișcu*, în „Valachica”, 1972, p. 409—411.

²⁹ Era Socialistă, Magazin istoric, Analele de istorie, Studii și articole de istorie (S.A.I.), Scînteia, Dimbovița.

³⁰ A se vedea studiile apărute în revista *Valachica*, care îmbrățișează o gamă diversă de domenii privind istoria locală.

³¹ Colecțiile de documente, fondurile arhivistice, iar pentru județ vezi G. Potra, *Tezaurul...*, R. Gioglovan, Mihai Oproiu, *Inscripții...* etc.

³² Constantin Manolescu, *Plai domnesc*, Tîrgoviște, 1976.

³³ Ion Nania, *Noi descoperiri din paleoliticul inferior în județul Dimbovița*, în „Studia Valachica”, Tîrgoviște, 1970, p. 73—79 ; Cornelia Borugă, *Cercetări arheologice la Cătunu*, în „Valachica”, Tîrgoviște, 1972, p. 134—140 ; Bucur Mitrea, *Două tezaure de monede antice descoperite în satul Brîncoveanu, jud. Dimbovița*, în „Valachica”, 1972, p. 103—107 ; G. Bichir, Eugenia Popescu, *Cercetările arheologice de la Mătăsaru și contribuția lor la cunoașterea culturii dacilor liberi*, în „Studii și comunicări”, I, Pitești, 1968, p. 91—96 ; Poenaru Bordea, *Date privind tezaurul de la Adîncă*, în „Valachica”, 1972, p. 110—131 ; Luciana Oancea, *Descoperirile arheologice de la Valea Voevozilor, com. Răzvad, Dimbovița*, 1972, în „Valachica”, 1973, p. 109—127 ; N. Constantinescu, *Contribuții arheologice asupra Curții domnești din Tîrgoviște sec. XIV—XVII*, în „Studii și cercetări de istorie veche”, XV, 1964, p. 225—240 și altele.

³⁴ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. politică, Buc., 1975 ; *Congresul Educației politice și al culturii socialiste 2—4 iunie 1976*, Ed. politică, Buc., 1976 ; Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politică și ideologică și cultural educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății multilateral dezvoltate și al comunismului în România prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976*, Ed. politică, Buc., 1976.

Predarea istoriei în ansamblul disciplinelor școlare contribuie în mod deosebit la formarea unei concepții științifice despre lume și societate și, în același timp la formarea convingerilor morale și patriotice, la conturarea trăsăturilor de caracter ale elevilor noștri.

De aceea un rol important revine profesorului, temeinicei lui pregătiri politice, profesionale de specialitate, a orizontului larg cultural pe care să-l aibă, a însușirii elementelor pedagogice și metodice a istoriei. Pregătirea pentru desfășurarea lecțiilor începe înainte de deschiderea anului școlar prin studiul temeinic al programelor școlare, a planului de învățământ, manualelor școlare, a altor materiale care ne ajută în a planifica materia și a găsi locul, timpul, metoda, procedeul de integrare, continuându-se apoi cu pregătirea pentru fiecare lecție ³⁵, ținându-se seama de natura elementelor de istorie locală care pot fi : narative ³⁶, folclorice ³⁷, beletristice, toponimie istorică, material documentar prin care se poate demonstra atestarea localității ³⁸, cazurile de asuprire națională și socială, materialele din presă, arheologice, monumentele istorice, reprezentările grafice (tablouri, fotografii, desene, diagrame, hărți istorice — a județului a localității chiar, planul de perspectivă al localității etc.).

Dar, înțelegerea materialului istoric local nu depinde numai de natura lui, ci de procedeul, de metoda care este integrat și însușit de elevi.

Aici intervine măiestria pedagogică a fiecărui propunător. De sigur cunoștințele noi le putem prezenta prin metode verbalo-intuitive folosindu-ne de :

p o v e s t i r e — când prezentăm elemente istorice locale narative, folclorice, beletristice trezind la elevi emoții, dezvoltându-le sentimente, orientându-le atitudinea. Vorbind elevilor despre participarea României la războiul antihitlerist, despre eforturile umane și materiale făcute, am dat exemplul spiritul de sacrificiu de care au dat dovadă tînărul învățător dimbovițean Eremia Popescu — lt. col. p. m. — cavaler al mai multor ordine românești și străine ³⁹, al U.T.C.-istului de la Gura Ocniței, Petre Vișcu ⁴⁰, povestind elevilor din faptele lor eroice, pe cîmpul de luptă :

³⁵ Considerăm că planul trimestrial poate cuprinde rubricile : 1) Nr. curent, 2) tema prevăzută în programă, 3) subiectul lecției, 4) Nr. de ore, 5) elemente de istorie locală integrate, 6) material didactic folosit, 7) obs.

³⁶ Povestirea unor evenimente istorice concrete la care unele persoane au fost martore nemijlocite. Exp. cu ocazia comemorării a 30 de ani de la moartea lt. col. Eremia Popescu a vorbit generalul maior Gheorghe Fotache care a povestit cum l-a cunoscut pe erou, cum a luptat acesta în întreaga campanie pînă la moarte. Această relatare a fost întrebuițată la lecția „Participarea României la războiul antihitlerist“.

³⁷ Constantin Dinu, *Folclorul în lecțiile de istorie*, în „Gazeta învățămîntului“, 18, III, 1960.

³⁸ Ileana Gr. Mircescu, Mihai Gabriel Popescu, *Un hrisov domnesc inedit din sec. al XVI-lea*, în „Valachica“, 1972, p. 164—169.

³⁹ Eremia Popescu, lt. col. (p.m.) a fost decorat cu ordinele : Mihai Viteazu, Steaua României, Steaua Roșie, Leul alb pentru victorie ș.a., vezi Mihai Gabriel Popescu, *Lt. col. Eremia Popescu*, în „Valachica“.

⁴⁰ Mihai Gabriel Popescu, *Petre Vișcu*, în „Valachica“...

conversația — o întrebuițăm pentru integrarea materialului istoric local privind realizările din comună, oraș, județ, țară în ultimii ani ;

citirea explicativă — întrebuițată pentru redarea fragmentelor semnificative din materialele beletristice, documente, din articole și studii din presă etc. ;

demonstrația — cu ajutorul materialului arheologic descoperit pe teritoriul localității, al județului în special (elevii înțeleg comuna primitivă pe teritoriul județului atunci când au în față, când studiază ei un toporaș de mînă din piatră, vîrfuri de săgeți răzuitoare, ceramică, obiecte de podoabă etc.), aceasta făcîndu-se în unele cazuri prin lecțiile la Muzeul județean, Muzeul de istorie al R.S.R. sau alte muzee. Demonstrația se poate face ajutîndu-ne de colecțiile numismatice, tablouri, planșe, ilustrații, hărți, diagrame, scheme în care prezentăm elemente locale.

În cunoașterea materialelor de istorie locală excursiile și vizitele au un rol deosebit. Astfel, vizitarea muzeelor din Tîrgoviște, a Curții Domnești, a monumentelor istorice și de arhitectură, a celorlalte obiective istorice din județ ca Mănăstirile Dealu și Viforita, a localităților Doicești, Potlogi, Răzvad, Moreni ș.a., vin să lărgescă orizontul elevilor privind istoria locală. Cu această ocazia se vizitează și obiectivele social-culturale-economice, realizări ale societății noi socialiste pe teritoriul județului Dîmbovița. Dar ca materialul local să fie însușit este necesară autenticitatea lui evitîndu-se supraîncărcarea lecțiilor de istoria patriei cu mult material local, iar prezentarea să se facă de la apropiat la depărtat (sat, comună, județ, țară) subordonînd elementul local evenimentului național.

În cadrul lecțiilor, elementele locale pot fi introduse în orice moment iar în afara clasei cu ocazia excursiilor istorice, a concursurilor pe teme de istorie locală pe clase, școli, prin îndrumarea lecturii literare istorice cu referiri locale, la cercurile de istorie, muzeul școlii etc.

Încă de la prima lecție „Periodizarea istoriei României, izvoarele, însemnătatea studierii istoriei patriei“, am dat elevilor și elemente locale cum ar fi : la izvoarele arheologice — rezultatele cercetărilor din localitățile Cornești, Odobești, Voinești, Tîrgoviște, Mătăsaru, Piersinari, Văcărești ; la cele epigrafice — textul de pe lespedea din curtea bisericii din Săteni ; numismatice — tezaurele de la Căprioru. Ocnița, Valea Voevoziilor ; la cele narative — legendele care circulă în județ ; izvoarele documentare — cele în care se găsesc referiri la satele dîmbovițene privitoare la diverse domenii. Pentru izvoarele de istorie medie am dat citire fragmentului din documentul în care este atestat satul Săteni cit și a unui document privind acapararea de pămînt de Mitropolia Țării Românești aici la Aninoasa-Săteni.

La lecția „Țările române în timpul domniei lui Mihai Viteazul“ s-a apelat în pregătirea pentru lecții la operele literare învățate (Istoria românilor sub Mihai vodă Viteazu de N. Bălcescu), la filmele vizionate (Mihai Viteazu). S-a insistat asupra victoriei de la Tîrgoviște care este în legătură cu victoria de la Călugăreni. S-a stabilit cu elevii pe hartă traseul

urmat de Mihai Viteazu de la Călugăreni la Stoienești, traseu ce cuprinde la nord de Țirgoviște localități dimbovitene cunoscute Voinești, Gemenea — marcat cu unele monumente ridicate de frații Buzești⁴¹. La Curtea Domnească din Țirgoviște, în zidul bisericii se mai vede o ghiulea (este și în setul de diapozitive elaborat de Muzeul județean Dimbovița) mărturie a luptelor purtate de români cu turcii. La Mănăstirea Dealu s-a încheiat tratatul (1598, iunie, 9) dintre trimișii lui Rudolf al II-lea și Mihai ; tot aici, în vechea capitală a fost zămislit gândul unirii tuturor românilor iar capul aceuia care a realizat acest mare act istoric se odihnește la Dealu. Lecția este completată cu fragmente din „O noapte pe ruinele Țirgoviștei“ de I. H. Rădulescu, cu diapozitive, proiecții de film, schema atacului Țirgoviștei sau tabloul „Atacul de la Țirgoviște“.

Exemplele sînt numeroase de integrare și valorificare la lecții a elementelor locale, totuși o aprofundare se poate face prin vizitele la principalele obiective istorice-cultural-economice din județ, discutînd cu elevii, arătîndu-le importanța și semnificația acestora pentru noi români.

Este de neconceput ca elevii dimbovițeni, toți locuitorii județului ai țării să nu cunoască trecutul istoric al Țirgoviștei, prezentul și perspectivele de dezvoltare al orașului, județului. Atunci cînd venim cu elevii la Țirgoviște le amintim despre tradițiile de luptă ale orașului, a importanței sale, servindu-ne de citatul din opera lui Ion Ghica : „De la Mircea pînă la Vladimirescu nu este un singur nume ilustru care să nu fi scris cu sînge pe pămîntul Țirgoviștei. Acolo este legănul luptelor și al sacrificiilor patriotice. Toate gloriile noastre militare au trecut pe acest pămînt și au lăsat urme singeroase într-acest oraș“⁴². De la Țirgoviște, arătăm elevilor că Mircea, Tepeș, Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Petru Cercel, Mihai Viteazu, Matei Basarab, Mihnea al III-lea, Constantin Brîncoveanu, organizează lupta pentru neatîrnarea țării împotriva tuturor asupritorilor străini. În Țirgoviște și-au desfășurat activitatea tipografi și cărturari ca : Macarie, Coresi, Varlaam, Dosoftei, Udriște Năsturel, Antim Ivireanu, Constantin Cantacuzino, Văcăreștii, I. H. Rădulescu, V. Cîrlova, Gr. Alexandrescu, Ion Ghica, Alex. Vlahuță, Raicu Ionescu-Rion, I. Al. Brătescu-Voinești, Ion Ciorănescu ale căror opere pot fi văzute la Muzeul tiparului sau al scriitorilor dimbovițeni, marcînd subiecte pentru integrarea elementelor locale la lecțiile de cultură din istoria patriei.

Cunoașterea de către elevi a monumentelor istorice din sat, comună, județ, a semnificației lor, a unor localități pe raza cărora au avut loc anumite evenimente (Finta-lupta dintre Matei Basarab și Vasile Lupu la 1653, 17/27 aprilie ; Potlogi, Doicești, Săteni palate, case ale lui Constantin Brîncoveanu ; Șerbănești, Pucioasa și Pietroșița loc al refugiului lui I. H. Rădulescu în 1848 ; Răzvad, Aninoasa, Găești, Titu etc. centre ale

⁴¹ Crucile de la Gemenea și Cindești Vale ale căror inscripții atestă cele afirmate.

⁴² Ion Ghica, *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., Buc., 1956, p. 268.

răscoalelor țărănești de la 1907; Tîrgoviște, Moreni, Gura Ocniței, Pucioasa, Rîu Alb, Pietroșița, Runcu, Răzvad, Aninoasa, Găești, Sotînga ș.a. centre ale mișcării comuniste și muncitorești), studierea de către ei a unor materiale de istorie locală și înțelegerea lor este atributul profesorului de istorie.

Literatura de specialitate ne oferă materiale suficiente pentru orientarea în problemele abordate, a metodologiei lor⁴³ dar, este o datorie a noastră să presărăm permanent lecțiile de istoria patriei cu exemple locale trezind la elevi sentimente de dragoste, mîndrie și prețuire față de patria și poporul nostru, trezind în ei energii creatoare în scopul făuririi istoriei noastre contemporane ca cetățeni multilateral dezvoltați ai noii societăți.

---

⁴³ N. Adăniloaei, Proca Fl., *Munca de cercetare în domeniul istoriei locale*, în „S.A.I.”, 4/1962, p. 19—35; Anghel Al., *Cercetarea istoriei locale*, în „Gazeta învățămîntului”, Nr. 381/1956, iulie; Gal Teodor, Retegan Ion, *op. cit.*; Aurel Iordănescu, *Folosirea izvoarelor istorice, mijloc de întemeiere științifică a lecției*, în „S.A.I.”, XVIII, 1972, p. 81—88; Dumitru P. Ionescu, *Organizarea cercului de istorie cu elevii*, în „S.A.I.”, XXI, 1973, p. 61—69; Gheorghe I. Ioniță, *Rolul științei istorice în activitatea politico-ideologică și cultural educativă a P.C.R.*, în „Anale de istorie”, anul XXI, 1975, p. 92—111; Florea Stănculescu, *Integrarea noutăților științifice la lecțiile de istorie*, în „S.A.I.”, XVII, 1972, p. 65—74.

MUZEUL ȘCOLAR — INSTRUMENT DE LUCRU AL PROFESORULUI DE ȘTIINȚE SOCIALE ÎN EDUCAREA PATRIOTICĂ A ELEVILOR

ION CIUREA

Legarea învățămîntului de producție, de realitate, este o cerință esențială și obiectivă, impusă de progresele științei și tehnicii contemporane, de întreaga dezvoltare socială și culturală.

Plenara C.C. al P.C.R. din 18—19 iunie 1973 cu privire la dezvoltarea și perfecționarea învățămîntului subliniază că, indiferent de obiectul de învățămînt — predarea trebuie să formeze deprinderi și obișnuințe, convingeri și atitudini corespunzătoare societății noastre socialiste și aceasta nu numai în cadrul orelor de clasă, ci și în acela al activităților desfășurate în afara clasei.

O mare însemnătate pentru educarea politico-cetățenească a elevilor o are continua îmbunătățire a predării istoriei, deoarece, așa cum s-a subliniat în documentele de partid, „...istoria trebuie să devină în școala noastră un factor esențial de educare patriotică a tinerei generații, de dezvoltare a sentimentului de răspundere față de soarta națiunii noastre socialiste...”¹.

Sarcinile instructiv-educative care stau în fața predării istoriei se realizează în primul rînd prin lecții, dar complexitatea muncii de instruire și educare a elevilor impune și folosirea altor forme de organizare a muncii didactice, menite să contribuie la formarea gîndirii materialist-dialectice la elevi, la educarea lor în spiritul dragostei de patrie, la înarmarea lor cu cunoștințe despre trecutul de luptă al poporului român și despre mărețele victorii obținute de oamenii muncii în construirea socialismului.

Un rol important în realizarea acestui deziderat revine muzeului școlar. Au trecut cîțiva ani de cînd Inspectoratul școlar județean Dîmbovița și Consiliul județean al Organizației Pionierilor indicau organizarea unor puncte, colțuri muzeistice în principalele unități școlare din județ. Astăzi această inițiativă a devenit o realitate și s-a generalizat în aproape toate unitățile școlare, avînd în vedere rolul important care revine elementelor de istorie locală în educarea conștiinței și conduitei patriotice a elevilor.

Muzeul școlar, în măsura materialului disponibil, oferă elevilor posibilitatea unui contact direct cu trecutul poporului nostru. Acesta trebuie să devină un loc în care modelăm cunoștințe, dezvoltăm pasiuni, stimulăm

---

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la Consfătuirea cadrelor care predau științele sociale în învățămîntul superior*, București, Ed. politică, 1972, p. 15.

capacitatea creatoare, spiritul critic și rațiunea elevilor. Pentru realizarea acestui deziderat se impune să asigurăm o bună organizare și funcționalitate muzeului școlar.

În organizarea acestui punct muzeistic în comuna Pucheni, județul Dîmbovița am urmărit trei elemente :

— depistarea și colecționarea materialului existent pe raza localității ;

— selecționarea și expunerea obiectelor găsite ;

— folosirea exponatelor în procesul instructiv-educativ.

Pentru depistarea și colecționarea materialelor din teren, am procedat mai întâi la o trecere în revistă a tuturor obiectelor și aspectelor etnografice și de artă populară de pe raza comunei, după care s-a trecut la ridicarea lor. La fiecare obiect găsit s-au făcut mențiuni referitoare la numele și prenumele posesorului, de cînd datează, cine l-a creat, din ce material, locul unde a fost găsit. Toate aceste date au folosit la întocmirea fișei științifice. Spre a se evita unele surprize neplăcute s-au purtat discuții cu elevii și cadrele didactice cu privire la materialele ce urmează a fi colecționate. Un sprijin deosebit s-a primit din partea elevilor-membri ai cercului de istorie a cărui tematică în anii școlari 1975—1976, 1976—1977 și 1977—1978 a fost axată pe probleme de istorie locală, cu aplicații practice pe teren avînd prim obiectiv depistarea și colectarea materialului istoric.

Experiența cercului nostru în acest domeniu ne dovedește că elevii scormonind meleagurile natale, scotocind cu multă sîrguință casele bunicii, pot scoate la iveală tezaure documentare, materiale de valoare istorică. În decursul a doi ani de căutări, elevii Școlii generale Pucheni au colecționat unelte din piatră (eneolitice — dateate de Muzeul județean Dîmbovița), monede din epoca modernă, medalii, documente referitoare la obștea satului, foi de zestre, obiecte de artă populară care redau modul de viață și îndeletnicirile locuitorilor de pe aceste meleaguri și piese de port popular cu dateare de aproape o sută de ani.

Depistarea și colecționarea materialului istoric nu a reprezentat decît un moment în procesul de organizare a colțului muzeistic din școală. Adevărata activitate muzeală a început odată cu selectarea și interpretarea fondului documentar existent. Au fost reținute acele piese care au o valoare istorică deosebită și care pot fi folosite cu mult randament în procesul instructiv-educativ.

Muzeul școlar a fost amenajat pe elemente de etnografie (piese care redau modul de viață, îndeletnicirile și portul popular), documente locale — acte de vînzare-cumpărare, acte dotale, atestarea unor bănci populare — și numismatică. Este necesar de subliniat sprijinul acordat de Muzeul județean Dîmbovița — prin tovarășii Gheorghe Bulei și Cicerone Mareș — în selectarea, datarea științifică, înregistrarea și expunerea materialului documentar, încît dintr-un colț muzeistic școlar s-a ajuns la un muzeu sătesc.

Noul muzeu a fost inaugurat în cinstea celei mai mari sărbători a obștei din Pucheni — întîlnirea cu fiii satului din 16 octombrie 1977 sub genericul „Înalta conștiință a datoriei față de vatra părintească”.

Un alt aspect urmărit în problema tratată se referă la modul de folosire a exponatelor în procesul instructiv-educativ, utilizarea materialu-

lui documentar la lecții. Lecțiile care se pretează, ședințele cercului de istorie se desfășoară în muzeu, fondul documentar al acestuia reprezentând o sursă prețioasă de material ilustrativ. La clasa a VIII-a prezentând lecția „Epoca pietrei pe teritoriul patriei noastre” am arătat elevilor unelte eneolitice descoperite pe teritoriul comunei Pucheni, punctul „La Călini”, satul Vîrfureni. Aceasta a trezit un sentiment patriotic cu profunde rezonanțe afective, mîndria că pe aceste meleaguri a existat viață materială, cultură, încă din cele mai vechi timpuri.

Cea mai mare parte a materialului expus îl reprezintă piesele de etnografie care au fost utilizate cu multă eficiență la unele lecții pentru ilustrarea unor procese sau fenomene istorice ca : dezvoltarea economiei feudale și precapitaliste, evoluția tehnicii în evul mediu, viața țărănimii, trecutul localității etc.

La sfîrșitul lecțiilor ținute în muzeu, oricît de frumos aș fi vorbit elevilor despre evoluția tehnicii și viața țăranilor în evul mediu, cuvintele mele nu ar fi putut exprima în mod convingător realitatea existentă, ca obiectele înseși prezentate elevilor.

Fig. 1

Muzeul școlar reprezintă un ajutor prețios pentru cercul de istorie cu elevii ; de altfel el este o creație a cercului ; prin el stimulăm elevii la continuarea procesului de depistare a noi materiale de importanță istorică.

Ideea exprimată de academicianul Gheorghe Oprescu privind valoarea sentimentală a creațiilor strămoșilor noștri : „De mult m-am obișnuit să iubesc și să admir lucrurile ieșite din mina strămoșilor noștri. M-am apropiat întodeauna cu pietate de ele, căci îmi dau seama că la efectuarea lor ei puseră ceva din sufletul românesc”², în ambianța specifică a unui muzeu etnografic sâtesc capătă semnificație de simbol ; uneltele, țesăturile, documentele care atestă diverse îndeletniciri ale locuitorilor trezesc în sufletul elevilor un sentiment de admirație față de satul unde s-au născut, față de oamenii acestor meleaguri cărora le cunoștem graiul și portul. O impresie deosebită a produs prezentarea unui costum popular femeiesc de la mijlocul secolului al XIX-lea, piesă de valoare excepțională care redă frumusețea și puritatea portului popular local (fig. 1).

Aducînd elevii în fața unor asemenea exponate, contribuim la formarea personalității la structurarea unor înclinații spre cercetare, estetice etc. și ceea ce este mai important, la apropierea de creația populară, la cunoașterea ei profundă și implicit la stimularea dragostei pentru aceasta (fig. 2 a și b).

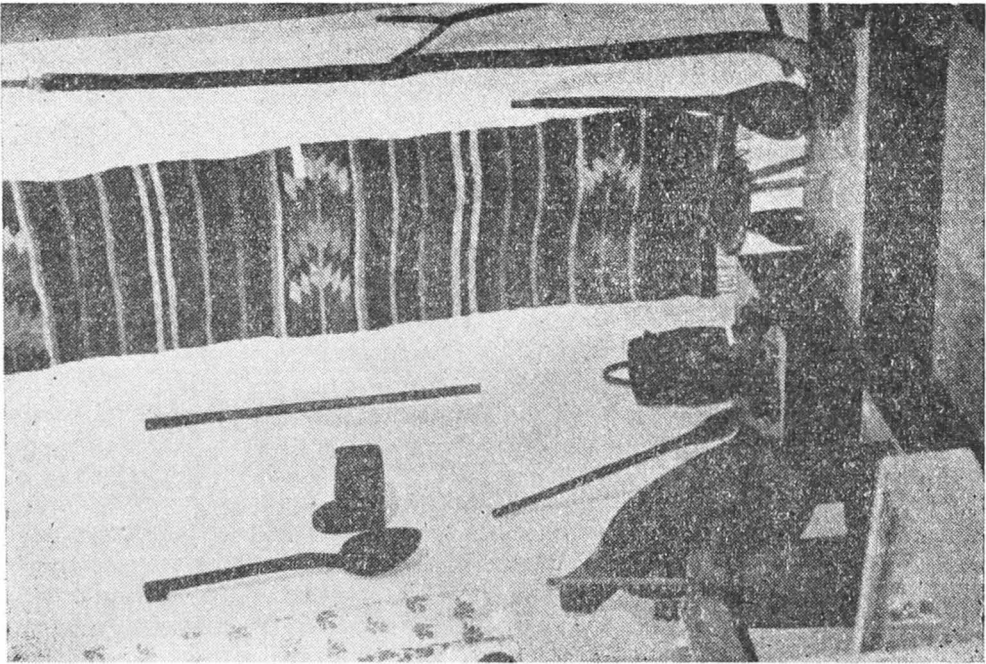
Lecțiile, sesiunile de cerc cu elevii prezentate în muzeu nu se desfășoară la întâmplare ; la organizarea lor trebuie să ținem seama de o pregătire prealabilă, de o planificare. Studiile de specialitate și experiența de la catedră dovedesc că în cadrul muzeului pot fi organizate lecții de predare-învățare care prin structura lor specifică solicită folosirea unor mijloace de concretizare și a căror fixare este mai eficientă dacă se realizează folosind exponatele — lecții de recapitulare și sistematizare, la sfîrșit de capitol, trimestru sau an școlar. Un rol important în desfășurarea lecției îl reprezintă selectarea materialului muzeistic în așa fel încît exponatele să susțină partea teoretică a lecției ; elevii trebuie să participe activ, încît celelalte piese expuse, nefolosite, să nu le sustragă atenția.

Activitatea didactică devine mai variată, mai complexă, elevii au posibilitatea de a-și dezvolta capacitatea de selectare, asociere și generalizare, se dezvoltă dorința de investigație, cercetare și curiozitate intelectuală. Astfel de lecții dau posibilitatea cunoașterii istoriei locale și a integrării ei în cadrul istoriei patriei noastre.

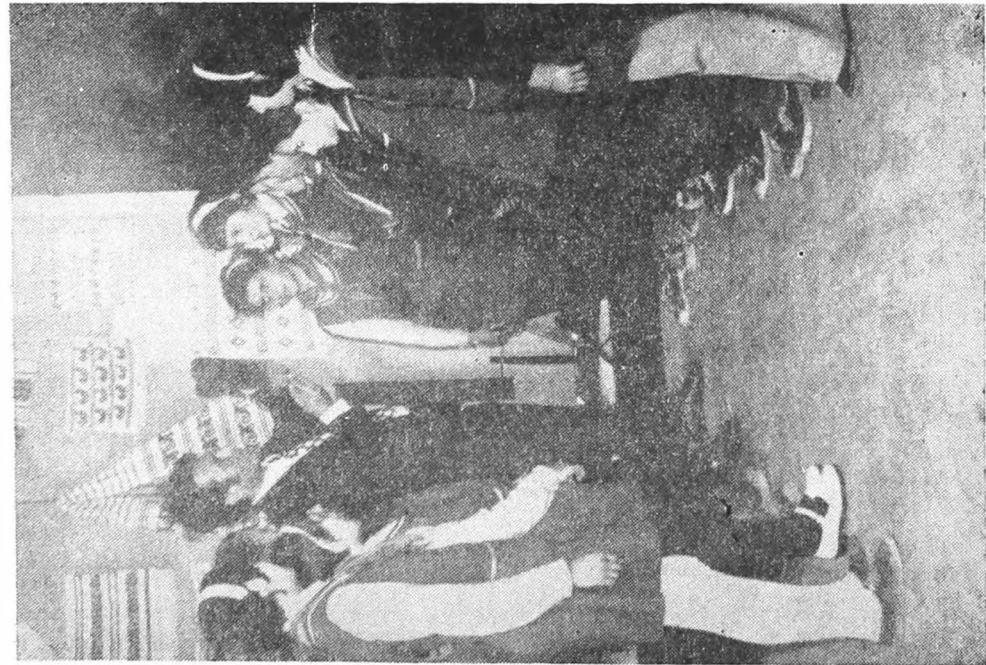
Față de cele prezentate se poate susține necesitatea amenajării în fiecare unitate școlară din mediul sâtesc a unei colecții muzeale care să contribuie la modernizarea procesului de învățămînt, la educarea patriotică a tinerei generații.

Rolul principal în organizarea și amenajarea unei asemenea colecții muzeale revine profesorului de științe sociale, care trebuie să fie un adevărat apostol al satului, părăsind cei patru pereți ai clasei și extinzîndu-și aria de activitate în sat, comună, județ în întreaga țară.

² G. Oprescu, *Arta țărănească la români*, București, 1922, p. 9.

b

a

Fig. 2

FOLOSIREA APARATULUI CRITIC ÎNTR-O LUCRARE ȘTIINȚIFICĂ

GH. T. IONESCU

Este o axiomă că orice articol, studiu sau lucrare de istorie, oricât de restrînse sau întinse ar fi, trebuie să se bazeze pe un sistem unitar de cercetare ; această cerință este impusă de știință, de realitatea complexă și diversă a izvoarelor și documentelor care necesită să fie studiate.

Consider că trebuie să aprofundăm unele probleme pe care le-am studiat cu toții în facultate, dar care neaplicate și neexersate continuu se uită ușor, deși s-ar cuveni ca ele să fie mereu prezente în mintea fiecărui profesor de istorie, chiar din momentul cînd și-a propus pe plan mental să cerceteze o problemă, să întocmească un studiu sau o monografie.

Fiecare cercetător nu poate accede spre efectuarea unei lucrări științifice fără să stăpînească perfect mînuirea aparatului critic. Iată de ce, în cele ce urmează voi prezenta în mod firesc, dar succint, metodologia folosirii aparatului critic, într-o lucrare științifică, pornind de la studiile foarte interesante și competente ale istoricilor A. Sacerdoțeanu, V. Maciu, N. Adăniloae, Dan Berindei, A. Iordănescu și alții, precum și de la modesta mea experiență.

Profesorii de științe sociale au fost cuprinși de interesul cercetării, fiecare întocmește în prezent un referat, un studiu sau o monografie. Intenția mea sinceră e de a le da un sprijin concret în sensul ca ei să facă o muncă riguroasă, folosind judicios aparatul critic.

În elaborarea unei lucrări științifice, profesorul să fie atent asupra sistemului corect, consecvent și unitar al alcătuirii aparatului critic, pentru că acest lucru își pune amprenta de la început asupra potențialului de care dispune el în utilizarea izvoarelor și documentelor.

Evident că indiferent de unghiul, de optica sub care sînt privite și analizate evenimentele prin documentele care le consemnează, cel care întocmește un studiu sau o monografie trebuie să le cunoască temeinic. Pentru aceasta îi stau la dispoziție mijloacele oferite de bibliologie, muzeografie, arhivistică și alte discipline, care îl orientează asupra unor documente editate sau inedite.

La prima vedere pare curios că unii colegi văzîndu-se în fața unui volum mare de informații care cer o muncă asiduă, tenace, se derutează, iar cei care trec de acest prag, pe măsură ce au investigat multe date au impresia că le lipsește legătura, liantul dintre ele și că nu le pot încheia într-un tot coerent. „Trebuie să spunem răspicat — afirma

istoricul Secerdoțeanu — că aceasta este o impresie falsă“¹. Din contră, materialul acumulat reprezintă ceva — fondul propriu de documentare, care rezolvă o serie de probleme, care rămân câștigate pentru știință.

Pe măsură ce se înaintează pe drumul cercetării, experiența crește și datele nu ni se mai par izolate, ci ele prind un contur bine definit.

Acum se pune problema cum să redactăm ce am acumulat? Pentru că deși nu este cazul să dăm rețete în această privință, totuși problema nu poate fi rezolvată de fiecare după dorința lui și se impun și de această dată criterii sau norme precise. Să începem cu reproducerea unor texte din izvoare. Redarea acestora trebuie să fie făcută cât mai rar și numai când e absolut necesar, atunci când sînt texte semnificative, cu o deosebită valoare teoretică și informativă, când se formulează idei sau concluzii noi. În acest caz reproducerea se pune între semnele citării, indicîndu-se neapărat autorul și locul de unde a fost luat textul cu cuvintele noastre, pentru că ideile sau concluziile nu ne aparțin. Pentru consecvență și rigoare științifică dau un exemplu cu care voi opera de mai multe ori: V. I. Lenin subliniind necesitatea cercetării faptelor istorice semnificative în conexiunea lor arăta că „Faptele luate în ansamblul lor, în conexiunea lor, sînt nu numai „îndărătnice“, dar și absolut concludente... Faptele izolate și arbitrare nu sînt decît o jucărie sau ceva mai rău“².

Precizez că se fac referiri numai la textele din lucrările și izvoarele care dau informații noi și interpretări sau teze inedite. Asemenea trimiteri se mai fac și pentru a stabili paternitatea sau răspunderea asupra formulării unor concluzii sau informații noi. Trimiterea să aibă la bază aparatul critic indicat mai sus. Însă trimiterile fiind frecvente într-un articol, studiu sau monografie se cere așa cum afirmam inițial, respectarea unui sistem corect și consecvent pentru a nu da naștere la confuzii.

Pentru specialiști se recomandă ca aparatul critic să fie așezat în josul paginii „la subsol“, iar pentru începători sau nespecialiști este mai bine ca el să fie pus la sfîrșitul lucrării.

Acest sistem trebuie strict aplicat.

Întotdeauna prima trimitere cuprinde toate indicațiile bibliografice, următoarele la fel dacă este vorba de lucrări diferite. Exemplu:

1. V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916 — februarie 1917, Ed. pol. București, 1964, p. 350 (la acest exemplu se face apel în continuare).

2. M. Fătu și I. Spălățelu, *Garda de fier*, organizație teroristă de tip fascist, Ed. pol. București, 1971, p. 24. Dacă a doua referire se face însă la o altă lucrare dar cu același autor ca prima, numai autorul este înlocuit cu cuvîntul latinesc *Idem* care tradus înseamnă același. Exemplu: *Idem*, *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 35, Ed. pol. București, 1964, p. 231.

Cînd a doua referire se face la același autor și la aceeași lucrare, atunci la trimitere se scrie în locul autorului și al lucrării respective cuvîntul „*Ibidem*“, care înseamnă în latinește tot acolo, adăugîndu-se

¹ A. Sacerdoțeanu, *Metoda alcătuirii unui studiu de istorie*, în „Revista arhivelor“, nr. 1, București, 1967, p. 33.

² V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în „Opere complete“, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916 — februarie 1917, Ed. politică, București, 1964, p. 350.

eventual datele schimbate : volumul, locul și anul apariției sau numai pagina, atunci cînd numai aceasta s-a schimbat.

Dau din nou același exemplu :

2. Ibidem, vol. 36, Ed. pol., București, 1964, p. 203 sau numai 2. Ibidem, p. 351.

Atunci cînd între referirile la aceeași lucrare se interpune o referire la o altă lucrare, a doua referire la prima lucrare se face prin cuvintele latinești *opus citatum*, prescurtat grafiind-se *Op. cit.*, care înseamnă opera citată. Cu toate că, după opinia mea, mai indicat ar fi să se scrie *st. cit.* (studiul citat) sau *art. cit.* (articolul citat), pentru că nu tot ce se scrie în domeniul istoriei sau al altor disciplinei poate să însemne operă științifică.

Pentru o mai bună înțelegere dau iar același exemplu :

1. V. I. Lenin, *Statistică și sociologie*, în *Opere complete*, ediția a II-a, vol. 30, iulie 1916-februarie 1917, Ed. pol., București, 1964, p. 350.

2. M. Fătu și I. Spălățelu, *Garda de fier*, organizație teroristă de tip fascist, Ed. pol., București, 1971, p. 24.

3. *Op. cit.* (referire la lucrarea numărul 1). Dacă apar date schimbate : *Op. cit.* p. 352.

Referirea la un citat care se află într-un text care a mai fost menționat într-o trimitere la subsol, anterioară, se face prin cuvintele *locus citatus*, prescurtat *Loc. cit.*, din latinescu locul citat, respectîndu-se și de data aceasta criteriile din exemplul anterior.

Cînd facem analogia între un pasaj dintr-un document, cu altul din alt document se scrie la subsol Confer prescurtat Cf. care se traduce prin românescul *vezi sau compară*.

În toate cazurile în aparatul critic titlurile articolelor, studiilor, operelor se subliniază prin folosirea unor litere cu un alt caracter, iar titlurile periodicelor sau cotidienele se pun între semnele citării.

Sînt cazuri cînd se folosește un citat dintr-un alt document, într-o lucrare a unui alt autor, atunci cercetătorul trebuie să treacă la subsol acest împrumut prin cuvîntul latinesc *Apud*. Să ilustrez situația respectivă cu un exemplu : Într-o lucrare un profesor îl citează pe V. I. Lenin și în citatul respectiv Lenin face apel la un pasaj dintr-un studiu al lui K. Marx ; în situația aceasta se cere ca în aparatul critic profesorul să treacă :

Apud : K. Marx, *Capitalul*, ediția a II-a, vol. I, Londra, p. 129.

Analiza faptelor istorice și trecerea lor în aparatul critic trebuie să se facă cu mare atenție, pentru că altfel, pot apărea erori grave. Pentru aceasta cercetătorului i se cere ca informațiile dintr-un izvor să le compare cu cele obținute din alte izvoare. Se întîlnesc totuși cazuri cînd informația nu se bazează decît pe un izvor, în asemenea cazuri trebuie să se menționeze la subsol acest lucru.

Corelarea datelor indicate în aparatul critic privind tema cercetată trebuie să fie o preocupare permanentă a tînărului cercetător, ea dînd posibilitatea interpretării științifice a datelor istorice. Tocmai prin aceasta istoria devansează literatura, care doar narează faptele, și devine o disciplină științifică.

Vocabularul izvoarelor folosit în aparatul critic rămîne uneori neînțeles începătorului în munca de cercetare, sau unui superficial, ceea

ce e și mai rău, căci cuvintele contemporane pot avea sensuri diferite cum sublinia tovarășul profesor doctor V. Maciu într-un articol al său³, și cu atât mai mult cuvintele generațiilor trecute sînt mai puțin cunoscute.

În aparatul critic al unei lucrări științifice, o atenție deosebită trebuie să se dea înțelegerii precise a cuvintelor care indică obiecte și instituții, nume de oameni, fie contemporane, dar mai ales din vremuri străvechi, pentru că neînțelegerea exactă a unor asemenea cuvinte, expresii, poate provoca, și cazuri sînt multe, erori de neiertat (Tilvescu-Țilvescu, Ionașcu-Ionescu, ahelar, chelar etc.).

E indicat ca după redactarea studiului sau monografiei cercetătorul să citească și să recitească de mai multe ori totul cu grijă, cu atenție, trecînd la finisarea ei. În timpul lecturării întregii lucrări el îmbunătățește cu meticulozitate structura, limba, stilul și verifică exactitatea aparatului critic. Acesta este un bun prilej să revadă datele unor evenimente, cifrele sau faptele istorice, numele de persoane și de localități.

Dacă vrea ca studiul sau monografia să fie considerate lucrări științifice, trebuie să verifice toate trimiterile la subsol, iar aparatul critic, problematica lucrării să respecte adevărul istoric, pentru că ea trebuie să scoată în evidență ceea ce ajută progresul și dreptatea, nu falsificarea ei.

În încheiere doresc să afirm că dacă cei care s-au dedicat sau se vor dedica, în viitor, studiilor istorice în vederea întocmirii unor monografii vor găsi un sprijin în cele spuse aici, atunci, consider că strădania mea și-a ajuns scopul. Însă, așa cum știu din propria-mi experiență e mai ușor să sfătuiești decît să înfăptuiești.

---

³ V. Maciu, *Metoda de cercetare în istorie*, în „Forum“, nr. 2, București, 1970, p. 40.

EXPOZIȚIA PERMANENTĂ „PARTICIPAREA TINERETULUI DÎMBOVIȚEAN LA LUPTELE POPORULUI ROMÂN PENTRU INDEPENDENȚĂ, UNITATE NAȚIONALĂ ȘI DREPTATE SOCIALĂ“

PETRE CRISTEA

Documentele de arhivă, cercetate și valorificate în unele studii¹, atestă participarea efectivă a tineretului din județul Dimbovița la luptele poporului român pentru independență, unitate națională și dreptate socială, activitatea revoluționară, plină de curaj și eroism a uteciștilor dimbovițeni pentru drepturi și libertăți democratice.

Ținînd seama de cele arătate mai sus, considerăm oportună propunerea pentru organizarea expoziției permanente în municipiul Tîrgoviște care să evoce valoroasele tradiții de luptă ale tineretului dimbovițean².

Necesitatea expoziției este susținută de următoarele realități :

— Secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, el însuși aflîndu-se „într-o perioadă de puternice încheștări sociale, în fruntea acțiunilor de luptă ale tineretului dimbovițean“, apreciază faptul că „tineretul, prin dinamismul și receptivitatea sa la idealurile de libertate și dreptate socială, la schimbările înnoitoare, a reprezentat întotdeauna de-a lungul istoriei un însemnat factor al progresului societății. Din veac în veac, el a preluat și dezvoltat virtuțile și tradițiile înaintate ale poporului ; înfruntînd greutăți, dînd nenumărate jertfe, el a jucat un rol de seamă împotriva asupritorilor, pentru dezrobirea socială, pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității naționale“³.

— Încă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd Tîrgoviștea este atestată documentar și devine capitala Țării Românești, tineretul dimbovițean s-a manifestat ca o prezență activă, eroică în momentele hotă-

¹ În : *Momente din istoria mișcării revoluționare și democratice a tineretului dimbovițean*, Tîrgoviște, 1972 ; „Valachica“ — 1969 ; „Studia Valachica“ — 1970 ; „Acta Valachica“ — 1971 ; „Scripta Valachica“ — 1972 ; „Chronica Valachica“ — 1973 ; „Documenta Valachica“ — 1974 ; „Bibliotheca Valachica“ — 1975 ; „Archiva Valachica“ — 1976, (studii și materiale de istorie și istorie a culturii, editate de Muzeul județean Dimbovița) ; *Culegere de documente privind contribuția maselor populare din județul Dimbovița la lupta pentru independența națională a patriei*, Tîrgoviște, 1977 ; *Culegere de documente privind răscoalele țărănești din anul 1907 în Județul Dimbovița*, Tîrgoviște, 1977.

² Propunerea privind organizarea expoziției permanente „Participarea tineretului dimbovițean la luptele poporului român pentru independență, unitate națională și dreptate socială“, a fost elaborată de cercul „Tinerii istorici“ în adunarea generală din 28 octombrie 1977.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, volumul I, Editura Politică, 1967, p. 308—309.

ritoare ale istoriei dăruind mărețului ideal de libertate, unitate și independență oameni de seamă : vestiți voievozi țirgovișteni, ctitori de cultură românească, cărturari revoluționari, eroi ai luptei antifasciste.

— ilustrarea temei propuse nu ar putea fi expresivă, decît în cadrul unei expoziții speciale avînd în vedere conținutul tematic bogat, spațiul expozițional necesar.

Expoziția pe care o propunem ar înfățișa muzeistic :

— participarea tineretului la luptele poporului român pentru independență, libertate și unitate națională, sub conducerea unor vestiți voievozi țirgovișteni care au strălucit prin fapte vitejești încă din anii tinereții lor : Mihail — fiul lui Mircea cel Bătrîn, asociat la domnie la vîrsta de 12—15 ani ; Vlad Țepeș, ajuns voievodul Țării Românești la vîrsta de 20—22 de ani, cînd, organizînd apărarea țării împotriva asupritorilor otomani a chemat la oaste „pînă și pe copiii de la 12 ani în sus”⁴ ; Nicolae Pătrașcu — fiul lui Mihai Viteazul, care a fost prezent în campania din anii 1599—1600 pentru unitate națională, inițiată de tatăl său, iar după aceasta a fost investit cu atribuții importante în conducerea țării, la Iași și Țirgoviște, deși, el era pe atunci „în vîrstă de 12—13 ani”⁵ ; Mihnea al III-lea, care la vîrsta de 24 de ani a fost conducătorul răscoalei antiotomane, pregătită și declanșată la Țirgoviște, în anul 1659⁶ ș.a.

— participarea tineretului dîmbovițean la luptele poporului român pentru dreptate socială : răscoala seimenilor din anii 1653—1657, izbucnită la Țirgoviște ; răscoala din toamna anului 1820, cînd „s-au ridicat țirgoviștenii cu mic, cu mare împotriva abuzurilor stăpînirii”⁷ ; revoluția din anul 1821, în ajunul căreia Iancu Văcărescu (atunci, în vîrstă de 20 de ani), a scris „adevărate manifeste revoluționare, în care se exprimau idealurile maselor” ; revoluția din anul 1848, la care s-a afirmat, printre mulți alți dîmbovițeni, și Pantazi Ghica, comisar de propagandă la vîrsta de 17 ani ; răscoala din anul 1888 ; marea răscoală a țăranilor din anul 1907, la care au participat activ studenți, tineri învățători din satele dîmbovițene, precum și tînărul scriitor Iancu Vissarion din Costeștii din Vale.

— activitatea deosebită a unor cărturari dîmbovițeni, încă din anii tinereții lor, pentru afirmarea idealului unității românești, pentru promovarea ideilor luptei pentru dreptate socială și progres : Udriște Năsturel care, însuși, arăta : „ajungînd la vîrsta tinereții, am căpătat, deci, în inima mea pentru limba romană sau latină, nouă vădit înrudită, atît de multă și caldă dragoste... încît în minte și în inimă nu mai purtam nici un gînd, ziua și noaptea, decît să învăț această limbă, repetînd fără încetare”⁸ ; Vasile Cîrlova, care la 19 ani evoca cu alese sentimente pa-

⁴ A. D. Xenopol, *Istoria românilor...*, volumul IV, pp. 22—23.

⁵ *Călători străini despre țările române*, volumul IV, Editura științifică, București, 1972, p. 165.

⁶ Șerban Rădulescu-Zoner, *Diplomația europeană și lupta pentru neatîrnare a lui Mihnea III*, în : „Magazin istoric”, anul II, nr. 7—8/1968, p. 81—86.

⁷ Ion Ghica, *Dascăli greci și dascăli români*, în culegerea : „Clasici despre școala de odinioară”, colecția „Biblioteca școlarului”, Editura tineretului, 1966, p. 55.

⁸ Orest Năsturel, al doilea logofăt al Țării Ungrovlahiei, Predoslovie (De imitatione Christi, mănăstirea Dealu, 1647), în : culegerea „Literatura română veche”, volumul II, colecția „Lyceum”, p. 278.

triotice „Ruinurile Tîrgoviștii“ ; Ion Heliade Rădulescu, cunoscut la vîrsta tinereții sale drept o mare personalitate culturală, profesor și autor de manuale, poet și prozator, ctitor al presei muntene ; Grigore Alexandrescu, cel care la vîrsta de 22 de ani a debutat în poezie, dar, așa cum însuși sublinia „încă din cruda-mi vîrstă, de cînd ochii am deschis... am iubit deopotrivă tot ce mi-a părut frumos, tot ce sufletul înalță și e minții de folos“ ; Ion Ghica, care la 19 ani a intrat în legătură cu socialiștii utopici Ch. Fourier și Theodor Diamant, iar la 27 de ani a devenit unul dintre inițiatorii societății secrete „Frăția“ ; Elena Văcărescu, ultimul vlăstar al strălucitei familii de poeți și patrioți români, care la vîrsata de 13 ani culegea folclor din satele dîmbovițene, iar zece ani mai tîrziu a publicat volumul „Rapsodul Dîmboviței“ și a obținut „Premiul Academiei Franceze“ ; Nicolae Grigorescu, care a devenit „una din cele mai mari și mai curate glorii ale patriei și neamului“, a realizat la Agapia, cînd avea numai 20 de ani, „un monument unic în arta picturii“, iar opt ani mai tîrziu a participat la o expoziție organizată la Paris, unde toate lucrările sale au fost vîndute — printre cumpărători fiind chiar Napoleon al III-lea ; Ion Luca Caragiale, cel care a devenit „astrul strălucit al pleiadei în care Eminescu a fost Luceafărul“, a debutat la vîrsta de 20 de ani, cu comedia „O noapte furtunoasă“.

— activitatea desfășurată în județul Dîmbovița de către unele personalități ale culturii românești — la vîrsta adolescenței lor — pentru răspîndirea socialismului științific, demascarea inegalității sociale și a abuzurilor stăpînirii : Alexandru Vlahuță, profesor la Gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu“, la vîrsta de 22—24 de ani era autorul unor articole de severă critică socială („Combătînd imoralitatea societății din Tîrgoviște“, „O neiertată necuviință“, ș.a.) ; Alexandru Spiroiu, medic primar al județului Dîmbovița, la vîrsta de 20 de ani s-a înrolat voluntar în războiul de independență și a publicat importante lucrări pe teme sociale („Superioritatea vieții sociale asupra vieții individuale“) ; Ștefan Stîncă, întemeietorul medicinei sociale în țara noastră, medic de plasă la Titu, la vîrsta de 26 de ani era membru al conducerii P.S.D.M.R. ; Raicu Ionescu Rion, care a funcționat ca profesor la Gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu“, a ajuns pînă la vîrsta de 23 de ani „socialist cu fapta, cu cuvîntul și cu cugetul“, despre care Engels a putut afirma : „Tînărul făgăduiește mult pentru viitor“⁹.

— activitatea organizatorică și educativă, pentru răspîndirea ideilor socialiste în rîndurile tineretului, formularea de revendicări economice în cadrul unor cercuri și societăți : cercul „Tineretul muncitor“ al muncitorilor petroliști din Moreni, Tîrgoviște (1911—1912), cercul „Tineretul socialist“ (1919—1920), cercul „Prietenii naturii“ (1921—1923), societatea „Apărătorii meseriașilor minori“, creată la Școala profesională din Tîrgoviște (1935), clubul „Juventus“ din satul Cazaci (1921—1928), echipa de fotbal „Avîntul muncitoresc“ din Tîrgoviște, creată de clubul socialist local (1934—1938) ș.a.

— activitatea remarcabilă a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în calitate de secretar al Comitetului regional Valea Prahovei al Uniunii Ti-

⁹ Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Locul lui Raicu Ionescu-Rion în istoria mișcării socialiste din Tîrgoviște*, în „Centenar — Raicu Ionescu Rion“, Iași, 1973. p. 114—123.

neretului Comunist, desfășurată la Tîrgoviște, Moreni, Ulmi și în alte localități dimbovițene.

— participarea activă, eroică a tineretului dimbovițean la marile bătălii de clasă ale proletariatului, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru drepturi și libertăți democratice, revendicări economice și politice, împotriva pericolului fascist ; acțiuni revoluționare ale organizațiilor U.T.C., existente încă din anul 1922 la Moreni și Tîrgoviște, în unități militare din Tîrgoviște (1934), sau în sate dimbovițene ca Ulmi, Valea Voievozilor, Stavropoleos (1935) ; jertfa de singe, eroismul uteciștilor dimbovițeni Petre Vișcu, Vasile Oprescu, Ion Banu, Elena Chiriță.

Organizarea expoziției permanente cu tematica propusă va reprezenta un mijloc important în activitatea organizațiilor U.T.C. pentru educarea revoluționară și patriotică a tineretului, pentru valorificarea glorioaselor tradiții ale înaintașilor prin noi fapte de muncă și eroism. Desigur, aici se vor putea organiza activități solemne pentru înmînarea carnetelor noilor membri ai Uniunii Tineretului Comunist, întîlniri cu activiști, ilegaliști, personalități de seamă, înmînarea distincțiilor și diplomelor tinerilor uteciști fruntași, ore de dirigentie, adunări generale cu temă, ședințe solemne, aniversative și comemorative și alte activități educative.

Expoziția permanentă va putea constitui cadrul organizat pentru continuarea cercetării de către elevi a problematicii ¹⁰ și va polariza activitatea tuturor cercurilor de specialitate ale elevilor din județ.

Expoziția ar putea fi amenajată la Casa științei și tehnicii pentru tineret sau într-un alt local cu spațiu corespunzător.

Organizațiile U.T.C. din localitățile județului Dimbovița, din întreprinderi și licee își vor putea aduce o contribuție importantă la organizarea expoziției, fiind antrenate în acțiunea de depistare și colecționare de documente cu caracter istoric.

¹⁰ Valorificată parțial în „*Valachica — volum pentru elevi*“, Tîrgoviște, 1973, de către membri ai cercului muzeal „Prietenii Curții domnești“ („Tinerii istorici“) și ai cercului de filozofie de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu“.

N O T E

VÎRFURILE DE SĂGEȚI HALLSTATTIENE TÎRZII DE LA VALEA VOIEVOZILOR

TIBERIU I. MUSCA

Au fost descoperite în mod întimplător, în anii 1971—1972, pe ambele maluri ale Ialomiței, la nord de podul ce leagă satul Valea Voievozilor — comuna Râzvad — de orașul Tîrgoviște¹, alături de alte piese databile în intervalul de timp cuprins între secolul XII î.e.n. și secolul XVIII e.n.².

În cele ce urmează ne propunem să luăm în discuție două săgeți de bronz de factură scitică încă inedite³.

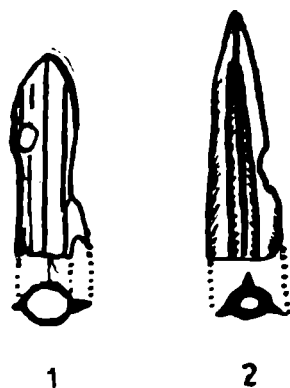
Publicarea lor am considerat-o necesară deoarece, doar cu câțiva ani în urmă, în literatura de specialitate se considera că lipsesc în această zonă, în aria de răspîndire a grupului Ferigele, „chiar și banalele săgeți scitice”⁴.

Descriere. 1. În formă de frunză, ovală, cu două muchii, tub și spin. Spinul este foarte scurt, avînd astfel aspectul unui rudiment. Piesa nu este finisată și prezintă o greșeală de turnare. Dimensiuni : $L = 24$ mm., $l = 7$ mm. (fig. 1/1).

2. De formă conică, cu trei muchii, fără spin și tub. Prezintă greșeală de turnare. Dimensiuni : $L = 30$ mm., $l = 9$ mm. (fig. 1/2).

Celelalte piese, hallstattiene sau getice, nu pot fi luate în discuție datorită diferențelor cronologice ce le prezintă în raport cu piesele în discuție.

În schimb, în lumina cercetărilor actuale, este un lucru știut că săgețile scitice de formă ovală cu două sau trei aripioare, cu dulie lungă și spin, precum și cele piramidale cu trei muchii,

¹ Pentru descrierea mai detaliată a locului descoperirilor, a se vedea L. Oancea, *Descoperiri arheologice la Valea Voievozilor (com. Râzvad) jud. Dimbovița 1972*, în *Scripta Valachica*, p. 109 și pl. de la p. 128.

² *Ibidem*, p. 109—128.

³ În afară de aceste două săgeți au mai fost descoperite alte două. Una datată în sec. IV î.e.n., iar cealaltă încă inedită, *ibidem*, p. 110.

⁴ V. Vasiliev, *Podoabe de metal prețios din morminte scitice în Transilvania*, în *Acta M.N.*, VII, 1970, p. 48, nota 40.

sînt caracteristice epocii scitice arhaice⁵. În această categorie se încadrează piesa noastră de formă ovală (*fig 1 1*) și își găsește bune analogii atât în Transilvania⁶, cit și în lumea scitică nord pontică⁷.

Cea de a doua piesă, cea conică cu trei muchii, avînd în vedere lipsa tubului și a spinului, o putem data în a doua jumătate a secolului VI î.e.n. și secolul V î.e.n.⁸. Acest tip de săgeată își găsește sensibile analogii în necropolele de la Băița⁹, Gimbaș¹⁰ ș.a.

Merită să fie amintit și faptul că acest ultim tip de săgeată, datat după cum am arătat mai sus în sec. VI—V î.e.n., apare alături de cele arhaice¹¹.

Nu este de neglijat nici faptul că pe aceeași linie, la 20 de km. sud-est apare așezarea de la Bucșani și la 22 km. sud cea de la Băleni, ambele aparținînd grupului Ferigele.

Confecționarea acestor piese de populația grupului Ferigele nu poate fi acceptată, chiar avînd în vedere prezența celor două așezări în zonă, deoarece asemenea piese nu apar nici în necropola eponimă, nici în altele aparținînd acestui grup¹². În aparență, avînd în vedere că ambele piese prezintă greșeli de turnare, iar cea ovală nu este finisată, am fi tentați să afirmăm că nu pot fi considerate decît produse locale. La o analiză mai atentă a vîrfurilor de săgeți provenite din necropolele scitice din Transilvania constatăm că greșelile de turnare la săgețile de bronz sînt frecvente, la fel și cazurile de folosire a acestora¹³.

Este cunoscut faptul că aria de răspîndire a acestor piese este foarte mare¹⁴. Apariția lor sporadică în anumite zone arată că ele au pătruns prin influență sau împrumut cultural și în nici un caz nu dovedește prezența elementului etnic scitic¹⁵.

În regiunile sud-extracarpate, în afară de aceste piese, mai apar pumnale-akinakes și piese de harnașament zoomorfe.

Deci, în mod logic se pune întrebarea care sînt căile de pătrundere a acestor elemente ?

În soluționarea acestei probleme ne stau în față trei posibilități, prima prin extinderea în sudul Transilvaniei a grupului Ferigele, a doua prin intermediul grupului scitic din Transilvania, iar cea de a treia

⁵ Ibidem, *Poziția cronologică și semnificația cultural-etnică a săgeților scitice din aria carpatică*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 49. Pe teritoriul Transilvaniei, materialele scitice apar la sfîrșitul Hallstattului tîrziu, datînd în bună parte în sec. VI î.e.n. ibidem, p. 49.

⁶ Ibidem, p. 49, nota 5 cu toată bibliografia acestei categorii de obiecte.

⁷ Cf. V. Vasiliev, *art. cit.*, loc. cit., după A. I. Meliukova, *Vooruzenie Skifov*, în seria *Arheologia SSSR*, D 1-4, Moscova, 1964.

⁸ V. Vasiliev, *art. cit.*, p. 50 ; idem, *Necropola de la Băița și problema traci-zării enclavei scitice din Transilvania*, în *Marisia*, VI, 1976, p. 71. Reamintim faptul că „acest tip de săgeți apare în lumea scitică nord pontică pe la mijlocul sec. VI î.e.n. și se răspîndește masiv și înlocuind tipurile arhaice, devine cvasiexclusivă în sec. V î.e.n., ibidem, p. 71.

⁹ Ibidem, pl. XIX/2—35, XXI/3—9, XXIII 2—3, 5—6.

¹⁰ M. Roska, *Erdély Régészeti Repertoriuma*, 1942, p. 161, nr. 91, fig. 194/2—38.

¹¹ De exemplu la Băița, în mormîntul nr. 8, V. Vasiliev, *art. cit.*, p. 72.

¹² Al. Vulpe, *Necropola hallstattiană de la Ferigele*, 1967, p. 65—68, fig. 21. Vîrfurile de săgeată din această necropolă sînt mult mai primitive. V. Vasiliev, *art. cit.*, *Apulum*, XII, 1974, p. 58.

¹⁴ V. Vasiliev, *art. cit.*, *Apulum*, XII, 1974.

¹⁵ Ibidem, în special p. 57.

posibilitate se poate admite prin sudul Moldovei, prin intermediul grupului Bîrsești, tracic, dar mai puternic impregnat de cultura scitică decît grupul Ferigele.

O extindere a grupului Ferigele și în sudul Transilvaniei a fost presupus, de Al. Vulpe, pe baza descoperirilor de la Blandiana¹⁶. În schimb, V. Vasiliev a arătat că extinderea grupului Ferigele la nord de Carpați este posibilă, dar materialele de la Blandiana nu se pot lega de grupul în discuție¹⁷.

Nu putem uita nici faptul că descoperirile scitice în sudul Transilvaniei devin răzlețe¹⁸. Nici pumnalele akinakes de la Curtea de Argeș și Ferigele nu-și găsesc analogii în Transilvania¹⁹.

În altă ordine de idei, descoperirea unor fibule ilire atît la Ferigele²⁰, cît și în sudul Moldovei²¹, precum și în cadrul unora din mormintele scitice din Transilvania²² atestă cel puțin schimburi de bunuri culturale între grupul Bîrsești-Frigele și enclava scitică din Transilvania.

După părerea lui V. Vasiliev, elementele sporadice de certă factură scitică, din regiunea sud-extracarpatică, după cum indică descoperirile de la Curtea de Argeș, au pătruns prin intermediul grupului Bîrsești²³. După cum rezultă, din cele relatate mai sus, nu se poate stabili precis calea de pătrundere în aria grupului Ferigele a elementelor scitice. Totuși, pare mai verosimil calea admisă de cercetătorul clujean, fără să putem exclude penetrația unor elemente sporadice din Transilvania.

În concluzie, putem spune că apariția acestor două săgeți în aria grupului Ferigele argumentează, odată în plus, observația autorului mai sus citat conform căreia apariția unor elemente sporadice nu înseamnă și prezența elementului etnic scitic. Fiind descoperite pe valea Ialomiței ele indică, eventual, o cale de penetrație a acestor elemente de care, în viitoarele cercetări, va trebui să se țină cont.

RÉSUMÉ

Pendant les années 1971—1972 sur les bords de la rivière Ialomitza, au nord du pont qui lie le village Valea Voievozilor la commune de Razvad de la ville Târgoviste on a découvert par hasard deux flèches scythiques en bronze et aussi d'autres pièces en métal.

Les deux pièces en métal datent des siècles VI—V avant notre ère.

Elles ne représentent pas des produits locaux, mais elles sont le résultat de l'influence ou de l'échange culturel. En même temps elles indiquent une éventuelle voie de pénétration de tels éléments de quels les futures recherches devraient tenir compte.

¹⁶ Al. Vulpe, *Cercetări arheologice și interpretări istorice privind sec. VI—V î.e.n. în spațiul Carpato-Dunărean*, în *Mem. Ant.*, II, 1970, p. 192.

¹⁷ V. Vasiliev, *art. cit.*, *Marisia*, VI, 1976, p. 78, nota 96.

¹⁸ I. H. Crisan, *Transilvania la sfîrșitul Hallstattului (sec. VI—V)*, în *In Memoriam C. Daicoviciu*, 1974, p. 99—110, în special p. 107—110.

¹⁹ Al. Vulpe, *Ferigele...*, p. 58—61, fig. 19—20, pl. XV, XVI; V. Vasiliev, *art. cit.*, *Acta M.N.*, p. 48, nota 40.

²⁰ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 68—71, pl. XXIII.

²¹ M. Petrescu, Dîmbovița, *Elemente de caracter iliric în mediul tracic din estul României*, în *Mem. Ant.*, IV—V, 1972—73, 1976, p. 83—92.

²² I. H. Crisan, *Once more about the Scythian Problem in Transilvania*, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 133—145; idem, *art. cit.*, în *In Memoriam, C. Daicoviciu*, p. 101; V. Vasiliev, *art. cit.*, *Apulum*, XII, 1974, p. 58, nota 48.

²³ Idem, *art. cit.*, în *Acta M.N.*, VII, 1970, p. 48, nota 40.

UN CUPTOR DE ARS OALE DESCOPERIT LA TÎRGOVIȘTE

ION CHICIDEANU

În anul 1972 săpăturile arheologice prilejuite de restaurarea bisericii Tîrgului au atins parțial un complex în care s-au găsit urme de arsură, cenușă și fragmente ceramice și socotit, pe atunci, ca fiind colțul unui bordei incendiat¹. Ulterior, în 1975, reluînd și extinzînd săpătura, s-a dovedit că este vorba de un cuptor de ars oale din care, cu 2 ani înainte, fusese secționat un colț al gropii de deservire. Din punct de vedere stratigrafic cuptorul aparține primului nivel de locuire (de jos în sus) aflat sub un strat de pămînt roșcat în care s-a găsit o monedă turcească de argint datată la sfîrșitul secolului XV — începutul secolului XVI². O parte din camera de ardere este suprapusă, fără a fi distrusă, de un picior de zidărie din sec. XVI, ce a îngreunat cercetarea cuptorului.

Săpat în pămîntul viu, cuptorul se compune din camera de ardere, gura și groapa de deservire (fig. 1 a, b). Camera de ardere, de plan circular, are la bază un diametru de 1,16 m., îngustîndu-se spre partea superioară pînă la 1,08 m. Fără îndoială, partea superioară a acestui compartiment se continua și deasupra nivelului de săpare printr-un perete, de asemeni circular, construit din lut cu paie și pleavă pe un cofrag de nuiele, îngustîndu-se tot mai mult, camera de ardere a vaselor căpătînd astfel o formă tronconică³. În mijlocul camerei de ardere a fost cruțat un pilon de plan circular, cu un diametru de cca. 0,30 m, înalt de 0,40 m și avînd o formă sveltă. La fel ca și pereții camerei de ardere, piciorul a fost acoperit cu o lutuială care s-a transformat, datorită arderii intense, într-o crustă sticloasă. Rostul acestui pilon central era acela de a susține un „grătar“ ce despărțea vatra de foc de camera de ardere propriu zisă. La o serie de cuptoare cercetate pînă acum, acest „grătar“ era construit dintr-un număr variabil (10—14) de brațe construite din lut amestecate cu paie și pleavă și care, dispuse radial, se sprijineau cu un capăt pe pilon, iar cu celălalt pe perețele camerei. La cuptorul de la biserica Tîrgului aceste brațe lipsesc, ca și urmele lor pe pilon sau pe

¹ Pentru rezultatele campaniilor din anii 1972—73 vezi rapoarte preliminară din *Valachica*, 4, 1973, p. 169 și *Valachica*, 6, 1974, p. 75.

² Identificată de Elena Isăcescu de la Cabinetul Numismatic al Academiei RSR.

³ N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, p. 85.

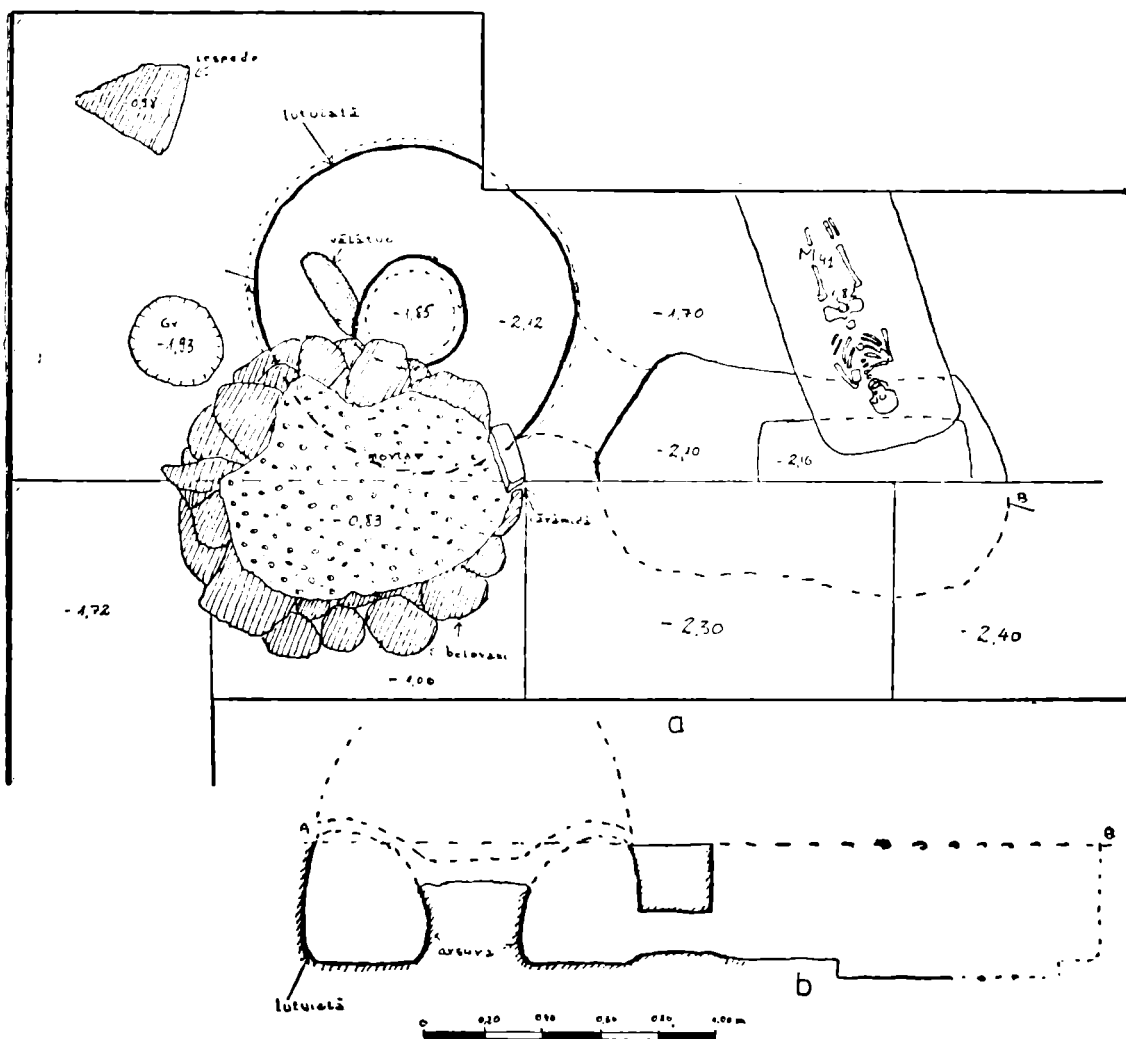

Fig. 1 — Cuptor de ars oale : a) plan, b) profil.

pereții camerei de ardere ; în plus au fost descoperiți, în interiorul ca și în exteriorul cuptorului, mai mulți vălătuci de lut, întregi sau fragmentari. Foarte probabil însă că brațele cu pricina, o dată căzute nu au mai fost refăcute (operație dificilă, dat fiind că restul cuptorului se păstra), meșterul olar înlocuindu-le cu acei vălătuci. Lipsa urmelor se explică simplu prin aceea că, atât piciorul, cât și pereții au fost distruși la partea lor superioară unde trebuie să fi existat acestea.

Gura cuptorului, plasată spre sud și lungă de 0,25 m, avea o lărgime de 0,32 m și o înălțime de 0,14 m, fiind relativ strîmtă în comparație cu dimensiunile generale ale cuptorului întreg.

În sfîrșit, groapa de deservire lungă de 1,40 m și lată de 0,70—0,80 m, se adîncea, atît cît s-a păstrat, 0,40 m în pămîntul viu. În mijlocul ei se găsește o albiere de formă dreptunghiulară plină cu cenușă și cioburi.

Prin caracteristicile sale, cuptorul aparține tipului cu groapă tronconică cu picior cruțat și brațe dispuse radial. Analogii se întîlnesc la cuptorul nr. 1 de la Coconi⁴, unde în afara elementelor componente și a dimensiunilor generale, o altă asemănare este și aceea a dispunerii gropii de deservire pe un ax deviat față de cel al cuptorului. Singura deosebire, importantă de altfel, constă în prezența piciorului de plan circular separat de pereții vetrei de foc, particularitate care îl aseamănă însă de cel din Moldova, de la Tomești⁵, acesta avînd piciorul separat dar de plan dreptunghiular. O analogie mai strînsă ar părea să fie la Tîrgșor unde a fost descoperit un cuptor cu un pilon identic cu cel de la cuptorul nostru⁶. Lipsa brațelor radiale la cuptorul de la Biserica Tîrgului ar putea indica o apropiere de cuptoarele de tip Ib de la Suceava⁷, dar, așa cum am mai arătat, în cazul nostru aceste brațe au existat, înălțimea și forma pilonului fiind relevante în acest sens.

Descoperită în cantitate remarcabilă, ceramica din cuptor aparține în majoritate categoriei nesmălțuite, lucrată dintr-o pastă de bună calitate, arsă la roșu-cărămiziu. Principalele forme care s-au putut reconstitui sînt : borcanul, oala cu toartă, cana cu cioc, ulciorul. În chip frecvent se întîlnește decorul constituit din caneluri fine plasate pe umărul sau pe pîntecul vasului la borcane și oale (fig. 2/7—8 ; 3/1—7), pe margine la oale și căni (fig. 2/4 ; 3), pe gît și pe umeri asociate cu impresiunile făcute cu roțița la ulcioare (fig. 4/5), la acestea din urmă apărînd și pictura cu humă albă pe pîntece și pe torți (fig. 4/4, 7). Ceramica smălțuită este reprezentată printr-un singur bol, decorat cu o rozetă în formă de petală, realizată în tehnica sgraffito ; culorile sînt galben, verde și cafeniu (fig. 4/6 a, b). După profil bolul se aseamănă cu cel descoperit în cuptorul 1 de la Coconi⁸. De altfel toată ceramica descoperită în cuptorul nostru își găsește înrudiri de ordin tipologic cu cea din așezarea amintită⁹ ca și de la Tîrgoviște¹⁰, Zimnicea¹¹, Frumoasa¹², Bragadiru¹³, Străulești¹⁴, toate acestea fiind descoperiri datate la sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV. Încadrarea cronologică a cuptorului de la Tîrgoviște, mai poate fi făcută însă și pe baza analogiilor tipologice cu alte cuptoare semnalate deja. Astfel cuptorul nr. 1 de la Coconi este plasat în faza C a acestei așezări, fază ce corespunde intervalului 1410—1432¹⁵, iar cuptorul de la Tîrgșor se datează aproximativ la mijlocul sec. XV¹⁶. Cuptorul de la Tomești, datat la sfîrșitul sec. XVII¹⁷ în mod evident

⁴ Ibidem, p. 83.

⁵ Al. Andronic, *Materiale și cercetări arheologice*, 9, 1970, p. 405.

⁶ Gh. Diaconu, S. Morintz, D. V. Rosetti, Gh. Cantacuzino, *Materiale și cercetări arheologice*, 5, 1959, p. 627 ; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 91, nota 91.

⁷ Mărioara Nicorescu, *SCIV*, 16, 1, 1965, p. 97.

⁸ N. Constantinescu, *SCIV*, 15, 1, 1964, fig. 7/2.

⁹ Idem, *Coconi...*, p. 107.

¹⁰ Idem, *SCIV*, 15, 2, 1964, p. 225.

¹¹ I. Nestor, *SCIV*, 1, 1, 1950, p.

¹² N. Constantinescu, *SCIV*, 16, 4, 1965, p. 731.

¹³ Gh. Bichir, *Dacia*, N.S., 9, 1965, p. 427.

¹⁴ Margareta Constantiniu, P. I. Panait, Ioana Cristache-Panait, *Cercetări arheologice în București*, 2, 1965, p. 75.

¹⁵ N. Constantinescu, *Coconi...*, p. 72.

¹⁶ Vezi nota 6.

¹⁷ Al. Andronic, *op. cit.*, p. 412.

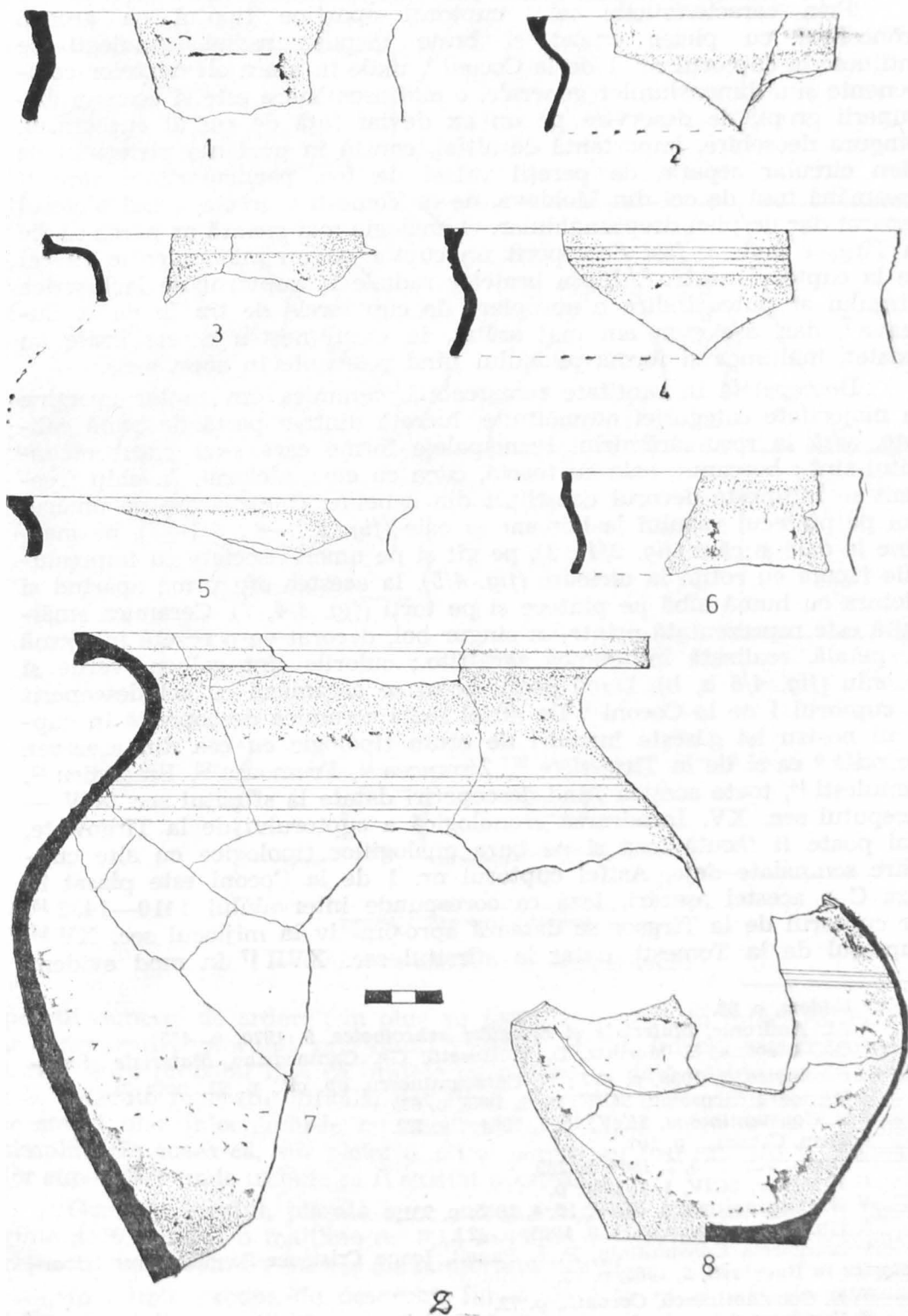

Fig. 2 — Ceramica din cuptor. Borcane : 1, 3, 5, 7 ; Oale : 2, 4, 6, 8.

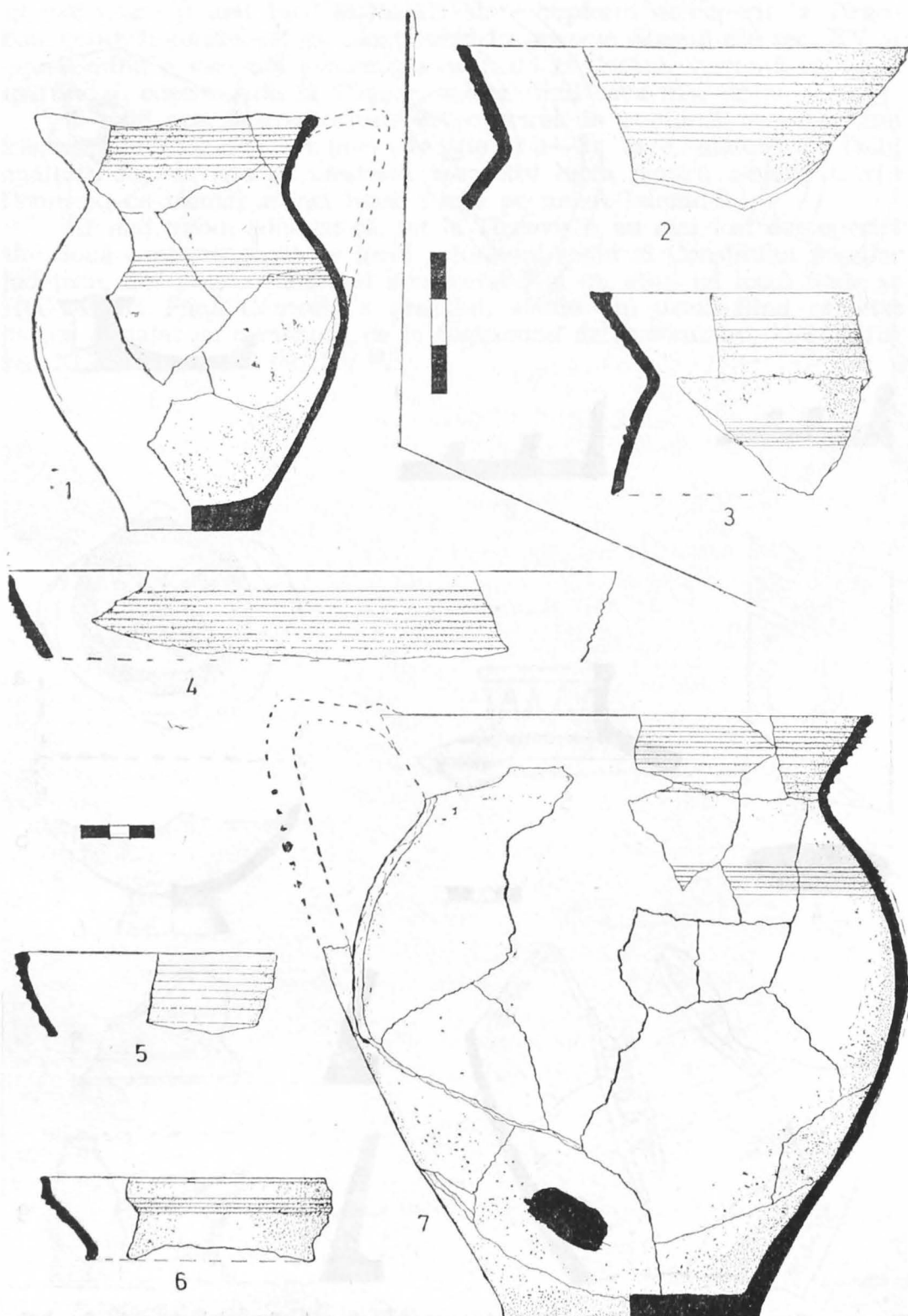

Fig. 3 — Ceramica din cuptor. Cana : 1 ; Oale : 2—7.

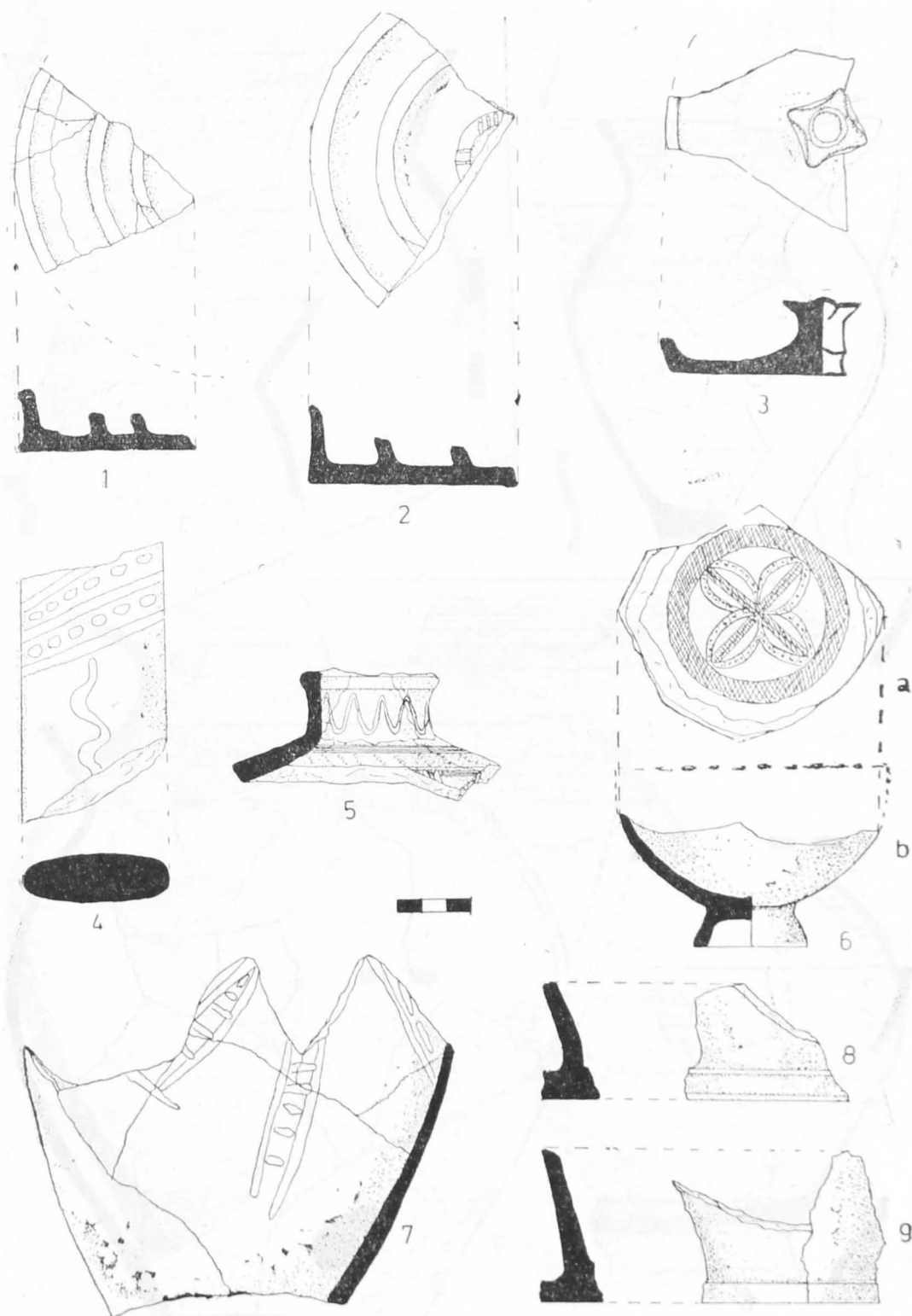

Fig. 4 — Ceramica din cuptor. Discuri ornamentale : 1—3; ulcioare : 5, 7; bol smălțuit : 6 a, b; toartă : 4; funduri : 8—9.

nu mai poate fi luat în discuție. Ca atare cuptorul descoperit la Tîrgoviște poate fi considerat ca funcționînd în primele decenii ale sec. XV și reprezentînd o variantă evoluată a celui de la Coconi, variantă căreia îi aparține și cuptorul de la Tîrșor, acesta fiind ceva mai tîrziu.

O notă aparte o constituie descoperirea în cuptorul nostru a trei fragmente de discuri ornamentale (*fig. 4/1—3*), care, alături de bolul smălțuit, fac dovada că meșterul respectiv lucra pentru nevoile Curții Domnești ce tocmai atunci luase ființă pe malul Ialomiței.

Ar mai trebui adăugat că, tot la Tîrgoviște, au mai fost descoperite alte două cuptoare, unul pe locul actualului sediu al Consiliului popular județean, din păcate rămînînd necercetat¹⁸ și un altul pe locul unde se află actuala Piață Centrală a orașului, acesta din urmă fiind cercetat parțial și datat cu o monedă de la Sigismund de Luxemburg, la sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV¹⁹.

---

¹⁸ Informație arh. Cornel Ionescu.

¹⁹ Săpături Ion Chicideanu și Petre Diaconescu în febr. 1974.

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA ÎNCEPUTURILOR ORAȘULUI MEDIEVAL TÎRGOVIȘTE

GABRIEL MIHĂESCU

Cercetările arheologice recente pun într-o nouă lumină problema genezei orașului medieval Tîrgoviște și a rolului său în viața economică, socială și politică a Țării Românești în secolul al XIV-lea.

Săpăturile efectuate în ultimele două decenii pe teritoriul orașului, dar mai ales cele întreprinse începînd din anul 1972, au stabilit existența în partea de nord a localității (cartierul Suseni), pe marginea terasei înalte a Ialomiței, a unor așezări ce atestă locuirea cvasipermanentă a zonei, mai întii de daco-romani, apoi de către purtătorii culturii Dridu și, în sfîrșit, de către comunitatea așezării preurbane.

Prima a fost datată în secolele III—V e.n. Ea ocupa o suprafață destul de întinsă, fiind surprinsă și cercetată parțial pe str. Matei Basarab nr. 11 în campania din anul 1972. În acest punct așezarea era suprapusă de stratul de cultură feudală din secolele XV—XVI¹. În anul 1977 s-au găsit însă răspîndiri de fragmente ceramice din această așezare pînă la 400 m spre NV, în punctul str. Matei Basarab nr. 65—67². Aici s-a descoperit, în stratul de humus medieval, și un fragment ceramic aparținînd tipologic culturii Dridu (secolele X—XI)³, ceea ce indică existența în apropiere a așezării din care provine. Această descoperire, deocamdată singulară, este cu atît mai importantă pentru istoria Tîrgoviștei, cu cît ea poate fi pusă în legătură cu apariția întîmplătoare, în anul 1954, a două monede divizionare bizantine din bronz emise de Ioannes I Tzimiskes (969—976) — una pe str. Muzeului nr. 4, și alta pe str. Cpt. Constantinescu, ambele puncte aflate în imediata apropiere a vechiului drum comercial de pe Ialomița⁴. Următoarea fază de locuire a vetrei orașului este mai bogat reprezentată prin vestigii arheologice a

* Comunicare prezentată la sesiunea „Lupta milenară pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român”, Tîrgoviște, 5—6 mai 1978. Un studiu mai amplu pe această temă, semnat cu Eugen Fruchter, se află sub tipar în nr. 2, 1978 al Revistei muzeelor și monumentelor — Monumente istorice și de artă.

¹ Luciana Oancea, *Săpăturile arheologice din Tîrgoviște — 1972. Așezarea prefeudală*, în „Archiva Valachica”, 8, Tîrgoviște, 1976, p. 55—74.

² Gabriel Mihăescu, *Șantierul arheologic Tîrgoviște-Suseni. 1977*, comunicare la cea de a XII-a sesiune de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977), București, 9—11 martie 1978.

³ Idem.

⁴ Informație Radu Gioglovan.

căror arie de răspîndire indică o extindere a aşezării în secolul XIV spre sud-est şi sud-vest (str. N. Bălcescu — C. Brîncoveanu)⁵, centrul de greutate menţinîndu-se în aceeaşi zonă de nord (cartierul Suseni), perimetru în care se înfiripă şi târgul medieval cu piaţa permanentă.

Aceste cîteva descoperiri din ultimii ani ne conduc deja la concluzia că originea Tîrgoviştei se află, ca şi în alte cazuri, într-o aşezare rurală, care a beneficiat de condiţii favorabile transformării sale într-un târg de vale⁶ sau târg periodic, mijlocitor ocazional al schimbului de produse din zonă, ce atinge în secolul al XIV-lea stadiul incipient urban, cu producţie curentă şi piaţa permanentă⁷. Printre acestea menţionăm : poziţia geografică avantajoasă în zona de contact dintre Subcarpaţi şi Cîmpia Română, dar şi în punctul de maximă apropiere a văilor riurilor Dimboviţa şi Ialomiţa, pe care erau înşirate numeroase sate cu o economie complementară ; aşezarea sa pe traseul unuia din vechile drumuri de negoţ internaţional ce legau Europa Centrală de Dunărea de Jos, ceea ce i-a asigurat rolul de factorie a comerţului de tranzit ; situarea în punctul cel mai propice pentru controlul accesului pe cele două văi — din şi spre Transilvania — avînd fortificaţii chiar mai înainte de cele menţionate în 1368⁸, aşa cum rezultă din analiza textului lui Giacomo di Pietro Luccari⁹.

La adăpostul unei astfel de fortificaţii, aşezarea a putut evolua rapid spre stadiul urban. Atribuim acestei amenajări defensive din prima jumătate a secolului al XIV-lea fragmentul de zid descoperit în anul 1976 pe teritoriul Curţii domneşti în secţiunea şi caseta III B, considerat iniţial de colectivul de cercetare¹⁰ a fi de pe la 1400, adică prima fază de construcţie din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Întăritura de cărămidă arsă a fost ridicată într-un punct apărut natural de lunca mlăstinoasă a Ialomiţei, spre nord şi est, şi de o viroagă, spre sud-vest şi sud, al cărei traseu a fost identificat pe baza observaţiilor făcute în cîteva puncte diferite, cu prilejul cercetărilor efectuate pe teritoriul curţii domneşti între anii 1954—1976. Le menţionăm în ordine topografică, de la vest la est : secţiunea 1/1962 (pe terenul IREP) ;

⁵ N. Constantinescu, *Contribuţii arheologice asupra Curţii domneşti din Tîrgovişte* (sec. XIV—XVII), S.C.I.V., anul XV, 2, 1964, pp. 225—240 ; Documenta Valachica, 6, Tîrgovişte, 1974, pp. 306, 308 ; Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976 (la Curtea domnească din Tîrgovişte), Muzeul judeţean Dimboviţa, ms., p. 6.

⁶ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, pp. 279—291.

⁷ Ştefan Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza oraşelor medievale din Ţara Românească*, în „Studii, revistă de istorie“, nr. 6, 1963, p. 1278 ; Mircea D. Matei, *Producţia şi schimbul de mărfuri în faza de cristalizare a vieţii urbane medievale din Ţara Românească şi Moldova (secolele XIII—XIV)*, S.C.I.V.A., tomul 27, 3, 1976, pp. 369—377.

⁸ *Cronica lui Ioan de Kükülö*, în vol. „File din cronici. Crestomaţie privind istoria militară românească (secolele X—XIX)“, Ed. militară, Bucureşti, 1973, p. 20.

⁹ *Copioso ristretto de gli annali di Ragusa*, Venezia, 1605, p. 49, apud Paul Simionescu, Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureştilor. Consemnări, tradiţii, legende*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1976, p. 92 ; Pavel Chihaia, *De la „Negru Vodă“ la Neagoe Basarab. Interferenţe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1976, pp. 62—64.

¹⁰ Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976, în ms. la Muzeul judeţean Dimboviţa, p. 4.

II A/1976 ; III B/1976 ; I/1954 ; IV B/1976 ; I/1965 (biserica domnească) I și III/1963 (la sud și est de biserică) ; V C/1976¹¹. Am identificat această viroagă cu vechea albie a pîrului Tîrgoviștioara — a cărei denumire este consemnată documentar în secolul al XVII-lea¹² și transmisă pînă la noi de tradiția orală — pîriu ce se vărsa în Iazul Morilor, în punctul unde s-a construit la 1645 Poarta Vinătorilor Dealului. Devierea sa pe actuala fundătură a Brașovului, la nord de curtea domnească, în apropierea vechii piețe a orașului, cu prilejul extinderii incintei curții la sfîrșitul secolului al XVI-lea sau începutul celui următor, a determinat și pierderea treptată a vechiului nume. În secolul al XIX-lea se numea pîriul Brașovului, după numele uliței pe care o străbătea. În prezent este captat în canalizarea orașului pe str. Mihai Bravu.

În afara zidului fortificației din secolul al XIV-lea, dincolo de viroaga reamenajată pentru apărare de Sinan Pașa în 1595, spre sud-vest, a fost surprinsă în 1976 și o uliță pietruită, pe care o considerăm, și pe baza observațiilor făcute de Radu Gioglovan în 1962¹³ și de noi în 1974¹⁴, drept vechiul traseu al drumului Ialomiței, deviat pe actuala stradă Nicolae Bălcescu (Ulița Mare) tot cu prilejul extinderii curții domnești.

Depășirea stadiului preurban al localității este marcată de bogăția materialului arheologic din a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Ele atestă apariția producției meșteșugărești specializate, realizată în ateliere locale situate în și lîngă piața permanentă, numită din secolul al XVII-lea Tîrgul de sus, în cartierul numit astăzi Suseni, delimitat de străzile Constantin Brîncoveanu, Mihai Bravu, Matei Basarab, Suseni și Narciselor (fostă Bărăția). În interiorul și în jurul acestei aglomerări urbane s-au localizat atelierele de olari : Grădina Polizu (str. N. Bălcescu nr. 209), Curtea domnească (str. N. Bălcescu nr. 221), biserica Tîrgului (str. I. H. Rădulescu nr. 2), Piața centrală (str. N. Bălcescu nr. 198)¹⁵, ca și atelierele fierarilor — marcate prin numeroase lupe și bucăți de zgură rezultate din procesul reducerii minereului (nisipuri feruginoase), descoperite de noi în 1974 în punctul I.L.F. (Penitenciar) și în 1977 în punctul str. Matei Basarab nr. 65—67.

Stabilirea la Tîrgoviște a scaunului domnesc, în 1395, anul în care începe să funcționeze curtea domnească, determină stimularea activității de producție pentru piață, concentrarea meșteșugurilor prin lansarea de

¹¹ Campaniile : 1954 — sondaj efectuat de Vl. Zirra (inedit) ; 1962 — sonde efectuate de Radu Gioglovan și Gabriel Mihăescu (v. Radu Gioglovan, *Din problemele istoriei complexului monumental al Curții domnești din Tîrgoviște*, în „Documenta Valachica“, 6, 1974, p. 102) ; 1963 — săpături efectuate de Răzvan Theodorescu (documentația grafică la Muzeul județean Dimbovița) ; 1965 — săpături efectuate de N. Constantinescu (cf. R. Gioglovan, *art. cit.*, p. 103) ; 1976 — săpături inedite (v. Raport în ms.).

¹² Arh. St. Buc., ms. 127, f. 406 v (apud Mihai Oproiu, *Din istoria Tîrgoviștei*, în acest volum). Un caz analog de hidronim derivat din numele așezării îl reprezintă pîriul Bucureștioara, care curgea prin vatra Bucureștilor în secolul XV.

¹³ R. Gioglovan, *art. cit.*, p. 105.

¹⁴ Gabriel Mihăescu, în „Documenta Valachica“, p. 308.

¹⁵ Descoperirile : 1962 (R. Gioglovan, *art. cit.*, pp. 104—105) ; 1968 — săpătură efectuată de Radu Gioglovan (Dacia, N.S., XIII, 1969, p. 532, nr. 151, 1) ; 1971 (inf. Corneliu Ionescu) ; 1974 și 1975 (Ion Chicideanu, *Un cuptor de ars oale descoperit la Tîrgoviște*, în volumul de față).

comenzi pentru nevoile curții și intensificarea activității negustorilor țirgovișteni, privilegiați prin acte domnești, precum și atragerea negustorilor străini prin înlesniri vamale. Statutul de oraș domnesc, liber, atrage la începutul secolului al XV-lea și grupuri alogene de meșteșugari și negustori, o colonie de rit catolic fiind atestată în oraș printr-o biserică parohială în 1417 ¹⁶.

Un argument arheologic elocvent al datării primei curți domnești de la Țirgoviște în 1395, susținut de analiza știrilor documentare sporadice asupra evenimentelor politice dintre anii 1394—1396 ¹⁷, îl reprezintă descoperirea în locuința de la sfârșitul secolului al XIV-lea, dezvelită la sud de biserica Domnească în 1976, a unor ducați atribuiți primei emisiuni monetare din vremea lui Mircea cel Bătrîn, care încetează la 1394, dată ce constituie terminus post quem pentru prima fază a construcțiilor ridicate de domn la Țirgoviște ¹⁸.

---

¹⁶ Cronica mănăstirii franciscanilor din Țirgoviște, redactată de Blasius Kleiner în 1761, la : B. P. Hasdeu, *Archiva istorică a României*, I/2, București, 1865, p. 50.

¹⁷ Barbu T. Cimpina, *Scrieri istorice*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1973, pp. 248—281.

¹⁸ Raportul citat, p. 6. Determinare făcută de Octavian Iliescu.

PUNCTE DE VEDERE ASUPRA TURNULUI CHINDIA

PETRE DRĂGUȚOIU

Reluînd cercetarea asupra turnului Chindia, ne propunem unele observații, pe baza imaginilor existente înainte de restaurarea realizată în secolul al XIX-lea, a unor detalii constructive și a studiilor cercetărilor asupra monumentului.

Imaginea turnului înainte de restaurarea efectuată de arhitectul Ioan Schlatter, prezentată în raportul său din 13 noiembrie 1847¹, în timpul domnitorului Gheorghe Bibescu, este redată în gravura francezului Michel Bouquet din anul 1843², desenul lui Ioan Fusea din 1847³ și desenul lui Nicolae Kirculescu, terminat la 1850⁴. Baza lui avea forma trunchiului de piramidă, ca și astăzi, era numai din cărămidă, placarea cu piatră de talie făcîndu-se după refacerea amintită. Corpul era cilindric, din cărămidă, dar nu prezenta deschiderile neogotice și cele două balcoane actuale. Se pot observa în desene deschideri mai mici decît cele actuale și mai înguste (creneluri pentru tragere), iar în partea estică, ruinele bisericii-paraclis alăturate, din perioada lui Mircea cel Bătrîn.

Inițial, turnul era constituit din trei nivele, dacă considerăm și un „foișor de lemn, sprijinit pe colonade de piatră” la partea superioară, după descrierea făcută în 1863 de G. Missail⁵.

Sistemul nivelurilor era constituit din poduri de scînduri, primul sprijinit pe bolta porții de intrare⁶ și constituia baza a trei creneluri. Al doilea nivel era sprijinit pe cel puțin trei grinzi din lemn, încastrate în zid, locașurile de încastrare păstrîndu-se și acum și se găsea la cca. 3 m. mai sus față de primul. Acest nivel constituia și el baza a cinci creneluri pentru tragere (de dimensiuni apropiate: 0,65 × 1,13 m.; 0,68 × 1,32 m.) și care într-o etapă ulterioară au fost astupate. De la acest nivel se făcea legătura (ca și biserica „Adormirea Maicii Domnu-

¹ Manolescu, Constantin, Oproiu, Mihai, *Istoria post-voievodală a Curții domnești din Țirgoviște*, în „Studia Valachica”, Țirgoviște, 1970, p. 194.

² Bouquet, Michel, *Ruinele Curții domnești din Țirgoviște la 1843*, Biblioteca Academiei R.S.R., Cabinetul de stampe, inv. 887 (Fig. 1).

³ Fusea, Ioan, *Ruinele Curții domnești din Țirgoviște la 1847*, B.A.R.S.R., Cabinetul de stampe, inv. 887 (Fig. 2).

⁴ Kirculescu, Nicolae, *Curtea domnească din Țirgoviște la 1850*, B.A.R.S.R., Cabinetul de stampe, A.D. I-70 (Fig. 3).

⁵ Missail, Georges, *Epoca lui Vasile Lupu și Matei Basarab*, Buc., 1863, p. 451.

⁶ Drăguțoiu, Petre, *O nouă funcție a turnului Chindia?*, în „Bibliotheca Valachica”. Țirgoviște, 1975, p. 335.

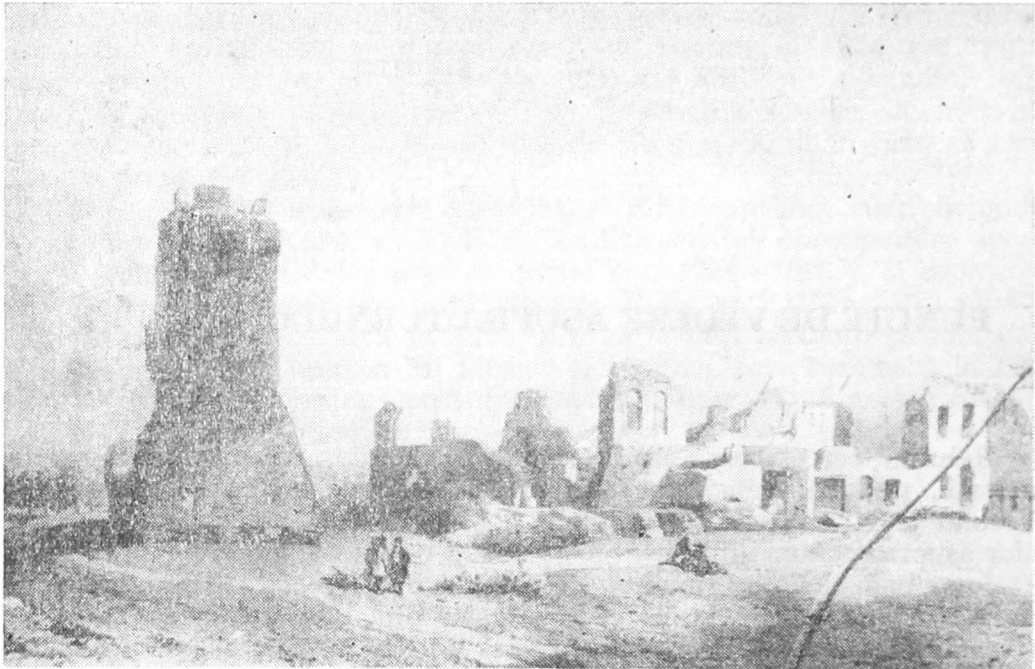

Fig. 1

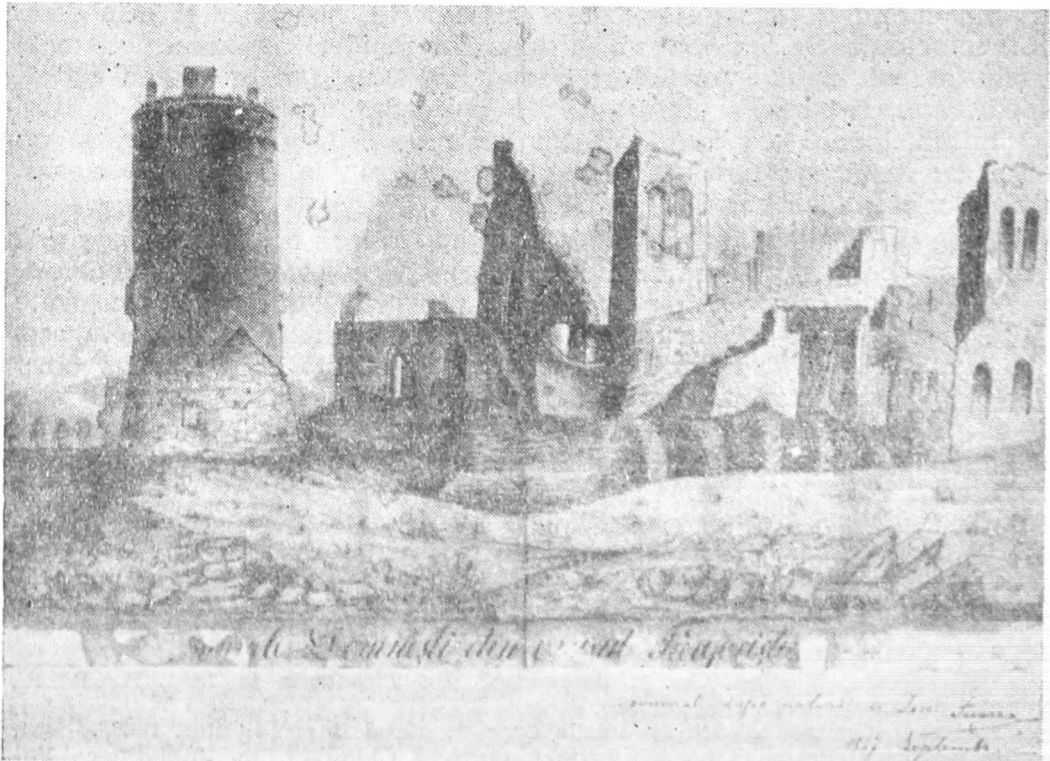

Fig. 2

Fig. 3

lui“ din incinta Curții domnești), cu casa domnească, printr-o ușă (continuată cu un pod), deschiderea ei existînd și acum, iar blocarea se făcea prin sistemul unei grinzi transversale încastrate în zid. Al treilea nivel era constituit, așa cum am amintit, din foișorul de la partea superioară, „foișorul de strajă, avînd cinci metereze mai scunde“⁷.

După întărirea sistemului de apărare al Curții domnești, domnitorul Matei Basarab aduce turnului o modificare esențială, prin adăugarea unui alt zid de incintă, astupînd bolțile de intrare ale porții de sub turn și transformînd noua încăpere în închisoarea Curții domnești.

Considerăm că legătura dintre nivele se efectua prin scări drepte, obișnuite și nu în formă de spirală, cum se face după refacerea amintită. De altfel, la 1844, J. A. Vaillant arată că turnul era „rămas în picioare și aproape intact, dar scara care conducea către creneluri a fost luată“⁸.

După refacerea importantă realizată de arhitectul Ioan Schlatter, turnul Chindiei are o înălțime de 27 m., baza în forma unui trunchi de piramidă, placată cu piatră de talie, corpul cilindric, din cărămidă, cu diametrul exterior de 9 m. Deci, acestei refaceri se datorează „înălțarea turnului cu 8 m., adăugarea coronamentului, alcătuit din mici arcaturi și a balustradei crenelate, astuparea unor goluri și deschiderea altora în arc frînt“⁹.

⁷ Stoicescu, N., Moisescu, C., *Tîrgoviștea și monumentele sale*, Ed. „Litera“, Buc., 1976, p. 79.

⁸ Vaillant, J. A., *La Roumanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or Ardialiens, Vallaques et Moldaves*, Paris, 1844, tom. III.

⁹ Stoicescu, N., Moisescu, C., *op. cit.*, p. 80.

A EXISTAT STEAGUL ȚIRGOVIȘTEI ?

MIHAI OPROIU

Frământările de la începutul secolului al XVII-lea au făcut ca în Țirgoviște să asistăm la evenimente deosebit de interesante care au impresionat pe contemporani, lăsând urme adânci, pline de semnificație.

Spectaculoasele victorii ale armatei muntene precum și numeroasele solii au fost privite cu interes și simpatie de locuitorii orașului.

Cel mai solemn și mai impresionant pare să fi fost ceremonia desfășurată la sfârșitul lui octombrie 1603, când Radu Șerban a primit investitura conducerii militare și politice.

Camilo Cavriolo, care a descris-o în amănunt, arăta că s-a desfășurat la poalele mănăstirii Dealu și în piața orașului. Radu Șerban se afla „în mijlocul a 4000 de pedestrași, pe un cal frumos de luptă” însoțit de o mare ceată de vestiți cavaleri și boieri“. Condotierul menționa că trupele românești ce intrau în oraș fluturau „două stindarde mari ale țării socotite făcătoare de minuni“. Describe în amănunt, aflăm că unul era „de damasc alb, pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ienupăr verde“, iar celălalt „de culoare sîngerie pe care era pictat un cap frumos de tînără fecioară cu splendide hieroglfe“. Dacă la primul steag recunoaștem cu ușurință steagul Țării Românești, cel de al doilea permite unele discuții.

Sesizînd că al doilea steag „nu mai era înfățișat în alte izvoare“, C. Rezachievi, consideră că ar înfățișa „chipul patroanei țării“. Noi considerăm însă că descrierea celui de al doilea steag permite să afirmăm că reprezenta și steagul trupelor cantonate în Țirgoviște, atunci principală reședință domnească. Este bine cunoscut că pecetea orașului avea înfățișată Maica Domnului, avînd pe margini o legendă în limba slavă. Dacă încercăm să comparăm cele două realizări artistice observăm că și în jurul steagului se aflau „splendide hieroglfe“, ceea ce ne face să presupunem că și desenul steagului ar fi avut o formă rotundă, asemănătoare cu pecetea. Este îndeobște cunoscut că atunci cînd orașenii și-au săpat în piatră diferite privilegii le-au împodobit de obicei cu simbolul orașului.

Faptul că armata țării se afla de obicei staționată la Țirgoviște constituie un argument în plus pentru afirmarea paternității orașului. Dacă lucrurile se prezintă cu adevărat așa ar însemna că Țirgoviștea este singurul dintre orașele noastre medievale care ar fi dispus de așa ceva.

CÎTEVA OPERE DE ARTĂ DIN SEC. XVII—XVIII ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

ADRIANA BOESCU

Operele de artă prezentate au fost descoperite și valorificate în cursul activității desfășurate în cadrul O.P.C.N. Este vorba de cîteva icoane inedite și de icoanele mari ale bisericii Stelea, care deși au fost publicate, necesită unele precizări.

1) Icoana reprezentînd pe Maria cu pruncul — tip „Panton Chara“ avînd și contaminări cu alte tipuri iconografice (gestul cu care Maria sprijină copilul cu brațul stîng este al Eleusei, iar prezența arhanghelului Gavriil cu instrumentele patimilor este caracteristică tipului M. D. a Patimilor).

În decursul căutărilor unor repere de datare și atribuire am avut surpriza să găsim o icoană existentă într-o biserică din județul Vilcea, care prezintă uimitoare asemănări cu icoana ce se află în județul nostru. Icoana din județul Vilcea este datată 1623—1624. Noi aprecieri privind aceeași icoană din Vilcea am găsit în „Pictura românească în 1111 imagini“ unde este avansată ideea că icoana ar aparține lui Stoica Zugravul din Tîrgoviște, cel ce în 1615 picta icoanele de la schitul Brădet-Argeș.

Nu ne-a fost accesibilă decît icoana de la Ruda-Bîrsești din județul Vilcea și din această cauză nu ne vom referi în discuția noastră decît la aceasta.

Icoana din județul Dîmbovița are conturul figurilor, ochilor, mîinilor realizat cu o linie foarte fină și precisă de culoare roșu englez (pictorul nu întrebuițează pauza). Modelul figurilor, al mîinilor și picioarelor este foarte precis și realizat ton sur ton cu ocruri înviorate de puțin roz din roșu permanent la pomeți și fără puternice contraste între zonele de umbră și lumină. La veșmintele lui Isus sînt puse mari zone de lumină aurii, iar la maforionul Mariei faldurile sînt indicate cu linii brune acuzate de linii mai discrete tot brune sau roșu englez ; la cap și la umeri în special modelul are un caracter mai schematic, mai geometrizant, creînd însă ritmuri mult mai rotunde, mai libere la partea inferioară. Rama icoanei este o baghetă de secțiune semicirculară reliefată din cîmp. Stratul de preparare este gros și de bună calitate.

Comparînd-o cu icoana din Vilcea, se constată în primul rînd identitatea dimensiunilor, a realizării ramei — bagheta — o identitate de tip iconografic cu toate contaminările menționate (tipul iconografic „Panton Chara“ este foarte rar întîlnit la noi). Este de asemenea o identitate a gamei cromatice, a fineții liniei de contur, a modalității de modelare a figurilor și veșmintelor, chiar identități de plasare a faldurilor, deși după cum am menționat, nu a fost folosită pauza. În interiorul acestor identități icoanele prezintă totuși trăsături individuale : cea din Vilcea este mai manieristă, mai gracilă, corectă și delicată, cu o deosebită finețe de tratare a amănuntului, dar fără viață. Icoana din Dimbovița părăsind cîteva lucruri ce țin de simplul meșteșug (ovalul feței nu mai are aceeași perfecțiune, nuanțarea modelului feței este mai puțin bogată) dar accentuează cîteva trăsături de mult mai mare expresivitate : impresionează prin sobrietate și maiestruozitate îndulcite de-abia de finețea cîtorva amănunte anatomice. Este apoi palpabila melancolie a ochilor, tandrețea învăluitoare cu care își strînge copilul la piept ; degetele atît de fin desenate par, nu că susțin o povară, ci că desmiardă. Este aici o părăsire a rețetei virtuos executată în favoarea unei mai profunde înțelegeri a temei iconografice unită cu aceea general umană a maternității.

Asemănările observate ne fac să îndrăznim a atribui icoana noastră aceluiași meșter al icoanei din Vilcea fiind însă o creație mai tîrzie, o deplină autohtonizare în spirit a tipului iconografic de sorginte bizantină. Ne-ar bucura să fie opera celui Stoica ot Tîrgoviște, căci ar fi prima operă a unui zugrav aparținînd vestitei școli medievale de pictură din vechea capitală a țării, identificată pe teritoriul județului Dimbovița.

Ar mai fi de menționat faptul că icoana din județul Dimbovița se prezintă în general în bune condiții de conservare, stratul de pictură este bine păstrat, fondul icoanei fiind acoperit parțial cu un strat de bronz sub care se vede pe alocuri foița de aur a fondului original, precum și fragmente de inscripții (însemnele personajelor).

Blatul icoanei a fost consolidat probabil cu prilejul îmbrăcării icoanei în argint, cu scînduri lipite transversal.

Tot în timpul activității în cadrul O.P.C.N. Dimbovița s-a ridicat problema datării exacte a icoanelor mari din tîmpla bisericii Stelea. Premisele de la care am pornit au fost cele cuprinse în articolul din B.M.I. nr. 1/1973, pag. 53—56 în care, după ce sînt prezentate cele trei icoane datate din cinul „Deisis“ se fac cîteva aprecieri privind icoanele menționate, găsindu-se apropieri cu cîteva icoane moldovenesti și icoane din Muzeul patriarhiei. Concluzia este că icoanele aparțin primei jumătăți a secolului al XVII-lea, afirmațiile fiind făcute fără a fi desfăcute rizele care acoperă în cea mai mare parte icoanele. Desfăcînd aceste rize am constatat că menționările nu sînt conforme cu ceea ce se poate observa. Pot fi detectate două maniere de a picta în aceste opere. Figurile sînt pictate cu o deosebită minuție, liniile de contur fiind foarte fine, stratul de pictură fiind aplicat cu foarte multă îngrijire. Surprinde, de

asemenea, finețea blicurilor ce modelează figurile. Acest mod de realizare amintește într-adevăr pictura din prima jumătate a secolului al XVII-lea în timp ce restul (veșmintele și tronul) sînt realizate în manieră specific brîncovenească : formele baroce ale mobilierului, amplitudinea faldurilor, contururile mai puțin fine ale decorațiilor florale, bogăția și formele specifice ale decorației veșmintelor lui Isus din icoana „Isus-mare arhiereu“ vin toate în sprijinul datării acestor icoane în plină epocă brîncovenească (probabil din timpul refacerii din 1712) cu precizarea pe care am făcut-o mai sus, că ar fi opera unui meșter obișnuit cu felul de a picta al secolului al XVII-lea, acest meșter fiind ajutat la realizarea veșmintelor și decorului de către ucenici, obișnuiți cu pictura epocii contemporane — epoca brîncovenească.

O FABRICĂ DE GAZ ÎN TÎRGOVIȘTEA ANULUI 1876

GEORGETA VLĂSCLEANU

Menționat de documentele interne și de călătorii străini, țițeiul este cunoscut devreme și de locuitorii meleagurilor dimbovițene¹. Exploatarea sistematică a acestui produs s-a realizat însă mai târziu, către mijlocul secolului al XIX-lea, când sînt menționate primele rafinării² și petrolul este exportat peste hotare³. Acum se afirmă centre petroliere ca : Glodeni, Colibași, Colanu, Viforîta, Gura Ocnîței, Răzvad, Bucșani, de unde se extrăgeau însemnate cantități de țiței, a căror prelucrare se realiza la Tîrgoviște.

În urma unui studiu întreprins de noi în Arhivele Tribunalului Dimbovița am descoperit un document care atestă o fabrică de gaz mai veche decît cele cunoscute pînă acum de specialiștii noștri⁴.

Nu cunoaștem cînd s-a înființat prima rafinărie din orașul Tîrgoviște, dar ea este amintită ca funcționînd la 3 septembrie 1876 cînd Herman Vainstoc o vinde lui Josef Gaster, pentru o sumă importantă de bani. Din documentul descoperit aflăm știri interesante despre inventarul acelei „fabrici de gaz“ situată la „podul cel mare din cîmpul orașului peste riul Ialomița“⁵, probabil lîngă actualul pod Mihai Bravu⁶. Se preciza că fabrica de gaz se afla pe terenurile lui Ioniță Cîmpeanu, contractul de închiriere fiind pînă la 27 iulie 1887.

Analizînd inventarul constatăm că prelucrarea țițeiului era rudimentară, deosebindu-se de cele întîlnite după 1880, ceea ce ne determină să credem că „fabrica de gaz“ exista cu mult înainte de data efectuării vînzării. Poate tocmai din aceste motive rafinăria, care nu mai

---

¹ Călători străini despre țările române, vol. III.

² Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, Buc., Editura de stat pentru literatură politică, 1957, pp. 29—30.

³ Cl. Ionescu, *Un document necunoscut referitor la iluminatul cu petrol al Constantinopolului între 1857—1897*, în „Valachica“, 1969, pp. 193—197.

⁴ Fl. Dumitrică, *Date noi privind dezvoltarea industriei petroliere la sf. sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea în județul Dimbovița*, în „Valachica“, 1969, pp. 107—111 ; M. Alexandrescu, *Cîteva date inedite privind exportul de petrol din județul Dimbovița între anii 1881—1900*, în „Acta Valachica“, 1972, pp. 282—294.

⁵ Registrul de acte autentice al Tribunalului Dimbovița, vol. II, 1876, filele 12—14.

⁶ Construit între 1837—1840, a reprezentat pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea principalul punct de trecere peste acest rîu ; Cl. Ionescu, M. Oproiu, *Tîrgoviștea în perioada regulamentară*, în „Scripta Valachica“, p. 241.

corespundea tehnic și totodată nu mai rezista luptei de concurență, l-a determinat pe vechiul proprietar s-o scoată la vânzare. Documentul descoperit, fiind deosebit de complet, aducând informații noi, considerăm necesar să fie prezentat în întregime :

„3 septembrie 1876. Herman Vainstoc, de profesie fabricant de gaz, domiciliat în orașul Tîrgoviște, am cedat în desăvîrșită proprietate a domnului Josef Gaster toată averea mișcătoare, adică mașinării edocuri și altele relative la fabricarea de gaz, care avere se află astăzi pe locul proprietății domnului Ioniță Cîmpeanu unde se află clădită fabrica de gaz (la podul cel mare din cîmpul orașului peste riul Ialomița) această avere :

- trei vapoare de fer cu șerpile*
- opt rezervoare de lemn pentru țiței*
- 2 cazane de fer pentru rafinăria gazului*
- un cazan de fer în care se scurge păcura*
- 40 bucăți buți pentru gazu și păcura conținînd de la patru pînă la cinci mii vedre.*
- 5 bucăți doniți de lemn și tinicherie pentru încărcarea gazului.*
- 7 tocitori pentru gaz care toate conține de la șapte pînă la opt sute vedre*
- 2 cai negri și una brișcă dimpreună cu hamurile și accesoriile*
- i-am mai cedat și dreptul de închirierea locului unde se află clădită fabrica de gaz. Închirierea este pînă la 27 iulie 1887 după cum și glăsuiește ultimul contract al d-lui proprietar Ioniță Cîmpeanu, legalizat de onorata Poliție a orașului Tîrgoviște la nr. 14 din 9 ianuarie 1876.*
- valoarea actului de cesiune este de 13.000 lei“⁷.*

---

⁷ Registrul de acte autentice al Tribunalului Dîmbovița, vol. II, 1876, fi-lele 12—14.

ÎNFIINȚAREA BĂNCILOR POPULARE RURALE ÎN COMUNA PUCHENI—DÎMBOVIȚA

ION CIUREA, CICERONE MAREȘ

Ideea înființării unei Case Rurale în Țara Românească a apărut încă din 1845 și aparține lui Costache Bălcescu, fratele marelui revoluționar de la 1848, Nicolae Bălcescu ; în proiect se prevedea ca depunerile să nu fie mai mari de 5000 lei, iar depunătorii să beneficieze de o dobândă de 8%. Se urmărea înființarea unor bănci agricole în comunele și satele din Principatele Române, în scopul ridicării materiale a burgheziei în formare și a maselor țărănești.

Aceeași idee o întâlnim și la democratul revoluționar Ion Ionescu de la Brad care propune înființarea unor bănci sătești ; de altfel A. D. Xenopol, în 1870, se pronunță în favoarea unei industrii autohtone, precizînd că „nu există decît un singur mijloc care trebuie numai-decît îmbrățișat dacă nu vrem să pierim, anume acela de a introduce în țara noastră acele ramuri de industrie care țin de agricultură, adică să ființeze pretutindenea și cu cea mai mare deplinătate industriile agricole cu putință”¹.

Prin constituirea Casei Rurale se preconiza acordarea de ajutoare materiale pentru țărănime, în vederea cumpărării de bunuri agricole ; după răscoala din 1888 se aplică de către guvern legea pentru vînzarea către țărani a 546 593 hectare din moșiile statului², pentru temperarea luptei țărănimii.

Băncile populare, ce se constituie după 1891, sprijină burghezia sătească prin credite cu dobînzii mici, printr-o serie de înlesniri cu caracter economic, procurîndu-le prin împrumuturi sau „scontare de polițe capitalurile necesare pentru gospodăria, meseria sau comerțul lor și de a fructifica economiile lor”³.

Pînă la 1904 n-a existat un credit de organizare în comunele rurale, împrumuturile făcîndu-se între săteni pentru sume mici, cu sau fără dobîndă. De obicei aceste credite erau acordate de cîrciumari, măcelari și mici meseriași rurali, în obiecte sau bani. După 1904, cînd Spiru Haret a inițiat „băncile populare” s-au înființat și în comunele din județul Dîmbovița și Muscel asemenea instituții : exemplificăm în acest sens existența băncilor „Trîmbița viitorului” — Morteni, cu un capital inițial

¹ V. C. Butureanu, A. D. Xenopol, *Industria berei și impozitul*, Buc., 1895, p. 10.

² *Istoria României în date*, Ed. enciclopedică, Buc., 1971, p. 256.

³ *Statutele băncii populare „Salvarea Puchenilor”*, Tipografia Gheorghe N. Vlădescu, Cîmpulung, 1912, p. 1.

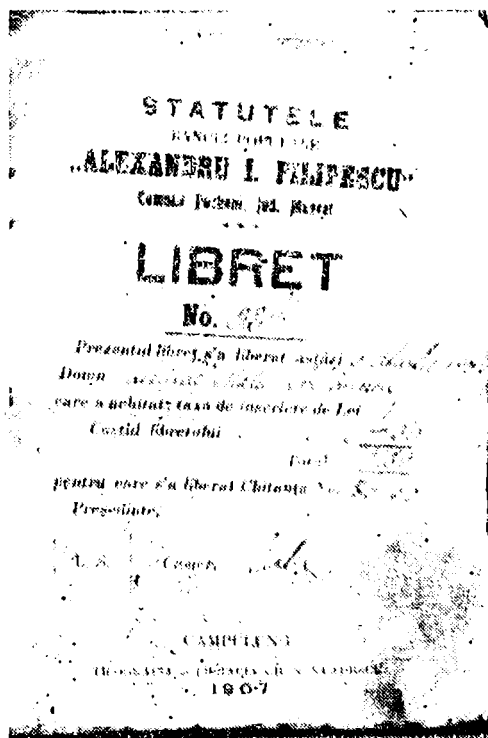

Fig. 1. Statutul băncii populare „Al. I. Filipescu“, comuna Pucheni, jud. Dimbovița, 1907.

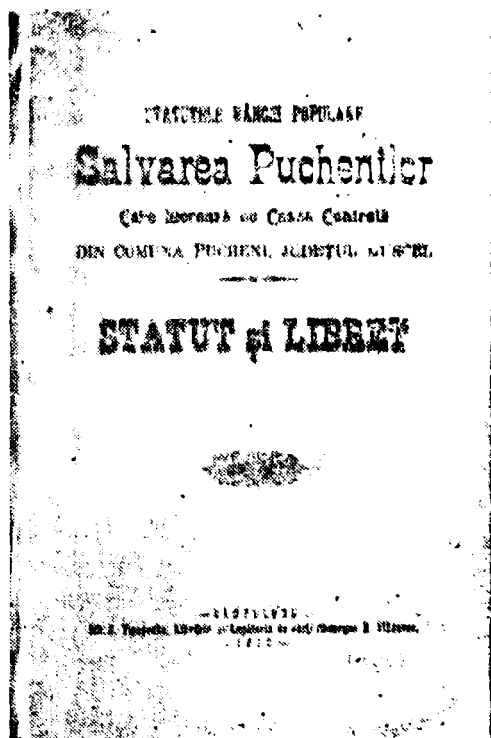

Fig. 2. Statutul băncii populare „Salvarea Puchenilor“, comuna Pucheni, jud. Dimbovița, 1912.

subscris de 4050 lei, „Izbînda“ — comuna Micloșani, plasa Dimbovița, „Legiunea Gemenei“ — comuna Gemenea, cu un capital de 20 000 lei⁴, și băncile populare „Alexandru I. Filipescu“, înființată în 1905, luna februarie și „Salvarea Puchenilor“ înființată în iulie 1912.

Din statutul de funcționare a primei bănci, existentă la data de 27 februarie 1905, autentificat prin procesul verbal nr. 100 din 2 aprilie 1905 de către Judecătoria Ocolului Cîmpulung, conform articolului 5 din legea băncilor reiese scopul „de a înlesni creditul pentru membrii ei“⁵. În capitolul I privind înființarea și scopul băncii populare se precizează că „durata de funcționare este nelimitată“⁶; membrii acesteia sînt numai locuitorii majori, fără deosebire de sex, din comuna de reședință și din comuna vecină Micloșani⁷; după prevederile statutare ale celeilalte bănci — Salvarea Puchenilor — în afară de localnici participă și locuitorii comunei Runcu, județul Muscel⁸.

Nu se admitea ca un membru al societății să mai facă parte „din vr'o altă bancă populară sătească“⁹; iar cei care părăseau banca erau

⁴ Almanahul „Dimboviței“, Editura Minerva, Buc., 1912, p. 155.

⁵ Statutele băncii populare „Alexandru I. Filipescu“, comuna Pucheni, județul Muscel, Tipografia Gh. N. Vlădescu, Cîmpulung, 1907, p. 1.

⁶ Ibidem, p. 2.

⁷ Ibidem.

⁸ Statutele băncii populare „Salvarea Puchenilor“, p. 1.

⁹ Ibidem, p. 2.

răspunzători încă doi ani de toate obligațiile contractate, conform articolului 232 din codul comercial.

Pentru a funcționa o asemenea societate, numărul celor înscrși trebuia să fie de cel puțin 20. Dacă banca Alexandru I. Filipescu la ființare prezenta un capital social subscris de 4600 lei, banca „Salvarea Puchenilor” avea un capital de 11 880 lei. Semnalăm linia evolutivă a organizațiilor bancare, nu numai în suma capitalului depus ci și în numărul societărilor, de la 23 la 59, la constituire.

Un aspect ce reține atenția, cu semnificații etice-morale este modul de a se analiza primirea sau excluderea membrilor, în adunarea generală, hotărîrea pronunțînd-o definitiv consiliul de administrație; se aveau în vedere neplata datoriilor și a cotizațiilor, condamnările pentru crime și delict, nesupunerea la hotărîrile adunărilor generale, acționarea contra intereselor băncii populare. În momentul primirii, orice individ avea obligația de a depune drept capital social, cel puțin 20 de lei, fără a depăși 5000 lei¹⁰. Donațiile, deși constituiau capital social, nu pot fi împărțite între membrii băncii, decît numai cu asentimentul donatorului. Buna funcționare și existența ca atare a băncii e determinată mai ales de modul cum cei înscrși se achită de obligațiile statutare; în cazul în care banca nu reușea să achite anual obligațiile contractate membrii erau „constrînși” să „verse toată partea socială subscrisă”¹¹.

În același timp depunătorii beneficiau de dobîndă între 2 și 6%, plătită de preferință la sfîrșitul anului social sau în momentul restituirii capitalului depus.

Important de subliniat e faptul că împrumuturile acordate de către consiliul de administrație al băncii vizau cu deosebire acțiuni de esență productivă: cultura pămîntului, cumpărare de vite, semințe, instrumente agricole, industria și comerțul agricol; de ele beneficiau atît membrii societari cît și membrii nesocietari, locuitori ai comunelor Pucheni (reședința băncilor), Micloșani și Runcu, după cum reiese din precizarea articolului 46 al statutului: „Locuitorii comunelor în care operează banca”¹².

Băncile „Alexandru I. Filipescu” și „Salvarea Puchenilor” dispuneau de un fond de rezervă pentru situații neprevăzute, ce constituia proprietatea exclusivă a societății, „membrii neavînd înainte de dizolvare nici un drept asupra lui și neputînd pretinde nici o parte dintr’însul, cînd se retrag din societate înainte de dizolvare”¹³: El nu se întrebuintează în operațiile băncii, fiind depus în efecte de stat la Casa de Depuneri și Consemnațiuni sau la Banca Națională a României.

Toate operațiile bancare erau efectuate de către administrația băncii, avînd ca organe de conducere adunarea generală, consiliul de administrație, comisia cenzorilor și contabilul care trebuiau să fie „români majori”¹⁴.

De obicei adunarea generală se întrunea o dată pe an în ședință ordinară, „prima duminică după 15 februarie, în localul băncii, în lo-

¹⁰ Statutele băncii populare „Alexandru I. Filipescu”, p. 5.

¹¹ Ibidem, p. 7.

¹² Statutele băncii populare „Salvarea Puchenilor”, p. 8.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, p. 9.

calul primăriei, în localul școalei și la ușa bisericii”¹⁵, sau în ședințe extraordinare când era cazul, convocată de către consiliul de administrație, comisia de cenzori sau majoritatea depunătorilor. Hotărârile în adunarea generală se luau prin vot deschis (ridicare de mâini), cu excepția când 15 membri cereau vot secret (ce se realiza cu bile sau buletine scrise) și se aplicau practic de către consiliul de administrație compus din cel mult 6 membri, dintre care se alegea președintele, vicepreședintele și secretarul ; consiliul se reînnoiește cu 1/3 în fiecare an. Prin tre îndatoririle consiliului de administrație enumerăm : aprobarea împrumuturilor, acordarea acestora, ratificarea lor, primirea de noi membri, excluderea lor, alcătuirea bilanțului asupra gestiunii anuale, inspectarea și verificarea contabilității o dată pe lună¹⁶.

Vizînd întreaga organizare a băncii, toate tranzacțiile secrete sau nu, pentru o mai mare încredere nu se admit membri în consiliul de administrație rude pînă la al treilea grad.

Supravegherea administrației băncii, verificarea bilanțului, a situației financiare se realiza de către comisia de cenzori (3 persoane) iar încasările și plățile, păstrarea numerarului, a valorilor erau încredințate contabilului și casierului.

Conducerile băncilor populare amintite erau asigurate de : Toma Giuglan, președinte de onoare ; Gheorghe Nedelcu, președinte activ ; Gheorghe Greculescu, vicepreședinte ; Iancu Giuglan, casier-contabil ; Iosif R. Popescu, secretar pentru prima bancă¹⁷ și Nicolae N. Nedelcu, președinte ; Mareș Chițu, vicepreședinte ; Andrei Mareș, casier ; Cicerone I. Nedelceanu, secretar-contabil pentru a doua bancă¹⁸.

Cele două bănci populare înființate în localitatea Puchenii redau încă o imagine a situației economice și sociale a localităților rurale la începutul secolului al XX-lea ; dacă, în intenția inițiatorilor, acestea doreau să găsească niște căi, mijloace de îmbunătățire a stării locuitorilor, ele au reușit în mică măsură ; de fapt nici capitalul nu permitea acest lucru. Mulți dintre debitori nu mai reușesc să-și achite sumele, fiind obligați uneori să găsească soluția prin muncă la membrii consiliului de administrație care depuneau banii apoi pe numele celui în cauză¹⁹.

Situația economică generală a țării implică desființarea lor : în 1931 guvernul Iorga-Argetoianu, prin legea conversiunii datoriilor agricole, anulează datoriile debitorilor către băncile populare ; banca „Alexandru I. Filipescu” își încheie activitatea, iar banca „Salvarea Puchenilor” continuă să existe pînă în preajma celui de-al doilea război mondial.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 10—11.

¹⁷ *Statutele băncii populare „Alexandru I. Filipescu”, p. 19.*

¹⁸ *Statutele băncii populare „Salvarea Puchenilor”, p. 6.*

¹⁹ Informator Davidoiu Stelian, 71 de ani, comuna Puchenii, județul Dîmbovița.

E V O C Ă R I

D. P. CONDURĂȚEANU — AUTOR AL PRIMULUI DICȚIONAR GEOGRAFIC AL JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA

Cu 90 de ani în urmă a început să prindă viață o idee, prin neobosita muncă și înțelegere a unui învățător țirgoviștean, idee izvorită și întreținută din flacăra unui patriotism fierbinte.

Cu 90 de ani în urmă pașii neobosiți ai acestui truditore al cărții, au început să facă înconjurul satelor și comunelor noastre în aflarea trecutului lor istoric și a realităților prezentului. Ca apoi, cele adunate, puse cap la cap, sate de comune și comune de plăși, să-și găsească concretizarea într-o lucrare atât de necesară vremurilor de acum aproape un veac, ca și celor de azi : DICȚIONAR GEOGRAFIC AL JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ¹. Dacă atunci el nu era o lucrare pur geografică, cuprinzând date geo-istorice, cu atât mai mult astăzi, după scurgerea timpului, el ne apare ca un document istoric.

Se materializase această idee la imperativul vremii, ca țara să posede o lucrare de interes general, care să fie la îndemîna românilor pentru mai buna cunoaștere a locurilor și faptelor și a găsit în învățătorul *Dimitrie P. Condurățeanu*, executorul conștient și priceput, harnic și tenace la greutățile inerente unui început plin de riscuri și incertitudini. Și cu pasiune și dăruire, după 4 ani de căutări prin hrisoave și zapise, din tradiții și cercetări la fața locului, pentru a surprinde aspectele geografice contemporane, era adunat, spre prelucrare, un volum mare de date, care aveau să intre în patrimoniul național, cu ele realizîndu-se lucrarea de o înaltă ținută științifică : MARELE DICȚIONAR GEOGRAFIC AL ROMÂNIEI ².

În 1900, vedea lumina tiparului această lucrare a unui modest învățător, în-cununată cu un premiu II de Societatea Geografică Română, în ședința adunării generale din 1/13 februarie 1887 ³.

---

¹ Condurățeanu, D. P., *Dicționar geografic al județului Dimbovița*, Editura Soccec, Buc., 1900, 316 pag. În lucrare sînt cuprinse și alte județe. Dimbovița numără 127 pagini.

² Etapele întocmirii lucrării au fost următoarele :

- 1883—1886 : Adunarea datelor și tuturor materialelor în vederea prelucrării, care a devenit fapt real la finele anului 1886.
- 1887 : Dicționarul geografic al județului Dimbovița, primește girul comisiei Societății Geografice Române, care îl și premiază...
- 1900 : Editarea Dicționarului. Deci s-au împlinit 90 de ani de cînd autorul a întocmit lucrarea ce a fost premiată.

³ Dăm mai jos, extrasul din procesul verbal al ședinței adunării generale, din 1/13 febr. 1887 :

„...Domnul Grigore Tocilescu în numele Comisiunii dă citire raportului asupra lucrărilor sosite la Societate, în urma publicării «PREMIULUI GENERAL G. MANU». Raportul conchide : A se acorda al doilea premiu de 500 lei autorului Dicționarului geografic al județului Dimbovița... După ci-

Pentru că Dimitrie Condurățeanu n-a fost numai un dascăl care a insuflat copiilor dragostea pentru frumusețile patriei și ale trecutului ei istoric, ci și un foarte bun pedagog pentru care fapt a condus în calitate de director Școala nr. 2 din Tirgoviște și a îndrumat pe colegii lui învățători, (care cu siguranță i-au dat o mână de ajutor la întocmirea Dicționarului) ca revizor școlar. Pe deasupra, a fost și un pasionat cercetător, muncă ce l-a făcut să devină membru activ al Societății Geografice Române și să aibă consultanți științifici ai lucrării despre care discutăm, pe reputatul savant, enciclopedist, B. P. Hașdeu, Ion Brezoianu și Dimitrie Frunzescu.

Ca dovadă a prețuitei stime pentru munca realizată ține să-l felicite, printr-o scrisoare, chiar generalul George Manu în numele căruia s-a instituit premiul:

„București, 11/2. 1887

Domnule,

Scrisoarea dvs. îmi dă ocaziune a vă mulțumi în persoană pentru osteneala ce v-ați dat, elaborînd Dicționarul geografic al județului Dimbovița. Am fost fericit să constat că ați meritat unul din premiile destinate pentru o asemenea lucrare. Conform dorinței exprimate, D. Basset, secretarul Societății Geografice, vă va trimite prin mandat poștal suma de 500 lei.

Primiți, vă rog, Domnule, încredințarea osebitei mele considerațiuni.

General George Manu⁴

Un pionier al geografiei meleagurilor noastre pornea la acțiune pentru a rezolva la nivelul unui județ o asemenea lucrare, recunoscînd el însuși greutatea acestei munci științifice:

„Partea fizică a unui județ, sau a oricăror porțiuni de țară în genere nu se schimbă tocmai lezne, decît în urma unor mari acte...; partea politică și economică însă, variază mai în fiecare an, lună, ba chiar și zi. Deci, din acest punct de vedere nu poți zice că am dat la [o] lucrare perfectă, mai ales cînd datele statistice se adună cu multă greutate la noi în țară și mai cu seamă cînd exactitatea lor este adesea mai aproape efemeră din cauza modului cum se adună. Cu toate acestea am speranța că marele serviciu, ce va aduce această lucrare oricărei persoane cu dor de a cunoaște îndeaproape județul Dimbovița, va compensa golul și micile erori topografice sau statistice, ori stilistice ce cu toată osteneala ce mi-am dat, s-au strecurat ici și colo”⁵.

A trecut peste ele și Dicționarul prezintă cititorului mai întii motto-ul care justifică necesitatea acestei lucrări pentru istoria unui popor:

„Etudier histoire d'un grand pays sans a connaître d'abord la configuration physique ce serait vouloir construire un edifice sans connaître le terrain sur lequel il dont s'élever”. (M. A. Magin — „L'histoire de France”).

După aceea trece în revistă în ordine alfabetică toate cătunele, satele, comunele și plășile județului Dimbovița, începînd cu Adîncea și terminînd cu Zîncea, sat în plasa Cobia.

---

tirea acestui raport, desigilîndu-se plicurile cu numele autorilor, se proclamă în aplausele unanime... premiul al II-lea Domnului Dimitrie Condurățeanu, Directorul școlii primare nr. 2 din Tirgoviște”. Vezi, Condurățeanu D. P., Op. cit., pag. 7.

⁴ Condurățeanu, D. P., Op. cit., pag. 4.

⁵ *Ibidem*, pag. 5.

Pentru cei ce vor avea nevoie să folosească Dicționarul geografic să țină seama că datele prelucrate nu aparțin anului 1900, cînd a fost tipărit, ci anilor 1883—1886.

Aspectele puse în lumină sînt multiple. În cadrul așezării geografice prezintă apele, cîmpiile, dealurile ; în cadrul celor administrative, cătunele, satele, comunele urbane și rurale, plasa, aspecte ale fiscalității, pazei, armată, poștă ; aspecte economice și ocupații ale locuitorilor ; bogății naturale (ape tămăduitoare, cărbune, sulf, păduri ; populație și număr ; căi de comunicație ; aspecte culturale, la care se adaugă și unele date istorice.

Au trecut de atunci 90 de ani și lucrarea își justifică importanța și utilitatea, cu unele limite, inadvertențe, date depășite și chiar unele greșeli inerente etapei și posibilităților de informare de atunci și la nivelul rezolvării ei de o singură persoană. Ea poate fi însă și acum îndreptar și izvor pentru toți acei ce vor să afle cîte ceva din trecutul așezărilor noastre de acum 100 de ani.

Fie, ca pilda înaintașului să se reediteze pe un plan superior, amplificată de noile condiții în care lucrează dascălii noștri, impulsîndu-i să dea așezărilor în care-și duc activitatea, locul ce li se cuvine în istoria noastră ! Să punem la temelie lor ceea ce acum aproape un veac a adunat cu răbdare și migală, pasiune și trudă, cel ce i-am închinat aceste rînduri : învățătorul *Dimitrie P. Condurățeanu*.

DUMITRU STANCU

RAICU IONESCU-RION

Biobibliografie selectivă

„Era mina care mînuia condeii cu cea mai mare măiestrie, era mina celui mai bun stilist român. Azi el zace la Tîrgoviște, în cimitir, nu provizoriu ci definitiv.“

Lumea Nouă, 1, nr. 160, 24 aprilie, 1895, p. 3.

- 24 august 1872 Se naște la Bălășești (Tutova), Raicu Ionescu, fiul lui Vasile și al Joitei Ionescu.
- 1879 Urmează școala primară în comuna Tăcuta (la 40 de km de Vaslui), unde se mutase familia.
- 1882 Se înscrie la liceul „Codreanu“ din Bîrlad. Mărturiile păstrate ne comunică pasiunea elevului pentru secția umanistică.
- 1889 Își susține bacalaureatul, făcînd parte din promoția a 23-a a liceului „Codreanu“.
— Tot în acest an debutează la revista din Roman „Școala nouă“, cu articolul : „Împrejurări ușoare“, urmat de al doilea : „Din civilizația noastră“.
- 1890 Se înscrie la „Școala normală superioară“ secția literară, din Iași, solicitînd o bursă.
- 1892 Semnează în revista ieșeană „Critica literară“, articolele : „Idealismul și materialismul economic“, și „Sociologia burgheză față cu teoria luptei de clasă“.
— În același an colaborează la „Munca“, în care publică mai multe articole, dintre care menționăm : „Studentii și mișcarea națională“ și „De ce sîntem internaționaliști ?“.
- 1893 An în care publică în ziarul ieșean „Evenimentul“ multe din studiile sale printre care și suita „Gherea și Junimea“.
— Publică studiul „Religia ! Familia ! Proprietatea ! (Din epoca Revoluției Franceze !)“, în revista „Critica socială“.
— Își ia licența în științe istorico-filologice.
— Vine profesor-suplinitor la Tîrgoviște, la gimnaziul „Ienăchiță Văcărescu“.
- 1892 Revedere cu socialiștii ieșeni (31 martie).
— Publică în „Evenimentul literar“ din Iași cronică literară despre jurnalul „Intim“, al lui Traian Demetrescu. De fapt acesta este debutul său la Evenimentul literar.
— Obține locul al 2-lea la concursul pentru definitivat, dar nu este numit pe post deoarece Ministrul Instrucțiunilor Publice, Take Ionescu, a spus : „Nu pot să numesc profesori pe socialiști... D-ta ești anarhist și antidinastic... E bine să fiți gîtuiți la vreme...“
- 1895 Se agravează boala de plămîni, este din ce în ce mai suferind, cade la pat, iar la 19 aprilie, „ora șase dimineața“, în locuința din suburbia Tîrgului (Tîrgoviște), Str. Sache Poroineanu, nr. 1 (azi str. Dr. Mari-noiu 5), moare, în vîrstă de doar 23 de ani, acel care a fost Raicu Ionescu-Rion.

„O telegramă din Tîrgoviște ne anunță : moartea unuia din cei mai devotați soldați ai cauzei socialiste : Raicu Ionescu...

Durerea noastră e prea mare ca să putem astăzi vorbi mai mult.

Tovarăși, plingeți pierderea unui credincios prieten și a unui devotat soldat al steagului roșu !”

Lumea Nouă, 1, nr. 157, 21 apr. 1895, p. 1.

LISTA PERIODICELOR CONSULTATE ȘI A PRESCURTĂRILOR FOLOSITE

— Adevărul	Ad.
— Adevărul literar și artistic	ALA
— Albina	Al.
— Analele de istorie	An. ist.
— Ateneu	At.
— Contemporanul	Cont.
— Critica socială	Crit. soc.
— Cronica	Cr.
— Curentul nou	C.N.
— Dimbovița — Tîrgoviște	DB
— Era socialistă	Era soc.
— Ere Nouvelle — Paris	—
— Evenimentul	Ev.
— Evenimentul literar	Ev. lit.
— Flacăra	Fl.
— Gazeta literară	Gaz. lit.
— Limbă și literatură	Lb. lit.
— Luceafărul	L.
— Lumea nouă	L. N.
— Lumea nouă științifică și literară	LNSL
— Lupta de clasă	L. C.
— Manuscriptum	—
— Moldavia	—
— Munca	M
— Munca 2	M 2
— Orizont	—
— România liberă	Rom. lib.
— România literară	Rom. lit.
— Scripta Valachica	—
— Școala nouă — Roman	Sc. N.
— Tribuna	Trib.
— Valachica	—
— Viața românească	V. R.

(Informațiile depistate și neconsultate sînt însemnate cu *)

PARTEA I

(Ordonarea informațiilor este cronologică).

OPERA LUI RAICU IONESCU-RION

a. În volume :

1. *Scrieri literare.* /Cu o prefață de Sofia Nădejde și o postfață de C. Vraja /Garabet Ibrăileanu/. Ediția 1. Iași, Tipolitografia H. Goldner, 1895, V + 248 p.
M.J.D. ; B.A.R. II 103.318
2. *Religia, familia, proprietatea din epoca revoluției franceze.* /Ediția 1/. București, 1909. 30 p. (Biblioteca „România muncitoare, 17).
B.A.R. I 13.359

3. *Eminescu și Lenau. /Studiu/*. /Iași, Institutul de arte grafice N. V. Ștefănoiu, 1911/. 16 p. (Biblioteca contimporană, nr. 1).
B.A.R. II 36.560
4. *Religia, familia, proprietatea din epoca revoluției franceze*. Ediția a 2-a. București, Partidul Social-democrat, 1945. 28 p. (Biblioteca socialistă).
B.A.R. II 253.243
5. *Culegere de articole*. Cu o prefață de Pompiliu Andronescu-Caraioan. /București/, ESPLA, /1951/. 136 p. (Biblioteca pentru toți).
B.A.R. I 234.023
6. *Datoria artei*. Articole și studii de critică literară. Ediție îngrijită și prefată de Savin Bratu. /București/, ESPLA, /1959/. 232 p. (Mica bibliotecă critică, 62).
B.A.R. I 396.184
7. *Scrieri*. Culegere de texte, studiu și note de Florica Neagoe. București, Editura științifică, 1964. 380 p.
B.J.D. II 8.500 ; B.A.R. I 463.812
8. *Arta revoluționară*. Scrieri de critică literară și social-politice. Studiu introductiv, text ales și stabilit, tabel cronologic, note și bibliografie de Virgil Vișinescu. București, „Minerva“, 1972. LX + 340 p. („Restitutio“).
B.J.D. II 3338
9. *Religia, familia, proprietatea din epoca revoluției franceze*. Ediția a 3-a. București, /f.a./. 32 p.
B.A.R. I 70.732

b. În periodice :

10. *Împrejurări ușoare*. Sc. N., 1, nr. 3, 15 aug. 1889, p. 23.
11. *Din civilizația noastră*. Sc. N., 1, nr. 5, 15 sept. 1889, p. 66—71 ; nr. 6, 1 oct. p. 85—88. /Semnat : Rion/.
12. *Idealismul și materialismul economic*. Crit. Soc., 1, nr. 3, febr. 1892, p. 83—91 ; nr. 4 mart. p. 125—141. /Semnat : Rion/.
13. *Sociologia burgheză față cu teoria luptei de clasă*. Crit. Soc. 1, nr. 5—6, mai-iun. 1892, p. 221—257. /Semnat : Rion/.
14. *Despre anarhiști*. M., 3, nr. 16, 7 iun. 1892, p. 2—3 ; nr. 17, 14 iun. p. 3. /Semnat : V. Rion/.
15. *Școala italiană în criminologie*. M., 3, nr. 34, 11 oct. 1892, p. 2 ; nr. 35, 18 oct., p. 3 ; nr. 36, 25 oct., p. 1, 2. /Semnat : Rion/.
16. *Răspuns d-lui Tanoviceanu*. /Polemica pe marginea articolului : „Școala italiană în criminologie“/. M., 3, nr. 41, 29 nov. 1892, p. 2, 3. /Semnat : Rion/.
17. *Radicalism și socialism*. /I/. M., 3, nr. 45, 27 dec. 1892, p. 1 ; *Programul radical*. *Chestiunea agrară*. /II/. M., 4, nr. 46, 1 ian. 1893, p. 2 ; *Programul radical*. *Chestiunea industrială*. /III/. nr. 47, 10 ian. p. 1—2. /Semnat : Rion/.
18. *Ocazie fericită*. M., 4, nr. 18, 27 iun. 1893, p. 2, 3.
19. *Gherea și „Junimea“*. EV., 1, nr. 121, 1 iul. 1893, p. 2 ; nr. 122, 2 iul. p. 2 ; nr. 123, 3 iul., p. 2. /Semnat : Noir/. *
20. *Chestiunea agricolă*. M., 4, nr. 19, 4 iul. 1893, p. 1 ; nr. 20, 11 iul., p. 2—3 ; nr. 21, 18 iul., p. 2. /Semnat : Rion/.
21. *„Folosul obștii...“*. M., 4, nr. 22, 25 iul. 1893, p. 1. /Semnat : Rion/.
22. *Studentii și mișcarea națională*. M., 4, nr. 23, 1 aug. 1893, p. 2. /Semnat : Noir/.
23. *Gospodărirea societății actuale*. M., 4, nr. 24, 8 aug., 1893, p. 1—2. /Semnat : Rion/.
24. *De ce sintem internaționaliști*. /Răspuns la un articol apărut în jurnalul liberar „La Patrie“, din 4 august pe marginea articolului „Studentii și mișcarea națională“/. M., 4, nr. 25, 15 aug. 1893, p. 1, 2. /Semnat : Rion/.
25. *Metoda experimentală în politică*. M., 4, nr. 28, 5 sept. 1893, p. 3, 4 ; nr. 26, 12 sept., p. 3, 4. /Semnat : Rion/.
27. *Criminalitatea și socialismul*. M., 4, nr. 36, 31 oct. 1893, p. 1, 2. /Semnat Faust/.
28. *Presa noastră*. M., 4, nr. 36, 31 oct. 1893, p. 2. /Semnat : Bulgurul/.

29. *Religia ! Familia ! Proprietatea !* (din epoca revoluției franceze). Crit. Soc. /2/, nr. 10—11, 1893, p. 384—400. /Nesemnat/.
30. *În contra socialismului.* (...Spencer). M., 4, nr. 39, 21 nov. 1893, p. 2 ; nr. 40, 28 nov., p. 1, 2 ; nr. 41, 5 dec., p. 1—2. /Semnat : Bulgarul/.
31. *Intim.* /Se referă la "Traian Demetrescu"/. Ev. lit., 1, nr. 3, 3 ian. 1894, p. 2. /Semnat : Rion/.
32. *I. L. Caragiale.* Ev. lit., 1, nr. 5, 17 ian. 1894, p. 2. /Semnat : Rion/.
33. *O tocmeală.* Ev. lit., 1, nr. 6, 23 ian. 1894, p. 2. /Semnat : Rion/.
34. *Artiștii-muște.* Ev. lit., 1, nr. 8, 7 febr. 1894, p. 1, 2 ; nr. 9, 11 febr. p. 2. /Semnat : Rion/.
35. *Arta tendenționistă.* Ev. lit., 1, nr. 11, 27 febr. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion/.
36. *O lucrare periculoasă.* /Polemică/. Ev. lit., 1, nr. 15, 28 mart. 1894, p. 1, 2. (Semnat : Rion V./.
37. „Goana... vieții“. Ev. lit., 1, nr. 16, 4 apr. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
38. *Literaturi decadente.* Ev. lit., 1, nr. 17, 11 apr. 1894, p. 1 ; nr. 18, 18 apr. p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
39. *Între pisici și oameni.* Ev. lit., 1, nr. 19, 25 apr. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
40. *Dragostea trecutului.* Ev. lit., 1, nr. 24, 30 mai, 1894, p. 2, 3 ; nr. 25, 6 iun. p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
41. *Poetizarea trecutului.* Ev. lit., 1, nr. 26, 13 iun. 1894, p. 2. /Semnat : Rion V./.
42. *Iobăgia intelectuală.* Ev. lit., 1, nr. 27, 20 iun. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
43. *Domnia cuvîntului.* Ev. lit., 1, nr. 28, 27 iun. 1894, p. 1. /Semnat : Rion V./.
44. *Un prieten poet.* /N. Beldiceanu/. Ev. lit., 1, nr. 29, 4 iul. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
45. *Înaintașii lui Eminescu.* a. *Curentul lui Eminescu.* Ev. lit., 1, nr. 32, 25 iul. 1894, p. 2 ; b. *Poezia lui.* nr. 33, 1 aug., p. 2 ; c. *D. Bolintineanu,* nr. 34, 8 aug., p. 1, 2 ; nr. 35, 15 aug., p. 2, 3. /Semnat : Rion V./.
46. *Dragoste de oameni.* Ev. lit., 1, nr. 37, 29 aug. 1894, p. 1, 2. /Semnat : Rion V./.
47. *Din teoriile noastre.* Ev. lit., 1, nr. 43, 10 oct. 1894, p. 1. /Semnat : Bulgaru Th./.
48. *Pătratul distanțelor.* Ev. lit., 1, nr. 44, 17 oct. 1894, p. 1—4. /Semnat : Bulgaru Th./.
49. *Religia, familia, proprietatea din epoca revoluției franceze.* „L'Ere Nouvelle“ — Paris, nr. 2, 1894. /Semnalat de Panait Moșoiu în Revista Ideii, p. 79—80/. *
50. *Înriurirea artei.* /Fragment din „Datoria artei“/, L. N., 1, nr. 174, 8 mai, 1895, p. 3. /Publicat postum/. *
51. *Faust al lui Lenau.* /Fragment din „Eminescu și Lenau“/. L. N., 1, nr. 180, 14 mai 1895, p. 2. /Publicat postum/. *
52. *Din psihologia socială.* Fragment I—II. L. N., 1, nr. 174, 8 mai 1893, p. 2 ; nr. 193, 29 mai, 1895, p. 2. /Publicat postum/.
53. *Religia, familia, proprietatea.* Din epoca revoluției franceze. Cu o notă introductivă de Panait Moșoiu. Rev. Id., 8, nr. 9—10, 1908, p. 141—148. /Reprodus după „Critica socială“ — 1893/.

c. *În culegeri :*

54. URSU, G. și NEDELEA, G. *Antologia scriitorilor birlădeni.* Birlad, Atelierele grafice Niculae Peiu, 1937.
— *Datoria artei.* /Fragment + date biografice + bibliografia operelor/, p. 24—26.
55. *Din literatura antimonarhică.* Cu o prefață de acad. Barbu Lăzăreanu. Ediția a 2-a revăzută și adăugită. /București/, ESPLA, /1956/, p. 191
56. *Antologia gândirii românești. Secolul XV—XIX. Partea a II-a.* București, Editura politică, 1967.
— *Sociologia burgheză față cu teoria luptei de clasă,* p. 838—842 ;
— *Religia ! Familia ! Proprietatea !.* (Din epoca revoluției franceze), p. 842—848.
57. *Presa literară românească.* Articole program de ziare și reviste. (1789—1948). Ediție în două volume, note bibliografice și indici de I. Hangiu. Cu o introducere de D. Micu. /București/, Editura pentru literatură, 1968.
— *Literaturi decadente.* /Fragment/. Vol. 1, p. 423—424.
58. *Auri sacra Sames.* Antologie de literatură română antimonarhică. Texte alese și prefață de Al. Hanță. București, „Minerva“, 1972, p. 123—124.

59. *Dedicații lui Eminescu*. Antologie, studiu introductiv și note de Victor Crăciun. Botoșani, Comitetul pentru cultură și educație socialistă al județului Botoșani, 1972.
— *Eminescu și Lenau*. (Eminescu comemorativ). /Din/ Album artistic-literar, 1914, p. 53/, p. 47.
60. *Națiunea și problema națională*. București, Editura politică, 1975.
— *De ce sîntem internaționaliști*, p. 160—161.
61. *Adevărul despre regi*. Scrieri din literatura română antimonarhică selectate de Virgiliu Ene. București, Editura Ion Creangă, 1977, p. 152—153.

d. *Correspondență* :

62. Tîrgoviște, 12 octombrie 1893.
Iubite prietene.
Semnat : R. V. Ionescu
63. Dorohoi /probabil tot Tîrgoviște/, 22 octombrie (1893).
Țațo, (Ce te-ai făcut palid, Garabet ?).
Semnat : R. Ionescu
65. .../probabil tot ianuarie 1894/.
Dragă prietene,
Semnat : R. Ionescu
65. .../probabil tot ianuarie 1894/.
Prietenule,
Nesemnată.
66. .../Nedatăată/.
Prietenule,
Semnată : R. Ionescu
67. .../Nedatăată/.
Dragă prietene,
Semnată : R. Ionescu.

/Scrierile au fost publicate în *Viața Românească*, 16, nr. 6—7, iun.-iul. 1963, p. 21—32, sub titlul : „Din fondul de scrisori adresate lui Garabet Ibrăileanu/.

PARTEA A II-A

(Ordonarea informațiilor este alfabetică).

REFERIRI LA OPERA ȘI PERSONALITATEA LUI RAICU IONESCU-RION.

a. *În volume* :

68. *Antologia gîndirii românești*. Secolele XV—XIX. Partea a II-a. București, Editura politică, 1967, p. 837—838.
69. ATANASIU, I. C., *Pagini din istoria contemporană a României*. (1881—1916). Mișcarea socialistă. București, Editura Adevărul, 1932, p. 144—145.
70. BRATU, SAVIN. *Ibrăileanu omul*. București, Editura tineretului, 1959, f. 1, /Raicu Ionescu-Rion, foto — grupul Orientul/ ; p. 33, 36, 37, 39, 44, 45, 46, 47, 49, 67, 71, 72, 76, 85, 101, 112, 113.
71. CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române*. De la origini pînă în prezent. București, 1941, p. 586, 914.
72. CIOPRAGA, CONSTANTIN. *Literatura română între 1900—1918*. Iași, „Junimea”, 1970, p. 84, 155, 678, 679, 680, 682, 683, 686.
73. *Contribuția revistei Contemporanul la propagarea concepției marxiste în România*. (1881—1891). Studiu și antologie întocmite de Gavril N. Horja. /Iași/, „Junimea”, 1972, p. 47.
74. CAPOIANU, NICOLAE. *Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România*. 1835—1921. București, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 1971, p. 53, 54.
75. CREȚU, ION. G. *Ibrăileanu*. (Restituiri literare). București, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 183, 210.

76. DEAC, AUGUSTIN. *Engels şi România*. Bucureşti, Editura politică, 1970, p. 80.
77. *De la T. Maiorescu la G. Ibrăileanu*. Antologia criticilor români. Vol. 1. Întocmită de Eugen Simion. Bucureşti, Editura Eminescu, 1971, p. 209.
78. *Din presa literară românească a secolului XIX*. Prefaţă de Romul Munteanu. Antologie, note şi glosar de Aurel Petrescu. Text stabilit de Geta Rădulescu-Dulgheru şi Aurel Petrescu. Bucureşti, Editura tineretului, 1967/, p. 250. 266.
19. DRĂGAN, MIHAI. *G. Ibrăileanu*. Bucureşti, „Albatros“, 1971/, p. 21, 34. 38.
80. FELEA, ION. *Raicu Ionescu-Rion — publicist şi pamfletar incisiv în publicistica vremii*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 101—114.
80. bis. MIHĂESCU, GABRIEL şi FRUCHTER, EUGEN. *Tirgovişte*. Bucureşti, Editura Stadion, 1971, p. 19—20.
81. FRUCHTER, EUGEN şi MIHĂESCU, GABRIEL. *Locul lui Raicu Ionescu-Rion în istoria mişcării socialiste din Tirgovişte*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 115—125.
81. bis. FRUCHTER, EUGEN şi MIHĂESCU, GABRIEL. *Raicu Ionescu-Rion, profesor la liceul nostru*. În : Monografia liceului Ienăchiţă Văcărescu din Tirgovişte la 100 de ani de existenţă (1874—1974) /Tirgovişte 1974/, p. 97—103.
82. GĂLĂŢEANU, A. şi GOGONEAŢĂ, N. *Panait Moşoiu*. Evocări. Bucureşti, Editura politică, 1970, p. 22.
83. GRIGORESCU, MIOARA. *Raicu Ionescu-Rion — publicist*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 90—100.
84. HUREZEANU, DAMIAN. *Ionescu-Rion — gânditor socialist*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 29—49.
85. IBRĂILEANU, G. *Privind viaţa*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Valentin Taşcu. Cluj, „Dacia“, 1972, p. 71, 76, 77, 87.
86. IBRĂILEANU, GARABET. *Scriitori români şi străini*. 2 vol. Ediţie îngrijită de Ion Creţu. Prefaţă de Al. Piru. Bucureşti, Editura pentru literatură, 1968, vol. 2, p. 7—10.
87. IBRĂILEANU, G. *Spiritul critic în cultura românească*. Ediţie selectivă, introducere, note şi tabel cronologic de Const. Ciopraga. Iaşi, „Junimea“, 1970, p. 17, 18.
88. IBRĂILEANU, GARABET. *Studii literare*. Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Savin Bratu. Bucureşti, Editura tineretului, 1962, p. 77—80.
89. IONESCU, V. G. *Mişcarea muncitorească şi socialistă din România la sfîrşitul secolului trecut — cadrul activităţii lui Raicu Ionescu-Rion*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 17—28.
90. *Istoria filozofiei româneşti*. Vol. 1. Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 10, 466, 588, 610—620.
91. *Istoria gândirii sociale şi filozofice în România*. Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1964, p. 349—356.
92. *Istoria literaturii române*. Vol. 2. Redactat de : prof. univ. Ion Vitner, conf. univ. Ov. S. Crohmălniceanu... Bucureşti, ESPLA, 1955, p. 293—294.
93. *Judeţul Dimboviţa*. File de monografie. (Lucrare editată sub îndrumarea Comitetului judeţean Dimboviţa al P.C.R. şi a Consiliului popular judeţean). /Tirgovişte/, 1968, p. 125, 126, 154.
94. LĂUDAT, I. D. *Raicu Ionescu-Rion — critic literar*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iaşi, 1973, p. 77—87.
95. *Marxism-leninismul şi gândirea ştiinţifică românească*. Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1964, p. 173, 198.
96. MICU, DUMITRU. *Început de secol. 1900—1916*. Curente şi scriitori. Bucureşti, „Minerva“, 1970, p. 200, 201.
96. bis. MIHĂESCU, GABRIEL şi FRUCHTER, EUGEN. /*Mişcarea muncitorească şi socialistă şi Monumente memoriale*/. În : Tirgoviştea şi monumentele sale. Bucureşti, Editura Litera, 1976, p. 30, 313—314.
97. *Mişcarea muncitorească din România. 1893—1900*. Bucureşti, Editura politică, 1965, p. 7, 47, 50, 76, 122, 127, 149, 225, 230, 270, 282, 284, 287, 293, 299, 409, 429.

98. NICOLESCU, G. C. *Curentul literar de la Contemporanul*. București, Editura tineretului, 1966, p. 288, 295—300.
  99. ORNEA, Z. *Junimea și junimismul*. București, Editura Eminescu, 1975, p. 649.
  100. ORNEA, Z. *Poporanismul*. Momente și sinteze. București, „Minerva”, 1972, p. 48, 49, 60, 85, 161, 381, 389.
  101. PANTAZI, RADU. *Filozofia marxistă în România*. Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. București, Editura politică, 1963, p. 36, 38, 62, 63, 64, 65, 70, 77, 78, 80, 107, 112.
  102. PIRU, AL. G. *Ibrăileanu* (Viața și opera). București, Editura pentru literatură, 1967, p. 34, 35, 37, 42, 49, 52, 56, 57, 58, 59, 62, 379.
  103. PIRU, AL. *Varia*. Precizări și controverse. București, Editura Eminescu, 1972, p. 256—258, 496.
  104. POTOP, V. și KAREȚCHI, A. *Raicu Ionescu-Rion, figură de seamă a mișcării socialiste*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iași, 1973, p. 7—16.
  105. *Presa literară românească*. Articole program de ziare și reviste. (1789—1948). Ediție în două volume, note bibliografice și indici de I. Hagiu. Cu o introducere de D. Micu. București, Editura pentru literatură, 1968, vol. I, p. XXV, 346, 419 ; Vol. 2, p. 116, 416.
  106. *Presa muncitorească și socialistă din România*. vol. 1. (1865—1900). Partea 1. (1865—1889). Partea a 2-a. (1890—1900). București, Editura politică, 1964. Partea 1, p. XV, 121, 123, 586, 591, 593 ; Partea a 2-a, p. 151, 152, 169, 172, 210, 309, 388, 391, 392, 393, 402, 462, 463, 540.
  107. *Presa muncitorească și socialistă din România*. Vol. 2. (1900—1921). Partea 1. (1900—1907). București, Editura politică, 1966, p. 70, 126.
  108. *Raicu Ionescu-Rion*. (1872—1895). /Comunicări prezentate la simpozionul național desfășurat la Iași — septembrie 1972 — cu prilejul aniversării unui veac de la nașterea lui Raicu Ionescu-Rion/. Iași, 1973, 124 p. cu ilustr. și facs. (Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. — sectorul Iași și Comitetul județean de cultură și educație socialistă Iași).
  109. ROTARU, ION. *O istorie a literaturii române*. Vol. 1. (De la origini pînă la 1900). București, „Minerva”, 1971, p. 545, 570.
  110. SĂRMĂȘANU, MIHAI. *Determinismul în concepția lui Raicu Ionescu-Rion*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iași, 1973, p. 50—59.
  111. URSU, GH. G. *Ibrăileanu și Birladul*. Fălticeni, Tipograf. M. Saidman, 1939, p. 14—15.
  112. URSU, GH. și NEDELEA, G. *Antologia scriitorilor birlădeni*. Birlad, 1937, p. 24, 25, 26.
  113. VĂRGOLICI, TEODOR. *Dimitrie Bolintineanu și epoca sa*. București, „Minerva”, 1971, p. 357.
  114. VIANU, TUDOR. *Opere*. vol. 1. Scrieri literare. Antologie, note și postfață de Gelu Ionescu. București, „Minerva”, 1971, p. 251.
  115. VIȘINESCU, VICTOR. *Ideologia literară a lui Raicu Ionescu-Rion*. În : *Raicu Ionescu-Rion — Centenar*. /Culegere de comunicări/. Iași, 1973, p. 60—76.
  116. VITNER, ION. *Literatura în publicațiile socialiste și muncitorești*. (1880—1900). București, Editura pentru literatură, 1966, p. 219, 221, 224, 225, 228, 234, 235, 236, 237, 240, 245.
- b. *În periodice :*
117. BACALBAȘA, ANTON. *Din crimele lui Take Ionescu*. L. N. 1, nr. 158, 22 apr. 1895, p. 1.
  118. BĂDĂRAU, A. A. *Cu scriitorul J. Bart despre istoricul socialismului în România*. Ad., ian. 1933, p. 3.
  119. BĂDĂRAU, A. A. *Depănind vechi amintiri*. V. R., 28, nr. 4—5, apr.-mai, 1936, p. 5.
  120. BARBU, N. *Ibrăileanu astăzi*. Antract. Cr., 7, nr. 34, 25 aug. 1972, p. 3.

121. *Centenarul nașterii lui Raicu Ionescu-Rion*. An. ist., 18, nr. 5, 1972, p. 147.
122. CR/ACIUN', ȘT. *Cronică săptăminală*. /Rinduri despre Raicu Ionescu-Rion/. L. N., 1, nr. 160, 24 apr. 1895, p. 3.
123. *Din Valea-adîncă*. /Însemnări de la înmormîntarea lui Raicu Ionescu-Rion/. L. N., 1, nr. 162, 26 apr. 1895, p. 2.
124. FELEA, ION. *Raicu Ionescu-Rion*. Centenar. Cont., nr. 36, 1 sept. 1972, p. 8.
125. FRUCHTER, EUGEN și MIHĂESCU, GABRIEL. *Tradiții de luptă*. DB, 7, nr. 103, 19 iun. 1968, p. 2.
126. FRUCHTER, EUGEN și MIHĂESCU, GABRIEL. *Profesori și elevi pe aceeași baricadă*. Vlăstarul, nr. 3—4, iun. 1971, p. 4—7.
127. FRUCHTER, EUGEN și MIHĂESCU, GABRIEL. *Întîiul Mai în tradiția proletariatului dimbovițean*. DB, 5, nr. 1301, 30 apr. 1972, p. 2.
128. FRUCHTER, EUGEN și MIHĂESCU, GABRIEL. *Locul Țirgoviștei în viața ilustrului militant socialist Raicu Ionescu-Rion*. (1893—1895). Scripta Valachica, 4, 1973, p. 81—89.
129. GAVRILĂ, ION. *Documente inedite cu privire la activitatea Țirgovișteană a lui /Raicu Ionescu-/Rion*. Scripta Valachica, 4, 1973, p. 75—79.
130. GAVRILĂ, ION. *Raicu Ionescu-Rion, în lumina unor documente inedite*. (Fișe de istorie literară). DB, 5, nr. 1449, 22 oct. 1972, p. 2.
131. IBRĂILEANU, G. *Amintiri din copilărie și adolescență*. A.L.A., nr. 890, 26 dec. 1937, p. 3.
132. IBRĂILEANU, G. *Cîteva cuvinte*. /Postfața la volumul : „Scrieri literare” al lui Raicu Ionescu-Rion — 1895/. L.N.S.L., nr. 3, 26 iun. 1895, p. 2. (Semnat : C. Vraja)*.
133. IBRĂILEANU, G. *Note și impresii*. (Închinare memoriei lui Raicu Ionescu-Rion). V. R., 12, nr. 2, 1920, p. 255.
134. IBRĂILEANU, G. *Raicu Ionescu-Rion*. L. N., 1, nr. 167, 1 mai, 1895, p. 1—2. (Semnat : C. Vraja).
135. IBRĂILEANU, G. *Scrierile lui Rion*. L. N., 1, nr. 217, 23 iun. 1895, p. 2 : nr. 219, 25 iun., p. 2—3 ; nr. 221, 27 iun. p. 2. (Semnat : C. V.).
136. ION, P. *Amintirea unui strălucit intelectual socialist*. (75 de ani de la moartea lui Raicu Ionescu-Rion). Rom. lib., 28, nr. 7.931, 21 apr. 1970, p. 2.
137. LĂUDAT, I. D. *Raicu Ionescu-Rion*. At., 9, nr. 8, aug. 1972, p. 6.
138. LĂUDAT, I. D. *Raicu Ionescu-Rion*. Cr., 7, nr. 32, 11 aug. 1972, p. 13.
139. MOROIANU, CORNEL. *Raicu Ionescu-Rion*. Efigii. DB, (supliment), apr. 1975, p. 5.
140. MOȘOIU, PANAIT. *Religia, familia, proprietatea...* Rev. Id. nr. 9—10, 1908, p. 141.
141. MURĂRAȘU, D. *Aspecte ale luptei pentru realism în presa noastră de la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. Lb. lit., nr. 25, 1970, p. 39—54.
142. NĂDEJDE, ION. *Take Ionescu și Rion*. L. N., 1, nr. 161, 25 apr. 1895, p. 1.
143. PAN, C. *Prolog la o reconsiderare a lui Raicu Ionescu-Rion*. Fl., 2, nr. 17, 1948, p. 18.
144. PETRESCU, VICTOR. *Note privitoare la perioada Țirgovișteană a criticului Raicu Ionescu-Rion*. Valachica, 1, 1969, p. 263—267.
145. PETRESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion*. (Figuri dimbovițene în cultura românească). DB, 1, nr. 39, 4 apr. 1968, p. 2.
146. PETRESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion și I. C. Vissarion*. /Fișe literare/. Manuscriptum, 2, nr. 3, 1971, p. 210—211.
147. PIRU, AL. *Raicu Ionescu-Rion militant socialist și precursor al criticii literare marxiste*. (100 de ani de la naștere). Scînteia, 42, nr. 9.246, 21 aug. 1972, p. 2.
148. PIRU, AL. *Rion*. (75 de ani de la moartea lui Raicu Ionescu-Rion). Rom. lit., 3, nr. 23, apr. 1970, p. 12.
149. POPESCU, STELIAN. *100 de ani de la nașterea lui Raicu Ionescu-Rion*. DB, 5, nr. 396, 20 aug. 1972, p. 3.
150. QUINEZ, N. *Take Ionescu*. L. N., 1, nr. 170, 4 mai, 1895, p. 1.

151. Raicu Ionescu. /O telegramă sosită de la Tîrgoviște îi anunță moartea/. L. N. 1, nr. 157, 21 apr. 1895, p. 1.
152. Raicu Ionescu-Rion. Centenar. Al, 75, nr. 22, 17 aug. 1972, p. 5.
153. URSU, GH. *Un scriitor bîrlădean uitat: Raicu Ionescu-Rion*. Moldavia, 1, nr. 1, iun. 1939, p. 10.
154. VIȘINESCU, V. *Dosarul studentului Raicu V. Ionescu*. An. univ. Buc. lb. și lit. rom., 18, nr. 2, 1969, p. 197—203.
155. VIȘINESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion. /100 de ani de la naștere/. Rom. lit., 5, nr. 36, 31 aug. 1972, p. 16—17.*
156. VIȘINESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion — înflăcărat gazetar militant*. M2, 28, nr. 7.700, 18 aug. 1972, p. 2.
157. VIȘINESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion: critic literar militant*. Rom. lib., 30, nr. 8.655, 20 aug. 1972, p. 2.
158. VIȘINESCU, VICTOR. *Raicu Ionescu-Rion publicist socialist militant și critic literar*. L. C., 52, nr. 4, apr. 1972, p. 63—72 (+ facs.).

c. *Cronici și recenzii:*

(Ordonarea informațiilor — cronologică).

159. *Religia, familia, proprietatea...* (1909).
Rev. Id. /1909/, nr. 79—80. (Panait Moșoiu).
160. *Datoria artei*. (1959).
V. R., 13, nr. 2, febr. 1960, p. 164—165;
Gaz. lit., 7, nr. 7, 1960, p. 2. (Adriana Ploștinariu);
Trib., 6, nr. 29, 1960, p. 2. (Mihai Drăgan).
161. *Scrieri*. (1964).
— Orizont, 16, nr. 1, ian. 1965, p. 75—76. (Mircea Braga).
162. *Arta revoluționară*. (1972).
— Raicu Ionescu-Rion și idealurile clasei proletare. L., 17, nr. 48, 30 nov. 1974, p. 6. (Liviu Grăsoiu).
— Rezonanța scrierilor lui Raicu Ionescu-Rion. Era soc., 55, nr. 2, ian. 1975, p. 58. (Victor Atanasiu).

d. *Enciclopedii, dicționare etc.:*

163. ADAMESCU, GHEORGHE. *Contribuțiune la bibliografia românească*. Fascicola 2-a. Istoria literaturii române. Texte și autori. 1500—1921. (Seria 2-a). București, Tipografiile unite, 1923, p. 18.
164. BOJIN, AL. *Alexandru Vlahuță*. Studiu bibliografic. București, ESPLA, 1959, nr. 1084.
165. *Bibliografia istorică a României*. /Vol./ 1, 1944—1969. București, Editura Academiei R.S.R., 1970, nr. 382.
— vol. 4, 1969—1974. București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. nr. 4548.
166. *Dicționar enciclopedic român*. Vol. 2, D-J. București, Editura politică, 1964, p. 848.
167. ILIESCU, ADRIANA. *Revistele literare la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. București, „Minerva”, 1972, p. 108, 136, 142, 144, 145, 146, 147, 150, 161, 162.
168. *Istoria României în date*. București, Editura enciclopedică română, 1972, p. 259.
169. *Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura enciclopedică română, 1972, p. 1312.
170. *Naturalismul în literatura română*. Contribuții bibliografice. București, B.C.U., 1971, nr. 9, 66.
171. *Naturalismul în literatura română*. Contribuții bibliografice. București, B.C.U., 1972, nr. 8.
172. STRAJE, MIHAIL. *Dicționar de pseдонime...*, București, „Minerva”, 1973, p. 357—358.
173. VIANU, TUDOR. *Bibliografia literaturii române*. 1948—1960. București, Editura Academiei R.P.R., 1965, p. VII, 201, 529, 536.

RACHILA TRANDAFIR

UN „HARETIST“ DÎMBOVIȚEAN : ÎNVĂȚĂTORUL ION GH. MAREȘ

Se împlinesc 25 ani de la încetarea din viață, aproape 100 ani de la naștere și 75 de la nașterea lui I. Gh. Mareș, ca învățător în satul Vulcana, com. Cucuteni din jud. Dîmbovița. De fel din Cîmpulung-Muscel unde se născuse la 28 noiembrie 1881, era absolvent al celei mai bine dotate și încadrate pe atunci școli normale din țară, rezultată din unirea școlilor normale din București și Constanța, de curînd mutată la Cîmpulung¹.

Totdeauna își va aminti cu respect și recunoștință de reputații săi profesori, îndeosebi pedagogii St. Velovan, P. Dulfu, Șapcaliu și alții, despre care spunea : „Toți profesorii școlilor normale... nu ținteau să treacă elevilor lor numai un bagaj de cunoștințe necesare viitoarelor îndatoriri profesionale, ci în același timp, au căutat să le modeleze simțămintele pentru a fi adevărați misionari și cu mare grijă de îmbunătățirea stării morale și materiale ale consătenilor lor“².

ION GH. MAREȘ (învățător)

¹ Anuarul oficial întocmit de oficiul statelor personale și al statisticii la 15 oct. 1910, Ploiești, p. 313.

² Ion Gh. Mareș, Pregătirea învățătorilor, Graiul Dîmboviței, nr. 8, 1933 p. 4.

Generațiile tinere din țara noastră, care au învățat în spațioasele școli ridicate în ultimii ani pretutindeni la orașe și sate, cu greu își pot imagina greutățile pe care le întâmpina învățătura de carte la începutul secolului nostru.

La 1 septembrie 1902, învă. I. Gh. Mareș, a găsit o singură școală așezată la răspîntia a patru sate : Vulcana de jos, - de sus, Neculăești și Cucuteni. Pînă la ea, copiii trebuiau să facă 2—4 km, iar cei din Cucuteni chiar 4—6 km, peste dealul greu de trecut chiar vara, pe vreme frumoasă. Școala avea o singură sală de clasă, lungă de 8 m și lată de 6 m, și o cancelarie lungă și lată de 2,75 m. Alte dependințe pe seama școlii sau a dirigintelui nu existau, afară de o prispă care servea de coridor. Această școală trebuia să adăpostească 337 de copii în vîrstă de școală, (după recensămîntul din 1902). Cu toate străduințele, școala nu putea primi decît o șesime din acest număr de copii³.

Dar nu numai spațiul restrîns al școlii era de vină că la recensămîntul din 1899, se găseau numai 12% știutori de carte, (iar femeile 1,3%), în cele patru sate amintite, cu 1838 de locuitori peste 7 ani. Lipsurile materiale erau așa de cumplite, încît locuitorii nu puteau nici să îmbrace și să hrănească copiii care trebuiau să parcurgă distanțe lungi, adesea pe vreme rea, necum să le mai cumpere și rechizite școlare. Vorbind despre casa de economii școlare învățătorul spunea : „Sînt părinți, în așa stare de sărăcie, că nu pot avansa copiilor lor, nici cea mai mică sumă...”⁴.

În aceste condiții, și-a început activitatea de dascăl, tînărul I. Gh. Mareș, pe care o va duce neînterupt peste 40 de ani, străduindu-se să cuprindă cîți mai mulți dintre copii, să înființeze bibliotecă și grădină școlară, să organizeze serbări cu producții ale elevilor, să țină conferințe la cercurile culturale, înlîne să ridice un alt local de școală în 1905.

Dar toată această activitate, destulă de altfel și numai ea să umple activitatea unui om, (pe atunci era un singur învățător), nu satisfăcea nevoia de a munci, de a creea, de a fi de folos a învă. I. Gh. Mareș. Îl impresionase profund și avea continuu în față starea economică înapoiată, greutățile materiale, care marcau întreaga viață a sătenilor în mijlocul cărora trăia. Îl urmărea gîndul cum ar putea fi îmbunătățită această jalnică stare. La sfaturile primite în școală, de a fi „adevărați misionari și cu mare grijă de îmbunătățirea stării morale și materiale a consătenilor lor“, la ce mai aflase ulterior din lecturi, s-a adăugat contactul brutal cu realitatea de atunci a satelor, hotărîndu-i pentru toată viața, destinul de luptător pentru ridicarea nivelului de trai al țăranilor.

Nu se poate spune că învă. I. Gh. Mareș a fost o excepție, un singuratic. La sfîrșitul sec. trecut, sub influența ideilor generoase socialiste, pătrunse și în țara noastră, tot mai multe glasuri desvăluiau cu îngrijorare starea de plîns a poporului nostru, majoritatea țărani. Învățătorii, cei mai mulți ei înșiși fii de țărani, care trăiau în mijlocul acestor oropșiți, nu stăteau deoparte, se agitau, dar fără coeziune, dezorientați. Este cunoscută figura învă. C. Dobrescu-Argeș, supranumit „apostolul țăranilor“.

Atunci apare omul inimos, iubitor de neam, Spiru Haret, care a dinamizat și canalizat acțiunea acestor dascăli, dornici de a-și ridica

³ Ion Gh. Mareș, *Monografia școlii... Opinii pedagogice*, Inspect. Școlar jud. Dîmbovița, 1972, p. 95 (autor : Eusebiu Platcu).

⁴ Ibidem, p. 100.

poporul. Tânărul I. Gh. Mareș a fost captivat de la început de ideile și activitatea desfășurată de Spiru Haret, devenind unul dintre cei mai devotați adepți ai acestuia. Trebuie să amintim pe scurt, în ce consta „*haretismul*”, cum i se mai spunea doctrinei propăvăduite de acest mare fiu al neamului nostru, pentru că după aceste idei se va desfășura și întreaga activitate a învățătorului dimbovițean de care este vorba aici.

Spiru Haret avea formațiunea omului de știință, cu vederi largi, cu înțelegerea clară a problemelor mari naționale. Patriot înflăcărat, a rămas în istoria culturii românești ca reformator și organizator al școlii. Cum la începutul secolului nostru problema socială cea mai acută era starea de plîns a țărănimii, către rezolvarea acesteia și-a îndreptat tot elanul, de unde și epitetul ce i s-a dat de „*om al țărănimii*”. Avea o credință neștrămutată în binefacerile cooperației, credință pe care a reușit să o transmită și colaboratorilor săi. Marele merit al lui Haret a fost acela de a fi găsit acești colaboratori și de a le fi insuflat curajul în luptă și credința în biruință. Într-un raport adresat regelui Carol I, în anul 1903, arată rolul băncilor populare și rostul pe care îl aveau învățătorii în organizarea lor. În acest memoriu Haret spunea : „*Asociațiile țărănești sînt destinate după părerea mea să joace un rol capital în lucrarea de transformare a claselor rurale, alături de băncile populare.*” În 1905, a publicat broșura „*Chestia țărănească*”, pe care a distribuit-o gratuit învățătorilor, broșură retipărită în 1907, cu o lună înainte de izbucnirea răscoalei. Aci era sintetizat programul de activitate preconizat de Haret pentru ridicarea satului, recomandînd conform concepției sale despre societate și civilizație, o ridicare concomitentă economică, intelectuală și morală a satelor. El n-a mai așteptat acțiunea altor oameni politici, ci s-a hotărît să încerce singur, cu ajutorul școlilor, marea operă de asanare pe care o credea imperios necesară⁵.

*Rolul principal în pregătirea țărănimii trebuia să-l aibă activitatea extrașcolară desfășurată de învățătorime. Și într-adevăr, învățătorii au fost mobilizați într-o mare și complexă acțiune cooperatistă, într-o vastă acțiune de școlarizare și culturalizare a maselor, pentru ridicarea economică și culturală a acestora*⁶.

Incriminînd „îndărătnicia” partidului conservator față de orice măsură mai însemnată care tinde la luminarea păturii țărănești, *Haret demască în coloanele ziarului „Voința națională”, urgia împotriva învățătorilor pornită de ministrul conservator al instrucțiunii publice și învățămîntului, M. Vlădescu*⁷.

În timpul și după răscoala din 1907, Haret și învățătorimea sînt considerați răsvrătitori. Campania din presă contra lui Haret, socotit instigator, devine vehementă. Ziarul Epoca din 5 aprilie scrie : „Spiru Haret al cărui loc era mai potrivit la Văcărești decît la minister, este unul din vinovații evenimentelor din martie”⁸.

Haret răspunde tuturor acestora. Într-o scrisoare către P. P. Carp, spunea : „Vă declar că am instigat și înainte de 1907 și după 1907, că instig și astăzi pe cît pot și voi instiga atît cît voi avea zile. Am instigat

⁵ Victoria Popovici, Spiru Haret și 1907, Revista de istorie, nr. 2, 1977, p. 221.

⁶ Ibidem, p. 222.

⁷ Ibidem, p. 224.

⁸ Ibidem, p. 226.

și voi instiga pentru scoaterea țăranimii de sub robia străinilor și a cămătarilor, a acelor a căror parte o luați dv. astăzi prin încurajarea trusturilor, prin persecutarea băncilor populare și a obștiilor satești⁹.

Foarte pe scurt, acesta a fost omul și mișcarea denumită „haretistă”, căroră învățătorul I. Gh. Maresș s-a alăturat de la începutul ei și căreia i-a rămas credincios toată viața, cu toate adversitățile pe care le-a întâmpinat din cauza acestor credințe progresiste și a acțiunilor lui consecutive. Pe timpul răscoalei a fost arestat bineînțeles și el, preventiv, ca și mulți alți învățători, fiind eliberat numai după schimbarea guvernului conservator și venirea lui Haret la Ministerul învățămîntului.

Activitatea școlară. Am amintit pe scurt la început despre activitatea școlară și extrașcolară despre străduințele care tindeau la ridicarea nivelului acestora. Vom mai adăuga că în procesul de predare a cunoștințelor, se folosea de cele mai noi metode, însoțind întotdeauna expunerea, de material didactic, concret. Era un adept convins al școlii active, vii, scoasă din șabloanele secolului trecut. Utiliza cu precădere excursiile școlare ca mijloc de instrucție și educație și nu ezita să recomande ieșirea curajoasă cu copiii, spre a vizita și obiective mai îndepărtate. Astfel pe cînd era președintele cercului cultural Pucioasa, a inițiat în aprilie 1923. (lucru neobișnuit pe atunci), vizitarea muzeului zoologic din București, cu un grup de 250 elevi, din cele 12 sate, ce făceau parte din acel cerc¹⁰.

Bineînțeles că această metodă instructiv-educativă, o găsea utilă nu numai pentru elevi, ci și pentru învățători, pentru care va preconiza mai târziu, excursii atît în țară cît și în străinătate, spunînd : „*Ori cît de bun elev ar fi fost învățătorul în școala normală, dacă nu mai iese din sătucul lui, dacă nu mai pune mîna pe o carte nouă, flacăra lui pierde din intensitate*”¹¹.

El însuși era un „turist”, cum am zice astăzi, publicînd note de călătorii, ca cele privitoare la Castelul Schönbrunn¹², sau cele care redau observațiile și impresiile făcute cu ocazia unui pelerinaj la mormîntul eroului necunoscut de la Roma și Paris, organizat în vara anului 1937, de Uniunea națională a luptătorilor din România¹³. Interesul acestor note, crește prin reflexiunile făcute sub impresia celor văzute, din care se vede că gîndul învățătorului era mereu la elevii și colegii lui, la lumea de acasă. Notînd vizita de la Palatul Invalizilor, spune : „Mamele franceze sau soții lor vin aici cu copiii lor de mîna, le fac lecții de istorie și le insuflă astfel din cea mai fragedă vîrstă sentimentul național. *Ciți copii din Țirgoviște au fost duși așa, în plimbare la mînăstirea Dealul de pîrinții lor, să le arate capul lui Mihai Viteazul ?*”¹⁴.

A fost mult preocupat de pregătirea profesională a învățătorilor din școlile rurale. Deși era de acord că înființarea școlii normale de institutori fusese o necesitate la un moment dat, nu-și ascunde satisfacția la desființarea acesteia, cînd spune : „...în democratizarea vieții noastre

⁹ Ibidem, p. 227.

¹⁰ Din activitatea cercului cultural Pucioasa „Excursiile școlare”, Țirgoviște, tipog. Viitorul, 1924.

¹¹ Graiul Dîmboviței, nr. 7—8, 1937.

¹² Idem, nr. 3—4, 1931, p. 13.

¹³ Idem, nr. oct. 1937 — iunie 1939.

¹⁴ Idem, nr. 5, 1930, p. 8.

publice și mai ales spre a se dărma zidurile chinezești care altă dată separau orașele de sate, s-a desființat școala normală de institutori, s-au înmulțit numărul posturilor la școlile rurale, *lăsînd liberă circulația elementelor de valoare, de la sate la orașe*¹⁵.

Din 1936, cînd este ales președintele Asociației învățătorilor din jud. Dimbovița, preocuparea sa pentru ridicarea profesională și a stării materiale și sociale a învățătorilor, devine mai intensă. Propune și realizează o descentralizare și implicit o democratizare a asociației, prin crearea a șapte subsecții județene. *„Avem datoria imperioasă de a da posibilitate tuturor colegilor și colegelor a-și pune în valoare aptitudinile lor personale*. Aceste aptitudini nu se pot valorifica înăuntru unui comitet restrîns“, spune printre altele la adunarea generală pentru înființarea subsecției Pucioasa¹⁶. În cuvîntarea rostită la înființarea subsecției Bilciurești și Răcari, comparînd salarizarea învățătorilor cu a altor categorii de salariați ajunge la concluzia că: „Nici un alt funcționar de stat nu are un salariu mai mic... este singura categorie de slujbași care n-a fost pusă în toate drepturile legii armonizării salariilor“¹⁷.

Cu un an înainte, la congresul de la Timișoara, V. Țoni, reprezentantul învățătorimii, declara cu privire la legea armonizării salariilor, atunci în pregătire: „Noi d-le ministru, nu vom mai cerși, nu vom mai plînge, vom pretinde hotărît ca învățătorului începător, să i se dea un salariu după munca ce o depune în slujba neamului“. Răspunsul ministrului, Dr. Angelescu, a fost: „De nu voi fi ascultat, voi demisiona, pentru că *nu înțeleg să văd învățătorul român în situația mizerabilă de azi*.“¹⁸.

Tot acolo arată inv. Mareș celor ce au înființat subsecția Bilciurești-Răcari, „folosul casei asigurărilor sociale a meseriașilor“ și susține crearea unei secții de ajutor reciproc pentru învățători.

Prin cercul de studii al asociației, el inițiază ținerea de cursuri de cultură generală, cu ajutorul profesorilor din Tirgoviște, cursuri „care să aducă servicii reale tineretului învățătoresc, care trebuie pregătît în vederea examenelor pentru diferitele gradări în învățămîntul primar“¹⁹.

În cuvîntarea de deschidere a acestor cursuri revizorul școlar Grigore Mărculescu, printre altele, mulțumea „Asociației învățătorilor din jud. Dimbovița, prin inimosul ei președinte I. Gh. Mareș, care pătruns de importanța profesională a acestui cerc, a îmbrățișat cu tot dragul activitatea noastră“²⁰.

La începutul anului școlar 1936, amintind că învățătorii pe lîngă îndatoririle lor profesionale, sînt chemați și la numeroase alte îndepliniri extrașcolare sepunea: „se apelează continuu la puterea de muncă a învățătorului, fără a-i pune la dispoziție și mijloacele necesare... *sacra misiune a învățătorului contrastează penibil cu privațiunile materiale cărora este lăsat*“, apoi amintește transformările introduse în structura asociației, „...care să facă din ea un instrument de protecție al tuturor membrilor săi“²¹.

¹⁵ Idem, nr. 8, 1933, p. 3 și nr. 1, 1934, p. 5.

¹⁶ Idem, nr. 1, 1936, p. 16.

¹⁷ Idem, nr. 2—3, 1936, p. 17.

¹⁸ Idem, nr. 9—10, 1935, p. 38.

¹⁹ Idem, nr. 5—6, 1936, p. 28.

²⁰ Ibidem, p. 26.

²¹ Idem, nr. 8, 1936, p. 1.

Activitatea cooperatistă. Tărîmul preferat însă, pe care și-a jertfit puterea de muncă și tot timpul rămas liber după îndeplinirea îndatoririlor legate de școală, a fost cooperația, în binefacerile căreia credea cu tărie, ca mulți alți învățători aderenți ai lui Haret. Cum era firesc, activitatea cooperatistă a început-o în satul său, Vulcana. La 1 ianuarie 1905, este înființată banca populară „Armaș Bunea“, cu 38 de membri și numai 500 lei capital social, pentru a ajunge în 1931 la 250 membri, și un capital de 2 milioane lei. La 14 august 1911, i-a ființat societatea cooperativă pentru exploatarea apelor minerale „Sănătatea“. Ambele unități cooperative, au fost conduse pînă în preajma celui de al doilea război mondial, de învățătorul I. Gh. Mareș (afară de intervalul 1916—1918, cînd a participat la campanie). Alte două cooperative, una de consum și alta pentru exploatare forestiere, au luat ființă după primul război. Se poate spune fără exagerare, că stațiunea balneară Vulcana, a fost rodul activității cooperatiste multiple și intense a locuitorilor din acest sat, îndrumați de învățătorul lor.

Conducerea însemna răspunderea pentru bunul mers al cooperative-
lor, iar bunul mers implica efectuarea tuturor operațiunilor, de la cele
mărunte legate de relațiile cu cooperatorii, pînă la relațiile cu insti-
tuțiile cărora unitățile le erau subordonate. Aceasta, într-o vreme cînd
în sat nu se afla nimeni cu noțiuni de contabilitate. Pînă la primul
război mondial și chiar mult timp după, toate aceste lucrări mărunte
dar indispensabile, le-a executat înv. Mareș.

După primul război a fost solicitat și în conducerea cooperației
județene, la Federala băncilor populare, unde, ani de zile, a contribuit
la lupta pe care o ducea pe atunci cooperația, pentru a supraviețui cri-
zei economico-financiare care se apropia. La 22 septembrie 1929, potrivit
legii pentru organizarea cooperației, au fost aleși 9 membri în Consiliul
general al cooperației. Învățătorul I. Gh. Mareș a fost al doilea pe lista
celor aleși, reprezentînd în consiliu, unitățile cooperatiste din Muntenia.
Aci, în cel mai înalt for cooperatist din țară, alături de ceilalți aleși ai
băncilor populare și de distinși și vechi cunosători ai problemelor coope-
rației, învățătorul din Vulcana, a militat cu curaj și pricepere pentru
reînnoirea și îndrumarea spre deplină autonomie a cooperației, care era
confruntată cu criza economică mondială din acea vreme.

Dintr-o dare de seamă tipărită în 1931, de I. Gh. Mareș²², vom
spicui cîteva din preocupările, concepțiile cu privire la menirea coopera-
ției și lupta dusă pentru menținerea activității acesteia, pe drumul cel
just.

În ședința consiliului din 19 iunie 1930, se opune cu dirzenie ten-
dinței de atunci de a concentra unitățile cooperatiste pe regiuni, desfiin-
țînd federalele județene și imprimînd cooperației un sistem de natură
capitalistă. El demonstra că această concentrare ar avea numai defecte
și spunea : „...nu cred să fie în lume nici o putere care să desființeze
5 000 de organisme vii, (băncile populare), pentru care să se creze cîteva
sute de birouri pur bancare și străine de spiritul cooperației”²³.

²² I. Gh. Mareș, Dare de seamă asupra activității desfășurată în ședințele Con-
siliului general al coop. române pe anul 1930—1931. Tirgoviște. Tipografia Viito-
rul, 1931.

²³ Ibidem, p. 6.

El apără existența acestor federale, la nașterea cărora nu numai că asistase dar și contribuisese, spunînd : „Tot ce aveam pe vremuri mai select în unitățile de primul grad, printr-o acțiune aproape spontană, s-au întrunit și au pus bazele federațiilor regionale și județene... orice stăruință venită din afară și sub influența oricăror sugestii străine de spiritul cooperatist, pentru stînjnirea federațiilor, vor rămîne fără rezultat”²⁴.

Cu privire la dobînda în cooperație, spunea : „O dobîndă ridicată la o cifră nepermisă este egal cu hoțiile și crimele puse la cale de indivizii descalificați ai societății. Ori cooperația tocmai pentru asta s-a înființat, să lupte contra cămătarilor și să scoabă dobînda la o sumă acceptabilă... Cu cît banca populară percepe dobîndă mai mică, cu atît ea se apropie mai mult de spiritul cooperatist și cu cît o mărește cu atît se apropie de băncile comerciale și apoi de cămătari”²⁵.

El cere ca Banca Națională să acorde creditul cu scontul de 6—7%, revenind băncilor populare cu 9%, pentru a putea ca ele să-l împrumute cu maximum 10%.

La 16 mai 1930, propune Consiliului printr-un referat, introducerea „*economilor obligatorii*”. Baza acestei doctrine, spune înv. I. Gh. Mareș, „este ca fiecare cetățean, fiecare instituție publică sau particulară, să presteze o muncă sau o activitate din care să rezulte un beneficiu, iar în cheltuielile noastre de toate zilele, să introducem cea mai severă disciplină”²⁶.

Evident că această idee a obligativității (morale bineînțelese), unei munci productive și a unei discipline în cheltuieli, nu putea fi pe placul politicianilor demagogi care ne conduceau pe atunci țara. Prin formularea acestei concepții originale, care atunci părea utopică și prin prezentarea ei într-unul din cele mai înalte foruri economice, arătîndu-i foloasele și aplicabilitatea ei, mergînd pînă a alătura un eventual proiect de lege, învătătorul I. Gh. Mareș rămîne un precursor.

Nu poate fi expusă aici toată activitatea învățătorului dimbovițean din aceea perioadă, totuși vom mai adăuga ceea ce spunea în referatul din 3 decembrie 1930, cu privire la valorificarea cerealelor prin introducerea primei de export și a taxei pe pîine : „A se susține și activa exportul cerealelor cu prima de export și taxe pe consumatorul intern, este a se utiliza mijloace artificiale și absurde. Agricultorul trebuie îndrumat și susținut ca să producă numai cereale de prima calitate, singura condiție cu care la prețuri egale putem bate pe toți concurenții... Dacă nu se renunță, prima să se ofere plugarului spre a i se răsplăti munca, iar nu exportatorului care este reprezentantul capitalului străin”²⁷.

Merită de asemenea amintită atitudinea dîră în Consiliul superior, a reprezentantului cooperativelor din Muntenia, cu privire la problema grea a conversiunii datoriilor agricole, așa cum reiese din referatul din 1 decembrie 1931, asupra asanării creditului cooperatist în special și a creditului rural în general. Ideea de bază a referatului este că : „...reducerea datoriilor, (a sumelor împrumutate de la băncile populare), nu este

²⁴ Ibidem, p. 12.

²⁵ Ibidem, p. 9.

²⁶ Ibidem, p. 14.

²⁷ Ibidem, p. 15.

monală, unu este echitabilă și nioi posibilă. Reducerea datoriilor nu este monală pentru că fondurile din băncile populare sint banii muncii ai populației rurale”²⁸.

Așa a înțeles inv. I. Gh. Mareș să-și facă datoria față de cooperativa țărani în imensa lor majoritate — care l-au trimis în Consiliul general al cooperativei, pentru a le apăra interesele.

La sfîrșitul vieții, credem că putea să spună și el, așa cum scria Hareț în testamentul său: „Plec din lume... cu mulțumirea că nu am pierdut vremea și că mi-am îndeplinit datoriile pe cît puteam să le îndeplinesc în împrejurările în care am trăit, și în marginea puterilor mele fizice și intelectuale”.

Cade-se să nu uităm pe acești precursori, care în condițiile extrem de grele ale stăpînirii burghezo-moșierești, au militat pentru o viață mai bună a poporului nostru.

G. M.

²⁸ Ibidem, p. 22.

SAVANTUL SCARLAT LAMBRINO — FOST PROFESOR LA TIRGOVIȘTE*

Motto:

Ad perpetuam rei memoriam*

Școala de altădată, prin structura ei, era cu totul deosebită de școala de astăzi: pusă în slujba intereselor claselor dominante, era în fundamental contrast cu școala poporului din zilele noastre, focar de lumină și educație socialistă a poporului.

Cu toate acestea, au existat în trecut niște figuri de dascăli care au înțeles rostul și menirea pe care ar trebui să aibă școala și i-au dat ruit priceperea și munca pentru formarea unor generații de tineri educați în spiritul adevăratului patriotism.

Și astăzi, când trec prin fața liceului ce poartă numele ilustrului cărturar Ienăchiță Văcărescu, mi se perindă în amintire figurile valoroșilor dascăli, care de pe catedra acestei instituții au îndrumat generații întregi de școlari. Gândurile mi se întorc în urmă, ca elev, spre anii 1917—1924.

Din noianul de amintiri îmi rămâne întipărită figura profesorului Scarlat Lambrino, care mi-a calăuzit pașii atât nife, cât și altor alți adolescenți pe calea cristalizării pasiunii în direcția studiilor temeinice de literatură și civilizație greco-romană.

În ciuda tuturor vicisitudinilor epocii, anii de studiu din liceu și din universitate evocă celor cu părul nins astăzi, unele reminiscențe luminoase legate de chipurile profesorilor ce apar încă vii, peste mai bine de o jumătate de veac.

Figura profesorului Scarlat Lambrino ne-a rămas de neuitat, pentru faptul că lecțiile sale constituiau o adevărată și caldă plădărie pentru trecutul neamului nostru și pentru latinitatea menținută mii de ani, în pofida unor evenimente pline de suferințe și de lupte pentru gloria românească și cauza neamului nostru ieșit din simbioza daco-romană.

Patriot nu numai la catedră, profesorul Scarlat Lambrino și-a dat tributul de sînge în rîndurile luptătorilor de pe front, în războiul din 1916—1918.

În broșura intitulată „Tirgoviștea — file de monografie” editată de Comitetul de cultură și educație socialistă al municipiului Tirgoviște, este citat și numele profesorului de la liceul „Ienăchiță Văcărescu” devenit ulterior profesor universitar la catedra de istorie antică și epigrafie.

* — Lucrarea face parte din „Citeva medalioane ale unor profesori din Tirgoviște”.

a cărui activitate didactică și științifică valoroasă face cinste acestui domeniu de studiu, prin creațiile scrise în limba română și alte limbi străine.

În monografia intitulată «Liceul „Ienăchiță Văcărescu”», apărută în 1974, odată cu sărbătorirea jubiliară centenară, găsim la pagina 111 și numele unor profesori din acest liceu care au devenit ulterior profesori universitari. Printre aceștia figurează și profesorul S. Lambrino.

În 1931, a apărut prima fascicolă din „Revista Istorică Română”. În comitetul de direcție al revistei erau 7 membri și printre aceștia figurează la locul de onoare și numele profesorului-suplinitor S. Lambrino de la Universitatea din București (C. C. Giurescu, „*Amintiri*”, pag. 283).

Savantul Nicolae Iorga l-a citat, desemnându-l printre „învățații” din acel timp, pentru pasiunea și dăruirea sa în problemele de istorie antică și epigrafie, (*Histria*, vol. II, pag. 346, Editura Minerva).

Academicianul Constantin C. Giurescu realizează un sugestiv portret-biografie, în lucrarea sa „*Amintiri*”, vol. I, la pag. 284 și 285 : „Scarlat Lambrino, succesorul lui V. Pârvan la catedra de istorie antică, îmi fusese coleg la Școala Română din Franța, de la Fontenay aux Roses. Înalt, smead, îmbrăcat întotdeauna în negru, purtînd ochelari cu ramă de oțel avea o seriozitate înăscută... Rezervat, pîrînd uneori chiar distant, era, în realitate, un suflet cald ; am fost și am rămas prieteni. Scria greu, avînd o scrupulozitate deosebită atît pentru fond cît și pentru formă. De aceea, de pe urma lui au rămas puține contribuții științifice, dar toate sînt de foarte bună calitate”.

La vîrsta tinereții, el a constituit pentru noi un model, așa cum și profesorul său ilustru, *Vasile Pârvan* i-a dirigit pașii pe ogorul cercetărilor științifice în domeniul istoriei străbunilor noștri.

Înalta calificare și setea de a cunoaște realizările și operele savantului istoric V. Pârvan, însoțite de sentimentul datoriei, de o muncă asiduă și de o tenacitate susținută, l-au însuflețit pe prof. S. Lambrino, care l-a succedat pe Pârvan la catedra universitară și în direcția cercetărilor arheologice pe solul Dobrogei.

Descoperirea de la Tropaeum Traiani l-a determinat pe V. Pârvan, unul dintre făuritorii culturii neamului românesc, să cerceteze și să afle vestigiile arheologice din întreaga Dobroge și începuturile vieții romane la Dunărea de Jos, precum și urmele civilizației grecești din orașele noastre pontice. Tema principală demonstrată a fost „Formarea poporului român”.

Pentru profesorul Lambrino, opera lui V. Pârvan, „*Memoriale*” a fost o carte de căpătîi, în care magistrul său exprimă elogiul muncii : „Să muncim în libertate, să creăm în libertate. Munca este ritmul vieții. Ea dă ca și libertatea tărie, frumusețe și caracter propriei noastre ființe, iar multa muncă a milioaneilor de lucrători harnici luminează omenirea ca soarele în amiază”. Imnul închinat muncii a constituit o profesiune de credință și un îndemn de înaltă valoare morală, atît pentru discipolul lui Pârvan, S. Lambrino, cît și pentru noi, generațiile de elevi pe care ne-a luminat.

În aceeași operă „*Memoriale*” exprimă un spirit materialist în „*Laus vitae*” — Gînduri despre lume și viață : „Zeii nu sînt decît fantomele

antropomorfe ale fricii noastre de necunoscut. Cultul zeilor este o simplă vrăjitorie, pompă și reprezentații publice, praznice copioase și, în cel mai bun caz petrecere artistică...”

.....!

Și în alt loc : „Viața este dragă, pentru că viața e frumoasă, armonie, înflorire”.

Capitolul din aceeași lucrare intitulat „Au căzut pentru libertate” este un cîntec de jale, dar și un cîntec de biruință, un memorial în onoarea eroilor căzuți în războiul pentru unitatea națională a Patriei.

Acest „imn” a răsunat în conștiința prof. S. Lambrino atunci cînd a înfruntat focul bătăliilor, mînat nu numai de eroismul datoriei, ci și de eroismul convingerii : „noi am biruit cum biruiește primăvara gerul iernii”, căci „războiul lor era de asuprire, pe cînd al nostru era de eliberare”.

În „Parentalia”, închinare împăratului Traian, la 18 veacuri de la moartea acestuia, savantul istoric V. Pârvan scria : „Am trăit, împărate, de cînd ne-a lăsat Roma și pînă în ziua de astăzi, ca daci, în sate, iar nu ca romani în orașe. Rezistînd în Dacia împotriva tuturor veneticiilor [...] ; de-abia astăzi după 18 veacuri ne putem iară gîndi că sîntem și romani. De-aiba astăzi, ostașii tăi s-au putut întoarce iară biruitori la Apulum, la Napoca, la Porolissum, la Sarmizegetusa. După 18 veacuri, valul năvălirii nordice a fost biruit”. Cu această ocazie s-a vădit aceeași atestare a minunatelor virtuți dacice.

De aceeași bucurie și mîndrie națională era însuflețit și discipolul său, studentul de odinioară, Lambrino Sc. devotat cauzei unității neamului.

La baza studiilor sale, au stat operele lui Pârvan : „Getica”, o vastă sinteză istorico-arheologică prin care autorul a readus pe primul plan al cercetării istorice rolul politic și cultural al daco-geților, „Cetatea Tropaeum” unde se dovedesc începuturile vieții romane la gurile Dunării, „Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene”.

S. Lambrino și-a însușit crezul lui V. Pârvan, crez științific, dar nedespărțit de acela al slujirii națiunii care l-a creat : „Supremul scop al luptei noastre este spiritualizarea marelui organism politic și cultural-creator care e națiunea”.

* * *

Pășind pe calea deschisă de magistrul său, printr-o muncă asiduă, însuflețit de un profund patriotism, S. Lambrino a ajuns profesor la Facultatea de litere din București, urmaș la catedra savantului Pârvan ; apoi, membru corespondent al Academiei Române, corespondent al Societății naționale de antichități din Franța. L-a atras din tinerețe istoria și principiul ei indispensabil, cum spuneau istoricii greci : „Alitheia” = adevărul.

Revista de arheologie și de istorie antică intitulată „Istros”, pe care o editează în anul 1934, este închinată „Memoriae magistri egregii Vasile Pârvan”.

Publicația scrisă în limba franceză are în centrul preocupărilor probleme privind arheologia și istoria veche a Dunării inferioare, vechiul „Istros”. În paginile publicate, întîlnim colaborarea unor savanți pro-

fesori de la Sorbona, de la Facultatea de litere din Lyon ca J. Marouzeau, J. Carcopino, precum și a unor distinși colegi ai săi universitari : Vl. Dumitrescu, R. Vulpe, Gr. Florescu, V. Christescu, D. Berciu și alții.

Obiectivul principal al publicației este formulat în articolul introductiv al primului număr care constituie în același timp, un omagiu adus deschizătorului de drumuri în studiile arheologice din patria noastră : „După cum am spus, revista și-a propus să lucreze în domeniul ilustrat de curînd de marele precursor care a fost Vasile Pârvan. Cu emoție și cu recunoștință ne angajăm pe drumul pe care el l-a trasat și așa fi fericit ca revista să fie considerată un ecou prelungit al propriei activități a lui V. Pârvan, iar eforturile concentrate în acest volum ca un cuvenit omagiu adus memoriei scumpului nostru dispărut“.

Continuînd pe firul tradiției inițiat de profesorul său, S. Lambrino, un iubitor al clasicismului și civilizației greco-romane, realizează minuoase cercetări arheologice pe terenul cetății Histriei, ale căror rezultate sînt concentrate în substanțialul studiu publicat în revista „Istros“, despre „Triburile ioniene din Histria“. Săpăturile și inscripțiile descifrate îi dau posibilitatea unor amănunțite relatări asupra triburilor ioniene cu civilizația și concepțiile lor de viață, care au locuit în Histria la începutul secolului al III-lea e.n.

Triburile ioniene stabilite pe teritoriul Dobrogei au trăit în bună înțelegere cu populația rurală a geților și a sciților. Din această conviețuire a luat naștere o sinteză de viață nouă care s-a dezvoltat după cucerirea romană.

Autorul urmărește romanizarea treptată a populației autohtone, viața prosperă care se reflectă în monumentele sale (statui, basoreliefuri, inscripții) în remarcabilul studiu intitulat „Histria romană în lumina săpăturilor“.

Pe lângă alte studii publicate în revista de specialitate, personalitatea lui S. Lambrino ca om de știință s-a conturat și în prelegerile pe care le ținea la cursurile de Istoria antică de la Universitate.

În aceste împrejurări, el s-a distins și prin calitățile sale de excelent *pedagog*.

Materialul bogat, rezultat al cercetărilor sale, dar arid prin conținutul său științific, era expus cu o desăvîrșită claritate, în care străbătea pasiunea cercetătorului ce imprima căldură lecțiilor și trezea interesul nostru, al studenților care îi sorbeam cuvintele. Prin frumusețea expunerii, prin memoria prodigioasă, el reușea să reînvie o lume în care vedeam cu putere de real începuturile străbunilor noștri pe meleagurile patriei de astăzi ; prin arta sa pedagogică reușea să îmbine interesul științific cu poezia trecutului.

Prin stilul său de muncă creator și captivant, prin mintea luminoasă și logica închegată, prin vocația sa de dascăl care ne cucerea de la început, ne vrăjea în așa măsură, încît nu învățam pentru note, nici pentru examene, ci din dorința de a acumula cît mai multe cunoștințe. Nu se limita numai la știința predată, ci căuta să ne trezească interesul pentru artă, operă și teatru, muzică, concerte, expoziții.

El însuși era un veșnic student prin pasiunea sa de a dobîndi neîncetat cît mai multe cunoștințe noi în variatele domenii ale culturii. Era un mare animator, vir bonus dicendi peritus, un desăvîrșit pedagog,

animat de simțul datoriei și văzînd în muncă o necesitate vitală. În tot ceea ce realiza era însuflețit de pasiunea lucrului bine făcut. Lecțiile, atît în orele de cursuri, cît și în ședințele Seminarului universitar pedagogic „T. Maiorescu” — o anexă a Universității — erau nu numai ore de studiu, ci și ore de educație în care eram deprinși să muncim cu tenacitate, să devenim oameni demni și mai presus de toate să ne iubim Patria.

Influența sa educativă se realiza prin amprenta personalității sale care conducea la formarea convingerilor morale, a sentimentelor superioare, calităților de voință și caracter, necesare pentru progresul umanității.

În desfășurarea activității sale didactice se manifestă o căldură sufletească și o apropiere de discipolii săi, în care dragostea pentru tineret avea o nuanță de respect, așa după cum îndemna și scriitorul antic Juvenal : „Maxima reverentia debetur puero” („Se cuvine copilului cel mai mare respect”).

Cu un tact și o artă pedagogică desăvîrșită știa să pătrundă în lumea lăuntrică a celor pe care îi educa și îi înălța pe treptele culturii, dar în același timp era și foarte exigent ; oferea mult și solicita mult elevilor. În domeniul pedagogiei era un artist care știa să atingă clapele sufletului, făcînd tineretul să vibreze puternic.

Efectul educativ era confirmat prin exemplul maestrului, prin atitudinea și faptele lui („exempla docent”), căci vorbele, oricît de frumoase ar fi, rămîn neînsemnate și fără ecou, dacă nu sînt însoțite de pilde vii — „facta non verba”.

Exemplul muncii și al comportării sale se îmbina permanent cu prestigiul și autoritatea sa, dovedind consecvență și unitate între teorie și practică, între cerințele educatorului și înfăptuirile lui.

În galeria marilor cărturari care ilustrează trecutul cultural al Tîrgoviștei se înscrie figura strălucită a profesorului *Sc. Lambrino*, unul dintre dascălii cei mai iubiți și stimați de elevii și de cetățenii orașului. Liceul „Ienăchiță Văcărescu” constituie o primă treaptă în activitatea neobositului dascăl care, nu mult după aceea a urcat scara luminoasă a științei devenind un savant prețuit în cele mai înalte cercuri de cultură din țară și din străinătate.

Din generația foștilor elevi ai lui *S. Lambrino* de pe vremea cînd era profesor la liceul „Ienăchiță Văcărescu” din Tîrgoviște, cei care sîntem în viață îi păstrăm imaginea vie în sufletul nostru, renăscîndu-ne emoții de școlari.

VICTOR BRÎNDUȘ

CRONICĂ — RECENZII

REVISTA ACTIVITĂȚII NOASTRE

PUBLICAȚII

- *Bibliotheca Valachica*, 7, 1975.
- *Archiva Valachica*, 8, 1976.
- Alexandrina Andronescu, Constantin Manolescu, *Muzeul scriitorilor dimbovițeni* /pliant/, Tîrgoviște, 1977.
- Gheorghe Bulei, Cicerone Mareș, *Ceramica populară dimbovițeană* /pliant/, Tîrgoviște, 1978.
- Maria Georgescu, *Curtea domnească din Tîrgoviște* /pliant/, Tîrgoviște, 1978.
- Diapozitive color.

COLABORĂRI LA ALTE PUBLICAȚII

- Filmul „*Plaiuri de legendă*“, Studioul cinematografic „Alexandru Sahia“, București, 1977.
- Ziarul „*Dimbovița*“, Tîrgoviște, 1977.
- *Muzeul Național*, IV, București, 1977.

EXPOZIȚII

- *2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*, expoziție temporară, 1978—1980, Muzeul de arheologie Tîrgoviște.
- *1848. 130 de ani de la Revoluția burghezo-democratică din țările române*, expoziție temporară, 1978, Tîrgoviște, Casa de cultură a sindicatelor.
- *Ceramică dimbovițeană. Tradiție și contemporaneitate*, expoziție temporară, Tîrgoviște, Muzeul de arheologie, octombrie - decembrie 1978.
- *1 Decembrie 1918. Făurirea statului național român unitar*, expoziție temporară, Tîrgoviște, noiembrie-decembrie 1978.
- *Retrospectiva Vasile Blendea : pictură, sculptură*, Tîrgoviște, octombrie 1978.

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- Al patrulea simpozion național de istorie agrară a României și cea de a III-a sesiune anuală de comunicări a Muzeului județean Ialomița, Slobozia, 14—16 octombrie 1976 : Stelian Neamțu, *Domeniul funciar al mănăstirii Dealu ; Cleopatra Ionescu, Dezvoltarea agriculturii în*

județul Dimbovița între cele două războaie mondiale ; Stelian Neamțu, Gabriela Nițulescu, *Viticultura în satele din Cimpia Burnas — Găvanu-Burdea*.

— Al doilea Congres internațional al umanismului „De condicionibus progressus nostris temporibus”, organizat de Academia Internațională de Propagandă Culturală și Universitatea din București, București-Brașov, 28—31 august 1977 : Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Le synchronisme culturel, reflet du progrès spirituel* ; Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *L'élément démographique dans l'évolution de la ville de Tîrgoviște*.

— Consfătuirea „Perfecționarea sistemului de evidență a patrimoniului cultural național”, organizată de Muzeul „Deltei Dunării” și Direcția Patrimoniului Cultural Național, Tulcea, 14—15 octombrie 1977 : Cleopatra Ionescu, *Circulația cărții bibliofile și a manuscriselor pe raza județului Dimbovița — expresie a caracterului unitar al culturii românești* ; Gabriela Nițulescu, *Evidența și controlul bunurilor din patrimoniul cultural național. Observații privind factorii microclimatici și starea de conservare în județul Dimbovița*.

— Sesiunea de comunicări organizată de Comitetul român de istoria și filozofia științei de pe lângă Academia Republicii Socialiste România, București, 29—30 noiembrie 1977 : Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Știri privind studierea instrumentului logic pe teritoriul României în antichitate* ; Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *Prezentarea muzeistică a istoriei culturii spirituale românești. Principii și metode*.

— Sesiunea științifică organizată de Complexul muzeal Golești, 3—4 decembrie 1977 : Gabriela Nițulescu, *Mărturii ale călătoriilor străine privind viticultura în județul Dimbovița* ; Mihai Oproiu, Stelian Neamțu, *Viile din jurul Tîrgoviștei în secolele XVII—XVIII* ; Petre Drăguțoiu, *Un nou document referitor la viile domnești din Dealul Tîrgoviștei din vremea lui Constantin Brîncoveanu* ; Gheorghe Bulei, Cicerone Mareș, *Viile din jurul Tîrgoviștei în secolul al XIX-lea* ; Cleopatra Ionescu, *Gospodăria mănăstirii Mărgineni din județul Prahova, existentă pe moșiile Căprioru, Mănești și Tătărani din județul Dimbovița*.

— A XII-a sesiune anuală de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977), organizată de Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, 9—11 martie 1978 : Gabriel Mihăescu, *Cercetările arheologice de la Suseni — Tîrgoviște*.

— Sesiunea „Lupta milenară pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român”, organizată de Muzeul județean Dimbovița, Tîrgoviște, 5—6 mai 1978 : Alexandrina Andronescu, Gloria Radu — *I. C. Vissarion, participant la evenimentele țărănești din anul 1907* ; Adriana Boescu — *O operă de artă din epoca lui Șerban Cantacuzino* ; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — *Sincronismul cultural, coordonat a progresului spiritual al poporului român* ; Maria Georgescu — *Portrete de ctitori din vremea lui Constantin Brîncoveanu* ; Maria Holicu — *Momentele pregătirii pieselor textile pentru intrarea în colecție și normele conservării în depozite* ; Cleopatra Ionescu — *Propagarea ideilor Revoluției de la 1848 în județul Dimbovița* ; Cicerone Mareș, Gheorghe Bulei — *Participarea județului Dimbovița la expoziția națională din 1906, București. Aspecte istorico-etnografice* ; Gabriel Mi-

hăescu — *Contribuții arheologice la problema genezei orașului medieval Tîrgoviște*; Tiberiu Musca — *Unele observații pe marginea fenomenului cultural Ciomortan*; Mihai Niculăescu — *Legea Missir și aplicarea ei în județul Dimbovița*; Gabriela Nițulescu, Petre Drăguțoiu — *Preocupări dimbovițene pentru ocrotirea și valorificarea patrimoniului cultural (1935—1940)*; Luciana Oancea — *Contribuții privind continuitatea dacică și romanitatea în Muntenia (sec. IV—VII e.n.)*; Mihai Oproiu — *Pe marginea târgurilor de sus și de jos ale Tîrgoviștei*; Elena Sadurschi — *Hîrtia, important mijloc pentru înregistrarea progresului spiritual, intelectual și material al omului. Tratare și restaurare*; Georgeta Vlăsceanu — *N. Titulescu și revizionismul maghiar (1930—1936)*.

— Sesiunea de comunicări și referate științifice organizată cu prilejul sărbătoririi a 130 de ani de la Revoluția română din 1848, Rîmnîcu Vilcea, 10 iunie 1978: Cleopatra Ionescu — *Revoluția de la 1848 din țările române, oglindită în însemnările existente în fondul de carte veche din județul Dimbovița*; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — *Nicolae Bălcescu și Tîrgoviștea*.

— Sesiunea de comunicări și referate „Tradiții ale tiparului românesc și culturii tîrgoviștene în contextul unității culturii naționale”, Tîrgoviște, 10—12 noiembrie 1978: Alexandrina Andronescu — *Un trio tipografic în Țara Românească (Macarie, Dimitrie Liubavici, Coresi)*; Gloria Radu — *Activitatea tipografică a lui Antim Ivireanu la Tîrgoviște*; Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu — *Tîrgoviștea, centru de iradiere a culturii umaniste în sec. al XVII-lea*; Constantin Manolescu, Mihai Oproiu — *Societatea culturală „Progresul” din Tîrgoviște*; Cleopatra Ionescu, Victor Petrescu — *Din istoricul bibliotecilor dimbovițene*.

ACȚIUNI CULTURAL-EDUCATIVE

— Lectorate pe teme de istorie locală susținute de muzeografi în liceele din municipiul Tîrgoviște.

— Cicluri de conferințe susținute de muzeografi la: Casa de cultură a sindicatelor din Tîrgoviște, Casa de cultură a municipiului Tîrgoviște, Casa științei și tehnicii pentru tineret Tîrgoviște, Clubul „Gloria” Tîrgoviște, Casa de cultură Pucioasa, Casa de cultură Găești.

— Caravane muzeistice deplasate în localitățile rurale ale județului.

— Emisiuni susținute de muzeografi la Centrul de radioficare Tîrgoviște.

CREȘTEREA COLECȚIILOR

— Documente manuscrise din secolele XVII—XIX.

— Fondul de manuscrise și fotografii Carabella din sec. XIX.

— Fondul de fotografii, medalii și brevete Alexandru Măncescu.

— Fondul de documente personale ale senatorului C. Dimitriu.

— Cărți românești vechi din secolele XVIII—XIX.

— Harta României (11 foi) realizată de C. P. Szathmári la 1864.

— G. Petrașcu: „Natură moartă cu măr” și „Autoportret”, picturi în ulei.

— Poartă monumentală din anul 1859, achiziționată din comuna Runcu.

CERCUL ȘTIINȚIFIC AL ELEVILOR „TINERII ISTORICI“

Anii 1976—1977 au constituit o perioadă fertilă în activitatea cercului. Îndrumați direct de Comitetul județean Dîmbovița al U.T.C., membrii cercului — elevi ai liceelor din Tîrgoviște — au beneficiat în continuare de sprijinul calificat al specialiștilor Muzeului județean, de condiții materiale prielnice desfășurării activității lor de cercetare științifică și, totodată, de posibilitatea aplicării în practică a cunoștințelor de istorie locală însușite, prin ghidarea grupurilor de vizitatori (elevi) la Complexul muzeal Curtea Domnească din Tîrgoviște și la alte monumente.

Articole

— Constantin Cristea, *Regimente pe al căror tricolor a strălucit victoria*, în „Dîmbovița“, Tîrgoviște, nr. 2083, 9 aprilie 1977 ;

— Gabriela Gheorghe, *Centenar 1877—1977. Independența — act de demnitate națională : În asemenea zile solemne pentru binele țării*, în „Dîmbovița“, Tîrgoviște, nr. 2094, 25 iunie 1977 ;

— Gabriela Gheorghe și Dumitra Ivan, *Pentru scopul suprem al neamului....*, în „Dîmbovița“, Tîrgoviște, nr. 2106, 17 septembrie 1977.

Comunicări științifice

— A cincea sesiune științifică națională a elevilor, organizată de Comitetul Central al U.T.C. și Ministerul Educației și Învățămîntului, Vaslui, 1—14 iulie 1976 : Gabriela Gheorghe, *Acțiuni ale populației dîmbovițene în sprijinirea războiului pentru independență* (premiul I).

— A șasea sesiune științifică națională a elevilor, organizată de Comitetul Central al U.T.C. și Ministerul Educației și Învățămîntului, Deva, 1—10 august 1977 : Dumitra Ivan, *Prezențe eroice ale tineretului dîmbovițean la luptele poporului român pentru independență și dreptate socială* (premiul I) ; Gabriela Gheorghe, *Participarea învățătorilor dîmbovițeni la marea răscoală din anul 1907* (mențiune) ; Constantin Cristea, *Știri despre unitățile participante la războiul pentru independență, care au staționat la Tîrgoviște*.

Acțiuni cultural-educative

— Simpozionul „Dimbovița — vatră de istorie“, Clubul „Flacăra II“, Moreni, 28 august 1976 : Gabriela Mihai, Marioara Păun, Ștefania Bontea.

— Simpozionul „Tîrgoviștea și tradițiile de luptă ale poporului român pentru independență, unitate și dreptate socială“, Clubul Teiș, 21 octombrie 1976 : Doina Șerpoiu, Tudorița Cazan, Livia Răduță ; Liceul „Grigore Alexandrescu“, Tîrgoviște, 27 ianuarie 1977 : Carmen Bîrloiu, Doina Șerpoiu, Ion Sălcianu ; Clubul I.U.P. Tîrgoviște, 10 februarie 1977 : Gabriela Gheorghe, Constantin Cristea.

— Simpozionul „Monumentele tîrgoviștene — mărturii ale geniului creator și eroismului poporului român“, Clubul Teiș, 9 septembrie 1976 : Viorica Homeghiu, Georgeta Cristea, Carmen Bîrloiu ; Casa științei și tehnicii pentru tineret Tîrgoviște, 14 octombrie 1976 : Georgeta Cristea, Carmen Bîrloiu.

— Simpozionul „Itinerare turistice dîmbovițene“, Căminul cultural Ludești, 26 mai 1976 : Marcel Dincă, Constantin Lungu, Viorica Milea.

— Simpozionul „Prezențe ale tineretului dîmbovițean la luptele poporului român pentru independență, unitate, libertate socială“. Tabăra de instruire a secretarilor U.T.C. din licee, Găești, 22 iulie 1977 ; Casa științei și tehnicii pentru tineret Tîrgoviște, 30 martie 1978 : Gabriela Gheorghe, Dumitra Ivan, Constantin Cristea ; Liceul pedagogic Tîrgoviște, 24 noiembrie 1977 : Dumitra Ivan, Gabriela Gheorghe.

— Simpozionul „Activitatea remarcabilă a tovarășului Nicolae Ceaușescu — luminos exemplu de patriotism socialist“ (în colaborare cu Cercul de filozofie de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu“ Tîrgoviște), Clubul Grupului de șantier Tîrgoviște, 23 ianuarie 1978 ; Clubul Teiș, 24 ianuarie 1978 : Micșunica Rotaru, Irina David, Mădălina Istrate.

— Simpozionul „Trei decenii de Republică“ (în colaborare cu Cercul de filozofie de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu“ Tîrgoviște), Casa de cultură a sindicatelor Tîrgoviște, 26 decembrie 1977 : Georgeta Voica, Constantin Cristea ; Clubul Teiș, 28 decembrie 1978 : Gabriela Gheorghe, Georgeta Voica.

— Simpozionul „45 de ani de la eroicele lupte ale muncitorilor ceferiști și petroliști“, (în colaborare cu Cercul de filozofie de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu“, Tîrgoviște), Casa științei și tehnicii pentru tineret Tîrgoviște, 16 februarie 1978 : Mariana Gheorghe, Mădălina Istrate, Constantin Cristea.

— Simpozionul „Libertatea națională și independența statală în conștiința tineretului“, organizat de Comitetul județean Dimbovița al U.T.C. la Casa științei și tehnicii pentru tineret Tîrgoviște, 14 iunie 1977 : Marijana Dumitrașcu, Dumitra Ivan, Gabriela Gheorghe, Constantin Cristea (Cercul „Tinerii istorici“), Liliana Iliescu, Nicolae Cecilian Istrate (Cercul de filozofie de la Liceul „Ienăchiță Văcărescu“).

— Evocarea „376 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul“, mănăstirea Dealu, 14 august 1977 : Gabriela Gheorghe, *Opera lui Mihai Viteazul în conștiința tinerei generații*“.

— Evocarea „470 de ani de la moartea voievodului Radu cel Mare“, mănăstirea Dealu, 4 aprilie 1978 : Tatiana Ștefan, *Activitatea înțeleptului voievod Radu cel Mare, imbold pentru tînăra generație*.

*

Experiența noastră pozitivă a fost popularizată în emisiunile radio-TV :

— Emisiunea radiofonică „Antena tineretului“ din 24 ianuarie 1977 (Gabriela Gheorghe și Constantin Cristea).

— Emisiunea TV „Ora tineretului“ din 27 ianuarie 1977 (Gabriela Gheorghe, Constantin Cristea, Gabriela Mihai, Doina Șerpoi).

PETRE CRISTEA

UN OMAGIU DÎMBOVIȚEAN CENTENARULUI INDEPENDENȚEI

Sărbătorirea — în acest an — a Centenarului Independenței Naționale, a celor 100 de ani de la victoriile decisive de la Grivița, Plevna, Rahova, Smîrdan și Vidin, victorii prin care poporul român și-a desăvîrșit neatîrnarea pentru care luptase de-a lungul veacurilor — marele nostru poet Mihail Eminescu spunea că „independența este suma vieții noastre istorice !” — deci rememorarea tuturor împrejurărilor de glorie din urmă cu un veac, precum și desprinderea și sublinierea clară a semnificațiilor acelui simbolic an 1877, au prilejuit apariția unui foarte mare număr de volume omagiale. Între aceste omagii editoriale se înscrie și *Culegerea de documente privind contribuția maselor populare din județul Dîmbovița la lupta pentru independența națională a patriei*, editată sub îngrijirea Consiliului județean Dîmbovița de educație politică și cultură socialistă. Deschizîndu-se cu un cuvînt înainte — *Dîmbovița în marele act al cuceririi și apărării independenței naționale*, aparținînd tov. prim-secretar al Comitetului județean de partid, Florea Ristache — culegerea este rodul muncii cercetătorilor Mircea Alexandrescu și Pirvan Dobrin de la Filiala Arhivelor Statului din județul Dîmbovița, care au explorat prăfuitele și uitatele mape cu tot felul de acte și documente aparținînd anilor 1877—1878 și au scos la lumină, spre cunoștința noastră, a celor de azi, pe cele atestînd participarea solidară a dîmbovițenilor la lupta întregului popor. La realizarea lucrării a contribuit, prin iconografie, Ion Burtescu și, firește, munca de coordonare aparținînd tov. Teodor Ilie Dumitriu.

Volumul are un caracter mixt, el reunind documentul cu literatura beletristică. Cititorul are, astfel, surpriza încîntată, să descopere în ultima treime a cărții, poetica și patetica povestire a prozatoarei Sevastia Bălășescu, povestire intitulată *Flăcări din Malu cu Flori*. Asistăm astfel, concret, la materializarea, la fructificarea beletristică a unei riguroase informații documentare. Interesantele documente cuprinse în volum, sistematizate după cum urmează : „Rechiziții pentru nevoile armatei. Măsurile de cartiruirea și întreținerea trupelor venite de pe cîmpul de luptă”, „Ofrande pentru susținerea armatei. Cumpărarea de arme”, „Participanți la luptă. Recrutări. Știri despre evenimentele de pe front”, „Ofrande pentru Crucea Roșie. Îngrijirea răniților în spitalul din Tîrgoviște. Situația familiilor ostașilor aflați pe front”, și, în sfîrșit, „Întreținerea prizonierilor de război” — sînt, firește, aride, fără interes literar, dar sînt,

În același timp, girul de autenticitate al povestirii care încheie volumul. Practica, firește, nu e nouă. Din totdeauna scheletul de oțel inflexibil al documentelor și al faptelor reale a susținut dantelăria arhitectonică a literaturii de inspirație istorică.

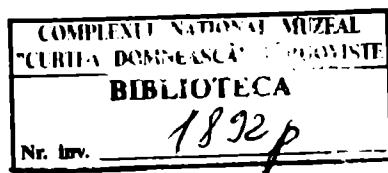
Povestirea Sevastiei Bălășescu stă pe același teren ferm al documentării.

Lectura acestei povestiri oferă cititorului, cu deosebire criticilor și istoricilor literari preocupați de aspectul teoretic al problemei, posibilitatea de a asista la încercarea de trecere a documentului istoric precis, real, concret, în ficțiune literară. Datele furnizate de consultarea pasionată a documentelor, precizia referirilor de ordin istoric și biografic, păstrarea — în mare parte — a unei onomastici culese de asemenea din arhivele locului (pomenirea, de pildă, a familiei Fusea din Tirgoviște — Constantin Fusea fusese președinte al Comitetului organizat în oraș pentru cumpărarea de arme, comitet din care făcea parte și profesorul și poetul George Garbinu, soțul poetei Maica Smara, — sau a sergentului erou Brutus Petrescu, ale cărui acte de decorare post-mortem cu „Crucea Trecerea Dunării“, se află cuprinsă între documentele cu care se deschide volumul) se convertesc într-o povestire avînd deopotrivă amprenta autenticului și farmecul poetic al evocării cu iz legendar. Cititorul înregistrează limbajul liric-pitoresc, predispoziția autoarei pentru culoare și metaforă. Personajul luminos, pur și șăgalnic al adolescentului Grigoriță din Malu cu Flori, oier la baciul Bogdan, ajuns în asediul Smîrdanului, trimite acasă scrisori emoționante, vibrînd de entuziasm patriotic și colorate cu notele umoristice, extrase — cu exprimări identice — din poezia epocii și istorisind, fragmentar, asalturi la redute pentru a căror desfășurare autoarea se documentează conștiincios din lucrări de istorie. Personajul își modifică, prin adaosuri și metamorfoze, prin contrageri de trăsături fizice și psihice, existența reală în ficțiune cultă.

Sevastia Bălășescu a mai realizat, recent, o povestire, folosind aceeași tehnică a îmbinării documentului cu ficțiunea, povestire intitulată *Portretul unui erou*, în care, pe baza corespondenței trimise de pe cîmpul de luptă, este recompusă figura maiorului Dimitrie Giurescu, căzut la Răhova în fruntea companiei de dorobanți din Rucăr, pe care o conducea.

Cantitatea de ficțiune rămîne — deliberat — în ambele povestiri, inferioară referirilor documentare, mai bine spus, fondului de istorie autentică. Povestirile — la granița poemului în proză sau a reportajului poetic — urmează cu fidelitate nu atît datele aride ale documentelor cît — ceea ce e și mai important — spiritul acestora, atitudine pe care, de altfel, autoarea — și istoric literar — o adoptă voit, urmărind ineditul conținutului, originalitatea cu orice preț, ci reconstituirea istorică.

RODICA FLOREA

Apărut : decembrie 1978

Tiparul executat sub ed. 244 la I. P. „Filaret”,
str. Fabrica de chibrituri nr. 9—11, București.
Republica Socialistă România

